

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TÜRKİYE'DE ASKERİ VESAYETİN
BAŞLAMASINDA 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ
VE ONDÖRTLER'İN ETKİLERİ

Fatih EKİCİ

Yüksek Lisans Tezi

TARİH ANABİLİM DALI

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı

OCAK 2024

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**TÜRKİYE'DE ASKERİ VESAYETİN BAŞLAMASINDA 27
MAYIS ASKERİ MÜDAHALESİ VE ONDÖRTLER'İN
ETKİLERİ**

Tez Yazarı
Fatih EKİCİ

Danışman
Doç. Dr. Turgay MURAT

OCAK 2024
ELAZIĞ

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

Başlığı: TÜRKİYE'DE ASKERİ VESAYET REJİMİNİN OLUŞMASINDA 27
MAYIS VE ONDÖRTLERİN ETKİSİ
Yazarı: Fatih EKİCİ
Tez Öneri Tarihi:
Savunma Tarihi:

TEZ ONAYI

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına göre hazırlanan bu tez aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilmiş ve akademik dinleyicilere açık yapılan savunma sonucunda **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile kabul edilmiştir.

İmza

Danışman: Doç. Dr. Turgay MURAT
Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Başkan: Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY
Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi

Üye: Prof. Dr. Savaş SERTEL
Munzur Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunun/...../20..... tarihli toplantısında
tescillenmiştir.**

Prof. Dr. Murat SUNKAR
Enstitü Müdürü

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “TÜRKİYE’DE ASKERİ VESAYET REJİMİNİN OLUŞMASINDA 27 MAYIS VE ONDÖRTLERİN ETKİSİ” Başlıklı Yüksek Lisans Tezi’min içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

05.01.2024

Fatih EKİCİ



ÖN SÖZ

Türkiye’de askeri vesayet sisteminin oluşumunda en büyük temel sebep olarak gösterilen 27 Mayıs Askeri Müdahalesi hiç şüphesiz; büyük, şanlı ve köklü bir geçmişin mirası üzerine inşa edilen genç Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasi geçmişinde büyük önem arz eden bir olaydır. Hal böyle olunca da birçok akademik çalışmanın konusu olacaktır. Konuyla ilgili büyük emeklerle hazırlanmış birçok kitap ve tez çalışması bulunmaktadır. Ancak maalesef yapılan çalışmaların büyük bir kısmında, dönemin konjonktürel anlayışı, hâkim olan iktidarın yaşanan gelişmelere bakışı ve de araştırmayı yapan kişinin siyasi ve ideolojik görüşleri, bu çalışmalara yansımıştır. Tabii bu durum yapılan çalışmaların Tarih biliminin ve bilimin en önemli ilkesi olan objektif bakış açısı konusuna aykırılık teşkil etmektedir. Bununla beraber çok kaliteli ve objektif çalışmalar da bulunmaktadır. Aynı durum 13 Kasım Tasfiyesi ile ortaya çıkan ve “Ondörler” olarak nitelendirilen grup için de geçerlidir. Yakın tarihimizi ilgilendiren bu denli önemli olaylarla ilgili yapılan çalışmaların büyük bir kısmında, tam olarak tarafsız ve ilmi bakış açısının sağlanamamış olması, araştırma için böyle bir konuyu seçmemizde önemli bir etken oldu. Çalışmamızın her alanında objektifliği sağlamanın gayreti içinde olduk. Gerek başlığımızda ve gerekse de içerik kısımlarında 27 Mayıs hadisesi için, “Darbe” ya da “İhtilal” kavramları yerine, “Askeri Müdahale” kavramını kullanmamızın temel sebebi de bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü bu konuyla alakalı yapılan tüm çalışmaları incelediğimizde, daha başlıktan itibaren Darbe veya İhtilal kavramlarının kullanıldığını; 27 Mayıs’ı, darbe ya da İhtilal olarak görenlerin, olaya belirli ideolojik düşüncelerin çerçevesinde yaklaştığını gördük. Bu şekilde bir yaklaşım ve başlık, daha en baştan tarafsız bir bakış açısını zedelediği kanaatindeyiz. Çalışmamızda; 27 Mayıs Öncesi ülkenin genel durumu, 27 Mayıs’a nasıl gelindiği, Oluşan askeri örgütlenmeleri, Müdahalenin ne şekilde gerçekleştiği, Müdahale öncesi ve sonrasında dış mihrakların etkilerini, “Ondörtler” diye nitelendirilen grubun kimler olduğu, düşüncelerinin ve faaliyetlerinin askeri vesayet oluşturmaya üzerindeki etkileri, askeri müdahale sonrası yaşanan yeni müdahale girişimlerinin sebeplerini, Türkiye’de askeri ve belki de bundan daha öte bürokratik vesayet kurumsallaşması süreci ile bu kurumların neler ve hangi mantıkla ortaya çıktığı gibi birçok sorunun cevabını bulacağımız kanaatindeyiz.

Çalışma konumu seçmemde ve kendi düşüncelerimi özgürce ifade etme imkânı sağlamasından ötürü, Tez danışmanın, Doç. Dr. Turgay MURAT hocama; yaptığı teşvik edici konuşmasıyla, yüksek lisans yapmamın başlıca müsebbiplerinden olan çok değerli, Prof. Dr. Nuri YAVUZ hocama ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Fatih EKİCİ
Elazığ 2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN	I
ÖNSÖZ	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
EKLER LİSTESİ	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR	X
1. GİRİŞ	1
2. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALE ÖNCESİ GENEL DURUM ve MÜDAHALENİN GERÇEKLEŞMESİ	5
2.1. Demokrat Partinin İktidara Gelişi, Tepkiler ve Yaşanan Gelişmeler.	5
2.1.1. 1946 Genel Seçimleri	8
2.1.2. Seçimlere Ordunun Tepkisi	9
2.1.3. 1950 Genel Seçimleri ve Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi	11
2.1.4. Demokrat Parti İktidarına Ordunun Tepkisi	13
2.1.5. Nato'ya Katılım ve Ordunun Tepkisi	16
2.2. 1954-57 Seçimleri, Demokrat Parti'nin Otoriterleşmesi	17
2.3. Bu Dönemde Oluşan Askeri Yapılanmalar, Dokuz Subay Olayı ve Yaşanan Gelişmeler	20
2.3.1. Seyhan-Kabibay Örgütü/Teşkilatı	22
2.3.2. Harp Akademisi Teşkilatı (Atatürkçüler Cemiyeti)	22
2.3.3. Ankara Teşkilatı (Aydemir-Okan Örgütü)	23
2.3.4. Koçuş – Esengin Teşkilatı	24
2.3.5. İlk Birleşik Örgütün Oluşumu	25
2.3.6. Özdağ-Esin-Er Grubu	26
2.3.7. Dokuz Subay Olayı ve Olayın Askeri Oluşumlara Etkisi	26
2.3.8. Dokuz Subay Olayı Sonrası Askeri Örgütlerin Çalışmaları	30
2.3.8.1. Özdağ-Esin-Er Grubu'nun Çalışmaları	30
2.3.8.2. Acuner-Kuytak-Baykal-M.Kaplan Örgütü	31
2.3.8.3. Lider Arayışları, Koçuş'ın Gürsel'i İkna Çalışmaları	31
2.3.8.4. İkinci Birleşik Örgüt	33
2.4. Siyasi Alandaki Çatışmalar ve Yaşanan Olaylar	37
2.4.1. Vatan Cephesi	38
2.4.2. CHP'nin Ege Taarruzu	39
2.4.3. Uşak Dönüşü İstanbul'da Yaşanan Olaylar	40
2.4.4. Geyikli Olayları	41
2.4.5. İnönü'nün Kayseri Gezisi ve Yeşilhisar Olayları	41
2.4.6. Tahkikat Komisyonunun Kurulması	43
2.4.7. Üniversite Öğrencilerinin Komisyona Tepkileri	45
2.4.7.1. İstanbul'da Çıkan Olaylar	45
2.4.7.2. Ankara'da Yaşanan Öğrenci Olayları	46
2.4.7.3. Çankaya Görüşmeleri	47
2.4.7.4. "555K" Olayı	49
2.4.8. Müdahale Öncesi Askeri Oluşumlardaki Son Gelişmeler	50
2.4.8.1. Kuytak-Acuner Örgütünün Birleşmesi	50
2.4.8.2. Sıtkı Ulay'la Temas Kurulması	51
2.4.8.3. Gürsel'in İzne Ayrılması ve Liderlik Krizi	52
2.4.8.4. 18 Mayıs Toplantısı, Örgütün Türkeş ile Yaşadığı Geçici Kriz	54
2.4.8.5. Harbiyelilerin Yürüyüşü	55

2.4.8.6. Yürüyüşün Hükümet Üzerindeki Etkisi.....	56
2.4.8.7. Yürüyüşün İhtilal Örgütleri Üzerindeki Etkisi	57
2.5. 27 Mayıs Müdahalesi	59
3. MÜDAHALE SONRASI DÖNEM ve I. MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN FAALİYETLERİ.....	65
3.1. Müdahaleye Tepkiler.....	65
3.1.1. Aydınların Tepkileri.....	65
3.1.2. İnönü'nün Tepkisi	68
3.1.3. ABD'nin Tepkisi.....	69
3.1.4. SSCB'nin Tepkisi	72
3.2. Müdahalecilerin İlk Faaliyetleri	73
3.2.1. Gürsel'in Müdahalenin Başına Geçirilmesi	74
3.2.2. İlk Toplantı ve İlk Fikir Ayrılıkları	75
3.2.3. İlim Heyetinin Ankara'ya Gelişi.....	75
3.2.4. Anayasa Komisyonu Raporu	76
3.3. Hükümet Kurma Çalışmaları.....	77
3.3.1. Millî Birlik Hükümeti Oluşumu.....	79
3.3.2. Alparslan Türkeş'in Kendini Başbakanlık Müsteşarı Yapması	80
3.3.3. Millî Birlik Komitesi'nin Oluşturulması.....	80
3.3.4. Millî Birlik Komitesi'ne Tepkiler.	83
3.3.5. Millî Birlik Komitesi'nin Görev ve Yetkileri.	84
3.4. Millî Birlik Komitesi'nin İlk Faaliyetleri ve Bölünmeler.....	86
3.4.1. İhtilal Hukukunun Düzenlenmesi	86
3.4.2. Millî Birlik Komitesi'nin, CHP'ye Mesafe Koyması	88
3.4.3. Millî Birlik Komitesinde Gruplaşmalar	90
3.4.4. Komite'nin Birliği Sağlama Çabaları.....	93
3.4.5. İnceleme ve Araştırma Kurullarının Oluşturulması	94
3.4.6. Türkeş-CIA Gerilimi.....	94
3.5. MBK-CHP Gerginliği.....	95
3.5.1. Ocak-Bucak Teşkilatlarının Kapatılması	96
3.6. Fikir Ayrılıklarının Derinleşmesi ve Yaşanan Gelişmeler.	97
3.6.1. TSK'da Gerçekleştirilen Büyük Tasfiye, EMİNSU'lar Olayı	97
3.6.2. CHP- Gürsel Yakınlaşması	102
3.6.3. Türkeş'e "Nasr" Benzetmesi.....	103
3.6.4. Çekirdek Kadronun Yurda Dönüşü.....	104
3.6.5. Türk Kültür Derneklerinin Kuruluşu	105
3.6.6. Öncü Gazetesi	106
3.6.7. İnönü ile Radikaller Arasındaki Çekişmelerin Artması	107
3.7. Komitede Gerginlikler ve Ayrılıkların Şiddetlenmesi.....	109
3.7.1. Bakanlar Kurulunun Azli	109
3.7.2. Anayasa Komisyonunda Yaşanan Gelişmeler	110
3.7.3. Birliği Sağlama Faaliyetleri	111
3.7.4. Radikallerle Profesörler Görüşmesi	114
3.7.5. Millî Birlik Komitesi'nin Parti Kurma Teşebbüsü.....	114
3.7.6. Türkeş'in Görevden Alınması/İstifası.....	116
3.7.7. İstifa Sonrası Yaşanan Gelişmeler	117
3.7.8. Yassıda da Yaşanan Gelişmeler	118
3.7.9. CHP'den MBK'ya Rüşvet, Tabi Senatörlük ve Cumhurbaşkanlığı	119
3.7.10. Üniversitelerde Yapılan Tasfiye (147'ler Olayı).....	120
3.7.11. Kurucu Meclis Çalışmaları	121

3.7.12. Radikallerin Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı.....	123
4. ON DÖRTLER, FAALİYETLERİ, TÜRK SİYASİ HAYATINA ETKİLERİ	126
4.1. MBK'nın, MBK'ya Darbesi, 13 Kasım Tasfiyesi	126
4.1.1. Tasfiye Öncesi Son Gelişmeler	126
4.1.2. Yapılan Hazırlıklar	128
4.1.3. Tasfiyenin Gerçekleşmesi	129
4.1.4. Tasfiye Hakkında Değerlendirmeler	132
4.1.5. Tasfiye Sonrası Oluşan Yeni Durum	136
4.2. Ondörtlerin Yurt Dışı Faaliyetleri	137
4.2.1. Ondörtler'in 15 Ekim Seçimine kadarki faaliyetleri	137
4.2.1.1. Fas/ Tanca Toplantısı.....	138
4.2.1.2. Bordeaux Toplantısı	138
4.2.1.3. Madrid Toplantısı	138
4.2.1.4. Roma Toplantısı	138
4.2.1.5. Bern Toplantısı	139
4.2.1.6. Ondörtler'in İdam Kararlarına Tepkileri	139
4.2.2. Seçimlerden Sonra, Yurda Dönüşe kadarki faaliyetler	140
4.2.2.1. Brüksel Toplantısı.....	141
4.2.2.2. Paris'te Yapılan Basın Toplantısı ve Ondörtler'in Buradaki Faaliyetleri	142
4.2.2.3. İkinci Bern Toplantısı	143
4.2.2.4. Brüksel Toplantısı ve Ondörtler'in Dağılması.....	144
4.3. Ondörtler'in Mektupları	145
4.3.1. Alparslan Türkeş'in Mektupları	146
4.3.2. Muzaffer Özdağ'ın Mektupları	149
4.3.3. Taşer'in Mektupları	151
4.3.4. Kabibay'ın Mektupları	151
4.3.5. Numan Esin'in Mektupları.....	152
4.3.6. Erkanlı'nın Mektupları.....	152
4.3.7. Kaplan'ın Mektupları	153
4.3.8. Rifat Baykal'ın Mektupları	153
4.3.9. Soyuyüce'nin Mektupları.....	153
4.3.10. Solmazer'in Mektupları	153
4.4. Ondörtler'in Yurda Dönüşleri	154
4.5. Ondörtler'in Siyasete Katılmaları ve Faaliyetleri	157
4.6. Ondörtler'in Kısa Özgeçmişleri	159
4.6.1. Ahmet Er.....	159
4.6.2. Ali İrfan Solmazer.....	160
4.6.3. Alparslan Türkeş.....	161
4.6.4. Dündar Taşer.....	163
4.6.5. Fazıl Akkoyunlu.....	163
4.6.6. Hasan Münir Köseoğlu	164
4.6.7. Mehmet Muzaffer Karan.....	164
4.6.8. Mehmet Orhan Kabibay.....	164
4.6.9. Mustafa Kaplan	165
4.6.10. Muzaffer Özdağ	165
4.6.11. Numan Sabit Esin	166
4.6.12. Orhan Erkanlı.....	167
4.6.13. Rifat Baykal	167
4.6.14. Şefik Soyuyüce	168

5. ASKERİN GÖLGESİNDE DEMOKRATİKLEŞME FAALİYETLERİ ve VESAYETİN OLUŞUMU.....	168
5.1. Siyasi alanda Demokratikleşme Çabaları.....	168
5.1.1. Kurucu Meclis.....	169
5.1.2. Parti Kurulmasına İzin Verilmesi.....	170
5.1.3. Anayasa'nın Kabulü.....	171
5.1.4. Yastıda Kararları.....	172
5.2. Ordu İçinde Yaşanan Gelişmeler.....	174
5.2.1. Silahlı Kuvvetler Birliği (SBK).....	174
5.2.2. MBK-SKB çekişmesi, 6 Haziran Olayları.....	176
5.3. Gelişmeler Karşısında SKB'nin Tavrı.....	178
5.3.1. 1961 Genel Seçimleri, 21 Ekim ve Çankaya Protokolleri.....	178
5.3.2. Cumhurbaşkanlığı Bunalımı ve Başgil-SKB görüşmesi.....	180
5.3.3. TBMM'nin Açılması, Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Başkanlıkları Seçimi.....	181
5.3.4. İnönü'nün Harp Okulu ve Harp Akademileri Ziyareti.....	182
5.4. SKB'nin Gelişmelere Tavrı, Yeni Müdahale Girişimleri.....	183
5.4.1. 9 Şubat Protokolü.....	184
5.4.2. 22 Şubat Kalkışması.....	187
5.5. Yaşanan Olayların Siyasi Hayata Etkileri.....	192
5.5.1. I. Koalisyon Hükümetinin Dağılması.....	192
5.5.2. II. Koalisyon Hükümeti.....	193
5.6. 11 Havacı Subay Olayı.....	194
5.7. Talat Aydemir ve 22 Şubatçıların Faaliyetleri.....	196
5.7.1. Aydemir'in Ondörtlerle Temasları.....	197
5.7.2. Aydemir'in EMİNSULAR ile Temasları.....	197
5.7.3. Aydemir'in Ordu ile Temasları.....	198
5.7.4. Otuz Bir Mart Hadisesi.....	199
5.7.5. 11 Havacı Subay ve Türkeş'le Görüşmeler.....	199
5.7.6. 21 Mayıs Darbe Girişimi.....	200
5.8. Kanun ve Kurumlarla Vesayetın Oluşumu.....	205
5.8.1. 1961 Anayasası, Temel Yapısı ve Mantiğı.....	205
5.8.2. Cumhuriyet Senatosu.....	209
5.8.3. Anayasa Mahkemesi.....	210
5.8.4. Milli Güvenlik Kurulu (MGK).....	211
5.8.5. Genel Kurmay'ın Statüsündeki Değişiklik.....	213
5.8.6. Danıştay.....	214
5.8.7. Devlet Planlama Teşkilatı.....	215
5.8.8. Yüksek Hâkimler Kurulu.....	216
6. SONUÇ.....	217
KAYNAKLAR.....	229
EKLER.....	238
ÖZ GEÇMİŞ.....	258

ÖZET
TÜRKİYE'DE ASKERİ VESAYETİN BAŞLAMASINDA 27 MAYIS ASKERİ
MÜDAHALESİ VE ONDÖRTLER'İN ETKİLERİ

Fatih EKİCİ
Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
TARİH ANABİLİM DALI
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı
Ocak 2024, Sayfa: X+257

Atatürk döneminde iki kez denenmesine rağmen geçilemeyen çok partili yaşama 1945'te geçilmiş ve 46'da ilk çok partili seçim yapılmıştır. Tam da bu tarihlerde CHP'nin izlediği politikalarından rahatsızlık duyan bir kısım asker tarafından örgütlenmeler hatta yönetime müdahale düşünceleri başlamıştır. 1950 seçimleri ile beraber DP iktidarı başlamıştır. İlk başlarda ordunun neredeyse tamamı tarafından memnuniyetle karşılanan DP'nin iktidar oluşu, çok geçmeden partinin, laikliği zedeleyen uygulamaları. Dini, siyasetin bir aracı olarak kullanması, başlarda iyi gibi görünen ancak ilerleyen yıllarda gittikçe kötüleşen ekonomi politikaları. Bağımsızlığı zedeleyecek derecede ABD'ye verilen tavizler, halkı kutuplaştırıcı faaliyetleri vb. durumlardan dolayı, ülkenin çeşitli kesimlerinden tepkiler gösterilmesine sebebiyet vermiştir. Bu süre zarfında ordu içinde birçok örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Kendisine karşı gösterilen olumsuz tepkilere karşı, DP'nin 1954 teki seçimlerde aldığı oy oranına güvenerek izlediği baskıcı ve ayrıştırıcı politikaları, ülkedeki sıkıntılı gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Siyasi alanda yaşanan çatışmalar, zaman içinde sokağa, üniversitelere, liselere ve basına olmak üzere hayatın her alanına sirayet etmiştir. Neticede her alanda yaşanan olumsuzlukların çıkmaza girdiği bir dönemde ordu içindeki Orta ve alt rütbeli subayların öncülüğünde bir askeri müdahale gerçekleştirilmiştir.

Müdahalenin hemen sonrasında, üst düzey komutanların tepkisini almamak için, askeri müdahaleye tam olarak inanmayan Cemal GÜRSEL, liderliğe getirilmiş ve tartışmalar içinde MBK oluşturulmuştur. Ancak daha oluşum aşamasından itibaren kendi içinde uyum sağlayamayan MBK'da çok geçmeden çatışmalar şiddetlenmiş ve çeşitli gruplar ortaya çıkmıştır. 13 Kasım'a gelindiğinde ise MBK kendi kendine bir iç darbe yapmış ve Ondörtler olarak isimlendirilen grup ortaya çıkmıştır. On dört kişi yurt dışına sürgüne gönderilirken, MBK'da ve ülkenin genelinde beklenen huzur sağlanamadığı gibi çatışma ve kaos ortamı gün geçtikçe artmıştır. Ordu, siyasetten uzaklaştırılmaya çalışılırken, tam aksi ordu, siyasetin tam da merkezinde yer almaya başlamıştır. MBK lideri Gürsel ve Demokratlar olarak nitelendirilen grup, sıkıntılardan kurtulma yolu olarak yönetimi biran evvel sivillere bırakma düşüncesiyle hareket etmiş ve yapılan seçimler sonrası Türkiye'de ilk kez koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır. Ancak beklenen olmamış siyasiler, ülke menfaatleri yerine kendi iç hesaplaşmalarının derdine düşünce kaos ve istikrarsızlık ortamı daha da artmıştır. Bu durum beraberinde askerin yönetime bir şekilde müdahaleleri ve yeni darbe girişimlerini beraberinde getirmiştir. Sonraki süreçte hazırlanan ve halk oylamasına sunulan ilk anayasa olan, 1961 Anayasası ve bu anayasa ile gelen yeni kurumlarla Türkiye'de askeri ve en az onun kadar etkili, bürokratik vesayet oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Darbe, İhtilal, Askeri Müdahale, Cunta, Vesayet, Ondörtler

ABSTRACT

May 27 Military Intervention On The Beginning Of Military Tutorial In Turkey And The Effects Of The Fourteen

Fatih EKİCİ
Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Graduate School of Social Sciences

HISTORY

History of the Republic of Türkiye Program

January 2024, Page: X+257

Although it was tried twice during Atatürk's period, the multi-party life, which could not be passed, was started in 1945 and the first multi-party election was held in 46. Just at this time, some soldiers, who were uncomfortable with the policies followed by the CHP, started to organize and even to intervene in the administration. With the 1950 elections, the DP government started The DP's coming to power, which was welcomed by almost all of the army at first, soon became the party's practices that undermined secularism. The use of religion as a tool of politics, economic policies that seemed good at first but worsened in the following years, concessions made to the USA to the extent that it undermines independence, activities that polarize the public, etc. Due to the circumstances, it caused reactions from various parts of the country. During this time, many organizations emerged within the army. Against the negative reactions against her, the oppressive and divisive policies followed by the DP, relying on the votes it received in the 1954 elections, brought along the troublesome developments in the country. Conflicts in the political field have spread over time to all areas of life, including the streets, universities, high schools and the press. As a result, a military intervention was carried out under the leadership of middle and lower-ranking officers in the army at a time when the negativities in every field were deadlocked. Immediately after the intervention, Cemal GÜRSEL, who did not fully believe in the military intervention, was brought to the leadership in order not to get the reaction of the senior commanders, and the MBK was formed within the discussions. However, in the MBK, which could not adapt itself from its formation stage, conflicts soon intensified and various groups emerged. By November 13, MBK made an internal coup and the group called Ondörtler emerged. While fourteen people were exiled abroad, the expected peace could not be achieved in the MBK and throughout the country, and the environment of conflict and chaos increased day by day. While the army was trying to be removed from politics, on the contrary, the army began to take place in the very center of politics. The group, described as MBK leader Gürsel and Democrats, acted with the idea of leaving the administration to civilians as soon as possible as a way of getting rid of the troubles, and the period of coalition governments started for the first time in Turkey after the elections. However, the atmosphere of chaos and instability increased even more when the politicians, who were not expected, were worried about their own internal conflicts instead of the interests of the country. This situation has brought with it the intervention of the military in the administration and new coup attempts. With the 1961 Constitution, which was the first constitution prepared in the following period and presented to the public, and the new institutions that came with this constitution, the groundwork was prepared for the formation of military and bureaucratic tutelage, which is at least as effective as it.

Keywords: Coup, Revolution, Military Intervention, Junta, Guardianship, Fourteen

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Gürsel'in Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e yazdığı metnin ilk hâli:	238
Ek 2. 147'ler Olayı sonrası tasfiye edilenlerin listesi	240
Ek 3. Cumhuriyet Gazetesinin İnönü'nün Ege gezisi ile ilgili bir haberi	242
Ek 4. Cumhuriyet Gazetesinin İnönü'nün Konya gezisi ile ilgili bir haberi	243
Ek 5. Milliyet Gazetesinin Askeri Müdahale haberi	244
Ek 6. Menderesin yönetimini eleştiren bir haber, Ulus gazetesi.	245
Ek 7. Milliyet Gazetesinin Menderes'in müdahaleyi tasvip ettiğine dair bir haber	246
Ek 8. Milliyet Gazetesinin Sami Onar'ın başkanlığında İlim ve Hukuk heyetinin kurulup yeni Anayasa Çalışmalarının başlayacağına dair haber	247
Ek 9. 13 Kasım hadisesinin basına yansımaları	248
Ek 10. 13 Kasım hadisesi ile ilgili başka bir haber	249
Ek 11. DP'lilerin yargılanma süreci ile ilgili haber	250
Ek 12. Talat Aydemir hadisesi ile ilgili bir haber	251
Ek 13. 21 Mayıs hadisesi ile ilgili haber	252
Ek 14. Bayar'ın MBK tarafından vatana ihanet suçundan yargılanacağına dair haber	253
Ek 15. Menderes'in idamına dair haber	254
Ek 16. 13 Kasım hadisesi ile ilgili bir başka haber	255
Ek 17. Celal Bayar'ın Yüksek Adalet Divanına Sevki	256

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Alb	: Albay
AP	: Adalet Partisi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
Bnb.	: Binbaşı
C	: Cilt
CENTO	: Central Treaty Organization; Merkezi Antlaşma Teşkilatı; önceki adı ile Bağdat Paktı
CGP	: Cumhuriyetçi Gvüen Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CIA	: Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Çev.	: Çeviren
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
HP	: Hürriyet Partisi
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
Kur.	: Kurmay
MAH	: Milli Amele Hizmeti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
ODTÜ	: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Org.	: Orgeneral
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TM	: Temsilciler Meclisi
Tuğg.	: Tuğgeneral
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
Vd.	: ve diğerleri
Yb.	: Yüzbaşı
Yrb	: Yarbay
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

1. GİRİŞ

Bütün toplumlarda olduğu gibi, Türk kültürünün şekillenmesinde de temel faktör, yaşanan coğrafyanın özellikleridir. Orta Asya'nın sert coğrafyası Türk kültürünün şekillenmesinde temel belirleyici faktör olmuştur. Yaşanılan coğrafyanın, Türk toplumları üzerindeki en büyük etkilerinden biri hiç şüphesiz, askeri alandaki üstün nitelikleridir. Tarih boyunca Türk toplumlarının en bilinen ve dünyayı en fazla etkileyen özellikleri, askeri nitelikleridir. Askerlik, sadece bir sınıfa mahsus bir maharet olmayıp, tüm vatandaşların ortak özelliğidir. Yaşanılan coğrafya, kadın erkek herkesin asker gibi olmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebeple Türkler için "ordu-millet" tabiri kullanılmıştır. Tarih boyunca bütün Türk devletlerinin ki, buna Türkiye Cumhuriyeti Devleti de dâhil olmak üzere, kurucu ve yönetici unsuru hep askerler olmuştur. Bu sebeple askerler yönetime hâkim sınıftır. Kadim Türk tarihi açısından, asker-siyaset ilişkilerine değinmeden önce bazı kavramların açıklanmasını uygun görmekteyiz.

Bu kavramlardan ilki Devrim kelimesidir. Kavram aslen Fransızca "Revolution" kelimesinin eş anlamıdır. İnsanların iradeleri ile doğrudan doğruya istenilerek ve uğraşarak gerçekleştirilen, siyasal ve sosyal köklü değişiklikler anlamına gelmektedir. Devrimler toplumların kendi özgür siyasal ve toplumsal yapılarında, ekonomik gelişmeler ve koşullarla birlikte, düşünce ve ideolojilerin yanında, bazen dış baskıların etkisiyle ortaya çıkarlar. Devrimler aynı zamanda ilerici ve özgürleştirici karakterlere de sahiptirler. (Parker, 2000: 14-16) Kuşkusuz devrim kavramının böyle bir tanımı olmakla beraber, ülkelere göre devrim diye nitelendirilen olayların oluş şekilleri farklılıklar arz etmektedir. Devrim denilince kuşkusuz ilk akla gelen 1789 İhtilalidir. Fransız ihtilali, güçlenen burjuva sınıfının; aristokratik kökenli, feodal-monarşik bir iktidarı yıkarak kısa ömürlü de olsa egemenliğin kaynağı olan halkı gören bir devlet yapısı oluşturmuştur. Burada ihtilal aynı anda bir inkılaptır. Bu açıdan değerlendirildiğinde toplumun yeniden biçimlendirilmesi söz konusudur. Fransız Devrimi bazı alınacak olursa, devrim aynı zamanda toplumdaki ekonomik olanakların ve siyasal yapıdaki etkinliğin toplumun daha geniş kesimleri yararına, hızlı bir şekilde değiştirilmesini durumu söz konusudur. 1917'de Rusya'da Bolşevik İhtilali yaşanmıştır. Ancak Fransız Devriminden farklı olarak; İngiliz, Amerikan ve Rus devrimlerinde; emek, mülkiyet ve sınıf çatışmalarından kaynaklanan nedenler etkili olmuştur. Çünkü her devrim, bir "sınıf savaşı" veya Black'ın deyişiyle; "şiddet veya şiddet tehdidi" içeren güçler arası bir mücadeledir. Bu anlamda devrimler, politik başkaldırı hareketleri olduğu kadar, sınıf temelinde iktidar ve güç paylaşımını içeren ve aynı zamanda ekonomik çıkarları da konu edinen bir yenileme hareketidir de.

Her devrim bir ihtilal hareketi şeklinde başlayabilir ancak her ihtilalin, bir devrim ile sonuçlanmaması da ihtimaldir. İhtilal, sadece sivil iktidar sahiplerinin, güç kullanılarak değiştirilmesinden ibaret kalabilir ve sözü edilen köklü değişikliklere gitmeyebilir. Bu yüzden ihtilalin, devrim kavramı yerine kullanılması bizce çok da doğru değildir. Bununla birlikte mevcut hukuki, ekonomik ve toplumsal düzeni daha iyi, daha gelişmiş bir duruma getirmek amacıyla alınan önlemler demek olan "reform" da devrimden farklıdır. Çünkü reform diye nitelendirilen değişiklikler, kurulu düzenin temellerine dokunmamaktadır. Bu tür hareketler genellikle mevcut yasalara uygun olarak yapılması, yavaş yavaş gerçekleştirilmesi ve şekli bir nitelikte olması nedeniyle devrimden ayrılır. Yapılan hareketler özden çok biçimle ilgili ve daha

çok da yüzeyseldir. Devrim ise ani, şiddetli, derin ve düzenin temelini yönelik nitelikler taşımaktadır. (Kubalı, 1973: 53-54)

Askeri müdahale: yönetimde bulunan siyasi iktidarı, Silahlı kuvvetlerin müdahalesi ile süresiz ya da belli bir süre için ortadan kaldırarak ülke yönetimine el koymasındır. Türkiye’de yaşanan tüm askeri müdahalelerde askerler, amaçlarının sosyal ve ekonomik sıkıntılara son vererek, demokrasiyi yeniden inşa etmek ve ardından tekrar kışlaya çekilmek olduğunu açıklamışlardır. Askeri müdahale yerine kullanılan “askeri darbe” kavramı, bu yüzden sözü edilen müdahale eylemini tam olarak karşılamamaktadır. Türk Dil Kurumu’na göre darbe: “Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi.” olarak tanımlanmaktadır. 27 Mayıs’ı bu tanıma göre değerlendirecek olursak, yönetime asker tarafından zor kullanma durumu mevcuttur; ancak rejimi değiştirme yönünde bir faaliyet yoktur.

İhtilal kelimesinin ise darbe kavramından farkı, bir ülkede siyasal ve sosyal-ekonomik durumu köklü bir biçimde değiştirmek amacıyla az ya da çok ölçüde kuvvet kullanılması sonucunda iktidarın ve düzenin değiştirilmesi yönünde gösterdiği ayrımdır. (Serin,1974: 10)

Peki, bir ülkede ordu neden siyasete karışır? Bu sorunun yanıtını S. E. Finer başka bir soruyla veriyor. “Ordu tüm diğer sivil güçlerden yüz kez daha örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip olduğuna göre, askerlerin niçin siyasal yaşama karıştıklarını sormak yerine, niçin her zaman karışmadıklarını araştırmak doğru olmaz mı?” (Kışlalı,1999: 188) şeklinde cevaplandırmıştır.

Soruyu biz cevaplandıracağız olursak. Her şeyden önce darbe ya da askeri müdahaleler, az gelişmiş ülkelerde çok rastlanılan bir durumdur. Bunun sebebi Özellikle az gelişmiş ülkelerde silahlı kuvvetler, sosyal ve siyasal bir güç olarak ortaya çıkabilmekte, çoğu zaman da ilerici hamlelerin lideri olabilmektedir. Silahlı kuvvetlerin bir taraftan düzenli, hazır, örgütlü ve bilinen en büyük güç olması, diğer taraftan da kullandığı silah, araç ve gereç nedeniyle ileri bir teknolojiye sahip olması, bu tür ülkelerde silahlı kuvvetlerin önemli bir yerinin bulunmasına ve toplumun her kesimi için modernleştirici bir işlem görmesine olanak tanımaktadır. (Gencer, 1978: 388)

Bir ülkenin ekonomik durumu, askerlin siyasete karışmasında önemli bir faktördür. Bu noktada ülkenin Ekonomik yapısının basit ya da karmaşık olması da askerlin yönetime müdahalesinde etkilidir. Ülkedeki ekonomik sistem, askerlerin kolay kolay içinden çıkamayacakları kadar karmaşık bir yapıdaysa, asker, yönetime müdahalede bulunmada çok da hevesli olmaz. Askeri müdahalelerin daha çok geri kalmış ülkelerde ortaya çıkışındaki nedenlerden birisi de budur. (Kışlalı, 1999: 189)

Politik durum da askeri müdahalelerin bir başka nedenini oluşturmaktadır. Batılı olmayan pek çok ülke, demokrasiye geçiş sürecinde büyük sorunlar yaşamıştır. Bu tür ülkelerin halkları, çevredeki gelişmiş ülkeleri örnek alarak, daha çok özgürlük ve yüksek ekonomik standartlar isterlerse ve eğer hükümetler de mevcut kaynak dağılımını bu talebe göre yapmazlarsa, askeri sınıfın da içinde bulunduğu, halkın büyük kesimini rahatsız eder ve askeri bir müdahalenin gerçekleşmesine neden olabilir. (Sunar ve Sayarı, 1986: 165)

Ülkedeki politik kültürün özellikleri de, silahlı kuvvetlerde farklılık bilincine neden olur. Kamuoyunun zayıf ve kendi içinde bölünmüş, sosyal uyumun ve bütünlüğün olmadığı, sivil örgütlenmenin henüz tam anlamıyla gelişmediği, politik iktidarın ve politikanın işlevsiz hale

geldiği bir toplumda, politik kültür yeterince gelişmemiştir. Böylesi ülkelerde askerinin yönetime müdahaleleri daha kolay ve sık gerçekleşmektedir.

Son olarak; bireysel kimlikten önce, milli kimliğin geldiği kültürlerde, silahlı kuvvetler siyasetçilerden çok daha saygın bir konumda yer alırlar. Askerlerin toplum içinde sahip oldukları önem, sadece silahlı kuvvetlerin yapısal özelliklerinden değil, aynı zamanda toplumların kendilerinde duyduğu saygıdan da kaynaklanmaktadır. Silahlı kuvvetlerin mevcut siyasal düzenden duydukları hoşnutsuzluk ya da siyasal iktidarın aldığı kararlar karşısında, sivillerle görüş ayrılığına düşmeleri, kendilerinin saygınlıklarının zedelendiği duygusuna neden olmakta ve olası bir müdahaleyi de beraberinde getirmektedir. (Birsen, 1996: 50- 90)

Bu açıklamalardan sonra, tarihimiz boyunca asker-siyaset ilişkilerini biraz daha somutlaştırmanın uygun olacağı kanaatindeyiz. Yukarıdaki açıklamalarda değindiğimiz gibi, Türk devletlerinde, asker ve yönetim iç içedir. Bu iki sınıf, günümüz demokratik toplumlarında olduğu gibi iki ayrı sınıf değildir. Günümüzde kastedilen manada olmasa da, yönetime karşı ilk isyan hareketi, Asya Hun Devletine kadar gider. Mete Han, babası Teoman'a karşı yaptığı isyanla yönetimi ele geçirmiştir. Benzeri olaylar Türk devletlerinin birçoğunda yaşanmıştır.

Türk devlet teşkilatlanması konusunda zirve noktada bulunan Osmanlı imparatorluğu döneminde, her ne kadar yönetici kesim, yaptıkları görev ve sorumluluk açısından; Seyfiye, İlmiye ve Kalemîye gibi sınıflara ayrılmış olsa da, tüm bu sınıflar için kullanılan tabir "Askeriler" dir. Osmanlı Devleti döneminde, askerinin yönetime karşı, kendi insiyatifi ile bir müdahalesi söz konusu olmamıştır. Genellikle bir kısım yöneticiler ya da İlmiye sınıfı mensuplarının askeri kışkırtarak yaptıkları isyanlar şeklinde müdahaleler olmuştur. Bunlardan ilki Fatih dönemindeki Buçuk Tepe İsyanı'dır. Fatih'in ölümünden sonra, oğulları arasında yaşanan taht mücadelesinde, devşirme kökenli devlet adamları ve askerlerin isteği sonrası II. Bayezıt, hükümdar olmuştur. Aynı ordu, daha sonra II. Bayezıt'a isyan ederek I. Selim'in tahta çıkmasını sağlamıştır. Tabii bu olayların, günümüzdeki darbe ve ihtilal diye nitelendirilen olaylara pek de benzeyen tarafları yoktur.

XVII. yy'a gelindiğinde, yönetici eğitimindeki kalitesizleşmeyle beraber, klasik döneme göre yönetici ve askeri nitelik bakımından yetersiz kişilerin padişah olmasıyla, merkezi otorite sarsılmaya başlamış, bu da saray içinde bazı kadınlar ve ağaların, yönetimde etkin duruma gelmeleri, beraberinde çıkar çekişmelerini getirmiştir. Bu kişiler ve bunlara ek olarak çıkarları zedelenen, özellikle ilmiye sınıfına mensup bazı devlet adamları, genellikle Yeniçeri ordusunu kışkırtarak, isyanlar çıkartmışlardır. Bu isyanlarda asker, aslında çıkarları için kullanılan bir araç konumundadır. I. Mustafa'nın tahta çıkışı ve tahtan indirilişi, bu tür isyanların ilkidir. Yeniçeriler, I. Mustafa'yı tahtan indirdikten sonra II. Osman'ı tahta çıkartmış; ancak onun faaliyetlerinden rahatsız olunca da, ki burada yine bir kısım devlet adamlarının kışkırtmaları söz konusudur, isyanla, II. Osman'ı tahtan indirip daha sonra da katletmişlerdir. Bu olay yeniçeri isyanları için bir dönüm noktasıdır. Bundan sonra yeniçeriler, isteklerinin yerine getirilmemesi sonrası isyan etmeyi, bir gelenek haline getirmişlerdir.

Tanzimat Dönemine gelindiğinde, devlet bürokrasisindeki kişilerin yönetime müdahale girişimleri başlayacaktır. Bunlardan ilki, Islahat Fermanının ilanı sonrası yaşanmıştır. Devlet yönetimini beğenmeyen bir kısım askeri erkânla, mülkiye memurları ve ulemeden bazı kişiler bir araya gelerek, 1859 yılı başlarında Fedailer Cemiyeti adı altında gizli bir cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyet Sultan Abdülmecit'i devirmek ve yerine Sultan Abdülaziz'i tahta çıkarmak için bir

komplot hazırlamış; ancak tarihe Kuleli Olayı ya da Kuleli Vakası (1859) olarak geçen bu olay, komplonun açığa çıkması ve komplocuların tutuklanması ile son bulmuştur. (Taşpınar, 1996: 11) Avrupa’da yaşanan siyasi gelişmelerin etkisi Osmanlı Devleti’ne sızanmış ve ülke içinde çeşitli gruplar oluşmaya başlamıştır. Bunlardan en etkili olanı “Genç Osmanlılar Cemiyeti” dir. Cemiyet, devletin kurtuluşunu meşrutî rejimde görmüş ve yapmış oldukları darbe ile Sultan Abdulaziz’i tahtan indirip, Meşrutiyeti ilan edeceği sözünü veren II. Abdülhamit’i tahta çıkarmışlardır. Bu olay, bürokratik sınıfın yönetime bir müdahalesidir. Yine Abdülaziz, yenilikçiler tarafından tahtan indirilen ilk padişah’tır. Sonraki yıllarda ise İttihat ve Terakki Cemiyeti, ülkenin kontrolünü ele geçirecektir. Cemiyet, önce II. Abdülhamit’i tahtan indirecek sonrasında yaptığı müdahalelerle, devletin yıkılışına kadar yönetime hâkim olacaktır. Özellikle 1913’te gerçekleştirdiği Bab-ı Ali Baskını, cemiyetin tüm yönetimi ele geçirdiği bir askeri müdahaledir. (Taşpınar, 1996: 15)

İşte yeni kurulan devlet, böyle bir miras üzerine kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi’nde, Osmanlı’da yaşanan acı tecrübelerin tesiriyle asker, siyasetin dışına çekilmek istenmiştir. Bu amaç doğrultusunda atılan ilk adım 17 Aralık 1923 tarihinde çıkarılan “Türkiye Büyük Millet Meclisine İntihâb Edilen ve Edilecek Olan Bi’lumûm Mensubûn-i Askeriyyenin Tâbi’ Olacakları Şerâit Hakkında Kânun”¹ (Türkiye Büyük Millet Meclisine İntihâb Edilen ve ..., 27 Kanunuevvel 1339) olmuştur. Bu kanun ile subaylık ve vekilliğin aynı kişide birleştirilmesi önlenirken, aynı zamanda Mustafa Kemal’e muhalif çevrelerin, ordu ve siyaset içerisindeki gücü de kırılmak istenmiştir. (Özdağ, 2006: 49) Bu süreç 3 Mart 1924’te “Şer’iyye ve Evkâf ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekâletlerinin İlgâsına Dâir Kânun”² (Şer’iyye ve Evkâf ..., 6 Mart 1340) ile devam etmiştir. Bu kanun gereğince Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Vekâleti kaldırılmış, yerine Erkân-ı Harbiyye-i Umumiyye Riyaseti kurulmuştur. Böylece ordunun, bir bakanlık bünyesinde siyasete dâhil olması yerine, Milli Savunma Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı denetiminde kalması amaçlanmıştır. (Özdağ, 2006: 50-51) Atatürk’ün siyaset-ordu ayırımında vermiş olduğu bir diğer karar, Fevzi Çakmak’ın Genelkurmay Başkanlığına atanmasıdır. 1925 yılında Genelkurmay Başkanlığı’na, askerlerin siyasetle ilgilenmemeleri gerektiğine inanan Fevzi Çakmak’ın atanması ve 1945 yılına kadar görevde bırakılması da ordunun siyasetten uzak tutulmasına büyük katkıda bulunmuştur. Aslında tek parti döneminde ordunun iç ve dış politikada pek bir rolü olmamıştır. Ordu daha çok, ülkedeki tek parti olan CHP’nin denetiminde devletin bir aracı haline gelmiştir. (Ahmad, 2008: 18) Yine bu dönemde, Cumhuriyet’e üniforma içinde hizmet etmeyi seçenlerin oy kullanmalarına dahi izin verilmemiştir. Orduya Cumhuriyet içinde şerefli bir yer verilmiş, ama aynı zamanda ülkenin toplumsal ve siyasal hayatının dışında tutulmuştur. (Ahmad, 2008: 18) İşte tam da bu sebeple, 1923-1938 yılları arasındaki dönem “askersiz militarizm” olarak nitelenmiş; bu dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri, siyasal iktidardan bağımsız bir olgu olarak değil, kendisini özdeşleştirdiği iktidarın emrinde, bizzat siyasal yaşama müdahale eden bir güç olarak tanımlanmıştır. (Özdağ, 200: 43)

¹ Türkiye Büyük Millet Meclisine İntihâb Edilen ve Edilecek Olan Bi’lumûm Mensubûn-i Askeriyyenin Tâbi’ Olacakları Şerâit Hakkında Kânun. (27 Kanunu evvel 1339). *Resmî Gazete*, S:39, 1.

² Şer’iyye ve Evkâf ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekâletlerinin İlgâsına Dâir Kânun. (6 Mart 1340). *Resmî Gazete*, s. 63, 6.

2. 27 MAYIS ASKERİ MÜDAHALE ÖNCESİ GENEL DURUM ve MÜDAHALENİN GERÇEKLEŞMESİ

2.1. Demokrat Partinin İktidara Gelişi, Tepkiler ve Yaşanan Gelişmeler.

Türk siyasi hayatına büyük izler bırakan ve etkileri günümüze kadar hala devam eden Demokrat Parti'nin kurulması ve iktidara gelmesinde şüphesiz dış ve iç etkenler söz konusudur. Partinin, kurulduktan çok kısa bir zaman sonra, halk tarafından büyük bir teveccühe mazhar olmasını anlamak için, öncelikle bu etkenler üzerinde durmak doğru olacaktır.

İlk olarak dış etkenleri özetleyecek olursak. II. Dünya Savaşı sonunda iki kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması, ortaya çıkan bu ayrışmanın temel aktörlerinden olan SSCB'nin Türkiye üzerindeki talepleri ve tehditleri, (Sander, 2002: 252-253) Türkiye'nin yeni arayışlara ve ortaklıklara yönelmesine sebep olmuştur. İtalya ve Almanya'daki tek parti yönetimlerinin ortadan kalkması, dünyada demokrasi rüzgârlarının esmesine sebep olmuştur. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e girmesi, Sovyetlerin toprak isteği karşısında ABD desteğinin kazanılmak istenmesi ve bu amaçla batıya yaklaşılması, çok partili hayata geçişte önemli dış etkenlerdir. Özellikle Truman doktrini, çok partili hayata geçişi hızlandırıcı bir dış etken olmuştur. (Ahmad ve Turgay, 1996: 16) Çok partili hayata geçişi hızlandırıcı diğer bir etken ise, İsmet İnönü'nün gayretleridir. İnönü, San Francisco konferansına katılacak heyete, Türkiye'nin çok partili hayata geçiş konusundaki kararlılığını, bildirmelerini istemiştir. (Karpat, 2010: 228-229)

Demokrat partinin iktidara gelişinde şüphesiz dış etkenler kadar, o dönem Türkiye'sinin mevcut şartları da çok önemlidir. DP'yi iktidara taşıyan iç nedenlerin en önemlilerinden biri, büyük ölçüde temelleri Osmanlı'nın son dönemlerine kadar giden, sürekli savaş ve ekonomik zorlukların Halk Partisi'ne yüklediği faturadır. Kurtuluş Savaşı'nı takiben her manada yorgun ve bitkin, 11-12 milyonluk bir insan kalıntısıyla işe başlanmak zorunda kalınmıştır. Bu yolda Türkiye Cumhuriyeti'ne arka çıkacak ve yardım edecek bir müttefik bulunmadığı gibi, ülkenin bu alanlarda işbirliği yapabileceği bir dostu da yoktur. İşte bu ortamda ülkenin kurucuları, her yönüyle bitik halktan, yeni fedakârlıklar ve yeni vergiler istemek durumunda kalacaklardır. İlâveten, çok zor şartlarda yaşam mücadelesi veren Anadolu halkı, bir de Osmanlı Devleti'nin borçlarını da üstlenmek zorunda kalmıştır. Ancak sıkıntılar bunlarla da bitmemiş, CHP iktidarının biraz nefes alabileceği bir ortamda, II. Dünya Savaşı ufukta görünmüştür. Savaş yılları bütün dış ticaret olanaklarını engellediği gibi, ülke içerisinde zorunlu tedbirlere başvurulmasına neden olmuş ve bu dönemde çekilen sıkıntılar da halkın sırtına yüklenince halk, tüm sıkıntılarının sebebini, iktidar da bulunan CHP'nin üzerine atarak, ondan yüz çevirmiştir. (Aydemir, 2000: 129-131) Halkın tüm sorumluluğu iktidara yüklemesi gayet mantıklı bir tutumdur.

DP'nin kurulduğu yıl olan 1946 ile 1950 yılları arası dönem, CHP'nin tek parti yönetimine karşı toplumsal bir başkaldırının başladığı ve yayıldığı bir dönemdir. Sözkonusu muhalefetin birçok nedeni bulunmakta olup, bunlardan ilki, CHP yönetiminin, insanların düşünce, inanç ve yaşam biçimleri üzerinde büyük bir baskı oluşturmasıdır. Bir diğer neden ise, kırsal alandaki küçük üreticilerin, merkezi hükümet ve onun desteklediği feodal beyler ile büyük toprak sahipleri tarafından ezilmesi ve sömürülmesidir. Bu yörelerde halk arasındaki yoksulluk dayanılmaz bir noktaya gelmiştir. Ayrıca, kırsal alanda yaşayan yoksul köylüler üzerinde, başta yol vergisi olmak üzere çeşitli baskılar da bulunmakta olup, vergi ödemeyenler, borçları karşılığında yol yapımında çalıştırılmakta, jandarmaların yaptığı işkenceye benzer eylemler, insanları yaşamaktan bile

bezdirmektedir. Diğer taraftan işçilerin tüm hakları ellerinden alınmış, sendika kurma, toplu pazarlık, toplu sözleşme ve grev hakları da yoktur. İş güvenliği ve çalışma saatlerinde belirli bir düzen bulunmadığı gibi, sekiz saatlik iş günü yasada yer alsa da uygulanmamaktadır. Ücretler düşük, kadın ve çocuk işçilerin sömürülmesi ise en üst düzeydedir. Özellikle savaş yıllarında, Milli Korunma Yasası'nın çıkmasından sonra, işçilerin durumu daha da kötüleşmiş, enflasyonun hızla yükselişi hayat pahalılığını artırdığı gibi, mal kıtlığı, bazı ürünlerin yokluğu ya da karneye bağlanması ve karaborsa, ücretli çalışanların yaşamlarını dayanılmaz bir hale getirmiştir. İlâveten, tüccar ve sanayici kesim de hallerinden memnun olmayanlar arasında yer almakta olup, Milli Korunma Yasası'nın getirdiği bazı mükellefiyetler, bu grubu da rahatsız etmiştir. Ayrıca bu grubun CHP iktidarına karşı cephe almasının bir başka nedeni ise Varlık Vergisi ve onun uygulamalarıdır. Söz konusu ortam, sermayenin de CHP'nin karşısına geçmesine sebebiyet vermiştir. Son olarak “Çiftçiyi Topraklandırma Yasası” büyük toprak sahiplerini ürküterek, onların da DP'nin yanında saf tutmasına neden olmuştur.

Ordu içinde de CHP yönetiminden memnun olmayan büyük bir kitle bulunmaktadır. Özellikle orta ve alt rütbeli subayların ekonomik durumu içler acısıdır. Ozamanlar genç bir subay olan, sonraki yıllarda Ondörtler grubunun en etkili ismi Alparslan Türkeş, o dönem askerin durumu hakkında şunları söyler: “Bu devrede başta milli şef ve yardımcıları olmak üzere idareciler orduya ve onun kumanda kademesini teşkil eden subay ve generallere karşı çok küçümser ve önemsemez bir tutum içerisindeydiler. Artan hayat pahalılığı, geçim darlığı subayları perişan ediyor, bunaltıyordu. Her yerde subaylar ikinci derece insan muamelesi görüyordu. Ankara'da apartmanların bodrum katları, Kurmay Subay katı, olarak isimlendirilmişti. Eğlence yerlerinde subayların adı, gazozcu, idi. Yani pahalı içki ısmarlayacak paraları olmadığı için, karaborsacılarla, vurguncularla yarış etmek imkânları bulunmadığı için, bu feragatli memleket çocuklarına, bu gibi isimler reva görülüyordu”. (Ahmad, 2007: 188-189) Yine Türkeş'in aktardıklarına göre o dönemde, özellikle Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda art arda aldıkları zaferler, ordunun genç subaylarına büyük etkide bulunmuştur. Genç subaylar, bu durumda olmalarının temel suçlusu olarak da CHP yönetimini görmüşlerdir. İşte bu sebeple, İnönü ve CHP yönetimi ile ordunun yüksek komuta heyetini devirmek için, oldukça geniş bir kadroya sahip olan ve ordunun birçok birliğine yayılan gizli örgütler kurmuşlardır. (Özdağ, 2006: 138-139) 1942-43'te Çorlu'da bir grup subay, İnönü yönetimini devirmek amacı ile birleşmişler ve General Muzaffer Tuğsavul'a başvurarak, onun liderliğinde bir askeri müdahale yapılması teklifinde bulunmuşlardır. Tuğsavul teklifi, ülke için intihar olacağı gerekçesiyle geri çevirmiştir. (Taylak, 1976: 6) Alparslan Türkeş, ikinci girişimi şöyle anlatmaktadır: “İşte bu sırada Ethem Türker Erkân-i Harbiye Harekât Dairesi Başkanı oldu. O zamana kadar kendisiyle gizli gizli temas etmiş olan subaylar toplanarak, bu defa kendisini aşikâr olarak makamında ziyaret ettiler. Toplantı çok ateşli geçti. Subaylar Ethem Türker'e özetle şunları söylediler: 'Artık ne yaparsanız yapınız...' Bu müracaat üzerine ihtilâl grupları ciddi bir çalışma devresine girdiler. Bu çalışmalarını Ankara ve İstanbul'un dışına yayıldı. Bu devre içinde bilhassa Konya'da çok mühim darbe-i hükümet plânlama toplantıları yapıldı. Ankara'daki grubun elinde bulunan subaylar, muhtelif sebep ve bahanelerle Konya'ya gönderiliyor, oradaki arkadaşlarla temas etmeleri sağlanıyordu. Konya'dan diğer illere de giden subay arkadaşlar vardı. Bir gün geldi ki, bütün Türkiye'de ihtilâl ağı tamam oldu. Ankara'da sabah söylenen bir söz, ihtilâl ağı tarafından daha güneş batmadan aynı gün Erzurum'daki arkadaşlara ulaşıyordu. Teşkilât saat gibi dakik

çalışmaktaydı. Türkiye'nin kaderi yeni bir istikamet almak üzereydi. Plânlar tamam ve plânların takibi görevinde subayların hazırlıkları geciktirecek sebepleri tespit edilmiş. Bunların dışında harekât durmayacak ve geri kalmayacaktı. Harekâttan son anda vazgeçildi. İkinci Cihan Harbi'nin tahribi devam etmekte ve neticeleri, daha büyük acılarla, zayıf iktisadi bünyeli memleketleri ıstırap içinde bırakmaktaydı. Nihai bir toplantı yapıldı. Daha evvel Konya'da böyle bir toplantı yapılmış ve teşkilâtın hareket emri beklediğine dair bir haber, merkeze iletilmişti. Ancak merkez, bir türlü memleketin idaresini ele almak kararını veremiyordu. Bunun büyük sebebi İkinci Cihan Harbi ise, onun kadar şiddetli olan öteki sebepleri de, milli bünyenin uğradığı tahribat idi. Yapılan devamlı toplantılar sonunda merkez ihtilâl kadrosu üyeleri, sivil iktidara son bir mühlet daha verilmesinde fikir birliğine vardılar. Alınan bu karar Ankara'da öteki gruplara hemen iletildi." (Taylak, 1976: 10-12)

Türkeş'in aktarmış olduğu bilgiler, Sadi Koçaş'ın sunduğu verilerle de örtüşmektedir. O dönemin Alay Komutanı Albay Nazmi Dora, Koçaş'a; Türkiye'nin savaşa girmediği hâlde savaşın sıkıntılarını çektiğinden, sıkıntının sadece ordunun değil, ülke ve milletin de sıkıntısı olduğundan, Cumhuriyet'in ilk on beş yılında girilen büyük kalkınma hareketinin durduğundan bahsetmiştir. Dora, kalkınmanın durmasında savaşın rolü olduğunu kabul etmekle birlikte yapılması gereken şeylerin yapılmadığını ifade etmiştir. Zorlukların, ömrünü doldurmuş kişilerle çözülemeyeceğini ileri sürmüş, Çakmak'ın yirmi yıldan beri Genelkurmay Başkanı olmasını eleştirerek, Cemal Tural ve Necip San gibi kurmay (Koçaş, 1977: 147-148) subayların hak ettikleri görevlerde olmadıklarını iddia etmiştir.

Son olarak, yaşanan tüm gelişmelere paralel olarak, iktidar partisi olan CHP'nin kendi içinde yaşanan iç muhalefet, bu dönüşümü hızlandıran en önemli etken olmuştur. CHP içerisindeki muhalifler, ilk önemli çıkışlarını, 1945 Mayıs'ında, Toprak Reformu Kanunu tasarısı ve bütçenin görüşülmesi sırasında yapmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun mecliste görüşülmesi sırasında, kanuna karşı olan milletvekilleri, mülkiyet hakkının dokunulmazlığını ileri sürmüşlerdir. (Karpat, 1996:132) Görüşmelerde hükümete yönelik eleştirileriyle öne çıkan Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü önce 29 Mayıs 1945'de bütçe için red oyu kullanmış, ardından 7 Haziran 1945'de CHP Meclis grubuna "Dörtlü Takrir" olarak anılan teklifi vermişlerdir. Bu önergede özetle; anayasaya uygun olarak çoğulcu demokratik bir sisteme geçilmesi ve ekonomi üzerindeki devlet sınırlamalarının kaldırılması talep edilmiştir. CHP yönetimi bu önergeye karşı çıkararak Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'yü partiden ihraç etmiştir. Celal Bayar ise hem milletvekilliğinden hem de CHP'den istifa ettiğini duyurmuştur. Partiden ihraçlarla ilgili olarak, CHP Genel Başkanlığından, başlıklı bildiriye şunlar dile getirilmiştir:

"CHP Genel Başkanlık Divanı 21 Eylül Cuma günü saat 17'de Genel Başkan Vekili Başbakan Şükrü Saraçoğlu başkanlığında toplanarak bütün belgeleri gözden geçirdikten sonra, Aydın Milletvekili Adnan menderes ile Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün karakter ve faaliyetini, C.H.P.'nin hareket ve faaliyetlerine zıt gördüğünden, bu iki milletvekilinin CHP ile ilgilerinin kesilmesine oy birliği ile karar verilmiş ve bu karar onanmıştır." (Kısakürek, 2002: 49-50)

Görüldüğü üzere, bildiriye Refik Koraltan ismi geçmemektedir. Koraltan, nedeni belli olmayan bir şekilde, 27 Kasım 1945 tarihinde, diğer iki isme dâhil edilerek, partiden ihraç

edilmiştir. CHP ile yolları ayrılan bu dört isim, Ocak 1946'da Demokrat Parti'yi kurup, 1930'dan sonra ilk defa sistemli muhalefetin kapılarını aralamışlardır.

DP kurulunca Anadolu'da birçok kişi, yerel seçkinlerin tutumundan duydukları rahatsızlık yanında, DP'nin üyelerine sağladığı kişisel çıkar imkânlarından yararlanmak ve hatta bu seçkinlerin yerine geçmek üzere, siyasal parti üyeliğinin anlamını bilmeden DP'ye yönelmiştir. (Eroğul, 1998: 13) Partinin siyasal hedefi, ülkede demokrasinin evrensel boyutta gerçekleşmesini sağlayarak, temel hak ve özgürlükleri genişletmektir. Bunların yanında dernek kurma özgürlüğü ve tek dereceli seçim sistemi talep edilmiş ayrıca seçim güvenliği üzerinde önemle durulmuştur. Ekonomik alanda ise, özel girişimin ve sermayenin, ekonominin temel unsuru olduğu belirtilmiştir. Laikliğin dinsizlik olarak algılanmaması gerektiği üzerinde durulmuş ve din özgürlüğünün, diğer özgürlükler kadar önemli olduğu savunulmuştur. (Atacan, 2008: 3) DP'nin kuruluşu, CHP tarafından da olumlu karşılanmıştır. Hatta Halk Partisi ve Hükümeti, bu yeni partinin Halk Partisi programından farklı bir programla ortaya çıkacağını umduklarını ifade etmişlerdir. (Karpat, 2010: 223)

DP'nin kurulmasıyla birlikte askerler arasında siyasi ayrışmalar başlamıştır. Çok partili sisteme geçiş hususu askeri ikiye ayırmıştır. Bir kısmı, birlikte büyüdükleri tek parti devrinin yok olmasından endişelenirken, diğer bir kısmı ise çok partili hayata geçişi savunmuştur. CHP ve lideri İnönü'nün siyasi çizgisinde bulunan subaylar olduğu gibi, seçimlerde DP listesinden adaylığını koyan emekli subaylar da vardır. Hatta yirmi yıl Genelkurmay Başkanlığı görevini yapan ve 1944'te emekliye ayrılan Mareşal Fevzi Çakmak bile, CHP'nin milletvekilliği teklifini geri çevirerek, 1946 seçimlerine DP'nin listesinden bağımsız aday olarak girmiştir. (Hale, 1996: 87) O dönemde askerler için önder olarak kabul edilen iki kişi vardır. Bunlardan birisi Milli Şef İsmet İnönü, diğeri ise Mareşal Fevzi Çakmak'tır. Bu iki lider şahsiyetin, siyasi olarak farklı kutuplarda yer almaları, haliyle ordudaki taraftarları arasında da, bir siyasi farklılaşmaya yol açacaktır. Orduda CHP ve DP yanlısı iki farklı grup ortaya çıkmıştır.

2.1.1. 1946 Genel Seçimleri

Aslında genel seçimler, 1947 yılında yapılacaktır. Fakat hükümet, DP'nin, taban örgütlerini güçlendirmesine fırsat vermeden seçimlere gitmek istediği için, seçim tarihini bir sene öne almıştır. 21 Temmuz 1946'da gerçekleşen seçimler, Türkiye'nin tek dereceli ilk seçimleridir. Seçim sonucunda CHP'nin 397 sandalyesine karşı DP 65 sandalye kazanır. Fakat seçimlerde CHP lehine usulsüzlük yapıldığına dair ciddi söylentiler ortaya atılır. Seçimler, açık oy – gizli tasnif esasına göre yapıldığı için büyük kuşkulara yol açar. 1946'da yapılan bu seçim “şaiBELİ seçim” olarak demokrasi tarihimize geçmiştir. DP'liler, seçimlerin adil bir şekilde yapılmadığını iddia ederler ve bu duruma karşı tavırlarını göstermek için, Meclis'in ilk oturumunda çarpıcı bir tutum sergilerler. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri yerleşen bir geleneğe göre, Cumhurbaşkanı salona girince, bütün milletvekilleri ayağa kalkar ve kendisini alkışlardı. Fakat DP'liler, İnönü salona girdiğinde yerlerinden kalkmaz ve kendisini alkışlamazlar. Bu durum büyük bir şok yaratır. Onlar, bu hareketleriyle İnönü'yü meşru olarak seçilmiş biri olarak görmediklerini göstermek niyetindedirler. Çünkü İsmet İnönü Ankara'dan vekil seçilmiştir ve DP çevrelerince Ankara, illegal olayların en yüksek yaşandığı seçim bölgesidir. (Başgil, 2011: 125-155)

Bu sırada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 12 Temmuz 1947'de bir beyanname yayınlayarak, iktidar ve muhalefet partilerine karşı aynı mesafede yer alacağını, partiler arasında diyalog

kurarak uzlaşa sağlamaya çalışacağını bildirmiştir. Böylece İnönü, Cumhurbaşkanlığı sıfatını partiler üstü bir makama taşımış, ancak beyanname her iki partide de sıkıntılara sebep olmuştur. CHP’de Başbakan Recep Peker görevinden istifa ederken, DP’de ise önce Müstakil Demokratlar Grubu’nun, ardından da kurucuları arasında Yusuf Hikmet Bayur, Fevzi Çakmak, Enis Akaygen, Fuat Arlı, Osman Nuri Köni, Mustafa Kentli, Kenan Ömer, Osman Bölükbaşı ve Sadık Aldoğan’ın bulunduğu Millet Partisi’nin kurulmuştur. (Taşpınar, 1996: 25) Demokrat Parti’nin kullandığı özgürlükçü söylemlerin, partiye geniş bir taraftar kitlesi kazandırdığını gören CHP, 2. Olağanüstü Kurultayı 10 Mayıs 1946’da, Ankara’da toplamıştır. Kurultayın amacı, çok partili siyasi sisteme uyum sağlanmasıdır. Bu amaçla; İnönü’nün isteğiyle, (Kaştan, 200:126) “Değişmez Genel Başkan” ve “Milli Şef” sıfatları kaldırılarak, bundan sonra CHP Genel Başkanlarının, her dört yılda bir yapılacak serbest seçim yoluyla belirlenmesi kararlaştırılmıştır. (Koçak, 2008: 132) Ayrıca CHP, yıllardan beri sürdürdüğü devletçi ve katı laik politikalarını değiştirmeye başlamıştır. Okullara din dersi konulmuş ve ekonomik açılım için önlemler alınmıştır. Türk Parası Eylül’de devalüe edilmiş, ithalat kolaylaştırılmış ve bankalara altın satma izni verilmiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin Dünya Bankası’na ve Uluslararası Para Fonu’na (IMF) üye olarak, batıya ekonomik uyumu sağlanmaya çalışılmıştır. Komünizm tehlikesine karşı ABD’nin, Yunanistan ve Türkiye’ye, özel yardım sağlamak sözüyle gündeme gelen, Truman Doktrini ve onu yürürlüğe koyan Marshall planı kabul edilir. Fakat bu hamleler iktidar partisine yitirilen güveni geri getirmeye yetmez. (Akgün, 2009: 7) Liberalleşme politikası, 14 Mayıs 1950 seçimine kadar devam etmiştir. (Ahmad, 2007: 131-132)

İktidarı elden bırakmak istemeyen CHP, en çok eleştiri aldığı “din” konusunda da katı tutumunu yumuşatmaya başlar. 1947’deki Kurultayı’nda parti, 1923’ten bu yana uyguladığı laiklik programını bir öz eleştiriye tabi tutmuştur. Kurultaya katılan delegelerin pek çoğu, tek parti döneminde din adamlarının yetiştirilmesinin ve gençliğe dini bir eğitim sağlanmasının ihmal edildiği görüşünü savunmuşlardır. Neticede kurultay’ın önerileri doğrultusunda, CHP iktidarı 1947- 1950 yılları arasında, laiklik programında önemli değişiklikler yapmıştır. Örneğin, 1948 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İmam Hatip kursları açılmış, 1949 yılında, ilkokul müfredatına, öğrenci velilerinin yazılı izninin alınması şartıyla, seçimli din dersleri konmuş ve yine 1949 yılında, Ankara Üniversitesi’nde bir İlahiyat Fakültesi’nin açılması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra, 1948 yılında ilk defa olarak hacca gitmek isteyenlere döviz verilmiş ve 1949 yılında, 1925’ten beri kanunen kapalı olan türbeler yeniden açılmıştır. Ancak yapılan bunca çabaya rağmen iktidarı DP’ye kaptırmıştır.

2.1.2. Seçimlere Ordunun Tepkisi

21 Temmuz 1946 günü gerçekleşen ve adil olmadığı yönünde ciddi iddialar bulunan bu seçimden sonra, ordu içerisinde, özellikle de genç subaylar arasında, CHP’ye karşı bir öfke oluşur. (İpekçi ve Coşar, 2012:7) Bu durum askerlerin iktidara karşı tepki göstererek, ihtilal amaçlı teşkilatlar kurmasına da sebep olur. (Demir, 2006: 156) 1946 seçimleri sonrası tespit edilen ilk örgütlü toplantı, Kur. Bnb. Şefik Erensü’nün evinde yapılmıştır. Burada bulunan birçok subay, 1946 seçimlerinde yaşanan olayların, tekrar yaşanmasına izin verilmeyeceğini dile getirmiştir. Bunun için öncelikle inandıkları, güvendikleri komutanların kilit mevkilere getirilmesine gayret etmeye karar vermişlerdir. (İpekçi ve Coşar, 2012:7) 1947 yılının Mayıs ayında, İstanbul Harp Akademisinde göreve başlayan Kur. Bnb. Cemal Yıldırım, burada

Ankara'daki arkadaşları gibi düşünen bir yapıyı fark etmiştir. Bu yapının başında Kur. Alb. Cavit Çevik bulunmaktaydı. Kısa süre içerisinde Yıldız Harp Akademisinde büyük bir grup kurulmuş, ardından teşkilatlanmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda teşkilata, Tuğg. Cevdet Sunay ve Kur. Alb. Cavit Çevik'in aday olduğu bir seçimde, Çevik başkan seçilmiştir. Teşkilatın kurmay başkanlığına ise Cemal Yıldırım getirilmiştir³. Yukarıda bahsi geçen teşkilat, 1946 seçimlerinde yaşanan durumun, 1950 seçimlerinde de olabileceği varsayımı ile harekete geçmek istemiştir. Ancak bunun için başlarında bir korgeneral bulunması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu amaçla Korg. Fahri Belen'e gidip durumu açmışlardır. Belen; "Çok yanlış hükümlere saplanmışsınız. Sırf bir ihtimale dayanarak askeri müdahalede bulunulur mu?" diyerek reddetmiş ancak: "Ama seçim hakikaten düşündüğünüz gibi (İpekçi ve Coşar, 2012: 9-10) cereyan ederse, o zaman vasat doğar." Sözlerini de eklemiştir. Bir diğer müdahale teklifi ise Fevzi Çakmak tarafından, Bayar ve Koraltan'ın evinde misafir olduğu sırada yapılmıştır. Ancak Bayar bu teklifi; "Bu nasıl mütalaa, askerinin, ordunun politikaya karışması, memleketi içinden çıkılmayan bir felaket girdabına atar." deyip reddetmiştir. Çakmak, bu teklifini bir sonraki sefer, (Koraltan, 2013: 148-149) Menderes'in evinde dile getirmiş ancak orada da reddedilmiştir. İhtilal örgütleri 1950'ye kadar bir harekete geçmeden, yalnız seçimlerin adil yapılacağı teminatı ile hareket etmiştir. Ordunun bu yöneliminin birçok nedeni bulunmaktadır. Öncelikle subay heyetinin ordu yönetimine ve İnönü'ye olan güveni, II. Dünya Savaşı sırasında, ordunun içine düştüğü durumdan ötürü büyük ölçüde sarsılmıştır. Bunun yanında 1933'ten itibaren ve savaş sırasında ordunun subay ihtiyacını karşılamak için, Harp Okulu subay adayı kadroları artırılmış ve çok sayıda subay mezun olmuştur. Ordunun alt kademelerinin dolmasıyla, iktidarın buna bulduğu çözüm, bu kademedeki subayların terfi sürelerinin uzatılması olmuş ve bu durum genç subayları rahatsız etmiştir. Ayrıca subay heyeti, olası bir DP iktidarının ordunun sorunlarını çözeceği, en azından el atacağı inancını taşımıştır. (Özdağ, 1997: 21-22) Bunun yanında savaş yıllarında üst rütbeli subaylar hariç, diğer ordu mensupları büyük ekonomik sıkıntılar çekmiştir. (Ahmad, 2007: 188-189) Dolayısıyla 1950'li yıllara gelindiğinde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin belirgin bir şekilde DP'yi desteklemesinin arka plânında, demokrasiye ve çok partili rejime olan sarsılmaz inancından ziyade, mevcut sorunlarının çözümü umudu yattığı görülmektedir.

DP, 1946 seçimlerinden itibaren ordu ile arasını iyi tutmaya çalışmış, özellikle Mareşal Fevzi Çakmak ve onunla birlikte hareket eden generaller DP'ye destek vermiştir. 1946 seçimlerinde, Çakmak ve emekli 14 generalin DP saflarına geçişi, 1950 seçimlerinde, Kurtbek ve Belen'in, DP'den milletvekili adaylığı oluşu, asker tarafından gelebilecek muhtemel bir harekete karşı tedbir olarak değerlendirilmiştir. (Ahmad, 2007: 149)

³ Teşkilatın kadrosu: Tuğg. Cevdet Sunay, Kur. Alb. Kadri Erkmen -Akademi Kurmay Başkanı-, Kur. Alb. Cavit Çevik, Kur. Alb. Kâmi Akman, Kur. Yb. Memduh Tamgaç, Kur. Yb. Tefik Doğan, Kur. Yb. Ethem Baransü, Kur. Yb. Kâmi Gürtan, Kur. Bnb. Naci Aşkun, Kur. Bnb. Nazım Akın, Kur. Bnb. Fuat Bulak, Kur. Bnb. Nevzat Gökeri, Kur. Bnb. Zeki Karakol, Kur. Bnb. Faruk Ateşdağlı, Kur. Bnb. Ahmet Başta. (İpekçi, Coşar. a.g.e. 8.)

2.1.3. 1950 Genel Seçimleri ve Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi

14 Mayıs 1950 seçimleri öncesinde seçim kanunu, CHP ve DP'nin uzlaşması, Millet Partisi'nin muhalefeti sonrasında, 16 Şubat 1950 tarihinde yeniden düzenlenmiştir. Bu seçim kanunu, tek dereceli, eşit ve gizli oy, açık tasnif ve her ilin bir seçim çevresi kabul edildiği “çok oy alanın seçilmesi” ilkelerine dayalı, yargının denetim ve yönetiminde bir seçim sistemi getirmiştir. (Güngör, 2010: 194) Katılım oranı % 89,3 olan 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine, “Yeter! Söz Milletindir!” sloganıyla katılan DP % 53,3 oy oranıyla 408, CHP % 39,9 oy oranıyla 69, Millet Partisi (MP) % 3,1 oy oranıyla 1, Bağımsızlar ise % 4,8 ile 9 milletvekili çıkarmıştır. (Koçak, 2008: 193) DP döneminde yapılan listeli çoğunluk sistemi sonunda, iktidar partisi aldığı oyun çok üstünde mecliste temsil edilmiştir. Örneğin 1950 seçiminde; %53 oya karşılık %83,57 temsil, 1954 seçiminde; %56,61 oya karşılık %92 temsil, 1957 seçimlerinde ise; %47,70 oy oranına karşılık %92 temsil oranı elde etmiştir.

14 Mayıs 1950 seçimlerini Şevket Süreyya Aydemir, “Zaman olur, toplum denizlerinde sular çalkalanır. Toplumun derinliklerinde uyuyan nice insanlar ve nice davalar su yüzüne çıkarlar. Bu denizlerin yüzünde yüzen nice şöretler, nice davalar da suların dibine çökerler. 14 Mayıs 1950 seçimleri ile Türkiye, böyle bir suların çalkalanışı devrine girdi” (Aydemir, 1980: 12) Şeklinde özetlerken, Bernard Lewis ise, Kemalist dönem sonrasında Türkiye'deki en önemli demokratik gelişmenin, 14 Mayıs 1950 seçimleri olduğunu vurgulamış, CHP'nin serbest ve barış içinde bir seçim süreci yürüterek, bir bakıma kendi yenilgisine sebep olduğunu anlatmıştır. Eşi benzeri görülmemiş olarak nitelendirdiği bu tarihi anı Lewis, rejimin yapıcılığına ve Türk halkının olgunlaşmasına bağlamıştır. CHP'nin seçim yenilgisini, onun en büyük siyasi başarısı olarak değerlendiren Lewis, bu durumu, devrimi bütünleyen ve tamamlayan ikinci bir devrim olarak tanımlamıştır. (Lewis, 2008: 405-406) Seçimler sonucunda yirmi yedi yıldır kesintisiz iktidarda bulunan CHP muhalefet görevini üstlenirken, Demokrat Parti'nin on yıl sürecek iktidarı başlayacaktır. Adnan Menderes, istifa eden Şemseddin Günaltay hükümeti yerine hükümeti kurmakla görevlendirilmiş, Meclis Başkanlığına Refik Koraltan, Cumhurbaşkanlığına da Celal Bayar seçilmiştir. 2 Haziran 1950 günü, TBMM'den güvenoyu alan DP Hükümeti görevine başlamıştır. (Uyar, 1998:379)

I. Menderes hükümetinin programında göze çarpan en önemli hususlar; yatırımların arttırılması, özel teşebbüsün gelişmesini sağlayıcı tedbirlerin alınması, makineli tarıma geçiş, karayollarının geliştirilmesi, özgürlükçü laiklik anlayışının hâkim kılınmasıdır. Programda, yeni oluşmaya başlayan sermaye sınıfı ile oylarının çoğunluğunu oluşturan kırsal kesimin beklentileri ön plana çıkarılmıştır. Bu dönemde uluslararası gelişmeler de Türkiye lehine gelişmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın iki lideri ABD ve SSCB, etkinlik alanlarını genişletmek amacıyla rekabete girişmiş, jeopolitik açıdan çok önemli hale gelen Türkiye'ye yakınlaşmaya çalışmışlardır. ABD; SSCB'nin yayılmacı politikalarına karşı, bölge ülkelerine yönelik başlattığı Truman ve Marshall yardımları, bu dönemde Türkiye'yi askeri ve ekonomik olarak rahatlatmıştır. Ekonomide büyüme stratejisinin benimsenmesiyle, Türk ekonomisi 1950 yılından itibaren çok hızlı bir şekilde büyümüştür. (Parasız, 1998: 15) Türkiye de yaşanan bu iktidar değişimi, aynı zamanda, önemli boyutta ekonomik, sosyal ve kültürel değişimi de beraberinde getirmiştir. Şehirli ve bürokrasiye yakın CHP uygulamalarına karşı, DP, daha kırsala ve köylüye yönelik politikaları ön plana çıkarmıştır. 1950-54 yılları arasında, Türkiye'de yaşanan ekonomik gelişmeler, özellikle kırsal alanda refah seviyesini arttırmıştır. (DİE, 1923-2007) Bu dönemde

makinelik tarıma geçiş teşvik edilmiş, ekilebilir toprakların oranı %60 artmıştır. Tarımın ortalama büyüme hızı %13,2'yi bulmuş ve %9,2'lik sınaî büyüme hızını belirgin bir biçimde aşmıştır. Tarım kesiminin milli gelir içindeki payı, 1946-47 ortalaması %43,6 iken, 1952-53'de bu oran %44,7'ye çıkmıştır. (İleri, 2009: 209) Ayrıca yaşanan diğer bir önemli değişim, ortaya çıkan hızlı nüfus artışıdır. 1940-1945 döneminde nüfus artış hızı %1.702 iken, bu oran 1950-55 döneminde, %2,775'e ve 1955-60 döneminde de %2,853'e yükselmiştir. (Çavdar, 2000: 55) Nüfus artışında, doğum oranının artması kadar, ölüm oranlarının düşmesi de etkili olmuştur. DP döneminde kırsal kesimin sübvansiyonlarla desteklenmesi, makineleşmenin tarımsal üretimde etkinliğinin artması, buradaki nüfusun yatay hareketliliğini hızlandıran ve kitlesel boyutlarda kentlere göç sürecini başlatan unsurlar olmuştur. (Kongar, 2000: 151) Kitlesel göç hareketi, Türkiye'nin hem kırsal hem de kentsel mekânlarında, önemli boyutlarda bir değişimin yaşanmasının önünü açmıştır. Kentsel mekânlarda ortaya çıkan bu değişim, yeni toplumsal sınıfların oluşmasına zemin hazırlarken, Türkiye'de siyasetin merkezinde de yeni bir çevrenin oluşmasına neden olmuştur. Genel siyaset anlayışı itibari ile daha liberal ve özgürlükçü bir tavır gösterme vaadinde bulunan DP, din konusundaki hassasiyetinin bir sonucu olarak, 16 Haziran 1950'de Türkçe ezan yerine Arapça ezan okunmasının önündeki engeli kaldırmıştır. (Taşpınar, 1996: 32) Ancak Orduda ilk rahatsızlık da, bu kararın ardından oluşmaya başlamıştır. (Birand, 1993: 85) Oysaki söz konusu kanun çıkarılırken, CHP milletvekilleri de tam destek vermiştir. (Albayrak, 2004: 197) Ayrıca din eğitimi genişletilerek, din eğitimi ailelerin isteğine bırakılmış, imam hatip okullarının sayısı artırılmış, cami yapımı da köylerdeki refah seviyesinin artışı ile birlikte doğru orantılı olarak artmıştır. (Zürcher, 2003: 339) Ancak DP, bu olumlu gelişmelerin yanında, söylemleriyle hiç uyuşmayan uygulamalara da imza atmıştır. TBMM 8 Ağustos 1951'de, CHP'ye bağlı bir örgüt olan Halkevleri ve Halk odalarını devletleştiren yasayı kabul etmiştir. Ayrıca DP iktidarı, CHP iktidarının son döneminde başlatılmış olan Köy Enstitülerini yok etme projesini tamamlayarak, Şubat 1954'te Enstitüleri klasik öğretmen okullarına dönüştürmüştür. (İleri, 2009: 205)

DP'nin ilk yıllarında elde ettiği başarının temelinde, toplumun hayat standartlarında gerçekleştirdiği atılım bulunmaktadır. 1950-1953 yıllarını kapsayan ilk dört yılda, ulusal gelir neredeyse %40 oranında artmıştır. İlerlemenin en fazla yaşandığı alan, tarım olmuştur. Bu yönüyle DP döneminin Türkiye de yarattığı en önemli değişim, kırsal kesimin hayat standartlarındaki iyileşmeler ve gelişmelerdir. CHP'nin döneminde, köylünün ağır vergilere tabii tutulması, devlet yatırımlarından yeterince pay alamaması gibi eksikler, DP döneminde büyük ölçüde ortadan kaldırılmış, kırsalda önemli bir refah artışı sağlanmıştır. Bu gelişmelerin Türkiye'nin demokrasisi üzerindeki en önemli etkisi, günümüze kadar uzayacak, kırsal kesimin sağ ve daha muhafazakâr partilere, sol ve şehirli unsurların da CHP üzerinde odaklanması olarak gerçekleşecektir. DP, devletin elinde boş duran toprakların önemli bölümünü köylüye dağıtmış, meraları kısmen ekim alanı haline getirmiştir. Bu uygulama, hem tarım alanlarını genişletmiş, hem de kırsal alanda yeni istihdam olanağı sağlamıştır. Bunun yanı sıra, tarımda hızlı bir makineleşme sağlanmış, traktör sayısı kısa zamanda on katına çıkarılmış, köylüye bol ödünç para dağıtılmış, tarım ürünlerinde yüksek fiyat siyaseti uygulayarak, tarım kesiminin zenginleşmesi sağlanmıştır. İklimin tarımsal üretim için beklenenden iyi gitmesi ve Kore Savaşı nedeniyle tarım ürünlerine dış talebin artması, bu yönde girilen çabaların, daha da etkili olmasını sağlamıştır. Özellikle tarım kesimine yönelen politik uygulama ve ulaşım alanında sağlanan kolaylıklarla, ülkede önemli bir gelişim yaratılmıştır. (Cem, 1998: 276) Bu ekonomik gelişmenin finansmanı,

Truman Doktrini sonrasında tamamlayıcı bir unsur olarak, ABD tarafından devreye sokulan Marshall Planı ile sağlanmıştır. Marshall Planı ile tarıma yapılan yatırım, tarımda kullanılan malzemenin kalitesinin ve teknolojisinin yükselmesine, Türkiye'nin büyük bir tarım hamlesi yaparak, üretimini arttırmasına önemli bir katkı sağlamıştır. 1948–1952 yılları arasında alınan bu ekonomik yardım ile 1950'lerin başlarında Türkiye, dünyanın en önde gelen buğday üreticilerinden biri olmuştur. Bu olumlu gelişmelerinin yanında, cumhuriyet sonrası yakalanan ekonomik bağımsızlık, bu dönemden itibaren su almaya başlamış, dış ticaret açığı da büyümeye başlamıştır. Her şeyden önce tarımın modernizasyonu için ABD'den sağlanan teknik malzemenin, onarım ve yedek parça olarak dışa bağımlı olması, kaynağın tekrar yurt dışına çıkışına sebep olmuştur. Bunun yanında ABD'nin yardım koşulu olarak sunduğu karayollarının geliştirilmesi şartı, demiryollarının önemini kaybetmesiyle sonuçlanmış, karayollarına yönelik araç, yedek parça ve petrol alımı, dışa bağımlılığı daha da arttırmıştır. Aslına bakılacak olursa halk tarafından çok olumlu gibi görünen gelişmeler, Türkiye'nin gittikçe ekonomik açıdan dışa bağımlı hale gelmesine sebep olacaktır. Kuşkusuz bu durum siyasi açıdan bağımsız politikalar izlememize de engel teşkil edecektir. Sayılan durumların farkında olmayan Türk kamuoyunda, Marshall Planı ile yaşanan gelişmeler, ABD'nin Türk kamuoyundaki imajını güçlendirmiş, kamuoyunda ciddi bir ABD hayranlığı başlatmıştır. Bu bakış açısındaki değişim, Türkiye'yi Küçük Amerika olma sürecine sokmuştur.

2.1.4. Demokrat Parti İktidarına Ordunun Tepkisi

Önceki başlıklarda, ordu içinde CHP yönetimi ile üst düzey komuta kademesine karşı, ordudaki orta ve alt sınıf subay kesimin tepkili olduğunu belirtmiştik. Ordunun bu yöneliminin birçok nedeni bulunmaktadır. Öncelikle subay heyetinin ordu yönetimine ve İnönü'ye olan güveni, II. Dünya Savaşı sırasında, ordunun içine düştüğü durumdan ötürü büyük ölçüde sarsılmıştır. Bunun yanında 1933'ten itibaren ve savaş sırasında ordunun subay ihtiyacını karşılamak için Harp Okulu subay adayı kadrolarını arttırmış ve çok sayıda subay mezun olmuştur. Ordunun alt kademelerinin dolmasıyla, iktidarın buna bulduğu çözüm bu kademedeki subayların terfi sürelerinin uzatılması olmuş ve bu durum genç subayların tepkisini çekmiştir. Ayrıca subay heyeti, olası bir DP iktidarının, ordunun sorunlarına el atacağı inancını taşımıştır. (Özdağ, 1997: 21-22) Bunun yanında savaş yıllarında üst rütbeli subaylar hariç, kentsel nüfusla birlikte, yine devlet memurları ve iş adamları dışında, diğer ordu mensupları büyük bir yoksulluk çekmiştir. (Ahmad, 2007: 188-189) Bununla beraber özellikle Kurtuluş savaşının önemli bir ismi olan, İsmet İnönü'nün ordu üzerinde ciddi manada ağırlığı da söz konusudur.

14 Mayıs seçimlerinin hemen sonrasında, Genelkurmay Başkanı Orgeneral A. Nafiz Gürman, Bayar'a, ordunun seçim sonuçlarına saygı göstereceğini bildirmiştir. (Özdağ, 1997: 23) Ancak seçimlerden sonra, Mayıs ayı içerisinde, komutanların Ankara'da bir araya gelmesi, DP'yi endişeye sevk etmiştir. Zira Askeri Şura toplantıları için yılda iki kez (Şubat ve Temmuz) başkentte toplanan komutanların, Mayıs ayında bir araya gelmeleri normal bir durum değildir. (Ahmad, 2007: 192) Genel seçimler sırasında, İnönü'nün seçimi kaybettiği yönündeki haberler üzerine, aynı gün bazı generallerin, Çankaya Köşkü'ne giderek, Cumhurbaşkanı'na, Kendilerine bir emirleri olup olmadığı, yolunda soru sordukları basına yansımıştır. (Erer, 1963: 34) Fakat bu söylentiler, daha sonra İnönü tarafından yalanlanmıştır. (Toker, 1970: 347-348) Ancak İsmet Paşa'nın, ordu içerisinde subaylar tarafından, sevgi ve saygıya mazhar olması, iktidar çevreleri

tarafından hoş karşılanmamıştır. (Barutçu, 1977: 67) Nitekim Haziran 1950’de, bir albayın Başbakan Menderes’i resmi konutunda ziyaret ederek, İnönü’ye bağlı generallerin darbe hazırlığı içinde olduklarını bildirmesi üzerine, sivil iktidar-askeri otorite ilişkileri, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir şekil almıştır. (Özdağ, 2010: 23-24) Menderes, Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce ve bazı kendisine yakın milletvekilleri ile bir durum değerlendirmesi yapmış ve hemen sonra Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile Çankaya Köşkü’nde görüşmüştür. (Aydemir, 2000: 45) Albayın verdiği bilgiye göre darbe, 8-9 Haziran gecesi gerçekleşecektir. (Gevgilili, 1981: 70) İhbarın ertesi günü 6 Haziran’da, ordunun yüksek komuta kademesi, adeta bir darbe şeklinde gerçekleştirilen operasyonla, tasfiye edilmiştir. (Özdemir, 1989: 89-90) Tasfiye harekâtı çerçevesinde, başta Genelkurmay Başkanı Orgeneral A. Nafiz Gürman olmak üzere, Orgeneral Salih Omurtak, Orgeneral Kâzım Orbay, Orgeneral Hakki Akoğuz, Orgeneral Muzaffer Ergüder, Korgeneral Mehmet Nuri Berköz, Korgeneral Asim Altuğ, Tümgeneral Ali Rıza Gürcan, Tümgeneral Celâlettin Sorgunç, Hava Tümgeneral Hafız İhsan Esiner, Tümgeneral Niyazi Mumcuoğlu, Tümgeneral Mustafa Şevki Altunay, Tümgeneral Rasim Birtürk, Tuğgeneral Ömer Lütfi Köksal, Tuğgeneral Halis Çekirge, Tuğgeneral Alaattin Özsan ve 150 albay birkaç ay içerisinde emekliye sevk edilmiştir. (Harp Akademileri ... 1980: 48-49) Ayrıca Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Mehmet Ali Ülgen ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Zeki Doğan merkeze alınmıştır. (Albayrak, 2004: 192) Tasfiye sonrası Genelkurmay Başkanlığı’na, Orgeneral Nuri Yamut, İkinci başkanlığa, Korgeneral Şahap Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanlığı’na da vekâleten, Korgeneral Muzaffer Göksenin atanmıştır. (Cumhuriyet, 13 Haziran 1950) Menderes, bu olanlardan dolayı duyduğu rahatsızlığı, muhalefeti hedef alarak, 13 Haziran 1950 tarihli grup toplantısında şöyle dile getirmiştir:

“Muhterem arkadaşlarım, size esefle haber vermek isterim ki, iktidara gelişimiz henüz bir ayı bulmadığı hâlde, bazı zaruri değişiklikleri, mesele ittihaz ederek, Cumhuriyet Halk Partisi, orduyu aleyhimize tahrik etme yoluna sapmıştır. Bizim bütün çalışmalarımız, memleketimizde demokrasiyi perçinleştirmeye matuftur. Cumhuriyet Halk Partisi, eğer başarılı bir çalışmaya girmek istiyorsa, başlarındaki iktidar hastalarını atmalıdır. Bu iktidar hastaları, havayı karıştırmak istemektedirler. Memlekette siyasi iktidarı bozuk göstererek, bir polemige, bir hücum ve taarruza geçmişlerdir.” (Aydemir, 2000: 181-182)

Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce, karar ile ilgili olarak yaptığı açıklamada, Yapılanların, kanunun hükümete verdiği yetkinin kullanılmasından ibaret olduğunu açıklasa da iktidarın, daha önceki söylentilere istinaden, ordudan gelebilecek bir müdahaleye karşı bu tasfiyeyi gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. (Albayrak, 2004: 192) İnönü, operasyonu kısa ve net şekilde değerlendirmiştir:

“Orduyu kendinin zanneden, kendi kendini aldatır. Ordu, kendi kanunları içinde yaşar...” (Aydemir, 2000: 229)

Bu tasfiye harekâtı, ordu içindeki karşıt görüşlü iki hizbin mücadelesi olarak ortaya çıkmış; operasyonun amacı sadece CHP yanlısı kumandanların tasfiye edilmesiyle sınırlandırılarak savaşın akibeti iktidarın desteğini arkasına alan hizbin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. (Özdağ, 1997: 25)

Gelişmeler üzerine Demokrat Parti, 1950 yılından itibaren ordu üzerinde reform niteliğinde bir tasfiye hareketine girişmiştir. Bu amaçla, Ordu içinde modernleşme, adında bir süreci başlatmıştır. DP, her ne kadar generallerin hoşuna gitmese de, modernleşmiş bir ordu ve daha

esnek bir terfi olanağı isteyen alt rütbeli subayların (Albay ve aşağısı) sevgisini ve desteğini kazanmıştır. (Ahmad, 2007: 194) DP'nin yeni bir askeri kurum yaratma plânının önde gelen mimarlarından birisi, dönemin Milli Savunma Bakanı Seyfi Kurtbek olmuştur. (Ahmad, 2007: 194)

Seyfi Kurtbek; Genelkurmay Milli Seferberlik Dairesi Başkanı olduğu yıllarda, DP'lilerle gayri resmi ilişki kurmuş, yeni partinin kendisinin radikal reform önerilerini benimseyeceğini ve kabul edilmesi için hükümetteki CHP'ye baskı yapacağını düşünmüştür. Daha sonra askeri konularda Bayar'a sürekli bilgi vermeye devam etmiş ve sonunda politikaya atılmak üzere görevinden istifa etmiştir. 1950 Nisanında DP'ye katılan Kurtbek, Ankara Milletvekili olarak I. Menderes kabinesi Ulaştırma Bakanı olarak girmiş ve 8 Kasım 1952'de de Milli Savunma Bakanlığı'na atanmıştır. (Ahmad, 2007: 194)

Kurtbek, 31 Temmuz 1952 tarihinde Menderes'e, Milli Savunmamızın Durumu ve Reform İhtiyacı, başlıklı bir rapor vermiştir. Menderes tarafından, Bu ikinci Nizam-i Cedidi tahakkuk ettirmek, iktidarımızın şerefi olacaktır, diye değerlendirilen rapor, bakanlar kurulunda da tasvip görmüş, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar tarafından da desteklenmiştir. Plânın uygulanması halinde, yüksek komuta kademesinde geniş çaplı bir tasfiye gerçekleşecektir. Ancak Bayındırlık Bakanı emekli Korgeneral Fahri Belen'in, plâni yüksek komuta kademesine bildirmesi üzerine, bu girişimden vazgeçilmiştir. (Aydemir, 2000: 53-55) Menderes, Kurtbek'e bir mesaj gönderip programını bir müddet ertelemesi tavsiyesinde bulunmuş, Kurtbek ise programının rafa kaldırıldığını anlayarak 27 Temmuz 1953'te istifasını vermiştir. (Ahmad, 2007: 195-196)

Feroz Ahmad, bu noktada Menderes'in tavrını şu şekilde analiz etmiştir:

"... Menderes'in generallere doğrudan meydan okumak ve aynı zamanda da muhalefet partilerinden ve İnönü'den gelecek saldırıya karşı kendisini savunmasız bırakmak istememesi daha olasıdır. Haziran 1950'deki görelî küçük çaplı temizlik can sıkıcı olmuştu. Kurtbek'in programı çok daha müthiş olacaktı. Mizaç olarak Menderes, atlatamayacağı bir soruna kafa tutamayacak bir adamdı. Bu olayda da, ordunun yararı için bir reformdan çok, subayların sadakatiyle ilgileniyordu. Subayların sadakatini güvenceye almak ve işbirliği yapmak için reformdan vazgeçmeye ve bakanını feda etmeye razıydı." (Ahmad, 2007: 196)

Menderes'in bundan sonra da, ordu ile ilgili yaşanan her gerilimde geri adım atan ve taviz veren tutumu, ihtilâl planlayan ordu içindeki grupların cesaretini perçinleyici mahiyette ortaya çıkacaktır. Yaşlı yüksek komuta kademesinin aksine; daha alt rütbeli; ordunun dinamizmini meydana getiren subay heyeti ise reformların bir an önce uygulamaya konulmasından yana tavır göstermiş, CHP döneminden bu yana biriken sorunlarının bir an önce çözülmesini arzu etmiştir.

Nitekim 31 Ocak 1951 tarihinde, Afyon Milletvekili emekli Orgeneral Ali İhsan Sabis tarafından Başbakan'a, Genç Subay Pilotlar Birliği'nin, 1 No.'lu Beyannamesi iletilmiştir. (Ağaoğlu, 1972: 191) Beyannamede özetle: Hava Kuvvetleri Komutanlığı'nın yüksek komuta kademesinin tasfiyesi, genç subayların güvendiği generallerin iş başına getirilmesi, Hava Kuvvetleri'nin gücünün arttırılması ve ücretlerin iyileştirilmesi talep edilmiştir. (Özdağ, 1997: 31)

Sonuç olarak, siyasal iktidarın ordunun içinde bulunduğu sorunlara ciddiyetle eğilmek yerine, onu yalnızca generallerden ibaret bir kitle olarak görüp, hiziplere dayalı tercihlerle ilişkileri yürütme isteği, ordu üst yönetiminin muhafazakârlığı ile birleşmiş, böylece daha 1950'li

yılların ilk yarısında itibaren hayal kırıklığı yaşamaya başlayan genç subaylar arasında müdahale amaçlı faaliyetler yoğunlaşmıştır. (Akyaz, 2002: 73)

2.1.5. Nato'ya Katılım ve Ordunun Tepkisi

Türkiye, NATO'ya üye olmak için, 11 Mayıs ve 11 Ağustos 1950 tarihlerinde olmak üzere iki resmi başvuruda bulunmuş, fakat NATO Bakanlar Konseyi tarafından kabul edilmemiştir. (Sander, 1979: 70-71 ve 74-75) Ancak, Sovyetler'e ideolojik açıdan bağlı Balkan ülkelerinin hızla silahlanması ve Yugoslavya üzerinde artan Sovyet baskısı. NATO Başkumandanı Eisenhower'ın, kuvvetlerinin güney-doğu kanadını güçlendirmek istemesi, Batı Avrupa'ya yönelik bir Sovyet saldırı durumunda, Sovyetler Birliği'nin, Kafkasya ve Urallar bölgesine düzenlenecek hava akınları için Türkiye'de kurulacak hava üslerine duyulan ihtiyaç ve Orta Doğu bölgesinin artan önemi. Türkiye'nin NATO'ya alınışını sağlamıştır. (Özdağ, 1997: 36)

Neticede 18 Şubat 1952 tarihinde, Türkiye, NATO'ya resmen girmiş ve 20-25 Şubat 1952'de, NATO Bakanlar Konseyi'nin Lizbon toplantısı ile Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kara ve hava kuvvetleri SACEUR'e (Avrupa Yüksek Müttefik Komutanlığı) bağlı olan Güney Avrupa Harekât Sahası komutanının emrine verilmiştir. Deniz kuvvetleri ise Akdeniz'deki diğer müttefik filolarıyla sıkı işbirliği yapma koşuluyla Türk Genelkurmayının emri altında bırakılmıştır. (Özdağ, 1997: 36)

Türkiye'nin NATO'ya girmesi, sivil ve asker çevrelerde, ulaşılması gereken hedefe ulaşmak, olarak algılanmış ve sevinçle karşılanmıştır. Tüm bunlara karşılık, pratikte Türk-Amerikan ilişkileri şeklinde beliren Türkiye-NATO ilişkisinin uygulanış şekli ve ABD ile yapılan anlaşmalarda, bu ülkeye verilen sürekli taviz politikası ile Amerikalı uzmanların Türk Silahlı Kuvvetleri'ne nüfuz etmeleri, orduda gittikçe artan bir tepki yaratmıştır. (Özdağ, 1997: 37) General Kenan Esengin bu çerçevede, devlet yönetiminin içinde bulunduğu ruh hâlini ve sonuçlarını şöyle tanımlamaktadır: “NATO'ya girişimizle, nasıl olsa silah, araç, gereç ve yardım alıyoruz diyen bir zihniyet ile DP yöneticileri, bütün tarihi geleneklerimize ve ordunun onuruna ters düşen tavizler veriyor, yabancılara denetim hakkı tanıyor, emir ve komuta zincirinde rütbe ve kıdem gözetmeden onlara üstünlük tanıyordu. Bu da hoşnutsuzluklara ekleniyor ve Silahlı Kuvvetlerde yeniden politikaya karışma, siyasi iktidarı yıkma fikrini güçlendiriyordu.” (Özdağ, 1997: 39) Örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yüksek komuta kademesinde ve subay heyetinde; ordunun “Amerikanlaşmasına”, Amerikalı askeri uzmanların rütbe gözetmeksizin Türk subayları ile muhatap olmasına ve Türk ordusunun küçümsenmesine karşı tepkiler yükselmiştir. (Özdağ, 1997: 40) 1952 yılına değin bir askeri blok dışında kalmanın da sonucu olarak, doğru veya yanlış bir milli stratejiye sahip olan Türk ordusu; NATO'ya girildikten sonra, Amerikan çıkarlarının belirlediği, Amerikan küresel stratejisinin bir unsuru durumuna gelmiştir. Yani artık genel stratejinin sadece bir parçasıdır. Bu bağlamda Türk Genelkurmayı, talimatnameleri dahi hazırlamaktan vazgeçip İngilizceden tercümeğe yönelecektir. (Özdağ, 1997: 40)

Türkiye'nin NATO üyeliği sonucu eklemlenmeye başladığı Batı güvenlik sisteminin bir diğer kilit parçası ise, ülke içinde Amerikan üslerinin inşa edilmesi talepleridir. NATO anlaşmasının 3. Maddesi ve Kuzey Atlantik Antlaşmasına Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme, üye ülkelere birbirlerinin topraklarında tesis kurma, askeri ve sivil personel bulundurma ve bunlara kendi yasalarını uygulama hakkını tanımıştır. (Sander, 1979:

104) Türkiye’de, Amerikan üslerinin kuruluşu, yukarıda bahsi geçen anlaşmalar ile 12 Temmuz 1947 tarihli anlaşmaya dayanarak kurulmuştur. Türkiye’deki Amerikan üslerinin varlığının artışı sağlayan anlaşma, 23 Haziran 1954 tarihli ‘Türkiye’de Bulunan Amerikan Askeri Yardım Kurulu Personeline NATO Kuvvetler Statüsü Anlaşması’nın Tatbik Edileceğine Dair Anlaşma’dır. (Tunçkanat, 1970: 252) Sander, hükümetin anlaşmayı ‘uygulama anlaşması’ biçiminde, TBMM denetiminden kaçırarak, Bakanlar Kurulu’nun 27 Ağustos 1953 tarihli ve 9/1363 sayılı kararnamesinin verdiği yetkiyle imzaladığını belirtmiştir. (Sander, 1979: 109)

Sander, anlaşmanın niteliği ile ilgili şu yorumda bulunmuştur:

“Gizli olan ve Birleşmiş Milletlere tescil edilmemiş bulunan bu anlaşmanın, Türkiye’de bir Amerikan stratejik hava üssünün kurulmasını, Amerikan uçaklarının; Esenboğa, Diyarbakır, Eskişehir ve İzmir hava alanlarından, Amerikan gemilerinin Türk limanlarında barınma ve tamir kolaylıklarından yararlanmalarını, çeşitli tesisler kurulabilmesi için ABD’ye, Türk topraklarında ‘bilabedel arazi’ tahsis edilmesini öngördüğü belirtilmektedir.” (Sander, 1979: 104)

Anlaşmaya göre, ABD tarafından Türkiye’de üs ve tesis kurmak için seçilen yerleri, Türk hükümeti temin edecektir. Bu tesislerdeki Amerikan birlikleri NATO’ya değil, ABD’ye bağlı olacaklardır. (Tunçkanat, 1970: 309) Türk ordusunun görevi, tesislerin dış güvenliğini sağlamaktır. Anlaşmanın 2. Maddesi uyarınca Türkiye’ye giren ve çıkan Amerikan askeri personeli, Türk makamları tarafından kontrol edilemeyeceklerdir. Bölük, tabur, filo, alay gibi güçlerin Türkiye’ye girişinde, Türk yetkililere sadece önceden haber verilecek, fakat izin alınmayacaktır. Bunun yanında yine 23 Haziran 1954 tarihinde imzalanan ‘Vergi Muafiyetleri Anlaşması’ ile ABD’nin NATO amaçları doğrultusunda Türkiye’de yaptığı masraflardan vergi alınmayacağı kabul edilmiştir. (Sander, 1979: 110-111)

Nihayetinde başta memnuniyetle karşılanan NATO üyeliği, zamanla Türkiye’yi ABD’ye bağımlı hale getirmiş, ordunun bu konudaki rahatsızlıkları, özellikle de 23 Haziran antlaşmasından duyduğu memnuniyetsizlik, pek bir şey değiştirmemiş, ABD’nin çeşitli ülkelere düzenlemiş olduğu harekâtlarda bu üsleri kullanması Türkiye’yi oldukça sıkıntıya sokmuştur.

2.2. 1954-57 Seçimleri, Demokrat Parti’nin Otoriterleşmesi

Her ne kadar ordu, Demokrat Partiden beklediğini bulamamış olsa da, 1950-54 yılları arasında, özellikle ekonomik alandaki olumlu gidişat, 1954 seçimlerinde, Demokrat Partinin zaferiyle sonuçlanmasını sağlamıştır. Ancak zaferin büyümesiyle beraber DP, daha düne kadar baskıcı olarak eleştirdiği CHP’den, daha baskıcı olmaya başlamıştır.

Birinci evrenin sonunda katılım oranının %88,6 olduğu 2 Mayıs 1954 tarihli seçimde: Demokrat Parti %58,4 oy oranıyla 503, Cumhuriyet Halk Partisi %35,1 oy oranıyla 31, Cumhuriyetçi Millet Partisi 5,3 oy oranıyla 5 ve Bağımsızlar ise %0,6 oy oranıyla 2 sandalye kazanmışlardır. (YSK, 1954: 3007) Daha önce, 27 Ocak 1954’te, Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi tarafından “Millet Partisi dini esasa dayanan ve gayesini saklayan bir cemiyet” olduğu gerekçesiyle kapatılmış, (Ahmad ve Turgay, 1979: 118) ardından ise 10 Şubat 1954’te Osman Bölükbaşı tarafından Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurulmuştur. 1954 seçimlerinde CHP ile işbirliğine girişeceği konuşulan CMP, birçok tepki toplamıştır. Bu durum DP’nin de gözünden kaçmamıştır. Seçimlerin hemen ardından yeni bir kanunla CHP’ye oy veren Malatya ikiye (Malatya ve Adıyaman) bölünürken, CMP’nin kazandığı 5 milletvekilliğini de çıkardığı il olan Kırşehir, ilçeye çevrilmiştir. (Bulut, 2009:127)

1954 yılının sonlarına doğru ise Hüseyin Cahit Yalçın, Bedii Faik, Cemal Sağlam, Fuat Arna gibi önemli isimler tutuklanmış, Nihat Erim ise para cezasına çarptırılmıştır. Bununla birlikte parti içinde de muhalefet hız kazanmış ve “İspat Hakkı” meselesi tartışılırken, DP’de birçok ihraç ve istifa yaşanmıştır. “19’lar” olarak anılan bu muhalif grup, Aralık 1955’te Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu liderliğinde, Hürriyet Partisi’ni kurmuşlardır. (Eroğul, 2003: 167)

DP’nin daha bir güçlenerek çıktığı 1954 seçimlerinden sonra, Türkiye’nin en önemli gündemi Kıbrıs sorunu olmuştur. Kıbrıs meselesi, hem iç hem de dış siyaseti yönlendirici bir hale gelmiştir. Bu dönemlerde Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü’nün “Türkiye’nin Kıbrıs’a ilişkin bir sorunu yoktur” şeklindeki açıklaması da, ciddi bir tepkiyle karşılanmıştır. Basın, Kıbrıs’ta yaşanan olayların, ciddi şekilde üzerinde durunca, halk bu konuda bilinçlenmiştir. Türk Talebe Federasyonu ve Milli Türk Talebe Birliği gibi dernekler, Kıbrıs meselesi ile ilgili mitingler düzenlemiş ve halk da bu mitinglere ciddi bir katılım göstermiştir. Mitingler sırasında atılan “Kıbrıs Türk’tür, Türk kalacaktır” sloganı, 1955’ten sonra yerini “Ya Taksim, Ya ölüm” sloganına bırakmıştır. Sorun Türk-Yunan ilişkilerinde günümüze kadar sürecek gerginliklere sebebiyet vermiştir.

Sokakların bile muhalefete kapandığı bu dönemde CHP’li Kasım Gülek, Karadeniz gezisi sırasında, “Bazı dükkân sahiplerinin ellerini sıkma sureti ile bir gösteri yürüyüşü yaratmak” suçu isnat edilerek, altı ay hapis cezasına çarptırılırken, CHP’nin İnönü şerefine vereceği ziyafet de yasaklanmıştır. Ayrıca CMP’nin Giresun Kongresi’nde, Osman Bölükbaşı’nı alkışladıkları için delegeler karakola götürülürken, HP İl Başkanlarının, Ankara toplantısı yasaklanmıştır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Turhan Feyzioğlu’nun, Fakültenin dönem açılışında yaptığı konuşma ise siyasi bulunmuş ve Feyzioğlu, bakanlık emrine alınmıştır. Bunun üzerine istifasını sunan öğretim üyeleri olmuş ve öğrenciler de dersleri boykot etmişlerdir. (Eroğul, 2003: 193-196)

Diğer taraftan 1950’lerin ortasında başlayan ekonomik yavaşlama, durgunluk ve giderek artan kriz belirtileri, DP iktidarını sarsmaya başlamıştır. Özellikle kentlerin sabit gelirli çalışanları için enflasyon ciddi bir sorun oluşturmuştur. Ücretlerin düşmesiyle işçi, memur, subay gibi sabit gelirli meslek grupları bu gelişmeden olumsuz etkilenmiştir. Sanayiciler de tarıma çok fazla kaynak aktarıldığını ileri sürerek, plansız ve programsız ekonomiden şikâyet etmişlerdir. Örnek olarak İstanbul’da 333 temel maddenin fiyatı 1955’de 174,6 lira iken 1956’da 228,7 lira olmuştur. (Cumhuriyet, 2 Mayıs 1956)

Ekonominin kötü gidişi siyasette de kendisini hissettirmiş ve 1954 seçiminden yenik çıkan partiler, 1956’dan itibaren kendi aralarında nasıl bir güç birliği yapabileceklerinin hesabını yapmaya başlamışlardır. Partiler arasında bazı konularda görüş ayrılıkları olurken, bazen de birlik olarak İktidara karşı seslerini yükseltmişlerdir. Bu durum karşısında DP ise daha sert tedbirlere başvurma yolunu seçmiştir. Öncelikle siyasi partilere baskı artarken, ardından basından da birtakım kimseler tutuklanarak cezaevlerine konulmuştur. İstanbul Gazeteciler Sendikası’nın kapatılmasının ardından, bazı işçi sendikaları da Sendikalar Yasası bahane gösterilerek kapatılmıştır. Birçok yüksek yargıcın emekliye sevk edilmesi ise DP’nin yargı üzerindeki baskısını artırdığı şeklinde yorumlanmıştır. (İnönü, 200: 723-725)

5 Eylül 1957’de bir araya gelen muhalifler, yayımladıkları bir bildiriyle güç birliği yapacaklarını ilan etmişlerdir. Önce İsmet İnönü’nün Heybeliada’daki evinde on günde yedi toplantı gerçekleştiren muhalefet partileri, (Eroğul, 2003: 198) CMP Genel Merkezi’nde

buluşmuşlardır. CHP adına İsmet İnönü, Kasım Gülek ve Turgut Göle, CMP adına Fuat Arna, Ahmet Bilgin ve Nurettin Ardıçoğlu, HP adına ise Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Enver Güreli ve İbrahim Öktem, CMP Genel Merkezi'nde gerçekleştirilen toplantıya katılmışlar ve 2 saat süren toplantının sonunda neşredilen tebliği kamuoyuna ilan etmişlerdir. Muhalefetin seçimlerde iktidara geldiği takdirde, mahkeme bağımsızlığı, hâkim teminatı, sendika hürriyeti, grev hakkı gibi temel hak ve hürriyetlerin anayasal güvence altına alınarak, vatandaşlar arasında fark gözetmeyen, tarafsız bir idare gerçekleştirecekleri sözleriyle başlayan bildiriye güç birliğinin gerekliliği anlatılmış ve Anayasa'nın değiştirilmesi konusunda anlaştıkları noktalar açıklanmıştır. (Milliyet, 5 Eylül 1957)

Bildirinin yayınlanmasından bir gün sonra, 6 Eylül 1957'de DP kurucularından Fuat Köprülü partisinden istifa ederek, basına "Programdan ayrılmış, eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü DP zihniyeti ile uyumak benim için imkânsız olduğu cihetle DP'den çekiliyorum. Demokrasi nizamına iman etmiş bütün Türk vatandaşlarının, aralarındaki her türlü ihtilafları bir tarafa atarak bu gaye (Menderes'i devirme gayesi) uğrunda işbirliği yapmaları bir vatan borcudur" demecini vermiştir. (Ahmad ve Turgay, 1976: 166)

DP, muhalefetin kendisine karşı birleşmesini önlemek amacıyla çıkardığı bir yasayla seçim kanununa güç birliğini engelleyici ve karma listeyi ortadan kaldıran yeni hükümler eklemiştir. (Cumhuriyet, 5-6 Eylül 1957) Ayrıca, yasayla tüm çiftçilerin Ziraat Bankası'na olan borçlarının on yıl süreyle ertelenmesi de öngörülmüştür. Böylece DP, kırsal kesimin de desteğini sağlamayı amaçlamıştır. (Ahmad, 2007: 86 ve Karpat, 2007: 118) Bunun üzerine İsmet İnönü, 19 Eylül'de resmen işbirliği yapılmasına imkân kalmadığı, ancak muhaliflerin fiilen birbirlerine yardım edebileceklerini bildirmiştir. (Eroğul, 2003: 200) İnönü, bunu yaparken, 1954'ten beri büyük oranda artan saygınlığının, kendisine ve partisine 1957 seçimlerinde zaferi getireceği inancını da içinde taşımıştır. Zira 1954 seçimleri sırasında İnönü, bazı yerlerde yaralanma tehlikesi geçirmiş, hatta Mersin'de duvardan atlayarak kaçmak zorunda kalmıştır. Oysa 1957 seçimleri öncesinde gittiği her yerde büyük kalabalıklar tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Diğer taraftan CHP, adaylarına ekonomik sorunlarını çözecekleri ve 1958'den önce nispi temsil sistemiyle yapılacak yeni bir seçime katılacaklarına ilişkin belge imzalatmıştır. Bu da DP'liler tarafından, CHP'nin kendi adaylarına güvenmediği şeklinde bir siyasi malzeme haline getirilmiştir. Ancak CHP de DP'yi, baskıcı olmakla ve seçim yasasında yaptığı anti demokratik değişikliklerle suçlamıştır. (Karpat, 2007: 118)

DP'nin birtakım sözcülerinin, dinsiz CHP'ye oy vermeyin, sloganları eşliğinde, 20-27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerde, katılım oranı %76,6'ya düşerken, Demokrat Parti %48,6 oy oranıyla 424, Cumhuriyet Halk Partisi %41,1 oy oranıyla 178, Cumhuriyetçi Millet Partisi %6,5 oy oranıyla 4 ve Hürriyet Partisi %3,5 oy oranıyla 4 milletvekili kazanmışlardır. (TÜİK, 2011: 115-120)

Muhalefetin oylarını arttırdığı seçimlerde, Demokrat Parti oylarının ilk defa %50'nin altına düşmesi partilileri ve parti yöneticileri telaşlandırmıştır. Bazı illerde CHP ve DP'li seçmenler arasında büyük çatışmalar baş göstermiştir. Menderes, yeni hükûmeti ancak yirmi beş gün sonra kurabilmiştir. Bu defa muhalefetle birlikte basın ve üniversiteler de, DP iktidarının hedefi haline gelmiş, Meclis'te kurulan "Şiddet Tedbirleri Komisyonu" ile yıkıcı faaliyetlerin önüne geçilmek istenmiştir. Bununla birlikte seçimlerden sonra Metin Toker, Ülkü Arman, Beyhan Cenkçi gibi gazeteciler hapse girmiş, büyük gazete sahipleri ise sindirilerek, DP aleyhine yayın yapamaz

durumuna getirilmiştir. 4 Ağustos 1958 tarihli istikrar kararları ile de ülke ekonomisinin dışa bağımlılığı daha bir artmış, bu durum DP'yi, iyice sıkıntıya sokmuştur. (Çavdar, 200: 70-71) Buna göre TL'nin değeri, Amerikan Doları karşısında 2,80 Liradan 9,02 Liraya düşürülmüştür. Diğer taraftan ithalat ve ihracat rejimlerinde serbestleşmeye gidilmiş, özel sektörün ürettiği mal ve hizmetler üzerindeki denetim kaldırılmış, Merkez Bankası'nın kamu kesimine açtığı kredilerde ciddi kısıtlamalara gidilmiştir.

Tam da bu sıralarda ülke dışında yaşanan bir gelişme, DP'nin daha da baskıcı bir politika izlemesine sebep olmuştur. Söz konusu gelişme 14 Temmuz 1958 tarihinde Irak'ta yaşanan askeri darbedir. Irak'ta yaşanan devrim, DP'li yöneticilerde, askerin kendilerine yönelik bir müdahalede bulunabileceği düşüncesine sebep olmuştur. Bu düşünce, DP'nin, muhalefet partilerine karşı baskıcı uygulamalarının, daha da armasına sebep olmuştur. Irak'ta yaşananlar Türkiye'de, iktidar ve muhalefet için yeni bir tartışma konusu olacaktır. İktidar, Irak'ta yaşanan gelişmelerin, dış güçler tarafından plânladığı ve asıl amacın Orta Doğu'daki istikrarı bozmaya yönelik olduğunu iddia ederken; muhalefet ise ihtilâli, baskı rejimine karşı ayaklanma olarak tanımlamıştır. (Gönlbol, Sar ve Eş. 1987: 302) Aydemir, Irak'taki ihtilâlin Türkiye'ye yansımaları şu şekilde değerlendirmiştir:

“14 Temmuz 1958'de Bağdat'ta patlayan ihtilâl, Demokrat Parti üst kademesinde beklenmeyen etkiler yaptı. Bizde DP ve CHP arasında sürüp giden siyasi mücadelede ‘ihtilâl’ sözcüğünün polemik unsuru oluşu, yani iki parti arasındaki söz düellosuna karışması, Bağdat ihtilâlinden sonradır.” (Aydemir, 1976: 271)

Darbe sonrası Demokrat Parti, muhalefete karşı baskıcı politikalarını daha da arttırmıştır. CHP'nin kurduğu, Milli Muhalefet Cephesine karşı, DP'lilerce “Vatan Cephesi” kurulmuştur. Bununla da kalınmamış, Vatan Cephesine katılanların isimleri her gün radyodan okunup, katılmayanlar ise vatan haini gibisinden lansa edilmiştir.

CHP, DP'nin demokrasiye aykırı, baskıcı uygulamaları karşısında, 12 Ocak 1959'daki kurultayında, sonradan pek çoğu 1961 Anayasasında da yer alan, siyasal ve toplumsal özgürlükleri arttırıcı nitelikteki “İlk Hedefler Beyannamesini” kabul etmiştir. Beynamede özetle: partizanlığın ortadan kaldırılması. Millet Meclisinden başka bir ikinci meclisin kurulması. Seçim güvenliğinin sağlanması. Bir Anayasa Mahkemesi kurulması. Yüksek Yargıçlar Kurulu oluşturulması. Memurların mahkemeye başvurma haklarının tanınması. Basın hürriyetinin anayasal güvenceye bağlanması. Üniversite özerkliğinin eksiksiz sağlanması. Yüksek İktisat Şurası kurulması ve sosyal adaletin anayasaya girmesi gibi hususlar talep edilmiştir. (Eroğul, 2003: 221) Bu talepler daha sonra 1961 Anayasası'nın temel yapısını oluşturmuştur.

2.3. Bu Dönemde Oluşan Askeri Yapılanmalar, Dokuz Subay Olayı ve Yaşanan Gelişmeler

Demokrat Partinin iktidara gelmesinin, halkın büyük bir kesimi gibi Orduda da büyük memnuniyetle karşılandığını, önceki kısımlarda bahsetmiştik. Ancak ne yazık ki süreç içinde Demokrat Parti, alt ve orta sınıf subay sınıfını ihmal etmiş, sadece Generalleri önemseyen bir tutum içinde hareket etmiştir. 1954 yılına kadar orduya çok da baskı ve müdahalede bulunamayan DP, 54 seçimlerinde almış olduğu yüksek oyun verdiği özgüvenle orduya karşı çekingen tutumuna son vermiştir. Özdağ'a göre 1954'ten sonra DP yönetimi, sadece orduyu denetimi altına almakla kalmamış, orduyu küçümsediğini açıkça göstermeye başlamıştır. Başbakan Menderes'in

“Battalgazi Ordusu”, “Ben bu orduyu astsubaylarla yönetirim” gibi cümleleri bu dönemlere rastlamaktadır. (Özdağ, 1997: 52) İhtilalle uzaktan veya yakından ilgisi bulunan birçok subayın kafasında, DP’ye karşı ihtilal fikrinin 1954 yılında doğmuş olduğu belirtilir. (Burçak, 1991: 21) Dündar Taşer’e göre bunun en önemli sebebi 1954 yılında DP’li vekillerden birisinin Meclis kürsüsünden “Subayların yatak odasından hizmet erlerini çıkaracağız.” (Arıkan, 1997: 4) diyerek, ordunun bütün subaylarına isnat ve iftirada bulunmasıdır. (Taşer, 1979: 21)

Demokrat Partinin, orduyu rahatsız eden diğer bir söylem ve uygulamaları ise, Atatürk ilke ve uygulamalarından, özellikle de Laiklik ilkesinden, verdiği tavizler ile dini siyasete alet etmesidir. İktidara geldikten sonra yapılan ilk eylem ezanın Türkçe okutulmasına son vermesidir. Ezanın yeniden Arapça okutulmasını mecliste oy birliği ile kabul ettiren Menderes Hükümeti, 21 Ekim 1950’de aldığı bir kararla da, okullarda din derslerini mecburi hale getirmiş ve hedeflerinin “Atatürk’ün başarılarını orijinal haliyle korumak yerine başarıyı getiren amaca uygun bir şekilde geliştirmek olduğunu,” ifade etmiştir. Burada kast edilen ise Atatürk devrimlerinden bazılarından vazgeçilmesidir. Bunların başında gelen ise Laiklik’tir. (Eraslan, 2013: 244-278) 1951 yılına gelindiğinde ise Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yedi ilde İmam Hatip Okulları açılmış ve bunların sayısı 1954-1955 yılında 16’ya çıkarılmıştır. Ayrıca 1950’den itibaren Diyanet İşleri Reisliğinin bütçesi sürekli olarak artırılmış, Vakıflar Umum Müdürlüğü’ne ayrılan fonlar çoğaltılmış ve bu kurumun 1951-1954 yılları arasında 600’ü aşan cami ve türbeyi onarması sağlanmıştır. 1950-1960 yılları arasında Türkiye genelinde 15 bin civarında yeni cami inşa edilmiştir. İlaveten CHP iktidarı dönemindeki katı uygulamaların terk edilmesi nedeniyle, DP iktidarında 1950’den sonra dinsel örgütlerin sayısında çok hızlı bir artış görülmüş olup, Kuran kurslarının açılmasını ya da camilerin inşasını amaçlayan türden dinsel örgütlerin sayısı 1946 yılında 11 iken, 1951 yılında 251’e, 1960’te ise 5.104’e çıkmıştır. (Binnaz, 2000: 309-319) Ülke genelinde Atatürk heykellerine yapılan saldırıların on ayda 15’e ulaşması kadar, iktidar partisinin örgütlerinde, inkılaplardan geri dönülmesi konularının tartışılması gibi hususlar tepki yaratmıştır. (Eraslan, 2013: 249-250) Ekonominin kötü gitmesinin yanı sıra, 1957 seçimlerinden sonra halk desteğinde de azalma görülen DP, bu dönemden sonra iktidarını korumak için, dini daha fazla kullanmaya başlamıştır. Örneğin 1959 yılında Menderes ve beraberindekileri, Kıbrıs için varılan anlaşmayı imzalamak üzere Londra’ya götürülen uçağın, Gatwick yakınlarında düşmesi sonucunda, uçakta bulunanların 14’ünün ölmesine karşın Menderes’in kurtulması, adeta dini duyguların sömürsü için bir araç haline dönüşmüştür. Menderes’in kurtulması İlahi bir müdahaleye bağlanıp, halk üzerindeki etkisi gittikçe artmıştır. Hatta Menderes yurda dönünce yüzlerce kurban kesilmiştir. Bununla da kalınmayıp, Adana’ya gezisinde, Tarsuslu bir köylü oğlunu bile kurban etmek istemiştir. DP, ekonomik sıkıntılar ve antidemokratik politikaları sebebiyle kaybettiği desteği, dini kullanarak yeniden kazanma çabası içinde olmuştur. Muhafazakâr bir seçmen kitlesine sahip olan DP’de İslami bazı gurupların temsilcileri bulunmaktadır. Ayrıca Said-i Nursi gibi kişilerin partiye desteği de bilinen bir gerçektir. Atatürk ve devrimlerini korumayı amaçlayan bir yasanın çıkarılmasına karşın, DP’nin Kemalist ilkeleri ve özellikle de bunlardan Laikliği, savunduğu da pek söylenemez. Bu konuda İsmet İnönü’nün beyanı son derece önemlidir: “Bir Başbakan bu yolu dualarla açtı mı, bak istismar nerelere kadar yayılıyor. Ben de bu yolun kenarından geçmeye kalkarsam, Türkiye’de irticayı bir daha tutamazsın. Yol başta kolay ve kârlı görünür. Kısa vadeli faydalar da sağlar. Ama sonra bir dalga gelir ki, adamın akli başından gider...” (Çavdar, 2000: 78-79) Görüldüğü üzere DP döneminde artan dinsel söylemler ve

eylemler, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılığıyla bilinen ordu ve mensupları arasında rahatsızlığa neden olmuş ve DP'nin irticaya rüşvet mahiyetinde görülen davranışları, Ordu'yu müdahale hususunda ikna eden unsurlardan biri olarak ön plana çıkmıştır.

Bu dönemde, Demokrat partinin orduya rahatsızlık veren başka bazı uygulamalarını örneklendirecek olursak: Pazartesi ve Cumartesi günleri bayrak törenlerinin Genelkurmay Başkanlığı'nın önünde değil de Milli Savunma Bakanlığı'nın önünde yapılması, Genelkurmay Başkanı'nın otomobilinde kırmızı plaka olmaması gibi olaylar, farkına varılmasa dahi subaylar arasında sivil otoriteye karşı tepkiye yol açmıştır. (Özdağ, 1997: 52) 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren DP hükümetinin icraatlarından duyulan rahatsızlıklar, ilk olarak Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde görev yapan alt rütbeli subaylar üzerinde etkisini göstermeye başlamış; "müdahale" sözcüğü telaffuz edilmeye başlanarak, bu doğrultuda birçok irili-ufaklı yapılanmalar oluşturulmuştur.

2.3.1. Seyhan-Kabibay Örgütü/Teşkilatı

Bu örgüt, her ikisi de yüzbaşı olan, Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan tarafından, 1954 yılının kasımında kurulmuştur. Örgütün amacı mevcut iktidarı devirmektir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 24) Teşkilata çok geçmeden Yüzbaşı Süreyya Yüksel de katılmıştır. İlerleyen tarihlerde, Yüzbaşı Turan Orkan ve Kurmay Yüzbaşı Nejat Kumuşçuoğlu'nun katıldığı örgüt ilk toplantısında Dündar Seyhan'ı genel sekreter seçmiştir. (Seyhan, 1966: 46-47) 27 Mayıs 1960 müdahalesini gerçekleştiren kadronun temellerini atan örgüt bu örgüttür diyebiliriz. (Özdağ, 1997: 75) Teşkilat, Dündar Seyhan ve Orhan Kabibay tarafından Tuzla Uçaksavar Okulunda bir gece yarısı sohbetinde kurulduğu için, Tuzla Uçaksavar Teşkilatı, olarak da bilinir. Teşkilatın amacı basit bir hükümet darbesi yapmaktan ziyade reform niteliğinde, radikal bir ihtilal hareketi gerçekleştirmektir. Bu hareket ile çağın gereklerine uygun, Atatürk'ün düşüncelerini hazmetmiş çağdaş bir toplum oluşturulması amaçlanmıştır. Teşkilat, genişleme görevini Seyhan'a vererek, özellikle Harp Akademisi kapsamında genişleme faaliyetlerini sürdürme kararı almıştır. (Şahin, 2019: 24)

2.3.2. Harp Akademisi Teşkilatı (Atatürkçüler Cemiyeti)

Bu teşkilat, aslında Tuzla Uçaksavar Okulu Teşkilatı'nın devamı niteliğindedir. Tuzladaki teşkilatta alınan genişleme kararına binaen, Dündar Seyhan, 1955 yılında, Yıldız Harp Akademisine giderek, burada teşkilata uygun gördüğü kişilere, örgütü ve düşüncelerini anlatmak için harekete geçmiştir. Bu kapsamda kendi sınıfının en kıdemlisi olan Bnb. Faruk Güventürk'e ülkenin genel durumu ve bu konudaki görüşlerini anlatmıştır. Ancak Seyhan bu görüşmede, Güventürk'ü Tuzladaki teşkilata davet etmek yerine yeni bir örgüt kurma teklifinde bulunmuştur. Güventürk'ün yaklaşımı olumlu olunca da yeni bir yemin metni yazıyormuşçasına, aslında daha önce Tuzla'da kurdukları örgütün yeminini tekrar kaleme almıştır. Hem Seyhan hem de Güventürk yemin ederek örgütü kurmuşlardır. Örgüte ilk katılan Yzb. Kabibay'dır. Örgüt'ün en kıdemlisi olan Bnb. Güventürk başkan, Yzb. Seyhan ise genel sekreter olarak seçilmiştir. Bu seçimin ardından örgütün akademi kapsamında genişleme kararı alınmıştır. Bu çerçevede Yzb. Orhan Erkanlı, Yzb. Suphi Gürsoytrak ve Bnb. Nuri Hazer örgüte alınmıştır. Örgüt, 1955'in sonlarından itibaren, Binbaşı Şükrü İlkin ve Binbaşı Necati Ünsalan'ın evlerinde toplantılara başlamıştır. Örgüte "Atatürkçüler Cemiyeti" ismi verilerek başkanlığa Binbaşı Faruk Güventürk,

genel sekreterliğe Yüzbaşı Dünder Seyhan, fahri başkanlığa ise Kurmay Yarbay Faruk Ateşdağlı seçilmiştir. (Şahin, 2019: 25)

Örgüt, gizliliği muhafaza etmek için bazı kararlar almıştır, bunlar; yapılan çalışmaların hiçbir şekilde kâğıda dökülmemesi, 14 kişinin, örgütün çekirdek kadrosu olduğu ve örgüte yeni alınacak subayların çekirdek kadrodan ancak iki kişiyi tanıyacağı, çekirdek ekip üyelerinin kendilerine bağlı hücreler oluşturması gibi kararlar almıştır. Örgüt toplantılarında, hükümeti devirmekten bahsedilmemiş, ordunun ıslahı için kilit mevkilere getirilecek subaylarla, ordudaki tayinleri kontrol altına alma gerekliliği üzerinde durulmuştur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 20-22)

Teşkilat, 1955 senesinin son aylarından itibaren muntazam şekilde toplantılar yapmaya başlar. Her akşam farklı bir teşkilat üyesinin evinde toplanılıp, ülke ve ordu meselleri konuşulur. Dikkat çekmemek için gerekli tedbirler de alınır. Evleri Yıldız'da, akademi'nin yakınında olan kişilerin evlerinde buluşulmaz. Toplantı kimin evinde olacaksa, onun eş ve çocukları farklı bahanelerle komşuya gönderilir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 21) ilk toplantılarda ihtilal kelimesi pek ağızlara alınmaz. Teşkilatın ilk hedefi, orduda ıslahatı gerçekleştirmektir. Bunun içinde yapmaları gerekenin, ordudaki kilit mevkilere, kendi üyelerinin atanmasını sağlamak olduğuna inanır ve çalışmalarını bu yönde sürdürürler. Fakat konuşmalar sadece ordunun iç meseleleriyle kalmaz ve memleket meselelerine de değinilir. Hepsini iktidarın yanlış bir yola sapmış olduğuna inanır. Bu gidişatın sonunda birilerinin onlara dur demesi gerektiğini ve buna muktedir olabilecek gücünse Silahlı Kuvvetlerden başkası olamayacağını düşünürler. (İpekçi ve Coşar, 2012: 22)

2.3.3. Ankara Teşkilatı (Aydemir-Okan Örgütü)

İstanbul'da bu çalışmalar ve teşkilatlanmalar olurken, Ankara'da Kurmay Binbaşı olan ve ileride yapılacak askeri müdahale ve sonrasında etkili bir isim olacak olan, Talat Aydemir, bazı faaliyetlerde bulunur. Talat Aydemir ve Kur. Bnb. Sezai Okan, bir örgüt kurulması konusunda anlaşmışlardır. Kur. Bnb. Osman Köksal ve Kur. Bnb. Adnan Çelikoğlu da bu fikre destek vermişlerdir. Neticede 1956 yılı Eylülünde, Okan'ın Yenisehir'deki evinde yapılan toplantıda örgüt kurulmuştur. (Şahin, 2019: 26) Ankara merkezli örgütün amacı Cumhuriyeti, Atatürk ilkelerini ve demokrasiyi koruyup kollamaktır. Gizli amacı ise Türk ordusunun çağın koşullarına göre organize edilmesidir. Bu amaçların tatbiki için derhâl harekete geçilmesi ve beşer kişilik hücreler oluşturulması kararlaştırılmıştır. (Mumcu, 1993: 29)

Yüksek Kumanda Akademisine, Ekim 1956 itibariyle başlayan Aydemir derhâl çalışmalara başlamıştır. Örgüte İlk olarak Kur. Bnb. Refet Aksoyoğlu alınmıştır. Sonrasında Kur. Bnb. Fahrettin Ermutlu, Kur. Bnb. Halil Kayalı, Kur. Bnb. Şeref Olcay, Kur. Bnb. Halim Menteş, Kur. Bnb. İsmail Akgün ve Yb. Mustafa Postalıcıoğlu örgüte katılmıştır. Bu ilk dönemlerde ihtilalden asla bahsedilmeyip, yalnız orduda reform yapılması gerektiği dile getirilmiştir. (Aydemir, 2010: 21) 1957 yılı Şubatına gelindiğinde Aydemir yaptığı iki toplantıyla asıl amacı üyelere belli etmek istemiştir. Toplantılara katılan; Ermutlu, Aksoyoğlu, Kayalı ve Menteş Aydemir ile aynı fikirde olduklarını söyleyerek tam destek vermişlerdir. 1957 yılı Mart'ına gelindiğinde ise Okan ve Çelikoğlu, Yüksek Kumanda Akademisine başlamıştır. Böylece Aydemir'in teşkilatının genişlemesi daha bir kolaylaşmıştır. (Aydemir, 2010: 22-23)

İlerleyen tarihlerde Aydemir, Kuleli Askeri Lisesinden arkadaşı Dünder Seyhan'a, birkaç görüşme sonrasında, ihtilal örgütü düşüncesinden bahsetmiştir. Seyhan, hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi Aydemir'i dinleyip, düşünmek için biraz zaman istemiştir. Bu süre zarfında da

mensup olduğu komiteye gerekli bilgilendirmeleri yaparak, hareket tarzını belirlemiştir. Neticede Aydemir'in komitesine, Seyhan ve Kabibay'ın katılmasına karar verilmiştir. Ancak bu sırada Aydemir, eski ihtilal komitesinden tanıdığı Ahmet Yıldız'a da aynı teklifi yapmıştır. Nihayet Harp Akademisi Örgütünden üç subayın Ankara Teşkilatına katılması kararlaştırılmıştır. (Seyhan, 1966: 55-57)

Aydemir-Seyhan görüşmesinden kısa bir süre sonra, Refet Aksoyoğlu'nun Üsküdar'daki evinde bir toplantı düzenlenmiştir. Burada; Sezai Okan, Ahmet Yıldız, Talat Aydemir, Rauf Gökçe, Orhan Kabibay, Dündar Seyhan ve ev sahibi Aksoyoğlu hazır bulunmuştur. Adnan Çelikoğlu ve Osman Köksal ise vekâletlerini Aydemir'e vermişlerdir. Toplantı sonucunda Aydemir başkan, Yıldız genel sekreter, Okan ve Aksoyoğlu ise üye seçilmiştir. (Turgut, 1995: 92-94) Bu komite 1957 Ağustos'una kadar faaliyet göstermiştir. Komitenin amacı Atatürk'ün fikriyatına bağlı bir Türkiye inşa etmektir.

2.3.4. Koçaş – Esengin Teşkilatı.

Bu teşkilat da Ankara merkezli bir teşkilattır. Teşkilatın başını Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş ve Albay Kenan Esengin'dir. Aslında Koçaş Bükreş ataşeliği sırasında bu tarz düşüncelere çok uzaktır. Öyle ki Bükreş yıllarında maslahatgüzar Saffet Urfi'nin, hükümete karşı söylemlerine bile aldırılmaz. Hüseyin Cahit'in hapse atılması, DP'ye oy vermedi diye Kırşehir'in kaza yapılması, muhalefet ve basının eleştirilerini susturmak için şiddet tedbirlerine başvurulması ve ülkede giderek artan gerginliklerden dolayı, Saffet Bey, bir gün, Koçaş'ın karşısına geçer ve:

-Yahu ne diye bekliyorsunuz, bir şeyler yaparsanız. Kim bu gidişata dur diyecek? Nerede Enverler, Niyaziler? Yoksa Türk ordusunda o eski ruh artık kalmadı mı? Diye nutuk atar. (İpekçi ve Coşar, 2012: 25) Koçaş, Urfi'nin heyecanı karşısında gülümser. Kendisi askeri müdahaleye inanan bir insan değildir. Nasıl olsa bir çare bulunur diye düşünür; fakat yurda döndükten sonra iyimserliğini kaybeder ve hadiselerin bu şekilde devam etmesi halinde ordunun müdahalesinin gerekebileceğine inanmaya başlar. (İpekçi ve Coşar, 2012: 25)

Genelkurmay Başkanlığı Protokol Dairesi'nde görevli bulunan Kurmay Binbaşı Sadi Koçaş ve Albay Kenan Esengin gizli örgüt kurma çalışmalarına başlamışlardır. (Koçaş, 1977: 348) Koçaş ve Esengin, o sıralarda ordu içerisinde bu tarzda birçok yapılanma olduğunun farkındadırlar. Teşkilatlarını büyütürken bu tarz başka gruplarla birleşmeme kararı alırlar. Fakat daha sonra irtibat kurdukları Binbaşı Baha Vefa Karatay'ı, İstanbul'da başka bir teşkilat ile çalıştığını bilmelerine rağmen, Karatay'ın, ne bu teşkilattaki arkadaşlarının isimlerini İstanbul teşkilatına ne de İstanbul teşkilatındaki arkadaşlarının isimlerini bu teşkilata bildirmeyeceğine dair söz vermesi üzerine, teşkilatlarına alırlar. Harp Akademisi Teşkilatı'nın (Atatürkçüler Cemiyeti) Fahri Başkanı Faruk Ateşdağlı da bu teşkilata katılan isimlerden biri olur. Ateşdağlı da başka bir teşkilat ile çalıştığını gizlemez. Hatta ileride bu iki teşkilatın daha etkin bir yapılanma içerisinde bulunabileceğini söyler. (Özdağ, 1997: 78)

Sonraki dönemlerde Sadi Koçaş, İstanbul'da birtakım temaslarda bulunacaktır. Emekli Alb. Cemal Yıldırım'ın evinde emekli Korg. Fahri Belen ve Alb. Naci Aşkun ile tanışmıştır. Belen'in, DP'nin eski bir milletvekili ve bakanı olduğu hâlde hükümetten duyduğu rahatsızlıkları belirtmesi, Aşkun ve Yıldırım'ı hem şaşırtmış hem de etkilemiştir. (Koçaş, 1977: 350-351)

Toplantılar Koçaş'ın evinde yapılmaktadır. Örgütün ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Örgütten kimse, örgüt üyelerinden birisinin adını başkasına açıklamayacaktır.

2. Hiçbir evrak bulundurulmayacaktır.
3. Çekirdek ekibin önceden belirlediği kişilerle sadece bir kişi ilişki kuracaktır.
4. Siyasi parti ve politikacılarla temas edilmeyecektir.
5. Örgütün maksadı kan dökmek ve idareye el koymak değildir.
6. Örgütün lideri mutlaka yüksek rütbeli bir subay olmalıdır.

Koçaş Örgütü, oluşumu ve hedefleri açısından diğer örgütlere göre farklılık arz etmektedir. Zira mevcut iktidarı devirmeyi hedefleyen bir örgütün 5. maddede ifade edilen, idareye el koymamak gibi bir prensibi benimsemesi kendi içinde çelişki içeren bir durumdur. (Özdağ, 1997: 79)

2.3.5. İlk Birleşik Örgütün Oluşumu

Bu örgüt, Talât Aydemir'in Yüksek Kumanda Heyeti Örgütü ile Seyhan ve Kabibay'ın Harp Akademisi Örgütü'nün birleşiminden oluşmuştur. Yeni komitenin başkanlığına Güventürk, genel sekreterliğine Seyhan, üyeliklere ise Aydemir ve Aksoyoğlu seçilmiştir.⁴ Yapılan toplantıda şu kararlar alınır:

1. Birleşmeden doğacak yeni teşkilatın üye sayısının sınırlandırılması,
2. Azami bir sayı ile sınırlandırılan teşkilatın genişlemesinin, hücre sistemi ile gerçekleştirilmesi (yani üyeler kendilerine bağlı hücreler kuracak ve bu hücredeki isimler bütün teşkilatı tanımayacaktır.)
3. İki teşkilatın temsilcilerinden oluşan yeni bir idare kurulu seçilmesi (Özdağ, 1997: 84)

Alınan kararlar doğrultusunda yeni teşkilatın azami üye sayısının yirmi beş ile sınırlandırılmasına, kendilerine bağlı hücrelere girecek kişi sayısının ise sınırlandırılmamasına fakat bu kişilerin ana teşkilattan kendileri dışında yalnızca bir kişiyi bilmelerine karar verilir. Böylece dönemin iki etkili teşkilatı birleşir. Fakat bu birleşik teşkilat, DP iktidarını devirmek ve herkesin kafasında başka başka anlamlar ifade eden Atatürk ilkelerini hayata geçirmek prensipleri haricinde fikir birlikteliği taşımaktan uzaktır. (Öner, 2005: 19) Teşkilat üyelerinin o an için oluşturamadıkları bu fikir birliği, ilerleyen süreçte ihtilalcilerin kendi içlerinde anlaşmazlığa düşmeleri ve parçalanmalarında ki en önemli sebeplerden biri olacaktır.

Teşkilat üyesi subayların, o dönemde ihtilal hususu üzerinde de tam olarak anlaştıklarını söylemek güçtür. İhtilali savunanların yanı sıra hala ihtilali son çare olarak gören teşkilat üyeleri de vardır. Faruk Güventürk, Dündar Seyhan, Ahmet Yıldız, Orhan Kabibay, Necati Ünsalan, Suphi Gürsoytrak, Orhan Erkanlı ve Talat Aydemir bir an evvel müdahale edilmesini, artık DP'nin düzelmeyeceğini savunurlarken, Adnan Çelikoğlu, henüz erken olduğunu düşüncesindedir. Çelikoğlu'na göre, kendileri henüz devleti idare edebilecek kabiliyet ve durumda değildirler. Tecrübeleri ve hazırlıkları yoktur. İlk önce ordunun ıslah çalışmalarının gerçekleştirilmesinin, sonrasında ülkenin ıslahının düşünülmesinin uygun olacağını söyler. Çelikoğlu'na göre, öncelikli gaye ihtilal olmamalıdır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 37) Fakat Çelikoğlu gibi düşünenlerin sayısı, İhtilal taraftarı olanlara göre nispeten daha azdır. Bir süre sonra da teşkilat, ihtilal için hazırlıklara başlar.

⁴ Aydemir Paris'te iken orada bulunan Hava Kur. Yb. Mucip Ataklı komiteye girmiştir. (Aydemir, T. a.g.e. 28-30); Köksal üyeliğe kendisi ile birlikte Aksoyoğlu'nun seçildiğini söylemektedir. Bu yönde Aydemir ile bir bilgi çelişkisi vardır. (Mumcu, U. a.g.e. 39)

Birleşik Teşkilatın dışında kalan, Koçaş-Esengin grubu ile de birleşmek için çeşitli temaslarda bulunulur, fakat bu grupla yapılan görüşmeler olumlu sonuç vermez ve Koçaş-Esengin grubu bağımsız bir grup olarak Ankara'da varlığını sürdürmeye devam eder. (Hale, 1996: 96) Fakat ilerleyen süreçte gelişen olaylar Sadi Koçaş'ı da bu grupla birleştirir ve teşkilatın etkin üyelerinden birisi haline getirir. Ancak o an için Sadi Koçaş bu yeni teşkilatta henüz yer almaz.

2.3.6. Özdağ-Esin-Er Grubu

Bu Örgüt, oluşum amacı açısından diğer tüm örgütlerden farklılık gösterir. Örgüt başlangıçta bir kültür derneği iken zamanla bir ihtilal örgütüne dönüşmüştür. Örgütün kurucuları Ahmet Er ve Numan Esin'dir. İkili Bursa Askeri Lisesi'nde iken Türk kültürünün korunması amacıyla bir birlik oluşturmuşlardır. Bu birlik, bir ihtilal örgütü olmaktan çok bir kültür derneği mahiyetinde faaliyet göstermiştir. Harp Okulunda da birlikteliği sürdüren ikili, 1951 yılında Türkiye'ye gelen göçmenler için yardım faaliyetlerinde bulunmuşlardır. (Şahin, 2019: 31)

Esin, ilk başlarda yani 50'li yılların başında, ordunun politik hayata müdahalesine soğuk baktığından bir ihtilal fikrine de kesinlikle karşıdır. Öyle ki 1957 yılına dek aynı fikirdedir. (Esin, 2005: 55-56) Muzaffer Özdağ'la tanıştıktan sonra, zaman içinde Özdağ tarafından ikna edilmiş, ardından Özdağ, Esin'e Harp Okulunda kurduğu ihtilal örgütünü açıklamıştır. (Özdağ, 1997: 87) Zamanla Örgüte benzer fikirleri paylaşan subaylar katılmıştır. Örgütün oluşumunda ve Türkçü bir yapıda olmasında Türkeş'in etkisi büyüktür. Bu konuda Erdoğan da benzer açıklamaları yapmış; Hüseyin Nihal Atsız, Nejdet Sancar, Fethi Tevetoğlu, Hikmet Tanyu, Remzi Oğuz Arık gibi Türkçü şahsiyetlerle irtibat içerisinde olduklarını da doğrulamıştır. (Metin, 2012: 267-268)

2.3.7. Dokuz Subay Olayı ve Olayın Askeri Oluşumlara Etkisi

1954 seçimlerinde daha güçlü bir şekilde çıkan DP'nin, aldığı yüksek oy oranının etkisiyle gittikçe artan siyasi baskısı, 1957 seçimleri öncesinde ülkedeki siyasi ortamın çok gergin bir hal almasına sebep olmuştur. İktidarın baskıcı ve muhalefeti sindirme çabalarına karşın, muhalefet partileri tekvucut olmuştur. CHP'nin 9 Eylül 1957 tarihinde gerçekleştirdiği 13. Kurultayının ardından, Hürriyet Partisi ve Cumhuriyetçi Millet Partisinin katılımı ile "Birleşmiş Muhalefet Cephesi" oluşturulmuştur. Üç parti, 1957'de DP'nin yayınladığı Hürriyet Misakı'nı anımsatan Hürriyet Andı'nı kabul etmiştir. Yayınlanan bu ant ile seçimlere tek parti hâlinde girilmesi planlanmıştır. Fakat Menderes bu tehlikenin farkına varmış ve 13 Eylül 1957'de, seçim yasasında değişiklik yaparak, partiler arasında bir güç birliği yapılmasına engel olmuştur. (Şahin, 2019: 32)

Siyasi arenanın bu denli gerildiği bir ortamda, doğal olarak askeri gizli örgütlerde de birtakım kıpırdanmalar yaşanmıştır. 1957 seçimleri öncesinde Birleşik Örgüt, Mamak Zırhlı Tugay Karargâhında bir araya gelmiştir. Burada komitenin daha aktif bir hale gelmesi ve harekete geçilmesi hususu tartışılmıştır. Bu bağlamda Tümğ. Cemal Tural ve Tümğ. Muharrem Kızıloğlu ile temas sağlanmış ancak her ikisi de müdahale fikrine sıcak bakmamıştır. (Aydemir, 2010: 34-35) Ancak yine de müdahale için nihai karar verilmesi adına bir altyapı çalışması yapılması istenmiştir. Bu sırada esas görev yeri Elazığ olan Aydemir Ankara'dan ayrılmıştır. Eğer bir müdahale kararı alınırsa: "Yabancı memleketlere gidiş için Ankara'da lisan imtihanı açılıyor, acele yetiş..." parolası ile Aydemir'e haber verilecektir. Bu dönemlerde Aydemir, Elazığ'da görevli bulunan Kur. Bnb. Türkeş ile sıkı dostluk kurmuş ve onun komiteye alınması için

Seyhan'a mektup yazmıştır. Bu arada Aydemir'in beklediği müdahale haberi de gelmemiştir. Zira komite, Ateşdağlı'nın, CHP ile temas kurduktan sonra müdahale yönünde ilerlenmesine karar vermiştir. Ateşdağlı, CHP'li Faik Ahmet Barutçu ile görüşerek, askeri müdahale konusunu İsmet İnönü'ye aktarmıştır. Fakat İnönü: böyle bir şeye asla kalkışılmamasını ve CHP'nin kesinlikle seçimi kazanacağını söyleyerek karşı çıkmıştır. Açıkçası böyle bir cevap, o günlerde girişilecek hazırlıksız ve başarısız olması muhtemel bir müdahalenin önüne geçmiştir. (Seyhan, 1966: 63-64)

Olayın başrolünde bulunan Kur. Bnb. Samet Kuşçu, Birleşik Örgüte mensup arkadaşları Bnb. Asım Ural, Yzb. Hasan Sabuncu ve Bnb. Ata Tan ile temas kurup, bir ihtilal komitesine dâhil olmak istediğini belirtmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 53-55) Bnb. Ata Tan, Kuşçu ile görüşmesini kısa bir süre sonra Güventürk'e aktarmıştır. Sonrasında Kuşçu, Tan ve Güventürk Taksim'de bir araya gelmiştir. Üçlü, ihtilal hazırlıkları üzerine açıkça konuşmuştur. Bu konuşmaya daha sonra Yzb. Sabuncu da katılmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 56-57) Bu sırada orduvine gelen Köksal, Kuşçu ile tanışmıştır. Yemek için masaya davet edilmesine rağmen ertesi sabah görevi olduğunu söyleyip, başka masada yemeğini yemiş ve ardından oradan uzaklaşmıştır. (Mumcu, 1993: 49-50) Kuşçu, diğer teması görevli bulunduğu İstanbul Boğaz Müstahkem Mevki Kumandanlığı 82. Piyade Taburundan, Yzb. Kazım Özfırat ve Bnb. Ahmet Dalkılıç ile sağlamıştır. Kuşçu, bu ikili ile yaptığı görüşmeler sonucu Alb. İlhami Barut ile tanışmıştır. 19 Aralık 1957 akşamı Özfırat'ın evinde bir araya gelmişler, burada ihtilal örgütüne ilişkin meseleler konuşulmuştur. Ancak Kuşçu'nun, Barut'tan isim almak istemesi, Barut'u şüphelendirmiş olacak ki isim vermektan çekinmiştir. İşin ilginç tarafı ise Kuşçu bu görüşmenin sabahı elinde delil olmadan ihbarda bulunmuştur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 56-57)

20 Aralık 1957 Cuma günü Kuşçu, önce DP Milletvekili Mithat Perin'den randevu istemiş ancak bu mümkün olmayınca; İstanbul Merkez Komutanı Tümğ. Kazım Demirkıran'ın evine gitmiş fakat onu da evinde bulamamıştır. Ertesi gün Kuşçu, Demirkıran'ın evine gidip her şeyi anlatmış ve anlattıklarını da kâğıda not etmiştir. Ardından aynı şeyleri Perin'e de anlatan Kuşçu ortadan kaybolmuştur. Perin bu olayın akabinde, derhâl Menderes'e ulaşmaya çalışmışsa da başarısız olmuştur. Ancak 23 Aralık 1957 Pazartesi günü, İçişleri Bakanı Namık Gedik'e ulaşabilmiştir. Bunun üzerine Gedik, derhâl Kuşçu'nun bulunmasını istemiştir. Bu sırada Demirkıran da, başbakana ulaşmıştır. (Onuş, 2003: 28-29) Bu olay üzerine o gece İstanbul Valiliğinde Demirkıran, Gedik, 1. Ordu Müfettişi Org. Fazıl Bilge ve Millî Savunma Bakanı Şemi Ergin bir toplantı yapmıştır. Gedik, ilgililerin tutuklanmasını isterken, Ergin, delil yetersizliği sebebiyle buna karşı çıkmıştır. Bunun üzerine yeterli delilin toplanması için Alb. İlhami Barut'un, Kuşçu tarafından konuşturulup ses kaydının alınmasına karar verilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 59-61)

24 Aralık 1957 akşamı Kuşçu, kendi evinde Barut ile görüşmüş ancak istenilen netice alınamamıştır. Zira Alb. Barut, bir şeylerden şüphelenmiş olacak ki üstü kapalı konuşmuştur. Dinlenen kayıta Barut'un sesi net olmamasına rağmen Kuşçu'nun sesi gayet net şekilde anlaşılakta ve sanki bir itiraf niteliği taşımaktaydı. Kuşçu tuzağa düşürüldüğünü düşünüp sınır krizi geçirmiş, bu sebeple o gece evine gönderilmiştir. 25 Aralık sabahı Bnb. Kuşçu, Millî Savunma Bakanı Ergin ile görüşüp kendisine komplo hazırlandığını söylemiş ardından ortadan kaybolmuştur.⁵ Kuşçu, İstanbul Emniyet Müdürü Hayrettin Nakipoğlu'na, ABD İstanbul

⁵ Kuşçu kaçarken o sırada yedek subaylığını yapan Zeki Müren'den aracını istemiş ancak Müren aracının orada olmadığını söyleyerek vermemiştir. (İpekçi ve Coşar. a.g.e. 61-64).

Başkonsolosu ve CIA İstanbul İstasyon Şefi Mc. Larry tarafından gelen ihbar ile yakalanmıştır. Zira Kuşçu, can güvenliğinin tehdit altında olduğunu söyleyip onlara sığınmıştır. Bnb. Kuşçu yakalanıp Park Otel'e getirildikten sonra ise evvela subayların serbest bırakılıp izlenmesi düşünülmüştür. Ancak Bayar'ın kesin talimatıyla, Bnb. Kuşçu'nun ismini verdiği 9 subayın tutuklanmasına karar verilmiştir. (Arcayürek, 1989: 29-31)

26 Aralık 1957 sabahı gün doğarken, Bnb. Kuşçu'nun verdiği isimler tutuklanmıştır. Ancak bu isimler Kuşçu'nun irtibatla olduğu iki ayrı komiteye aittir. Alb. Barut, Yzb Özfırat, Bnb. Dalkılıç, teşkilat yapısı bilinmemekle birlikte aynı komiteye mensuptur. Yb. Güventürk, Bnb. Ural, Alb. Aşkun, Bnb. Tan ve Yzb. Sabuncu ise Birleşik Örgüte mensuptur. Listede yer alan diğer isim emekli Alb. Cemal Yıldırım'dır. Kuşçu onun adını tamamen tahmin ile vermiştir.

Tutuklamalar 27 Aralık 1957 günü Millî Savunma Bakanı Emir Subayı Bnb. Adnan Çelikoğlu tarafından Bnb. Seyhan'a telefon ile: "Makarios'u tevkif ettiler. Arkadaşlara söyle tedbirli olunlar. Üzerlerinde vesika ve saire bulundurmasınlar." (İpekçi ve Coşar, 2012: 65-67) şeklinde bildirilmiştir. Tutuklamalar sırasında delil olabilecek Bnb. Tan'a ait cep defteri, tevkif edildiği sırada, Alb. Zeki Akdan'ın marifetiyle sobaya atılarak yakılmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 69) Ayrıca Yb. Güventürk'ün masasından çıkan evraklar da, Alb. Adil Türkoğlu tarafından imha edilmiştir. (Özdağ, 1997: 103)

İlk safhası dört ay kadar süren 9 Subay Olayı'nın tahkikatını, Hâkim Tuğg. Arif Onat yürütmüştür. Bu süreçte tutuklu subayların ağzından türlü şekillerde laf alınmak istenmişse de başarılı olunamamıştır. Soruşturma devam ederken yeni Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e bir ihbar mektubu daha gelmiştir. Mektupta; Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Rıza Akaydın ve okunamayan bir isim daha yer almıştır.⁶ Bu ihbar haberini Çelikoğlu derhâl Ahmet Yıldız'a bildirmiştir. Yıldız da Seyhan vasıtasıyla ismi geçen subaylara bildirmiştir. Bunun üzerine Alb. Ateşdağlı ve Org. Şahap Gürler bu subayları soruşturma öncesi ağız birliği yapmak amacıyla hazırlamıştır. Üç subayın sorgusunu Arif Onat yapmış lakin bir netice elde edememiştir. Son olarak üç subay Tümğ. Cemal Tural başkanlığındaki mahkemeye çıkmış ve aklanmıştır. (Yıldız, 2001: 156-157)

Bu olay, cumhuriyet tarihinde su yüzüne çıkan ilk askeri müdahale girişimidir. Olaya siyasal iktidarın tavrı tutarsız, kendi içinde çelişen türdendir. Cumhurbaşkanı Bayar'a göre SSCB, Türkiye'nin NATO'ya girmesinden sonra, DP iktidarına karşı yoğun bir karalama ve tahrik politikası izlemektedir. Bu sebeple Bayar'a göre yaşanan olayın arkasında Sovyet desteği ya da tahrikî söz konusudur. Tutuklamalardan sonra Bayar, hükümete 'Rusların Türkiye'ye taarruz etmiş olmasıyla bu işi aynı telakki edelim' şeklindeki açıklaması, bu düşüncenin tezahürüdür. (Akis Mecmuası, 21 Ekim 1960: Sayı. 323, 27) Yaşananlara Hükümet ve Menderesin tepkisine gelince, Hükümetin gelişmeleri, Bayar kadar ciddiye almadıkları anlaşılmaktadır. Nitekim Bayar'ın başkanlığında yapılan bakanlar kurulu toplantısında bakanlar, Bayar'a, Türk ordusundan böyle bir subayın çıkmayacağını söylemişlerdir. Bayar, Menderes'e bu görüşe katılıp katılmadığını sorduğunda ise "son şekilde, evet" yanıtını almıştır. (Arcayürek, 1989: 23) Plânlanan hareketin içinde Emekli Kurmay Albay Cemal Yıldırım isminin olması Bayar'ı

⁶ İhbar metnindeki okunamayan isim Dündar Seyhan'ın ismidir. Bunu Çelikoğlu fark etmiş ancak saklamıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 71-72); Çelikoğlu ise, "adeta tercümesi gereken" bu ihbar mektubunu "...Faruk Güventürk esas çetenin başıdır... Bu gruba Orhan Erkanlı, Suphi Gürsoytrak, Dündar Seyhan, Ali Rıza dâhildir." şeklinde okumuştur. (Çelikoğlu, 2010: 96)

tedirgin etmiştir. Zira Yıldırım, 1946-1950 yılları arasında da ihtilâlcı bir örgütün temsilcisi olarak Bayar ve Menderes ile görüşmüştür. (Özdağ, 1997: 106) Menderes, silahlı kuvvetler'in tepkisini çekmemek adına Bayar'ın ikazlarına çok fazla kulak asmasa da, en azından Bayar'ın endişelerini hafifletmek için Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin'in, 19 Ocak 1958'de görevinden istifasını kabul etmiş, yerine yakın dostu Ethem Menderes'i atamıştır. (Özdağ, 1997: 107) Cemal Tural başkanlığındaki askeri mahkeme, 26 Mayıs 1958'de, ihbar edilen sekiz muvazzaf ve bir emekli subayın beraatlerine karar vermiş, ihbarda bulunan Binbaşı Samet Kuşçu'yu ise "orduyu isyana teşvik" suçundan iki yıl hapis cezasına mahkûm etmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 100) Yaşanan bu olay nihai sonuçları itibarıyla en çok iktidara zarar vermiştir.

Olaya Ordunun tepkisine değinecek olursak: Genel olarak ordu, tepkisiz bir tutum içindedir. Sadece İkinci Ordu Komutanı Orgeneral Rüştü Erdelhun'un 17 Ocak 1958'de Başbakan'a çekmiş olduğu telgrafın metni, 22 Ocak'ta, 20.01.1958 gün ve PER: 3056 sayılı emirle bütün birliklere dağıtılmıştır. (Özdağ, 1997: 107) Telgraf metni aşağıdaki gibidir:

"Sayın Başvekil Adnan Menderes

Ankara

Radyo yayınlarından öğrendiğimiz, İstanbul'da 9 subayın tevkifi suretiyle ve tamamen hayalde kalan müessif hareketi, bütün İkinci Ordu personeli olarak şiddet ile reddeder ve başta Reiscumhurumuz olmak üzere bütün hükümet büyüklerimize olan sarsılmaz saygı ve bağlılığımızı teyit ile her an emirlerinize hazır olduğumu arz ederim." (Koçaş, 1977: 394)

Bu tavrı Erdelhun'u, Genelkurmay Başkanlığı makamına kadar taşıyacak, Erdelhun da son ana kadar hükümete olan sadakatini sürdürecektir. (Özdağ, 1997: 107)

9 Subat Olayı görünüşte teşkilat için zayıtsız kapanmış olsa da teşkilatın belirli bir süre çalışmalarına ara vermesine sebep olmuştur. Hatta Osman Köksal bu sebeple Aralık 1957 ile Şubat 1959 tarihleri arasındaki dönemi "Sus-pus Dönemi" olarak adlandırmıştır. (Mumcu, 1993: 47) Bu süreçte, olayda kendi örgütlerinden bir subay olmamasına karşın, Koçaş Örgütü de tedirginlik yaşamıştır. Koçaş, bu olay sonrasında faaliyetlere son vermeyi teklif etse de bu teklif Suphi Karaman tarafından reddedilmiştir. (Koçaş, 1977: 392) Sezai Okan da, Erkanlı ve Gürsoytrak'ın tutuklanmasıyla, çalışmalarının yaklaşık bir sene yavaşladığını ifade etmiştir. (Koçaş, 1977: 392) Bu sırada tedirginlik yaşayanlardan birisi de Talat Aydemir'dir. Aydemir her ihtimale karşı ailesini Türkeş'e emanet etmiştir. Türkeş de, Aydemir'in ailesini kendi ailesi ile eş değer tutacağına söz vermiştir. Bu sebeple o yıllarda Aydemir, Türkeş'ten övgüyle bahsetmektedir. İhtilâlcı subayların faaliyetlerini etkileyen tek olay Kuşçu'nun ihbarı olmaz. Bu olaydan bir süre önce Harp Akademileri'nden mezun olarak yurdun çeşitli yerlerine tayin olmaları da çalışmalarını etkiler. Osman Köksal bu durumla ilgili: "Teşkilatın çalışmalarını 9 Subat Olayı'ndan çok, üyelerin ordu içindeki dağılımı etkiliyordu" demiştir. (Özdağ, 1997: 109)

9 Subat Olayı için genel bir değerlendirme yapmak gerekirse: Olaya, Hükümetin özellikle de Menderes'in gereken ciddiyeti vermemesi ve Generallerle karşı karşıya gelmeye cesaret edememesi, iktidarın sonunun gelmesinde önemli bir etken olmuştur.

İhtilâlcı örgütler açısından baktığımızda, olay sonrasında, yukarıda bahsettiğimiz teşkilatlarda, ilk başlarda bir kabuğuna çekilme tarzı durum yaşanmışsa da, hükümetin konu üzerindeki çekingen tavrı, ihtilâlcı oluşumların zamanla cesaretlenmesine sebebiyet vermiş, en sonunda da nihayet bu cesaretlenme müdahaleyle sonuçlanmıştır.

2.3.8. Dokuz Subay Olayı Sonrası Askeri Örgütlerin Çalışmaları

9 Subay Olayı sonrası Güventürk'ün tutuklanması, iki yıldır faal olan Güventürk başkanlığındaki Birleşik Örgüt'ün birdenbire yok olmasına sebep olmuştur. Komitenin diğer üyeleri, doğal olarak çok daha temkinli davranmıştır. Bu dönemde Komite üyesi Gürsoytrak ve Erkanlı, bir kurs için Amerika'ya gitmiştir. Kabibay, Erzurum'a tayin olarak komiteden uzaklaşmıştır. Çelikoğlu ise tüm komite üyeleriyle irtibatını kesmiştir. Özellikle Birleşik Örgütün kabuğuna çekildiği günlerde Koçaş, Köksal ile irtibata geçerek yeni bir yapılanmayı başlatmak istemiştir. Koçaş'ın stratejisi evvela yüksek rütbeli bir lider bulmak, ardından da Genelkurmay Erkân Şubesini ele geçirmektir. (İpekçi ve Coşar. 2012: 71-72) Koçaş, ilk örgütü kurduğu andan itibaren hedefi evvela Genelkurmay başkanı veya Kara Kuvvetleri komutanı gibi üst düzey bir makamı ele geçirmek, ardından Erkân Şubesini ele geçirip teşkilatlanmaktır. Bu amaç için Koçaş, 1958 yılı Temmuz ayında, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Necati Tacan'a giderek evvela 1957 seçimlerini ve 9 Subay Olayı'nı konuşmuş, ardından Tacan'ın komutası altında bir örgütlenmeye gitmek istediklerini belirtmiştir. Org. Tacan, durum değerlendirmesi yaptıktan sonra Koçaş'a hak vermiş ancak o günlerde yapılacak bir askeri müdahaleye karşı çıkmıştır. (Koçaş, 1977: 401-406) Görüşmenin sonunda Koçaş, Tacan'ın ölmeden veya görevinden ayrılmadan evvel kendilerine örgütlenme için söz vermesini istemiştir. Tacan örgütlenme için söz vermiş ve kendisine bir şey olduğu takdirde Cemal Madanoğlu ile temasa geçmesini istemiştir. Böylelikle ihtilal örgütünün ilk lideri Org. Necati Tacan olmuştur. Fakat bu konuşmadan birkaç hafta sonra 28 Temmuz 1958'de Org. Tacan vefat etmiştir. Bu durumda yeni bir lider aramak zorunda kalınmıştır. (Koçaş, 1977: 406-407)

2.3.8.1. Özdağ-Esin-Er Grubu'nun Çalışmaları

Bu örgütte, Dokuz Subay Olayı ile bir süre kabuğuna çekilmiştir. 1958 yılına gelindiğinde ise tekrardan çalışmalarına hız vermiştir. Bu tarihe kadar ikili guruplar halinde çalışmalarda bulunan örgüt, bu tarihten sonra üçlü bir örgüt haline gelmiştir. Numan Esin'e ihtilale katılma teklifi, Piyade Atış Okulundan hocası olan, Türkeş tarafından yapılmıştır. İlk başlarda Esin, Türkeş'e, ihtilale alternatif çözüm önerileri sunsa da Türkeş, her defasında, ihtilal konusunda direktmiştir. Neticede Kabibay'ın da olduğu bir görüşme sonucu Esin, ihtilal fikrini kabul etmiştir. (Birinci, 1990: 21-22) Esin, aldığı kararı Er ve Özdağ'a bildirmiştir. Ardından Yzb. Er'in evinde Türkeş ile bir tanışma toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda, ordunun genel eğilimi, yapılacak müdahalenin ne yönde olacağı da tartışılmıştır. Türkeş, ordunun CHP yanlısı bir eğilimde olduğunu ancak kendisinin partiler üstü bir tavır benimsediğini belirtmiştir. (Özdağ, 1997: 116-117) Türkeş, böylece genç subaylardan oluşan kendisine bağlı bir ihtilal grubunun lideri olmuştur. Bu grup daha sonra köklü reform fikirleri ile gündeme gelmiştir. Ancak müdahale öncesi yapılan toplantılarında da bu fikirlerin olduğunu görmek mümkündür. Müdahale öncesi grupta şu fikirler benimsenmiştir: Ülkede ihtiyaç duyulan huzur ve güven ortamını sağlamak. Adil bir yönetim kurmak. Devleti yeniden yapılandırmak. Kültür değerlerini korumak ve ihya etmek. Prof. Ali Fuad Başgil başkanlığında bir heyet oluşturarak anayasa hazırlamak. Hükümet üyelerini geçici süreliğine İsviçre'ye yollamak. Ülkenin ihtiyacı olan reformlar için teknokrat bir hükümet kurmak ve tüm bunların halledilmesi için bir seçim devresi kadar iktidarda kalmak. (Er, 2003: 32) Bu iki yapılanma 27 Mayıs'ta İstanbul örgütünün kemik kadrosunu oluşturmuştur. Kur.

Bnb. Muammer Şahin, Yzb. Kâmil Karavelioğlu, Yzb. Şeref Çolakoğlu, Yzb. İlyas Albayrak, Hava Yzb. Hüseyin Güven, Hava Yzb. Emanullah Çelebi gibi isimler, bu teşkilatın bünyesinde müdahaleye katılmışlardır. Diğer yandan Özdağ da Harp Akademilerinde örgütü genişletmiştir. (Esin, 2005: 96-97) Bu örgüte mensup subayların 1958 yılında buldukları görevler ise: Alparslan Türkeş Genelkurmay NATO Şubesi, M. Rıfki Erdoğan Ankara Muhafız Taburu, Numan Esin İstanbul Kara Harp Akademisi, Ahmet Er İstanbul Jandarma Er Okul Alayı, Vecihi Öğütçüoğlu Ankara 28. Tümen, Mehmet Alanyuva Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayıdır. Böylelikle Ankara ile İstanbul arasında bağlantı kurulabilmiştir. (Metin, 2012: 26)

2.3.8.2. Acuner-Kuytak-Baykal-M.Kaplan Örgütü

Ankara merkezli ve 18 Ekim 1958'den itibaren oluşmaya başlayan bir örgüttür. Kur. Alb. Ekrem Acuner, Kur. Alb. Fikret Kuytak, Kur. Bnb. Mustafa Kaplan ve Yzb. Rıfat Baykal tarafından oluşturulan teşkilatın üyelerinden olan Baykal, aynı zamanda Güventürk'ün başkanlık ettiği Birleşik Örgütün de mensubudur. Acuner-Kuytak ikilisi uzun süreden beri ikili hizip hâlinde çalışmalarda bulunmaktadır. 1958 yılında Yüksek Kumanda Akademisinde Dündar Seyhan, Şükrü İlkin ve Necati Ünsalan ile eğitime başlayan Türkeş, burada, Birleşik Örgüte mensup subaylarla bir araya gelmiştir. Bunun dışında bu sırada yeni kurulan Acuner-Kuytak-Baykal-M. Kaplan Örgütü ile de temas kurmuştur. (Özdağ, 1997: 116)

2.3.8.3. Lider Arayışları, Koçaş'ın Gürsel'i İkna Çalışmaları

1958 yazında, Ankara'daki bazı subaylar askeri müdahaleye yönelik, yeniden çalışmalara başlarlar. Tekrar harekete geçenler, birleşik teşkilat içerisinde yer almayan Sadi Koçaş grubudur. Sadi Koçaş, o sıralarda Genelkurmay'da görevine devam eder. Birleşik teşkilat üyelerinden Osman Köksal ile de irtibatını muhafaza eder ve 9 Subay Olayı'nın şok etkisi geçmeye başlayınca yeniden ihtilal çalışmalarına başlar. (İpekçi ve Coşar, 2012: 78)

Koçaş, kuvvetli ve yüksek rütbeli bir lider bulunmadıkça ve Erkân şubesi ele geçirilmedikçe, çalışmalarının başarıya ulaşmasının zor olacağı kanaatindedir. Bu sebeple her şeyden önce ihtilale yüksek rütbeli (General düzeyinde) bir lider bulunması gerektiği düşüncesindedir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 78) Bu amaçla Koçaş'ın, Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atanan Orgeneral Necati Tacan ile Haziran 1958'de görüştüğünü ve Tarcan'ı bu konuda ikna ettiğini söylemiştik. (İpekçi ve Coşar, 2012: 78) Bu konu halledildikten sonra yeni amaç, Erkân Şubesine kendilerinden bir ismin atanmasıdır. Fakat o sıralarda Erkân Şubesine Genelkurmay Başkanı bizzat kendisi atama yapmıştır, yeni bir değişiklik yapılmasının dikkat çekeceğini düşünerek bir süre beklemeye karar verirler. Ancak yaşanan bir gelişme bütün planları alt üst eder. Çünkü Orgeneral Tacan, 28 Temmuz 1958'de Konya'dan Ankara'ya dönerken yolda geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat etmiştir. (Özdağ, 1997: 114-115) İhtilalciler aradıkları lideri buldukları gibi kaybederler. Fakat Orgeneral Tacan'dan boşalan Kuvvet Komutanlığı koltuğuna yeni getirilen isim, onlar için yeniden bir umut olur. Zira bu yeni isim Cemal Gürsel'dir.

Orgeneral Gürsel, iktidara yaranmak için uğraşan paşalardan değildir. Gerektiğinde tepeden inme yanlış emirler karşısında direnebilecek dirayette olan ve ordu içerisinde dürüstlüğü ve şefkati ile tanınan birisidir. Gürsel, ozamana kadar komuta ettiği tüm birliklerin sevgisini kazanmıştır. Bu nedenle ordu içerisinde kendisine 'Cemal Ağa' denilir. Ayrıca, Cemal Gürsel de

Menderes Hükümeti'nin ülkeyi götürdüğü gidişattan memnun değildir ve yapılan yolsuzlukları her fırsatta açıkça tenkit etmekten de çekinmez. Bu nedenle, Cemal Gürsel, yeniden teşkilatlanma hazırlığı yapan ihtilalci subaylar için bir fırsat olur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 79) Koçaş, yeni Kara Kuvvetleri Komutanı Gürsel'i, 1941 yılında Sarıkamış'taki görevi sırasında tanımış, süre gelen yıllarda da irtibat kopmamıştır. (Koçaş, 1977: 418-419) Koçaş, 1958'in sonlarına doğru Kara Kuvvetleri Neşriyat Şubesi Müdürlüğü görevine atanmıştır. Bu tarihten sonra Gürsel ile irtibata geçmek için fırsat kollamıştır. Aradığı fırsatı 1959 yılı Ocak ayında bulmuştur. Şubat ayında Almanya'da yapılacak olan askerî manevraları takip etmek üzere, 7. Amerikan Ordusu Komutanı Korg. C. D. Eddleman tarafından, Gürsel Almanya'ya davet edilmiştir. Gürsel, beraberinde Genelkurmay Eğitim Daire Başkanı Tuğg. Mehmet Mete, Sadi Koçaş ve kendi emir subayını alarak, 30 Ocak 1959'da Almanya'ya hareket etmiştir. (Koçaş, 1977: 422-424) Koçaş, Gürsel'in, askeri bir müdahaleye yaklaşımını anlamak için fırsat kollar ve uygun zamanı bulunca Gürsel'e açılır. Gürsel'le konuşmaya başlarken çok tedbirlidir. Önce yanlarındaki iki Amerikalı subayın Türkçe bilip bilmediklerini kontrol etmek için, Türkçe olarak saati sorar. Amerikalı subayların saatlerine bakmadıklarını görünce güvende oldukları kanaatine varır. (Hale, 1996: 98) Koçaş, söze 1946'da İzmir'de Gürsel'in öncelikle: "Adalet mülkün temelidir" sözünün manasını sorup ardından yaptığı açıklamayı hatırlatır. Ülkede yaşanan durumdan üzüntüsünü belirterek: "Berlin'de hâkimler var... Ankara'da hâkimler var mı?" diye sorar. Gürsel ise: "Evet, var diyebilmek zor ve üzülmede haklısın" deyip susmuştur. (Koçaş, 1977: 437-438) Sonrasında Koçaş, Gürsel'in bir gece evvel Asım Tınaztepe'nin kişiliğini anlatıp ardından: "Böyle binbaşılar var mı bugün orduda?" sorusunu cevaplamak istemiştir. Koçaş, Tınaztepe'nin kahramanlığına hak vererek o günlerde Konya'da ordu müfettişi olan Org. Fahrettin Altay'a ait bir anıyı anlatmıştır. Bu anıda Altay'ın bozuk yolu yapmaması karşısında valiye takındığı tavrı hatırlatmış ve: "Bugün bu soruyu valiye sorabilecek orgeneral var mı? Soran olursa vali ne yapar? Konu Ankara'ya intikal ederse ne olur?" demiştir. (Koçaş, 1977: 439-440) Gürsel-Koçaş ikilisi arasında süren konuşma, nihayetinde ülkenin durumuna ve subaylara düşen vazifeye gelmiştir. Koçaş, yapılan teşkilatları anlatıp, Gürsel'in başlarına geçmesini istemiştir. Gürsel, zorunlu hâle gelmedikçe müdahale fikrine, kardeş kavgasına sebep olabileceği gerekçesiyle karşı olmuştur. Her ihtimale karşı örgütlü ve hazır bulunulması fikrini desteklemiş, meşruiyetini kaybetmediği sürece asla bir müdahaleye taraftar olmadığını da belirtmiştir. Koçaş, kendilerinin de zorunlu olmadıkça bir müdahaleden yana olmadıklarını söylemiştir. Koçaş, Gürsel'e ilk teklif olarak Ankara'ya dönüşlerinde gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra başbakanı makamında ziyaret edip istifasını istemesini, tarafsız bir seçimle yeniden güvenilir bir hükümet kurulmasını sunmuştur. Fakat Gürsel, teklifi modern bir Bab-ı Ali baskınına benzetmiş ve kendisinin Enver olmadığı cevabını vermiştir. (Koçaş, 1977: 451-452) Konuşmanın devamında Koçaş, Gürsel'i liderliğe ikna etmiştir. Gürsel bu konuşma sırasında örgütün yapısını çözmek adına kaç kişi olduklarını sormuştur. Koçaş yalan söyleyerek 8-10 kişinin başını çektiği, yüzlerce kişiyi hareket ettirecek bir teşkilat olduklarını ifade etmiştir. Oysaki o günlerde örgüt mensubub subayların sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar az kişidir. Gürsel, gizliliğe dikkat etmelerini ve ihbarlara karşı temkinli olmalarını istemiştir. Ardından Koçaş, Genelkurmay Erkân Şubesi Müdürlüğüne kendilerinden bir subayın tayin emrinin verilmesini istemiştir. Gürsel de yakın zamanda yurt dışı görevine gidecek şube müdürü yerine, kendilerinden birisini tayin etmeyi kabul etmiştir. Böylelikle kendi kadrolarını kendi istedikleri mevkilere tayin edilebileceklerdir. Gürsel, Erkân

Şubesi müdürlüğüne Koçaş'ı getirmek istemişse de, Koçaş, yurda dönüşleri ile birlikte bu makama getirilecek ismi bizzat bildireceğini söylemiştir. Bunun dışında Gürsel ile teması, Koçaş'ın sağlamasına ve kendisine "Faik Bey" kod adı takılmasına karar verilmiştir. (Koçaş, 1977: 454-456) Tatbikatların bitmesinin ardından heyet, 16 Şubat 1959'da Ankara'ya dönmüştür. Sonraki gün Koçaş, Osman Köksal'a giderek Erkân Şubesi Müdürlüğünü kabul edip etmeyeceğini sormuştur. Köksal bu teklifi memnuniyetle karşılayarak kabul etmiştir. (Koçaş, 1977: 462) Köksal-Koçaş görüşmesinin olduğu 17 Şubat 1959 tarihinde Menderes başkanlığında Kıbrıs Meselesi'ni görüşmek üzere Londra'ya giden Türk heyetinin uçağı, Gatwick Havaalanı'na düşmüştür. Kazadan Menderes ve bazı heyet üyeleri sağ kurtulmuştur. Bu durum Gürsel'i tedirgin etmiş olacak ki 18 Şubat'ta Koçaş'ı yanına çağırarak ve ona: "Adamı peygamber ilan edip büsbütün zıvanadan çıkaracaklar şimdi. Durum süratle çığırından çıkacak ve işlerin temizlenmesi size kalacak diye korkuyorum." demiştir. (Koçaş, 1977: 463-465) Daha sonra Koçaş, Millî Savunma Bakanı Emir Subayı Çelikoğlu ile temas kurmuştur. Çelikoğlu'ndan, Osman Köksal'ı, Erkan Şubesi Müdürlüğüne ataması için, Bakan Ethem Menderes'i, ikna etmesini istemiştir. Ardından da Çelikoğlu'nun tesiri ile Ethem Menderes, Yarbay Osman Köksal'ı Erkân Şubesi için Gürsel'e tavsiye etmiştir. Böylece Köksal'ın Erkân Şubesine tayini Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes tarafından gerçekleştirilmiştir. Böylelikle şüphe çekici bir tayin olmamıştır. (Koçaş, 1977: 467-468)

2.3.8.4. İkinci Birleşik Örgüt

Tayin sonrası Koçaş, Köksal ile irtibatı sıklaştırmıştır. Görüşmelerde Koçaş "Avukat Oğuz" takma adını kullanmıştır. (Şahin, 2019: 44) İkili 1959 Mart başında bir araya gelip Ankara'ya atanması gereken arkadaşlarından oluşan, 30-35 kişilik bir kurmay subay listesi hazırlamıştır. Bu listede Kur. Yb. Orhan Kabibay, Kur. Yb. Refet Aksoyoğlu, Kur. Yb. Kadri Kaplan, Kur. Yb. Suphi Karaman gibi isimler yer almıştır. Fakat hazırlanan listenin 30 Ağustos 1959'daki terfilerden önce Ankara'ya gelmesi mümkün değildir. O günlerde Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmay ve Kara Kuvvetleri Komutanlığında "Kara Kuvvetleri Komutanlığının iyi çalışmadığı" havası esmekteydi. Köksal da bu durumdan faydalanarak subayların derhâl Ankara'ya gelmesi için atama listelerinin altına: "KKK'na işlerlik kazandırmak için derhâl Ankara'ya gelecektir." yazmıştır. Bu tayinlerin gerçekleşmesinde yine Millî Savunma Bakanı Emir Subayı, Adnan Çelikoğlu'ndan büyük oranda istifade edilmiştir. Böylece istenilen subaylar kısa süre sonra Ankara'ya intikal ettirilmiştir. (Mumcu, 1963: 64-65)

9 Subay Olayı'nın ardından dağılan İlk Birleşik Örgütü toparlamak ve yeniden organize etmek adına Köksal, Okan ve Karaman, 1959 Mayıs'ında Koçaş'ın Ankara'daki evinde bir araya gelmiştir. Burada 9 Subay Olayı'ndan önceki örgütler konuşulmuş ve örgüt mensupları analiz edilmiştir. Bu analiz ile yeni oluşturulacak örgüt çalışmalarına katılacak subaylar seçilmiştir. Özellikle 9 Subay Olayı'nda tutuklanan subaylar güvenlik gerekçesiyle örgüte alınmamıştır. (Mumcu, 1993: 55-56) Toplantıda yeniden oluşturulacak örgütün yapısı, çalışma prensipleri, yapılacak müdahale sonrası ordunun durumu üzerinde de durulmuştur. Buna göre gizlilik içerisinde 2-3 kişilik gruplar oluşturulacaktır. Gürsel'le, Koçaş ve Köksal temas kuracak ve "Faik Bey" parolası ile kendisinden bahsedilecektir. Örgütün merkez teşkilatı ise 14-15 kişiyle sınırlı tutulacaktır. Burada merkez teşkilatın tespiti için dört üyenin birden önerdiği subayların teşkilata kabulüne karar verilmiştir. Fakat Köksal-Okan ikilisi ile Karaman-Koçaş ikilisinin Harp

Akademisinde farklı dönemlerde öğrenim görmesi sebebiyle, yalnız 3-4 kişi üzerinde mutabık kalınabilmiştir. Burada Talat Aydemir, Okan tarafından örgüte teklif edilmiş ancak Köksal daha evvel Koçaş'ı tehlikeye düşürmesi sebebiyle muhalefet etmiştir. Ardından da Aydemir'in Kore'ye gönderilmesine karar verilmiştir. Bu toplantı Koçaş'a göre, 9 Subay Olayından sonra tespit edilen ilk toplantıdır. (Koçaş, 1977: 510-512) Yapılan toplantıda Refet Aksoyoğlu, Ahmet Yıldız, Alparslan Türkeş, Abdülkadir Meral, Muzaffer Karan, Sami Küçük, Ekrem Acuner, Rıfat Baykal, Fikret Kuytak gibi isimlerle ilk fırsatta temas edilmesine karar verilmiştir. Bu isimlerden Baykal ve Türkeş örgüte ilk katılanlar olacaktır.

Örgütün teşkilatlanması yavaş yavaş rayına girmeye başlamıştır. İkinci Birleşik Örgüt olarak adlandırılan örgütün en önemli toplantılarından birisi, 14 Eylül 1959 tarihinde, Ankara Gençlik Parkı'nda gerçekleştirilmiştir. Türkeş bu toplantıyı önemi sebebiyle, Millî Birlik Komitesinin (MBK) kuruluşu olarak adlandırmıştır. (Türkeş, Baykal ve Özdağ, 1965: 17) Ancak Koçaş anılarında bunu yalanlar. (Koçaş, 1977: 510-512) Bu önemli toplantıya Köksal, Koçaş, Okan, Karaman, Aksoyoğlu, Türkeş, Kabibay, Kaplan ve Baykal katılmıştır. Böylece İkinci Birleşik Örgüt gerçek manasıyla kurulmuştur. (Özdağ, 1997: 128) Bu toplantıda komite toplantılarının artık açık mekânlarda değil evde yapılması kararı alınmıştır. (Onuş, 2003: 47-48) Ayrıca bu toplantı örgütün önemli üyelerinden Koçaş'ın, Londra'ya gitmeden evvel katıldığı son toplantı olmuştur. (Koçaş, 1977: 526)

1959 yılı sonbaharında Çelikoğlu, Köksal'ın yanına gelerek: "Muhafız Alayı komutanı değiştirilecektir. Yerine kurmay yarbay rütbesinde bir komutan atanacaktır. Kurmay Şubesi Müdürü adayları saptasın, dosyaları da köşke bildirmek üzere bakanlığa göndersin." haberini vermiştir. Bu habere çok sevinen Köksal, haberin ertesi günü Türkeş'in odasında bir toplantı yaparak durumu bildirmiş ve 5-6 kurmay yarbay belirlemelerini istemiştir. Bu doğrultuda subaylar belirlenip bakanlığa gönderilmiştir. (Mumcu, 1993: 66-67) Gönderilen listeden Sezai Okan, DP'nin NATO politikasına karşı çıkan Org. Zekai Okan'ın kardeşi olması sebebiyle silinmiştir. Kur. Yb. Karaman ise detaylı bir incelemeye alınmıştır. Bu inceleme sürerken Bakan Ethem Menderes'in dikkatini, Köksal çekmiştir. Ardından Çelikoğlu'na nasıl bir subay olduğunu soran Menderes, olumlu cevaplar aldıktan sonra albay rütbesinde olmasına rağmen Köksal üzerinde karar kılmıştır. Köksal'ın ismi Çankaya'ya gönderilmiş, gerekli araştırma yapıldıktan sonra 13 Aralık 1959 tarihinde Kurmay Şube Müdürlüğü görevini Karaman'a devredip Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanlığı görevine başlamıştır. (Mumcu, 1993: 67-69) Böylece Koçaş Londra'ya giderken, Köksal Muhafız Alayına, Karaman ise Erkân Şubesine hâkim olmuştur. Koçaş'ın senelerdir uğraştığı yüksek rütbeli bir subay etrafında toplanıp, Erkân Şubesini ele geçirme ve ardından önemli mevkilere yerleşme planı başarılmıştır. (Koçaş, 1977: 527-528)

1959 yılı sonuna doğru merkez teşkilata Kur. Yb. Erkanlı, Kur. Yb. Ersü ve Kur. Yb. Seyhan alınmıştır. Böylece merkez teşkilat 12 kişi olmuştur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 88) Bu sırada Seyhan, Washington NATO Türk Temsilciliği subayı olarak atanmıştır. Bu atamayı örgütün yaptığı, kısa zaman sonra Türkeş'in Gaziosmanpaşa'daki evinde düzenlenen toplantı sonucunda anlaşılmıştır. Toplantıya Türkeş, Okan, Baykal, Kabibay, Erkanlı, M. Kaplan ve Ersü katılmıştır. Örgüt kısa süre sonra harekete geçeceğini bu sebeple kendilerinden bir temsilcinin Washington'da bulunmasını istemiştir. Zira Türkiye ve ABD arasında ikili taraflı antlaşma

yapılmıştır. (Soysal, 2000: 508)⁷ Anlaşmaya göre Türk hükûmeti olağanüstü hallerde yardım talep ederse ABD yardım edecekti. Seyhan da Washington'da bulunarak ihtilalin mahiyetini Amerikalı müttefiklerine aktarıp, olası bir ABD müdahalesini önlemekle görevlendirilmiştir. Yapılan toplantıda merkez teşkilatına bir başkan seçilmesi istenmiştir. Bu seçim, kıdeme göre yapılmıştır. Ancak komitenin en kıdemli üyesi olan Köksal, Muhafız Alayı Komutanlığı sebebiyle çok yoğun durumdadır. Bu sebeple ondan sonra en kıdemli üye olan Türkeş başkan seçilmiş, Köksal da fahri başkan yapılmıştır. Bu toplantı, ilk ihtilalci kadrolarda yer alan Seyhan'ın katıldığı son toplantı olmuştur. (Seyhan, 1966: 72-73) Koçaş'ın Londra'ya, Aydemir'in Kore'ye, Seyhan'ın Washington'a ve Köksal'ın Muhafız Alayı'na tayin olmaları sonucunda teşkilatın en kıdemli üyesi olarak başkanlığa Alparslan Türkeş gelir. Çünkü son zamanlarda teşkilat içerisinde alınan bir karar gereğince teşkilatta askeri kıdemini geçerli olması hususu benimsenir ve en kıdemli üyenin başkan olması kabul edilir. Bu sayede teşkilatın başkanı olan Türkeş, son dönemde teşkilat içerisinde iyiden iyiye sivrilmeye başlar.

Birleşik Örgütün toplantıları 1959 Ekim'inden 1960 Mayıs'ına kadar, komite üyelerinden Mustafa Kaplan'ın evinde yapılmıştır. 1959 yılının son günlerinde gündemde, erken seçim konuşulurken, komite üyeleri bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda 1960 yılı içerisinde seçime gidilmediği takdirde müdahale edilmesine karar verilmiştir. Ancak müdahale sonrası nasıl bir yöntem izleneceği tartışma konusu olmuştur. Komite üyelerinin uzun tartışmaları sonucu önlerine üç seçenek çıkmıştır. Bunlardan ilki askerî bir idare kurmak, ikincisi iktidarı CHP'ye devretmek, üçüncüsü ise geçici bir meclis kurup yeni seçimler yapılana kadar idareyi bu meclise bırakmaktır. İkinci seçenek, üzerinde fazla durmaya gerek duyulmadan reddedilir. Çünkü teşkilat üyelerine göre ordu ihtilali, bir parti lehine yapmamalı, tarafsız bir hakem hüviyetiyle müdahale edip kararı millete bırakmalıdır. Asıl tartışılan birinci ve üçüncü seçenekler olur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 95-96) Vehbi Ersü, şiddetle iktidarın sivillere bırakılması gerektiği görüşünü savunur, fakat Alparslan Türkeş bunun sakıncalı olduğunu ileri sürer. Türkeş, sivil bir yönetimin, ihtilal sonrası ortaya çıkması muhtemel olan karışıklıkları kontrol altına alamayacağını ve en önemlisi ülke için gerekli reformları yapamayacağını iddia eder. Fakat bu konuda kesin bir neticeye varılamamıştır. Toplantı sonunda, yapılacak olan ihtilalin hazırlıklarının Okan, Kabibay ve Türkeş tarafından yapılmasına karar verilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 95-96)

1960 yılı başında Birleşik Örgütten Kur. Yb. Kabibay'ın çalıştığı, şube Müdürlüğünü Kur. Alb. Muzaffer Yurdakuler'in yaptığı CENTO Şubesine, Madrid'deki dış görevini tamamlayan Kur. Alb. Sami Küçük tayin olmuştur. Kabibay ve Küçük arasında mesai birlikteliğiyle başlayan diyalog zamanla daha da gelişmiş ve Kabibay, Küçük'ü teşkilata davet etmiştir. Küçük, tereddüt etmeden bu teklifi kabul etmiştir. Akabinde ise Kabibay, Kaplan'ın evinde düzenlenen bir toplantıya, Küçük'ü de götürmüştür. Küçük burada Okan, Karaman, Aksoyoğlu, Baykal gibi isimlerle tanışmıştır. Komite başkanlığını yapan Türkeş'i ise Harp Okulundan sınıf arkadaşı olmasından tanımaktadır. (Küçük, 2008: 76-78) Küçük, öncelikle iki soru sorup aynı fikirde olduğu takdirde kendilerine katılacağını, aksi hâlde oraya hiç gelmemiş gibi davranacağını söylemiştir. Ardından da: "Harekâtımız başarıyla sonuçlanınca nasıl bir düzen getirmek istiyoruz?"

⁷ 5 Mart 1959 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile ABD Arasında İşbirliği Anlaşması'nın 1. maddesi: "...Türkiye'ye saldırı olursa, Amerika Birleşik Devleti Hükûmeti, Türkiye Hükûmetine, istemi üzerine, yardım etmek için, birlikte üzerinde anlaşmaya varılabilecek biçimde ve Orta Doğu'da barış ve istikrarı sürdürmeyi amaçlayan ortak kararda öngörüldüğü üzere, silahlı kuvvetlerin kullanılması da kapsam içine girerek, A.B. Devletlerinin Anayasasına uygun gerekli her türlü harekete girişecektir."

Bir askeri idare mi, yoksa demokrasi mi?” sorusunu yönelmiştir. Türkeş’in askeri idare kuracağız cevabı üzerine Küçük ayrılmak istemişse de Okan: “Askeri idare nereden çıktı?” sözleriyle Türkeş’e tepki göstermiştir (Küçük, 2008: 79) Tepkiler üzerine Türkeş, geri kalmış ülkelerin hızla kalkınması için tavizkâr politikacıların olmadığı bir yönetimde ülkenin temel meselelerinin halledilmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. İktisadi ve sosyal reformların ardından, demokratik düzene dönülebileceğini söylemiştir. Türkeş, askeri diktatörlüğün değil, demokrasinin peşinde olduğunu söylemiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 98) Bu açıklamalar Küçük’ü çok da ikna etmemesine rağmen toplantı sonunda: “Her şeye rağmen komitede seve seve kalacağını” ifade etmiştir. (Onuş, 2003: 51) Bu toplantının tartışma konusu, ihtilal sonrası izlenecek yöntem, 13 Kasım 1960’a dek sürecek komite içi ayrılığın temelini oluşturmuştur. Toplantıdan sonra örgüt üyeleri Kaplan’ın evinden, ikiye bölünmüş şekilde ayrılmıştır. (Özdağ, 1997: 134) Bu konudaki ayrımlaşma ilerleyen dönemlerde gittikçe artacaktır. Toplantının ertesi günü ise Küçük ile Okan bir araya gelerek, Türkeş’e ilişkin bir değerlendirme yapmışlardır. Buna göre ikili, Türkeş’in örgütten tecrit edilmesine karar vermiştir. Ancak tecrit o günlerde değil Mayıs ayı başında başlatılmış, 27 Mayıs’ın bir hafta evveline kadar devam etmiştir. (Küçük, 2008: 79)

Şubat 1960’ta, Harbiye Okulunda, Nurculuk yapıldığı yönünde haberler çıkmıştır. Bu haber üzerine Suphi Karaman derhâl Gürsel’i bilgilendirmiştir. Gürsel de: “Memleketin en mukaddes yerinde böyle şeyler olmaz” diyerek derhal bir şeyler yapılması gerektiğini söylemiştir. Karaman, Harp Okulundaki boş kadrolara kendi örgütlerinden subayların atanmasını teklif etmiş, Gürsel de kabul etmiştir. Bunun üzerine Karaman, hemen harekete geçerek mevcut durumu Harp Okulu Kumandanı Tuğg. Sıtkı Ulay ile görüşmüş ve altı kişilik bir liste hazırlamıştır. Bu listede Birleşik Örgüte mensup; Türkeş, Okan ve M. Kaplan yer almıştır. Bu tarihten sonra Harp Okulunda ders vermeye başlayan komite mensupları, hem komiteye okulla alakalı bilgi vermişler hem de okuldaki örgütlenmeyi sağlamışlardır. (Onuş, 2003: 60-61)

1960 yılı Mart ayına gelindiğinde teşkilat bir yandan genişlerken diğer yandan bir güvensizlik havası içerisine girmiştir. Bu güvensizliğin sebebi bazı üyelerin CHP ile temas kurarak örgütün faaliyetlerini aktarması olmuştur. Diğer yandan bazı üyeler, Türkeş’in gizli çalışmalar yapıp başka bir grupla, (Acuner-Kuytak Örgütü) görüştüğünü iddia etmiştir. Türkeş bu iddiaları yalanlamıştır. (Onuş, 2003: 52) Bu dönemlerde örgüte CENTO Şube Müdürü Kur. Alb. Muzaffer Yurdakuler katılmıştır. Onu, Ankara’da bir birlik komutanı olan Fazıl Akkoyunlu ve Erkân Şubesinde Karaman’ın yardımcılığını yapan Yzb. İrfan Solmazer takip etmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 99-100) Kabibay ile Seyhan’ın 1954’te kurduğu örgüte mensup olan Kur. Bnb. Kadri Kaplan’la temasa geçilmiştir. Millî Savunma Bakanlığı Genel Sekreterlik Harekât Dairesine atanan K. Kaplan, kısa süre zarfında yeni örgüte katılmıştır. (Özdağ, 1977: 135) 1960 yılı Mart ayının sonuna doğru, Ankara’da teşkilatlanma büyük oranda tamamlanmış sıra İstanbul’a gelmiştir. İstanbul’da teşkilatlanmayı sağlayacak kişi, İstanbul 3. Zırhlı Tugayında bulunan Tank Tabur Komutanı Kur. Yb. Orhan Erkanlı’dır. Erkanlı’ya yardım etmesi ve Ankara-İstanbul arasındaki koordinasyonu sağlaması için Kabibay görevlendirilmiştir. Kabibay, verilen görevi rahatlıkla yerine getirebilmesi için, Yüksek Kumanda Akademisinde bir kursa gönderilmiştir. Kabibay, İstanbul’a giderken elinde teşkilata alınacak subayların listesiyle gitmiştir. Bu listede eski teşkilat arkadaşı Kur. Bnb. Suphi Gürsoytrak, Hava Kur. Alb. Halim Menteş yer almıştır. Kabibay, Paris’te birlikte görev yaptığı sırada Menteş’ten, Hava Kur. Alb. Haydar Tunçkanat ile Hava Kur. Alb. Mucip Ataklı isimlerini de almıştır. Bundan başka

Ataklı'ya bağlı Hava Kur. Bnb. Emanullah Çelebi ile de temas geçilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Kabibay'a, Türkeş de bir liste vermiştir. Listede Türkeş'in genç subaylardan oluşturduğu grubun üyeleri yer almıştır. Bunlar: Harp Akademisi öğrencileri Kur. Yzb. Kâmil Karavelioğlu, Jandarma Yzb. Ahmet Er, Yzb. Muzaffer Özdağ, 61. Tümen Topçu Tabur Komutanı Bnb. Mehmet Özgüneş ve yeni kurmay olan Kur. Yzb. Numan Esin'dir. Bu isimlerle temas sağlanmış ve kısa sürede İstanbul teşkilatı Ankara'ya bağlanmıştır. (Onuş, 2003: 61-62)

İstanbul'da bu temaslar sürerken Erkanlı İstanbul'da görevli Kur. Bnb. Şükran Özkaya ile temas kurmuştur. Özkaya teklifi kabul etmeden önce, örgütte kimler olduğunu sormuş, "Ahmet Yıldız" ismini duyunca derhâl kabul etmiştir. Aslında komite, o günlerde, Gelibolu Topçu Tabur Komutanı Yıldız ile temas sağlamamıştır. Yıldız'ın İstanbul'a atamasını sağlayıp öyle durumu izah etmek istemiştir. Neticede İstanbul Örfi İdare Karargâhına ataması yapıldıktan sonra durum kendisine izah edilmiş ve o da teşkilata girmeyi kabul etmiştir. Böylece hem Ankara hem de İstanbul'da sağlam teşkilatlar kurulmuş hatta İstanbul teşkilatı, Sıkıyönetim Karargâhındaki yapılanması sayesinde Ankara'dan daha güçlü hâle gelmiştir. (Onuş, 2003: 63-64)

Birleşik Örgütün gizlilik içerisinde bu kadar genişlemesinin sebebi örgütlenme biçimi olmuştur. Her biri İttihat-Terakki hayranı olan subaylar, onun örgütlenmesine benzer bir şekilde teşkilatlanmıştır. (Ortaylı ve Erdinç, 2016: 39-40) Birleşik Örgüt, teşkilatlanma için "zincirleme örgütlenmeyi" kullanmıştır. Buna göre en yukarıda merkez komite, onun altında bağlı gruplar ve bağlı grupların alt grupları yer almıştır. Ancak bu gruplara ilişkin hiçbir yazılı belge bulundurulmamıştır. Gruplardaki üyeler birbirlerini tanımamış, sadece sorumlu oldukları kişiden haberdar olmuştur. Karaman, Erkân Şubesi müdürü olduktan sonra da kendisine sekiz ayrı grup bağlanmıştır. Kendisini bu sekiz grubun liderlerinden başkası tanımamıştır. Böylece örgüt, 27 Mayıs'a açığa çıkmadan ulaşmıştır. (Onuş, 2003: 58-59)

2.4. Siyasi Alandaki Çatışmalar ve Yaşanan Olaylar

Askerler arasında bu oluşumlar yaşanırken, Demokrat Parti'nin, özellikle 57 seçimleri sonrası, gittikçe artan otoriter tavırları, ülke genelinde gerginliklerin artmasına sebebiyet vermiştir. Tam da bu tarihlerde Irak'ta yaşanan darbe, İktidar muhalefet gerginliğinin daha da tırmanmasına sebebiyet vermiştir. Bu olaya kısaca değinmek gerekirse; Bağdat Paketi'ne üye devlet başkanlarının, 11 Temmuz 1958 tarihinde İstanbul'da yapmaları plânlanan bir toplantı için Irak Kralı II. Faysal'ın Türkiye'ye geleceği gün (14 Temmuz 1958) Irak'ta, Abdül Nasır'ın desteklediği ve General Kasım'ın öncülüğünü yaptığı anlaşılan bir darbe gerçekleştirilmiştir. Çıkan olaylarda Kral Faysal, Veliâht Prens Abdülillah ve Başbakan Nuri Sait Paşa linç edilerek öldürülmüştür. Darbeciler tarafından cesetleri yerlerde sürüklenmiş ve Adalet Sarayı'nın kapısına asılmıştır. (Ulus, 15 Temmuz 1958) Bağdat Radyosu bu ihtilâl ile ilgili ilk haberinde şöyle bir açıklamaya yer vermiştir:

"Şimdi sokakta iki ceset bulunmaktadır. Bunlardan biri milletin iradesi hilâfına milletin üstüne çıkan vatan haini Nuri Sait Paşa, diğeri de onun efendisi Veliâht Abdülillah'ın cesetleridir... Allah'ın düşmanları öldürüldü..." (Ulus, 15 Temmuz 1958)

Bağdat Radyosu, daha sonraki yayınlarında da halkın sokaklarda ihtilâli kutladığını ve taşınan pankartlarda "Biz Cemal Abdül Nasır'ı takip ediyoruz" şeklinde yazıların yer aldığını belirtmiştir. Aynı gün ihtilâl hükümetinde Milli Eğitim Bakanı olarak görev alan Dr. Ömer Cabir de kabine adına vermiş olduğu beyanatta; Birleşik Arap Cumhuriyeti ile birlikte bütün Arap

dünyasının kurtuluşuna kadar savaşıacaklarını ve Arap Birliği'nin kurulacağını ilân etmiştir. (Ulus, 15 Temmuz 1958)

Irak'ta yaşananlar, Türkiye'de iç siyasi çekişmelerin fitilini adeta yeniden ateşlemiştir. İktidar, Irak ihtilâlini dış güçlerin plânladığı ve asıl hedefin Orta Doğu'daki istikrarı bozmaya yönelik olduğunu iddia ederken; muhalefet ise ihtilâli baskı rejimine karşı ayaklanma olarak tanımlamıştır. (Gönlübol, Sar ve Eş, 1987: 302) Aydemir, Irak'taki ihtilâlin Türkiye'ye yansımalarını şu şekilde değerlendirmiştir:

“14 Temmuz 1958'de Bağdat'ta patlayan ihtilâl, Demokrat Parti üst kademesinde beklenmeyen etkiler yaptı. Bizde DP ve CHP arasında sürüp giden siyasi mücadelede “ihtilâl” sözcüğünün polemik unsuru oluşu, yani iki parti arasındaki söz düellosuna karışması, Bağdat ihtilâlinin sonradır.” (Ş. Aydemir, 1976: 271)

Olay sonrasında Menderes, Eylül 1958 Balıkesir Mitinginde şunları söylemiştir:

“Bu memlekette yaratılmak istenen ihtilâl havasını, bunu bertaraf etmenin imkânlarını, evvela memleketimizi aydınlatmak yoluyla sağlayacağız. Onların niyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi denilen aziz Kâbe'yi itibardan düşürmek ve memlekette ‘İşte meclis de kalmamıştır’ diyerek, ellerini kollarını sallaya sallaya seçimlerin semtine dahi uğramadan iktidara gelivermektir. Üç beş siyaset muhterisi, ihtilâlin ne vakit hak olduğu hakkında üç beş kelimeyi bir araya getirerek, çatık kaşları ve asık suratlarıyla, içlerinin zehirini millete dökmek istiyorlar. Irak'ı misal göstererek ve gazetelerinde milleti mütemediyen tahrik ederek adeta ‘Bunları da öldürecek bir sergerde, bir serseri çıkmayacak mı?’ demektedirler. Açık söylüyorum, onların açıkça konuşamadıkları işte budur. Allah'tan dilerim, bunun tezahürü bir yerden belirmesin. O zaman yaptıklarının hesabını ödemek zorunda kalacaklardır. Bir zamanlar Atatürk'e dahi suikastler tertip edilmiştir. Ama buna cüret edenlerin idam sehparlarında can verdiklerini hatırlasınlar.” (Cumhuriyet, 7 Eylül 1958)

İnönü bu çıkışa: “Dokuz Eylül günü biz muzaffer orduların başında İzmir'e girerken, omzumuzda padişahın idam fermanını taşıyorduk.” şeklinde karşılık vermiştir. (Cumhuriyet, 23 Eylül 1958) Irak İhtilâli'nin Türkiye, ABD, İngiltere ve Ürdün'de tepkiyle karşılanması, Ürdün ve Lübnan'da meydana gelen olaylar, bu ihtilâlin yalnızca Irak'ın bir iç sorunu olmaktan da öte, NATO ve Varşova Paktlarını karşı karşıya getirerek bir dünya krizine yol açmasına neden olmuştur. Türkiye içinde ise özellikle CHP'nin yayın organı olan Ulus Gazetesi'nin her gün ihtilâl ile ilgili olarak yayınlamış olduğu fotoğraf ve haberler, Menderes'i fazlasıyla tedirgin etmiş, iktidar-muhalefet ilişkilerinin daha da sertleşmesine sebep olmuştur. (Albayrak, 2004: 479)

2.4.1. Vatan Cephesi

DP'nin zaten baskıcı olan tutumunu, 1958'den itibaren artırmasında iki dış sebep vardır. Bunlardan ilki Irak Devrimi'nin bir benzerinin Türkiye'de yaşanabileceği korkusu, diğeri ise Fransa'da yaşanan gelişmelerdir. 31 Mayıs 1958 tarihinde başbakan olan De Gaulle, kısa süre sonra Fransa'da yarı-başkanlık sistemi, bir çeşit “demokratik diktatörlük” kurmuştur. Bu gelişmeler karşısında Menderes, Irak'ta yaşananları tasvip etmezken Fransa'da yaşananlara hayranlık duymuştur. Menderes, 6 Eylül 1958 tarihinde Balıkesir'de, muhalefeti Irak Devrimi benzeri bir harekete destek vermekle suçlamış ve darağaçlarını hatırlatmıştır. Ardından 21 Eylül'de İzmir'de, De Gaulle düzenine benzer bir yönetim sergileneceğinin sinyalini vermiştir. Yine burada devlet görevlilerine baskı yapılırsa “demokrasiye paydos” verileceğini belirtmiştir.

Menderes bu düşüncesindeki kararlılığı da 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa’da, Vatan Cephesi’nin kurulması çağrısıyla açıkça göstermiştir. (Akşin, 2000: 219-220) Menderes’in: “Halk da ihtilal yapar.”, “Demokrasi ekzotik bir çiçek gibidir. Onu serlerde, saksılarda muhafaza ederek yetiştirmek lazımdır. Hulâsa demokrasi, artık bir bahçıvanın eline verilmelidir.” Sözlere, De Gaulle benzeri yönetimi arzuladığının göstergesi olarak algılanmıştır. (Ş. Aydemir, 1976: 355-356) Bu tarz bir yönetim arzusunun tatbiki için ise Vatan Cephesi adıyla bir cephe kurup, ülkenin her köşesinde kendi arkasından gelecek, DP’ye bağlı kitleler oluşturmak istemiştir. Ardından Vatan Cephesi’ne katılan her vatandaş radyodan ilan edilerek, bir algı operasyonu başlatılmıştır. Tüm bunlar halkta kutuplaşmaları derinleştirip, siyasal ve toplumsal gerilimi artırmıştır. (Ş. Aydemir, 1976: 361-362) DP’nin Vatan Cephesi çıkışına karşı, muhalefet partileri, sandıkta ittifak yapmalarına imkân verilmediği için birleşmeye başlamıştır. Önce 16 Ekim 1958’de Türkiye Köylü Partisi ile Cumhuriyetçi Millet Partisi birleşmiş ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. Akabinde 24 Kasım’da Hürriyet Partisi CHP’ye katılmıştır. Gelişmeler doğal olarak DP’yi rahatsız etmiş ve kendisine karşı birleşen muhalefeti: “Ehli Salıp: Haçlı Ordusu” olarak isimlendirmiştir. (Turan, 1999: 191) İktidar-muhalefet arasında başlayan bu gerginlik, 1959 yılı başında yaşanan önemli bir gelişmeye kadar artarak devam etmiştir. Bu gelişme 17 Şubat 1959’da Adnan Menderes’in Londra’da geçirdiği uçak kazasıdır. Kazanın ardından iktidar-muhalefet ilişkilerinde yumuşama başlamıştır. Fakat kısa süre sonra bunun siyasi kazanç sağlamak adına, Menderes’in şahsında dinî bir propagandaya dönüştürülmesi, iplerin tekrardan gerilmesine sebebiyet vermiştir. (Karayaman, 2003: 14)

2.4.2. CHP’nin Ege Taarruzu

CHP, Londra’da Menderes’in yaşamış olduğu kazanın ardından, kendisinin uhrevi sıfatlara büründürülmesine ve bunun siyasi bir malzeme olarak kullanıp dinin istismar edilmesine karşı, Nisan 1959’da, İnönü’nün “Bahar Taarruzu” olarak adlandırdığı yurt içi gezileriyle, halka dini istismar eden DP yönetimi anlatılmak istenmiştir. İnönü’nün bu gezilere çıkmasındaki diğer bir faktör ise, mecliste boşalan 21 milletvekili koltuğu için ara seçim yapılma ihtimalidir. Bu sebeplerle ilk olarak 18 Nisan 1959’da, CHP’li yöneticilerle birlikte Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ’ı kapsayan Trakya gezisi başlamıştır. Bu gezi olaysız bir şekilde sonra ermiştir. (Karayaman, 2003: 15-16) 29 Nisan 1959’da İsmet İnönü, Trakya ve Ege illerini kapsayan “Bahar Taarruzu” ya da “Büyük Taarruz” olarak adlandırılan propaganda gezisine çıkmıştır. (Ş. Aydemir, 2000: 373) DP, gezinin başlangıç noktası olarak Uşak’ın seçilmesini ve geziye “Ege Taarruzu”, “Bahar Taarruzu” şeklinde adlandırılmada bulunmasından oldukça rahatsız olmuştur. Bayar, Taarruzun düşmana karşı gerçekleştirilen bir eylem olduğunu belirtip, Yunan Başkomutanı Trikopolis’in kılıcının Uşak’ta alınmasıyla, CHP’nin taarruz adını verdiği geziye burada başlamasını manidar bulduğunu belirtmiştir. (Bozdağ, 2006: 76-77) DP yönetimi bu geziye engel olmak için, İnönü’nün yapacağı bu ziyaretten vazgeçmediği takdirde “Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu” ihlal ettiği gerekçesiyle, katılanlar hakkında yasal işlem başlatacağını Uşak Belediyesi hoparlörlerinden duyurmuştur. Ayrıca CHP yanlısı olarak bilinen Halkyolu gazetesi de 30 Nisan 1959’da kapatılmıştır. Bütün engellemelere rağmen İnönü, 30 Nisan günü, 41 milletvekili ve 12 gazeteci ile birlikte Uşak’a gitmiştir. (Karayaman, 2003: 27-30) CHP’li temsilciler, tren istasyonundan parti binasına gitmek üzere kendilerini karşılayan kalabalık ile hareket etmiştir. Güzergâh üzerinde olan DP Uşak İl Binası önünden geçerken yuhalamalar

başlamış ve DP İlçe Başkanı ve İl İdare Kurulu Üyesi Eşref Öğün, elinde bulunan çay bardağını kalabalığa fırlatmıştır. Bardak, Akis Dergisi Muhabiri Hamdi Avcıoğlu'nun kafasında ufak bir yarık açılmıştır. Bunun üzerine CHP'liler, DP İl binasını taşa tutmuş ve binanın camlarını kırmışlardır. Ardından CHP İl binasına gidilmiş ve İnönü orada vatandaşlara seslenmiştir. (Karayaman, 2003: 33-35) İnönü, daha sonra kendisinin Uşak'ta kaldığı ve Trikopis'i esir aldığı evi ziyaret etmek istemiştir. Ancak Uşak Valisi İlhan Engin buna engel olmak için emniyet mensuplarına vur emri vermiştir. Valinin ifade ettiğine göre bu emir, İnönü için değil, kanunun gösterdiği şekilde, toplu şekilde yapılacak ziyaret için, verilmiştir. İnönü, 30 Nisan gecesi Uşak'ta misafir kalmıştır. İnönü'nün misafir kaldığı evde yangın çıkmış, ancak yangın kısa süre sonra söndürülmüştür. Daha sonra yapılan tahkikat ile yangının evin hizmetçisinin işbirliğiyle DP'liler tarafından çıkarıldığı anlaşılmıştır. (Karayaman, 2003: 57-58) İnönü ve CHP'li heyet, 1 Mayıs 1959'da Uşak'tan ayrılacakken, DP taraftarları, CHP'yi protesto etmeye ve yalnız buldukları CHP'lilere saldırmaya başlamıştır. Kalabalık bir grup ellerinde dövizler ile İnönü'nün tren istasyonuna gideceği güzergâha konuşlanmıştır. Bu durum karşısında, evvela heyetin çoğunluğu jandarma eşliğinde tren istasyonuna gitmiştir. Ardından İnönü, kaldığı evden araba ile istasyona hareket etmiş, arabanın önü kesilince durmak zorunda kalmıştır. İnönü araçtan inmiş kalabalığa: "Ne istiyorsunuz?", "Ayıp değil mi?" diye seslenerek kalabalığın arasına girmiş ve istasyona ilerlemiştir. (Karayaman, 2003: 68-71) İnönü istasyon büfesine ulaşmış ve trenin gelmesini beklemiştir. Tren geldiğinde heyeti ile birlikte trene doğru yürümeye başlamıştır. Tam bu sırada DP'li vatandaşların yoğun taş atışı başlamıştır. İnönü de bu sırada kafasına gelen bir taş darbesi ile sendelemiş, kendini zar zor trene atmıştır. Başından yaralanan İnönü'ye ilk müdahale trende yapılmıştır. Taş yağmuru yolcular trene bindikten sonra da devam etmiş ve vagonların camları kırılmıştır. (Karayaman, 2003: 72-75) Uşak Olayları yerli ve yabancı basında büyük yankı uyandırmıştır. İktidar yanlısı gazeteler olayı tasvip eden haberler yaparken, muhalif gazeteler olayı şiddetle kınamıştır. Time dergisinde de yer bulan bu olayda, Atatürk ile beraber ülkeyi işgalden kurtarmış ikinci adam olan İnönü için: "Türkiye'den başka bir minnettarlık beklemek hakkına sahiptir" diye yazılmıştır. (Karayaman, 2003: 129-131) Uşak Olayları Türk Silahlı Kuvvetleri içinde de derin bir etki yapmıştır. 27 Mayıs Askerî Müdahalesi'nin nedenlerinden biri olarak görülen bu olay, İnönü'nün hayatına kast etmeye yönelik teşebbüslerden biri olarak değerlendirilmiş ve bazı ordu mensuplarını harekete geçiren olaylardan biri olmuştur. Olay sonrasında birçok emekli subay, olayları protesto edip İnönü'ye bağlılıklarını bildiren telgraflar çekmiştir. (Karayaman, 2003: 125-126)⁸ Kimileri için bu olay iktidarın muhalefet karşısındaki ilk yenilgisidir.

2.4.3. Uşak Dönüşü İstanbul'da Yaşanan Olaylar

Olaylı Ege gezisinin ardından CHP teşkilatları, 4 Mayıs 1959'da İstanbul'a gelecek olan İnönü'yü karşılamak üzere hazırlıklara girişmiştir. DP'nin üst düzey yöneticileri de 3 Mayıs 1959 tarihinde İstanbul Park Otel'de bir araya gelerek, İnönü'ye karşı uygulanacak "suikast" planının emrini vermişlerdir. Plan uyarınca İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, CHP'li yetkililere Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası gereğince, İnönü'yü karşılama teşebbüslerinin kanuna aykırı olduğunu bildirmiştir. Ayrıca İnönü'yü korumak için alınacak güvenlik önlemlerinin yetersiz

⁸ Emekli Korg. Naci Tınaz, Emekli General Ekrem Baydar, Emekli Korg. Yusuf Adil Egeli, Emekli Hâkim General Abdülkadir Okyay, telgraf çekenler arasındadır.

kalabileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine CHP'li yetkililer gerekli tedbirin alınması için 4 Mayıs sabahı Vali Yetkiner'e başvurmuş ancak olumlu bir sonuç alanımayınca, kendi başkanlarını kendileri koruma kararı almışlardır.

Plan gereğince hazırlanan bir grup, İnönü İstanbul'a geldikten sonra izleyeceği güzergâha konuşlandırılmıştır. İnönü uçaktan indiğinde, kendisine güzergâhın güvensiz olduğu bildirilmiş ancak İnönü uyarılara rağmen güzergâhını değiştirmemiştir. İnönü Topkapı'ya geldiğinde kalabalık bir grup tarafından aracının önü kesilmiştir. Bu sırada elleri sopalı bir grup, İnönü'nün aracına doğru harekete geçmiştir. Bunun üzerine orada bulunan Polis Memuru Celal Kosova İnönü'yü aracından indirmek istemişse de İnönü direnmiştir. Polis memurlarının saldırganlara karşı etkisiz kaldığı sırada, tesadüfen orada bulunan, Binbaşı Kenan Bayraktar ve birkaç subay, kalabalığı dağıtmıştır. Böylece İnönü, sonu ölümle sonlanabilecek bir saldırıdan kurtarılmıştır. (Tunçkanat, 1996: 188-190) Hükûmet, yaşanan her iki olay için, ciddi bir tahkikat yürütülmesine izin vermediği gibi olaylarla ilgili yayın yasağı çıkartmıştır. Meclis Tahkikatı açılması önerisi de iktidar tarafından reddedilmiştir. DP'nin uygulamaya çalıştığı bu seyahat engelleri ve baskılar 27 Mayıs'a kadar devam etmiştir. (Ş. Aydemir, 1980: 375)

2.4.4. Geyikli Olayları

CHP'nin Ege taarruzu kapsamında bir sonraki durağı Çanakkale olacaktır. 11 Eylül 1959 tarihinde, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve üç milletvekili, Çanakkale iline bağlı Ezine ilçesinin Geyikli bucağına gitmiştir. CHP delegasyonu burada beş yüz kadar DP'linin protestosu ile karşılaşmış; CHP taraftarlarının da olaylara karışmasıyla büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Yaşanan olaylar, Gülek tarafından "cana kasıt ve öldürme teşebbüsü" olarak tanımlanmıştır. (Ulus, 12-13 Eylül 1959) Olaylara müdahale için gelen Jandarma birliklerinin, bu konuda yetersiz kalmaları da muhalefet tarafından eleştirilmiştir. (Giritlioğlu, 1965: 71-72) Gülek ve arkadaşlarının Çanakkale'ye dönüşleri sırasında da, DP'li vatandaşlar, iskelede büyük protestolarda bulunmuş, bu olaylar üzerine CHP'liler, İmroz (Bozcaada) Adası'na geri dönmek zorunda kalmıştır. Çanakkale Valisi'nin, İçişleri Bakanı'ndan aldığı emir üzerine de, CHP'liler Geyikli'ye gönderilmemişler ve bunların İstanbul'a dönüşleri sırasında da yine olaylar çıkmıştır. (Giritlioğlu, 1965: 74-75) Yaşanan olaylarda bazı CHP'li partililer ile muhalefete mensup basın görevlileri gözaltına alınmıştır. (Zafer, 26 Eylül 1959) Olayları araştırmak üzere Geyikli'ye gönderilen CHP kurulunun, buraya girmesi engellenmiş, bununla da yetinilmeyerek Çanakkale Sulh Ceza Hâkimliği tarafından olaylarla ilgili yayın yasağı getirilmiştir. (Ulus, 20 Eylül 1959; Zafer, 24 Eylül 1959) Geyikli olayları, hükümet-muhalefet çekişmesinde kritik bir aşamayı teşkil etmiştir. Bu olaylarla birlikte, muhalefet siyasi hesap üzerine tahriklere başvuracak, özellikle Irak'taki askeri darbeyi gündeme getirerek iktidara gözdağı verecektir. DP ise muhalefeti umursamaz tutumuyla işlerin daha da çetrefilleşmesine neden olacaktır. (Albayrak, 2004: 527)

2.4.5. İnönü'nün Kayseri Gezisi ve Yeşilhisar Olayları

Ülkede siyasi gerginlik kaynaklı her alanda yaşanan sıkıntılar gitgide artmaktadır. 1960 yılına da bu şekilde girilmiştir. İktidar ve anamuhalefet parti liderlerinin söylemleri, ülkede artan gerginliğin daha da artmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemlerde Menderes, İnönü için ihtilal heveslisi suçlamasında bulunurken; İnönü ise Menderes'i, dini politakaya alet etme ve irtica suçlamalarında bulunmuştur. Bu süreçte iki liderin de yurt gezileri sürmektedir. 1960 Şubatında

başlayan geziler, yeni olayların çıkmasına da sebep olacaktır. (Ş. Aydemir, 1976: 380-384) Bu dönemlerde ilk olay Adana'da yaşanmış, CHP'li ve DP'li gruplar arasında yaşana çatışmada 10 kişi yaralanmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 132)

Sıkıntılı hat safhaya vardığı günlerde, Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesinde patlak veren hadiseler, zaten gergin durumda olan havanın büsbütün bozulmasına neden olmuştur. Yeşilhisar'daki Tarım Kredi Kooperatifleri Kongresi'ni DP kaybedince; DP'lilerle CHP'liler arasında çatışmalar başlamıştır. Meydana gelen olaylar sırasında gözaltına alınan Halk Partililer karakolda dövülmüş, ayrıca DP Yeşilhisar İlçe Başkanı silahlı olarak polislerin yanında yer alarak, bazı Halk Partilileri yaralamıştır. (Ulus, 25 Mart 1960) Bu olayla ilgili olarak 56 CHP'li vatandaş tutuklanmasına rağmen hiçbir DP'li tutuklanmamıştır. (Tunçkanat, 1996: 192-193) Yaşananları araştırmak üzere, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından bir heyet oluşturulmuş ve heyetin, 26 Mart 1960'ta sözkonusu ilçeye gitmesine karar verilmiştir. İlçeye giden heyet, yaptığı araştırmalar sonrası tuttuğu raporu, 28 Mart'ta merkeze bildirmiştir. Heyetin tutmuş olduğu raporlarda, olayların tüm sorumlusu CHP gösterilmiştir. Bununla kalınmayıp rapor, Bakan Gedik tarafından TBMM'de ve devlet radyosunda yayınlanmıştır. Böylece CHP'nin tahriki ile halkı isyana sürüklemek istediği babında bir algı yaratılmak istenmiştir. Bütün bunlara ek olarak, olayların büyümesine sebep olan iki polis memuru 500'er lira, kaymakam ise 1000 lira ile ödüllendirilmiştir. Tüm bu gelişmeler üzerine İnönü ve beraberindeki bazı milletvekilleri önce 3 Nisan'da Kayseri'de yapılacak olan CHP Genel Kuruluna katılmaya, ardından da Yeşilhisar'a gitmeye karar vermiştir. (Tunçkanat, 1996: 193-194)

Menderes, İnönü'nün aldığı karardan haberdar olur olmaz, durumu derhâl Bayar'a bildirmiştir. Bunun üzerine Bayar, 2. Ordu Komutanı Suat Kuyaş'la köşkte bir görüşme yapmış ve kendisine Kayseri'de sıkıyönetim ilanını teklif etmiştir. Fakat Kuyaş, Kayseri olayları için bu ağırlıkta bir uygulamaya gerek olmadığını, gerekli tedbirlerin alındığını söylemiştir. Sonrasında 1-2 Nisan 1960 gecesi Başbakanlık Köşkü'nde; Bayar, Menderes, Gedik ve bazı eski bakanlar Kayseri olayları ile ilgili toplanmışlardır. Toplantı sonrası alınan karar gereği, Kayseri Valisi Ahmet Kınık ve General Kemal Çakın'a, İnönü'nün karşılanmasının Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırı olduğu, bu sebeple de engellenmesi emredilmiştir. (Tunçkanat, 1996: 194-196) İnönü'nün 2 Nisan'da trenle Kayseri'ye hareket edeceği öğrenilmiştir. Bu bilgi ışığında daha Kayseri'ye varmadan, Himmetdede İstasyonu'nda durdurularak geri döndürülmesi emredilmiştir. Bunun için Tabur Komutanı Bnb. Hayrettin Önal görevlendirilmiştir. İnönü, önceden planlandığı gibi trenle Himmetdede istasyonuna gelmiştir. Tabur komutanı da emir gereği treni, Himmetdede İstasyonu'nda durdurmuştur. Ancak bu sırada burada bulunan halk İnönü'ye sevgi gösterisinde bulunmaya başlamıştır. Bnb. Önal da emre aykırı olarak halkın İnönü'yle buluşmasına izin vermiştir. Gelişmeler üzerine Bnb. Önal, görevini yerine getirmediği gerekçesiyle görevinden alınmış, yerine Bnb. Selahattin Çetiner getirilmiştir. İnönü, yaklaşık 3 saat gecikme ile Kayseri'ye ulaşmıştır. Kayseri'de de aynı şekilde İnönü'yü, 10-15 bin kişilik bir kalabalık, sevgi gösterileri ile karşılamıştır. (Tunçkanat, 1996: 198-201) İnönü'nün Kayseri'den sonra, 4 Nisan 1960 tarihinde, Yeşilhisar'a gideceği hükümet tarafından bilinmektedir. Bunun üzerine Vali Kınık'a, İnönü'nün Yeşilhisar'a sokulmaması emri verilmiştir. Vali: "Gerekirse İncesu yolu üzerinde yatacağım." Şeklindeki cevabıyla, verilen emri yerine getirmedeki kararlılığını göstermiştir. Vali Kınık, İncesu yolunu kestirmiştir. İnönü Yeşilhisar'a gitmek üzere hareket ettiğinde, İncesu yolunda durdurulmuştur. Burada Bnb. Selahattin Çetiner, İnönü'ye:

“Size ateş etmemiz emri verecekler” demiş, İnönü: “Ateş eder misiniz?” diye sorunca Çetiner: “Size ateş etmekten ve kanunsuz bir emri yerine getirmektense kendimi vurmaya tercih edecek şerefli bir subayım” diye cevap vermiştir. (Tunçkanat, 1996: 201-202) Bu cevap İnönü’nün ordu nezdindeki saygınlığının da bir göstergesidir. Son durum üzerine CHP heyeti, hükümet ile temas kurmuştur. Hükümet, Yeşilhisar’a gitmeme kaydıyla, yolun açılmasına izin vermiştir. Böylece İnönü, Ürgüp üzerinden Ankara’ya dönmüştür. (Toker, 1991: 319-321)

Yaşanan olaylardan hemen bir gün sonra, iktidarın “güvenilir subay” olarak addettiği Bnb. Çetiner istifa etmiştir. Çetiner’in istifasını, Osman Özkoçak ve Kamil Savaş isimli iki subayın istifası takip etmiştir. (Toker, 1991: 22) İktidar bu subayların istifa işlemlerini uygulamaya koyduğu gibi bu subayları tutuklatmıştır. Ardından bu konuyla ilgili yayın yasağı getirilmiştir. O tarihlerde ordu içerisinde var olan yapılanmalardan habersiz bu üç subay kendilerince “pasif direniş” göstermişlerdir. Şok niteliğinde sayılacak istifa ise, olaylarla hiç ilgisi bulunmayan Kara Kuvvetleri Harekât Başkanlığı Neşriyat Şubesi Müdürü Kâmil Savaş’ın istifası olacaktır. (Toker, 1991: 322)

2.4.6. Tahkikat Komisyonunun Kurulması

Son yaşanan gelişmeler, özellikle de Kayseri’de yaşananlar sonrası, Menderes, parti grubunu 7 Nisan 1960’ta toplamıştır. DP’li vekiller yaşananlara sebep olarak, muhalefetin ve basının kışkırtmaları görmüş ve Meclis Tahkikat Komisyonu kurularak, Yeşilhisar Olaylarının araştırılmasını istemişlerdir. Bunlara ek olarak, DP’li Reşat Akşemsettinioğlu ve Zeki Eratman, Ankara’da olağanüstü yetkilere sahip bir mahkeme kurulmasını ve çok sert tedbirler alınmasını istemiştir. Teklifler Menderes tarafından olumlu bulunmuştur. (Tunçkanat, 1996: 203-204) İktidar cephesinde bunlar yaşanırken İsmet Paşa’yı, aralarında Fahri Belen’in de olduğu 14 emekli general ve amiral ziyaret etmiştir. Emekli General ve Amirallerin bu ziyareti, iktidarın, CHP’nin ihtilali kışkırttığı düşüncesini daha da arttırmıştır. (Toker, 1991: 326-328) Tahkikat Komisyonu kurulmasına ilişkin meclis önergesi, DP’li vekiller Baha Akşit ve Mazlum Kayalar tarafından, 18 Nisan 1960 tarihli meclis oturumunda verilmiştir. Önergede, CHP’nin ve basının gittiği şehirlerde kasıtlı olarak olay çıkardığı yine CHP’nin orduyu siyasete çekerek, varolan iktidarı gayrimeşru yollarla devirmek istediği, bütün bunları araştırmak için komisyon kurulacağı, şeklinde ifadeler yer almıştır. Bu gerekçelerle Meclis İç Tüzüğü’nün 177. maddesi gereğince, meclis dışında da görev yapabilen, adli yetkilerle donatılmış, üç ay süre ile görev yapacak 15 kişiden oluşan bir komisyon kurulması önerilmiştir.⁹

Önergenin ardından muhalefet adına ilk sözü İnönü almıştır. İnönü, böyle bir komisyon kurulmasının, siyasi hayatı uçuruma sürükleyeceğini belirterek, önergenin geri çekilmesini istemiştir. İnönü, bu girişimin Türkiye’deki her türlü siyasi faaliyeti durduracağını iddia etmiştir.¹⁰

İnönü’nün ardından kürsüye iktidar partisi adına DP’li Ağaoğlu gelmiştir. Ağaoğlu’nun tam da kürsüye çıktığı sırada CHP’li vekil Sırrı Atalay, Ağaoğlu’nu kastederek “milyonları çalan adam” şeklinde bağırması, tansiyonu yükseltmiştir. Ardından Atalay, 12 toplantı meclisten çıkarılma cezası almıştır. Kürsüye gelen Ağaoğlu, İnönü’nün aksine, meclisin yetkileri dâhilinde

⁹ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre XI, İctima 3, Cilt: 13, 189-192, 18 Nisan 1960.

¹⁰ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre XI, İctima 3, Cilt: 13, 194-196, 18 Nisan 1960.

kurulan komisyonun hukuki olduğunu belirtmiştir. Ağaoğlu açıklamalarının devamında, CHP'nin "taarruz" olarak adlandırdığı gezilerle İnönü ve basın iş birliği yaparak, halkı kışkırtmıştır.

Ağaoğlunun suçlayıcı açıklamaları sonrası kürsüye yeniden İnönü gelmiştir. İnönü, partisi adına yapılan "ihtilal bayraktarlığı" söylemlerini reddetmiş, Meşrutiyet ve Cumhuriyet ihtilallerini yaşadktan sonra demokratik rejime geçişleri için harcadıkları emekleri hatırlatmıştır. Devamında insan haklarının ihlal edildiğinden bahseden İnönü, o gün kürsüde tarihe geçen şu sözleri söylemiştir:

"...Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa, baskı rejimi kurulursa ihtilâl behemehâl olur... Biz böyle bir ihtilâl içinde bulunmayız, bulunamayız. Böyle bir ihtilâl dışımızda, bizimle münasebeti olmayanlar tarafından yapılacaktır. Biz demokratik rejim dedik, demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim istikametinden ayrılp, baskı rejimi haline götürmek tehlikeli bir şeydir. Bu yolda devam ederseniz, sizi ben de kurtaramam. Şimdi arkadaşlar, şartlar tamam olduğu zaman milletler için ihtilâl meşru bir haktır. Fakat ihtilâl aslında bir millet hayatının asla arzu etmeyeceği, çetin ve tehlikeli bir ameliyattır.

...Bu son tertipleri alanların telakkilerini ve muhakemelerini aşikâr bir surette görüyoruz. Bu tertiplerin anayasa içinde veya dışında olması bir sözden ibarettir. 'Biz aldığımız tedbiri aldık, yürüyeceğiz' diyorsunuz. Gayrimeşru baskı rejimine girmiş olan idarelerin hepsi böyle söylemişlerdir. Siz de öyle diyorsunuz, fakat muvaffak olamayacaksınız. Syngman Rhee (Ülkesini diktatörlükle yöneten ve halk ayaklanması ile devrilmiş Güney Kore Cumhurbaşkanı) kurtuldu mu? Üstelik onun ordusu, polisi, memuru elinde idi. Hâlbuki sizin elinizde ne ordu var, ne memur, ne üniversite ve hatta ne de polis... Olur mu böyle baskı rejimi, muvaffak olur mu bu? Benim söylediklerimi siz söylüyorsunuz. Meclis tahkikatı önergesi gerekçeniz diyor ki: 'Memura itimat etmiyoruz, tahkik edeceğiz. Hâkime itimat etmiyoruz, tahkik edeceğiz. Orduya itimat etmiyoruz, tahkik edeceğiz...' diyor. Bu sözleri siz söylüyorsunuz. Bir baskı rejimi kurulduğu zaman onu kuranlar, artık bir mukavemet kalmayacak zannediyorlar. Bizim görüşümüz farklıdır. Baskı tertipçileri bilsinler ki; Türk milleti, Kore milletinden daha az haysiyetli değildir." (Ş. Aydemir, 1980: 406)

İnönü'nün kurduğu bu son cümle, meclisin birbirine girmesine sebep olmuştur. Meclis Başkanı oturuma ara vermiş, daha sonrasında ise, Menderes'in de girişimleri sonrası İnönü'ye, Meclis İç Tüzüğü'nün 188. maddesinin 3. Fıkrası hükmünce, meclis çalışmalarından, 12 oturum men edilme cezası vermiştir (Ş. Aydemir, 1980: 406)

Tahkikat Komisyonu tasarısı DP'li milletvekillerinin oyları ile kanunlaşmıştır. On beş kişilik komisyonun başkanı Ahmet Hamdi Sancar'dır. Diğer üyeler ise; Osman Kavuncu, Bahadır Dülger, Sait Bilgiç, Cavit Asena, Kemal Biberoglu, Kemal Özer, Hilmi Dura, Ekrem Anıt, Nusret Kirişcioğlu, Turhan Bahadır, Selami Dinçer, Himmet Ölçmen, Necmettin Önder ve Nüzhet Ulusoy'dur. (Özdağ, 1997: 151)

Celal Bayar 27 Mayıs'tan yıllar sonra müdahaleyi tahlil ederken; 27 Mayısın düğümünün çözüldüğü nokta olarak Tahkikat Komisyonu görüşmelerinin yaşandığı gün ile İsmet Paşa'nın yukarıda verdiğimiz konuşması olarak göstermiştir. (Bozdağ, 2006: 89)

O günleri değerlendiren Cemal Madanoğlu; Komisyonun kurulmasının, milleti en fazla galeyane getiren olay ve bardağı taşıran son damla, olarak değerlendirip. Böyle bir komisyonun kurulmasıyla asıl ihtilali yapanın İktidar kanadı olduğunu söylemiştir. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2007: 113) Gelişmeleri değerlendiren önemli isimlerden Aydemir de: "Bir ihtilalin patlamasında,

yalnız o ihtilali yapanların müdahalesi yoktur. Onlar kadar, kendi hataları, sübjektif görüşleri ve olayları gerçek anlamlarıyla değerlendiren, onlara bir ileri görüşlülükle yön tayin etmekteki başarısızlıkları ile zemin hazırlayanların da bu ihtilalde ayrıca hisseleri ve müdahaleleri vardır.” Şeklinde yaptığı değerlendirmeye, 27 Mayıs’ın yaşanmasının asıl suçlusunun mevcut iktidar olduğunu ima etmiştir. (Ş. Aydemir, 2000: 289)

Kurulan Komisyon, sivil ve askerî mahkemelerin hak ve yetkilerini bünyesinde toplamıştır. Komisyonun yapacağı faaliyetlere, yürütülen soruşturmanın selameti için, yayın yasağı getirilmiştir. Komisyon, siyasi toplantı ve gösteriler hakkında karar verebilecek bir makam haline getirilmiştir. Bunlara ek olarak komisyon, yine tahkikatın selameti için her tedbiri alabilir ve hükûmetin bütün vasıflarından yararlanabilirdi. Komisyonun aldığı kararların uygulanmasına muhalefet eden, tahkikatların gizliliğine riayet etmeyen kişiler ise komisyon tarafından 1-3 yıl arasında hapis cezasına çarptırılabilirdi.¹¹

Ülkedeki siyasi gerginlikler ve yaşanan gelişmeler ABD tarafından da dikkatlice izlenmektedir. ABD Ankara Büyükelçisi Fletcher Warren, ülkesine gönderdiği, 19 Nisan 1960 tarihli telgrafında, CHP’nin Menderes’i Yüce Divana sevkini istediğini ve 16 emekli generalin, İnönü’ye yaptıkları ziyaret konusunda bilgilendirmiştir. Warren’e göre, bu süreçte her iki parti de çıkarları gereği ABD’ye yanaşmak isteyebilirdi. Bu sebeple ABD’nin iki parti arasında yaşanan meseleden uzak durması önerilmiştir. CIA Başkanı Allen Dulles de, 28 Nisan 1960 tarihinde Millî Güvenlik Konseyinde, Türkiye’ye ilişkin açıklamalar yapmıştır. Dulles’e göre, yapılacak bir erken seçimi CHP’nin kazanması daha ihtimaldir. Ayrıca Tahkikat Komisyonu ile ortaya konan antidemokratik uygulamalar sürdüğü takdirde Türkiye’de de Güney Kore gibi bir ayaklanma yaşanabilir. (Armaoğlu, 1996: 203-226)

2.4.7. Üniversite Öğrencilerinin Komisyona Tepkileri

Ülkede, siyasilerin yaratmış olduğu kaos ortamı, ülkenin her kesimini etkilediği gibi, öğrenciler, özellikle de üniversite öğrencileri tarafından da tepkilere sebep olmuştur. Gerek İstanbul ve gerekse de Ankara’da önemli öğrenci olayları yaşanmıştır.

2.4.7.1. İstanbul’da Çıkan Olaylar

İstanbul Üniversitesinde olaylar 28 Nisan günü başlamıştır. Öğrenciler sabah erken saatlerde, üniversite kampüsünde toplanmaya başlamışlardır. Durumdan haberdar olan Emniyet Müdürü Faruk Oktay ve İstanbul Valisi Ethem Yetkiner, derhal üniversiteye polis ekipleri göndermiştir. Üniversite öğrencileri, Tahkikat Komisyonunun kurulmasını protesto etmek amaçlı ilk derse girmemiş ve sonrasında da sloganlara başlamışlardır. Polis ekipleri derhal olaylara müdahale etmiş ve müdahaleler sırasında, Baş komiser Bumin Yamaoğlu’nun açmış olduğu ateş üzerine bir öğrenci yaralanmıştır. Bunun üzerine öğrenci ve polisler arasında sert çatışmalar yaşanmıştır. Olayların büyümesi üzerine, Zeki Şahin kumandasındaki atlı birlikler, Üniversiteye gelmiş ve öğrenciler üzerine hücum etmiştir. Öğrenciler de üniversite binasına sığınmıştır. Fakat Zeki Şahin’in emri ile sığınılan binalara ateş açılmıştır. Olayları haber alan Rektör Sıddık Sami Onar ve Genel Sekreter Sulhi Dönmezer olay yerine gelmiştir. Ancak her ikisi de polisler

¹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI. İçtima 3, Cilt: 13, 127, 27 Nisan 1960.

tarafından tartaklanıp, önce Emniyete sonrasında ise valiliğe götürülmüş, burada bir süre bekletildikten sonra serbest bırakılmıştır. (Tunçkanat, 1996: 215-218)

Yaşananlar halk tarafından öğrenilince, öğrencilere destek olmak üzere Beyazıt Meydanı'na gelmeye başlamışlardır. Halkla beraber öğrenciler de, ellerinde Atatürk resmi ve Türk bayraklarıyla meydana toplanmış ve İstiklal Marşı okunmuştur. Bu sırada Zeki Şahin, atlı birliklere hücum ve ateş emri vermiştir. Polisin sert müdahalesi sonucu, halk ve öğrencilerden oluşan protestocular dağılmış ancak, müdahale sırasında açılan ateş sonucu, Turan Emeksiz isimli bir vatandaş ölmüştür. Bunun haricinde; Hüseyin Onur, Hüseyin Irmak, Cengiz Ballıkaya ve Vedat Boy, isimli vatandaşlar ağır yaralanmıştır. Bunun üzerine öğrenciler, polisler için “katiller” şeklinde slogan atmaya başlamışlardır. Bu sırada Sıkıyönetim Komutanı Org. Fahri Özdilek araya girmiş ve öğrencileri dağıtmaya başarmıştır. (Tunçkanat, 1996: 218-219)

İstanbul Üniversitesindeki Olaylar için Erkanlı; “... Meşaleyi ateşleyen bir hadise olarak, gerçekte 27 Mayısın başlangıç safhasını teşkil etti.” (Erkanlı, 1963: 11) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Yaşananlara üniversitedeki odasında şahit olan Başgil ise, öğrenci-asker yakınlaşmasını görünce, artık Menderes'in sonu gelmiştir, şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. (Başgil, 1966: 125)

Olayların bir gece sonarı yani 29-30 Nisan gecesi, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun, üniversite kampüsünde bulunan 3-4 bin civarı öğrencinin, Davutpaşa Kışlasına nakledilmesi emrini vermiştir. Ancak bazı subaylar emre aykırı olarak kendi inisiyatifleriyle, yolda öğrencilerin büyük bir kısmını bırakmışlardır. Kışlaya sadece 43 öğrenci götürülmüştür. (Tunçkanat, 1996: 220-221) Bir gün sonra öğrencilerin tekrardan yeni bir miting düzenleyeceği istihbaratı alınınca, Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından tedbir alınması emredilmiştir. Bu kez gösteri yapanlar lisesilerdir. Beyazıt Meydanı, liseli öğrencileri tarafından doldurulmuştur. Öğrenciler, meydanı çeviren Tank Taburu askerlerine: “Tarihten utanın, tanklarınızla bize değil düşmana saldırın, zulmün uşakları olmayın, tarih sizi affetmez” şeklinde sözler söyleyerek ellerindeki kitapları fırlatmışlardır. Buna karşın meydanadaki askerler öğrencilere hitaben, onları tutuklamak için değil aksine onları korumak için burda olduklarını söyleyince, gergin ortam biraz yumuşamıştır. Bukez öğrenciler “Yaşasın ordu!” şeklinde sloganlar atıp, tankların üstüne tırmanmıştır. Bunlar yaşanırken, Bölgede bulunan tank taburunun, Beyazıt ile Sultanahmet arasındaki bir bölgeye intikali emri gelmiştir. Maalesef bu intikal sırasında Nedim Özpolat adındaki bir genç tankın altında kalarak can vermiştir. Yaşanan olay subayları derinden etkilemiştir. (Erkanlı, 1972: 29-31)

Tank Taburu, emredildiği gibi belirtilen mevkie gelmiş, burada General Refik Tulga, yeniden Beyazıt Meydanı'na dönülmesi emrini vermiştir. Ancak feci olayın şokunu atamayan Tabur Komutanı Erkanlı, General Tulga'dan özür dileyerek vazife yapacak durumda olmadıklarını belirtmiştir. Olay gününün akşamı vilayet binasının güvenliğinin sağlanması yönünde bir emir gelmiştir. Vilayet binasına gelen Celal Bayar burada: “Beş kişiden fazla topluluklara ateş edilecek!” emrinin yer aldığı tebliğ hazırlanmıştır. (Erkanlı, 1972: 30-33) Yaşanan tüm bu olaylar, yayın yasağı sebebiyle basına yansımamıştır. (Akşam, 29 Nisan 1960) Oysaki Menderes, DP iktidarının birinci yıl dönümünde Isparta'da halka: Tenkit edilmeyen Hükümetlerin yaşayamayacağını, tenkidin yasaklandığı devirlerin sona erdiğini söylemiştir. Ayrıca Menderes, Tenkiti sevmeyen ve bunu engelleyen bir hükümetin de uzun ömürlü olamayacağı düşüncesinde olduğunu söyleyerek, Muhalefetin ve matbuatın, kendileri için her türlü tenkitleri yapmalarını istediği şeklinde hitapta bulunmuştur. (Bayar, 1969: 154)

2.4.7.2. Ankara’da Yaşanan Öğrenci Olayları

İstanbul’da yaşanan öğrenci olaylarının, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencileri tarafından öğrenilmesi üzerine, Hukuk Fakültesi öğrencileri, 29 Nisan’da protesto gösteri düzenlemişlerdir. Durumdan haberdar olan Ankara Sıkıyönetim Komutanı Namık Argüç, gösterileri engellemesi için, Ankara Garnizon Merkez Komutanlığı ve Emniyet Müdürlüğünü görevlendirmiştir. Verilen emir üzerine Hukuk Fakültesi kampüsüne, bir bölük asker gönderilmiştir. Askerlerin gelmesi üzerine, üniversite öğrencileri, Sıkıyönetim Komutanı Argüç ve ordu lehine sloganlar atmaya başlamışlardır. Öğrenciler, askerlerin bahçeden çıkması halinde gösterilerini sonlandıracaklarını söylemişlerdir. General Argüç, teklifi kabul etmiş ancak Ankara Valisi Dilaver Argun ve Emniyet Genel Müdürü Cemal Gökten, öğrencilerin tutuklanmasını istemiştir. Askerler bu emri ifa için bahçeye girince öğrenciler, İstiklal Marşını okuyarak onları durdurmuşlardır. Argüç, askerlere ateş emri verse de, grup komutanı buna karşı çıkmıştır. Neticede ateş açılmamış ve önemli sayıda öğrenci tutuklanmıştır. (Tunçkanat, 1996: 223-225)

Hukuk Fakültesindeki olayları ve tutuklamaları öğrenen Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencileri, arkadaşlarının bırakılması için tezahürata başlamıştır. Bunun üzerine polis saldırıya geçmiştir. Öğrenciler polisi durdurmak adına, Türk bayrağı açıp İstiklal Marşı okumuştur. Argüç, 3. Bölük askerlerine ateş etme emri vermiştir. Ancak grup komutanı tüfekleri boşalttırmıştır. Argüç, yeniden ateş emri vermişse de grup komutanı emri yerine getirmemiştir. Bu defa Argüç, grup komutanını tutukladığını söyleyip yeniden ateş emri vermesi sonucu 100-200 adet mermi, fakülte binasının muhtelif yerlerine isabet etmiştir. Grup komutanı ve başka subayların müdahalesi ile ateş kesilmiştir. Ardından dekan ve profesörlerin araya girmesiyle, emniyet mensupları, fakülte dışına çıkarılmıştır. (Tunçkanat, 1996: 223-225)

İstanbul ve Ankara’da bu olaylar yaşanırken, aynı tarihlerde NATO toplantısı için İstanbul’da bulunan ABD Dışişleri Bakanı Christian Herter’a, Washington’dan bir talimat telgrafi gönderilmiştir. Telgrafta özetle, hükümetin Tahkikat Komisyonunu kurması ve izlediği yanlış politikalarından bahsederek, CHP’nin tahriki ile bir sivil ayaklanmanın olabileceği, söylenmiştir. ABD’nin ise, tüm bu olup bitenleri Türkiye’nin bir iç sorunu olarak gördüğünü ve Türk liderleriyle görüştüğünde, onlara telkin değil bir tavsiye niteliğinde görüşlerini paylaşmasını istemiştir. (Armaoğlu, 2010: 213)

2.4.7.3. Çankaya Görüşmeleri

İstanbul ve Ankara’da yaşanan öğrenci olayları üzerine, Millî Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu, Ali Fuad Başgil’i Ankara’ya davet etmiştir. İki isim, 30 Nisan’da, Çankaya’da, Bayar tarafından ağırlanmıştır. Görüşmede; Menderes, Koraltan, Zorlu ve birçok DP’li vekil yer almıştır. Celal Bayar, Tahkikat Komisyonu hakkında Başgil’in düşüncelerini sormuştur. Başgil, komisyonun, İç Tüzüğü’nün 177. Maddesi gereğince kurulmasında hukuken bir sakınca olmadığını ancak, 28 Nisan sabahı yayınlanan Yetki Kanunu’nun sınırı aştığını ve bazı noktaların anayasaya aykırı olduğunu söylemiştir. Başkil’in açıklamaları üzerine Menderes, Anayasaya aykırılık teşkil eden hususları sormuştur. Başgil, hükümetin adliye vazifesine müdahil olmasının, kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlal ettiğini ve meclis görüşmelerinin yayın yasağının olmasının, anayasanın “aleniyet” ilkesine aykırı olduğunu söylemiştir. (Başgil, 1966: 128-130)

Menderes, Başkil'le aynı görüşte olmadığı belirterek, görüşmelerin aleniyetinin gerekli olduğunu ancak yayınlanmasının gerekli olmadığını söylemiştir. Ayrıca Menderes, görüşmelerin Resmî Gazete'de yayınlanacağını da sözlerine eklemiştir. Ayrıca Menderes, meclis görüşmelerini basına yasaklayıp Resmî Gazetede yayınlattırmasını, basının yaptığı suistimali önlemek adına, yaptığını belirtmiştir. Başkil ise, yapılan uygulamaların sadece Anayasanın aleniyet ilkesine aykırı olmadığı, aynı zamanda basın hürriyetine de aykırılık teşkil ettiği düşüncesindedir. (Başgil, 1966: 130-138) Araya giren Bayar, bundan sonra nasıl bir yol izlenmesinin uygun olacağını Başkil'e sormuştur. Başgil ilk olarak, Bayar'ın anayasaya aykırılık teşkil eden, Yetki Kanunu'nu kabul etmeyip, yeniden meclise göndermesini istemiştir. Ardından da gençliğe karşı sert tedbirlerden kaçınılmasını tavsiye etmiştir. Ancak Bayar bu tavsiyelere katılmamış, aksine gösterilere karşı daha sert ve cezalandırıcı davranılması gerektiğini: "Tenkit zamanı çoktan geçmiştir, şimdi tahrikçileri tenkil zamanıdır." Şeklindeki sözleriyle ifade etmiştir. (Başgil, 1966: 133-134) Menderes araya girmiş ve Başkil'den, bunlardan başka farklı bir önerisi olup olmadığını sormuştur. Menderes'in sorusuna, Başgil'in sunduğu çözüm için önerisi ise çok nettir. Menderes hükümeti istifa etmeli ve yeni kabinede muhalefet de yer almalı. Bu şekilde "Millî Birlik Kabinesi" oluşturulacaktır. Ayrıca anayasaya aykırı hükümler içeren Yetki Kanunu da kaldırılmalıdır. Bu şekilde muhalefetin istediği yapılacak belki ancak hükümeti itham edecekleri hiçbir mesele de kalmayacaktır. Bu ikinci öneriye Bayar şiddetle karşı çıkmış ve böyle bir hareketi zayıflık olarak değerlendirmiştir. Menderes ise, istifasının olayların daha büyümesine sebebiyet vereceğinden korktuğunu söylemiştir. İki liderin tepkileri üzerine Başgil, bu şekilde bir kabine değişikliğinin, demokratik ülkelerde başvurulan yaygın bir tedbir olduğunu söylemiştir. (Başgil, 1966: 137-138) Bunun üzerine iki lider, anlattığı tarzdaki bir durumun Türkiye'ye benzer koşullardaki başka ülkelerde yaşanıp yaşanmadığını sormuştur. Soru üzerine Başgil, Fransa'da 1925'te yaşanan olayları anlatmıştır. (Başgil, 1966: 139) Ancak bu kez Zorlu söz alarak: "Orası Fransa, burası Türkiye. Her memleketin kendine göre hususiyeti vardır." Şeklinde ifadelerde bulunup, 15 gün önce Eskişehir'de 200 bin halkın Menderes'i alkışladığını söylemiştir. Zorlu'nun açıklamalarına cevaben Başgil: "Muhakkak bu iyi ve cesaret verici bir durumdur. Fakat diğer taraftan, alkışların şahadet ettiği desteğin sağlamlığına pek fazla inanmamak ve itimat etmemek lazımdır. Çoğu zaman, halkın hisleri aksine istikametten bir rüzgârın esmesine bağlıdır. Tarihte halkın, bir gün evvel taptığı kimselerin bir gün sonra yüzüne tükürdüğü görülmemiş midir?" (Başgil, 1966: 141) diyerek, halkın tepkilerine ve alkışlarına çok da itimat edilmemesi gerektiğine dikkat çekmek istemiştir. Nihayet toplantı sona ermiş ve siyasi liderlerin hiçbiri Başkil'in fikirlerini beğenmemiştir.

Hükümet, İstanbul ve Ankara'da yaşanan olayların benzerlerinin, İstanbul'da 2 Mayıs 1960'ta yapılacak NATO Konseyi toplantısı sırasında da yaşanmasını engellemek için, yeni Sıkı Yönetim tebliğleri yayınlamıştır. Söz konusu tebliğe göre, İstanbul'da 32 saat sokağa çıkma yasağı konulmuştur. Ayrıca en küçük topluluklara dahi ateş açılacağı bildirilmiştir. Yayınlanan tebliğlerden biriyle de Cumhuriyet Gazetesi kapatılmıştır. (Akşam, 1-2 Mayıs 1960) Yayınlanan tebliğlere en büyük tepki subaylardan gelecektir. Subaylar tebliğe aykırı olarak, hiçbir sivil ateş açmama kararı almışlardır. Hatta Erkanlı ve Gürsoytrak gibi subaylar daha da ileri giderek diyalok halinde buldukları bir kısım gençlere, aldıkları bu kararı bildirerek onları, NATO Konseyi toplantısı öncesinde gösteri yapmaya teşvik dahi etmişlerdir. Sonuçta toplantının düzenlendiği gün Belediye Sarayı önüne gelen yüzlerce genç, NATO temsilcilerinin önünde

dövizlere İngilizce, Fransızca: “Hürriyet istiyoruz”, “Kahrolsun diktatörler...” Kahrolsun diktatörler...” şeklindeki yazılarla protesto gösterileri yapmışlardır. Hükümet yetkilileri ise, NATO temsilcileri önünde yaşanan bu protestolara herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır. (Özdağ, 1997: 160-161)

2.4.7.4 “555K” Olayı

Ülkede gerginlikler hat safhaya varmıştır. Nerdeyse her gün başka bir olay yaşanmaktadır. Yaşanan gelişmeler üzerine Demokrat Parti iktidarı, baskıları daha da arttırma yoluna gitmiştir. Bunun yanında, kendi seçmeni ve partililere bir özgüven; muhaliflere de gözdağı vermek için 5 Mayıs'ta Kızılay'da bir miting düzenlenmeye karar verilir. Haberi alan üniversite gençliği de karşı miting düzenlemeye karar verir. Alınan miting kararının parolası “555K” dır. Açılımı: beşinci ayın beşinci gününü Kızılay'da... (Albayrak, 2004: 538) Olaylar, büyük bir kalabalık grubun, saat 17.45 sularında, Büyük Sinema'ya doğru ilerlemesiyle başlamıştır. Göstericiler, iktidar yanlısı Zafer Gazetesini yakmışlardır. Olaylar sürerken meclisten dönen Bayar, Menderes ve Koraltan üçlüsü gösterilere denk gelmiştir. Bunun üzerine yola devam etmek için araçtan inmişlerdir. Üçlüyü gören gösterici gruplar: “Hürriyet istiyoruz.” diye bağırmağa başlamıştır. Bu durum üzerine Menderes: “Hürriyet olmasa bir başvekile bunları söyleyebilir misiniz?” şeklinde cevap vermiştir. Sonrasında büyük bir arbade yaşanmış ve Menderes'in üstü başı hırpalanmış, kendini güç bela kalabalıktan kurtarmıştır. Menderes, Orada bulunan bir gazeteciye ait araç ile Başbakanlığa gitmiştir. (Tunçkanat, 1996: 228-229) Yaşanan olaylar Menderes'i çok etkilemiş, bunların üstüne bir de Ethem Menderes'ten gelen istifa teklifi, onu istifa konusunda karar almaya itmiştir. Hatta ikili hazırlayacakları istifa mektubunun, aynı anda radyoya ve Bayar'a ulaşmasını planlamışlardır. Ancak durumu öğrenen Koraltan, derhâl Bayar'ı bilgilendirmiştir. Bayar, Ethem Menderes'i çağırıp, Menderes'i istifadan vazgeçirmesini istemiştir. Ethem Bey de durumu Menderes'e söylemiş ve Menderes istifadan vazgeçmiştir. (Ş. Aydemir, 2000: 297-298) Kızılay'daki olaylar, akşam saat 20.00'ye kadar devam etmiştir. Olayların haberini yapan ve fotoğraflarını paylaşan, iktidar yanlısı Zafer partisi bile hükümet tarafından cezalandırılıp, 14 Mayıs 1960 tarihine kadar kapatılmıştır. (Ş. Aydemir, 1976: 374)

Ülkede Son dönemlerde yaşanan olaylar yabancı basının da ilgisini çekmiştir. İsmet İnönü, son dönem olayları ile ilgili yabancı basına açıklamalarda bulunmuştur. İnönü'nün, The Times'ın muhabiri David Hotham'a yaptığı açıklama ile yüzlerce gencin öldürüldüğü, Et Balık Kurumu'nda kıyma haline getirildikleri gibi, iç basında yer alan haberler dış basına da yansımıştır. (Özdağ, 1997: 167) Hal böyle olunca, Avrupa basınında DP iktidarını eleştiren birçok yazı yazılmaya başlamıştır. Basının eleştirilerinin gittikçe artması üzerine, Hükümet bazı Avrupalı ülkelere olaylarla ilgili açıklamalar yapma gereği duyar ve şu şekilde bir telgraf çekilir:

“Bugün saat 17.05 saatlerinde, Sayın Reiscumhurumuzla Başvekilimiz Kızılay'a gelirken, Halk Partisi Gençlik Koluna mensup, 15-20 yaş arasında 100 kişi kadar bir kalabalığın münayiş yapmağa kalkmaları üzerine, Reiscumhurla Başvekilimiz otomobilden inip nümayişçilerin arasına girmişlerdir. Nümayişçiler derhal korkarak kaçmağa başlamışlar ve orada bulunan halk da her iki devlet adamımızı şiddetle alkışlamağa ve nümayişçileri dövmeye ve onları yakalayarak polise teslim başlanmışlardır. Bir müddet orada vaziyeti seyreden devlet büyüklerimiz, otomobillerine binerek Başvekâlete gelmişlerdir. Haber aldığımızı göre Halk Partisine mensup

kimselerin verdiği yanlış malumat ile bazı ajanslar Başvekilimizin tecavüze uğradığını bildirmeğe kalkışmışlarsa da bu tamamıyla yalan ve her türlü hakikatten uzaktır.” (Özdağ, 1997: 167)

Yaşanan olaylar, parti içinde zaten var olan Menderes Aleyhtarlığını daha da arttırmıştır. Bunun üzerine Menderes, hem ülkedeki ve hem de parti içindeki muhalefeti etkilemek için, yoğun seçmenin bulunduğu şehirlere gidip, o bölgelerde yapacağı gövde gösterisiyle, muhalif kitleye gözdağı vermeye çalışacaktır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 125)

Son yaşananlar üzerine Menderes, uzunca bir süredir ihmal ettiği Ordu'nun durumunu da ele alır. Menderes'in, ordu'yu ihmal etmesinde en büyük iki etken, Ordu mensuplarının oy kullanmaması ile General ve Amirallere duyulan güvendir. 1960'ın Mayıs ayında Milli Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan bir bildiri ile subay, astsubay ve askeri memurların maaşlarının arttırılacağı ilan edilir. Fakat Menderes'in, tesirinden şüphe etmediği, bu silahı orduya işlemez hatta tam tersi yönde bir etki yaratır. Siyasi olarak zor zamanlar yaşamakta olan Menderes'in, bu süreçte ordu ve mensuplarını kendi yanına çekebilmek için giriştiği bu hamle, birçok asker tarafından haysiyetleriyle oynanmak olarak değerlendirilir. Haberi gazetede gören pek çok subay bu durum karşısında sinirlenir ve çoğunun ağzından aynı cümle dökülür: “Bizi para ile satın alacaklarını sanıyorlar...” (İpekçi ve Coşar, 2012: 125-126)

2.4.8. Müdahale Öncesi Askeri Oluşumlardaki Son Gelişmeler

Ülkede yaşanan gelişmeler, askeri örgütler açısından, artık harekete geçmenin zamanı geldi, şeklinde yorumlanmıştır. Bu sebeple Birleşik Örgüt, henüz ele geçiremediği kritik noktalarda bulunan komutanlarla temas sağlanmaya ve tespit edebildiği diğer ihtilal örgütleriyle ortak hareket etmeye karar vermiştir. 30 Nisan akşamı kısa bir toplantı yapan Birleşik Örgüt, Köksal'a: Harekâta hazır olup olmadığının sorusunun yöneltmesini kararlaştırmıştır. Bu görev Karaman'a verilmiştir. Karaman ile birlikte Türkeş de gitmek istemiş ancak Karaman, bunun dikkat çekeceğini söyleyerek, kabul etmemiştir. (Onuş, 2003: 74) Karaman, dikkat çekmemek adına elinde bir dosya ile Köksal'ın yanına gidip, Köksal'a komitenin ilettiği soruyu sormuş, Köksal'ın cevabı “Hazır değilim” olmuştur. İkili görüşürken Türkeş'in geldiğini görmüşlerdir. İkili bahçeye Türkeş'in yanına inmiştir. Türkeş, Köksal'a bakarak: “Hazır mısın Osman? Bu gece ihtilali yapalım.” diye sormuştur. Türkeş'in gelişinden ve teklifinden rahatsız olan Köksal, bir şey konuşmadan gitmelerini istemiştir. Türkeş ve Karaman, Köksal'ın aracı ile Köşk'ten ayrılmıştır. Türkeş, aracın içerisinde bu defa Karaman'a: “Suphi var mısın, bu gece ihtilali ikimiz yapalım?” diye sorunca, Karaman cevaben: “varım. Yapalım. Ama sende tabanca, bende o da yok. Nasıl yapacağız anlatsana?” diye cevap vermiştir. Türkeş'in bu denli aceleci ve keskin çıkışları Karaman'ı endişelendirmiştir. Bu sebeple Karaman, Türkeş'e karşı daha temkinli olunması gerektiği konusunda merkez komiteyi uyarmıştır. (Onuş, 2003: 74-75)

2.4.8.1. Kuytak-Acuner Örgütünün Birleşmesi

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, ülkede yaşanan gelişmeleri, artık eyleme geçme zamanının geldiği şeklinde değerlendiren ihtilal örgütleri, var olan askeri örgütlerle temaslarını yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede, Birleşik Örgüt, Kuytak-Acuner Örgütü ile görüşmüştür. Görüşme 30 Nisan 1960'ta gerçekleşmiştir. Görüşmeye Birleşik Örgüt adına Küçük gitmiştir. Küçük burada, Ekrem Acuner ile görüşmüştür. İlk ele alınan konu, ihtilal sonrası nasıl bir düzenin kurulması konusu olmuş ve bütün kurum ve kurallarıyla demokrasi üzerinde anlaşmıştır.

Sonrasında yapılacak bir askeri müdahalenin liderinin kim olacağı konusuna gelmiştir. Acuner'in buna cevabı İsmet Paşa olmuş, fakat Küçük, İsmet Paşanın böyle bir şeyi asla bunu kabul etmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Küçük, Cemal Gürsel'i söylemiş ve bu isim ikili arasında uygun görülmiştir. (Küçük, 2008: 87) Görüşme sonrası iki örgüt birleşme kararı almıştır. Böylelikle ihtilal örgütleri daha da güçlenmiştir. Ancak bu durumun olumsuz etkisi, gizlilik zafiyeti konusunda hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle Acuner'in, Genelkurmay koridorlarında aleni şekilde, Karaman'ı görüp: "Ya Suphi ne yapacağız. Bu durum ne olacak." tarzından davranışları, bahsedilen zaafiyete sebep olan durumlardandır. Hal böyle olunca Birleşik Örgüt, Karaman ve Köksal'ı, bir süre toplantılara katmamışlardır. (Onuş, 2003: 73)

Genişleme yolunda sonraki toplantı, Ertuğrul Alatlı'nın evinde, 5 Mayıs'ta gerçekleşmiştir. Toplantıya; Ekrem Acuner, Küçük ve Yurdakuler katılmıştır. Toplantıda, ihtilale katılacak birlikler belirlenmiştir. Ankara'daki en güçlü birlik olan Muhafız Alayının, hala kontrol altına alınamamış olması en önemli sorunlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Alay ele geçirilemezse, yapılacak bir müdahalede sırasında en azından, Muhafız Alayının pasif kalmasının sağlanması kararlaştırılmıştır. (Küçük, 2008: 88)

2.4.8.2. Sıtkı Ulay'la Temas Kurulması

Harp Okullara Komutanı Tuğ General Sıtkı Ulay, Ankara Üniversitesinde yaşanan olaylar sırasında yaralanmış Kur. Alb. Vehbi Ersü'yü ziyaret etmek üzere hastaneye gitmiştir. Hastanedeyken Ulay'ı gören bir kurmay subay (Küçük, 2008: 83) Bugün yaşananların gerçek suçlusunun paşalar hatta Genarallerin olduğuna dair sitemde bulunmuştur. Konuşmalar sırasında Ulay, kendisinin de general olduğunu, hal böyleyken neden başka bir general arandığını söylemiştir. Ardından subay: "Söz mü?" diyerek Ulay'ın boynuna sarılmıştır. Ulay söz vermiş ve ardından: "Yok mu burada kurmay subaylar, tabancalarını alıp okulda çocuklarını arayacaklarına birleşip Genel Kurmay önüne çıksınlar ve bize de hazır olduklarını bildirsinler?" şeklinde bir cümle kurmuştur. Bu konuşma ile Ulay, örgütle ilk temasını sağlamıştır. (Ulay, 1968: 66-67) Sonrasında Ulay, o dönemde Kara Kuvvetleri Komutanı olan Org. Gürsel'le, 1 Mayıs 1960'ta bir görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede Ulay, Gürsel'in, ihtilal örgütleri ile olan diyalogundan habersiz bir şekilde, son dönemde yaşananlardan bahsedip, tüm bunlara karşı ordunun alacağı pozisyonu açıkça konuşmuştur. Ulay, Gürsel'e açıkça, Harp Okulu komutanları ve öğrencilerinin, yapılacak bir askeri müdahaleye taraftar ve hazır olduklarını, ayrıca Gürsel'in de emrinde olduğunu söylemiştir. Ulay'ın açıklamaları karşısında Gürsel net bir cevap vermemiş ve Ulay'ı Harp okulunda ziyaret edeceğini söyleyerek uğurlamıştır. (Ulay, 1968: 69-70)

Sıtkı Ulay'ın sonraki görüşmesi, Kurmay Albay Sami Küçük'le olacaktır. Sami küçük, Ulay'ın harp okulundan öğrencisidir. Görüşme Harp Okulunda gerçekleşmiştir. Görüşme sonucu Ulay, Küçük'e, kesin cevap vermeden önce, örgütten iki kişiyle tanışmak istediğini söylemiştir. Bunun üzerine sonraki gün buluşmak üzere ayrılmışlardır. Daha sonra Küçük, Ulay'la yaptığı görüşmeden arkadaşlarını bilgilendirmiştir. Küçük, örgütten Acuner ve Okan'ı, Ulay'la, tanıştırma niyetindedir. Bunun için de 4 Mayıs gününü planlamıştır. Ancak görüşmeden bir gün önce, Bnb. Refet Aksoyoğlu, Cemal Gürsel'in izin haberini vermiştir, yine Aksoyoğlu, Sıtkı Ulay'ın DP ile yakınlığı olduğu bilgisini vererek daha temkinli olunması tavsiyesinde bulunmuştur. Son durum üzerine Ulay'la görüşmeye, Küçük yalnız gitmiş ve 9 Subay Olayındaki ihbar ile ilişkisi olup olmadığını Ulay'a sormuştur. Ulay, ihbarla ilişkisinin hiçbir şekilde

olmadığını katiyetle belirtmiştir. Ulay'ın sözlerindeki samimiyete inanan Küçük, bir kısım arkadaşıyla, daha sonradan geleceğini söylemiştir. (Küçük, 2008: 83-84)

2.4.8.3. Gürsel'in İzne Ayrılması ve Liderlik Krizi

İhtilalci subaylar çalışmalarına devam ederken, ihtilale destek veren Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in, 3 Mayıs 1960 tarihinde emekliye ayrılmak istemesi ile şok olurlar. Esasen Cemal Gürsel, 1960 yılı 14 Temmuz'unda yaş haddinden emekli olacaktır. Fakat emekli olmadan önce kendi isteğiyle iki yıldır kullanmadığı doksan günlük iznini alarak, emekliliğine kadar olan zamanı İzmir'deki evinde geçirmek ister. Gürsel'in bu şekilde hareket etmesinde başka bir sebep daha bulunmaktadır. Daha önceden bahsettiğimiz gibi Yeşilhisar'da yaşanan olaylardan sonra üç subay istifa etmiş, sonrasında ise bu üç subay tutuklanmıştır. Gürsel, bu tutuklanma olayını hukuka aykırı gördüğü için, söz konusu subayların serbest kalması için uğraşmıştır. Ancak bu konuda başarılı olamamış, akabinde de bir süreliğine Edremit'e gönderilmiştir. Gürselin yerine vekâleten bakan, Org. Suat Kuyaş ise tahliyeyi reddetmiştir. Gelişmelerden Oldukça rahatsız olan Gürsel, ordudan ayrılmaya karar vermiştir. Gürsel'in emekliliğine zaten az bir süre kalmıştır. Bu sebeple Gürsel, kalan günleri için izin talep etmiştir. Ülkede yaşanan durumlar sebebiyle, böylesi bir izin orduda infial yaratacağı düşünülerek, izin istemi işleme konulmamıştır. Gürsel'in izin istemi, yazdığı bir mektup sonrası, yaklaşık bir ay sonra işleme konulmuştur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 115-116) Söz konusu mektup, Nisan sonu Mayıs ayı başlarında, öğrenci olaylarının hemen akabinde, Gürsel tarafından, eski Türkçeyle yazılmıştır. Gürsel mektubu Türkeş'e vermiştir. Türkeş, mektubu üç nüsha hâlinde hazırlayıp yine Gürsel'e vermiştir. Gürsel, bu nüshalardan birisini Türkeş'e saklaması için vermiş diğerini de üzerine, Ethem Menderes Millî Savunma Bakanı, yazarak bizzat kendisi bakana götürmüştür. (Turgut, 1995: 105-107)¹² Ancak o gün bakan yerinde değildir. Bunun üzerine Gürsel mektubu, Müsteşar Salih Coşkun Paşa'ya vermiştir. (Turgut, 1995: 101-102) Mektup, Bakan Menderes'e ulaştınca da Gürsel bakanlığa çağırılmıştır. Tedirgin olan Gürsel, Türkeş'le birlikte bakanlığa gitmeye karar vermişlerdir. Olası bir tutuklamaya karşı da gerekli her türlü tertibat alınmış ve bazı birliklere haber verilmiştir. Ancak Gürsel bu görüşmeden gayet rahat çıkmış ve evine gitmiştir. (Turgut, 1995: 101-103) Hatta bu görüşme sonunda Türkeş, bakanın tepkisini sorduğunda Gürsel, Bakanın da kendileri gibi düşündüğünü, söylemiştir. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2016: 119)

Mektupta Gürsel'in, ülkenin düzene girmesi için sunduğu önerilerden biri Menderes'in Cumhurbaşkanı olmasıdır. Aynı Gürsel, çok zaman geçmeden, Adnan Menderes'i, Yassıada Mahkemeleri sonucu idama mahkûm eden ekibin lideri olacaktır. İhtilal liderinin, böyle niyetler beslediği birisine idam kararı çıkması şaşkınlık verici gelebilir. Ancak yazılan mektubun yukarıda bahsi geçen ilk hâliyle değil de bizzat yazan tarafından değiştirilmesi, tarihin seyrini değiştirmiştir. Cemal Gürsel 9 Haziran 1960 tarihinde, Türkeş'teki nüshayı istemiş ve üstüne eski harflerle düzeltmeler yaparak yayımlanmasına izin vermiştir. (Turgut, 1995: 99-101) Cemal Gürsel'in yaptığı değişiklik ile mektubun 1. maddesindeki Adnan Menderes ile ilgili kısım kaldırılmış "Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zat'tan geldiği hakkında memlekette umumi bir kanaat vardır." şekline dönüştürülmüştür. Ayrıca 6. ve 7. maddeler mektuptan kaldırılarak 13 maddeye düşürülmüştür. Bir de metin sonundaki "Derin ve sonsuz

¹² Mektup Ektedir.

hürmetlerimi sunarım.” ifadesi kaldırılıp “Saygılarımla” ifadesine çevrilmiştir. (Turgut, 1995: 107-109)¹³ Cemal Gürsel de mektubun ilk hâliyle, yayınlanan hâli arasında ufak değişiklikler olduğunu kabul etmektedir. Gürsel, Adnan Menderes’e destek vermesine sebep olarak, kendisine düşman olan tarafları birbirinden ayırmak suretiyle bir neticeye ulaşmak olduğunu göstermiştir. (Tunçkanat, 1996: 261) Erkanlı da, Yassıada da okunan mektubun, yazılan mektubun aslı olmadığını, aslının Türkeş’te olduğunu bildirmiştir. (Erkanlı, 1972: 306) Ayrıca Gürsel’in mektubu, Suphi Baykam aracılığıyla Toker’e, oradan da İnönü’ye ulaşmıştır. Toker de ihtilalden sonra ilan edilen metnin, mektubun aslı olmadığını, mektubun ilk halinde Gürsel’in, tüm sıkıntılarının kaynağı olarak Celal Bayar’ı gösterdiği; Adnan Menderes’i ise savunan ve ona güvenen ifadeler yazdığını söyleyerek, metnin aslının değiştirildiğini söylemektedir. (Toker, 1991: 352) Türkeş’e göre; Cemal Gürsel tarafından “muhtıra” niteliğini taşıyan bu mektubun yazılmasının ardından, Birleşik Örgütte oluşan telaşın sebebi, Gürsel’in gidişinden çok karar değiştirmesi olmuştur. Gürsel, Müdahaleyi şimdilik durdurulmuş komutunu, Türkeş’e vermiştir. Ancak Türkeş, o gece Gürsel’in başına geçmelerini ve müdahaleyi başlatmalarını istemiştir. Buna karşılık Gürsel’in cevabı olumsuz olmuştur. Sonrasında Gürsel, 5 Mayıs 1960’ta Ankara’dan ayrılmıştır. Gürsel’in veda mektubu hükümet tarafından hoş karşılanmamış ve yayın yasağı getirilmiştir. Hatta o kadar ilginçtir ki 8 Mayıs’ta yayınlanan yayın yasağında “Bu neşir (yayın) yasağının neşri dahi yasaktır.” ibaresi yer almıştır. (Turgut, 1995: 110-114) Bu hareket tarzında birinin 27 Mayıs sonrası liderliğe getirilmesi, sonraki dönemde yaşanan sıkıntılarda başlıca etken olacaktır.

Hal böyle olunca Örgüt yeni lider arayışı içine girip bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantıda; Okan, Kabibay, Küçük, Türkeş, Yurdakuler, Alatlı ve Acuner bulunmuştur. Toplantı sonunda Okan, Kara Kuvvetleri Merkez Dairesi Başkanı Tuğg. Rafet Yıldırım’a; Yurdakuler, İstanbul Örfi İdare Kumandanı Org. Fahri Özdilek ve Genelkurmay II. Başkanı Org. Cevdet Sunay’a; Kabibay, Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı Tümgen. Cemal Madanoğlu’na açılmayı teklif etmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 117-118) Yurdakuler 6 Mayıs’ta İstanbul’a gitmiştir. İstanbul’da Fahri Özdilek ile görüşmüştür. Özdilek, ihtilalin tehlikelerinden bahsederek, Yurdakuler’in teklifini kabul etmemiş ancak Yurdakuler’i tutuklamamıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 117-118) Sonrasında Kur. Alb. Bekir Ecevit vasıtasıyla, Org. Cevdet Sunay’la görüşülmüş. Ancak Sunay da askeri müdahale teklifine olumlu yaklaşmamıştır. Neticede liderlik için bir orgeneral bulma fikrinden vazgeçilmiştir. (Turgut, 1995: 115)

Gürsel’in ayrılışı Birleşik Örgüt için büyük bir mesele çıkarmıştır. Ordu, DP iktidarına antipati ile bakmaktadır ve subay heyetinin büyük bir kısmı ihtilâli destekleyecektir. Ancak Türk Silahlı Kuvvetleri, başında bir generalin bulunmadığı harekâtın arkasından gitmek istememektedir. Özetle örgütün yeni bir generale ihtiyacı vardır. Bu noktada örgüt içinden bazı subaylar, Kore tugayında beraber çalıştıkları Kara Kuvvetleri Komutanlığı Lojistik Dairesi Başkanlığında görevli, Tümgeneral Cemal Madanoğlu ile görüşme kararı alırlar. (Özdağ, 1997; 2004: 165) Görüşme işini, Birleşik Örgüt adına Orhan Kabibay yapar. Görüşme 14 Mayıs’ta gerçekleşir. Kabibay, kısa bir nabız yoklaması sonrası, Madanoğlu’na açılır. Madanoğlu’nun ihtilale sıcak bakan tavırlarını görünce, ordudaki teşkilatlanmalardan bahsederek kendisine

¹³ Türkeş’in hatıralarının yer aldığı eserin ekler kısmında metnin orijinal hâli ve Gürsel’in bizzat eski harflerle yaptığı değişiklikler yer almaktadır. Metnin değiştirilmiş hâli 27 Mayıs sonrası Devlet Basımevi tarafından yayınlanan “Ak Devrim” adlı eserde de yer almıştır. (Başbakanlık. (1960). Ak Devrim. Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi, 45-46)

liderlik teklifinde bulunur. Madanoğlu, karar vermek için zaman isterse de, Kabibay, hemen cevap vermesi gerektiğini belirtir. Kabibay, Gürsel'in de örgüt üyesi olduğunu, hatta kendisini, "benim yokluğumu Madanoğlu aratmaz" şeklindeki sözleriyle, kendisini bizzat Gürsel'in önerdiğini söyler. Esasen Gürsel'in böyle bir önerisi yoktur. Kabibay'ın son sözü ve açıklamaları sonrası Madanoğlu, örgüte bağlı olan kuvvetleri ve örgütün ihtilal plânını öğrendikten sonra karar vereceğini söylemiştir. İkili o akşam tekrar buluşmaya karar verirler. (İpekçi ve Coşar, 2012: 158) Kabibay, Madanoğlu ile yaptığı görüşmeden Örgütü bilgilendirdikten sonra, belirlenen akşam, Ekrem Acuner'le birlikte, Madanoğlu'nun evine giderler. Görüşmede Madanoğlu'na harita üzerinde, örgüte bağlı birlikler hakkında bilgi verirler. Bununla birlikte Madanoğlu'nun diğer sorularını yanıtlarlar. Madanoğlu tam ikna olmasa da kendi deyimiyle "erkeklik uğruna" ihtilâl örgütüne katılır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 158)

2.4.8.4. 18 Mayıs Toplantısı, Örgütün Türkes ile Yaşadığı Geçici Kriz

Gürsel izne ayrılınca örgüt, üyelerinden hiç kimsenin Gürsel ile temas kurmaması ve hatta uğurlamaya dahi gitmemelerini istemiştir. Ancak örgütün edindiği istihbarata göre, bir Kurmay Albay'ın 8 Mayıs'ta Gürsel'le görüştüğü bilgisi edinilmiştir. Örgüt, bahsi geçen Albay'ın, İzmir'de görevli bulunan Türkes olduğunu düşünerek, komite üyelerine, Türkes'le olan tüm temasların kesilmesi emrini vermiştir. Türkes'e ise durum sezdirilmemiş, Karaman, Türkes'e; çok sıkıştıkları ve her an deşifre olabilecekleri dolayısıyla, birkaç ay sonra görüşmelerinin uygun olacağı, şeklinde bildirilmiştir. (Onuş, 2003: 81-83)¹⁴ Türkes için alınan bu karar, 27 Mayıs askeri müdahalesinin birkaç gün öncesine kadar devam etmiştir. Örgüt, harekete geçmeden önce temas halinde olunan birlikleri tekrardan kontrol etmiştir. Kontrol sırasında, Hava Kuvvetlerine tam olarak nüfuz edilemediği görülmüştür. Hava kuvvetlerinde sadece Ataklı, Çelebi ve Tunçkanat, komiteye katılmıştır. İşte tam da bu noktada Türkes'e tekrardan ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü Türkes'in Hava Kuvvetlerindeki bazı subaylar arasında hücreleri olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Türkes'le tekrardan irtibat kurulması kararı alınmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 128)

Örgütte bu gelişmeler yaşanırken, hükümete yoğun bir şekilde ihbar yağmuru başlamıştır. Gelen ihbarlar sonucu 13 Mayıs 1960'ta beş subay, 14 Mayıs'ta da üç subay tutuklanmıştır. Bu sıralarda Cumhurbaşkanı Bayar'a, Muhafız Alay Komutanı Köksal ve Millî Savunma Bakanı Emir Subayı Çelikoğlu'nun, bir darbe teşebbüsünde olduğuna dair ihbar gelmiştir. İhbarı, Milli Emniyette bulunan arkadaşları vasıtasıyla öğrenen Köksal, Bayar'la görüşüp, kendisini ona göre savunmuştur. Bayar'la yaptığı görüşmede, kendisine ve hükümete sadık olduğu konusunda Bayar'ı ikna etmiştir. Ardından Köksal, yaşananlardan arkadaşlarını bilgilendirip daha dikkatli olunması konusunda onları uyarmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 128) Bu gelişmeler yaşanırken Örgüt, Türkes'in çağrılmadığı 18 Mayıs toplantısını gerçekleştirmiştir. Toplantıya Kabibay, Okan, Küçük, Acuner, Alatlı, Kuytak ve Yurdakuler katılmıştır. Toplantıda harekete geçilmesi gerektiği görüşü ortaya atılmış ancak Acuner, kuvvetlerin yeterli olmadığını ileri sürerek, karşı çıkmıştır. Fakat Kabibay yeterli kuvvetin olduğunu, eğer bir gün kararlaştırılmazsa İstanbul'daki teşkilatı dağıtacağını söylemiştir. Bunun üzerine Acuner; Ortalığı karıştıracak bir hadise çıktıktan sonra harekete geçmenin daha uygun olacağı, şeklinde cevap vermiştir, Fakat Kabibay tarihin

¹⁴ Türkes İzmir'e görev için gittiğini, Cemal Paşa ile görüşmediğini ve gidiş gelişini uçakla yaptığını söylemiştir. Bu sebeple Gürsel ile görüşüp trenle Ankara'ya dönen subayın kendisi olmadığını belirtmiştir. Turgut, H. (1995). Şahinlerin Dansı: Türkes'in Anıları. 1. Baskı, İstanbul: ABC Yayınları. 118.

derhâl kararlaştırılmasını istemiştir. Kabibay'ı Okan, Küçük ve Yurdakuler de desteklemiştir. Toplantıda bulunan subaylar ihtilal gününün 21 Mayıs'tan önce ve 26 Mayıs'tan sonra olmaması yönünde anlaşmaya varırlar. Ne olacaksa bu beş gün içerisinde olup bitmelidir. Çünkü 20 Mayıs'ta Hindistan Başbakanı Cevahirlal Nehru, Türkiye'yi ziyaret edecektir. Teşkilat, yabancı bir devlet başkanının ülkede olduğu esnada böyle bir müdahaleye girişmek istemez. 26 Mayıs'ta ise Adnan Menderes, Yunanistan'a gidecektir. Menderes'in yurt dışında olduğu bir tarihte de müdahaleden yana değillerdir. Böyle bir durumda Menderes'in, yapılan anlaşma gereğince ABD'den yardım isteyebileceği ve ABD'nin Türkiye'ye müdahalede bulunma olasılığından çekinmişlerdir. Teşkilat üyelerine göre bu olasılığın gerçekleşmesi, yeni bir dünya savaşına bile yol açabilir. (Özdağ, 1997; 2004: 174)

İhtilal günü tespiti bittikten sonra sıra ihtilalden sonra ne yapılacağı konusuna gelir. Üzerinde durdukları noktalar ise şunlardır: Bilim insanlarına yeni bir Anayasa ve seçim kanunu hazırlanmalıdır. Bu arada geçici bir süre için Meclis de kurulabilir. Fakat bu Meclis'in şekli o an için tayin edilemez (İpekçi ve Coşar, 2012: 129) Bu toplantı esnasında başka bir konuya daha temas ederler. İhtilalci subaylara göre; son on yıllık süreçte memleket Atatürk inkılaplarından uzaklaştırılmıştır. Sosyal durum da çok kötü bir vaziyettedir. Ülkenin acilen Atatürk devrimlerini sağlamlaştıracak ve sosyal ahengi oluşturacak köklü reformlara ihtiyacı vardır. Acaba iktidar geçici bir süreliğine bizim elimizde iken bu reformları biz başaramaz mıyız diye düşünürler. Hiç olmazsa temellerini atarız derler. Bilim insanlarının, ülkenin aydınlarının bu konuda geçmişten beri amaçladıkları bazı fikirler ve yaptıkları hazırlıklar vardır. O kişilerle el ele vererek ve onların bu hazırlıklarından faydalanarak, kısa zamanda birçok iş yapabileceklerine inanırlar. Böylece geçici süreli iktidarlarını faydalı bir şekilde değerlendirebilecekleri kanaatine varırlar. (İpekçi ve Coşar, 2012: 129) Fakat konuşmalar havada kalır ve ihtilal sonrasına ilişkin olarak kesin bir karar alınamaz. Üzerinde anlaşılan bir karar olmadığı için planlama aşamasına da geçilemez. Bundan önceki toplantılarda da olduğu gibi yine meselenin çözümü ihtilal sonrasına bırakılır.

2.4.8.5. Harbiyelilerin Yürüyüşü

İstanbul ve Ankara'da yaşanan öğrenci olayları, Harbiyelileri de etkilemiştir. Aslında 21 Mayıs'tan çok öncesinde Harbiyeliler bir yürüyüş yapmak istemişlerse de, subaylar buna engel olmuşlardır. Harbiyelilerin ilk girişimi 7-8 Mayıs akşamı gerçekleşmiştir. Durumdan haberdar olan Ulay, okula giderek öğrencileri dağıtmıştır. (Ulay, 1968: 67) Bu tarihlerde Hindistan Başbakanı Nehru, Türkiye'ye gelecektir. 20 Mayıs 1960'ta gerçekleşecek ziyarette, Başbakanı Nehru'yu karşılamak için düzenlenen korteje, Harp Okulu öğrencileri de görevlendirilmiştir. Okullar Komutanı Sıtkı Ulay, verilen görevi, Harp Okulu öğrencilerindeki kıpırdanmaları bildiği için ve öğrencileri kontrol etmekte zorlanacağı için reddetmiştir. Ancak Başbakanlıktan kesin bir talimat gelmiştir ve talimata göre de Harp Okulu öğrencileri görevlendirilmiştir. Kızılay'da Nehru'nun geçişi sonrasında gösteriler başlamış ve polis müdahale etmiştir. Bu sırada Harp Okulu öğrencileri ise üniversiteli öğrencilerle birlikte hareket etmek istemişlerse de subaylar bunu engellemişlerdir. Gösteriler sırasında üniversite öğrencileri Gençlik Marşını söylemeye başlayınca, Harp Okulu öğrencileri de onlara katılmıştır. Sıkıyönetim Komutanı Argüç, öğrencilerin marş söylemesinin suç teşkil ettiğini belirterek, öğrencilerin Sıkıyönetim Karargâhına gönderilmelerini istemiştir, ancak Sıtkı Ulay buna engel olmuştur. (Ulay, 1968: 73-74)

Genelkurmay Başkanı Erdelhun, 21 Mayıs saat 14.00 sularında, Harp Okulu Komutanı Ulay'ı, aramıştır. Erdelhun, Ulay'a gelişmelerden haberi olup olmadığını sormuştur. Ulay ise cevaben, 400-500 kişinin çarşıda, 1000 kişinin okulda istirahatte olduğunu; yürüyüşle ilgili bir malumatı olmadığını bildirmiştir. Sonrasında Ulay, olayların yaşandığı bölgeye gitmiştir. Ulay burada, Harp Okulu öğrencileri ile okul subaylarının olduğunu görmüştür. Harbiyeli öğrenciler Ulay'ı görünce onu, omuzlarına alarak tezahürat yapmaya başlamıştır. Ulay, bir yandan kalabalığın isteklerini dinlerken grup, Meclis Başkanı Koraltan'ın evinine kadar gelmiştir. Durumun kontrolden çıktığını gören Ulay, öğrencilerden yürüyüşü kesmelerini, bunu yaptıkları takdirde, Refik Koraltan'a giderek isteklerini iletceğini bildirmiştir. Ulay'ın bu sözleri üzerine öğrenciler dağılmıştır. (Ulay, 1968: 76-79)¹⁵

Harbiyeli öğrenciler ve subaylardan oluşan grup, bu kez de orduvi yakınlarında bulunan Atatürk Anıtı önünde toplanmışlardır. Burada General Burhanettin Uluç kendilerine katılmıştır. Bu kez öğrenciler, Uluç'u omuzlar üstüne alıp, Harp Okuluna doğru yürümüşlerdir. Grubun önü General Yusuf Demirdağ komutasındaki askerî bir kıta tarafından kesilmiş ve Demirdağ öğrencileri, kamyonlara bindirip götürmek istemiştir. Ancak Ulay'ın ve Hâkim Yzb. Fikret Ekinci, Demirdağ'ı ikna ederek, öğrencilerin tutuklanmasını engellemişlerdir. Nihayet öğrenciler okula gitmiş ve olaylar son bulmuştur. (Ulay, 1968: 79-81)

Genelkurmay Başkanı Rüşti Erdelhun ve Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes, olayların ardından Harp Okuluna gelerek, gösterilere katılan Harbiyeli öğrencilerin isimlerini istemiştir. Ancak Ulay, yazılı tahkikat emrine göre işlemlerin yapılacağını bildirmiştir. Yine Ulay, Bakan Menderes'i, olayın öğrencilerin değil, subayların yürüyüşü olduğuna dair ikna etmiştir. (Ulay, 1968: 80-81)

Kara Harp Okulu öğrencilerinin bu yürüyüşü, hem iktidarı hem de teşkilat üyesi subayları fena halde endişeye düşürmüştür. Devlet yetkilileri o gece Çankaya Köşkü'nde bir toplantı yaparlar. Toplantıya Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüşti Erdelhun, Orgeneral Cemal Gürsel'in yerine Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na vekâlet eden Orgeneral Suat Kuyaş ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç katılırlar. Toplantıda Harp Okulu öğrencilerinin gelecekte bir daha böyle bir yürüyüşe girişmeleri durumunda, Ankara Sıkıyönetim Komutanı tarafından, kamyonlar ile tecrit edilmesine, şimdilik ise olayın iç yüzünün Okul Komutanları tarafından araştırılarak, ilgililer hakkında disiplin cezası uygulanmasına karar verilir. Bu karar, Okul Komutanı General Sıtkı Ulay'a tebliğ edilerek kendisinden gerekenin yapılması istenir. Bunun yanı sıra, 20 Haziran'da tatile çıkacak olan Harbiyelilerin tatil tarihleri de 1 Haziran'a alınır. Menderes, Harbiyelilerin Ankara'dan ayrılacağı gün sokağa çıkma yasağı koymayı teklif eder. Genelkurmay Başkanı ise tedricen göndermeyi teklif eder. Bunların yanında Harbiyelilerin bir kısmının tart edilmesi ve Harp Okulu'nun uzak bir yere nakledilmesidir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 138)

2.4.8.6. Yürüyüşün Hükümet Üzerindeki Etkisi

Son dönemde yaşanan gelişmeler Demokrat Parti içinden de muhalif seslerin artmasına neden olmuştur. Özellikle Harbiyelilerin yürüyüşü bardağı taşıran son damla olmuştur. Sıtkı Yırcalı liderliğindeki bir grup DP'li vekil, 23 Mayıs 1960'ta, parti grubu'na bir önerge verirler.

¹⁵ Öğrencilerin istekleri, İsmail ATAK, isimli bir Albayın serbest bırakılmasıdır.

Önergede; Tahkikat Komisyonunun sahip olduğu yetkilerin, yargının görev alanına müdahale edecek nitelikte olduğunu belirtmişlerdir. (Ş. Aydemir, 1976: 407-408) Buna ek olarak Sıtkı Yırcalı, Menderes'ten, Komisyonca konulan yasakların bir an evvel kaldırılmasını ve seçim tarihinin ilânını istemiştir. Bunun üzerine Menderes, Eskişehir gezisi sırasında bunu yapacağını söylemiştir. Yırcalı ise, mevcut durumda Halkın bu sözlere inanmasının güç olduğunu, yapılması gerekenin, halkın inanacağı yeni bir hükümetin kurulması olduğunu söyleyerek, başbakanın değişmesi gerektiğini sözlerine ekler. Sırçalı, kendisinin başbakanlıkta gözü olmadığını da belirtir. Ancak Bayar, böylesi kritik bir durumda hükümet değişikliğinin, iç ve dışta olumsuz gelişmeler yaratabileceği gerekçesiyle, Yırcalı'nın hükümet değişikliği önerisine karşı çıkar (Ş. Aydemir, 1976: 408-410)

Harbiyelilerin yürüyüşü sonrası, Menderes'in yakın çevreleri de kendisini darbe ihtimali karşısında uyardı. Bu hususta kendisini en çok uyanan Samet Ağaoğlu'dur. Menderes ise Ağaoğluna, Harp okulları komutanının kendi adamı olduğu, öğrencilerin ise kışkırtıldığını söyleyerek, uyarıları çok ciddiye almaz. (Ağaoğlu, 1972: 166) Müdahale konusunda Menderes'e ciddi uyarılarda bulunan diğer isim ise Mükerrerem Sarol'dur. Sarol Mederesi, Harp Okulları Komutanı Sıtkı Ulay'ın, hükümete karşı bazı girişimler içinde bulunduğunu söyler. Menderes'in tepkisi oldukça sert olur. Menderes, Ulay'a, kendi canını dahi emanet edebilecek derecede güvendiği için o makama getirildiğini söyler. (Sarol, 1983: 1045-1066)

Menderes'in kendisine karşı bir darbe girişiminin olamayacağına karşı aşırı özgüvenini; 24 Mayıs akşamı evinin balkonunda Mükerrerem Sarol ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'e, ileride nöbet tutan askeri göstererek sarf etmiş olduğu cümleler, açıkça ortaya koymaktadır:

“İhtilâl olacakmış, bir teranedir tutturmuşlar. İhtilâl... Şu karşımızda masum masum bizi korumak için sabaha kadar nöbet bekleyen Mehmetçik mi bize ateş edecek? Bunlar mı karşı çıkacaklar? Biz ne yaptık bu Mehmetçiklere, ne günah işledik?” diye konuşmuştur. (Sarol, 1983: 1085)

Ancak çok kısa bir zaman sonra yaşanan bir olay Menderes'i derinden etkileyecektir. 25 Mayıs 1960'ta Eskişehir gezisi sırasında Menderes'in içinde bulunduğu uçak, saat 17.30'da, Eskişehir'de bulunan askeri havaalanına inmiştir. Burada Eskişehir Valisi ile yüksek rütbeli subaylar tarafından karşılanan Başbakan, şeref kıtasını selamladıktan sonra, üssün çıkış kapısına doğru yönelmiştir. Bu esnada, Çıkışa yakın bir noktada bulunan bir grup subay, Menderes'in tam kendilerini selamlamlayacağı sırada, gruptan bir subayın “geriye dön” komutuyla, Başbakan'a sırtlarını dönerek, onu bir nevi protesto etmişlerdir. (Batur, 1985: 78) Yaşanan olaydan çok etkilenen Menderes, kısmen de olsa, Eskişehir'de onu bekleyen kalabalığı görünce toparlanmıştır. Eskişehirde, çok kısa bir konuşma yapan Menderes, tartışmalı, Tahkikat Komisyonu'nun görevinin sona erdiğini açıklamıştır. (Ş. Aydemir, 1979: 414) Aynı günün akşamı, Subaylar tarafından, Menderes'in şerefine bir ziyafet verilmiştir. Ziyafetin ev sahibi olan subaylar, Başbakana çok soğuk davranınca, Menderes, yaşanan durum için, gazeteci Burhan Belge'ye, Burada misafir değil de sanki nezaret altında gibiyiz, şeklinde yorum yapmıştır. (Ş. Aydemir, 1979: 414)

2.4.8.7. Yürüyüşün İhtilal Örgütleri Üzerindeki Etkisi

Harbiyelilerin yapmış olduğu yürüyüş iktidar cephesinde olduğu kadar, ihtilal örgütlerine mensup subaylar arasında da panik havasının esmesine sebep olur. Teşkilat üyesi subaylar,

yürüyüşün, bütün planları alt üst edebileceğinden dolayı endişelenmektedir. İşte bu sebeple ellerini çabuk tutmaları gerektiği düşüncesi oluşur. Bu amaçlar, yapılacak müdahalenin tarihini ve ne şekilde yapılacağına dair son planlamaları yapmak için, 23 Mayıs'ta toplanılma kararı alınır. (İpekçi ve Coşar: 2012: 138) Bu dönemlerde, örgütün, DP'ye yakınlığından dolayı çekinceli davrandığı, Harp Okulu Komutanı Tuğgeneral Sıtkı Ulay da örgüte tam olarak katılır. Son yaşanan Harbiyelilerin yürüyüşü olayı karşısında, Ulay'ın tavrı, Teşkilatın Ulay'a olan itimadını arttırmıştır. (Hale, 1996: 103) Planlanan toplantı, 23 Mayıs 1960'ta, Tuğg. İrfan Baştuğ'un evinde gerçekleşir. Toplantıya, Madanoğlu ile örgütün bir süre iletişimi kestiği Türkeş de katılmıştır. Toplantıda Ankara'daki kuvvetler tespit edilmiştir. Buna göre kuvvetler: Muhafız Alayı (pasif kalacak), Harp Okulu, 229. Alay 1. Taburu, Solmazer'e bağlı komando grupları, Akkoyunlu'ya bağlı Genelkurmay Hizmet ve Muhafaza Taburu, Baykal'a bağlı Personel Okulu Karargâh Birliği, Ersü'nün süvari alayından bazı birlikler, Dünder Taşer'in Tank Taburu, Muzaffer Karan'ın Zırhlı Birlikler Okulundan oluşmuştur. Ayrıca Ayaş ve Çubuk'tan gelecek piyade birliklerine de güvenilmiştir. (Özdağ, 1997; 2004: 180-181) Toplantıda Kuytak ve Acuner, müdahale fikrine muhalefet edince, Okan dayanamamış ve yerinden fırlayıp: "Böyle yapacaksan şimdi git ve bir daha bizimle temas etme" şeklinde sert tepki göstermiştir. Bunun üzerine, diğer üyeler araya girerek Okan'ı sakinleştirilmiştir. Ardından Madanoğlu, harekâtı silsile ile yapmayı önermişse de bu öneri kabul edilmemiştir. (Onuş, 2003: 93)Yapılan yoğun tartışmalar sonunda harekâtın 25/26 Mayıs 1960 gecesi yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul Grubuna kararı bildirme görevi Yurdakuler'e verilmiştir. İhtilalin olası bir ertelenme gibi bir durumu olursa: "Washington'daki Dünder Seyhan'ın oğlu ikmale kalmış... Alakadar olun." Şeklinde bir parola kabul edilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 141) 25 Mayıs sabahı İstanbul'a inen Yurdakuler burada Kabibay ile buluşmuş ve kendilerine bağlı birliklere "Bu gece" parolasını ulaştırmıştır. Yurdakuler, tüm birliklere haberi ulaştırdıktan sonra, 1. Ordu Karargâhına gitmiştir. Karargâhta onu, Mehmet Özgüneş karşılamış ve Ankara'dan telefon geldiğini söylemiştir. Gelen telefonda kendisine bir mesaj gelmiştir. Gelen mesaj ise: "Dünder'ın oğlu ikmale kalmış..." mesajıdır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 141-143) İhtilal ertelenmiştir. Buna sebep, Menderes'in Atina'ya gitmeyip, Eskişehir'e gitmesidir. Örgüt, Menderes'i, Atina'ya gitmeden önce Hariciye Köşkü'nde tutuklamayı düşünmüştür. Ancak bunun için, Eskişehir'de güvenilir subayların bulunması gereği ortaya çıkınca, düşünceden vazgeçilmiştir. Ayrıca harekâtı yürütecek olan piyade birlikleri, harekete geçmek için bir orgeneralden yazılı emir istemişlerdir. Oluşan bu yeni durumun değerlendirilmesi için müdahale kararı ertelenmiştir. Fakat İstanbul'daki tüm birliklere haber verilmiştir. Kabibay ve Yurdakuler, yeniden harekete geçip, harekâtın ertelendiğini bildirmiştir. İstanbul grubu ise Ankara'ya geri dönecek olan Yurdakuler'e, Ankara grubuna iletilmek için bir iltimatoma niteliğinde mesaj vermiştir. İltimatoma göre, Ankara olsun ya da olmasın, en geç yarın 26 Mayıs öğlene kadar haber verilmediği takdirde, İstanbul grubu harekete geçecektir. Bunun üzerine Ankara Grubu, son durumu değerlendirmek için bir toplantı yapmıştır. Nihayet 26/27 Mayıs 1960 gecesi harekete geçmeye karar verilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 143-145) Ankara'da bulunan piyade birliklerinin, yapılacak harekâta karşı çıkma ihtimaline karşı, Örfi İdare Kumandanlığı aracılığıyla, piyadelerin Ankara dışına sevki kararlaştırılmıştır. Bunun için Yurdakuler'e, Ankara Garnizon Kumandanı Tuğg. Muammer Ülgen ile temas kurması görevi verilmiştir. Ülgen'in, kendileri ile birlikte hareket edeceği düşünülmüştür. Piyade birliklerinin düzenleyeceği canlı hedeflerin ele geçirilmesi görevi ise, Harp Okulu öğrencilerinden kurulacak

komando birliklerine sevk edilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 145-146) Yurdakuler, 12.27'de İstanbul'da bulunan Kabibay'ı aramıştır. Yurdakuler, Kabibay'a tarihî parolayı vermiştir: "Emekli Sandığı'ndan istediğin 2740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler. 2730 lira kaldı. Eskişehir'deki havacı arkadaşın da parasını aldım ama bildiremiyorum. Onu da sen hallediver." Şifreli iletinin anlamı: 27 Mayıs gecesi saat 4'te yapılması gereken harekât saat 3'e alındı. Eskişehir'deki Menderes'i siz halledin. (İpekçi ve Coşar, 2012: 146-147) Harekât haberini alan Kabibay, derhâl harekâtı Erkanlı'ya bildirmiş, ikili, Havacı Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat'ı bulmuştur. Ataklı'ya durum anlatılmış, Ataklı bu iş için Hava Kur. Yb. Agası Şen'i, Agası Şen de arkadaşı Yb. Hulusi Kaymaklı'yı önermiştir. Böylece ikili Eskişehir görevini üstlenmiş ve harekete geçmiştir. Ankara Grubundan Okan da: "Yarın sabah saat dörtte yolcumuz var, biliyorsun..." diyerek durumu Köksal'a bildirmiştir. Böylece tüm birlikler harekât için hazırlıklara girişmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 147-148)

2.5. 27 Mayıs Müdahalesi Gerçekleşiyor

Askeri örgütler müdahale için son detayları konuşurken, aynı günlerde Ankara'da, Genelkurmay Başkanı Rüşti Erdelhun, burada bulunan yüksek rütbeli subaylarla, Milli Savunma Bakanlığının sinema salonunda bir toplantı yapmaktadır. Toplantıda Erdelhun, kulağına askeri müdahalede bulunulacağına dair söylentilerin geldiğini söyleyerek, böyle bir şeye teşebbüs eden olursa, bizzat kendi silahıyla onları vuracağını belirterek, askeri müdahalenin karşısında olduğunu net bir şekilde belirtmiştir. (Özdağ, 1997;2004: 189) Harp Okulu Komutanı Sıtkı Ulay, 25 Mayıs'ta Erdelhun'u ziyaret etmiştir. Ulay, ziyaretinde, Erdelhun'a, 8-10 general ile Başbakan'ı ziyaret edip istifaya zorlama teklifinde bulunmuştur. Erdelhun, Ulay'a, böyle bir teklif başkasından gelse, anında o kişiyi tevkif edeceğini belirtmiş ve kendisinin asker olduğu, politikacı olmadığını söylemiştir. (Ulay, 1968: 85) Bu sırada örgüt mensupları Harp Okulu'na gitmenin son hazırlıklarını yapmaktadır. (Ulay, 1968: 89)

Bu görüşmeden bir gün sonra, yani 26 Mayıs'ta saat 20.00'de İstanbul Üniversitesi bahçesinde, ihtilalde görev alacak birlik komutanlarınca bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda paylaşımı yapılmış, ihtilalin parolası ise Esin'in önerisiyle "Vatan-Namus" olarak kabul edilmiştir. (Esin, 2005: 105-106)

Yapılan görev dağılımı İstanbul'daki birlikler ve görevleri şu şekilde belirlenmiştir:

1. Örfî İdare Karargâhı: Alb. Doruk, Bnb. Yıldız, Yb. Kabibay, Bnb. Özgüneş, Yzb. Esin tarafından, İstanbul'da yapılacak harekât yürütülecek ve Ankara ile irtibat kurulacaktır. Ayrıca canlı hedeflerin ele geçirilmesi için komando birlikleri gönderilecektir.

2. Birinci Asayiş Bölge Kumandanlığı: Bölge Kumandanı General Ali Keskiner harekâttan habersiz olduğu için Bnb. Soyuyüce karşı hareketi engellemek ile görevlendirilmiştir.

3. İkinci Asayiş Bölge Kumandanlığı: Bölge Kumandanı General Fazıl Çiloğlu harekâtı destekleyeceğini söylemiş ancak yine de temkinli davranılması istenmiştir.

4. Üniversite Asayiş Birlikleri Kumandanlığı: Alb. Erdoğan komutasındaki kumandanlığın vazifesi bölge emniyetini sağlamak ve zırhlı birliklerin köprüden geçişini temin etmektir.

5. Harp Akademileri: Harp Akademilerinde bulunan Özdağ, Kabibay Üçüncü Zırhlı Tugayla birlikte hareket edecek; Ataklı, Çelebi ve Münir Köseoğlu, Sıkıyönetim Kumandanlığında görevlendirilmiştir.

6. Anadolu Yakası: Ümraniye Verici İstasyonu, Haydarpaşa Garı gibi önemli noktaların kontrolü, İkinci Zırhlı Tugayda bulunan subaylar tarafından sağlanacaktır.

7. Üçüncü Zırhlı Tugay: Bu tugay, Davutpaşa kışlasından gelecektir. Erkanlı komutasında olan tugay, Beyoğlu bölgesinden sorumlu olacaktır. Vali, emniyet müdürü gibi üst makamları tevkif etmek bu tugayın sorumluluğundadır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 152)

Ankara'da ise saat 20.00'da, Harp Okulunda bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantıda subaylar tarafından, Ankara şehir haritası üzerinde ele geçirilecek canlı ve cansız hedefler işaretlenmiştir. (Ulay, 1968: 96-97) Saatler 23.00'ı gösterdiğinde bir toplantı daha düzenlenmiştir. Bu ikinci toplantıda ise, ilk toplantıda işaretlenen hedef noktalar için görev dağılımı yapılmıştır. O akşam Harp Okulunda kurulan karargâhta: Tümğ. Madanoğlu, Tuğg. Ulay, Tuğg. Gani Güvener (Ulay, 1968: 95-96) bulunmuştur. Generallerden başka Türkeş, Acuner, Kuytak, Okan, Küçük, Karaman, K. Kaplan, Vehbi Ersü, Aksoyoğlu gibi birçok subay da karargâhtadır. (Turgut, 1995: 137-138) Madanoğlu, İttihatçıların, iktidara gelirken yemin ettiklerini bu nedenle kendilerinin de yemin etmeleri gerektiğini söyleyerek, önce yeminler edilmiş sonra da plan hazırlanmaya başlanmıştır. Bu yemin metninde: "Bu hareketi vatanımız ve milletimiz için yapıyoruz. Askeri hükümet kurmayacak ve seçimlere gideceğiz." ifadesi yer almıştır. (Onuş, 2003: 115-116) Hazırlanan plan şöyledir:

1. Komutanlık Karargâhı: Tümğ. Cemal Madanoğlu, Kur. Alb. Ekrem Acuner, Kur. Yb. Memduh İnceoğlu, Kur. Yb. Suphi Karaman, Kur. Bnb. Kadri Kaplan ve Madanoğlu'nun emir subayı Yb. Recep'ten oluşmuştur.
2. Komutan Yardımcıları: Tuğg. Sıtkı Ulay ve Kur. Alb. Tefvik Ercan Bakanlıklar bölgesini, Tuğg. İrfan Baştuğ ve Kur. Alb. Fikret Kuytak Ulus Cebeci bölgesini, Kur. Alb. Sami Küçük ve Kur. Alb. Sezai Okan Sefaretler bölgesini, Alb. Necati Kumruoğlu Jandarma bölgesini, Kur. Alb. Alparslan Türkeş ise Radyoevi Birliklerini idare etmek üzere görevlendirilmiştir.
3. Ulus Bölgesi: Radyoevi, Orduevi, Anadolu Ajansı, Merkez Komutanlığı, TBMM, Hipodrom Hazır kuvveti idare etmek üzere; Kur. Alb. Muzaffer Yurdakuler, Kur. Alb. Nusret Özçelik ve Yb. Hüsnü Temel komutasındaki Harp Okulu 2. Tabur ve 7. Tank Taburu tarafından kontrolü ele almak üzere görevlendirilmiştir.
4. Bakanlıklar Bölgesi: Başbakanlık, Bakanlıklar, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Yenişehir Postanesi; Alb. Müçteba Özden, Yb. Saadettin, Yb. Hikmet Akıncı komutasındaki Harp Okulu 1. Tabur ve Tank Taburu tarafından kontrol altına almak üzere görevlendirilmiştir.
5. Sefaretler ve Bakanlıklar Bölgesi: Yb. Reşit Çölok ve Kur. Yb. Turgut Alpagut görevlendirilmiştir.
6. İnönü'yü Koruma Ekibi: Tuğg. Gani Güvener ve Yb. Salih Yakal görevlendirilmiştir.
7. İhtiyat Grubu: Kur. Alb. Mithat Ceylan, Yb. Tarık Güryay ve Yb. Yaşar Başaran komutasında Polatlı'dan gelecek Topçu Okulu subayları ve bir tabur görevlendirilmiştir.
8. Kurtuluş Meydanı Cebeci Bölgesi: Yzb. Rıfat Baykal komutasındaki Personel Okulu Hizmet Bölüğü görevlendirilmiştir.
9. Tandoğan Meydanı: Trafik Okuluna karşı bindirilmiş bir bölük görevlendirilmiştir.

10. Komutanlık Karargâh Koruması: Yb. Galip Doğan komutasında bir bölük görevlendirilmiştir.

11. Millî Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı Bölgesi: Bnb. Akkoyunlu ve birliği görevlendirilmiştir. (Özdağ, 2004: 193-194)

Zırhlı Birlikler Okulunu kontrol altına alıp, Harp Okulu ile irtibatı yürütme görevini; Muzaffer Karan, Dünder Taşer, Rahmi Yeşil, Selahattin Alpaslan gibi subaylar üstlenmiştir. Piyade taburlarını kontrol altına alma görevi, 28. Piyade Tümeni Mustafa Kaplan'ındır. Muhafız Alayının direnmesi gibi bir ihtimale karşı, Köksal'ın hazırladığı planlar uygulanacaktır. Köksal, Bayar'ı tuzağa düşürmek ve alayı pasif tutmakla görevlendirilmiştir. Radyoda okunacak bildiriye hazırlama görevi Türkeş'indir. Son olarak Ankara Grubu da parolasını belirlemiştir. Buna göre: "Parola: İnkılap, İşaret: El Kaldırma" olmuştur. (Küçük, 2008: 97)

İstanbul'daki kuvvetler, 27 Mayıs 1960 saat 02.00'de, yani bir saat öncesinden hazır duruma geçmişlerdir. Bunun sebebi, Ankar Ekibiyle, harekâta başlama saati noktasında bir yanlış anlamadan dolaydır. Ankara ekibi, İstanbul'daki birliklerden, harekâta 03.00'da başlamalarını istemiştir. İstanbul ekibi ise bunu, saat 03.00'da harekâta bitecek şekilde anlamıştır. Bu sebeple harekâat, İstanbul'da, 1 saat önce yani 02.15'te, Zırhlı Tugaydan başlayacaktır. (Ulay, 1968: 104-105) Tankların gece vaktinde şehir içerisinde dolaşması ilk başta sıkıyönetim sebebiyle normal bir durum olarak değerlendirilmiştir. Böylece, konvoy polis kontrol noktalarından bir sorun yaşamadan geçmiştir. Saat 03.00'te, İstanbul'da; 1. Ordu Karargâhı, Merkez Kumandanlığı, Emniyet Müdürlüğü, Vilayet, Büyük Postane, Yeşilköy Havaalanı, Ümraniye Verici İstasyonu gibi tüm önemli noktalar ele geçirilmiştir. İstanbul'daki harekâat sırasında, Kumkapı bölgesinde bulunan polis kuvvetinin, havaya sığıdığı birkaç el ateşten başka bir tepkiyle karşılaşmamıştır. (Erkanlı, 1972: 51-54) İstanbul'da ele geçirilen son cansız hedef, İstanbul Radyosu olmuştur. Jandarma Yzb. Ahmet Er ve yanına aldığı bir onbaşı hiçbir direnişle karşılaşmadan radyo evine girmiştir. Ardından radyoevinin çalıştırılması için teknik subaylara gerekli talimatı vererek Zeytinburnu'ndaki birliğine dönmüştür. (Erkanlı, 1972: 51-54) İstanbul ekibinden bir grup subay, İstanbul Sıkıyönetim ve 1. Ordu Kumandanı Org. Fahri Özdilek'i, ihtilale katılması için ikna etmek için evine gitmiştir. Grup içerisinde, Ordu Kurmay Başkanı Hıfzı Paşa ile General Tulga da bulunmaktadır. Her iki isim daha birkaç dakika evvel ihtilale katılmış, Özdilek'in de kendilerine katılması için çaba harcamıştır. İstanbul radyosundan ilk bildiri okunduktan sonra Fahri Özdilek de ihtilale katılmıştır. Böylece İstanbul'daki harekâat başarıyla tamamlanmıştır.

Ankara'daki harekâta gelince, burada istenilen amaca ulaşabilmesi için dört önemli noktaya komando harekâtı yapılması planlanmıştır. Bunlardan ilki Yurdakuler tarafından, Merkez Kumandanlığına yapılmıştır. Merkez Kumandanı Tuğg. Muammer Ülgen ihtilalin başladığını öğrenince kendi isteğiyle harekâta katılmıştır. İkinci önemli hareketi Karaman gerçekleştirmiştir. Hedefteki nokta, Sıkıyönetim Karargâhıdır. Karargâh 03.35'te sorunsuz bir şekilde ele geçirilmiş ve ihtilal karargâhı Sıkıyönetim Karargâhına taşınmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 159-160) Üçüncü hareket, Harp Okulu Spor Öğretmeni Yb. İbrahim Tüter tarafından, Zırhlı Birlikler Eğitim Merkez Komutanı Yusuf Demirdağ üzerine düzenlenmiş ve burada da bir sorun yaşanmamıştır. Son harekâat, Yzb. Solmazer tarafından, Kara Kuvvetleri Komutan Vekili Org. Suat Kuyuş ve Ankara Sıkıyönetim Komutanı Korg. Namık Argüç üzerine yapılmıştır. Bu son harekâat da sorunsuz halledilip, canlı hedefler bir bir ele geçirilip Harp Okuluna götürülmüştür. (İpekçi ve Coşar, 2012: 161-162) Ankara'daki harekâat sırasında, bazı noktalarda çatışmalar

yaşanmıştır. Bu çatışmalar sırasında Tğm. Ali İhsan Kalmaz şehit düşmüştür. Ayrıca dur emrini duymayan araç içindeki bir genç de şehit olmuştur. (Ulay,1968: 104-105)

Müdahaleye erken başlayan ve sonlandıran İstanbul ekibi, Ankara radyosundan duyulması beklenen ancak kendilerine göre geciken bildirinin okunmaması üzerine, tedirginlik tedirginlik yaşamışlardır. Neticede İstanbul radyosundan bildirinin okunmasına karar verilmiştir. Böylece Ankara, İzmir ve Eskişehir'e de haber verilmiş olunacaktır. Bildiriyi Erkanlı kaleme almış ve Bnb. Kenan Ersoy 04.36'da radyodan okumuştur. İhtilalin ilk bildirisi şöyledir:

“Dikkat, Dikkat!

Burası İstanbul Radyosu:

Büyük Türk Milleti,

Silahlı Kuvvetlerimiz; İstanbul, Ankara, Eskişehir ve diğer büyük merkezlerde 27 Mayıs saat 03.00'ten itibaren idareyi ele almıştır. Bütün vatandaşlarımızın ve emniyet kuvvetlerimizin Silahlı Kuvvetlerle yakın işbirliği sayesinde bu hareket, hiçbir can kaybı olmadan başarılmıştır. İstanbul'da ikinci bir tebliğe kadar, Silahlı Kuvvetler Mensupları hariç sokağa çıkma yasağı konmuştur. Vatandaşlarımızın Silahlı Kuvvetlerin vazifelerini kolaylaştırmalarını ve milletçe ümit edilen demokratik rejimin en kısa zamanda tesisine yardımcı olmalarını rica ederiz.” (Erkanlı, 1972: 59-63)

İstanbul Bildirisi okunurken Bayar, Çankaya'da direnmektedir. Bunun üzerine, Muhafız Alay Komutanı Köksal, önceden hazırladığı “A,B,C,D” planlarından C planının uygulanmasına karar vermiştir. C Planını göre, ilk olarak Kavaklıdere Dörtüol Kavşağı ve Köşk arazisinin muhafız alayından önce işgal kuvvetleri tarafından işgal edildiği havası yaratılmalı ve Köşk'e iltimatol verilerek, Bayar zor durumda bırakılmalıdır. Ayrıca savaş uçakları, Köşk üzerinden alçak uçuş yapacaklardır. Plana gereğince ilk olarak, saat 03.00'da, Köksal'ın odasındaki telefon çalmış ve İhtilal Karargâhından Bayar'a iletmek üzere bir iltimatol verilmiştir. (Mumcu, 1993: 74-78) Köksal, iltimatolu aldıktan sonra derhâl Köşk'e çıkmış ve durumu tüm açıklığı ile Bayar'a anlatmıştır. Buna göre, 45 dakika içerisinde teslim olmadıkları takdirde Köşk'e ateş açılacaktır. Diğer yandan Ankara'yla temas sağlayan Başyaver Mustafa Tayyar, hükümet üyelerinin tutuklandığını Bayar'a bildirmiştir. Beklenildiği üzere Bayar, psikolojik olarak bir çöküntü içerisine girmiştir. Ancak yine de iltimatolu kabul etmemiş, teslim olmamıştır. (Mumcu, 1993: 80-81) Köşk'teki direnci öğrenen karargâh, derhâl desteğe gidilmesini istemiştir. Alb. Mehmet Emin Aytekin, Alb. Sami Küçük ve yanına aldıkları birkaç Harbiyeli Köşk'e hareket etmiştir. Muhafız Alay Birlikleri Aytekin ve Küçük'ün olduğu yöne doğru mevzilenmiştir. Bu durumda Küçük derhâl ileri atılmış ve kan akmaması için teslim olmalarını istemiştir. Bu sırada alayı dıştan koruyan birlik de ihtilalcilere katılmıştır. Biraz sonra Köksal da, sanki esir alınmışçasına, Aytekin'e teslim olmuştur. Böylece Köşk'ün direnci kırılmaya çalışılmıştır. (Aytekin, 1967: 39-41) Köşk, bir yandan Alb. Küçük'ün, Muhafız Alayına bir tank üzerinden girmesi, diğer yandan Yb. Cahit Aksoy'a bağlı birliklerin Köşk Birliklerini teslim alması ile kontrol altına alınmıştır. İhtilalcileri, Tank Bnb. Muzaffer Karan'ın bir tank ile Köşk merdivenlerine dayanması da desteklemiştir. Bu sırada Köşk'e gelen Tuğg. Burhanettin Uluç içeri girmiş ve Bayar'ı ikna etmeye çalışmıştır. Ardından Küçük de içeriye girmiş ve biraz sonra ikili Bayar'ın iki kolundan tutarak zorla merdivenlerden aşağı indirmiştir. Bayar, Muhafız Alay Komutanı Köksal'ın arabasına bindirilerek Harp Okuluna götürülmüştür. Böylece 27 Mayıs'ın en kritik operasyonu 05.30'da tamamlanmıştır. (Aytekin, 1967: 41-43) Köşk'te harekât devam

ederken Ankara Radyosu yayına hazırlanmış ve saat 05.25'te Alb. Alparslan Türkeş tarafından şu bildiri okunmuştur:

Dikkat... Dikkat Muhterem Vatandaşlar,

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra sizlere hitap edecektir.

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri, memleketin idaresini eline almıştır. Bu harekete Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri, içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin, hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs, hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyete mütaallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş, kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde, aynı milletin aynı soydan gelmiş evlâtları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selâmeti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamiyle riayetlidir. Büyük Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh!' prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıkız. NATO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO'ya da bağlıyız.

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz, yurttta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dâhilinde bütün garnizonlardaki Garnizon Komutanları, o yerin mülki ve askerî idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır." (Özdağ. 2004: 201-202)

Bildiride NATO ve CENTO'ya bağlılık ifadeleri dikkat çekmektedir. Bu ifadelerin kullanılma sebebi: yapılan müdahaleye, Batılı müttefiklerin tepkisini engellemektir. İhtilalciler özellikle ABD'nin, olası bir müdahalesinden çekinmektedirler. Bu sebeple de, ihtilal bildirisinde bu şekilde ifadelere yer verilmiştir. Radyodan Türkeş'in sesinin duyulması ise daha harekâtın ilk anlarından itibaren isminin kulaklara kazınmasını ve sonrasında oluşacak olan "İhtilalin güçlü albayı" imajının temelini atmıştır. (Özdağ. 2004: 202-203)

Artık son hedef Eskişehir'de bulunan Menderes'tir. Bu görev için Eskişehir'de bir yapılanma kurmak gerekmektedir. Bu iş için, daha öncesinden, Yb. Agasi Şen ve Yb. Hulusi Kaymaklı, 26 Mayıs 1960'ta Eskişehir'e gönderilmiştir. Bu isimler, Eskişehir'de, ilk olarak Alb. Muhsin Batur ile temas kurmuşlardır. Batur, yapılan teklifi kabul etmiştir. Sonrasında ekibe, General Süleyman Tulgan, Alb. Mustafa Azaklı ve Alb. Nadir katılmıştır. (Batur, 1985: 79-81) Oluşturulan birlik, İstanbul Radyosundan okunan bildiri ile harekete geçmiştir. Menderes'in bulunduğu uçak fabrikasını kuşatan birlikler, kendisini orada bulamamıştır. Daha sonra yer tespiti için F-86 uçakları havalanmış ve Menderes'in Kütahya'ya ilerlediği bilgisini ulaştırmıştır. Bu bilgi üzerine Alb. Batur önce Kütahya Hava Er Eğitim Tugayını arayıp, Menderes ve yanındakileri emniyet altına almalarını istemiştir. Ardından Bnb. M. Ali Biltan idaresindeki C-47 uçağı ile Kütahya'ya doğru havalanmıştır. (Batur, 1985: 82-83)

Batur ve ekibi Kütahya’da, Tugay Komutanı Alb. Süleyman Demet ve Vilayet Jandarma Komutanı Hamdi Alkan tarafından karşılanmıştır. Batur, derhal Menderes’in tutulduğu, Tugay komutanın odasına gitmiştir. Menderes burada Batur’a, durumun ne olduğunu sorunca Batur: Silahlı Kuvvetlerin memleket idaresini ele aldığını, kendisinin ise onu Eskişehir’e götürmekle görevli olduğu, cevabını vermiştir. Menderes, tevkif mi edildiğini sorunca Batur, kendisini emniyet altına alarak Eskişehir’e götüreceğini söylemiştir. Menderes, suçunu öğrenmek isteyince, Batur; “Ben size suç izafe etmekle vazifeli değilim” şeklinde cevap vermiştir. Ardından Menderes, Hasan Polatkan, Tahsin Yazıcı ve Zihni Üner, üstleri arandıktan sonra uçağa bindirilmiştir. Uçak Ankara semalarına yaklaştığında, bir başka uçakla irtibat kurmuştur. İrtibat kurulan uçak, İzmir’den gelen Org. Cemal Gürsel’i, Ankara’ya getiren uçaktır. Bir uçakda sabık başbakan, diğerinde ise ülkenin yeni lideri olacak kişi havada karşılaşmıştır. On yıllık Demokrat Parti iktidarı, 4 saat içinde devrilmiştir. (Batur, 1985: 84-85)



3. MÜDAHALE SONRASI DÖNEM ve I. MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN FAALİYETLERİ

3.1. Müdahaleye Tepkiler

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk askeri müdahalesi olan 27 Mayıs Askeri Müdahalesine; aydınlar, basın ve yurtdışından önemli bazı devletlerin, tepkileri söz konusudur.

3.1.1. Aydınların Tepkisi

27 Mayıs'a her ne kadar aydınların farklı tepkileri olmuşsa da, genel olarak tepkiler olumlu yönde olmuştur. Kimi araştırmacılar bu durumu, Demokrat Parti'yle beraber, devlete hizmet eden ancak, silik bir konumda bulunan Anadolu halkının ön plana çıkmasının, Burjuvanın duyduğu rahatsızlığa bağlamıştır. Bununla beraber aydınların olumlu tepkisini, Demokrat Partinin gittikçe artan baskıcı yönetiminin, dini istismar etmesinin ve son olarak da Atatürk İlke ve İnkılaplarından uzaklaşmasından dolayı bulan araştırmacılar da vardır. Bununla beraber, askeri müdahaleyi ilk başlarda olumlu karşılayanların, zamanla bu düşüncelerinin değiştiği görülmüştür. Bu çelişkili tutumun sebebi: ilk dönemlerde olumlu tepki verirken, biraz korku ve çekinik tavırlardan dolayı olabileceği gibi; Başta olumlu gelişmelerin yaşanacağına dair inancın, zamanla yaşanan gelişmelerle azalmasından dolayı da olabilir. Tüm bu görüş farklılıkları, yaşanan olay için yapılan adlandırmaları da etkilemiştir. Kimileri 27 Mayıs'a "Darbe" derken, kimisi "İhtilal" olarak nitelendirmiştir. Bununla beraber bazı aydınlar, İhtilalken darbeye dönüşmüş, tarzında ifadelerde bulunurken, kimisi de bunun tam tersini söylemişlerdir. O dönem bazı önemli simalarının düşüncelerini örnekleyecek olursak.

Hikmet Özdemir'e göre 27 Mayıs: milli kurtuluş savaşı anlamında bir ihtilal olmadığı gibi, siyasal iktidarın bir sınıftan diğerine geçmesi anlamında "devrim" de değildir. Bu yönüyle 27 Mayıs'ı, askerlerin yönetime el koyması ve parlamenter demokrasinin kesintiye uğraması nedeniyle "darbe" olarak adlandırmak doğru bir tutum olacaktır. Ancak sıradan bir darbe olarak da gösterilemez çünkü gerçekleştirilmesinde büyük çoğunluğun olmasa da belirgin bir çevrenin desteği vardır. (Özdemir, 1995: 229) Dolayısıyla bazı çevrelerde, müdahaleyi yapanların bile beklemedikleri kadar sevilenler olmuştur. (Cumhuriyet, 30 Mayıs 1960) DP'nin haksız ve baskıcı uygulamalarına karşı olan bir kısım halk kitlesi, muhalefet partileri, ordunun büyük kesimi, muhalif gazeteler ve üniversiteler, müdahaleye sıcak bakmış ve bu kesimler müdahalenin gerçekleştirilmesi için üstü kapalı da olsa çalışmışlardır. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2016: 159)

Tanör'de DP'ye karşı biriken ekonomik, sosyal ve siyasal muhalefetin varlığından söz ederek, bu muhalefetin, belirli bir sosyal taban ve kimliğe sahip olduğunu savunmuştur. (Tanör, 1999: 9-11) Tanör bu görüşünü ortaya koyarken, 27 Mayıs'ı, diktatörlüğe giden süreci kesen bir hareket olmanın yanında, sivil toplumun kaydedeceği sıçramayı hazırlayan bir basamak olarak değerlendirmiştir.

Genelde DP iktidarına karşı bir duruş gösteren aydınlar, iktidarın politikalarını Cumhuriyet ideallerinden bir sapma olarak görmüş ve karşı çıkmışlardır. Karşı oldukları DP iktidarını deviren müdahaleye de, büyük bir destek vermede sakınca görmemişlerdir. Müdahaleden sonra aydınlar arasında, müdahaleye hukuksal bir zemin oluşturma çabası dikkat çekmektedir.

Yaşanan askeri müdahaleyi, Türk anayasa hukuku geleneği, demokrasi ve özgürlük mücadelesi olarak değerlendirmiştir. Bu açıdan müdahaleye bakış, olumlu ve ilerici bir eylem şeklindedir. Aynı değerlendirme, Siyaset ve hukuk bilimi geleneğinde de söz konusudur. Kimi aydınlar, 27 Mayıs Müdahalesine açık övgülerde bulunmuştur. Bülent Nuri Esen bunlardan biridir. Esen'e göre Demokrat Parti meşruluğunu kaybeden bir iktidardır. Bu açıdan, 27 Mayıs Askeri Müdahalesi; anayasal düzeni korumak uğrunda ihtilal, Türkiye'deki baskıcı uygulamalara son verici ve demokratik düzeni koruyucu bir hareket, insan hakları prensiplerine saygılı haklı bir hürriyet mücadelesidir. (Esen, 1971: 130) 1961 Anayasasını eleştirmiş olan bazı yazarlar dahi, 27 Mayıs Hükümet Müdahalesini olumlu bir hareket olarak görmüşlerdir. 1982 Anayasasını hazırlayan Komisyonun Başkanı Prof. Dr. Orhan Aldıkaçtı'nın 27 Mayıs hakkındaki değerlendiresi şöyledir:

“27 Mayıs'ta Türk milleti adına Silahlı Kuvvetlerimiz, gayri meşru duruma düşmüş bir iktidarı tasfiye etmiştir. Aydınların, totaliter eğilimli bir idareye karşı ayaklanması, direnme hakkını kullanması doğaldır. Hürriyet mücadelesi daima aydınlar tarafından yapılmıştır. Çünkü aydın düşünür ve düşündükçe hürriyeti ister... Hürriyete karşı baskı, toplum hürriyeti benimserse başarısızlığa uğramaya mahkûmdur. Bilakis baskı altına alınan toplumda, karanlıklara gömülen hürriyet fikri, eğer toplumun ihtiyaçlarını karşılıyorsa, karanlıklardan keskin kılıçlar halinde çıkar. Bizde de böyle olmuş, ilkel görüşleriyle her şeyi satın alabileceğini sanan 1950–1960 iktidarı, satın alınamayacak varlıkların mevcut olduğunu böylece anlamıştır. Cumhuriyeti gençliğe emanet eden Atatürk'ün dehası bir kere daha anlaşılmıştır.” (Aldıkaçtı, 1973: 121)

Davut Dursun askeri müdahaleyi değerlendirirken, müdahaleye destek veren kesimlere dikkat çekmiştir. Dursun'a göre müdahaleye destek veren kesimler üniversite gençliği, öğretim üyeleri gibi eğitim düzeyi yüksek, DP iktidarı sırasında ekonomik sıkıntılardan etkilenmiş kimselerdir. Bu kesimlerin sahip oldukları siyasi bakış açısı ve değerler, CHP'nin savunduğu ve uygulamaya çalıştığı değerlerle örtüşmektedir. (Dursun, 2001: 25-26)

DP iktidarının ilk yılları, basının özgür dolayısıyla da mutlu olduğu dönemlerdir. Bu dönem için Ahmet Emin Yalman, “basının altın devri” tanımlamasını yapmıştır. (Yalman, 1992: 258) 1954 seçimlerinde DP'nin daha güçlü şekilde çıkması ve baskıcı politikalarını arttırması, muhalif basının eleştirilerini yoğunlaştırmıştır. Beraberinde iktidarın, muhalif basına karşı tavırları git gide sertleşmiştir. Bu dönemde basın davalarının sayısı artmaktadır. 1957 yılında, İsmet Paşa'nın gezilerini takip eden gazetecilerin, polis tarafından dövülmesi ve ellerinden kameralarının alınması olayını protesto için, Gazeteciler Sendikası bir bildiri yayınlamıştır. Bildiri zaten var olan gerginliklerin daha artmasına sebep olup, bildiriden dolayı sendika, 9 ay kapatılmıştır. DP'nin basın üzerindeki baskısı, Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıyla daha bir artmıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi'ne kadar gazete ve dergilere gelen kapama, para cezaları, tutuklamalar devam etmiş ve Tahkikat Komisyonunun koyduğu yasaklar nedeniyle basın mensupları görevlerini yapamaz olmuş, gazete ve dergiler, ya beyaz sayfalarla çıkmış ya da yalnız nesir yazıları yayımlanmıştır. 1955–1960 arasındaki 2300 basın davasında, 867 gazeteci mahkûm edilmiştir. (Koloğlu, 2006:124) Bu ve benzeri yasaklar ve baskılardan ötürü, basının, askeri müdahaleye bakışı olumlu olmuştur. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sabaha karşı gerçekleştiği ve gazeteler geceden basıldığından, müdahalenin yapıldığı gecenin sabahında çıkan gazetelerde, bu olayla ilgili haber vs yoktur. Askeri müdahale ilgili haber ve yorumlar, 28 Mayıs'tan itibaren, gazetelerde yoğunluk kazanacaktır. Daha önce belirttiğimiz gibi basının, askeri

müdahaleye genel bakışı olumlu olmuştur. Askeri müdahale haberleri, renkli ve büyük puntolu başlıklarla gazetelerde yer almıştır.

Halkın oylarıyla iş başına gelmiş bir hükümetin silahlı bir müdahale sonucu devrilmesi, gazeteler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin müdahale için: "kurtuluş bayramı", "hürriyet hareketi" (Hürriyet, 29 Mayıs), "şık ihtilalimiz" (Milliyet, 31 Mayıs) "milli inkılâp" (Hürriyet, 30 Mayıs) "Mustafa Kemal ihtilalinin devamı", "Milletin büyük saygıyla sevgiyle bağrına bastığı ihtilalimiz" (Cumhuriyet, 5 Haziran 1960) "boynu bükük, vur ensesine al ekmeğini sanılan Türk milletinin, uyuşukluğundan birden silkinip bütün o baskıyı, o zorba kuvvetleri coşkun bir sele kapılmış süprüntü küfeleri gibi önüne katıp götürmesi" gibi ifadeler kullanılmıştır. (Cumhuriyet, 5 Haziran 1960)

Cumhuriyet, yaşanan gelişmeyi olumlu bulup destekleyen gazetelerden biridir. Gazetede yazarlık yapan Hamdi Varoğlu, 30 Mayıs tarihli yazısında, 27 Mayıs için; "aydın kafalıların ihtilali" nitelendirmesinde bulunmuştur. Varoğlu yazısında: "Sizi, sizin kanınızla değil, kendi damarlarındaki asil kanın azametli şahlanışıyla boğanların ihtilâli... Yeryüzünde yapılan ilk ihtilalden zamanımıza kadar tek bir hükümet devirme hareketi göremezsiniz ki, başının, içi aydınlık dolu olan şanlı Türk subayının, kadife eldivenli demir eliyle indirdiği bu yumruklardan ölçülü olsun... Boşuna korkanlar belki şimdi bu korkularından dolayı pişmandırlar..." şeklinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Varoğlu'nun, 4 Haziran 1960 tarihli ve yine Cumhuriyet gazetesinde yer alan ve "Kadife eldivenli orduya" başlıklı yazısında: "Hürriyet müjdesini senin kahraman bir subayından aldığım ilk gece gözümün önünden gitmiyor şanlı ordu!... Benim senden bir istirhamım var! Demir elindeki kadife eldiveni artık çıkar. Çalman haklar geri alınırken senin demir eline çok muhtacız. Çalınanları, çiğnenenleri, ezilenleri, yok edilenleri kurtaran nasıl bükülmez bir el olduğunu, bu memleket de, bütün dünya da görsün!" ifadelerini kullanmıştır. (Maraşlı, 2010: 84)

CHP'nin resmi yayın organı konumunda olan, Ulus Gazetesi de, askeri müdahaleyi sevinçle karşılayan gazetelerdendir. Bülent Ecevit, müdahaleyle ilgili yazdığı köşe yazısında, müdahaleye destek verip, şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "...karanlık günlerin sona erdi Türk milleti!... Dün Türkiye'de büyük bir inkılap gerçekleşti, kökleşti. Bu inkılâp vatandaş suorunda boy verdi. Bu gençlik kanı ile sulandı, ordu eli ile pekişti... Türk halkı dün sabah uyandığında, güneşin ışığıyla beraber hürriyetin aydınlığına da kavuştu. Bu aydınlığı ona, Türk ordusu, bir büyük müjde olarak, gecenin karanlığında sessiz sedasız hazırlayıp, hak ettiği bir armağan olarak, gün ışığıyla beraber sundu. Sağ olasın Türk Ordusu! Günaydın Türk Milleti!" (Maraşlı, 2010: 84)

Ahmet Emin Yalman, askeri müdahaleyi değerlendirdiği yazısında, yaşanan olayı, İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasıyla eş tutarak, Demokrat Parti döneminde, ülkenin, sanki esir bir ülke konumunda olduğu yorumunda bulunmuştur. Yalman yazısında şu şekildedir: "Siyasi ufuklarımızın buhranlı, karanlık manzarasına bakarken, Allah'tan hiçbir zaman ümidimi kesmiyordum, milletimizin olgunluğuna, zor durumların eri olduğuna, varlığını, selametini, serbest gelişme imkânlarının tehdit eden her türlü tehlike ve engelleri yenmeyi bileceğine ait güven ve imanım asla sarsılmıyordu... Bu sabah erken saatlerde radyomu dinlerken, dünyalar birdenbire benim oldu. 1922'de Ege'nin istiladan kurtulduğu günlerde Ege halkının ağzından düşmeyen bir sözü tekrarlayarak 'Allah'ın bugünü de varmış' diye söyledim." (Vatan, 28 Mayıs 1960)

Benzer ifadelere, 1961'den itibaren çıkmaya başlayan, Yön dergisinde yayımlanan, Abdi İpekçi ile Çetin Altan ve Doğan Avcıoğlu'nun yazılarında da rastlanmaktadır. Askeri müdahaleyi olumlu karşılayan sadece sol basın ve solcu yazarlar değildir. Sağ basında da müdahaleyi olumlu karşılayanlar olmuştur. Bunlardan biri Tercüman gazetesidir. Gazetenin müdahale için değerlendirmesi: "Milletçe bayram sevinci içindeyiz" şeklinde olmuştur. (Tercüman, 28 Mayıs 1960)

Basının 27 Mayıs'a bakışı genel olarak olumlu iken, çok az da olsa müdahaleye karşı çıkanlar vardır. Örneğin Kemal Tahir'in 27 Mayıs ile ilgili değerlendirmesi şu şekildedir: "27 Mayıs hareketi, taa Osmanlıdan beri sürüp gelen aydın egemenliğinin yeniden kurulmak istenmesidir: Halktan umut kesenler, aydına umut bağlıyorlar.. Göreceğiz!... Aydının bizi yöneten bugünkü temsilcilerine bakıyorum da, içim kararıyor arkadaş!... Şuradan tutarlı bir yere, varamayacağımızdan korkuyorum." (Maraşlı, 2010: 85)

Yaşanan ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından ilk olan bu gelişme sonrasında, basının takındığı, gücün ve merkezin yanında olan tutumu, sonraki benzeri durumlara örnek teşkil edecektir.

3.1.3. İnönü'nün Tepkisi

27 Mayıs harekâtı ve akabinde yayımlanan bildiri, genel olarak İnönü'yü memnun etmiştir. Müdahale sabahı tüm yurttaki sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Ancak İnönü'nün evi, halk tarafından çevrelenmiştir. Yaşanacak olumsuz durumları engellemek için, bir tank taburu ile bir piyade birliğiyle beraber, Alb. Türkeş ve Bnb. Karan, İnönü'nün evine intikal etmişlerdir. Ardından ilk olarak İnönü'nün evi ve çevresi kontrol altına alınmış, sonrasında ise ikili, İnönü ile görüşmüştür. İnönü ile görüşen ilk ihtilalci Türkeş'tir. Görüşme sırasında İnönü, her iki askeri tebrik edip kucaklamış, sonrasında ise ihtilal karargâhına uğurlamıştır. (İpekçi ve coşar, 2012: 185-186) İnönü'yü ziyarete gelen başka bir subay ise Alb. M. Emin Aytekin'dir. Aytekin, Toker'den aldığı talimat doğrultusunda, İnönü'ye, evden çıkmamasını ve basına açıklamalarda bulunmamasını istemiştir. İnönü'nün bu gelişmeye yorumu: "Bizimle bir ilişkileri olsun istemiyorlar demek." şeklinde olmuştur. CHP Genel Sekreteri İsmail Rüştü Aksal, İnönü'ye, askerin gitmesinin gelmesi kadar kolay olmayacağı hususundaki endişesini paylaşmıştır. Buna karşın İnönü'nün tavsiyesi, aceleci olmayıp sükûneti muhafaza etmek olmuştur. (Toker, 1991: 17-18)

Müdahaleden bir gün sonra Gürsel, İnönü'yü arayarak kendisine:

"Size karşı kusurluyuz Paşam. Hareketimizi size önceden haber veremedik. Fakat verseydik, bizi bundan caydırmak isteyeceğinizi biliyorduk. Yapacak başka birşeyimiz kalmamıştı. Bizi affetmenizi rica ediyoruz. Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur Sayın Paşam..."

Bu sözlere karşılık olarak İnönü ise Gürsel'e: Memleket ve millet için büyük ve hayırlı bir iş yaptıklarını, Müdahalenin hayırlı uğurlu olması yolunda temennilerde bulunmuştur. Ayrıca asıl, kendisinin emirlerine amade olduğunu söylemiştir. (Toker, 1991: 21)

Yaşanan bu görüşme, İnönü tarafından, hem kendi desteğine muhtaç halde olup hem de kendisine karşı temkinli davrandıkları, şeklinde değerlendirilmiştir. Görüşmede İnönü, Gürsel ve ekibine, elinden gelen her türlü yardımı yapacağını belirtmiştir. Sonrasında İnönü, CHP

teşkilatlarına yolladığı bir genelge ile partililerin, iktidar hırsıyla hareket etmesini engellemeyi amaçlamıştır. (Toker, 1991: 21-23)

29 Mayıs'ta, İnönü, Gürsel'i ziyaret etmiştir. İkili arasında gerçekleşen görüşmede İnönü, üç tavsiyede bulunmuştur. Bunlar: Orduyu kontrol altında tutması, komite içinde birliği muhafaza etmesi ve bir an evvel seçimlerin yapılmasıdır. Gürsel, yapılan görüşmenin içeriğini komiteye anlatmıştır. Sonrasında ise Gürsel: "Geldi, keramet diye bunları söyledi, ben orduya hâkimim, arkadaşlarıma hâkimim, erken seçimi kendisi için istiyor. Çünkü gerdeğe girecek damat kadar sabırsızdır." Değerlendirmesini yapmıştır. (Örtülü, 1966: 13) İnönü ise görüşme ile ilgili gazetecilere: "İhtilal idaresinin liderini seçim yapmakta kararlı gördüğünü" şeklinde beyanatta bulunarak, müdahaleyi gerçekleştirenleri baskı altına almayı amaçlamıştır. Görüşme ile ilgili Gürsel'in açıklaması ise, görüşmenin bir nezaket ziyaretinden ibaret olduğu, şeklindedir. Gazetecilere, ihtilalcilerin seçimden yana olduğuna dair beyanatta bulunan İnönü'nün, yakın arkadaşlarına ihtilalcilerle ilgili değerlendirmesi tam aksi yönde olup: "Bunlar kolay kolay seçim yapacağı benzemiyorlar. Çetin bir mücadeleye hazırlanmalıyız!" şeklindedir. (Örtülü, 1966: 12-13)

3.1.4. ABD'nin Tepkisi

Daha önceden belirttiğimiz gibi 27 Mayıs olayı üzerine birçok çalışma bulunmaktadır. Bu kadar çok sayıda çalışma olmasına rağmen maalesef yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, dönemin politik bakış açısına ve siyasal görüşlere uygun şekilde yazılmıştır. Tartışmalı olan iddialardan biri de, yaşanan olayda ABD'nin parmağının olduğu iddialarıdır. Bu konuyu iyice kavrayabilmek için Demokrat Parti dönemi hatta II. Dünya savaşı sonrası Türk-ABD, ilişkilerine göz atmakta fayda olacağını düşünmekteyiz.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan iki kutuplu dünya düzeninde ABD, Türkiye'yi, SSCB'ye olan stratejik konumundan dolayı kendi yanına çekmek ister. Bu çerçevede, Marshall yardımlarıyla ülkede ve orduda ABD etkisi görülmeye başlanır. Bu durum ekonomik yönden Türkiye'nin oldukça işine gelir. Türkiye, NATO'ya girerek ABD ve Avrupa ülkeleri ile daha yakın ilişkiler içerisine girmek ister. DP Hükümeti'nin, Kore'deki ABD davasına duyduğu coşku, genel olarak NATO'ya girme hevesinden kaynaklanmaktadır. (Ahmad, 2010: 499) Ayrıca NATO'ya girerlerse ABD'den daha fazla ekonomik ve askeri yardım alabileceklerini düşünürler. Bu durum onları ABD çıkarları doğrultusunda hizmet etmeye yöneltir. Türkiye'nin 18 Şubat 1952'de NATO'ya girmesiyle birlikte askeri kanatta ABD etkisi daha da artmaya başlar. Marshall yardımları da, Türkiye'nin ABD'ye gittikçe yaklaşmasına sebep olur. DP ise NATO'ya kabul edilmeyi başarmış olmanın gururunu yaşar. Bu durum DP'nin ülke içerisinde büyük bir itibar kazanmasını da sağlar. ABD'nin güvenlik şemsiyesi altına girmenin karşılığı olarak, bu ülkeye karşı tavizler verilmeye başlanır. (Özdağ, 2004: 38) Fakat bu durum ordu içerisinde rahatsızlık yaratır. General Kenan Esengin, o dönem devlet yönetiminin içerisinde bulunduğu ruh halini ve bunun subaylar üzerindeki etkisini şöyle açıklar:

"NATO'ya girişimiz, nasıl olsa silah, araç, gereç ve yardım alıyoruz diyen bir zihniyet ile DP yöneticileri, bütün tarihi geleneklerimize ve ordunun onuruna ters düşen tavizler veriyor, yabancılara denetim hakkı tanıyor, emir ve komuta zincirinde rütbe ve kıdem gözetmeden onlara bir üstünlük tanıyordu. Bu da hoşnutsuzluklara ekleniyor ve Silahlı Kuvvetlerde yeniden politikaya karışma, siyasi iktidarı yıkma fikrini güçlendiriyordu." (Esengin, 1978: 10)

Ordunun bu durumu, o dönemde subaylar arasında DP iktidarına karşı var olan olumsuz tutumu daha da arttıracaktır. Fakat DP iktidarı, o sıralarda yalnızca ABD'den gelmekte olan yardımların miktarına odaklanmış olduğu için, genç subayların kaygılarını pek de umursamaz.

Görüldüğü üzere, ülkede ABD'nin en etkili olduğu yıllar, Menderes dönemiyle başlamıştır. Hatta Menderes'e karşı olanların, onu en çok suçladığı konu, ülkedeki ABD etkisi ve kontrolünün, bir ülkenin bağımsızlığını zedeleyecek derecede artmasıdır. Bu çerçeveden bakılınca, ABD'nin, bu denli yakın ilişkiler kurduğu. Hatta kontrolü altına aldığı bir yönetimi devirmesi pek de mantıklı bir durum değildir.

27 Mayıs'ta, ABD parmağı varlığı iddiasında bulunanların, iddialarında en çok gösterdikleri deliller: müdahale sonrası oluşturulan MBK'nın 38 üyesinden, 22'sinin ki buna Alparslan Türkeş de dâhil, ABD'de eğitim alması ve harekâtın hemen akabinde yayımlanan bildiride geçen, NATO ve CENTO'ya bağlılık ifadeleridir. Bu iddiaları değerlendirecek olursak. Öncelikle Türk subaylarının ABD'de eğitim almaları, 1947 yılında imzalanan Askeri İşbirliği Anlaşması gereğidir. Hatta bu tarz anlaşmalar Demokrat parti döneminde daha da artmıştır. 27 Mayısçıların en büyük çekincesi yaptıkları harekâta, ABD ile 1959'da imzalanan, Karşılıklı Yardım Anlaşması, gereğince bir ABD müdahalesinin gelebilecek olmasıdır. Yine bu ihtimalden dolayı, müdahale yanlısı bir subayı, ABD elçiliğinde görevlendirmek için gayret sarf etmişlerdir. Bununla beraber müdahale tarihi seçilirken, Menderes'in yurt dışına çıkacağı tarihten bir gün öncesi seçilmiştir. Bunun sebebi, Menderes yurt dışındayken yapılacak harekâta, ABD müdahalesi gelebileceğinden çekinilmesidir. Bu çerçeveden değerlendirme yapılacak olursa, ABD'nin kendi adamlarının yaptığı harekâta, yine ABD tarafından müdahale edileceği korkusu çok da mantıklı gelmemektedir. Müdahale sonrası yayımlanan bildirideki, NATO ve CENTO'ya bağlılık ifadelerine gelince, bundaki amaç başta ABD olmak üzere batı dünyasının tepkisini almama gayretidir.

ABD, 27 Mayıs öncesindeki gelişmeleri, doğal olarak dikkatle takip etmiş, ABD'nin Ankara Büyükelçisi ısrarla bir müdahale olmayacağı doğrultusunda rapor vermiştir. (Arcayürek, 1990: 182-183) Nitekim ABD'nin önde gelen yayın organlarından New York Times'ta 28 Mayıs 1960 günü yer alan bir yorum 27 Mayıs öncesini ve hemen sonrasındaki günleri ABD açısından şöyle değerlendirmiştir:

"Türkiye'deki askeri hükümet müdahalesi Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın yüksek dereceli yetkilileri için tam bir sürpriz olmuştur. Yetkili kaynaklardan aldığımız habere göre Ankara'daki Amerikan Büyükelçiliği'nin en son ana kadar Washington'a gönderdiği raporlarda, Başbakan Menderes'in, aleyhindeki akımlara direnç göstermesi ve vaziyete hâkim kalması ihtimalinin çok kuvvetli olduğu bildirilmiştir. Büyükelçilik, ordu tarafından bir hareketin olmasının mümkün olmadığını ileri sürmüştür. Bu fikre, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un Başbakan Menderes'i kesinlikle desteklemesi ve onun idare etmediği ve hoş görmediği bir askeri müdahalenin akıldan bile geçemeyeceği noktasından hareketle varmıştır. Buna karşın Amerikan Merkezi İstihbarat Servisi aldığı raporlarda, Menderes'in fırtınayı karşılayabilmesinden şüphe etmiş, bununla beraber yatışmasının pek yakın görünmediğini ileri sürmüştür. Yalnız, Amerikan Savunma ve Dışişleri Bakanlığı'nda Türkiye'yi yakından tanıyan orta dereceli memurlar, Menderes'e karşı bir müdahale yapılması ihtimalini yakın görmüşler ve özellikle Kayseri hadiselerinden sonra bazı subayların ordudan istifasını buna delil olarak göstermişlerdir. Hele Harp Okulu öğrencilerinin gösterisi bunların gözünü açmıştır. Hadiselerden

sonra Washington'da hiçbir telaş duyulmamıştır. Gerek Orgeneral Cemal Gürsel'in ve gerek kendisiyle beraber çalışanların hür dünya ve NATO taraftarı oldukları hakkında en küçük bir şüphe yoktur.” (Erakalın, 2000: 173)

New York Times, 29 Mayıs 1960 tarihli sayısında ise Türkiye'deki iktidar değişikliğini okurlarına “Kabinenin başına geçen General Gürsel, baskıyı kaldırıyor” başlığı ile vermiş; alt başlıkta ise “Halk yeni rejimi neşe içinde kucaklıyor, gazeteciler ve öğrenciler serbest bırakıldı” ifadesi kullanılmıştır. Haberde Türk halkının; Gürsel'in “en kısa sürede seçimlere giderek iktidarı sivillere devredeceğiz, diktatör olmaya niyetim yok” sözüne güven duydukları belirtildikten sonra, üç ay öncesine kadar, Washington Büyükelçiliği görevinde bulunan yeni Dışişleri Bakanı Selim Sarper, okurlara tanıtılmıştır. (Erakalın, 2000: 173) Bu haberler de bir bakıma Amerikan politikalarına ters düşülmediği müddetçe, hâkim rejimin niteliğinin ne şekilde meydana geldiğinin çok da önemi olmadığına işaretlerini vermiştir.

Her ne kadar 27 Mayıs'ı gerçekleştiren ekip “NATO'ya ve CENTO'ya bağlılıklarını dünyaya iletmişler” ise de ABD Elçisi Fletcher Warren, ihtilâlden bir gün sonra MBK başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ile görüşmeye gitmiştir. (Erakalın, 2000: 184) Bu görüşme ihtilal ekibinin ilk dış teması olup, Dışişleri Bakanı Selim Sarper de çevirmenlik yapmıştır. Warren, ziyaretini hemen o gece ABD'ye şöyle rapor eder:

“Gürsel bizi yalnız kabul etti. Kendisini daha önce görmüştüm ama iyi tanıımıyordum. Türkleri iyi tanımayan birisi onu Alman sanabilir. Yavaş konuştu, mantıklı şeyler söyledi, dikkatli konuşmaya özen gösteriyordu. Beni kabulü dostçaydı ve bu koşullar altında beklenebilecek her türlü konukseverliği gösterdi. Söz alarak ‘Şimdiye kadar tanık olduğum en kesin, etkili ve çabuk müdahale idi bu müdahale... Bize ulaşan bilgilerden devrimci hareketin ülkenin tamamında denetimi elinde tuttuğunu sandığımı, değerlendirebildiğim kadarıyla Ankara halkının sonuçtan memnun olduğunu’ söyledim. Gürsel başı ile onayladı ve cuntanın neden böyle davranmak zorunda kaldığını anlattı. Ben ise Lâtin Amerika'dan örnekler vererek ‘gelecekte herhangi bir çatışmacı siyasal bölünmenin dışında kalmanın askerler için çok zor olacağını hissettiğimi’ söyledim. Sarper bu sözleri çevirdiğinde Gürsel başıyla onayladı ve devam etmemi istedi. ‘Türk askerinin eyleminin ABD'nin, İngiltere'nin ve Batı dünyasının geri kalan bölümü üzerinde ne gibi bir etki yaratacağını kestiremediğimi; Amerikan kongresi üzerinde olumlu bir etki yaratmayabileceğini’ belirttim.” (Erakalın, 2000: 185)

Orgeneral Gürsel, söyleşinin sonunda esas konuya girer. Sorumluluk taşımadığı geçmiş yönetimin ülkeye felaket bir mali miras bırakmış olduğunu söyler. Maliye Bakanlığı Müsteşarı'na 1 Haziran'da kaç paraya ihtiyacı olduğunu sormuş; “elde 23 milyon lira var ama devlet memurlarının maaşını ödemek için 183 milyon lira lâzım” karşılığını almıştır. Gürsel, ilk aylıkların ödenmesinin hükümeti açısından önemini, ayrıca belirtmeye gerek olmadığını belirtir. Warren ise Maaşların ödenmesi hususunun ne denli önemli bir konu olduğunun farkında olduğunun ancak bu yardımın yapılmadan önce bazı hususların aydınlatılması gerektiğini söyler. Warren görüşmeyi “Güçlük yaratmak için değil, güçlüklerin aşılması için buradayım. Beni ne zaman görmek isterseniz size hemen ulaşacağım.” sözleriyle noktalar. (Erakalın, 2000: 186)

Nihayetinde MBK üyeleri 1959 tarihli Karşılıklı Yardım Anlaşması'nın ABD'ye bir müdahale hakkı tanıyıp tanımadığı sorusuna cevap ararken; ABD hükümeti, 30 Mayıs 1960 tarihinde MBK yönetimini resmen tanıdığını ilân etmiş; Batı dünyasının öteki ülkeleri de, ABD'yi takiben yeni rejimi tanıdıklarını belirtmişlerdir. (Erakalın, 2000: 184)

ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower, 11 Haziran 1960 tarihinde, ABD-Türkiye arasındaki dostane diyalogların sürmesine ilişkin Orgeneral Cemal Gürsel'e göndermiş olduğu mektupta şu ifadeler yer vermiştir:

“Muhterem Devlet Reisi

Türkiye'ye vaki ziyaretlerim, Türk Milleti'ne ve yıllar boyunca karşılaştığı meselelere karşı bende derin ilgi ve alâka uyandırmıştır. Ahiren devlet reisliğini deruhte ettiğinizde, vatandaşlarınıza ve dış dünyaya vaki yapıcı beyanlarınızı hususi bir alâka ile takip ettim. Seçimler yapmak ve hükümet idaresini yeni seçilecek makamlara devretmek hususunda izhar ettiğiniz azim, Türkiye'nin bütün dostları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu seçimlerin ve idareniz altında hazırlanmakta olan yeni Anayasa'nın, Türkiye'de demokrasinin gelişmesinde yeni bir merhale teşkil edeceğini hepimiz candan ümit ediyoruz. Hükümetinizin, Türkiye'nin NATO ve CENTO ile bağlarını muhafaza etmek hususundaki azmi, benim için ve hür dünyanın müdafaası gayesi ile kurulmuş bu müşterek emniyet teşekküllerinde Türkiye ile teşriki mesai edenler için keza büyük bir memnuniyet kaynağı teşkil etmiştir. Hükümetim, Türk ve Amerikan milletleri arasındaki münasebetlerin öteden beri mümeyyiz vasfını teşkil etmiş olan dostluk ve işbirliği ananesine uygun olarak, Türkiye ile samimi münasebetlere devamdan memnuniyet duyacaktır. Kendinizi ve hükümetinizi, hizmetine vakıf etmiş olduğunuz yüksek ideallerin gerçekleştirilmesi ve hâlen karşılaştığımız meselelerin halli için en hararetle muvaffakiyet temennilerimi sunarım, Muhterem Devlet Reisi. Saygılarımla.”¹⁶

ABD Dışişleri Bakanlığı, 27 Mayıs İhtilali'nden bir yıl sonra hazırladığı bir rapor ile MBK üyelerini karakterlerine varıncaya kadar tahlil eder. Yıllar sonra gizliliği sona erdiği için açıklanan raporda, başta Devlet Başkanı Cemal Gürsel olmak üzere MBK üyelerinin çoğunluğu ABD yanlısı olarak nitelendirilmişlerdir. (Çetin, 2006: 33) Raporda bazı 27 Mayısçıların isimlerinin karşısında yazılan notlarda şu değerlendirmeler bulunulur:

- Fahri Özdilek: ABD yanlısı ve batııcıdır.
- Cemal Madanoğlu: Sağlam bir ABD yanlısıdır.
- Mucip Ataklı: Paris'teki NATO karargâhlarında görev yapmıştır.
- Osman Köksal: 1952-53 yıllarında Kore'de savaşmış ve ABD'nin üstün hizmet madalyası ile ödüllendirilmiştir.
- Sami Küçük: ABD yanlısı olduğunu saklamayan birisidir.
- Suphi Karaman: Avrupa'da bulunmuştur. ABD'nin yürüttüğü Atom Silahları Kursu'nu bitirmiştir.
- Ahmet Yıldız: ABD'de Fort Still'deki Top Okulu'nu bitirmiştir. Fort Bragg'daki Psikolojik Savaş Merkezi'nde eğitim görmüştür.
- Suphi Gürsoytrak: Fort Leavenworth'daki ABD Kurmay Koleji'nden mezun olmuştur. (Çetin, 2006: 33-34)

3.1.5. SSCB'nin Tepkisi

Askeri müdahalenin daha ilk günleri sayılabilecek dönemlerde, SSCB'nin Ankara Büyük Elçisi Rijov, Türkeş'i arayarak, elçilik binasında, bir akşam yemeğine davet etmiştir. Yemeğe Türkeş, Dışişleri Bakanlığı Ekonomi Dairesi Genel Müdür Yardımcısı Mehmet Baydur'la beraber

¹⁶ T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri, Dosya: A4, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 7.40..16.

gitmiştir. Yemekte Rijov, Kafkasya'daki Türkiye sınırından itibaren Karadeniz kıyılarının 259 km derinliğine kadar, bütün alanı silahtan arındıracaklarını ve Türkiye'ye her yıl 500 milyon dolar hibe vereceklerini söylemiştir. Bütün bunlara karşılık Türkiye'den istenen ise, NATO'dan ayrılmasıdır. Türkeş, Sovyetler ile dostluğu önemsediklerini ancak NATO'dan ayrılmanın mümkün olmadığını söylemiştir. Rijov'un teklifini Türkeş, Gürsel'e aktarmış ancak Gürsel bunu düşünmeye değer bir hadise olarak görmemiştir. Buna rağmen, SSCB, müdahale oluşturulan yeni yönetimi, 31 Mayıs 1960'ta tanımıştır. Bu tarihten itibaren Gürsel ve Kruşçev basın üzerinden birbirine gönderme yapma şeklinde temas kurmuştur. Ancak Türkiye'nin bulunduğu ittifak sisteminden vazgeçmek istemeyişi bir ilerleme kaydedilmesini engellemiştir. (Akalin, 2000: 25-27)

3.2. Müdahalecilerin İlk Faaliyetleri

Askeri müdahalenin gerçekleştiği tarih olan, 27 Mayıs 1960'tan, 26. Cumhuriyet Hükümetinin kurulduğu 28 Ekim 1961'e kadarki dönem "27 Mayıs Dönemi Rejimi" dönemidir. Bu dönemde ülkede olağanüstü hal durumu söz konusudur. (Günel, 2009: 153) Müdahalenin ardından ilk yapılan faaliyetler, müdahaleyi tüm yurt sathında geçerli kılma olmuştur. Bunun gerçekleşmesi için de öncelikle, tüm ordu komutanlıklarının, 27 Mayıs'a destek vermesi gerekmektedir. Mevcud durum şu şekildedir: 1. Ordu Komutanı Özdilek, askeri müdahaleye katılmıştır. 2. Ordu Komutanı Kuyaş ise tutuklanmıştır. 3. Ordu Komutanı olan Orgeneral Ragıp Gümüşpala ise, askeri müdahaleyi gerçekleştirenlerin başındaki kişi kendisinden daha kıdemli biri değilse, kendisine bağlı orduyla Ankara'ya yürüyeceğini açıklamıştır. Gerek Gümüşpala'nın açıklaması ve gerekse de müdahaleyi gerçekleştiren ekibin, ordunun Orta-Alt rütbeli subaylardan oluşmasının, TSK'daki emir-komuta zincirine zarar vereceği tehlikesinden dolayı, müdahalenin başına, Gümüşpaladan daha kıdemli olan bir Orgeneral'in getirilmesi zorunluluğunu doğmuştur. Bu kişi, müdahaleden haberi dahi olmayan Emekli Orgeneral Cemal Gürsel olacaktır. (Özdağ, 2004: 198-234) İhtilal bildirisinin Ankara'da ilk okunuşundan itibaren, sürekli yapılan düzeltmelerle okunmaya devam edilmiştir. Bu süreçte, Eskişehir'den getirilen; Menderes, Polatkan, Yazıcı ve Üner, bildiriye dinleyince harekâtın tarafsız oluşuna sevinmiştir. Bildirinin tekrar okunuşu ile Kore Türk Tugayı Komutanı Tahsin Yazıcı bildiriye okuyan Türkeş'i tanımış ve şu sözleri söylemiştir:

"...Bu Albay Alpaslan Türkeş'in sesi olacak. Eğer aldanmamışsam biraz evvel söylediğim sözlere yeni delil buldum demektir. Çünkü bu Albay Halk Partisi devrinde birçok badireler atlatmıştı. Onların lehine hareket etmesine imkân yoktur. Anlaşıyor ki, bu hakemlik işidir." (Direnoğlu, 1992: 53)

Müdahalenin gerçekleştiği sabahının ilk saatlerinden itibaren, vatandaşlar evlerine astıkları bayraklarla askeri müdahaleye desteklerini göstermişlerdir. Sokağa çıkma yasağına rağmen ciddi bir kalabalık sokaklara dökülmüştür. Bir kısım halk tankların üzerine çıkmış, bir kısmı ise askerleri omuzlarında taşımıştır. Mevcud durum subayların hoşuna gitse de ertesi gün "tezahürat artık durmalı" şeklinde duyuru yapılarak sükûnet sağlanmaya çalışılmıştır. (Birand, dündar ve Çaplı, 2016: 159)

Halk tarafında ve sokaklarda bunlar yaşanırken, İhtilal Karargâhında ise tam bir kaos durumu söz konusudur. Karargâh, harekâtın başarıya ulaşması ile beraber subaylarla dolmuş ve çalışamaz hâle gelmiştir. Bunun üzerine karargâhın, Genelkurmay Başkanlığına nakline karar

verilmiştir. Böylece Sıkıyönetim Karargâhı, Ankara Kumandanlığı olarak Madanoğlu'na bırakılmıştır. İhtilal Karargâhı Genelkurmay Askerî Şura Salonu'na taşınmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 186-187)

3.2.1. Gürsel'in Müdahalenin Başına Geçirilmesi

Bilindiği üzere Gürsel, sona ana kadar müdahalecilerle beraberken, müdahalenin arifesi sayılacak günlerde emekliye ayrılmıştır. Müdahaleyi gerçekleştirenler, başlarında, daha önce sayılan sebeplerden ötürü, lider olarak Gürsel'in olduğu açıklamalarını yapmışlardır. Ancak bu sıralarda Gürsel İzmir'dedir ve yaşananlardan habersizdir. Bir an önce Gürsel'in Ankara'ya, müdahale ekibinin başına getirilmesi gerekmektedir. Bu görevi gerçekleştirmek için, İstanbul Ekibinde bulunan Mucip Ataklı, Muzaffer Özdağ ve Numan Esin, çalışmalara başlamıştır. Gürsel'i getirecek heyet oluşturulduktan sonra (Özdağ, 1997: 234), İstanbul'dan 09.15'te İzmir'e gelen "Çubuk 6024" adlı uçak, buradan Gürsel'i alarak Ankara'ya yönelmiştir. Bu sıralarda Ankara'da ise, ihtilal karargâhının, Genelkurmay Başkanlığı'na taşınması çalışmaları tamamlanmıştır. (Özdağ, 1997: 234)

Gürsel, uçaktayken kendisini getiren heyette bulunan, Kurmay Binbaşı Avni Eevli'ye şu emirleri yazdırmıştır:

1. Ankara, İstanbul ve İzmir'e birer askeri vali tayin ettirilecektir.
2. Uşak Valisi tutuklanacaktır.
3. Yassıada hemen boşaltılacak, tutuklu DP'liler buraya yollanacaktır.
4. Her il ve ilçedeki koyu partizan faaliyetleri ile tanınan DP'liler de tutuklanarak buraya gönderilecektir.
5. Emniyet müdür ve yardımcıları ile partizan polisler tutuklanacaktır.
6. Gereksiz tutuklama yapılmayacaktır.
7. Dışişleri Bakanlığı'na Selim Sarper getirilecektir." (Turgut, 1998: 17-18)

Bu emirler Gürsel'in İhtilâl lideri olarak ilk emirleridir. Gürsel saat 11.15'te Ankara'ya gelmiş, burada Sıkıyönetim Karargâhında kısa bir süre oturduktan sonra Alparslan Türkeş'in refakatinde. İhtilal karargâhı olarak belirlenen, Genelkurmay Başkanlığı'nın Şura Salonuna geçmiştir. Karargâhta diğer subaylarla da tanışan Gürsel, Yassıada'nın boşaltılmasını ve tutuklananların oraya naklini emretmiştir. Ayrıca Gürsel karargâhta, Türk Milletine ilk hitabını da yapmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 187) Ardından Gürsel tarafından yazılan acele bir atama emriyle Türkeş, Basın Yayın Genel Müdürlüğüne getirilmiştir. Bu görev gereğince Türkeş yerli-yabancı basın mensupları ile görüşmüştür. (Turgut, 1995: 157) Türkeş saat 15.00'te ihtilalin amacı ve tarafsızlığını içeren bilgiler ile ihtilalin lideri olan Gürsel'in biyografisine ait bilgileri paylaşmıştır. Basın toplantısında Gazeteciler tarafından sorulan: "Memlekette demokrasiyi nasıl ve ne zaman kuracaksınız?" sorusuna Türkeş: "En kısa zamanda âdil ve serbest seçimlere giderek... Memlekette kurulan demokrasinin devam etmesi gayesindeyiz..." şeklinde cevaplandırmıştır. Sonraki soru: "seçimlere Demokrat Parti de dâhil mi?" şeklinde olmuştur. Türkeş'in bu soruya cevabı ise: "Şüphesiz..." şeklinde olmuştur. Böylelikle Türkeş, ihtilalin tarafsız olduğu imajını vermeyi amaçlamıştır. (Turgut, 1995: 148) Saat 16.00'dan itibaren, Gürsel'in yaptığı konuşma kayda alınarak, radyoda yayınlanmıştır. Yayınlanan konuşmada Gürsel özetle; son bir ayda meydana gelen hadiselerin ülkeyi bir kardeş kavgasına sürüklediğini,

bu gidişe bir son vermek için idareye el koyduklarını ancak bu durumun geçici olduğunu ve en kısa zamanda seçimlere gidileceğini söylemiştir. (Özdağ, 1997: 245-246)

3.2.2. İlk Toplantı ve İlk Fikir Ayrılıkları

İhtilalin, başında Cemal Gürsel'in bulunduğu ve adının Milli Birlik Komitesi olan bir komite tarafından gerçekleştirildiği tüm dünyaya ilan edilir ancak komitenin kimlerden oluştuğu belli değildir. O an için ismi net olarak bilinen ve kamuoyuna açıklanan tek kişi Orgeneral Cemal Gürsel'dir.

Genelkurmay Şura Salonu'nda gün boyu devam eden görüşmeler Gürsel'in: "Çocuklar, artık ben geldim. Buradayım. Size gerek kalmadı, hepiniz karargâhlarınıza, şubelerinize dönün, gidin!" emri ile gergin bir hâl almıştır. Okan, masaya yumruğunu vurmuş ve bağırmaya başlamıştır. Bu denli bir tepkiyi beklemeyen Gürsel, durumu toparlamak istemişse de başarılı olamamıştır. (Turgut, 1995: 149) Gürsel'in amacı, yönetimi bir an önce sivillere bırakmaktır. Bu konuda, Madanoğlu da aynı düşüncededir, hatta Madanoğlu, bu amaç çerçevesinde bazı girişimlerde dahi bulunmuştur. Ancak komitedeki diğer subaylar, onlar gibi düşünmemektedir. Gürsel ve Madanoğlu, komitenin, müdahale sonrası nasıl bir düzen oluşturulacağına dair yaptığı tartışmalardan habersizdirler. Bunun sebebi de Gürsel'in, bilindiği gibi emeklilik talebi ve sonrasında izne çıkması ve buna ek olarak, komiteden yalnız üç kişiyle temas kurmasıdır. Madanoğlu ise komiteye zaten son zamanlarda katılmıştır. Kaldı ki komitenin kendisi de, müdahale sonrası dönem konusunda fikir birliği içinde değildir. Komitede Türkeş'in başını çektiği bir grup, müdahaleyi yalnız siyasal amaçlara dayandırmamış, sosyal ve ekonomik amaçları da göz önünde bulundurmıştır. Bu grup, ülkenin geri kalmışlık düzeyini sona erdirmek için siyasi kaygılardan arınmış askerî bir hükûmetin, bir seçim devresi kadar iktidarda kalmasını amaçlamıştır. Ancak bu fikirlerden habersiz olan Madanoğlu, müdahalenin başarılı olmasının hemen ardından İstanbul Üniversitesinden profesörleri çağırtmış ve onların bir Anayasa ve Seçim Kanunu yapmasının ardından, iktidarı terk etmeyi düşünmüştür. Ancak sorun şu ki, Madanoğlu bu faaliyetlerde bulunurken kimseye danışmamıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 193-195)

3.2.3. İlim Heyetinin Ankara'ya Gelişi

Örgütün, müdahale öncesindeki yaptığı toplantıların birinde, müdahale sonrası; Danıştay, Yargıtay ve Askeri Temyiz Mahkemesi üyelerinden, partizan ve DP'li olmayanlarla, profesörlerden oluşan bir meclis kurulup, işin onlara bırakılması konuşulmuştur. (İpekçi ve Coşar, 1965: 252-257) Bu amaç doğrultusunda Cemal Madanoğlu, müdahale sabahı tanıştığı Prof. Dr. Nedim Ergüder'den birkaç profesör ismi yazmasını istemiştir. Ergüder; Sıddık Sami Onar, Naci Şensoy, Hüseyin Naili Kubalı, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Ragıp Sarıca, Tarık Zafer Tunaya, İsmet Giritli ve Muammer Raşit Seviğ'in adlarını yazmıştır. İsimleri alan Madanoğlu, İstanbul'a gönderdiği bir mesajla, bu kişilerin derhal Ankara'ya yollanmasını istemiştir. (İpekçi ve Coşar, 1965: 253-254) Tabii az önce değindiğimiz gibi, Madanoğlu bunu yaparken kimseye danışmamıştır. (İpekçi ve Coşar, 1965: 253-254) Bahsi geçen akademisyenler, Şefik Soyuyüce tarafından toplanıp, bir grup subayla birlikte Ankara'ya getirilmişlerdir. Genelkurmay Başkanlığı'nda karşılanan profesörler, önce burada bulunan subaylarla tanıştırılmıştır. Sonrasında ise bu isimlerle Madanoğlu bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Madanoğlu, bir konuşma yaparak, askeri müdahaleyi makam mevki için yapmadıklarını, kalıcı olmadıklarını, iyi bir anayasa ve

seçim yasası yapıldıktan hemen sonra seçime gitme düşüncesinde olduklarını söylemiştir. (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1988) Daha sonra toplantıya Cemal Gürsel de katılmıştır. Gürsel; hocaların tutacağı işğa ihtiyaçları olduğunu, ülkenin adil bir anayasa ve seçim sistemine ihtiyacı olduğunu, bu konuda onlara güvendiklerini söylemiştir. Konuşmanın devamında Gürsel, profesörlere, yetkilerinin neler olduğu, hukuken neler yapabilecek durumda olduklarına dair, normalde bir ihtilâlcinin sormasının pek de uygun olmadığı, bazı soruları sormuştur. (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1988) Sorulara ilk cevap Sıddık Sami Onar'dan gelmiştir. Onar, öncelikle yapılan askeri müdahaleyi övüp, sonrasında DP'nin yaptığı uygulamalarla, anayasaya aykırı eylemlerde bulunması, ordunun müdahalesinin, bir darbe değil, meşru bir hakkın kullanılması, olduğu cevabını vermiştir. Hüseyin Naili Kubalı ise Gürsel'e, artık kurucu bir güce sahip olduklarını, bu sebeple de anayasa dâhil, her türlü hukuki mevzuatta istenilen değişiklikleri yapmaya haiz olduklarını, söylemiştir. Bu cevaplar üzerine Gürsel, Onar'dan, bir anayasa komisyonu kurup, kendisinin de başına geçmesini ve bir anayasa taslağı hazırlamasını istemiştir. Söz alan Velidedeoğlu, Gürsel'e, anayasada özellikle olmasını istediği belirli ilkelerin olup olmadığını sormuştur. Bu soruya Gürsel'in cevabı, "Öyle bir anayasa yapınız ki, Türk Milleti bir daha özgürlük mücadelesi yapmak ihtiyacı duymasın, iktidarlar dâhil hiçbir güç, dini, siyasete alet edemesin ve bu memlekette laikliğin kılına dokunulmasın." Şeklinde cevap vermiştir. (Cumhuriyet, 26 Mayıs 1988)

Genelkurmay Başkanlığı'na 28 Mayıs sabahı gelen profesörler; Tunaya, Velidedeoğlu ve Onar tarafından hazırlanan, Anayasa Komisyonu Raporu Metni'ni, birlikte çalışarak hazır hâle getirmişlerdir. (İpekçi ve coşar, 1965: 268) Hazırlanan bu rapor, Tunaya tarafından, Başbakanlık binasında, Gürsel'e okumuştur. Raporda DP yönetimi çok ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Askeri müdahalenin isabetli bir karar olduğuna vurgu yapılan raporda, acilen yapılması gereken iki faaliyet söylenmiştir. Bunlar, Demokratik gereklere uygun, fiili ve geçici bir hükümetin kurulması ile evrensel demokratik ilkeleri içeren yeni bir Anayasa ve siyasal iktidarın, milletini istismarına yer vermeyecek yeni bir seçim kanununun hazırlanmasıdır. (Ş. Aydemir, 1980: 460-463) Raporu dinleyen Gürsel, Onar'a; Kendisinin Anayasayı hazırlayacak olan komisyonun başkanı olduğu, bu konuda tam yetkili olduğu, istediği kişileri yardımcı olarak seçmekte özgür olduğu, son olarak, söz konusu taslağın On beş gün içinde hazır olmasının gerektiğini, söylemiştir. (İpekçi ve coşar, 1965: 269) Onar; on beş gün içinde tasarının yetişmesinin çok zor olduğunu ancak, en kısa zamanda teslim edileceğini söylemiştir. Gürsel; heyete üç ay içerisinde seçimlere gitmek istediğini, nispi seçim sistemine ve çift meclisli parlamento yapısına geçilmesi gerektiğini anlatmıştır. Din istismarının konusunda hassasiyetini belirten Gürsel, toprak reformunun gerekliliğini belirtmiştir. (İpekçi ve coşar, 1965: 269)

3.2.4. Anayasa Komisyonu Raporu

Gürsel'e okunan taslak halindeki rapor, üzerinde biraz daha çalışıldıktan sonra yayımlanmıştır. Raporu hazırlayan heyetin başkanı, İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Onar olup, Heyette ayrıca: Ceza Hukuku Profesörü Naci Şensoy, Medeni Hukuk Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Esas Teşkilat Hukuku Prof. Hüseyin Nail Kubalı, İdare Hukuku Profesörü Tarık Zafer Tunaya ve İdare Hukuku Doçenti İsmet Giritli bulunmaktadır. (Elevli, 1960: 190) Yayımlanan raporda, sabık hükümetin, eylem ve kararlarıyla, anayasayı ihlal suçunu işlediği ve hukuki açıdan meşruiyetini kaybettiği belirtilmiştir. Bu sebeplerden dolayı da,

askerin yönetime karşı yaptığı bu müdahale, kardeşkanına son verme ve anayasayı ihlal eden bir idareyi ortadan kaldırma amacını taşıdığından, haklı ve meşru bir eylem olarak gösterilmiştir. Raporda Ayrıca, bundan sonraki süreçte yapılması gereken iki hususun aciliyet arzettiği belirtilmiştir. Bunlardan ilki, bir an evvel geçici bir hükûmetin kurularak idarenin ele alması, ikincisi ise, artık geçerliliğini kaybetmiş duruma gelen anayasa yerine, yeni bir anayasa ve seçim kanunu hazırlanmasıdır. Anayasanın ve seçim kanununun hazırlanması görevi, yukarıda ismi geçen İstanbul Üniversitesi akademisyenlerine ve Ankara Üniversitesinden dâhil edilecek akademisyenlere bırakılmıştır. (Elevli, 1960: 191-193)

Böyle bir raporun yayınlanmasının temel gerekçesi, Yapılan müdahaleye meşruluk kazandırıp, gelebilecek iç ve dış tepkileri azaltmaktır. Yayınlanan rapor için Aydemir'in yorumu, 27 Mayıs Darbesini, 27 Mayıs İhtilaline dönüştüren belge, şeklindedir. (T. Aydemir, 2010: 357) Ahmad da, bu hususta Aydemir ile benzer düşüncelerdedir. Ona göre 28 Mayıs'ta sunulan belge 27 Mayıs'ı hukuki bir zemine oturtarak meşrulaştırmıştır. (Ahmad, 2010: 164-165) Başgil'in de raporu değerlendirmesi genel manada olumludur. Başkil, Türk ordusunun "kardeşkanı dökmeme" adına yaptığı beyanını yeterli ve meşru bulmuştur. Ancak; raporda bulunan, DP'nin anayasayı ihlal ettiğine dair ifadeye katılmadığını söylemiştir. Başgil, anayasayı ihlal suçu ile anayasaya aykırılık suçlarının aynı şey olmadığını belirterek, DP'nin faaliyetlerinin, anayasaya aykırılık teşkil ettiğini ancak bir ihlal durumunun söz konusu olmadığını belirtmiştir. Başkil ayrıca, O dönem Türkiye'sinde, anayasaya aykırılığı denetlemeyle görevli bir Anayasa Mahkemesi'nin olmadığını, bu sebeple de DP için böyle bir suç isnadının yapılmasının hukuki olamayacağını, birkaç kişinin sözü ile bunun ispatlanamayacağını belirtmiştir. (Başgil, 2017: 128-132)

3.3. Hükümet Kurma Çalışmaları

Ankara'da ilim heyeti ile yapılan görüşmeler bittikten sonra toplantı devam etmiştir. Toplantının yeni konusu ise, heyetten alınan önerilere uygun olarak yeni bir hükümetin ne şekilde kurulacağıdır. Türkeş'in de içinde olduğu bir grup, askeri hükümet modelini önermiştir. Sami Küçük ise bu öneriyi şiddetle reddetmiştir. Küçük; bakanlıkların uzmanlık gerektirdiğini, bu sebeple de buralara uzmanların atanmasının uygun olacağını belirtmiştir. Küçük ayrıca, daha öncesinden alınan prensip kararlarını hatırlatarak, önceden konuşulduğu gibi sadece milli savunma, içişleri ve ulaştırma bakanlıklarına, subayların atanmasının doğru olacağını söylemiştir. Ancak Küçük'ün açıklamaları çok da dikkate alınmaz ve bakanlıkların görev dağıtımına başlanır. Bu çerçevede: İhsan Kızıloğlu, İçişleri Bakanlığı'na getirilir. Sıtkı Ulay, Ulaştırma Bakanlığı'nı ister ve atanır. Adalet Bakanlığı'na Hâkim Yüzbaşı Fikret Ekinci, Milli Eğitim Bakanlığı'na Kurmay Albay Mithat Ceylan, Maliye Bakanlığı'na Kadir Kaplan'ın atanması üzerinde konuşulur. Sami Küçük'e Basın-Yayın Bakanlığı teklif edilirse de Küçük, teklifi kabul etmez. Atamalar sürerken, Cemal Madanoğlu, masaya yumruğunu sertçe vurarak ayağa kalkar ve ihtilâlden sonra görev almamak konusunda içtikleri yemini hatırlatır. Hal böyle olunca komite tekrardan sivil hükümet fikrine döner. Ancak Kızıloğlu ve Ulay'ın bakanlıkları kesindir. Sivil bakanları tespit etmek için gerekli temaslar yapılacaktır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 258-259)

Org. Gürsel, devlet başkanı, başbakan, Millî Savunma bakanı ve Silahlı Kuvvetler başkumandanı olarak, birçok görevi kendinde toplamıştır. Ancak bu denli yetki ve görevin üstesinden gelinmesinin zor olduğunu bildiği için, daha önceden tanıdığı ve güvendiği, Köksal, Türkeş ve Karaman'ın kendisine yardımcı olmasını istemiştir. Ancak bu üçlüden Köksal, Muhafız

Alay Kumandanlığı ve Cumhurbaşkanı Genel Sekreterliği, Karaman ise Erkân Şubesindeki görevlerini yürütecektir. Bu durumdan dolayı Gürsel'e yeterince yardımcı olamayacakları düşünülerek, Acuner'in, Gürsel'in yardımcısı olmasına karar verilmiştir. (Onuş, 2003: 201) Rıfat Baykal, Gürsel'in özel kalem müdürü olarak görevlendirilirken; Muzaffer Yurdakuler, Dünder Taşer ve Memduh İnceoğlu ise İçişleri Bakanlığında görevlendirilmiştir. (Hekimoğlu, 1975: 121) Adnan Çelikoğlu bu durumu şöyle tahlil etmiştir: "İhtilalden sonra başbakanlık özel kalem müdürlüğüne, Rıfat Baykal gelmişti. Ne Türkeş ne de Baykal için 'getirilmişti' demiyorum, çünkü onlar öyle istemişler ve oturmuşlardı. Amaçlarının, Gürsel'i kontrol altına almak olduğu çok açıktır." (Çelikoğlu, 2010: 142)

Toplantının devamında; Ankara Valiliğine Tuğg. İrfan Baştuğ, Emniyet Genel Müdürlüğüne Tuğg. Muammer Ülgen, Jandarma Genel Kumandanlığına Tümğ. Nezih Fırat getirilmiştir. Toplantı da Ayrıca; kapatılmış bütün gazetelerin açılması, hapsedilmiş gazetecilerin tahliye edilmesi, meclisin feshi ve siyasi parti faaliyetlerinin yasaklandığı, son olarak kapatılan üniversitelerin 9 Haziran itibariyle eğitime başlayacağı kararları alınmıştır. Bu kararlar, MBK tebliğleri olarak tek tek yayınlanmıştır.

27 Mayıs sabahı, Genelkurmay Başkanı Rüştü Erdelhun'un emekliye sevk edilmesi ile boşalan koltuğa, komite, Üçüncü Ordu Komutanı Orgeneral Ragıp Gümüşpala'yı getirme kararını almıştır. Gürsel; başlangıçta Cevdet Sunay'ı bu makama getirmek istemiştir. Ancak Sunay, Gümüşpala'nın kendisinden daha kıdemli olduğunu söyleyerek bu teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Gümüşpala'ya telefon eden Gürsel, Genelkurmay Başkanlığı'na atandığı haberini vermiş ve Ankara'ya çağırmıştır. (Milliyet, 1 Haziran 1989)

27 Mayıs günü saat 16.00'da, Gürsel'in Başbakanlıkta teybe yaptığı konuşma radyodan yayınlanmıştır. Gürsel bu konuşmasında şunları söylemiştir:

"Bir aydan beri memlekette cereyan eden ve milleti süratle korkunç buhranlara sürükleyen hadiseleri biliyorsunuz. Bu gidişin memleketi kanlı bir kardeş kavgasına da götürmekte olduğunu, her aklı başında vatandaşın takdir edeceğine kaniim. Dünya ahvali her gün biraz daha kötüye giderken, vatanımızın bu şursuz politika ihtirası yüzünden maddeten ve manen perişanlığa sürüklenmesi, vicdan sahibi bütün vatandaşları dilhun ettiğine de kaniim. Bu hâl nereye kadar gidecek ve bu feci akıbete hissiz ve alâkasız seyirci mi kalmak lâzım? İşte vatandaşlarım, bu ahvali, ızdırap içinde aylardan beri düşündüm ve bu zevata, çıkar yolları gösterdim. Fakat onlar kapıldıkları politika ihtiraslarının, şuurlarına verdikleri bozukluklar dolayısıyla dinlemediler ve işi zorla yürütmek sevdasına düştüler. Çıkarılan kanunlar, takip edilen hareketler, Türk milletini zincire vurmaya kastında olduklarını gösteriyor. Bu asırda böyle bir idarenin, böyle bir hareketin olabileceğini tasavvur etmek, Türk milletini hissiz bir sürü olarak kabul etmek demektir. Hayır vatandaşlar, Türk milleti hissiz bir sürü değil, belki bir çoğu okuma-yazma bilmez; ananevi bir iştiyakla daha çok okumuş yazmış memleketlerden daha çok fikriselime, akliselime, vicdana ve vakara sahiptir. İşte bu düşünce ve mülahazalarla, bu feci gidişe son vermeye karar verdim ve devletin idaresine el koydum. Derhal bütün vatandaşlara şunu ifade etmek isterim ki, asla bir diktatörlük hevesinde değilim. Bütün emelim süratle bu memlekette temiz ve dürüst bir demokratik nizamı kurmak ve devletin idaresini milletin iradesine terk etmektir. Bana inanınız ve güveniniz. Bütün milletin benimle beraber olduğuna inanıyorum. Birçok menfaatperestler, midesini ve vicdanını paraya bağlamış olanlar, bu harekete karşı şer veya bir teşebbüste bulunabilirler. Bunlara karşı asla müsamaha edilmeyeceğini, bütün vatandaşlarıma temin ederim.

Kötü ruhlu olanlardan bile, memleketin bu nazik anında biraz olsun vicdanlarını harekete getirerek, çalışmalarımıza yardım etmeseler bile engel olmamalarını isterim.” (Ş.Aydemir, 2000: 449)

3.3.1. Milli Birlik Hükümeti Oluşumu.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi, askeri hiyerarşiye aykırılık teşkil etmektedir. Harekâtın çekirdek kadrosunu albayların oluşturduğu bu yapı, önceleri “Silahlı Kuvvetler” ismini kullanırken, daha sonra Milli Birlik Komitesi ismi kullanılmıştır. Bununla birlikte MBK’nın görevi, yetkileri ve hatta kimlerden oluştuğu bile ilk günlerde net değildir. (Ahmad, 2010: 194–198)

28 Mayıs’ta, Başbakanlıkta bulunan Bakanlar Kurulu odasında yapılan toplantı ve görüşmeler sonrası, 29 Mayıs’ta oluşturulan yeni hükümet, MBK’nın 27 Numaralı Tebliği ile duyurulmuştur. Yeni kabine şu şekildedir:

Başbakan ve Millî Savunma Bakanı	Cemal Gürsel
Devlet Bakanı	Şefik İnan
Devlet Bakanı	Amil Artus
Adalet Bakanı	Abdullah Gözübüyük
İçişleri Bakanı	Muharrem İhsan Kızıloğlu
Dışişleri Bakanı	Selim Sarper
Maliye Bakanı	Fehmi Yavuz
Bayındırlık Bakanı	Daniş Koper
Ticaret Bakanı	Cihat İren
Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Nusret Karasu
Gümrük ve Tekel Bakanı	Fethi Aşkın
Ziraat Bakanı	Feridun Üstün
Ulaştırma Bakanı	Sıtkı Ulay
Çalışma Bakanı	Cahit Talas
Sanayi Bakanı	Muhtar Uluer
Basın-Yayın ve Turizm Bakanı	Zühtü Tarhan
İmar ve İskân Bakanı	Orhan Kubat (Özdağ, 2004: 256-257)

Bu şekilde İlim heyetinin önerisine uygun olarak, “Millî Birlik Hükümeti” kurulmuştur. Askerî bir hükümet kurulacağı için Dış işleri Bakanlığı görevini kabul etmeyen Selim Sarper yerine, Fahri Korutürk getirilmiştir. Ancak Sarper’in Gürsel’le yaptığı görüşme sonrası, Dış İşleri Bakanlığına Selim Sarper getirilmiştir. (Özdağ, 2004: 257)

Özdağ’a göre, İhtilâl yola zayıf bir hükümetle çıkmıştır ve uzun süre de bu hükümetle gitmesi mümkün değildir. Ancak bütün bu eksiklikler ve uyumsuzluklara rağmen, ülkede düzenin normalleşmesi adına bazı adımlar atılmış ve kritik noktalara önemli tayinler yapılmıştır. (Özdağ, 2004: 257) 27 Mayıs sabahı partilerin faaliyetleri, MBK’nın 3 numaralı tebliği ile durdurulmuştur. Sonrasında yayınlanan 13 numaralı bildiri ile parti faaliyetlerinin, yeni anayasa yürürlüğe girene kadar yasak olduğu açıklanmıştır. (Ak Devrim, 1960: 53-61) Yine 27 Mayıs günü, daha önceden kapatılan gazetelerin tekrar çalışmasına izin verilmiş, 28 Mayıs’ta ise, tutuklu gazeteciler serbest bırakılmıştır. (Ak Devrim, 1960: 53-61)

3.3.2. Alparslan Türkeş'in Kendini Başbakanlık Müsteşarı Yapması.

Askeri Müdahalenin bir gün sonrasında Türkeş, Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığına ait kasaların, hâkim gözetiminde açılmasını Gürsel'e teklif etmiştir. Gürsel, Türkeş'in bu teklifini uygun bulmuştur. Sonraki gün kasalar açılacaktır, ancak anahtar yoktur. Anahtarları almak üzere Selim Sarper, Fazıl Akkoyunlu ve Türkeş Harp Okuluna gitmiştir. Burada Bayar, kendilerine, Çankaya Köşkü'ne ait anahtarları teslim etmiştir. Üçlü, akabinde Adnan Menderes'in yanına gitmiştir. Menderes, Türkeş'e hitaben: "Muhterem Albayım, Biz iki siyasi parti olarak saç saça, baş başa birbirimizle çok çetin mücadeleye girmiştik... Ordunun müdahalesi iyi oldu bu bakımdan... Arzu ederseniz kendi sesimden teybe beyanat veririm. Arzu ederseniz, kendi el yazımla bir bildiri yazıp size vereyim." demiştir. Ancak Türkeş, böyle bir şeye gerek olmadığını söyleyerek, yanından ayrılmıştır. Ardından Dışişleri Bakanı Zorlu ve Başbakanlık Müsteşarı Ahmet Salih Korur'un yanına gidilerek, anahtarlar teslim alınmıştır. (Turgut, 1995: 151-153) Kasa anahtarlarını alan Türkeş, bunları görevli hâkimlere teslim etmiştir. Hâkimler, dört ayrı kurul hâlinde çalışmaya başlamıştır. Ancak kasalar, şifre ve anahtarlar olmasına rağmen açılmamıştır. Bunun üzerine kasalar, hâkimlerin huzurunda, kaynak makineleri kullanılarak tek tek açılmış ve tutanakla zapta geçirilmiştir. Bu tutanakların birer kopyası, Maliye ve Millî Savunma bakanlıklarına gönderilmiştir. Bu olayı, o günlerde Millî Yol dergisi açıklamıştır. (Millî yol, 13 Nisan 1962) Kasa açılımları ve sayımlar devam ederken, Başbakanlık Levazım müdürü ve ilgili memurlar Türkeş'e, Başbakanlık müsteşarının veya başbakanın kim olacağını sormuştur, Çünkü, memur maaşlarının yatırılabilmesi için, ita amiri sıfatıyla belgelerin imzalanması gerekmektedir. Hal böyle olunca da Türkeş: "Getirin ben imzalarım" diyerek, belgeleri imzalamıştır. (Turgut, 1995: 157) Yaşanan bu olay ve atılan bu imza sonrası, 30 Mayıs 1960'ta çıkan Resmî Gazete'de Türkeş, Başbakanlık müsteşarı olarak yer almıştır. Bu konu ile alakalı bilgi, 30 Mayıs 1960 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanmış, bu karara da kimse karşı gelmemiştir Özdağ'a göre Türkeş, bu makama gelmesiyle birlikte "Kudretli Albay" imajının inşasına başlamıştır. (Özdağ, 2004: 258)

3.3.3. Milli Birlik Komitesi'nin Oluşturulması.

27 Mayıs'ı gerçekleştiren subaylar, MBK adı altında seçimler yapılmaya kadar görev yapma prensibi üzerinde anlaşmıştır. Askeri Müdahale gerçekleştikten sonra, hem Ankara'da hem de İstanbul'da, Milli Birlik Komitesi oluşturulmuştur. İstanbul'daki harekâtın başarıya ulaşmasıyla beraber, Org. Fahri Özdilek, harekâtın başına geçirilmiş, sonrasında ise Özdilek'in ismi, radyodan okunan bildiride, İstanbul MBK başkanı olarak duyurulmuştur. İstanbul'daki komitede; Özdilek, Kabibay, Erkanlı, Yıldız, Ataklı, Gürsoytrak, Özgüneş, Esin, Karavelioğlu, Çelebi gibi isimler bulunmaktadır. (Esin, 2005: 108-110)

Ankara'da da, 28 Mayıs 1960 tarihi itibarıyla, MBK adı altında Başbakanlık binasında toplantılar yapılmaya ve kararlar alınmaya başlanmıştır. İstanbul Grubundan Esin, Erkanlı, Kabibay, Gürsoytrak ve Ataklı, 29 Mayıs'ta Ankara'ya giderek, buradaki MBK çalışmalarına katılmayı amaçlamışlardır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 227) Sözü edilen ekip, Ankara'ya geldiklerinde, tam bir karmaşanın ortasında kendilerini bulmuşlardır. Toplantının yapıldığı salonda tam bir karmaşa vardır. Salonda 50-60 kişilik kalabalık bir grup, bir masanın etrafında toplanmış ve her kafadan bir ses çıkmaktadır. Masaya oturan her subay, kendisinin komite üyesi

olduğunu söyleyerek, bir daha o masadan kalkmamaktadır Durumun vehametini farkedem Erkanlı, düzenin sağlanmadığı takdirde yaptıkları hareketin, kısa sürede felaketle sonuçlanacağını ifade etmiştir. (Erkanlı, 1987: 18-19)

Mevcut durum tam olarak şu şekildedir: Ortada MBK isminde bir komite bulunmakla birlikte, komitenin tam olarak kimlerden oluştuğu bilinmemektedir. Bilinen tek şey Gürsel'in MBK başkanı olduğudur. Bunun haricinde söz konusu komitenin, görev ve yetkilerinin tam olarak ne olduğu ve sınırları da bilinmemektedir. Son olarak komitenin, Bakanlar Kurulu ile ilişkileri ve yetkilerini düzenleyen her hangi bir yasa, talimat vs. de bulunmamaktadır. Tüm bu sorunları çözmek için, komitedeki iki hukukçu olan, Özdağ ve Esin görevlendirilmiştir. Bu iki üye, söz konusu sorunları gidermekle ilgili bir tasarı hazırlayacak, hazırlanan bu tasarı profesörler tarafından incelenecek, en sonunda ise tasarı, komite tarafından incelenip, uygun görülmesi halinde yürürlüğe girecektir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 227-228) Toplantıda gündeme gelen ve sorun teşkil eden bir diğer konu ise, komitenin açığa çıkıp çıkmaması hususu olmuştur. Bu konuda bazı üyeler, komite üyelerinin açıklanmasını, orduda huzursuzluk yaratacağı gerekçesiyle uygun bulmamışlardır. Bu üyelere göre isimlerin açıklanması, yüzlerce subayın gerçekleştirmiş olduğu hareketi, yalnız bir grubun yaptığı algısını oluşturabilir, bu da ordu içerisinde tepkilere yol açabilirdi. Bu ve benzeri bazı sebeplerden dolayı, komite üyelerinin, gizli olarak çalışması uygun görülmiştir. Karşıt görüşte olanlar ise, komitenin yasama yetkisini üstleneceğinden dolayı, açık olmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Komitenin gizli kalmasının suistimallere sebebiyet verebileceği belirtilmiştir. Komitenin açığa çıkması fikrine şiddetle muhalefet eden Hava Yb. Agasi Şen, idarenin derhâl sivillere bırakılmasını istemiştir. Daha sonra MBK üyesi kartını fırlatıp, bir daha toplantılara katılmamıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 228)

Tartışma konusu olan bir başka konu, komitenin kuruluş şekli üzerinedir. Bazı üyeler, komitede, askeri hiyerarşinin geçerli olmasını istelerken, bazı üyeler ise bunu sakıncalı bulmuştur. Özdağ, sakıncalı bulan isimlerden biridir. Hiyerarşi isteyenlere tepki göstererek; MBK'nın bir ihtilal konseyi olduğunu, ihtilal konseylerinde de rütbe farkı gözetilemeyeceğini söylemiştir. Özdağ bu sorunu çözmek için de bundan sonraki toplantılarda her üyenin yeşil yakalı, beyaz ceketler giymeleri önerisinde bulunmuştur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 229-230)

31 Mayıs 1960'ta gerçekleşen komite toplantısına katılan Devlet Bakanı Amil Artus, Bakanlar Kurulu ile MBK ilişkilerini düzenleyen bir mevzuat hazırlanmasını önermiştir. Bu çerçevede haziran ayı başında, İlim Heyetinden Kubalı, Velidedeoğlu ve Aksoy ile görüşülmüş ve MBK'nın teşkili konusunda görevleri bildirilmiştir. Sorasında yapılan toplantıya katılan bu üç akademisyen ve Artus, bu konudaki görüşlerini söylemişlerdir. Buna göre, geçici bir anayasa yapılmalı ve bunda MBK yer almalıydı. Oturum başkanı Küçük, kendilerinin de bu düşüncede olduğunu, hatta Esin ile Özdağ'ın, bununla ilgili bir taslak hazırlığı içinde olduklarını söylemiştir. Bunun üzerine üç akademisyen, Esin ve Özdağ, son olarak da Artus'un, hep birlikte, taslak üzerinde çalışıp son şeklini vermelerine karar verilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 229-230)

Özdağ-Esin ikilisi tarafından hazırlanan, 25 maddelik geçici anayasa taslağı, 1-2 Haziran'da yapılan ortak çalışmalar sonrası, profesörlerin yeni maddeler eklemesiyle 27'ye çıkarılmıştır. Taslak son şeklini 5 Haziran'da almış ve komiteye sunulmuştur. Komite bu taslağı 5 Haziran gece saat 02.00'ye kadar görüşmüştür. Nihayetinde 9. madde haricindeki tüm maddeler kabul edilmiştir. Bu madde ile MBK üyelerinin isimleri kamuoyuna ilan edilecektir. Ancak MBK üye listesinde yer alan Ertuğrul Alatlı, Mithat Ceylan, Abdurrahman Doruk, Hasan Kaya, Cevdet

Kırca, Muharrem İhsan Kızıloğlu, Necati Kumruoğlu, Dündar Taşer, Muzaffer Karan ve Fazıl Akkoyunlu gibi isimlere itiraz edilmiştir. Bu durum 9. maddenin karara bağlandığı 11 Haziran'a kadar devam etmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 233-234) 11 Haziran'a kadar süren bu belirsizlik, bir üst komisyon kurularak, MBK'nin belirlenmesine karar verilmesiyle son bulmuştur. Buna göre Ankara Grubundan: Ekrem Acuner, Suphi Karaman, Sami Küçük, Sezai Okan, Alparslan Türkeş; İstanbul Grubundan: Orhan Erkanlı, Orhan Kabibay ve Ahmet Yıldız'dan oluşan sekiz kişilik bir üst komisyon oluşturulmuştur. Üst komisyon üyeleri hakkında ihtilaflar bulunmaktadır. Komite Üyesi Ahmet Er, içerisinde Özdağ ve Esin'in de yer aldığı 9 isim saymaktadır. (Er, 2003: 39) Diğer Komite Üyesi Ahmet Yıldız ise 7 kişiden oluşan içinde Erkanlı'nın yer almadığı bir grup vermiştir. (Yıldız, 2001:180) Bir diğer Komite Üyesi Numan Esin, bu 8 kişiye ek olarak Mucip Ataklı ve kendisinin bu üst komisyonda yer aldığını yazmıştır. (Esin, 2005: 114) Bu komisyon, MBK üyelerini; 27 Mayıs'a kadar gördüğü hizmet, 27 Mayıs'ın başarılmasında olan hizmeti ve kişisel değerleri olmak üzere üç kıstasa göre seçmiştir. Komitede yer almak üzere üç havacı, iki denizci bir de jandarma için kontenjan ayrılmış, komisyonun ağırlığı karacı subaylara verilmiştir. Daha önce hazırlanan listede itiraz edilen Taşer'i, Karaman, Karan'ı ise Okan desteklemiştir. Diğer itiraz edilen üyeler Alatl, Ceylan, Doruk, Kaya, Kırca, Kızıloğlu, Kumruoğlu gibi isimler ise liste dışı bırakılmıştır. İlk listede yer almayan Selahattin Özgür ve Münir Köseoğlu ise denizci subaylara ayrılan kontenjan sayesinde komiteye girmiştir. Böylece 38 kişilik MBK oluşturulmuştur. (İpekçi ve Coşar, 2012: 237) Komisyon, 27 Mayıs hareketinin hemen her safhasında aktif olarak yer alan fakat müdahalenin yapıldığı tarihte daha önceden yapılmış görevlendirmeler nedeniyle yurt dışında bulunan Dündar Seyhan, Talât Aydemir, Sadi Koçaş ve Halim Mentеш gibi isimlerin de durumlarını ele almıştır. Kabibay ve Türkeş; bu kişilerin, örgütün eski üyeleri oldukları gerekçesi ile komiteye girmeleri için teklifte bulunmuşlardır. Ancak özellikle Suphi Karaman buna sert şekilde karşı çıkınca, vazgeçmişlerdir. (Seyhan, 1966: 82) Bu vazgeçiş, çok da uzak olmayan bir gelecekte gerçekleşecek iki müdahale girişiminin başat sebeplerinden birisini teşkil edecektir. Netice itibariyle bu konunun halli ile geçici anayasa tamamlanmıştır. Ardından 14 Haziran 1960 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığında yeniden kurulan komite, şu isimlerden meydana gelmiştir: Ekrem Acuner, Fazıl Akkoyunlu, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, Rıfat Baykal, Emanullah Çelebi, Ahmet Er, Orhan Erkanlı, Vehbi Ersü, Numan Esin, Suphi Gürsoytrak, Orhan Kabibay, Kadri Kaplan, Mustafa Kaplan, Muzaffer Karan, Suphi Karaman, Kâmil Karavelioğlu, Münir Köseoğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Muzaffer Özdağ, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Selahattin Özgür, Şükran Özkaya, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Dündar Taşer, Haydar Tunçkanat, Alpaslan Türkeş, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız ve Muzaffer Yurdakuler. (İpekçi ve Coşar, 2012: 298- 299)

38 subaydan oluşan komitede en yaşlı subay 65, en genç subay 27 yaşındadır. Bu 38 üyenin 32'si kurmay subaydır. Bunlardan dört tanesi (Sami Küçük, Ahmet Yıldız, Numan Esin ve Muzaffer Özdağ) Harp Okulu'nu kendi dönemlerinin birincisi olarak bitirmişlerdir. (Özdağ, 2004: 270) Komite üyelerinin 32'si karacı, 3'ü havacı, 2'si denizci, 1 tanesi de jandarmadır. Komite içerisinde 2 orgeneral, 2 tümgeneral, 1 tuğgeneral, 9 albay, 6 yarbay, 11 binbaşı ve 7 yüzbaşı bulunmaktadır. (Özdağ, 2004: 270) Komitede askeri yükseköğrenim dışında yükseköğrenim yapanlar, Orhan Erkanlı (TODAİE) ve Muzaffer Özdağdır (Hukuk). Alpaslan

Türkeş, Washington’da Uluslararası Ekonomi tahsiline; Numan Esin ise Edebiyat Fakültesi’ne devam etmektedir. Milli Birlik Komitesi üyelerinin geldikleri aileler, alt ve orta sınıftır. Sekiz üyenin babası subay, altısının memur, altısının esnaf ve zanaatkar, dördünün serbest meslek, ikisinin de çiftçidir. (Özdağ, 2004: 270)

Komite üyelerinin statüleri de net değildir. Üyeler bakanların üstünde bir statüye sahiptirler. Bu da onları, o günün protokol anlayışında, Genelkurmay Başkanı’nın da önüne geçirmektedir. Ancak bir de üniformaları üzerindeki yıldızları vardır. Bu durum rahatsızlık yaratacaktır. (Özdağ, 2004: 270)

Artık MBK üyeleri kalabalık bir davetli topluluğunun önünde yemin ederek, göreve resmen başlamışlardır. Gürsel; radyo ile yayınlanan yemin töreninde hükümetin, siyasi parti temsilcilerinin, yabancı misyon şeflerinin, öğretim üyelerinin ve sayıları bine yaklaşan davetlilerin önünde şu konuşmayı yapmıştır:

“İcraatlarının hesabını vermektan korkan iktidar, idare ettikleri millet için felaket müjdecisi olmaktan kurtulamazlar. Bu korku içinde mesuliyetten sıyrılmanın başka çıkar yolu bulunmayan sabık ve sakıt iktidar partisinin idarecileri de, asla ihlâl edilmemesi icap eden, Türk Anayasası’nı çiğnemekten çekinmediler. Neticede Türk milletinin insanlık ve hürriyetleri ortadan kaldırılmış, muhalefet murakabesi işlemez hale getirilmiş, adalet bağımsızlığı, haberleşme hürriyeti, üniversite muhtariyeti tahrip edilmiş, memleket; akıbeti meçhul karanlık bir uçuruma doğru hızla yuvarlanır bir duruma sokulmuştur. Dâhili hizmet kanununun 34. maddesi ile Türk yurdunu ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumak vazifesi kendisine verilmiş olan Türk ordusunun, bu faciaya daha fazla seyirci kalması beklenemezdi.” (Özdağ, 2004: 271)

Konuşmayı dinleyenler için de İnönü de bulunmaktadır. Bu sırada İnönü’nün yanında buluna Avni Doğan, kendisine, MBK’ye yardımcı olmayı teklif edince, İnönü “Siz ne yapıyorsunuz. Bunlar Hitler’in onbaşıları değiller. Hepsi genç, ateşli erkân-ı harp zabitleridir, bir kere muvaffakiyetin tadını alır ve başarı sağlarsa bir daha kolay kolay gitmezler” (Ulay, 1969: 151) cevabını vermiştir.

3.3.4. Milli Birlik Komitesi’ne Tepkiler.

Komitenin oluşumu sırasında yaşanan yoğun tartışmalar ve MBK içindeki fikir ayrılıkları, Fransız Le Monde Gazetesinin, 8 Haziran 1960’taki haberinde dahi yer almıştır. Gazetenin söz konusu haberinde, MBK içinde iki grup olduğu, Gürsel liderliğinde olan grubun, bir an önce demokratik düzene geçişi savunduğunu; karşı grubun liderinin Türkeş olduğu ve bu grubun, bir süre daha iktidarda kalıp, Atatürk’ün yaptığı gibi bazı devrimleri gerçekleştirdikten sonra, iktidarı sivillere bırakma düşüncesinde oldukları, yazmaktadır. (Özdağ, 2004: 268) Müşerref Hekimoğlu, komitenin belirlenmesi işinin, harekâttan bir hafta sonra yapılmasının, üyelerin inançlarının ve tavırlarının öne çıkmasına sebep olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, komite seçilirken ileriye dönük hesaplar yapılmış, bu da gruplaşmaların oluşmasının temel sebebi olmuştur. (Hekimoğlu, 1975: 144)

Dündar Seyhan gibi, müdahale öncesi çalışmalarda ve örgütsel faaliyetlerde ön ayak konumunda olan ve MBK dışında kalan birçok subay, bu durumu haksızlık olarak değerlendirmiştir. Seyhan, kendisinin müdahale sırasında, görevi gereği yurtdışında bulunmasından dolayı komiteye alınmamasını kısmen de olsa anlayabileceğini ancak; Faruk

Ateşdağlı, Nejat Kumuşoğlu, Turan Okan, Nuri Hazer, Necati Ünsalan, Şükrü İlkin, Faruk Güventürk, Naci Asutay, Necmi Bek, Rıza Akaydın gibi eski ihtilalcilerin komite dışında kalmasını anlayamadığını ifade etmiştir. Bu açıdan Seyhan da, komite oluşumunda şahsi hesapların yapıldığını ve bu sebeple birçok subayın MBK'ye alınmadığını ileri sürmüştür. (Seyhan, 1966: 82-83)

Bu sıralarda İstanbul Yeşilyurt'ta, Erkanlı'nın oğlunun sünnet töreni yapılmıştır. Törene küskün subaylarda katılmıştır. Törende bulunan CHP'liler bir yandan, komite üyelerine yakınlık gösterirken, diğer yandan da komiteye alınmayan subaylara yakınlık göstermişlerdir. Komite dışında kalan subaylar, törende bir arada olup, komite içindeki subayların tavırlarından oldukça rahatsız olmuşlardır. Törende "küskün" subayların olduğu masada Seyhan: "Şunların çalımına bakın. Komite üyeliği sizlerin hakkı idi. Yanlış bir grup oluştu, yanlış kişiler mevki kazandılar, sizler niye hakkınızı aramıyorsunuz?" şeklindeki sözleriyle rahatsızlığını belirtmiştir. (Subaşı, 2004: 162-164) Müdahale sırasında İstanbul Ekibi Subaylarından olan Tevfik Subaşı, Komite dışı kalan subayların, CHP tarafından, iktidarı ele geçirmek için kışkırtıldığını ve sürecin bu sebeple değişime uğradığını belirtmiştir. Subaşı'nın, yaşanan olumsuzluklar ile ilgili değerlendirmesi şöyledir: "Millî Birlik Komitesi'nin oluşturulmasındaki aksaklıklar, fazla bir zaman geçmeden 22 Şubat ve 21 Mayıs Olaylarını getirdi. Yeminli grupların oluşması, 27 Mayıs 1960 ihtilaline sahip çıkmak davranışı, perde arkasında iktidar olma heveslerini yarattı." (Subaşı, 2004: 158)

Elbette MBK'nın oluşumu askerler kadar siyaseti de ilgilendirmektedir. MBK üyelerinin mecliste yemin ettiği günün akşamında Osman Bölükbaşı, gazeteci Hekimoğlu'na şunları söylemiştir: "Bu yeminde ihtilâlin felsefesi saklı. Şimdi tüm politikacılar sahneden çekilmeli. Yalnız Demokrat Parti değil, öteki partiler de kapanmalı, bir süre politikaya paydos! Tüm kuruluşlar yeni baştan düzenlenmeli." Bölükbaşı'nın bu yaklaşımına karşın CHP, siyaset sahnesinden geri çekilmek bir kenara, siyasette daha fazla öne çıkmanın gayreti içerisine girmiştir. Hekimoğlu, o dönemde CHP'lilerin, ihtilali gerçekleştiren kendileriymiş gibi göğüslerini kabartarak yürüdüklerini. Orduyu kastederek, çoluk çocuğun politikaya aklının ermeyeceğini. Seçimlerin bir an önce yapılmasının sayısız yararları olduğuna dair beyanatlar verdiklerini, anlatmaktadır. Hekimoğluna göre CHP, unutulma korkusu yaşamaktadır. (Hekimoğlu, 1975: 145-146)

3.3.5. Millî Birlik Komitesi'nin Görev ve Yetkileri.

Millî Birlik Komitesi'nin görev ve yetkileri, Geçici Anayasa'daki "Millî Birlik Komitesi" başlığında yer almıştır. Buna göre: MBK üyeleri yemin metnini Türk milletinin huzurunda okuyarak göreve başlar. Yemin Metni: "Bir karşılık beklemeden, ahlâk, adalet, hukuk ve insan hakları prensiplerinden ve vicdani kanaatlerimden başka bir sınırla bağlı olmaksızın, kendimi Türk Milletine adadım. Vatanın ve Milletin mutluluğuna ve Milletin egemenliğine aykırı bir ülkü gütmeyeceğim. Demokratik Cumhuriyeti yeni Anayasaya göre düzenlemek ve iktidarı yeni Meclise devretmek ülküsüne bağlılıktan ayrılmayacağım. Bunun İçin, şerefim, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine and içerim." (Resmî Gazete, 14 Haziran 1960) şeklindedir. MBK, yasama yetkisini doğrudan doğruya kendisi yerine getirirken, Devlet Başkanınca tayin edilen ve komite tarafından onaylanan Bakanlar Kurulu vasıtasıyla da, yürütme gücünü kullanmaktadır. Yargı ise bağımsız mahkemelere bırakılmıştır. DP'li vekillerin yargılanması için, Yüksek Adalet Divanı ve Yüksek Soruşturma Kurulu kurulmuştur. MBK'nın, bakanları denetleme ve görevden alma

yetkisi de bulunmaktadır. MBK üyelerin komiteden ihracı için, yemin metnine ve vatana ihanet ettiği, mahkeme tarafından ispat edilmelidir. Bunların yanında hırsızlık gibi suçlar da komiteden ihraç gerekçesidir. Bir MBK üyesi hakkında soruşturma açılabilmesi için, komitenin 6/7'sinin hazır bulunduğu bir toplantıda, 4/5 çoğunluğun bu yöndeki oyu gereklidir. MBK'da görüşmeler, Komite İçtüzüğüne uygun olarak yapılmaktadır. Toplantıda başkan bulunmazsa, üyeler soyadlarının alfabetik sırasına göre, komite toplantılarına başkanlık etmektedir. Her üyenin bir oy hakkı bulunmaktadır. Her hangi bir konuda yapılan oylamada, eşitlik olması halinde, başkanın olduğu tarafın kararı kabul edilmektedir. MBK üyelerinin 1/7'sinden fazlası, hükümet merkezi dışında devamlı görev alamamaktadır. MBK müzakereleri gizli yapılmaktadır. Toplantının açık yapılması için, adi çoğunluğun sağlanması gerekmektedir. Alınan kararlar da gizli tutulup yayınlanmamaktadır. Oluşturulan MBK, genel seçimler sonrası açılacak olan TBMM'nin göreve başlaması ile sona erecektir. (Resmî Gazete 14 Haziran 1960) MBK ilk toplantısını, 21 Haziran'da, eski Meclis binasında yapmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 243-244) Gürsel'in başkanlığında gerçekleşen toplantı da, MBK başkanı Gürsel, komite üyeleri arasında ihtilaf olduğuna dair söylentilerin kulağına geldiğini, böylesi bir durumun kesinlikle söz konusu olmadığını söyleyerek, bu tür söylentileri yalanlamıştır. (Vatan, 22 Haziran 1960) Komite üyeleri, 24 Haziran'da Mecliste yemin ederek, yasal olarak yasama görevine başlamıştır. (Ulus, 25 Haziran 1960) MBK'da, tıpkı Meclis Genel Kurulu gibi, çeşitli ihtisas komisyonları oluşturmuştur. Oluşturulan komisyonlar ve üyeleri şu şekildedir:

Güvenlik Komisyonu: Komisyon şu bakanlıklardan oluşmaktadır: Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri ve Ulaştırma Bakanlıkları. Komisyon üyeleri ise: Fazıl Akkoyunlu, Mucip Ataklı, Ahmet Er, Orhan Kabibay, Kadri Kaplan, Suphi Karaman, Münir Köseoğlu, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay, Muzaffer Yurdakuler'den oluşmaktadır.

İktisat Komisyonu: Komisyon; Maliye, Sanayi, Ticaret, Tarım, Gümrük ve Tekel Bakanlıklarından oluşmaktadır. Komisyon üyeleri: Refet Aksoyoğlu, İrfan Baştuğ, Rıfat Baykal, Vehbi Ersü, Dündar Taşer, Kâmil Karavelioğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Şükran Özkaya, Şefik Soyuyüce'dir.

Sosyal İşler Komisyonu: Komisyon: Basın-Yayın ve Turizm, Millî Eğitim, Sağlık ve Sosyal Yardım, Çalışma, Adalet Bakanlıklarından oluşmaktadır. Komisyon üyeleri: Numan Esin, Suphi Gürsoytrak, Sami Küçük, Mustafa Kaplan, Ahmet Yıldız, Muzaffer Karan, Mehmet Özgüneş, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmazer, Alparslan Türkeş'tir.

Bayındırlık ve İmar Komisyonu: Komisyon, Bayındırlık Bakanlığı ile İmar İskan Bakanlığından oluşur. Üyeler ise: Emanullah Çelebi ile Selahattin Özgür, Haydar Tunçkanat'tır.

Sekreterlik: Ekrem Acuner, Orhan Erkanlı, Sezai Okan'dan oluşmaktadır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 244-245; Özdağ, 2004: 275)

Komisyon çalışmaları sürerken, Özdağ'ın hazırladığı, Komite İçtüzüğü de kabul edilmiştir. Bu şekilde, komite müzakereleri, yasama meclisi usulüne bağlanmıştır. Ancak komite görüşmelerinin zaptı hususu, sorun teşkil etmiştir. Müzakereler gizlilik kapsamında olduğu için, görüşmeler hakkında zabt tutulamamıştır. Yine gizlilik gereği, dışarıdan komiteye, zabıt kâtabi alınmamış, bu iş için, Esin ve Özdağ görevlendirilmiştir. Ancak çok geçmeden, zabıt tutmamanın, ileride daha büyük sıkıntılar yaratacağı düşünülerek, dışarıdan zabıt kâtipleri alınmıştır. İlk tutulan zabıt, 24 Haziran'da, komite üyelerinin yemin ettiği, toplantı olmuştur. Bazı toplantılarda, tartışmalar çok büyüyünce, gizlilik kararı alınarak, zabıt kâtipleri dışarı çıkarılmıştır. Bu usül çok

yaygınlaşınca, zabıttan çıkarılma teklifleri de reddedilmeye başlanmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 245-246)

Bunun haricinde, 27 Mayıs'tan kısa bir süre sonra, MBK içerisinde Millî Emniyet Teşkilatı, Jandarma Teşkilatı ve diğer istihbarat birimlerinin yer aldığı birimlerle irtibat sağlamak üzere bir "Emniyet Grubu" oluşturulmuştur. Kabibay'ın başkan yapıldığı bu gruba Karaman, Solmaz ve Esin de dâhil edilmiştir. Bu grup, çalışma prensiplerini belirlerken Karaman'ın teklifi ile grubun adı "Emniyet Kontrol Koordinasyon Servisi" olarak değiştirilmiştir. Dört subay bu isim değişikliğinden sonra elde ettikleri her bilgiyi komite ile paylaşmama yönünde bir yemin etmişlerdir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 257-258) Özdağ'a göre: "Kabibay kendisine gelen bilgileri her zaman değerlendirebilecek kadar kararlı olamamıştır." (Özdağ, 2004: 279)

3.4. Milli Birlik Komitesi'nin İlk Faaliyetleri ve Bölünmeler

Müdahale öncesi oluşan ihtilal örgütleri, sadece bir konuda hemfikirdir, o da bir an önce bir askeri müdahalenin yapılması gerekliliği. Müdahale sonrası ne yapılacağı, nasıl bir yol izleneceği konusunda görüşmeler yapılmış ancak orta yol bulunamayınca konu, müdahale sonrasına bırakılmıştır. İşte müdahale sonrasında nasıl bir politika izleneceği konusundaki uyumsuzluk, daha ilk oluşumu aşamasından itibaren, sağlam bir MBK'nın kurulmasını engellediği gibi, çok kısa bir süre sonra da parçalanmaya sebebiyet verecektir.

3.4.1. İhtilal Hukukunun Düzenlenmesi

Demokrat Partililerin nasıl yargılanacağı konusuna açıklık getirmek amacıyla komite, 2 Haziran 1960'ta toplanmıştır. Toplantıya; Ankara Hukuk Fakültesi Dekanı Naci Şensoy, Adalet Bakanı Abdullah Gözübüyük, Devlet Bakanı Amil Artus ve Askerî Hâkim Alb. Rıza Tunç katılmıştır. Toplantı sonucunda eski iktidar mensuplarının tahkikat ve takibat şeklini tespit etmek için, uluslararası şöhrete sahip Ceza Hukuku Profesörü Tahir Taner başkanlığında bir heyet oluşturulmasına karar verilmiştir. Oluşturulan heyet, 2 Haziran akşamı, radyodan bildirilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 249-250) Komite, 5 Haziran'da 1960 tarihli yaptığı toplantıda, Prof. Dr. Velidedeoğlu, Kubalı, Aksoy ve Bahri Savcı'nın da Ceza Komisyonunda yer almasını istemiştir. (Özdağ, 2004: 277) Oluşturulan Ceza Komisyonu, 10 Haziran'da ilk toplantısını, Ord. Prof. Taner başkanlığında yapmıştır. Toplantıda, Adalet Bakanı Gözübüyük, Demokrat Parti iktidarına mensup devlet ricalinden kazai mesuliyeti gerektiren fiilleri işlemiş bulunanlar hakkında yapılacak soruşturma ve kovuşturmanın şekli ve mahiyetini tespit hususunda bir rapor hazırlanmasının istendiğini, diğer üyelere bildirmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 252) Toplantı başlayınca Taner, sanıkların yargılanması konusunda, mevcut ceza hukukunda değişiklik yapıp yapılmaması konusunda, üyelerin düşüncelerini sormuştur. Bazı üyeler, ihtilalin normal bir durum teşkil etmediğini bu sebeple de mevcut kanunlarda değişiklik yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Komisyon Başkanı Taner ise: "Kanunsuz suç ve ceza olmaz" ilkesi gereği, var olan kanunların uygulanması gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine Aksoy: "İnanç lazım, inanç..." sözleriyle Taner'e tepki göstermiştir. Bunun üzerine Taner, Aksoy'a: "Ne demek istiyorsun... Beni ihtilalin meşruiyetine inanmamakla mı itham ediyorsun?" şeklinde karşılık verince, komisyon görüşmeleri, tartışmaya dönüşmüştür. Bunun üzerine bu ilk toplantı her hangi bir karar alınmadan dağılmıştır. Ertesi gün, Komisyon Başkanı Taner, görevinden istifa etmek istemiş ancak bu isteği kabul edilmemiştir. Bunun yerine, oluşturulan komisyon, Usul ve Ceza

Komisyonu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Usul Komisyonunda: Tahir Taner, Nurullah Kunter, Sahir Erman, Refet Tüzün, Rıza Tunç, Salim Başol, Kamil Rona, Naci Şensoy, Hasan Gürsel, gibi isimler bulunurken. Ceza Komisyonu: H. Nail Kubalı, H. Veldet Velidedeoğlu, Sahir Erman, Burhan Köni, Feyyaz Gölcüklü, Muammer Aksoy, Naci Şensoy'dan oluşmuştur. Böylelikle, Taner ve Aksoy da ayrılmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 252-253) Usul Komisyonunca hazırlanan rapor, 14 Haziran 1960'ta MBK'ya sevk edilmiştir. MBK, iki gün boyunca bu raporu görüşmüş ve rapor "Yüksek Adalet Divanı'nın Muhakeme Usulüne Ait Geçici Kanun" adıyla, 18 Haziran'da Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre, önce Yüksek Soruşturma Kurulu olayları inceleyecek, inceleme sonucu, tahkikatın açılmasına karar verilirse, Yüksek Adalet Divanına sevk edilecektir. 26 maddeden oluşan bu geçici kanunla yapılacak soruşturma ve muhakeme ile ilgili tüm aşamalara yer verilmiştir. (Yüksek Adalet Divanının Muhakeme Usulüne Ait Geçici Kanun... 1960) Geçici Kanun Resmî Gazete'de ilan edildikten sonra, Yüksek Soruşturma Kurulu için üyelerin tespiti çalışmaları başlamıştır. 30 Haziran'da, Yargıtay 6. Ceza Dairesi Başkanı Celalettin Kurelman başkanlığındaki 30 üye açıklanmıştır. (Ulus, 1 Temmuz 1960) Bir yandan Yüksek Soruşturma Kurulu açıklanırken diğer yandan Ceza Komisyonu da, Ceza Kanunu'ndaki değişikliği tamamlamıştır. Ancak bu değişikliğin, Anayasa Komisyonu üyeleri ve bazı ceza hukuku profesörleri tarafından görülmesi istenmiştir. Bu sebeple 30 Haziran'da; Nurullah Kunter, Sulhi Dönmezer, Faruk Erem ve Anayasa Komisyonu üyeleri Ankara'ya davet edilmiştir. Bunlardan başka Burhan Köni, Sahir Erman ve Feyyaz Gölcüklü gibi Ceza Komisyonu üyeleri de toplantıda hazır bulunmuştur. Neticede 2 Temmuz'a kadar görüşmeler yapılmış ve ardından tasarı komiteye sunulmuştur. Komite bu tasarıyı kabul etmiş ve 11 Temmuz 1960 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 254-255) Buna göre:

"Madde 1: Türk Ceza Kanununun 146 ncı maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir: Birinci fıkrada yazılı suçta ikinci fıkrada gösterilenden gayri surette iştirak eden fer'i şerikler hakkında beş seneden onbeş seneye kadar ağır hapis ve amme hizmetlerinden müebbeden memnuiyet cezası hükmolunur."

Madde 2: Türk Ceza Kanununun 56. maddesi kaldırılmıştır.

Madde 3: Yukarıdaki madde hükmü, bu kanunun yürürlüğe girmesi tarihinden önce işlenmiş olan ve Türk Ceza Kanununun 125 -133,141, 142, 146, 149, 150 ve 163 üncü maddelerinde yazılı bulunan Vatana hıyanet suçları hakkında da uygulanır." (Türk Ceza Kanununun 146 ncı Maddesine... 11 Temmuz 1960)

1.madde ile anayasayı ihlal suçundan ikinci derecede suçlu olanlara 5-15 sene hapis cezası ve kamu hizmetlerinden ebediyen yasaklanma cezası verilebilirdi. Sözü geçen 56. madde ise 65 yaşını doldurmuş mahkûmlar için, idam cezasının infazını önleyen maddedir. Bu maddenin kaldırılması ile sabık hükûmet üyelerinden 65 yaşını aşmış üyelerin, idam cezası tatbik olunabilirdi. Madde 3 ile yapılan değişikliklerin geçmişte işlenmiş suçları da kapsamı sağlanmıştır.

Böyle bir değişikliğin yapılmasında 65 yaşını doldurmuş mahkûmların "yaş zırhına bürünerek" bazı sanıkları da idamdan kurtarmak adına, bütün suçları kendi üzerine alacağı ve gerçek faillerin cezasız kalacağı ihtimali etkili olmuştur. Öyle ki bazı komite üyeleri, Bayar'ın idamdan kurtulması hâlinde: "Önce Bayar'ı sonra kendisini vurup intihar edeceğini" beyan etmiştir. Bazı profesörlere göre yaş haddinin kaldırılması ile bu gibi ihtimallerin önüne geçilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 255-256) Türkes, böyle bir değişikliğin yapılmasına

hukuktaki: “Cevaplar makale şâmil olmaz.” anlayışının çiğnendiğini ifade ettiklerini ancak Prof. Aksoy’un: “Şimdi normal hukuk cari değildir. İhtilal hukuku caridir, yani ihtilal hukukunda böyle bir prensip bahis konusu edilemez.” şeklinde karşılık verdiğini belirtmiştir. (Taylak, 1976: 75-76) Netice itibarıyla MBK tasarımı kabul etmiş, ardından da eski Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın idam talebi ile Yüce Divan’a sevk edilmesine karar vermiştir. (Vatan, 13 Temmuz 1960)

3.4.2. Milli Birlik Komitesi’nin, CHP’ye Mesafe Koyması

Hiç şüphesiz böyle bir mesafenin konulmak istemesinin temel sebebi, askerinin, 27 Mayıs’ı CHP için yaptığı imajını vermemek içindir. MBK kendisini, partiler üstü bir konumda görmektedir ve tüm halkın desteğini istemektedir. Bunun için de ihtilalin belirli bir grup, zümre vs için yapılmadığını göstermek zorundadır.

Müdahalenin hemen akabinde yaşanan İnönü-Gürsel görüşmesinden sonra CHP’nin, ihtilal yönetimi ile arasındaki iletişim kesilmiştir. İnönü, iletişimi tekrardan kurmak için, eski ihtilalci Cemal Yıldırım’ı, 30 Mayıs 1960’ta, evine çağırarak ve kendisinden, bu diyalogu sağlamasını rica etmiştir. (İnönü, 2017: 568) İnönü’nün bu girişimi Toker tarafından “CHP’nin MBK’ye çengel atma operasyonu” şeklinde adlandırılmıştır. İnönü’nün ricası üzerine Yıldırım, Sıtkı Ulay ile görüşüp, onu İnönüyle görüştürmek istemişse de, bu istek, Ulay tarafından kabul edilmemiştir. Bu sırada Turhan Feyzioğlu, Kemal Satır, Emin Paksüt, Turgut Göle ve İsmail Rüştü Aksal gibi bazı CHP’liler de, MBK ile temas sağlama girişimlerinde bulunmuş ancak başarılı olamamışlardır. (Toker, 1991: 29-30) Toker’in, 30 Mayıs 1960 tarihli Akis Dergisinde “Bugünkü Vazifemiz” başlığıyla yayınladığı yazısının bir bölümü şöyledir:

“...Şimdi, bir endişenin zerresinin yüreklere düşmediğini iddia etmek yersizdir. Askeri ihtilaller çok zaman böyle iyi niyetlerle başlar, en iyi niyetliler ancak aradan vakit geçince dâvalarını unuturlar ve milletlerinin hakiki arzularını bir tarafa iterek, koltuk sıcaklığının rahatına kendilerini terkederler. Bugün Türkiye’de, böyle bir ihtimali pek uzak ihtimal saydıracak bir kaç şahsi sebep vardır. Yeni idarenin başındaki zat, imtihanını vermiş bir vatanseverdirdir. Hareketin motoru mevkiinde bulunan genç subaylar, öyle bir muhitin çocuklarıdır ki, milletleriyle daimi temas halini muhafaza edeceklerdir. Sonra, bir ‘İnönü faktörü’ mevcuttur ki Demokrasimizin büyük teminatı vasfını dün nasıl taşıyorsa, bugün de, yarın da taşıyacaktır... Meşru ihtiraslarımızı dahi seçim gününe saklarsak, cemiyetimiz bir kaç ay içinde bir asırlık mesafe kat eder ve rüyalarımızdaki Türkiye en kısa zamanda gerçekleşir” (Akis, 30 Mayıs 1960)

Toker’in, yönetimi derhal sivillere bırakma isteği ve İnönü’yü, demokrasinin teminatı olarak göstermesi, komitede büyük tepkilere neden olmuştur. Komitedekiler, Toker’in, İnönü’nün damadı olmasından dolayı, bu yazıyı onun yazdığını düşünmüş ve İnönü’nün, kendisini, demokrasinin teminatı, olarak göstermesi üyeleri çok sınırlendirmiştir. (Özdağ, 2004: 272-273)

Komitedeki üyeler, ihtilalin, tarafsızlığı koruması gerektiğini söyleyerek, İnönü ile görüşülmesine izin vermemiştir. 1 Haziran 1960’ta, CENTO toplantısında Gürsel’in yaptığı konuşma, CHP’yi oldukça rahatsız etmiştir. Gürsel konuşmasında, Müdahale etmedikleri takdirde, bir kardeş kavgasının kaçınılmaz olacağına inandıklarını, uygun zaman geldiğinde de müdahale ettiklerini, söylemiştir. (Resmi Gazete, 6 Temmuz 1960) İki gün sonra bu kez, Fahri Özdilek’in yaptığı konuşmada kullandığı, 27 Mayıs’ın hiçbir partiye karşı yapılmadığı, sözleri, CHP’yi rahatsız eden bir diğer açıklama olmuştur. Açıklamalardan CHP’nin rahatsız olma sebebi, parti ve İnönü’nün, yaşanan askeri müdahaleye bakış açısından kaynaklanmaktadır. Zira CHP,

yapılan askeri müdahalenin, kardeş kavgasını önlemek adına değil, baskıcı diktatör rejime karşı yapıldığını savunmuştur. Kardeş kavgasını önleme tarzı yaklaşım, ülkenin bu duruma gelmesi konusunda CHP ve İnönü'yü de, DP kadar suçlu duruma düşüreceğinden, yapılan açıklamalar. Parti ve İnönü'yü oldukça rahatsız etmiştir. (Özdağ, 2004: 272)

Buna karşın İnönü, MBK ile aradaki bağı arttırmak için girişimlerde bulunmaya devam etmiştir. Bunun için de damadı Toker'den, 1960 Haziranında yaşanacak olan Kurban Bayramında, Gürsel'den randevu almasını istemiştir. (İnönü, 2017: 569) Ancak İnönü, bu teşebbüsünden de olumlu bir sonuç alamayacaktır. (Toker, 1991: 23-24)

İnönü'nün, komite ile diyalok sağlama amaçlı ikinci girişimi, 10 Haziran 1960'ta gerçekleşen, Hürriyet Şehitleri Cenaze Töreni öncesinde yaşanmıştır. Tören öncesinde Toker, Türkeş'i arayıp, İnönü'nün de cenazede bulunmak istediğini, protokolde yeri olup olmadığını sormuştur. Türkeş, törene Gürsel'in katılmayacağını, onu, oğlunun temsil edeceğini, İnönü'yü temsilen de Toker'in gelebileceğini söylemiştir. Bunun üzerine Toker, kendisinin böyle bir konumunun bulunmadığını söyleyerek, teklifi reddetmiştir. Bu ikinci girişim sonrası İnönü, Gürsel'in, kendisiyle bir araya gelmek istemediğini anlamış ve bu konuyla ilgili hiçbir şey konuşmamaya ve yeni bir girişimde bulunmamaya karar vermiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 260-261)

İki taraf arasındaki ilişkiler, MBK'nın, 14 Haziran'da yayınlamış olduğu 32 Sayılı Bildiri ile iyice gerilmiştir. Toker bildiriye, ihtilalcilerin CHP'ye karşı ilk açık tavrı, şeklinde değerlendirecektir. (Toker, 1991: 84) Gürsel'in imzasını taşıyan bildiri şöyledir:

“Aziz vatandaşlar,

Bazı kimselerin, Millî İnkılap hareketini kendi partilerine mal ederek, vatandaşlar arasında propaganda yapmakta ve diğer parti mensupları üzerinde baskıya yeltenmekte oldukları muhtelif kaynaklardan öğrenilmiştir.

İnkılabın ilk gününden itibaren hassasiyetle durulan bu mevzuu hiçbir şahsın, hiçbir zümrenin lehine yapılmış bir hareket değildir.

Muhterem halkımızın, köylü ve işçilerimizin demokrasiye kavuşması, hak ve hürriyetinin teminatı, iktisadi kalkınması ana prensibimizdir.

İdari makamların kendi bölgelerinde cereyan edecek bu şekil hareketler üzerinde hassasiyetle durmalarını rica ederim.” (Ulus, 15 Haziran 1960)

CHP ve İnönü de, Bildiri de yer alan ifadelerden rahatsızlık duymuş ve ifadelere kendilerinin kastedildiğini düşünmüşlerdir. Bu durum komite tarafından farkedilince, bir açıklama yapılmıştır. Açıklamayı Sami Küçük yapmıştır. Küçük, açıklamasında, yayınlanan bildiride, hiçbir kişi ya da zümreyi hedef almadıklarını, sadece uyarı mahiyetinde bir bildiri olduğunu, söylemiştir. Küçük, Millî Birlik Partisi adında bir parti kuracakları şeklindeki söylentileri de yalanlamıştır. (Cumhuriyet, 16 Haziran 1960) Bildiride bahsi geçen hareketlerle kastedilen, müdahale sonrası, DP'lilere uygulanan baskılardır. CHP'li kitleler, askeri müdahale sonrası, dışarda zafer kazanmışçasına hareket ve açıklamalarda bulunmaktadır. Her yerde ocak-bucak başkanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bildirideki ifadelerden rahatsızlık duyan İnönü, 16 Haziran'da, partisinden; Kemali Beyazıt, Orhan Öztrak ve Turhan Feyzioğlu'nu, İçişleri Bakanı Kızıoğlu'na göndererek, durumu tam olarak anlamak istemiştir. CHP'li temsilcilerle görüşen Kızıoğlu, o dönem yaşanan bazı olayları ve gelişmeleri anlatarak, bildirinin yayınlanma gerekçesini açıklamaya çalışmıştır. Daha sonra heyet, Kızıoğlu'nun ifadelerini İnönü'ye aktarmış

ancak, sunulan gerekçeler, İnönü'yü tatmin etmemiştir. İnönü, aynı akşam bir toplantı yapmış, burada, bildirisinin yalnız ihtilalin tarafsızlığını ifade etmediğini söyleyerek, bildiriye “Eski DP’lilere kırılmış bir göz” olarak değerlendirmiştir. (Toker, 1991: 84-85) Toker’in bildiri hakkındaki düşüncesi ise, yayınlanan bu 32 Numaralı Bildirisinin, komitenin tüm üyelerinin ortak görüşü olmadığıdır. Toker bildiriye: “Kızıloğlu-Türkeş tipi, bir yandan ihtilali ‘CHP’nin tasalludu’ndan (sataşmasından) korumak, diğer taraftan, daha uzun iktidar yılları peylemek isteyenlerin eseriymi.” şeklinde değerlendirmiştir. (Toker, 1991: 86-87)) Yayınlanan bildiriye, CHP ve İnönü’nün dikkatini çeken ve endişeye sevk eden diğer bir sorun ise, bildiriye yer alan, “iktisadi kalkınma” ifadesidir. İnönü’ye göre işin içine bir defa iktisadi kalkınma girerse, MBK’nin iktidar süresi otomatikmen süresi net olmayacak şekilde uzayacaktır. Bu da CHP’nin iktidarı ele geçirmesi için büyük bir engeldir. Ancak o günlerde bu konu ile ilgili bir harekette bulunulmamıştır. (Toker, 1991: 87-88) Anlaşıyor ki yaşanan onca badireye rağmen, CHP’nin tek amacı söz konusudur. O da iktidarı bir an evvel ele geçirmek.

3.4.3. Milli Birlik Komitesinde Gruplaşmalar

Gruplaşmaların temel konusu, daha öncesinde deindiğimiz, müdahale sonrasında, Askeri idarenin, ne kadar süreyle yönetimde kalacağı hususudur.

MBK, faaliyetlerine başladıktan sonra anlaşmazlıklar da iyiden iyiye ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk olarak, komite içerisindeki muhafazakârlar ile radikaller arasındaki görüş ayrılıkları göze çarpar. Gürsel gibi üst rütbeli komutanların amacı, ordunun siyasi rolünü en aza indirmek ve bir an önce seçimleri yaparak, iktidarı seçilecek olan sivil hükümete devretmektir. Alt rütbeli subayların çoğunluğu ise, yapılması gerektiğine inandıkları toplumsal, ekonomik ve siyasal reformları başlatmak isterler (Hale, 1996: 110). Bu reformların yapılabilmesi için en az bir seçim süresi kadar yönetimde kalmak isterler. Kuşkusuz bu durum, ihtilal bildirisinde belirtilen, en kısa zamanda seçimlerin yapılacağı, vaadiyle de çelişmektedir.

Faroz Ahmad, gruplaşmalarla ilgili:

“İhtilale katılanların kendileri de, hareketlerinin nereye varacağını bilmiyordu. Hazırlık döneminde, sırf bölünmeye yol açabileceği için tartışmalar kasten belirsiz bırakılmıştı. İhtilalciler arasında birçok farklı grup vardı: bir grup DP’lileri devirip iktidarı İnönü’ye teslim etmek istiyordu; diğer bir grup rüşvetçi politikacıları elemeye, seçimleri yapmaya ve iktidarı tekrar politikacılara bırakmaya çalışıyordu ve başka bir grup da parlamenter demokrasiyi yeniden kurmadan önce yapısal reformları gerçekleştirebilmek için Silahlı Kuvvetlerin iktidarı elinde tutmasını istiyordu. Üst rütbeli subayları kapsayan ikinci grup, en etkili olandı ve radyo konuşması onların görüşünü ifade ediyordu” (Ahmad, 2007: 208).

Bu ilk dönemlerde MBK, iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki, liderliğini Türkeş’in yaptığı Radikaller ile Küçük’ün liderliğinde bulunan Demokratlar’dır. Radikaller, iktidarın bir süde daha askeri yönetimde kalmasını savunurken; Demokratlar, bir an evvel yönetimi sivillere bırakmak istemektedir. (Örtülü, 1966: 7-8) Bununla beraber fikri bölünmüşlük arttıkça grupların sayısı da artacaktır.

Erkanlı’ya göre, MBK’da bu şekilde ayrılıkların yaşanmasının temel sebebi, kişilerin Askeri müdahaleye bakış açısından kaynaklanmaktadır. Demokrat grubun askeri müdahaleye bakışı: Aldığı karar ve uygulamalarıyla, Anayasaya aykırılık teşkil eden, keyfi ve başarısız bir hükümeti tasfiye edip, suçluları cezalandırmak, sonrasında bir an evvel yeni bir Anayasa ve seçim

kanunu yaparak, Silahlı Kuvvetlerin kontrolünde, serbest yapılacak seçimler sonrası iktidarı kazanan tarafa bırakmaktır. Bu düşünce iki aşamadan oluşmaktadır. 27 Mayıs'la belirlenen amaçlardan ilki gerçekleştirilmiştir. Sıra ikinci aşamaya gelmiştir. Bu sebeple, bir an evvel yeni anayasa hazırlanmalı ve iktidar bir an evvel sivillere bırakılmalıdır. Kaldı ki, ihtilalin ilk gününde yayımlanan bildiride de, halka bu şekilde söz verilmiştir. Demokratlar da, Radikaller gibi ülkenin köklü reformlara ihtiyaç duyduğu konusunda hem fikirdirler, ancak Onlara göre bunlar zaman alıcı işler olduğu için, bu işler sivillere bırakılmalıdır. Demokratlar, cezalandırma işlerini de sivil yönetimin yapmasından yanadır. Aksi takdirde, sonraki dönemlerde, verilen cezaların sorumluluğu komiteye yüklenebilirdi. Demokratlar, ekonomik işlerin ve ekonomik durumun ancak siviller tarafından düzeltilebileceği düşüncesindedirler. Son olarak Demokratlar, yaşanan askeri müdahalenin, başa geçen sivil iktidar için yeterli bir gözdağı oluşturacağı ve partilerin keyfi ve hissî davranışlar içerisinde girmeyeceğini düşünmüşlerdir. Tüm bu sebeplerden dolayı yönetim bir an evvel sivillere bırakılmalıdır. (Erkanlı, 1972: 136-137)

Kocabaş, Demokrat grubun iktidarı sivillere değil de İnönü'ye devretmek istediklerini, bunun da üç sebebi olduğunu söylemiştir. Bu sebeplerin ilki: "Seçkinçi-Devletçi devlet gelenektir." Böyle bir düşüncenin oluşma nedeni, İsmet Paşa'nın, Kurtuluş Savaşı, dönemlerinden itibaren üzerinde taşıdığı "kahramanlık" karizmasıdır. Bu gruba göre ülkeyi sadece İnönü kurtarabilir. İkinci sebep: "Ülke yönetiminde ehliyesiz ve liyakatsiz oluş"tur. Bu düşünceye göre, Madanoğlu başta olmak üzere komitedeki birçok subay, devlet yönetme bilgi, beceri ve kabiliyetinden yoksundur. Bundan dolayı da yönetim İnönü'ye devredilmelidir. Son sebep ise: "Demokrasiye biran önce geçme isteği"dir. Burada ise müdahale sonrası okunan bildiride yer alan, en kısa zamanda yönetimin sivillere devredileceği yönündeki söz, etkilidir. (Kocabaş, 2014: 18)

Radikallere göre ise: "27 Mayıs'ın gayesi; gayri meşru hale gelmiş ve memleketi iflâsa sürüklemiş bir iktidarı yıkmak, Türkiye'yi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak için gerekli olan her türlü; sosyal, hukukî, ekonomik ve manevî ıslahatı yaptıktan sonra iktidarı devretmektir." Bu düşünceye göre, 27 Mayıs, basit bir hükümet darbesi değildir. Bundan dolayı da, sadece bir Anayasa ve seçim kanunu sonrası ülkeyi sivillere bırakmak yanlış bir harekettir. Yapılması gereken, ülkenin ihtiyacı olan reformları gerçekleştirmektir. Radikaller yaptıkları ihtilali, bir emrivaki olarak görmektedirler. İktidar devredilmeden önce, oy kaygısı olmadan reformların gerçekleştirilmesi şarttır. Halkın yönetime katılımı isteniyorsa, buna engel olan faktörler ve baskı grupları ortadan kaldırılmalı ve tam manasıyla demokratik ortam sağlanmalıdır. Bu yapılmadığı takdirde demokrasi sadece "şekli" olacaktır. Radikallere göre ihtilal yönetiminin rehber alacağı tek doktrin, Atatürkçülüktür. Bu doktrin çerçevesinde çalışılarak, kalkınma devri sağlam bir temele oturtulduktan sonra, yönetim sivillere bırakılmalıdır. Radikaller bu işlerin siviller tarafından yapılamalacağına inanmaktadırlar. Onlara göre partiler, çıkar grupları ile çatıştıkları zaman, kendi siyasi çıkarlarına öncelik verebileceğinden, bu konularda taviz verebilirdi. Ayrıca ihtilal idaresinin tarafsızlığına uygun olan davranış, siyasi bakımdan boşluğa düşmüş olan kitlelerin toparlanması için bir süre daha beklenilmesidir. Başlanmış ve henüz tamamlanmamış faaliyetlerin tamamlanması sonrası, iktidarın devri uygun görülüş, şayet illa demokrasi isteniyorsa MBK'nin iktidarda kalıp-gitmesi hususunda halkoyuna başvurulması istenmiştir. (Erkanlı, 1972: 137-140)

Kocabaş, Radikallerin ve özellikle de Türkeş'in, Bir ideolojik görüş ve sistem anlayışına sahip olduğunu söylemiştir. Ayrıca Kocabaş, Radikaller'in, Kendilerini ülkeyi yönetecek ehliyet ve liyakate sahip olarak gördüklerini, bu hususta demokratların aksine kendilerine güvendiklerini söylemiştir. Son olarak da Kocabaş Radikaller'in, Ülkeyi ve yönetimi, yetersiz gördükleri İnönü'ye teslim etmek istemediklerini söylemektedir. Bu bakış açısına göre, ordunun, iktidarı bir partiden alıp diğerine devretme gibi bir görevi yoktur. Bu, ordunun tarafsızlığına da aykırılık teşkil edecektir. Bununla beraber İnönü'ye güvenilmemektedir. Bundaki temel sebep ise, DP iktidarından bir önceki hükümet İnönü Hükümeti olup, birçok sıkıntının temelleri bu dönemde atılmıştır. Bu sebeple iktidar İnönü'ye devredilmemelidir. (Kocabaş, 2014: 19-21)

MBK içerisinde bölünmelerin yaşandığı bu dönemlerde, Demokrat grubun düşüncesine sahip bazı komite üyesi subaylar, İnönü ile gizli görüşmelerde bulunur. Bu subaylar, MBK içinde yaşanan ve görüşülen her şeyi İnönü'ye aktarırlar. İnönü, subaylardan aldığı bilgiler sayesinde komite içerisindeki fikir ayrılıkları öğrenir. (Örtülü, 1966: 16-21; Milliyet, 2.6.1960) Bu durum tabiki İnönü'nün ekmeğine yağ sürecektir. Zaman geçtikçe İnönü'nün, komite üzerindeki etkisi artar. İnönü, bazı komite üyelerini git gide kontrolü altına alacaktır. Fikret Kuytak, Ahmet Yıldız, Ekrem Acuner, Rafet Aksoyoğlu ve Şükran Özkaya, İnönü'nün etkisi altına giren isimlerdendir. Öyle ki, zamanla bu isimler, komitede, CHP'nin temsilcisi gibi davranmaya başlarlar (Örtülü, 1966: 12-13). Bu kişiler için seçime dahi gerek yoktur. Yönetim bir an evvel İnönü'ye bırakılmalıdır. (Altuğ, 1991: 37)

MBK, bazı subayların CHP ile temas halinde olduğundan şüphelenir. Bundan dolayı komitede bulunan bazı subaylar, MBK üyelerinin siyasi partiler ile ilişki içerisine girmesinin yasaklanmasını teklif ederler. Teklif, kabul edilir. Ancak alınır karara rağmen bu isimler, CHP ile sürdürdükleri gizli temasları sonlandırmazlar. İnönü, komitedeki her türlü tartışma ve karardan haberdar olacak ve ona göre politikasını belirleyecektir.

Örtülü, komitede sadece bu iki grubun bulunmadığını, reformların nasıl gerçekleştireceği hususunda orta noktada kalarak, bu iki gruba dâhil olmaktan uzak duran komite üyelerinin de olduğunu söylemektedir. Bunlar da kendi aralarında iki farklı gruba ayrılırlar. Komite iyice parçalanmıştır. Grup sayısı dörde çıkar. Bunlar: Alparslan Türkeş'in önderliğini yaptığı 14'ler grubu, CHP yanlısı olan 11'ler grubu, bu iki grup arasında kalan 7'ler grubu ve bütün bu grupların üstünde tarafsız ve uzlaştırmacı bir politika izlemeyi tercih eden, komitedeki generallerin oluşturduğu 5'ler grubu (Örtülü, 1966: 26-27)

14'ler grubu Alparslan Türkeş, Orhan Kabibay, Orhan Erkanlı, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Fazıl Akkoyunlu, Ahmet Er, Dünder Taşer, Numan Esin, Mustafa Kaplan, İrfan Solmazer, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan ve Münir Köseoğlu; 11'ler grubu Ahmet Yıldız, Haydar Tunçkanat, Şükran Özkaya, Selahattin Özgür, Emanullah Çelebi, Sezai Okan, Fikret Kuytak, Vehbi Ersü, Mucip Ataklı, Rafet Aksoyoğlu ve Ekrem Acuner; 7'ler grubu Sami Küçük, Suphi Gürsoytrak, Kamil Karavelioğlu, Suphi Karaman, Muzaffer Yurdakuler, Kadri Kaplan ve Mehmet Özgüneş; 5'ler grubu da Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Fahri Özdilek, Sıtkı Ulay ve Osman Köksal'dan oluşur. 14'ler grubunun lideri Alparslan Türkeş, 11'ler grubunun lideri Ahmet Yıldız, 7'ler grubunun lideri Sami Küçük ve 5'ler grubunun lideri Cemal Gürsel'dir (Örtülü, 1966: 26-27)

3.4.4. Komite'nin Birliği Sağlama abaları

Radikal Grup ile Demokrat Grup arasındaki ayrımlaşmalar gün geçtikçe artmıştır. Mevcut durum, MBK'nın da sağlıklı işlemlerini engellemektedir. Bu sebeple sorunları gidermek için, 9 Temmuz 1960'ta, iki grup taraftarlarının katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantı, Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Köksal'ın evinde gerçekleşmiş olup: Türkeş, Solmazer, Esin, Özdağ, Kabibay, Erkanlı, Okan, Küçük, Köksal ve Seyhan, toplantıya katılmıştır. İlk olarak, ihtilalcilerin, hangi güce dayanarak iktidarı devam ettirdikleri, konusu görüşülmüştür. Bu konuda, 1 Numaralı Geçici Anayasa ile hukuki hükümlere dayandığı kabul edilmiştir. İlk sorunla alakalı bir sorun daha vardır, o da, komitenin emniyetinin sağlanması hususudur. Çünkü askeri müdahaleyi gerçekleştirenler Ordu mensuplarıdır. Aynı ordu, bu kez kendilerine karşı yeni bir müdahalede bulunabilirdi. Bundan dolayı, bir emniyet istihbarat teşkilatının kurulmasına karar verilmiştir. (Seyhan, 1966: 90-91)

Toplantının ikinci gündem maddesi, bir hükümet programının hazırlamasıdır. Bu konuda üyeler, hükümet programının, komitenin vereceği teklif ve temel görüşler dikkate alınarak hazırlanmasını uygun görmüşlerdir. Bu presip kabul edilince, komite teklif ve temel görüşleri hazırlanarak, bunlara uygun bir hükümet programının oluşturulması sağlanmıştır. Komitenin temel görüş olarak sunduğu program, Türkiye'nin her yönden kalkınmasıdır. Bu düşünce Radikallerin fikriyatını hatırlattığı için, burada Radikallerin daha baskın olduğu düşünülmüştür. (Seyhan, 1966: 91-92)

Üçüncü görüşülen konu, Seyhan'ın, MBK için yeni bir çalışma düzeni belirlenmesi, hususu olmuştur. Teklife göre, yasama ve yürütme yetkisini kullanan MBK'nın, daha rahat çalışabilmesi için, her bakanlığa bağlı bir yan komisyon ile çalışması düşünülmüştür. Bu şekilde, her bakanlıktan beşer kişilik birer yan komisyon kurulması, komisyonun üyelerinin ise bakanlık ile üniversitelerden, yetenekli kişilerden oluşması tasarlanmıştır. Komisyon ile MBK arasındaki eşgüdümü sağlamak için de, bir genel sekreterlik kurulması teklif edilmiştir. Teklif, büyük çoğunlukla kabul edilmiştir. (Seyhan, 1966: 93-94) Toplantı da Seyhan'ın ikinci bir teklifi daha olacaktır. Bu da MBK'nın, bir siyasi parti kurulması teklifidir. Buna gerekçe olarak, Askeri müdahale sonrası, başssız kalan, özellikle DP'li seçmenin, birileri tarafından koordine edilmesi gerekliliğidir. Kurulacak bir siyasi partiyle, bu kitle üzerinde hâkimiyet sağlanarak, ülke için gerekli reformlar rahatlıkla yapılabilecekti. Bu görevi yürütmek üzere MBK tarafından gerekli altyapı çalışmasının yapılması istenmiştir. Yani, Millî Birlik Partisi'nin kurulması fikri kabul edilmiştir. (Seyhan, 1966: 94-96)

Toplantıda görüşülen bir diğer mesele, bakanlıklara komite üyelerinin atanması hususudur. Bilindiği gibi, komite üyeleri bakanların üstünde bir statüye sahiptir. Buna ek olarak komite, bazı bakanlıkları da kontrol altında tutmaktadır. Bu iki durum dolayısıyla oluşturulan bakanlıkların sağlıklı bir şekilde görev yapması mümkün değildir. Bunu gidermek için ilk olarak, komite üyelerinden oluşan bir Bakanlar Kurulu oluşturması düşünülmüş, ancak hangi bakanlığa kimin atanacağı meselesi ve 38 üyeye birer bakanlığın tahsis edilemeyecek olması sebebiyle bu düşünceden vazgeçilmiştir. (Seyhan, 1966: 96-97) Toplantının en kritik konusu ise, komite içinde çekişmelere son vermek ve birliği sağlamak adına, yeni bir komite kurulması konusu olmuştur. Aslında bu yeni komite, MBK içinde bir alt kurum veya bir iç komite gibi çalışacaktır. MBK'da görüşülmesi düşünülen konular ilk önce bu iç komite tarafından incelenecek, sonrasında ise ortak görüş alındığı takdirde konu MBK'ya taşınacaktır. Buradaki amaç, MBK'daki

bölünmeleri ve iç çekişmeleri sonlandırmaktır. İç komiteyi, o gece toplantıya katılan üyeler oluşturacaktır. Teklif kabul edilmiştir. Sonrasında ise iç komite için üye seçimi yapılmıştır. Seçim sonrasında, komite başkanlığına Sezai Okan getirilmiştir.

İki grubun katılımıyla gerçekleşen toplantıda, her ne kadar birçok karar alınmışsa da, uygulama safhasında, şahsi çıkarların devreye girmesi sebebiyle sıkıntılar yaşanmıştır. (Seyhan, 1966: 97-98) Özdağ, toplantının baştan itibaren ölü olduğu değerlendirmesini yapmıştır. Çünkü Radikaller, milletin ana davalarını kendilerine dert edinirken; Demokratlar, iktidarı bir an evvel sivillere devretme ısrarından vazgeçmemiştir. Tam da bu dönemlerde, CHP tarafında başlayan seçim isteği, komiteyi olumsuz etkileyecektir. Nihayet 9 Temmuz 1960'ta kurulan bu 9 kişilik iç komite, ikinci toplantısından sonra tekrardan bir araya gelmeyecektir. (Özdağ, 2004: 284)

3.4.5. İnceleme ve Araştırma Kurullarının Oluşturulması

Bakanlar Kurulu mecliste, 11 Temmuz 1960 tarihinde, MBK üyelerine, hükümet programını okumuştur. Okunan hükümet programının, MBK tarafından incelenerek onaylanması gerekmektedir. Tüm bunlar için 1 hafta süre vardır. (Hükümet Programı Dün Açıklandı. (Vatan, 12 Temmuz 1960) Ancak açıklanan hükümet programının içeriği, MBK üyelerinin çok da fazla ilgisini çekmemiştir. Çünkü üyeler, İnceleme ve Araştırma Kurullarıyla çalışmayı, Bakanlar Kuruluna tercih etmişlerdir. Özellikle iktidarda uzun süre kalıp reformlar yapmayı düşünen Radikal Grup üyeleri, geniş bir danışman kitlesini bünyesine katmıştır. Kurullarda bulunan danışma üyelerinin sayısı yüzü aşmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 256-257)

3.4.6. Türkeş-CIA Gerilimi

Türk istihbarat servisi, 1941'de, Millî Emniyet Teşkilatı veya Millî Amale Hizmeti (MAH) olarak bilinen kurumla oluşturulmuştur. Teşkilat, kuruluşundan itibaren, yabancı istihbarat servisleriyle (İngiliz, Fransız ve Amerikan) yoğun ilişkiler içinde olmuştur. 27 Mayıs sonrasında ise MAH'ta bazı yeni düzenlemelere gidilerek, MAH'a resmî bir konum oluşturulmak istenmiştir. Bu yönde yapılan çalışmalar 1965 yılına kadar sürecek ve sonrasında Millî İstihbarat Teşkilatı kurulacaktır. (Arcayürek, 1989: 43-46) Bu amaç doğrultusunda MBK'nın attığı ilk adım. Askeri müdahalenin ikinci ayında olmuştur. Bu doğrultuda yapılacak çalışmaları başlatan ise, Başbakanlık Müsteşarı Türkeş'tir. Türkeş göreve geldikten sonra, devletin içinde bulunan kurumların yapılanmalarını ele almıştır. Çalışları sırasında, Amerikan istihbarat teşkilatı olan CIA'ın, İç İşleri Bakanlığı binasında gizli bir odada çalıştıklarını görmüştür. Durumu araştıran Türkeş, bura bulunan CIA ekibinin, ABD ile hükümet arasında imzalanan ikili anlaşma gereği, komünizme karşı, Türk Polisiyle işbirliği amaçlı burada olduklarını öğrenmiştir. İncelemesini sürdüren Türkeş, istihbari tüm evrakların ve bilgilerin ilk olarak CIA tarafından incelendiğini, sonrasında ise bunların Türk yetkililere verildiğini öğrenmiştir. Bu durumun gerek istihbari açıdan neden olacağı zaafiyet ve gerekse de bir devletin bağımsızlığına aykılık teşkil ettiğini düşünen Türkeş, CIA yetkililerinin bakanlıktan çıkarılması emrini vermiştir. (Turgut, 1995: 202) Durumdan haberdar olan CIA yetkilileri, Türkeş'le görüşerek, aldığı karardan vazgeçmesini istemişlerdir. Türkeş geri adım atmayınca, ABD Ankara Büyükelçiliği 1. Sekreteri William H. Doyle, Türkeş'e, 25 Temmuz 1960'ta, hükümetle yapılan, anlaşma belgelerin birer kopyasıyla, bu durumu izah eden bir mektubu göndermiştir. Türkeş'e gönderilen belgelerden biri, 1959 yılında imzalanan, gizli damgalı bir Bakanlık Kararnamesi'dir. Bu kararnamede her iki devlet

teşkilatlarının çalışma yapısı, teşkilatlanma şekli yer almaktadır. Büyükelçilik bu şekilde yapılan çalışmaların resmi kanaldan ve o dönem hükümetinin bilgisi dâhilinde olduğunu göstermek istemiştir. (Ekşi, 2007: 195-197) Başka bir belgede ise, Türk Millî Polisiyle Resmîleştirilmiş İşbirliği başlığıyla, teşkilatların on yıl boyunca işbirliği şeklinde sürdürdükleri faaliyetler özetlemiştir. Buna göre yapılan iş birliği gereğince, ABD'nin, 1951'den 1959 yılına kadar Türk polisine 855.000 dolar para gönderdiği anlaşılmıştır. (Ekşi, 2007: 198-199) Rasim Ekşi'ye göre bu belgeler ile Amerikalılar: "Biz size bu kadar para verdik, bizden vazgeçemezsiniz" demek istemişlerdir. (Ekşi, 2007: 200) Türke'in cevabı: "Komünizimle mücadele için ortak çalışmaya evet, İçişleri Bakanlığı'ndaki CIA Bürosu'na hayır!" şeklinde olacaktır. (Turgut, 1995: 210) Türke'in kararlı tutumu sonrası, CIA ekibi, İçişleri Bakanlığında çıkarılmıştır. Sonrasında MBK'nın, MAH'a yönelik çalışmaları devam etmiş ve teşkilatın başına Alb. Naci Asutay getirilmiştir. Ancak, teşkilatın etkili isimlerinden olan Ziya Selışık, Asutay'ın çalışmalarını engellemiştir. Bu sebeple Asutay'dan istenilen verim alınamamıştır. Bunun üzerine komite, teşkilatın başına Tümg. Naci Aşkun'u getirmiştir. Sonrasında ise, başta Ziya Selışık olmak üzere eski teşkilat üyelerinin %90'ı tasfiye edilmiştir. Böylece istihbarat içinde bulunan CIA uzantıları, büyük oranda temizlenmiştir. Komitenin, MAH içerisinde yaptığı bu faaliyetler, 1965 yılında Millî İstihbarat Teşkilatının kurulmasının temeli olmuştur. Bununla beraber ABD'nin, Türke'ten rahatsızlığı da burada başlayacaktır.

3.5. MBK-CHP Gerginliği

Askeri Müdahale sonrası, gerek İstanbul ve gerekse de Ankara'da okunan bildirimlerde, en kısa zamanda seçime gidileceğine dair söz verilmiştir. Süreç içinde, yönetimde bir süre daha kalma düşüncesinde olan Radikaller, CHP yanlısı üyeler dışındaki subayları, bu konuda ikna ederek ağırlıklarını hissettirmeye başlamışlardır. (Özdağ, 2004: 284)

Ortamdaki havayı sezinleyen İnönü, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

"İnkılâbın asil ve sağlam tarafı, süratle umumi seçimlerin yapılacağına taahhüt edilmesidir. Süratle umumi seçimlerin yapılmasında saymakla bitmez milli menfaat vardır. Mesele, ameli olarak mümkün olan süratin ne olacağına tayinindedir. Yapılması mutlaka lâzım devlet işlerinin sonbahara kadar bitirilmiş olmasını yürekten temenni ederim. Herhalde inkılâp rejiminin süratle seçim yapmak kararında bulunduğundan tereddüt etmiyorum. Bu tarih tespitinin benim için hakikaten imkânı yoktur. İşler ilerledikten sonra hükümet, seçimin yapılabileceği tarihi isabetle tayin edebilecek bir görüşe varırsa, bunu ilân etmesi çok faydalı olur." (Cumhuriyet, 5 Temmuz 1960)

Buna karşın MBK, farklı düşünceler içerisindedir. Nitekim Cemal GÜRSEL şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Seçim safhasına girmek için daha epeyce zamana ihtiyaç olduğu kanaatindeyim, fakat seçimin öyle pek çabuk da yapılamayacağı çalışmalardan anlaşılıyor. Alelacele bir anayasa ortaya getirmek veya mevcut anayasayı ihtiyaçlara göre tamamlamak oldukça zaman icap ettirir. Birçok vatandaşın ve birçok ilim müesseselerinin bu husustaki mütalaalarına müracaat etme mecburiyeti vardır. Anayasa Komisyonu şümüllü bir şekilde çalışmaktadır. Bu çalışmaların neticesi, zannediyorum biraz gecikecektir. Ama seçim tarihini söylemek, benim için mümkün değildir." (Cumhuriyet, 5 Temmuz 1960)

Birkaç gün sonra Gürsel, doğrudan İnönü'yü muhatap alarak şunları söylemiştir:

“Seçimlerin erken yapılmasını biz de istiyoruz, ama tatbikat gecikince öyle çabuk olamayacağımı anladık. Anayasa bitip tatbik edilir hale gelince seçim yaparız. İnönü müstacel devlet işlerinin süratle halledilmesini istiyor. Eğer muhakemeyi kastediyorsa, bu hâkimlerin işidir.” (Cumhuriyet, 10 Temmuz 1960)

Gürsel’in bu açıklaması öncesinde Toker, kendi dergisinde, komiteye, seçim tarihinin ilânı çağrısını yapmıştır. sözkonusu çağrı siyaset kulislerinde İnönü’nün çağrısı olarak değerlendirilmiştir: (Özdağ, 2004: 285) Toker’in seçimlerle ilgili dergideki yazısı şu şekildedir:

“27 Mayıs İnkılâbı’nın bütün dünyada görülmemiş bir alâka ile karşılanması ve Türkiye’ye, Türk ordusuna, itibarların en yükseğini sağlamış olması, daha ilk günden seçimler konusunda açık taahhüde girişilmesi neticesidir. 27 Mayıs, görünüş itibarıyla bir askeri hükümet darbesidir. Askeri hükümet darbeleri en meşru hâllerde bile bir meşruiyetsizlik veçhesi taşıdıklarından ve nihayet bir vesayet idaresini sürdürmeye kalkıştıklarından, hür âlemde hiçbir zaman fazla tutulmamışlardır. Hele askeri hükümet darbesi yolu ile iktidar olanların, bunu meşru ellere tevdiye çıkardıkları güçlükler bilindiğinden; Nasır’ın, Kasım’ın, Castro’nun misali ortada olduğundan, 27 Mayıs İnkılâbı’nın ‘en kısa zamanda seçim’ taahhüdünün niçin böylesine ilgi çektiği anlaşılabilir. Platonik ‘en kısa zaman’ tabirinin yerine bir kesin tarihin ilânında artık büyük fayda vardır. Bazı temayüllere bakılırsa MBK bu memleketin bütün dertlerini halledecek, ondan sonra seçimlere gidilecektir. Bunun seçimsiz bir sistemi ebediyen devam ettirmek manasından başka mana taşımadığı ortadadır.” (Akis, 6 Temmuz 1960)

İnönü ve Toker’in seçim konusunda baskıları sürerken, Anayasa Komisyonu Başkanı Sıddık Sami Onar’dan, Gürsel’e destek gelmiştir. Onar, 10 Temmuzda, erken yapılacak bir seçimin büyük bir hata olacağını; mevcut sorunların tarafsız bir idare altında halledilmesi gerektiğini söylemiştir. (Cumhuriyet, 11 Temmuz 1960) Aslında Onar da, askeri bir yönetime karşıdır, ancak İnönü’nün iktidarı ele geçirme konusundaki şuursuz tavrı, tarafsız durumda bulunan aydın kitle açısından olumsuz bulunmuştur. Ayrıca Onar, sabık hükümet üyelerinin yargılanmaları tamamlanmadan, demokratik düzene geçilmesine karşıdır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 397)

MBK ve Gürsel’e bu konuda bir destek de, CKMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı’dan gelmiştir. Bölükbaşı, yapılacak bir erken seçimde, 27 Mayıs’ın rüzgârını arkasına alan CHP’nin tek başına iktidara geleceğini düşünmektedir. Bölükbaşı bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Durum değişmiştir. Partilerin yeni duruma göre yeni baştan teşkilâtlandırılması mutlak bir zarurettir. Bu da her şeyden önce zaman meselesidir. Siyasi partilere yeniden teşkilatlanabilmeleri için vakit ve fırsat verilmelidir. Ne CHP ne de MP, hadiselerin sarstığı derme çatma teşkilâtlarla seçimlere girebilirler. Girseler de seçimlerden yüzlerinin akı ile çıkabilecekleri şüphelidir. Beklemek ve hazırlık yapmak lâzımdır.” (Türkeş, 2020: 103-104)

3.5.1. Ocak-Bucak Teşkilatlarının Kapatılması

CHP’ye ait olan bu teşkilatların kapatılması MBK-CHP gerginliğini arttıran bir başka gelişmedir. Esasında bu teşkilatların kapatılması düşüncesi 27 Mayıs öncesinde kararlaştırılmıştır. Radikaller, toplumun aşırı bir politik bölünmüşlük içinde olduğu düşüncesindedirler. Askeri müdahale öncesinde, özellikle küçük yerleşim yerlerinde çok yoğun bir şekilde yaşanan; Cami, kahvehane ve hatta mezarlıkların dahi, DP’li ve CHP’li, şeklinde ayrılması, bu düşüncelerinin

kanıtıdır. Bu durumdan MBK'da rahatsızdır. (Özdağ, 2004: 286) Bu bölünmüşlüğü sona erdirmek amacıyla, MBK, 4 Temmuz 1960'ta, 8 No.'lu, 3512 Sayılı Cemiyetler Kanununa Ek Geçici Kanun'u çıkarmıştır. Kanun ile partilerin ocak-bucak teşkilatları kapatılıp, gençlik ve kadın kollarının örgütlenmesi, il ve ilçe merkezleriyle sınırlanmıştır. (Özdağ, 2004: 287) görüşmeler sırasında bir komite üyesinin, İnönü'nün yapılan düzenlemelere karşı çıkacağını söylemesi üzerine Gürsel sinirlenerek:

“Bıktık bu İsmet Paşadan, tuvalete gitsek İsmet Paşa'ya mı soracağız? Kırk senedir bu zatın peşinden gittik, geldiğimiz yer belli... Yeter artık, bundan sonra devleti biz idare edeceğiz. Paşa evinde otursun ve işlerimize karışmasın. Oynanmak istenen oyunları biliyorum; siz de ne Halk Partisi'ne ne de İsmet Paşa'ya ve diğerlerine alet olmayın. Sorumluluk bizimdir, yetkilerimizi de biz bildiğimiz ve anladığımız biçimde kullanacağız” şeklinde tepki göstermiştir. (Erkanlı, 1973: 301)

MBK'nın çıkarmış olduğu kanuna, Vatan Gazetesi köşe yazarı, Oktay Akbal da destek vermiştir. Akbal, yapılan düzenlemeyi desteklediğini belirterek, Bakanlar Kurulundan bir istekte bulunmuştur. Akbal'ın isteği, DP döneminde kapatılan, Halkevi ve Halk Odalarının, hiçbir siyasi partiye bağlı olmadan yeniden düzenlenip açılmasıdır. (Vatan, 27 Haziran 1960) Akbal'ın teklifi sonrası Gürsel'e; 7 ordinaryüs, 18 profesör, 28 doçent ve 54'ü asistan olmak üzere 107 öğretim üyesi, mektup yazarak, Halkevlerinin açılmasını istemişlerdir. (Ulus, 28 Haziran 1960) Tüm bu gelişmeler sonrası, Anayasa Komisyonu Üyesi Tarık Zafer Tunaya, Halkevlerinin yeniden teşkilatlandırılıp, Millî Eğitim Bakanlığına bağlanarak “Kültür Evi” adıyla açılacağını duyurmuştur. (Vatan, 27 Haziran 1960)

MBK'nın Ocak-Bucak Teşkilatları ile ilgili almış olduğu bu kararlar ve son gelişmelerden, doğal olarak İsmet İnönü rahatsız olmuştur. İnönü 7 Temmuzda verdiği demeçle son gelişmelerden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. İnönü'nün eleştirileri şöyledir: “İlgayı icap ettiren başlıca sebep olarak ocak-bucak başkanları ve mensuplarının memurlar üzerinde yaptıkları baskılar ve vatandaşın en küçük tabakalarına kadar ayırıcı tesirleri gibi unsurlar zikredilebilir. Bunun yanında ocak ve bucaklar, teşkilatlarını siyasi partinin mahdut bir zümresinin tertibi şeklinden kurtarıp geniş halk tabanlarına mal etmiştir. Bundan daha ehemmiyetli olarak memleket meselelerinin ve devlet idaresi düşüncesinin, vatandaş topluluklarının dertleri ve istekleri çerçevesinin dışında kalmış bulunan geniş halk kitlesini siyasi terbiyesinin içine almış, memleket meseleleri en küçük vatandaşı ilgilendirmiştir.” (Ulus, 8 Temmuz 1960)

İnönü'nün eleştirilerine Gürsel 10 Temmuz'da şöyle cevap vermiştir:

“Sayın İnönü'nün söylediği faydalar hâsıl olmamıştır kanaatindeyim. Ocaklar ve bucaklar yüzünden köyler, nahiyeler kanlı şekilde ikiye bölünmüş; iki taraf camilerini, kahvelerini birbirinden ayırmış, hatta kız alıp vermemeye başlamıştır. Ayrıca partilerin, yüksek tahsil müesseselerine sokulup yetişmeleri ve çalışmaları lâzım gelen gençlerimizi ikiye, üçe ayırmalarının da şiddetle aleyhindeyim.” (Ulus, 11 Temmuz 1960)

Anlaşılacağı üzere, askeri müdahalenin ilk dönemlerinde Gürsel ve İnönü arasında soğuk rüzgârlar esmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde rüzgârın şiddeti ve ısısı değişecektir.

3.6. Fikir Ayrılıklarının Derinleşmesi ve Yaşanan Gelişmeler.

27 Mayıs harekâtını gerçekleştirenlerin, müdahale sonrası dönem konusunda ortak bir noktaya varamadıklarını, bu konuyu harekât sonrasına bıraktıklarını söylemiştik. Bu konu,

müdahale sonrasında MBK içinde gruplaşmalara yol açmış ve ilerleyen günlerde, gruplar arasındaki fikirsel ayrılıklar, yaşanan yeni gelişmeler ve alınan kararlarla daha derinleşmiştir. İnönü ve CHP'nin gittikçe şiddetlenen seçim talepleri, Türkeş liderliğindeki Radikallerin komite içindeki baskın konumu, bütün bunlar karşısında Gürsel'in yetersizliği. MBK'da üyeler arasındaki bağın git gide zayıflamasına sebep olmuştur.

3.6.1. TSK'da Gerçekleştirilen Büyük Tasfiye, EMİNSU'lar Olayı.

MBK'nın, askeri müdahale sonrası, gerçekleştirdiği ilk ciddi ve büyük girişimi, hiç şüphesiz, TSK bünyesinde aktif görevde olan büyük miktardaki subay'ı tasfiye etmesidir. Yapılan tasfiye o denli büyüktür ki, komite bile bu tasfiyeyle kendi güvenliğini risk altına atmıştır. (Özdağ, 2004: 97) Tasfiyeye temel gerekçe olarak, subay kadrolarındaki özellikle üst rütbelerindeki aşırı yığılma gösterilmiştir. Gerçekten de böyle bir durum söz konusudur. Durumu biraz açacak olursak: 1939-1945 yılları arasında Harp Okulundan mezun subay sayısı 6273; Harp Akademisinden mezun kurmay subay sayısı ise 210'dur. Bu sayı, savaş yıllarında asker ihtiyacı duyulduğundan sıkıntı oluşturmazken, sonraki yıllarda yığılmaya sebep olmuş ve askerî piramit olması gerekenin tersine dönmüştür. Yani rütbe arttıkça, rütbeli personel sayısının azalması gerekirken, 1960'larda durum tam tersi bir hâl almıştır. Böylesi bir durum oluşmasındaki diğer bir etken, 1942 yılında Subay Terfi Kanunu'nda yapılan değişikliktir. Yapılan değişiklikte, bir teğmen, 19 yılda Albay olabilmektedir. Bu durum sonucunda ise ordu da, orta ve alt rütbede subay sayısı çok azalmıştır. Hal böyle olunca 1950'de, subayların rütbe almasında yeni bir düzenleme yapılmıştır. Yeni kanuna göre, asteğmenlikten albaylığa yükselme süresi; kara subayları için 28 olurken, bu süre deniz subayları için 25, hava subayları için ise 24 yıla çıkarılmıştır. Yeni kanunda, general ve amiral rütbesindeki üst subayların, sayılarının değil de sadece birim içerisindeki oranlarının verilmesi, ordunun üst kademelerinde yığılmaya sebep olmuştur. 1960'ta Kara Kuvvetleri Komutanlığında görev yapan yarbay ve binbaşılardan toplam sayısı 7589'dur. 1200 Olması gereken albay kadrosunda sayı, 2662'dir. Buna karşın ordudaki alt rütbeliler olan; yüzbaşı, üsteğmen ve teğmen sayısının toplamı 5000'den biraz fazladır. (Özdağ, 2004: 298) O dönemlerde hiçbir NATO ülkesindeki albay sayısı Türkiye'deki kadar değildir. Subay rütbe dağılımlarındaki bu tersine piramit, emir komuta zincirinde zaafiyete ve disiplinsizliğe sebebiyet vermektedir. (Onuş, 2003: 190) Türkeş'e göre bu hareket, orduyu gençleştirme yanında zaruri bir durumdur. Türkeş, mevcut durum için, yüzbaşılardan bulunması gereken makamlarda albayların bulunduğunu söylemiştir.

Tasfiye komisyonunda bulunan Dündar Seyhan'ın, tasfiye öncesindeki Türk Silahlı Kuvvetleri, subay kadrosu için yaptığı benzetme: "raşitlik bir çocuk gibi, bünyesi zayıf, kafası kocaman" şeklindedir. (Seyhan, 1966: 101) Seyhan'a göre yapılan tasfiyede psikolojik faktörlerde vardır. Seyhan o dönemde, TSK'lı ve MBK'lı subaylar arasında bir kompleks durumunun yaşandığını söylemiştir. Kompleksin sebebi ise, askeri müdahaleyi yapan ve MBK üyesi olan subayların rütbesinin yüzbaşı ve albay arasında değişmesi; bu durumun da, Orduda yer alan daha üst rütbeli ancak MBK üyesi olmayan subaylarca kabullenilememesidir. Bundan dolayı MBK, bir gençleştirme hareketiyle, ordu içerisinde dengeleri sağlamayı düşünmüştür. (Seyhan, 1966: 101) Seyhan'a göre MBK, tasfiye ile ülkede bir zihniyet değişimi de amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, ordu başlangıç noktası olacaktır. Ordunun, gençleştirilerek modernleştirilmiş olacağı düşünülmüştür. Eski üst rütbeli subayların yönetim tecrübelerinden

faydalanmak için de sivil bürokrasiye sevki düşünülmüştür. Bu subayların tecrübesiyle, siyasi alanda, reformların gerçekleştirilebileceği amaçlanmıştır. Bu şekilde “Yeni Türkiye” oluşumu için ilk adım atılmıştır. (Seyhan, 1966: 102-103)

Çalışmalar 1960 Haziranının sonlarına doğru başlamıştır. Çalışma ekbinin başı, komitenin Güvenlik Komisyonu Üyesi Karaman’dır. Ekipte ayrıca, her biri kurmay albay rütbesinde olan: Şinasi Orel, Halit Sencer ve Dündar Seyhan bulunmaktadır. Bu konudaki çalışmalar ve ekip, çalışma neticeleninceye kadar gizli tutulmuştur. (Onuş, 2003: 190-191)

Komitede bu yönde çalışmalar sürerken, 13 Temmuz 1960’ta Başbakanlığa, Gürsel’in daveti üzerine, Büyükelçi Warren gelmiştir. İkilinin görüşmesi sırasında Türkeş de yer almıştır. Toplantı sırasında Gürsel, planlama aşamasında oldukları tasfiye konusunu açarak, emekliye ayrılacak rütbeliler için 100 milyon lira gerektiğini söylemiştir. Warren, planlanan tasfiyenin, Türk ordusunun savaş gücü noktasında zaafiyete uğratabileceği uyarısını yaptıktan sonra, istenen para için, Amerikan kaynaklarının dış yardıma müsait olmadığını söylemiştir. Warren, yapılan bu görüşmeyi ve bu konudaki düşüncelerini telgrafla ABD’ye bildirmiştir. Bu ilk görüşmeden 11 gün sonra 24 Temmuz’da yeniden bir görüşme gerçekleşmiştir. Türkeş, Warren’e acilen 100 milyona ihtiyaçları olduğunu söylemiş, ancak Warren’in yanıtı yine olumsuz olmuştur. Durum üzerine Türkeş, parayı başka yerden de bulabileceklerini söyleyerek, büyükelçiye rest çekmiştir. Türkeş burada çok akıllıca hareket etmiştir. (Armaoğlu, 1996: 218-219) Türkeş’in bu resti Warren üzerinde etkili olmuş olacak ki, derhal ABD’ye telgraf çeken Warren, istenen paranın derhal verilmesini, aksi halde İhtilal yönetiminin, SSCB’nin 500 milyon dolara ulaşan teklifi kabul edebileceğini söylemiştir. Warren, ayrıca bunun yaşanması halinde, dünya kamuoyunda, ABD ve Batı Blokunun, SSCB karşısında büyük ve trajik bir yenilgi alacağını belirtmiştir. Yaşananlar NATO Başkomutanı General Norstad tarafından, Amerikan Genelkurmay Başkanı General Twining’in de bulunduğu bir toplantıda, oradakilere aktarılmıştır. Toplantıda Norstad’ın teklifi, Türk tarafına 10 milyon dolar’ın verilmesidir. Yapılan değerlendirmeler sonrası, ABD Başkanı Eisenhower, 4 Ağustos tarihinde, Türkiye’ye Büyükelçi Warren vasıtasıyla gizli bir mesaj yollamıştır. Mesajda Türkiye’nin, Amerika’ya karşı dostane tavrı sebebiyle, Amerika’nın, istenilen parayı göndereceği belirtilmiştir. Ancak paranın, tasfiye için değil, Türk bütçesini destekleme amacıyla gönderildiği belirtilmiştir. (Turgut, 1995: 215-216)¹⁷

MBK, 26 Temmuz 1960 gecesi olağanüstü toplanmıştır. Toplantının konusu, orduda yapılacak gençleştirme hareketi için hazırlanmış olan “5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununa ek Geçici Kanun” tasarısıdır. (Özdağ, 2004: 302) Bu tasarı ile subayların emekli maaş ve ikramiyelerinde iyileştirme yapılarak, mağdur olmaması istenmiştir. Ayrıca tasfiye iki aşamalı gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak, ordu üst kademesinde tasfiye yapılmış, ardından orta ve alt rütbeli subaylara geçilmesine karar verilmiştir. Neticede tasarı o gece kabul edilerek kanunlaşmış ancak Resmî Gazete de ancak tasfiye işlemi başladıktan sonra yayınlanmıştır.

Böylece yapılan değişiklik ile kanunun 1. maddesi: “Subay, askerî memur ve Astsubaylardan 25 fiilî hizmet yılını dolduranlar emekliliklerini isteyebilecekleri gibi,

¹⁷ Bu yardım 27 Mayıs sonrası Amerika’dan alınan ikinci yardım olmuştur. Türkeş, ilk olarak 27 Mayıs’ın hemen dış temsilciliklerin maaşlarını ödeyemediklerini ve bu hususta Amerika’ya başvurulduğunu, bunun için 15 milyon dolar gönderildiğini belirtmiştir. İkinci olarak ordu tasfiyesi sırasında Amerika’nın 12 milyon dolar gönderdiğini ve bu iki yardımın da hibe şeklinde yapıldığını aktarmıştır.

kurumlarınca da re'sen emekliye sevk edilebilirler.” şeklini almıştır. Ayrıca 30 yıl hizmet yapan subayların emekli maaşları, son maaşının %50'sinden %70'ine çıkarılmıştır. 30 yılın üstünde veya altında olanlara her sene %1 artı veya eksi oranda hesaplanması öngörülmüştür. 25 yıl fiili hizmeti dolduran subayların, 1 yıllık maaş tutarında ikramiye alması kanunda yer almaya devam etmiştir. Böylece üst kademelerde yapılacak olan tasfiyenin hukuki zemini sağlanmıştır. Kanunun, tasfiyenin ikinci aşamasına yönelik değişiklikleri ise eklenen 4 geçici madde ile olmuştur. Buna göre: 20 Ağustos 1960 tarihine kadar emekliye ayrılma talebinde bulunan binbaşı ve daha yukarı rütbeli subayların, 25 hizmet yılı şartı aranmaksızın, emeklilik işlemlerinin yapılacağı belirtilmiştir. Bu şekilde emeklilik talebinde bulunan subayların, emekli ikramiyelerinin son iki yıllık maaş tutarı kadar olması hükmü yer almıştır.

Tasarı kabul edildikten sonra, sıra hangi General ve Amirallerin emekliye sevk edileceği konusu görüşülmüştür. Bu noktada Seyhan'ın, hepsini emekli edelim, teklifi kabul görmemiştir. Sonuç olarak 235 generalin emekli edilmesine karar verilmiştir. Ancak bu işin büyük bir gizlilik içerisinde yürütülmesi için Orel, Karaman ve Seyhan tarafından bir plan yapılmıştır. Buna göre ordu kumandanlarının tasfiyesi kendilerine bildirilmeden önce, yerine geçecek kumandanın görev yerine ulaşması ve görevi devralarak, emeklilik tebligatını ilgili kumandana bildirmesi kararlaştırılmıştır. (Seyhan, 1966: 105-106)

Karaman, emekli edilecek subay listesini onaylatmak için, 30 Temmuz 1960'ta Başbakanlıkta bulunan Gürsel'in yanına gitmiştir. Listede bulunan isimlerin fazlalığından, Gürsel'in tereddüt yaşayacağını hesap ederek, Türkeş, Köksal ve Baykal'ı da, Gürsel'e baskı oluşturma amaçlı, yanında götürmüştür. Gürsel listeyi görünce, buradaki sayının çok fazla olduğunu belirterek, ilk etapta imzalamak istememiştir. Ancak Karaman ve yanındaki ekipten özellikle Baykal'ın ısrarıyla, liste imzalanmıştır. (Özdağ, 2004: 304)

Komite, ordunun önem arzeden noktalarında aktif görev yapan üst rütbeli general ve amirallerin emekli edilmesinin, büyük bir risk taşıdığına bilincindedir. Bu sebeple tasfiye işlemleri gizlilik içinde yürütülmüştür. (Erkanlı, 1972: 41) Bu nedenle tasfiye komisyonu tarafından, üst rütbeli komutanların emekliye sevk işlemleri, Karaman ve Seyhan tarafından yönetilmiştir. (Özdağ, 2004: 304) Emekliye sevk edilen generallerin yerlerine yaşça daha genç ve atandıkları komutanlıklara göre daha düşük rütbeli subaylar getirilmiştir. Örneğin: Orgeneralin komuta etmesi gereken Ordu komutanlıklarına, korgeneral veya tümgeneraller; Korgeneral komutasında olması gereken, kolordu komutanlıklarına da, tümgeneral veya tuğgeneraller getirilmiştir. (Erkanlı, 1972: 42) 3 Ağustos 1960, saat 19.00 itibarıyla, TSK'nın yüksek komuta kademesi tamamen değiştirilmiştir. Yaklaşık 235 general ve amiral emekli edilmiştir. Tasfiye sonrası orduda kalan general sayısı 20'dir. (Özdağ, 2004: 307) Emekli edilen generaller arasında müdahale sonrası göreve getirilen Ragıp Gümüşpala da vardır. Onun yerine Orgeneral Cevdet Sunay getirilmiştir. Tasfiye edilen generallerin önemli bir kısmı aktif görevde ve önem arzeden komutanlıkların başında olmalarına rağmen, her hangi bir itiraz ve karşı koyma hadisesi yaşanmamıştır. (Özdağ, 2004: 307-308) 4 Ağustos akşamına kadar tüm generaller emekli ikramiyelerini almıştır. Böylece ordu içerisinde gerçekleştirilen tasfiye hareketinin ilk ayağı başarı ile tamamlanmıştır. Gençleştirme hareketi sonrası Genelkurmay Başkanı Org. Cevdet Sunay, İkinci Başkan Tuğg. Şefik İlter, Kara Kuvvetleri Kumandanı Korg. Muzaffer Alankuş, Hava Kuvvetleri Kumandanı İrfan Tansel, Jandarma Genel Kumandanı Tümğ. Nurettin Onur, 1.

Ordu Kumandanı Tümğ. Cemal Tural, 2. Ordu Kumandanı Tümğ. Ali Keskiner, 3. Ordu Kumandanı Korg. Celal Alkoç olmuştur. (Vatan, 4 Ağustos 1960)

4 Ağustos 1960'ta Gölcük'te, yapılan tasfiye işlemlerini değerlendiren Gürsel, DP'nin, orduyu çok ihmal ettiğini, 50 generalin olması gereken kara ordusunda 200 generalin bulunduğunu; 1200 kişi olması gereken albay kadrosunda ise 2600 albayın bulunduğunu, hal böyleyken de bu konuya el atmamalarının mümkün olmayacağını belirtmiştir. (Akşam, 5 Ağustos 1960)¹⁸ Gürsel'in açıklaması sonrası, 5 Ağustos tarihli Cumhuriyet gazetesi "5000'e Yakın Subay Daha Emekliye Sevk Edildi" şeklinde haber yapınca (Cumhuriyet, 5 Ağustos 1960) ortalık karışmıştır. MBK, yayınladığı bildiriyle, söz konusu haberi yalanlanmıştır. Bildiride, 42 sayılı Kanuna uygun bir şekilde emeklilik işlemlerinin yapılacağı bildirilmiştir. (Faik, 1967: 59-60)

Sıra tasfiyenin ikinci ayağı olan üst ve orta rütbelilere gelmiştir. Hangi rütbede ne oranda tasfiyenin gerçekleşeceği, Genelkurmay Başkanlığı Karargâhınca belirlenmiştir. Buna göre albayların %70'i, yarbayların %50'si, binbaşılardan ise %30'unun emekliye sevk edilmesi öngörülmüştür. Neticede 20 Ağustos'ta 251, 2 Eylül'de 3332 olmak üzere toplam 3583 subay emekliye ayrılmıştır.

Ordu içerisinde yapılan bu tasfiye operasyonu daha sonra büyük yankılar uyandırmıştır. Subayların birçoğu, yapılan tasfiye sırasında kendilerine haksızlık yapıldığını iddia etmiştir. M. Emin Aytekin olayı "Eminsu Katliamı" olarak nitelendirmiştir. Ardından da: "Evet, bu bir katliamdır. Liyakatsizin liyakatliyi, isimsizin şöhretliyi, cahilin bilgiliyi, tecrübesizin tecrübeliyi yok ettiği bir katliamdır bu." şeklinde, düşüncesini belirtmiştir. (Aytekin, 1967: 70) Tasfiye hamlesi ile kadrolardaki şişkinlik makul bir şekilde giderilerek Türk ordusu tepeden tırnağa yenilenmiştir. Ancak, subay kadrosunda gerçekleşen bu tasfiye hareketi dahi, Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler yaşanan tansiyonu düşürmeye yetmemiştir.

Tasfiyeyle Emekliye sevk edilen subaylar, EMİNSU'lar (Emekli İnkılap Subayları) adı altında birleşip, 6 Eylül 1960 tarihinde EMİNSU derneğini kurmuşlardır. Dernek, varlığını 12 Eylül 1980'e kadar sürdürecektir. (Demir, 2006: 158) Tasfiye ile emekliye sevk edilen subayların büyük bir kısmı askeri müdahaleye destek vermişlerdir. Bu sebeple de büyük haksızlığa uğradıklarını düşünmektedirler. EMİNSU'ları rahatsız eden diğer bir husus da, kendilerini emekliye sevk edenlerin, daha dün kadar kendi emirlerinde çalışan subaylar olmalarıdır. Yaşananları kabullenmek EMİNSU'lar açısından çok zordur. Bunun üzerine EMİNSU'lar, zaman içinde, ordu içinde taraftar edinmeye ve MBK'ya karşı ihtilal hazırlıkları çalışmalarına başlayacaklardır. Yaşan olay ordu içindeki bölünmüşlüğü de arttıracaktır. Orduda; Türkes taraftarları, CHP yanlıları ve tarafsızlar gruplarına bir de EMİNSU taraftarları da eklenecektir. Sonraki dönemlerde, emekliye ayrılan subayların birçoğu devlet kurumlarında sivil görevlere atanmışlardır. Yapılan atamalarla, grubun tepkisi bir nebze de olsa azalacaktır. (Hale, 1996: 114). Zaman içinde EMİNSU'lar da kendi içinde bölünme yaşayarak ikiye ayrılırlar. Bazı emekli subaylar yeni sivil görevinin başına geçerken, bir kısmı ise ihtilal hazırlıkları çalışmalarına girişecektir. (Aydemir T. 2010: 66-68) Düşünülen ihtilal hiçbir zaman yapılamaz ve grup zamanla yok olup gider.

¹⁸ 1200 Kişilik Kadroya Karşı 2600 Albay Var. Akşam, 5 Ağustos 1960.

3.6.2. CHP- Gürsel Yakınlaşması

İnönü-Gürsel gerginliği, Gürsel'in, Lozan Antlaşmasının yıldönümü münasebetiyle İnönü'ye, 24 Temmuz 1960'ta gönderdiği telgraf ile azalmaya başlamıştır. (Toker, 1991: 103) Gürsel'in gönderdiği telgraf: "Sayın İnönü Lozan günü münasebetiyle zat-ı devletinizi hürmetle ve hayranlıkla hatırlamak, benim için zevkli bir vazifedir. Memlekete yaptığımız hizmetler içinde Lozan, daima bir âbide olarak yaşayacaktır. Derin saygılar..." şeklindedir. (Akşam, 25 Temmuz 1960) İnönü bu mesajdan memnun olmuş ve Gürsel'e: "Lozan günü münasebetiyle bildirmek lütfunda bulunduğunuz âlicenap iltifatlarınıza şükranlarımı arz ederim. Yüce ve asil vazifelerinizde devamlı başarılar dileğiyle saygılarımı sunarım." şeklinde karşılık vermiştir. (Ulus, 26 Temmuz 1960) Yaşanan bu gelişme sonrası her ne kadar görüşmelerin devamı gelmese de, bu telgraflaşma aradaki buzların erimesinde etkili olmuştur. İlerleyen tarihlerde Gürsel, diyalogu geliştirme ihtiyacı hissetmiştir. Gürsel'in böyle bir ihtiyaç hissetmesinin sebebi ise komite içi çekişmelerin üstesinden gelememesi ve "Evladım" dediği Türkeş'e, Nasır benzetmeleri sonrasında, güven problemi yaşamaya başlamasıdır. (Özdağ, 2004: 313) Bununla beraber Gürsel, diyalogun açıktan olmasını da istememektedir. Komitenin, bu diyaloga karşı çıkacağından emindir. Ayrıca İnönü ile diyalog kurulması, ihtilalin tarafsızlığı prensibine de aykırı bir durumdur. (Özdağ, 2004: 313) Gürsel, İnönü ile gizliden yapacağı görüşmeler için aracı olarak, Kurmay Bnb. Avni Eylevi'yi görevlendirmiştir. Eylevi, askeri müdahale sonrası Gürsel'i, İzmirden alıp Ankara'ya getiren ekiptendir. (Eylevi, 1960: 57) Gürsel, 6 Ağustos 1960'ta, Radikal kanattan, Rıfat Baykal ve Orhan Erkanlı ile beraber, Heybeliada'ya giderek, İnönü'yle bir görüşme gerçekleştirmiştir. (Özdağ, 2004: 314) Baş başa yapılan görüşmede İnönü, Gürsel'e, ibadet dili ile ezanı Türkçeleştirme düşüncesi olup olmadığını sormuştur. Gürsel, böyle bir düşüncesinin olmadığını, ancak reform kelimesini kullanmadan, dini alanda bazı reformlar gerçekleştirme düşüncesinde olduğunu söylemiştir. Görüşmedeki ikinci konu, Kürtçülük meselesi olmuştur. Gürsel'in buna yönelik uygulayacağı plan, Kürtçülük yapan ağaları Sivas'a zorunlu iskâna tabi tutup, bu bölgede en az 10-15 yıl ikamet ettirmektir. Görüşmedeki diğer bir konu seçim tarihidir. Gürsel, Ekim 1961 tarihini düşündüğünü söylemiştir. (Toker, 1991: 117) Gelişmeler üzerine, radikallerin liderliğini yapan Alpaslan Türkeş, kendisine Gürsel-İnönü görüşmesi ile fikrini soran gazetecilere: "Bu bir nezaket ziyaretidir. Devlet Başkanı bu ziyareti daha önceden yapmak istiyordu, fakat meşguliyetinin fazlalığı buna mani idi. Ayrıca ben iki asker arasında yapılan ve çok samimi bir hava içinde geçen görüşmenin faydalı olduğu kanaatindeyim" cevabını vermiştir. (Vatan, 8 Ağustos 1960) 26 Ağustos'ta bu kez İnönü, Gürsel'i ziyaret etmiştir. (Toker, 1991: 117) Bu ikinci görüşme, Türkeş'i şüphelendirecek ve Orhan Kabibay'ı arayarak güvenlik önlemlerini arttırmasını isteyecektir. (Taylak, 1976: 98-99) 8 Ağustos 1960'ta Gürsel, gazetecilere, seçimleri için hedefin 27 Mayıs 1961 tarihi olduğunu ancak, birkaç aylık gecikme yaşanabileceğini söylemiştir. Gürsel'in böyle bir açıklamada bulunması, İnönü ile görüşmelerinin bir sonucudur. (Cumhuriyet, 9 Ağustos 1960) Gürsel-İnönü yakınlaşması ve Gürsel'in seçim tarihi hakkında verdiği beyanat, komite içindeki güvensizlik ortamını iyice arttırmıştır. İnönü-Gürsel ilişkileri yumuşadıkça, Gürsel-Türkeş diyalogu o derece soğuyacak ve bir süre sonra da kopacaktır. Bu dönemlerde, komitenin yaptığı gizli toplantılarda sızmalar yaşanmaya başlayacaktır. Komitedeki her görüşme, CHP'ye aktarılacaktır. Bu süreçte basın da, CHP tarafından yönlendirilecektir. Durumdan rahatsızlık duyan Radikal'ler, Millî Emniyetin teknik elemanlarına komite toplantı salonunu, böcek bulunma ihtimaline karşı aratmışlardır. Bundan bir sonuç alınamayınca, bu kez,

komite toplantılarında hizmetli olarak bulunan sağır ve dilsizler tekrardan muayene ettirilecektir. Ancak bundan da bir sonuç elde edememiştir. Sızma işini, komitedeki CHP yanlılarınca yapıldığı çok zaman sonra anlaşılacaktır. (Özdağ, 2004: 33-34)

3.6.3. Türkeş'e "Nasır" Benzetmesi

Askeri müdahalenin ilk günlerinden itibaren, Yabancı basın mensupları Gürsel'i, Mısır'ın General Necib'i olarak nitelendirmişti. Çok geçmeden Türkeş için ise Nasır'ı benzetmesi yapılmaya başlanmıştır. Böyle bir benzetmede, Türkeş'in, müdahalenin ilk anlarından itibaren aktif tavırları, izlemiş olduğu siyaset etkili olmuştur. Türkeş için, "İhtilalin Kuvvetli Adamı" ya da "kudretli albayı" yakıştırmaları gün geçtikçe artacaktır. (Toker, 1991: 43-44) Bu konuda Toker, Türkeş'in, Başbakanlık Müsteşarlığı makamının önemini kavrayan tek subay olduğunu söylemiştir. Türkeş, askeri müdahalenin iki numaralı adamı konumundadır. Osman Deniz, mevcut durumu: "İhtilalin gerçek lideri olarak Türkeş görünüyordu. Başbakanlık müsteşarı olarak çalıştığı dönemde başarılı olmuştu. Görevden alındıktan sonra bakanlıktaki boşluğu doldurulamamıştı." şeklinde yorumlamıştır. (Deniz, 2018: 17-18) Toker, Türkeş'e Nasır yakıştırmasını kendisinin yapmadığını, bizzat Batılı gazetecilerin bulduğunu söylemektedir. Batılı basının böyle yakıştırmada bulunması çok kurnazca ve akıllıca bir oyundur. Bu yakıştırma neticesinde, Gürsel zamanla Türkeş'i kendisi için bir tehdit olarak görecekti, en nihayetinde de 13 Kasım Tasfiyesi gerçekleşecektir.

Mısır'da yaşanan darbeye değinecek olursak, Batı'nın neden Türkeş'i, Nasır'a benzettiğini ve Gürsel'in bu benzetme sonrası neden Türkeş'i kendi geleceği için bir tehdit olarak gördüğünü daha iyi anlayacağız. Mısır ihtilali, 22-23 Temmuz 1952 gecesi "Hür Subaylar Ordusu" tarafından yapılmıştır. Bu ihtilalin başında en yüksek rütbeli olarak albaylar yer almış ve onların lideri konumunda da, Albay Cemal Abdülnasır bulunmuştur. Ancak ihtilalin gerçekleştirilmesinin ardından bir generale ihtiyaç duyulmuş ve General Necib, 23 Temmuz sabahı vazifeye getirilmiştir. Ardından General Necib ihtilalin ve devletin fiilî başkanı olurken, Nasır onun yardımcısı olmuştur. Nasır'ın; ihtilal sonrası krallığın tasfiyesi, toprak reformu, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi, soylular ve paşalar saltanatının kaldırılması, ordunun yeniden teşkili, halk yaşantısında değişiklikler ve İsrail'in çökertilmesi gibi geniş ölçekli planları bulunmaktadır. Nasır, öncelikle bu yolda ilerlemesine engel olduğunu düşündüğü General Necib'i tasfiye ederek iktidarı ele geçirmiştir. Ardından makul ve kademeli şekilde yürüttüğü reformlar ile yarı sömürge konumunda olan Mısır'ı istiklaline kavuşturmuştur. Bu yönde attığı en önemli adım 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi olmuştur.

27 Mayıs Askeri Müdahalesi, genç subaylar tarafından icra edilmesi, sonrasında bir generalin başa geçirilmesi açısından Mısır İhtilali'ne benzetilebilir. Ancak Gürsel, Necib gibi tepeden inme bir lider değildir. Aksine ihtilale daha önce katkı sağlaması yönüyle Necib'den ayrılmaktadır. Nasır gibi Türkeş'in de müdahale sonrasına ilişkin fikirleri bulunmaktaydı. Türkeş'in planı şöyledir: İhtilal komitesi, ihtilalden sonra demokratik bir meclis olarak yasama faaliyetlerini yürütecek ve mutlak surette tarafsız olacaktır. Adalet mekanizması mutlak tarafsızlık içerisinde çalışacaktır. Seçimler acele değil, gerekli köklü reformların icrasından sonra yapılacaktır. DP'li vatandaşlar suçlu görülmecektir ve yeni kurulacak partilere katılımı sağlanacaktır. İhtilal komitesi seçimlere kadar yasama faaliyetlerini Kurucu Meclis ile birlikte yürütecek ve Millî Birlik Partisi adıyla seçime gidecektir. (Maraşlı, 2010: 84-85) Nasır ve

Türkeş'in yapılacak "köklü reformlar" konusunda hemfikir olduğunu söylemek gerekir. Ancak Nasır demokratik bir idareden yana değilken, Türkeş bir parti kurup iktidara gelmeyi ve demokratik nizam ile ülkeyi yönetmeyi istemiştir. Anlaşılan o ki, Gürsel, General Necib'in başına gelenleri, kendisinin de yaşayacağını düşünmüştür. Bu tarz propagandaların git gide artmasından rahatsızlık duyan Türkeş, Gürsel'le görüşerek, müsteşarlıktan istifa etmek istediğini söylemiştir. Bunun üzerine Gürsel, Türkeş'e, kendisine çok güvendiğini söylemiştir. Ancak ilerleyen günler, Gürsel'in sözlerinde samimi olmadığını gösterecektir. (Maraşlı, 2010: 87)

3.6.4. Çekirdek Kadronun Yurda Dönüşü

27 hareketini planlayıcısı konumunda olup, ihtilalin gerçekleştiği gün yurt dışında olan önemli isimlerden Dünder Seyhan Washington'da, Halim Menteş Napoli'de ve Talât Aydemir de Kore'de görevlidir. Dünder Seyhan, 20 Haziran'da ülkeye çağırılmıştır. Seyhan, bu çağrıdan üç gün sonra Ankara'ya gelmiştir. Daha önceki başlıkta anlattığımız gibi Seyhan, EMİNSULAR hadisesinde ön saflarda yer almıştır. (Seyhan, 1966: 84) Seyhan'dan sonra Halim Menteş ülkeye dönmüştür. Menteş'in gelir gelmez, komitedeki havacı subaylarla diyalog kurmuştur. Komitedeki havacı subaylar, bağımsız bir şekilde hareket etmekte ve Radikallerin karşısında yer almaktadırlar. (Özdağ, 2004: 316) Aydemir ise ülkeye 8 Ağustos 1960'ta dönmüştür. Ülkeye döndükten sonraki görev yeri, Harp Okulu Kurmay Başkanlığı olacaktır. (T. Aydemir, 1968: 66-68)

12 Ağustos'ta Ankara'ya geçen Aydemir, burada komite üyelerinden Osman Köksal, Ekrem Acuner ve Sezai Okan ile bir görüşme yapmıştır. Görüşmede Osman Köksal, Aydemir'e, Türkeş'i komiteye sokmakla hata ettiğine dair sitem etmiştir. Bunun üzerine Aydemir ise, Türkeş'in komite içinde sivrilmesine neden izin verdiklerini sorup, bu konuda çok da endişeye gerek olmadığını, kendisinin onu frenleyebileceğini, olmazsa hayatı pahasına da olsa bir çare bulacağını söylemiştir. (T. Aydemir, 1968: 68-70) Aydemir, komitenin Radikal Grubuna karşı olan üyelere yakın olmuştur. 24 Ağustos 1960'ta Menteş'e giderek "Temel Görüşlerim ve Çalışma Tarzım" başlığıyla, ülkenin o günden sonrası için tasarladığı planını sunmuştur. Böylece Aydemir'in fikirlerini öğrenen Menteş, onu kendileri için bir destek olarak görmüş ve kendi grup toplantılarına çağırmıştır. Ancak Aydemir toplantıya katılmamıştır. (T. Aydemir, 1968: 54-57) Menteş bu görüşme sonrasında Aydemir'e, Seyhan ile ilgili endişelerini aktarmıştır. Ardından ikili Seyhan ile görüşmeye gitmiştir. Mesele yeni oluşacak kabinenin sivil ya da asker olmasıdır. Seyhan, istifa eden 10 bakanın yerine, komiteden 10 kişinin tayinini istemiş, ikili ise buna karşı çıkmıştır. Ancak Seyhan bu tepkilere karşı çıkarak, komitenin ikiye ayrıldığını, bu iki grubun bir gün gelecek birbirini temizleyeceklerini söylemiş ve kuvvetli olanın kendileri olduğunu belirtmiştir. Bu şekilde hareket edildiği takdirde başka çıkar yol yoktur. demiştir. Bunun üzerine ikili, Seyhan'ın fikirlerini hiçbir surette tasvip etmediklerini, İş eğer kuvvet gösterisine kaldıysa, her şeyin mümkün olabileceğini söylemişlerdir. Bu konuşma üzerine Aydemir-Menteş ikilisi harekete geçerek, Türkeş grubunun faaliyetlerini arkadaşlarına bildirmiştir. Ardından da komite içi kulisler başlatılarak, hiçbir gruba mensup olmayan üyeleri kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. (T. Aydemir, 1968: 57-58) 30 Ağustos 1960'ta, ordu içerisine yeni atamalar yapılmıştır. Türkeş, Aydemir'i, kendisinden yana zannederek onu Harp Okulu Kumandanlığı makamına teklif etmiştir. Bu teklife, Türkeş'e taraftar olduğu gerekçesiyle, Madanoğlu ve Küçük karşı çıkmıştır. Okan, Köksal ve Acuner ise desteklemiştir. (T. Aydemir, 1968: 59) Teklife

Karaman ve Solmaz de karşı çıkmıştır. Karaman, Aydemir'in Ankara dışına atanmasını istemiş ve onun, Harp Okulu'na atamasının, kendileri için intihar olacağını söyleyerek karşı çıkmıştır. Ancak yapılan oylama sonucu Aydemir, Harp Okuluna atanmıştır. (Onuş, 2003: 214)

Aydemir'den başka, MBK dışında kalmış ancak ihtilalin hazırlanması sırasında önemli hizmetleri bulunan subaylar, kritik noktalara getirilmiştir. Bu bağlamda; Jandarma Okul Kumandanlığına Necati Ünsalan, 28. Tümen ve Ankara Garnizon Kumandanlığına Nuri Hazer, Havacılık Okulu Kumandanlığına Necmi Bek, Millî Emniyet Başkan Yardımcılığına Naci Asutay, İstanbul Millî Emniyet Müfettişliğine Nejat Kumuşoğlu, Ankara Emniyet Müdürlüğüne Şükrü İlkin, İstanbul Merkez Kumandanlığına Faruk Güventürk, 229. Piyade Alayına (Ankara Merkez Alayı) İhsan Erkan getirilmiştir. (Seyhan, 1966: 111)

Özdağ'a göre yapılan bu tayinler, yaklaşan bir hesaplaşmanın hazırlığı olmuştur. Tayin edilenlerden Şükrü ilkin, Necati Ünsalan, Nejat Kumuşoğlu, Naci Asutay; Seyhan ve Kabibay'ın yakın arkadaşlarıdır ve komitenin Radikal Grubu tarafından bu görevlere getirilmiştir. Ancak İlkin ve Ünsalan Türkeş'ten pek hazzetmemektedir. Bu sebeple de olağanüstü bir durumda Türkeş'in yanında bulunduğu için Kabibay'ı desteklemeyeceklerdir. (Özdağ, 2004: 317)

Bu arada radikal grubun lideri konumundaki Alpaslan Türkeş de boş durmamış, komite dışından kendi varlığını destekleyecek güçler oluşturma yoluna gitmiştir. Bu çerçevede sosyal yaşamda bütün ülke genelinde kendisine destek olması amacıyla Türk Kültür Dernekleri'ni ve aynı zamanda fikirlerini yayması için Öncü Gazetesi'ni kurdurtmuştur. (Özdağ, 2004: 317)

3.6.5. Türk Kültür Derneklerinin Kuruluşu

Türk Kültür dernekleri, siyasi partilerin Ocak-Bucak teşkilatlarının kapatılması sonrasında, onların yerini alma adına yapılan bir faaliyettir. Bu amaçla, 24 Haziran'da, komitenin basın sözcülerinden olan Numan Esin, "Millî eğitimi yaymak ve vatandaşlara kültürel yardımda bulunmak" amacıyla, Türk Kültür Ocaklarını kurmayı düşündüklerini söylemiştir. Vatan gazetesi yazarı Oktay Akbal ve bazı akademisyenler, siyasetten ve partilerden bağımsız, Halkevi ve Halk Odalarının tekrardan kurulmasını istemişlerdir. Nihayet, Anayasa Komisyonu Üyesi Tarık Zafer Tunaya, Halkevlerinin, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Kültür Evi" adıyla açılacağını söylemiştir. (Şahin, 2019: 173) 5 Temmuz 1960 tarihi itibarıyla, Derneklerinin kuruluşuna ilişkin tüzük çalışmaları, tamamlanmıştır. Türk Kültür Derneklerinin okuma salonları, spor salonları, konferans salonları açarak kültürel faaliyetler yürütmesi planlanmıştır. Her ne kadar Temmuz ayında faaliyete geçme planlanmışsa da, bu ancak Ağustos ayında gerçekleştirilmiştir. (Vatan, 6 Temmuz 1960) Türk Kültür Dernekleri, halkı ve aydınları birbirleri ile yaklaştırmak ve kaynaştırmak amacıyla, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yürütülen bir projenin ürünüdür. Türkeş, daha sonra bu derneğin, Marksist ve bölücü faaliyetlere karşı millî bilinci uyandırmak adına kurulduğunu ifade etmiştir. (Turgut, 1995: 270)

Türkeş, Cevat Fehmi Başkut ile Cumhuriyet Gazetesinde yaptığı mülakatta Türk Ocakları ve Halkevlerinin ömürlerini tamamladığını bu sebeple politikanın etkisinden uzak Kültür Ocakları kurmak istediklerini belirtmiştir. (Cumhuriyet, 17 Temmuz 1960) Yine komite üyelerinden Mehmet Özgüneş, bu konuya ilişkin olarak: "Bugün memleketin en büyük davası halk eğitimi davasıdır. Yeni kuracağımız Türk Kültür Ocaklarının bu davada büyük bir faydası olacağını sanıyorum." demiştir. (Cumhuriyet, 2 Ağustos 1960)

Dernek, 17 Ağustos 1960'ta, Devlet Başkanı Gürsel, Millî Eğitim Bakanı Prof. Dr. Fehmi Yavuz, Komite üyeleri Küçük ve Özdağ, CHP Genel Sekreteri İ. Rüştü Aksal, ODTÜ Rektörü Turhan Feyzioğlu ve Prof. Dr. Afet İnan'ın katılımıyla açılmıştır. Tören'de Gürsel ve Yavuz konuşmuştur. Her ikisi de derneğin amaçlarından bahsederek, derneğin Türk milletinin yarınları için önemini vurgulamıştır. Açılış sırasında yalnız ayran ikram edilmesi üzerine Gürsel: "İkramın ayran olması da bir mana taşıyor. Pürüzsüz Türk, çalışmalarımız sadece Türk'ün kemali için olacaktır. Bu da onun delili." demiştir. (Cumhuriyet, 18 Ağustos 1960). Tören sırasında Gürsel'e fahri başkanlık beratı verilmiştir.

Özdağ'a göre komite içindeki gruplar, kendine müttefik ararken Türkeş, sosyal alanda kendisine destek olacak bu derneği kurdurtmuştur. Ardından bununla da yetinmeyip bir gazete kurdurtmaya ve dergi çıkarmaya karar vermiştir. (Özdağ, 2004: 317-318)

3.6.6. Öncü Gazetesi

Böyle bir gazetenin kurulma amacı: müdahale sonrasında yapılacak reformları halka anlatarak hem kamuoyunun bilgilendirilmesi hem de halk desteğinin artırılmasıdır. Gazetenin kurulması konusunda ön ayak olan Türkeş'tir. Türkeş, Gürsel'in bilgisi doğrultusunda gazeteyi kurmak için faaliyetlere başlamıştır. Bu çerçevede önce, İktisadi Kalkınma Ajansı (İKA)'nın sahibi Ziya Tansu ile görüşmüş, ardından, Yapı Kredi Bankası Müdürü, Kazım Taşkent ile finansal destek amaçlı görüşmüştür. (Turgut, 1995: 244-245) Yapılan çalışmalar sonrasında; Muzaffer Türkeş, Öcal Uluç, Hikmet Aslanoğlu ve Ziya Tansu gibi Türkeş'e yakın isimler, Yeni Işık Limited Şirketi'ni, Elli bin lira sermayeyle kurmuşlardır. (Örtülü, 1966: 62) Komite üyesi olan Selahattin Özgür, konunun komite gündemine gelmesini sağlamıştır. (Hekimoğlu, 1975: 50) Türkeş'in eşinin, şirketin ortaklarından olması, komiteyi rahatsız etmiş ve komite bu rahatsızlığı Türkeş'e söylemiştir. Bunun üzerine Türkeş, sorunun büyümemesi için şirketi kapatmıştır. Aynı gün Türkeş, gazeteyi çıkarma konusunda Ziya Tansu ile anlaşmıştır. Tansu; Altan Öymen, Nilüfer Yalçın ve Oktay Ekşi'den oluşan bir ekip kurmuştur. Gazetenin ismi ise Türkeş tarafından verilmiştir.

Gazete ilk sayısını, 26 Ağustos 1960 Bakanlar Kurulunun istifası sonrası yayınlanmıştır. İlk sayının başyazısını Prof. Dr. Aydın Yalçın "Yol Kavşağında Bir Öncü" başlığıyla kaleme almıştır. Yalçın, yazısının başında, Türk devriminin amacını aktardıktan sonra gazetenin amacını şöyle açıklamıştır:

"Bu gazete ön yargı, sabit fikir, sathi bilgi ve düşünceye yer vermeyen, hür düşünceli ve seviyeli bir yayın organı olmak azmindedir. Hürriyet düzenine inanmış insanlar olarak fikrinden korkmamak fikirleri damgalamamak, bilgicilik ve aşırı iddialarla, başkalarının ve okurlarının fikir ve kanaatlerine hürmetsizlik etmemek kararındadır. Demokratik düzenin çokluk ve çeşitlilik içinde birlik olduğuna, hürriyet içinde düzen ve ahengin, rasyonel tartışma ve ikna usulleriyle temin edilebileceğine inanmaktayız. Meselelerin tartışılmasında, hem görüş ve kanaate sahip olma, hem de karşılıklı fikri anlayış, tevazu ve hoşgörülülükle karşılaşmanın kabili teklif olduğunu yayınlarmızla göstermeye çalışacağız." (Öncü, 26 Ağustos 1960) Gazete 13 Kasım 1960'a kadar komitenin Radikal Grubunun en büyük destekçisi olmuştur. Bu süreçte, yayınladığı köşe yazıları ile daima yapılacak köklü reformları desteklemiştir. Gazetenin komite ile ters düştüğü ilk nokta, üniversitede yapılan tasfiye hareketi sırasında olmuştur. Bu süreçten sonra gazete yazılarına, Türkeş eliyle müdahale edilmeye başlanmıştır. Komite içerisindeki anlaşmazlıklar arttığı

günlerde gazete içerisinde de durum pek iç açıcı değildir. Gazete sahibi Ziya Tansu ile Genel Yayın Müdürü Altan Öymen anlaşmazlık içerisine girmiştir. Bu vaziyet 13 Kasım ile birlikte son bulmuştur. (Örtülü, 1966: 63-65.) 13 Kasım'da komitenin Radikal Grubunun tasfiye edilmesiyle birlikte, gazetede de işler değişmiştir. 13 Kasım'a kadar Türkeş'e akıl hocalığını yapmış ve Öncü'de, Radikallerin savunuculuğuna soyunmuş olan, emekli Askerî Hâkim Fikret Ekinci, bu defa taraf değiştirmiştir. 13 Kasım sabahı Ziya Tansu'ya, gazeteyi devretmesi için baskı yapmış ve nihayetinde gazete, Altan Öymen ve Nilüfer Yalçın'a devredilmiştir. (Örtülü, 1966: 61-62.)

3.6.7. İnönü ile Radikaller Arasındaki Çekişmelerin Artması

İhtilal örgütlerinin, harekât öncesi, bir türlü ortak noktayı bulamadıkları, ihtilal sonrası yeni düzen nasıl olacak sorusu, ihtilal sonrasında, komitedeki ayrılıkların başlıca sebeplerinden biri olduğu gibi, Radikaller ve İnönü özelinde CHP'nin, başlıca çekişme konusu olmuştur. Çekişmeler 1960'ın sonlarına doğru gitgide artmaktadır. Bu dönemlerde yaşanan, Gürsel-CHP yakınlaşması, Radikalleri zor duruma düşüren bir durumdur. Bu sıralarda, CHP'li yayın organlarının, Türkeş ve Radikal gruba karşı yaptıkları suçlamalar da git gide sertleşmektedir. Türkeş ve İnönü arasındaki gerginliğin, iyiden iyiye açığa çıkması üzerine, İstanbul Vali Yardımcısı Kurmay Albay Turhan Yavşın, 26 Ağustos 1960 tarihinde, gazetecilere bu konuyla ilgili bir açıklama yapmıştır:

“Başbakanlık Müsteşarı Kurmay Albay Alpaslan Türkeş ile İsmet İnönü arasındaki bazı ihtilaflar olduğu hakkında ortaya atılan dedikodular kulağımıza kadar gelmektedir. Bu arada Gürsel'in İnönü'yü Heybeliada'daki evinde ziyareti sırasında Türkeş'in İnönü'ye elini uzatmayarak 'Benim sana verecek elim yok' dediği kulaktan kulağa söylenmektedir. Oysa bildiğiniz gibi bu ziyaret sırasında Türkeş İstanbul'da değil, Ankara'daydı. Şahsen ideal arkadaşım olan Alpaslan Türkeş, bu dedikoduların aslı olmadığını ve İnönü ile aralarında hiçbir ihtilafın bulunmadığının umumi efkâra açıklanması için beni vazifelendirmiş bulunmaktadır. Albay Türkeş'in gerçek bir memleket büyüğü olan İnönü'ye derin saygısı bulunduğunu da ayrıca ifade etmek isterim.” (Cumhuriyet, 27 Ağustos 1960)

Dedikoduların gittikçe artması üzerine bizzat Türkeş de bir açıklama yapmış ve şunları söylemiştir:

“Her şuurlu Türk aydını gibi, ben de yurdumu, milletimi seven bir insanım. En büyük arzum; milletimizi hürriyet, refah ve kudret içinde görmektir. Bizim vazifemiz, aydınlara düşen şey, mazinin kirli işlerini karıştırıp eski yaraları kanatmak ve yeni acılara sebep olarak vatandaşlarımız arasındaki münasebetleri zararlı hâle getirmek değildir. 1944'te cereyan eden Türkçülük hareketi tarihe ve maziye mal olmuş bir hadisedir... Biz, Batı bilim ve kültürüne giden yol üzerinde ve Atatürk'ün Türk milletine işaret ettiği hedeflere yürümek azmindeyiz... Bu yolda yürürken asla küçük menfaat zümrelerinin ve politika bezirgânlarının oyununa düşmeyeceğiz.” (Vatan, 31 Ağustos 1960)

Bu açıklamadan çok da fazla zaman geçmeden Türkeş, başka bir açıklama yapma gereği daha hissetmiştir:

“Bazı teşekküller hemen, bir an önce seçimleri yaptırıp seçimlerin neticesine göre idareyi kendilerine bırakıp gitmemizi istiyorlar. Diğer bazı teşekküller ise rakipleri bulunan teşekküller karşısında taazzuv edip teşkilatlanmalarını tamamlayıncaya kadar seçimlerin geciktirilmelerini istiyorlar. Fakat bunun dışında, bu yurdun öyle iktidara gelecek hiçbir parti tarafından radikal bir

şekilde ele alınmasına imkân olmayan davalarının, ancak inkılâp idaresi tarafından halledileceği kimsenin hatırına gelmiyor.” (Ege Ekspres, 1 Eylül 1960)

İnönü’den cevap ise çok fazla gecikmemiş, partinin kuruluş yıldönümü münasebetiyle 9 Eylül tarihinde gelişmelerle ilgili şunları söylemiştir:

“Üç ay zarfında, 27 Mayıs’tan evvelki cemiyet ve siyaset hayatımızı artık hatırlamaz olmuş bir hâlimiz var. Geçen iktidar başındakiler, yeni usul marifetlerle, seçimi hiçbir zaman kaybetmemek hayaline kapılmışlardır. Polis ve Jandarma elde bulunursa, adalet tesir altında olursa, söz söyleyebilecek vatandaşlar nimetle veya kahır ile susturulursa ve serbest fikir söylemek basında ve mecliste imkânsız hale getirilirse, halk kıpırdayamaz ve aciz kalır sanılmıştı. İdareciler, her milletin bu yola sapmış idarecileri gibi, halkın hakiki düşüncelerini, halkın potansiyel kuvvetlerini anlamaz ve görmez hâle gelmişlerdi. 27 Mayıs, böyle bir devre nihayet vermiştir.

(...) Şimdi hepimiz için mühim olan tek mesele, içinde bulunduğumuz inkılâp devrinin, başladığı başarı ile ve şerefle sona ermesinin memleket bakımından başlıca selamet yolu olduğu üzerinde, vatandaşların anlayışını toplamaktadır. İnkılâp devri 1961 Ekiminde, Büyük Millet Meclisine vazifenin devri suretiyle nihayete erecektir.

Şimdi, inkılâpların tabiatında olan başka bir meseleyi tahlil etmek isterim. Milleti selamete çıkarmış inkılâpçılar, 1961 Ekiminden sonra yeni idareler tarafından nasıl görüleceklerdir? İnkılâpçıların hayat görüşlerinde benimsedikleri ideal meseleleri, yeni idarecilerce layık olduğu hürmetle gözde tutulacaktır. Her inkılâpçı için ati emniyeti birinci derecede, yapmış olduğu işin asaleti içinde mevcuttur. Birinci Büyük Millet Meclisinde böyleydi. İlk kesin hedefe varır varmaz, şerefle ayrıldılar ve millet gözünde hürmet ve mevkilerini muhafaza ettiler.” (Toker,1991: 139)

Görüldüğü üzere İnönü, 1961 yılının Ekim ayında komitenin görevden ayrılıp idareyi sivillere devretmesi gerektiğini vurgulamış, ancak bu sayede itibarlarını sürdürebileceklerini ifade etmiştir. Radikaller bunu bir meydan okuma olarak görmüşlerdir. Radikal gruptan ilk tepkiler Baykal ve Esin’den gelmiştir.

Baykal:“Biz bu ihtilali, şunun için bunun için; yalnız 3-5 sâkıtı kenara atmak için yapmış değiliz Türk Milletinin el ve gönül birliği ile yarattığı millî birliğe kastetmek isteyenler, milletin sinesinde kahrolacaklardır.” demiştir. (Ege Ekspres,10 Eylül 1960) Ardından yine İzmir’de bulunan komite üyelerinden Esin konuşmuştur, Esin:

“Milli Birlik Hareketi hiçbir vatandaş kitlesine düşman değildir. Ordu tarafsızdır. İlk günlerde bir kısım vatandaşlar zannetti ki, milletin bir kısmını teşkil edenler üzerine, ihtilâl bütün zulmü ile ilerleyecektir. Bir kısmı da zannetti ki, ihtilâli bizimkiler yaptı. Son günlerde istediğimiz oldu. Hayır, ne o, ne de bu. İhtilâl; milleti birbirine kaynaştıracak, birleştirecek ve tarafsızlığı muhafaza edecektir. Yıllardan beri politikacılar birbirine düştü. Meclisteki çalışmaları ve konuşmaları takip ettim. Yüzde doksani şahsi kapris üzerine yapılmıştı. Yalnız kapılarını çalan politika simsarlarının elinden milleti kurtarmak için ihtilâl yaptık. Memlekette taraflı, gayri adil bir idare vardı. Sadece 1950-60 arası değil. Yıllardan beri idareciler milleti ihmal ettiler. Kendi hasis dertlerine düştüler.” (Vatan, 10 Eylül 1960)

Radikallerin bir başka ismi Muzaffer Özdağ, 14 Eylül’de şöyle bir konuşma yapmıştır:

“Biz, İkinci Kuvayi Milliye nesliyiz ve Atatürk İnkılâpları'nın murakıbyız. Atatürk devrimlerini temelleştirmek bizim vazifemizdir... 27 Mayıs, Türk ulusunu soyan bir avuç insana karşı değil, Türklüğün kaderine karşı yapılmış bir ayaklanmadır.” (Cumhuriyet, 15 Eylül 1960)

Özdağ'a CHP'nin cevabı Cumhuriyet Gazetesi Baş Yazarı Nadir Nadi vasıtası ile gelir:

“Muzaffer Özdağ'ın İkinci Kuvayi Milliye diye adlandırdığı bugünkü devrim ruhunu, Birinci Kuvayi Milliye'nin bir devamı saymamak için ortada ne neden olabilir? Birinci Kuvayi Milliye'nin aramızda yaşayan gerçek temsilcisi İnönü, şimdi hâlâ CHP'nin başında bulunmuyor mu? Bu adam ve bu parti ile Milli Birlik hareketi arasında sıkı bir ülkü birliği bulunmasından daha tabii ne olabilir? Sayın Özdağ, temsil ettiği hareketin tümüyle bağımsız ve yansız bir karakter taşıdığı noktasında ısrar ederken biraz da babasına omuz silken bir evlat durumuna düşmüş ve böylece çevremizdeki Atatürk ve devrim düşmanlarına cesaret vermiş olmuyor mu?” (Cumhuriyet, 17 Eylül 1960)

İki gurup arasındaki çekişmelerin dozu gün geçtikçe artacak ve sonun da çekişme CHP'nin galibiyetiyle sonuçlanacaktır.

3.7. Komitede Gerginlikler ve Ayrılıkların Şiddetlenmesi

3.7.1. Bakanlar Kurulunun Azli

Bakanlar Kurulu, ilk oluştuğu andan itibaren, MBK ile uyum içinde çalışmamıştır. MBK'nın, ihtisas komisyonlarını oluşturma sebebi de bu uyumsuzluktandır. Buna ek olarak oluşturulan Bakanlar Kurulu, etkisiz bir kurumdur. Hiçbir faaliyeti yoktur. EMİNSU'lar Olayı diye bilinen, orduda yapılan tasfiyeleri bile, tasfiyenin yaşanması sırasında öğrenmiştir. Bunlara ek olarak, kurumun hazırlamış olduğu ve 11 Temmuz 1960'ta, MBK'ye sunduğu hükûmet programı, aradan bir buçuk ay geçmesine rağmen hala onaylanmamıştır. Yani hükûmet, meclisten güvenoyu almamıştır. Tüm bunlar Kurul üyelerini rahatsız etmiştir. Mevcut durum, 25 Ağustos tarihli, Fahri Özdilek başkanlığında yapılan toplantıda görüşülmüştür. Alınan karar, tüm sivil üyelerin istifasıdır. Alınan kararı başkan Özdilek Gürsel'e iletacaktır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 266-267)

Yaşanan gelişmeler MBK'yı endişelendirmiştir. Bu şekildeki bir istifası, kamuoyunda MBK'ya duyulan güveni azaltacağından, kurul üyelerinin istifası yerine, MBK tarafından görevden azledilmelerine karar verilmiştir. Alınan karar gereği, kabine üyelerinin isimleri tek tek okunarak oylama yapılmıştır. Neticede; Amil Artus, Selim Sarper, Ekrem Alican, Fehmi Yavuz ve Fethi Aşkın dışında 10 sivil bakan görevinden azledilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 268) Bu gelişme aynı gece radyodan duyurulmuştur. Yaşananlar gazetelerde de yer almıştır. Basın, bir iki gün içinde, boşalan bakanlıklara yapılacak tayinleri beklemektedir. (Akşam, 26 Ağustos 1960) Ancak tayin işleri beklenenden daha uzun bir zaman alacaktır. Yeni gelişme, zaten bölünmüşlük içinde olan komitede yeni tartışmaları beraberinde getirecektir. Komite, yeni tayin edilecek bakanların, daha öncesinde de yaşadığı gibi, sivil mi asker mi olacağı konusunda anlaşamamaktadır. Mesele, 25 Ağustos 1960 gecesi yapılan bir toplantıda görüşülmüştür. Erkanlı'ya göre asıl sorun, bakanların sivil veya asker olması değildir. Asıl mesele, ihtilalin ihtilal gibi kalacağı ya da satılacağı meselesidir. O'nun toplantıya bakış açısı bu şekildedir. (Erkanlı, 1972: 29) Yapılan toplantı beklenildiği gibi büyük tartışmalara sahne olacaktır. CHP ile yakınlığı bilinen: Madanoğlu, Baştuğ, Ataklı, Tunçkanat, Çelebi, Kuytak, Acuner ve Gürsoytrak, gibi isimler, yönetimin hiç beklenilmeden sivillere devrini istemektedirler. Karşı gruptakiler ise ülke

için gerekli bazı reformlar sonrası, seçimlere gidilmesini uygun görmekteyler. Bu grup içinde; Türkeş, Esin, Solmazer ve Özdağ gibi isimler bulunmaktadır. Bu isimlerin kendi aralarında yaptıkları gizli toplantılardan, diğer grup oldukça rahatsızdır.

Komitede, ağustos sonu itibariyle, Radikal Grupta: Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Taşer, Esin, Solmazer, Özdağ, Er, Baykal, M. Kaplan, Karaman, Yıldız ve Karavelioğlu, bulunmaktadır. Radikal ve Demokrat grupta olmayıp da, reformların gerekliliğinden yana olan bazı subaylar bulunmaktadır. Bunlar: Köksal, Okan ve Küçük'tür. Bu üçlü çok geçmeden, Türkeş için yapılan olumsuz kampanyaların da etkisiyle, Demokratlar tarafına geçeceklerdir. Geriye kalan subaylar ise iki grup arasında gidip gelmiştir. Gruplar arasında diyalogu sağlama görevi ise Kadri Kaplan'dır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 304-305)

Radikallerin, boşalan bakanlıklara askerlerin getirilmesini istemesi, diğer grupların radikallere karşı birleşmesine neden olmuştur. Özellikle Köksal grubu, bu teklifle, hükûmetin belirli bir grubun tesiri altında bırakılacağını düşünerek, karşı grupla birlikte hareket etmiştir. Radikaller, bakanlıklar için getirilecek kişileri bile belirlemiştir. Bu doğrultuda Çalışma Bakanlığına Küçük, Sanayi Bakanlığına Okan, Bayındırlık Bakanlığına Köksal, Devlet Bakanlığına Türkeş, Tarım Bakanlığına Esin, Millî Eğitim Bakanlığına Özdağ ve Basın Yayın Bakanlığına Yıldız'ın getirilmesi öngörülmüştür. Nihayetinde yapılan, boşta kalan bakanlıklara komiteden subayların getirilmesi teklifi, 18 kabul, 19 ret oyuyla sonuçlanmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 305-306)

Böylesi bir ortamda sivil bakanların bulunması da bir hayli zor olmuştur. Kabineye 4 Eylül'e kadar 7 bakan dâhil edilmiştir. Bunlar: Tarım Bakanı Osman Tosun, Devlet Bakanı Hayri Mumcuoğlu, Devlet Bakanı Nasır Zeytinoğlu, Ticaret Bakanı Mehmet Baydur, Sağlık-Sosyal Yardım Bakanı Ragıp Üner, Çalışma Bakanı Mehmet Raşit Beşerler, Sanayi Bakanı Şahap Kocatopçuoğlu olmuştur. Geriye Millî Eğitim, Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı ile Bayındırlık bakanlıkları kalmıştır. Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı, 6 Eylül'de kaldırılmıştır. (Vatan, 7 Eylül 1960) Kabine 8 Eylül'de, DTCF Dekanı Prof. Dr. Bedrettin Tuncel'in Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesi ile bir kişi eksik olmakla birlikte iki hafta sonra toplanmıştır. (Vatan, 8 Eylül 1960) 10 Eylül'de, İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mukbil Gökdoğan'ın, Bayındırlık Bakanlığına getirilmesi ile Bakanlar Kurulu tamamlanmıştır. (Öncü, 11 Eylül 1960) Bu sırada MBK direktiflerini açıklamış ve hükûmetin buna göre hükûmet programını hazırlaması beklenmiştir. Bu direktifte devletin temel meseleleri belirlenmiştir. Hükûmetin iktidarda kaldığı sürede, kısa ve uzun vadeli reformları gerçekleştirmesi istenmiştir. Bu reformlar kapsamında millî eğitim, millî savunma, ekonomi, sağlık, ticaret ve bayındırlık gibi bütün meseleler yer almıştır. (Öncü, 11 Eylül 1960)

3.7.2. Anayasa Komisyonunda Yaşanan Gelişmeler

Önceki bölümlerde bahsettiğimiz üzere komisyon, İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerince kurulmuştu. Komisyona daha sonra, Ankara'dan; Muammer Aksoy, Bahri Savcı, İlhan Arsel de katılmıştır. Komisyon haziran itibariyle anayasa çalışmalarına başlamıştır. İlk başlarda uyum içerisinde çalışan komisyonda, zaman ilerledikçe tartışmalar artmaya başlamıştır. Büyük tartışmalara sebep olan konuların başında korporatif sistemi, konusu gelmektedir. Başkan Onar, siyasi partilerin, ülke yönetiminde yegena güç olmasını sakıncalı bulduğunu belirterek, bu sistemin son derece gerekli olduğunu söylemiştir. Giritli, Tunaya, Aksoy gibi isimler, sisteme

karşı durmuşlardır. Bu kişiler, partilerin güçsüzleştirilmesini yanlış bulmaktadırlar. Onar, bu isimlerin, CHP ile temas halinde olduklarını bildiğinden, savundukları görüşlerinde, CHP'nin etkili olduğu düşüncesindedir. Onar, bu düşüncesinde çok da haksız sayılmaz. Üyelerden Aksoy, resmi olarak CHP üyesidir. Tunaya ve Giritli'nin ise resmi üyeliği olmasa da, CHP yanlısı oldukları bilinmektedir. Onar, bu iki ismin, komisyondaki çalışmaları, CHP'ye aktardıklarını düşünmektedir. Bundan dolayı Onar, bu isimlerden oldukça rahatsızdır. Onar'ın böyle bir şüphe içinde olma sebebi ise, Akis ve Kim dergilerinde, komisyondaki gelişmelerin yer alması ve aynı dergide sürekli bu iki ismin takdir edilmesidir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 298-299) Ankara'ya giden Onar, katıldığı MBK toplantısında bu durumu anlatarak, bu şartlar altında komisyonda çalışamayacağını belirtmiştir. Onar, bu isimlerin komisyondan alınmaması halinde, kendisinin istifa edeceğini söylemiştir. Durumu değerlendiren komite, Onar'ı haklı bularak, Giritli ve Tunaya'nın, komisyondan alınacağını kendisine söylemişlerdir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 299-300) Sonrasında durum Gürsel'e anlatılmış, Gürsel de alınan kararı desteklemiştir. Alınan karar uyarınca, 31 Ağustos 1960'ta, Tunaya ve Giritli, Anayasa Komisyonu üyeliğinden alınmıştır. Alınan iki üye yerine, 1 Eylül'de, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku kürsüsünden Doç. Dr. Vakur Versan ve Doç. Dr. Lütfü Duran tayin edilmiştir. (Vatan, 2 Eylül 1960). Vatan, 1,5)

Böylelikle MBK'nın kendi içindeki çekişmeler, zamanla kabineye ve komisyonlara da sıçramıştır. Birliği sağlamak için bazı çalışmalar yapılacak ancak netice alınmadığı gibi, parçalanma süreci daha bir hızlanacaktır.

3.7.3. Birliği Sağlama Faaliyetleri

Bu konuda çaba sarfeden isim Sadi Koçaş'tır. Askeri müdahale sırasında yurt dışı görevinde bulunan Koçaş, komiteden aldığı emir üzerine 11 Eylül'de yurda dönüş yapmıştır. Onun dönmesiyle yurt dışında, ihtilal ekibinden kimse kalmamıştır. Koçaş'ın yurda dönünce ilk görüştüğü isim, Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay'dır. Görüşmede Sunay, son yaşanan tasfiye olayından duyduğu rahatsızlığı açıkça belirtmiştir. Koçaş, Sunay'la görüşükten sonra, Başbakanlıkta Gürsel'le görüşmüştür. Görüşme sırasında Gürsel: "Gel ve başlattığın gibi temizle. Bir sürü söz dinlemez adamı başıma sarıp gittin. Şimdi birbirleriyle anlaşamıyorlar." şeklinde sitemde bulunmuştur. Sonrasında Gürsel, Komitedeki sıkıntılar ile bölünmüşlüklerden bahsederek, bu konuda kendisinden yardım istemiştir. Gürsel, Koçaş'tan, taraflarla görüşmesini istemektedir. (Koçaş, 1977: 690-692)

Koçaş, komitedeki birliği sağlama adına ilk görüşmeyi Türkeş'le yapmıştır. Görüşmede Koçaş, müdahale öncesi yapılan toplantılarda, sivil görev alınmaması konusundaki prensip kararını hatırlatıp, Türkeş'in neden müsteşar olduğunu anlamaya çalışmıştır. Türkeş, bu konuda, kendisinin haklı olduğunu ancak bu göreve gelmesinin planlı olmayıp, istisnai bir durum olduğunu söylemiştir. Görüşmede Türkeş, komitedeki bazı üyelerin, sivil görev almasıyla, kontrolü kaybettikleri, adeta, karaya vuran balığa dönmüş gibi, şuarsuz ve kontrolsüz hareketler sergilediklerini söyleyerek, bu kişilerin, İnönü'yü kastederek, bazı dış mihrakların etkisi altında, yanlış işler peşinde koştuklarını söylemiştir. Türkeş, kastettiği isimleri de net bir şekilde söylemiştir. Bunlar, Köksal ve Küçük'tür ki, bu iki isim Koçaş'ın samimi dostlarıdır. Görüşmede Türkeş, Köksal'ın, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği görevlerini yürüttüğünü, iki görevin Köksal'da bulunmasının sakıncalı olduğunu, bu

sebeple de, Genel Sekreterlik görevini Koçaş'ın üstlenmesini istemiştir. Koçaş, bu konuda net bir şey söylemiş, sadece komite içinde bu kadar kısa zamanda, bu denli bölünmeyi anlayamadığını söylemiştir. Durumu tam anlamak için, komitedeki diğer grup üyeleriyle de görüşeceğini söyleyerek, Türkeş'in yanından ayrılmıştır. Koçaş, Türkeş'le yaptığı görüşme sonrasında, Onu samimi bulduğu değerlendirmesini yapmıştır. (Koçaş, 1977: 741-742)

Koçaş'ın bir sonraki görüşmesi Küçük ile olmuştur. Görüşmede Küçük, Koçaş'a, Türkeş'in yerine, müsteşar olması teklifinde bulunmuştur. Koçaş, bu teklife de herhangi bir cevap vermemiş ve Köksal ile görüşmek için Küçük'ün yanında ayrılmıştır. Koçaş'ın Köksal'la yaptığı görüşme çok uzun sürmüştür. Görüşmede Köksal, komitenin; CHP yanlıları, Radikaller ve kendileri, olmak üzere üç gruba bölündüğünü söylemiştir. Köksal'in en fazla rahatsızlık duyduğu isim Türkeş'tir. Bu sebeple de Türkeş, bir an önce Müsteşarlık görevinden alınmalıdır. Bu gerçekleştirilmezse, Türkeş'in tüm kontrolü eline geçirebileceğini belirtmiştir. Bu hususu, sorunsuz çözümlenmesi yolu olarak da, Koçaş'ın müsteşar olmasını istemiştir. (Koçaş, 1977: 744-745)

Koçaş, komite üyeleriyle yaptığı görüşmelerden sonra, grup üyeleri arasında birlikteliği sağlayamayacağını anlamış ve iki taraf arasında yaşanan problemlere girmeme adına, Londra'ya dönmeye karar vermiştir. Londra'ya dönmeyen, Komite üyesi olan Baştuğ'un cenazesine katılan Koçaş, burada İstihbarat Başkan Yardımcısı Cihat Akyol'la görüşmüştür. Akyol, Koçaş'a, önce kimlerle görüştüğünü sormuş, sonrasında ise kendisinin, Türkeş'in yerine getirilmesi düşünüldüğünü söyleyerek, dikkatli olması önerisinde bulunmuştur. Akyol'un bunları bilmesine çok şaşırın Koçaş, Akyol'un bütün bunları Aydemir'den öğrendiğini duyunca, Londra'ya gitme kararını daha bir katıyette vermiştir. Akyol'un aktardığına göre Aydemir, komitenin kendisine verdiği görevden oldukça rahatsızdır. O'nun hedefi siyasi bir makamdır. Aydemir'in gözü, Türkeş'in bulunduğu Müsteşarlıktır. Bu sebeple de Aydemir, Koçaş'ın yurt dışından çağrılmasına tepki göstermiştir. Bu tepkisini de Akyol'a anlatmıştır. (Koçaş, 1977: 746-748) Cenaze sonrası Koçaş, Okan'la beraber, Süvari Gruplarının gösterilerini izlemeye gitmiştir. Koçaş, burada Aydemir ile karşılaşmıştır. Üç isim Harp Okuluna geçerek burada gelişmeleri görüşmüştür. Çok geçmeden konu Türkeş'e gelmiştir. Akyol'un anlatımının aksine Aydemir, Koçaş'ın yurtdışına dönmemesini söylemiştir. Hatta Aydemir, Koçaş ismine, Gürsel dâhil komiteden kimsenin itiraz etmeyeceğini söylemiştir. Aydemir'in, Türkeş'e olan tavrı Koçaş'ı, hem şaşırtmış hem de iyice endişeye sevk etmiştir. Çünkü, askeri müdahaleden sonra oluşturulan MBK'da; Aydemir, Koçaş ve Seyhan'ın bulunmamasına en büyük tepki Türkeş'ten gelmiştir. Hatta Türkeş, bu konudan duyduğu rahatsızlığı belirten bir mektubu, Koçaş'a göndermiştir. Koçaş, Aydemir'e, Türkeş'le geçmişe dayanan dostluklarını hatırlatarak, onu ikna etmesi önerisinde bulunmuştur. Bunun üzerine Aydemir: "Biz her yolu denedik. Tek çare Gürsel'in ikna edilmesi ve O'nun işi ciddi tutabilmesidir. Eğer o keser atarsa bu iş olur. Yoksa Türkeş'i kimse yerinden oynatamaz." demiştir. Bu cevap üzerine Koçaş: "Özür dilerim. Ben bu işi senin teklif ettiğin şekilde yapamam. Çünkü Türkeş de diğerleri gibi arkadaşımıdır. 9 Subay olayından bir yıl sonra yeniden örgütlenen ilk 6 kişiden biri de odur." diyerek konuşmayı sonlandırmıştır. (Koçaş, 1977: 749-751)

Koçaş, Edindiği yeni bilgiler sonrası, Gürsel'le görüşmeye gitmeden son bir kez daha Türkeş'le görüşme kararı almıştır. Koçaş, tekrardan Türkeş'e komitedeki ayrılıkların sebebini sormuştur. Türkeş, bölünmeye sebep olarak iki isim vermiştir. Bu isimler Köksal ve Madanoğlu'dur. Türkeş'e göre bu iki ismin çevirdiği oyunlar, komitede güven ortamını yok etmiştir. Türkeş, Köksal'ın, üç görev sürdürdüğünü söyleyince, Koçaş'ta, Türkeş'e, onun da iki

görev sürdürdüğünü, söylemiştir. Türkeş, müsteşarlığa ne şekilde geldiğini anlatarak, bunun bir anda gerçekleştiğini ancak bu saatten sonra da bu makamın kendisi için bir itibar ve şeref meselesi haline geldiğini söyleyince, Koçaş, karşı taraf için de aynı durumun söz konusu olduğunu söylemiştir. Koçaş'ın bu durum karşısındaki önerisi, her iki tarafında sivil görevlerini bırakması olmuştur. Koçaş'a göre, bu şekilde bir hareket, iki taraf için de bir itibar kaybının oluşmasını engelleyecektir. Türkeş, Koçaş'a, kendi yerine bir asker önerilirse nasıl bir tavır takınmasının uygun olacağını sorunca, Koçaş, bunu asla kabul etmemesini hatta yerine kendisi dahi önerilse, bunu kabul etmemesini söylemiştir. (Koçaş, 1977: 751-753) Koçaş, bir dönem kadar birliği yapan arkadaşların durumunun bu hale gelmesinden duyduğu üzüntüyü tekrar belirttikten sonra, iki taraf arasına girmeyip, herhangi bir görev almayacağını belirtmiştir. Bununla beraber eğer samimi bir şekilde istenirse, iki taraf için arabuluculuğu seve seve yapabileceğini söylemiştir. Koçaş, tekrardan ayrılığın sebebini sorunca, Türkeş'in cevabı, önce, "Aslında hiç..." olmuş, sonrasında ise bu durumun temel sebebinin, komitedeki CHP yanlılarının olduğunu söylemiştir. Türkeş, bazı üyelerin, hem ülke idaresinden anlamaması hem de CHP tarafından yönlendirilmesi sonucu, şahsi çıkarları için erkenden seçim istemektedirler. Koçaş, birçok açıdan Türkeş'e hak verdiğini söylemiş ancak kendisi de seçimlerin erken yapılmasından yana tavır sergilemiştir. Koçaş, böyle davranmasına sebep olarak, ülkede bir dikta rejiminin oluşmasını istememesi, olarak göstermiştir. (Koçaş, 1977: 755-756)

Nihayet Koçaş, Gürsel ile görüşmüştür. Gürsel'e, Londra'ya dönmek istediğini, gitmeden önce, şuna kadar yaptığı görüşmeleri tüm detaylarıyla kendisine anlatacağını söylemiştir. Gürsel, kendisine ihtiyaç duyduğunu söyleyerek Koçaş'tan gitmemesini istemiştir. Buna ek olarak Gürsel, Koçaş'a, istediği görevi seçme hakkı da vermiştir. Koçaş, gitme konusunda kararlı olduğunu söyleyince, Gürsel, O'na önce büyükelçilik teklif etmiş, Koçaş kabul etmeyince de, Devlet Bakanlığı teklifinde bulunmuştur. Koçaş, kendisinden politikacı olmayacağını söyleyerek her iki teklifi de red etmiştir. Sohbeti sonlandırmadan önce Koçaş, Türkeş'in yerine bir sivilin getirilmesinin uygun olacağı önerisinde bulunmuştur. Gürsel, Hilmi İncesulu'yu tanıyıp tanımadığını sormuş ancak Koçaş, bu ismi tanımadığını söylemiştir. İkili arasında geçen görüşme bu şekilde sonlanmıştır. (Koçaş, 1977: 757-760)

Koçaş, Aydemir'le bir kez daha görüşmüştür. Görüşmede Aydemir, ihtilal için canlarını ortaya koyduklarını ancak bu iş için kendileri kadar emek vermeyenlerin, önemli makamlara getirilmesini hazmedemediğini söylemiştir. Bunun üzerine Koçaş, önemli olan müdahaleyi kimlerin yaptığı ya da mevki ve makamların değil, önemli olanın, askeri ihtilalin olduğunu ve ihtilalin de başarıya ulaştığını söyleyerek, bundan rahatsızlık duyma yerine mutlu olması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Koçaş, şuan bulunduğu Harp Okulları Komutanlığının, kendi rütbesinin daha üst bir rütbeye haiz olduğunu söyleyerek, bulunduğu yerin küçümsenecek bir yer olmadığını söylemiştir. Koçaş'ın sözleri karşısında sinirlenen Aydemir, kendisinden daha alt rütbedekilerin, başa geçmesini hazmedemediğini tekrarlamıştır. Ayrıca en büyük hatasının Kore'ye gitmesi olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Koçaş, Aydemir'e, Kore'ye gitmese dahi örgüte alınmayacağını, 9 Subay Olayı sonrasında kurulan örgüte kendisinin alınmadığını, onu Kore'ye, kurulan bu yeni örgütün gönderdiğini hatırlatmıştır. Gerçekleri duyan Aydemir, daha da sinirlenmiştir. (Koçaş, 1977: 760-763) Koçaş, Aydemir'in tavırlarını yanlış bulduğunu tekrarlayarak, şuan yaşanan bu durumların temelinde, ihtilal öncesi kararlaştırılan prensiplere uyulmaması olduğunu söylemiştir. (Koçaş, 1977: 763-764.)

Koçaş, İstanbul'a dönmek üzere uçağa binmiştir. Uçakta Kabibay ile Seyhan ikilisini görmüştür. Seyhan derhâl Koçaş'ın yanına gelerek mevcut durum üzerine konuşmaya başlamıştır. Seyhan: "Komite içinde Türkeş'e karşı birleşenler var. Tümünü bir araya getirsen, bir Türkeş etmezler. Ondan başka liderlik vasfı olan var mı içlerinde?" demiş, ardından arabuluculuk etmesi için Koçaş'ın kalmasını istemiştir. Ancak Koçaş: "İnsan psikolojisi 'akıl satmayı sever ama akıl satanları pek sevmez'. Ben de kalsam birkaç gün sonra aynı alerjiyi bana da duyacaklarından eminim. Bir yararım olmayacağına göre neden kalayım?" demiştir. (Koçaş, 1977: 766-767.)

Böylece Sadi Koçaş 12-14 Eylül tarihleri arasında yaptığı yoğun temaslar ile komite içerisindeki ayrılıkları bizzat gözlemlemiştir. Bu ayrılıkların kilit ismi olarak Türkeş ve Köksal ikilisi görülmüştür. Ancak Koçaş, bu durumun çözülmesi için Türkeş'in görevden ayrılmasının olayları dindireceğine inanmış ve bunu Gürsel'e bildirmiştir. Böylece olaylar Türkeş'in istifasına ya da görevden alınmasına doğru seyretmeye başlamıştır.

3.7.4. Radikallerle Profesörler Görüşmesi

Görüşmeyi sağlayan Türkeş olmuştur. Türkeş, Radikal grubun zamanla komite içinde güç kaybetmesi sebebiyle böyle bir girişimde bulunmuştur. Yapılan faaliyet bir tür destek arayışıdır. 20 Eylül 1960'ta Anayasa Komisyonu Üyeleri; Kubalı, Komisyon başkanı Onar ve Velidedeoğlu ile Radikal gruptan; Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Baykal ve Özdağ ile Ankara'da görüşme gerçekleşmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 314)

Görüşmenin gündemi Kurucu Meclis'tir. Türkeş, bu konuda komisyon üyelerinin düşüncelerini öğrenmek istemiştir. Soruya cevap Onar ve Velidedeoğlu'ndan gelmiştir. İki isim de şuan için, Kurucu Meclisin kurulmasını yanlış bulduklarını, MBK'nın, görevde kalmasının uygun olduğunu söylemişlerdir. Konuyla ilgili Kubalı ise, Yassıda yargılamaları sonuçlanıp, hükümlerin gereği yapıldıktan sonra, yönetimin sivil idareye bırakılmasının doğru olacağını söylemiştir. Kubalı, bunun için en az bir buçuk yıl gerektiğini de eklemiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 314-315)

Bunun üzerine Türkeş profesörlere: "Ne buyrulur?" diye sormuştur. Onar ve Velidedeoğlu, politikacılara güven duymadıklarını, Kurucu Meclis'e sızacak politikacıların idareyi etkileyip, yapılması gereken işleri bozabileceğinden bahsetmişlerdir. Toplantının ardından Kubalı, meselenin bir de Gürsel ile konuşulması gerektiğini söylemiş ve Türkeş'ten randevu istemiştir. Türkeş, orada bu talebi kabul etmişse de ertesi gün telefon edip Gürsel'in rahatsız olduğunu bildirmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 315)

3.7.5. Milli Birlik Komitesi'nin Parti Kurma Teşebbüsü

MBK'nın parti faaliyeti içine girmesi konusundaki düşünce Gürsel'e aittir. Gürsel, MBK kabine toplantısında bu konudaki düşüncelerini söylemiştir. Ancak kısa süre sonra bu fikrinden vazgeçmiştir. (Soysal, 1987: 10) Konu basına yansınca ve basından tepkiler gelince, Komite adına açıklama yapan Küçük, bir çalışmanın olmadığını söylemiştir. (Cumhuriyet, 16 Haziran 1960) Parti kurma konusu, Radikallerle Demokratların birliği sağlama adına yaptıkları, 9 Temmuz toplantısında da gündeme gelmiş ve özellikle başsız kalan DP'li seçmeni yönlendirmek için böyle bir partinin kurulması kararlaştırılmıştır. Alınan bu karar MBK gündemine taşınmış ve komite, parti kurulmasını uygun görmüştür. (Seyhan, 1966: 94-96)

Partinin kurulması fikrine Radikal kanat, yapacakları köklü değişiklikleri uygulama fırsatı sağlaması bakımından, destek vermiştir. Türkeş, parti kurulmasına çok önem vermiş hatta bu konuda, yardımcısı Albay Fuat Uluç'u, gerekli çalışmaları yapması için de görevlendirmiştir. Yine Türkeş, konuyla ilgili, Ekrem Alican'la da bir görüşme gerçekleştirmiştir. Türkeş'in diğer bir görüşmesi, Ulay'ın evinde gerçekleşmiştir. Burada, Memleketçi Serbest Parti Genel Başkanı Enver Adakan da bulunmuş ve nihayetinde, Millî Birlik Partisi, kurulması yönünde anlaşmaya varılmıştır. Son noktayı koymak için konu, MBK'ya taşınmıştır. Ancak parti kurma teklifine: Ataklı, Çelebi, Madanoğlu ve Küçük liderliğinde bir grup komite üyesi karşı çıkmıştır. (Turgut, 1995: 235-236) Gürsel, İnönü'nün etkisine girmediği dönemde bu fikri desteklemiş ancak bu desteğinin, özellikle CHP ve İnönü tarafından bilinmesini istemeyip, gizli kalmasını istemiştir. (Taylak, 1976: 100-101)

Gürsel'den aldığı destek sonrası Türkeş, parti kurma çalışmalarına daha bir hız vermiştir. Konuyla ilgili başta Gürsel olmak üzere, Ekrem Alican, Abdullah Gözübüyük, Emniyet Genel Müdürü Necip San, Prof. Aydın Yalçın gibi önemli isimlerle Yalçın'ın evinde toplanılmıştır. Toplantıda partinin doktrin ve prensipleri görüşülmüştür. Türkeş'in çalışmalarını doğru bulan Sarper de, ona destek vermiştir. Sarper, İnönü konusunda Türkeş'i uyarmayı ihmal etmemiştir. Türkeş ise, İnönü'den çekinmediğini söyleyerek, yapılan uyarıyı çok da ciddiye almamıştır. (Turgut, 1995: 238-239) Görüldüğü üzere komiteye getirilen her konu yeni bir tartışmaya sebe olmaktadır.

Gelişmelerden İnönü de haberdar olmuştur. İnönü, 10 Eylül'de Enver Adakan ile görüşmüştür. Adakan, Türkeş ve Ulay'ın parti kurma teşebbüslerinden kendisine bahsetmiştir. Ertesi gün Kasım Gülek ile görüşmüştür. Görüşme sonucu, MBK üyelerinin parti kurmamalarını, onların kendi partilerine alınmalarını planlamıştır. (İnönü, 2008: 578-579) İnönü, 25 Eylül'de CHP Milletvekili Ahmet Karamüftüoğlu ile görüşmüştür. Bu görüşmede Karamüftüoğlu, birkaç gün önce Türkeş ile yaptığı görüşmenin detayları kendisine aktarmıştır. Görüşme sonunda İnönü, Türkeş'in Karamüftüoğlu'na söylediği: "Gürsel devlet reisi kalsın. İnönü millet babası kalsın." şeklindeki sözünü CHP'yi tanımamak olarak değerlendirmiştir. (İnönü, 2008: 580) İnönü aldığı haber üzerine derhâl harekete geçmiş, Türkeş ve onun grubuna karşı bir karalama politikası başlatmıştır. Daha öncesinde bahsedildiği gibi Türkeş ile ilgili Turancılık suçlamaları öne sürülmüştür. Ardından Türkeş'in, İnönü'ye saygısızlık yaparak, Gürsel ile gittiği görüşmede elini sıkmadığı basına yansımıştır. Oysaki bu durum tamamıyla gerçek dışıdır. Bu haberlerle Türkeş'in şahsında tüm Radikaller yıpratılmak istenmiştir. (Yıldız, 2001: 191-192)

Bu gelişmeler olurken, 29 Eylül 1960 tarihinde DP, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi tarafından Cemiyetler Kanunu ve Parti Tüzüğüne aykırı davrandığı gerekçesiyle kapatılmıştır. (Vatan, 30 Eylül 1960)¹⁹ Bunun üzerine parti kurma meselesi de ikinci kez komite gündemine gelmiştir. Bu hususta Radikallerin görüşünü Türkeş şöyle ifade etmiştir: "Bizim görüşümüz, başsız kalmış Demokrat Partili vatandaş kitlesini, toparlamak, organize etmek ve ondan sonra da seçime gitmek idi... Ben öyle zannediyorum ki, bu şekilde hareket edersek, seçimi kazanabiliriz ve bu sefer de seçimi kazanmış iktidar olarak işe devam ederiz." (Taylak, 1976: 83) Bu fikre komitenin Demokrat ve CHP'li kanadı başlangıçta karşı çıkarak, Bu durumu, diktaya giden yolda bir araç olarak görmüşlerdir. Radikalleri bu tekliften vazgeçirebilmek için partinin MBK

¹⁹ Demokrat Parti Dün Kapatıldı. Partiyi kapatma davası DP'li müteahhit Mustafa Geyven'in başvurusu ile açılmıştır.

tarafından değil, MBK'dan ayrılacak üyeler tarafından kurulmasını teklif etmiştir. (Yıldız, 2001: 190-191) Radikaller bu teklifi, kendilerini komite dışına sürüklemek, olarak algılamış ve kabul etmemiştir. Ardından komitenin bir bütün hâlinde siyasette yer alacağı için tüm üyelerin istifa etmesini teklif etmiştir. Ancak bu fikir de karşı grup tarafından kabul görmemiştir. (Esin, 2005: 166) Tarafların bu konuda uzlaşamaması üzerine parti kurma teşebbüsü sonuçsuz kalmıştır.

3.7.6. Türkeş'in Görevden Alınması/İstifası

Son yaşanan Gürsel-CHP görüşmesinden sonra komite içindeki Radikaller, gittikçe dezavantajlı duruma gelmiştir. Özellikle Türkeş'in bu kadar sivrilmesi, Gürsel'i de rahatsız etmeye başlamıştır. 1960 Eylül ayı itibariyle, Türkeş için işler artık çok daha zorlaşmaktadır. CHP, sürekli Türkeş'e yüklenip adeta bir karalama kampanyası başlatmıştır. CHP'nin, Türkeş'e "İrkçı-Turancı" tarzında suçlamalarına, Türkeş'in parti kurma faaliyetleri yoğunlaşması üzerine, O'nun DP'lilerce işbirliği halinde olduğu ve partiyi ele geçirmek istediği, tarzında yeni suçlamalar eklenmiştir. Bununla beraber Türkeş'in ve Radikal Grubun, yönetimi hemen sivillere bırakılmasına karşı olması, onun diktatör bir düzen kurmak istediği yolundaki iftiralar, devam etmektedir. Bütün bunlara, son dönemlerdeki Nasır benzetmesi de eklenince, Gürsel, oğlum dediği Türkeş'ten uzaklaşmaya başlayacaktır. Bu dönemde İnönü ile yakın ilişkiler içinde olan Gürsel'i, Türkeş'in müsteşarlıktan alınması yönünde ikna, çok da zor olmamıştır. Konu MBK gündemine taşınmıştır. Toplantıda Türkeş, istifa etmesi yönündeki teklifi kabul etmemiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 306-307) Ardından Radikal Gruptan şöyle bir teklif gelmiştir: "Madem Türkeş'in görevden alınması isteniyor, o halde aramızda ek görev almış bütün arkadaşlar bu görevlerinden ayrılıp yalnızca MBK üyesi olarak kalsınlar." Bunun üzerine teklif sahipleri, o günlerde tekliflerini geri çekmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 308)

Gelişmeler üzerine Türkeş, baskıların kaynağının İnönü olduğunu anlamış ve kendisiyle görüşmeye karar vermiştir. Görüşme iş için Özdağ'ı görevlendirmiştir. Özdağ, İnönü ile yaptığı görüşmede, Radikal grubun düşüncelerini anlatmış ve İnönü'yü dinlemiştir. Özdağ, görüşme sonunda gelerek, İnönü'nün kendilerine güvenmediğini ve seçim konusundaki ısrarını aktarmıştır. (Örtülü, 1966: 34) Bu sırada İnönü'ye başka bir haberci gelmiştir. Gürsel tarafından gönderilen haberci Türkeş'in görevden alınacağı haberini bildirmiştir. Bu defa zamanı sorulduğunda haberci: "Derhâl!" demiştir. Ardından İnönü, derhâl ile kastedilene sormuş ve: "Eylül bitmeden" cevabını almıştır. (Toker, 1991: 150)

Tam da bu sıralarda MBK, kendini halka anlatmak için yurt gezileri yapma planlaması içindedir. Bu gezilere Gürsel, Madanoğlu, Türkeş, Okan, Özdilek ve Kabibay dışında kalan üyelerin katılması planlanmıştır. Ancak son anda Köksal, Ataklı ve Çelebi de Radikallerin kendilerine karşı bir harekette bulunabileceğini düşünerek geziye gitmekten vazgeçmiştir. Bu durum Radikalleri de şüphelendirmiş ve Taşer'in de Ankara'da kalmasına karar vermişlerdir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 343-344) Geziler 21 Eylül 1960'ta başlamış, aynı gün Türkeş görevden alınarak yerine Hilmi İncesulu getirilmiştir. Türkeş görevden alındığına ilişkin haberi ancak saat 18.00'de duymuştur. Türkeş, haberin ardından durumu Taşer ile görüşmüştür. Haberi duyduktan sonra gazetelere Türkeş'in istifa ettiği açıklanmıştır. (Toker, 1991: 150-152) Toker'e göre böylece: "İhtilal kendisine İsmet Paşanın 9 Eylülde çizdiği yörüngeye girmeye başlamıştır." (Toker, 1991: 152) Türkeş, Necip-Nasır hikâyelerinden usandığını. Cemal Paşa'ya gidip, sizin emrinizdeyim, müsteşarlıktan ayrılıyorum, affımı rica ediyorum, diyerek müsteşarlıktan

kendisinin istifa ettiğini belirtse de (Turgut, 1995: 260) Erkanlı ve Esin'in, bunun bir istifa değil görevden alma şeklinde olduğunu söylemişlerdir (Esin, 2005: 164)

Yaşanan gelişmenin, istifa ya da görevden alma, her ne şekilde olduğu çok da önemli değildir; ancak gelişmelerin İnönü'ye yaradığı aşikârdır.

3.7.7. İstifa Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Müsteşarlık görevinden alındıktan sonra Türkeş, Komitede dışında görev alan diğer üyelerin de, görevlerinden istifa etmeleri için çalışmıştır. Konuyla ilgili yapılan ve Ulay, Özdilek, Yıldız ve Baykal'ın katıldığı toplantıda, bu konuda prensip kararı alınmıştır. Alınan kararla, Gürsel hariç, komite dışında görevleri bulunan MBK üyeleri, görevlerinden istifa edecek ve bu makamlara, sivil görevliler getirilecektir. (Cumhuriyet, 29 Eylül 1960) Türkeş'in istifası ve sonrasında komitede alınan son kararlar, MBK'da beklenen huzuru getirmediği gibi yaşanan tartışmalar daha da şiddetlenmiştir. Bunu örneklendiren bir tartışma Ankara Orduevinde yaşanmıştır. Ankara Orduevinde Ataklı, Tunçkanat, Er ve onlara hakem olarak Hava Yüzbaşı Hüseyin Güven bir araya gelmiştir. Burada Tunçkanat: “Ben Hava Kurmay Albay'ım. Devlet idaresinden anlamam, en iyisi bu işi büyük devlet tecrübesi olan İsmet İnönü'ye burakmalıyız.” demiştir. Bunun üzerine Güven hiddetlenerek şu sözleri sarf etmiştir: “Mademki devlet idaresinden anlamıyorsunuz o halde neden ihtilale girdiniz? Şimdi sizin için yapılacak bir şey var. Ya istifa eder köşenize çekilirsiniz ya da ordu içindeki birliğinize dönersiniz. Ama müsaade edin biz genç subaylar bu devleti idare etmek hususunda üstün azme, iradeye ve karara sahibiz. Lütfen bizim yolumuzu tıkamayınız.” (Er, 2003: 45)

Benzeri bir başka tartışma ise Gürsel'in başkanlık ettiği bir toplantıda yaşanmıştır. Gürsel, üyelerin birbirlerinden şüphe ve endişeleri olup olmadığı yönünde, başkanlığa verilen önerge ile toplantıyı açmıştır. Gürsel sırayla, komite üyelerine, birbirlerinde şüpheleri olup olmadığını sormuştur. Üyelerin büyük çoğunluğu şüphesi olmadığını söylerken Madanoğlu ve Tunçkanat şüpheleri olduğunu belirtmiştir. Ardından sıra Er'e gelmiştir. Er şüphe ve endişeleri olduğunu söylemiş ve ardından şöyle devam etmiştir:

“Arkadaşlar biz dağdan inerek iktidarı alaşağı eden ve sonra onu satmaya kalkan, iktidarı haraç ve mezata çıkaran siyasi eşkıyalar değiliz. Biz bu hareketi, İsmet İnönü'nün Kayseri, Uşak, Topkapı, Geyikli olaylarının davasını görmek için de yapmadık. Sayın Refet Aksoyoglu sizin C.H.P. ile temas etmekte olduğunuz, özellikle C.H.P.'li Suphi Baykam'la görüşmelerde bulunduğunuz, iktidarın Halk Partisi'ne devri hususunda çalışmalar yaptığımız iddiaları ve söylentileri vardır. Eğer bunlar doğru ise teessüfe şayan bulurum. Eğer bunlar yalan yanlış iddialarsa sizden özür dilerim.” Sözlerinin devamında Er, 27 Mayıs İhtilalini yapma gerekçesinin, milletimizin içinde bulunduğu sıkıntıları dikkate alarak, milletimizi milli birlik ve beraberliğe götürmek ile devleti yeniden yapılandırmak niyetiyle, ülkenin acil sorunlarına çözüm getirmek olduğunu söyleyerek, bir seçim dönemi iktidarda kaldıktan sonra, adil bir seçimle yeniden demokratik düzene dönmek düşüncesinde olduklarını, İhtilali yapmalarının temel sebebinin bu olduğunu söylemiştir. (Er, 2003: 46-47)

Görüldüğü üzere Türkeş'in istifası, MBK'da beklenen sükûneti sağlamamıştır. Komitede yaşananlar yayılmaya başlayınca, Gürsel bu dedikodulara son vermek için, 1 Ekim 1960'ta gazetecilere beyanat vererek; bazı yerli ve yabancı gazete mensuplarının, komite içerisinde dikta

eğiliminde bir grubun bulunduğu ve bu grubun kendi lideri etrafında birleşerek, komiteden ayrı çalışmalar yaptığı yönündeki iddiaları reddetmiştir.

Komitedeki ayrılıklar gün geçtikçe şiddetlenmiş hatta neredeyse çatışmaya dönüşmeye başlamıştır. Başka bir tolantıda Özdağ, Atatürkçülüğe dönüş ve milletin kaderini değiştirmek adına bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma sırasında Madanoğlu: “Biz bu uzun işleri bırakalım, bizim bunlara aklımız ermez. Vazifemiz D.P. iktidarını yıkmaktı, yıktık bitti. Çağıralım İsmet Paşa’yı iktidarı devredelim; biz de kenara çekilelim.” diyerek sözünü kesmiştir. (Erkanlı, 1972: 161) Bu müdahale üzerine Özdağ çok sinirlenmiş ve Madanoğlu’na şu cevabı vermiştir:

“Paşam siz istediğiniz yere gidebilirsiniz, kimse sizi zorla tutmuyor. Zaten yanlışlıkla geldiğiniz ve bir türlü vazifenizi, fonksiyonunuzu idrak edemediğiniz bu topluluk, bir İhtilâl Meclisi’dir. Burada herkesin rütbesi ve sıfatı eşittir ve birdir, İhtilâl Meclisi üyeliği. Burası kışla değil, siz de general değilsiniz; oturduğunuz yerden müdahale etmeyin, fikriniz varsa, söz alın ve kürsüden söyleyin. Şunu da bilin ki, biz İsmet Paşa’nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilâl, İsmet Paşa’yı iktidara getirmek için yapılmamıştır. Her defasında İsmet Paşa’ya iktidarı devretmekten bahsediyorsunuz, kimin malını kime veriyorsunuz; MBK İktidarının gerçek sahibi Türk ordusudur, biz onun temsilcileriyiz...” dedikten sonra, İktidarın, zamanı geldiğinde yapılacak seçimleri kazanana devredileceğini ancak; öncesinde devrimler yapılması gerektiğini söylemiştir. (Erkanlı, 1972: 161-162)

Bu cevap, Madanoğlu’nu çok sinirlenmiş ve Madanoğlu toplantıyı terk etmiştir. Hatta Madanoğlu uzun süre komite toplantılarına katılmamıştır. (Onuş, 2003: 215) Erkanlı’ya göre bu olay: “Komite’nin devrimci kanadının, diğerlerine karşı ilk açık taarruzu” olmuştur. Ayrıca Madanoğlu o günü hiç unutmamış ve o günden sonra bu yüzbaşılardan kurtulmak için çareler aramaya koyulmuştur. Nihayetinde oluşan durumu Erkanlı: “Paşa’nın fendi yüzbaşları yendi, 13 Kasım oldu.” şeklinde özetlemiştir. (Erkanlı, 1972: 162)

Komitede bu gibi tartışmaların yaşandığı dönemde, komite dört gruba ayrılmış durumdadır. Radikaller, Demokratlar ve CHP’lilerin yanı sıra bir de tarafsız grup bulunmaktadır. Komitenin Radikal Grubu bu sıralar Türkeş, Baykal, Esin, Solmazer, Özdağ, Kabibay, Erkanlı, Taşer ve Er’den oluşmaktadır. Bu üyelere Karan da katılmıştır. Köseoğlu, ekim ayında Türkeş ile irtibat kurmuş ve gruba dâhil olmuştur. İhtilalin hazırlığından beri Türkeş’le yakın olan M. Kaplan da bu gruba dâhildir. Akkoyunlu, Özgüneş ve Karaman da bu süreçte Radikal Grup ile birlikte hareket etmiştir. (Özdağ, 2004: 342)

Acuner, Kuytak, Aksoyoğlu’ndan oluşan CHP’li grup giderek büyümüştür. Bu grup; Yıldız, Özkaya, Ersü, Özgür, Ataklı, Tunçkanat ve Çelebi ile genişlemiştir. Demokratlar Grubu; Küçük, Madanoğlu, Okan, Köksal ve Gürsoytrak’tan oluşmuştur. Bu gruptan Köksal, üç General, Gürsel-Ulay-Özdilek, ile sıkı irtibat kurmuştur. Geriye kalan Karavelioğlu, Yurdakuler ve K. Kaplan ise tarafsızlar grubunu oluşturmuştur. Bu grup özellikle, o günlerde Radikallere yakın olan, Karaman ve Özgüneş ile irtibat sağlamıştır. Ancak zamanla gruplar ve isimlerdeki değişim sürecidir. (Özdağ, 2004: 342-34)

3.7.8. Yassıada da Yaşanan Gelişmeler

27 Mayıs sonrası devrik iktidar mensupları Yassıada’ya gönderilmiştir. Burada, toplamda 592 sanık bulunmaktadır. Sanıklara uygulanan muameleler Haziran ayına kadar gayet normaldir. Bu dönemde, tutukluların hava alması, radyo dinleme ve gazete okuma gibi hakları vardır. Ancak

9 Haziran'dan sonra bu hakların hepsine son verilerek, Yassıada dışarıyla tecrit edilmiştir. Temmuz'dan itibaren, Soruşturma Kurulları çalışmalarına başlamıştır. Kurulların yavaş işlemesi üzerine, zaman içinde kurulların sayısı arttırılmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 269-274) Erkanlı ve Devlet Bakanı Amil Artus tarafından, Yüksek Adalet Divanı oluşumu için çalışmalar sürdürülmüştür. Yargıtay Başkanı Recai Seçkin, 15 Eylül 1960'ta, Yüksek Adalet Divanı Başkanlığına getirilmiştir. Ancak bir hafta sonra Seçkin, görevden istifa etmiştir. Seçkin'in yerine Salim Başol getirilmiştir. (Erkanlı, 1972: 298)

Yassıada'da güvenlik hat safhadadır. Sanıkların kaldıkları binaların etrafı dikenli tellerle çevrilmiş, adanın güvenliği uçaksavar ve makineli tüfeklerle takviye edilmiştir. Ayrıca hücumbotlarla da denizden güvenlik sağlanmaktadır.

14 Ekim 1960 tarihinde, davalar görülmeye başlamıştır. (Cumhuriyet, 15 Ekim 1960) 592 sanığın, tam 19 ayrı davadan yargılanacağı (Birand, Dünder ve Çaplı, 2007: 175) duruşmalar hususunda Gürsel, komite üyelerinden Orhan Erkanlı'ya: "Bir halt ettik, bu profesörlerin sözüne uyduk, başımıza dert açtık. Ne yapmak lâzım geldiğini ben de kestiremedim. Bu iş uzarsa kötü olur; anladığım kadarıyla kısa kesmek de zor, bir defa başladık. Biraz daha düşünelim ve bir formül bulalım" demiştir. (Erkanlı, 1972: 298) Bir gün sonra Erkanlı'yı köşke çağıran Gürsel, endişelerini: "Bu Yassıada işi ne olacak? Yargılamaların uzun süreceğini söylüyorlar. Neticede ağır cezalar verilecek, idamlar çıkacak, bunları infaz edecek miyiz? Memleketi yeniden kana boyamak istemiyorum; bizim vazifemiz kardeşliği, toleransı geri getirmektir. Sen ne düşünüyorsun?" diyerek kendisine düşüncelerini aktarmıştır. (Erkanlı, 1972: 298) Erkanlı, mevcut durumu, bağlı olduğu grup olan "Radikaller" ile görüşmüş ve bir süre sonra da tekrardan Gürsel ile görüşüp ona bazı önerilerde bulunmuştur. Erkanlı'nın önerileri özetle: Yargılama süresini kısaltmak ve Yüksek Adalet Divanı'nın aldığı kararlar ne olursa olsun, MBK'nin alacağı kararlar, ağır cezaya çarptırılanları yurt dışına sürgüne yollamak, bir kısmını hapse atmak, geri kalanları da affetmek şeklindedir. Buradan anlaşılacağı üzere Radikal Grup, idamdan yana değildir. Gürsel, teklifi gayet mantıklı bulduğunu ancak önce hukukçularla görüşülmesi gerektiğini söylemiştir. (Erkanlı, 1972: 299-300)

Bu arada Komitede yaşanan ayrılıklar, Yassıada'ya kadar sıçramıştır. Özellikle Radikallerin idama karşı duruşları, karşıt gruplar tarafından, Radikallerin DP'lileri affedip sonrasında da ittifak kurarak iktidar olma planı, olarak yorumlamıştır. Bu duruma engel olmak adına, komitenin havacı üyeleri, Yassıada'da kendilerine bağlı gruplarla irtibata geçmiş ve tüm binaların altına tahrip kalıbı yerleştirmiştir. Böylece, Radikaller bir komite içi darbe ile iktidara geldiği takdirde, Yassıada'nın havaya uçurulması kararlaştırılmıştır. (Özdağ, 2004: 349)

Duruşmalar 4 Ekim'de Bayar'a hediye edilen bir Afgan tazısının hayvanat bahçesine satılmasından dolayı, Bayar ve eski Tarım Bakanı'nın yargılanması (Köpek Davası) ile sürmüştür. 20 Ekim'de '6-7 Eylül Olayları', 31 Ekim'de 'Bebek Davası' başlamıştır. (Özdağ, 2004: 349)

3.7.9. CHP'den MBK'ya Rüşvet, Tabi Senatörlük ve Cumhurbaşkanlığı

Daha önceki başlıklarda belirttiğimiz gibi İnönü ya da CHP, biran evvel seçimlere gidilmesini arzu etmekte ve bu yolda Komiteyi ikna için çeşitli yollar aramaktadır. Senatörlük meselesi daha önceki aylarda da gündeme gelmiş, hatta 10 Temmuzda Ecevit tarafından basına

taşınmıştır. Bölünmelerin hat safhaya ve CHP yanlılarının giderek ellerinin güçlendiği Ekim ayı itibarıyla, mesele tekrardan ama bu kez daha güçlü bir şekilde gündeme gelmiştir.

14 Ekimde yapılan MBK toplantısında konu müzakere edilirken, CHP’li komite üyeleri: “Bir Kurucu Meclis kuralım. Halk Partililere bu işi teslim edelim. Tabii Senatörlük Kurumu kurulsun. Tabii senatör olalım, böylece de cumhuriyeti kollamış, gözetmiş oluruz.” fikrini savunmuştur. Bu teklif karşısında Radikallerden Solmazer: “Biz Halk Partisinden siyasi rüşvet mi alacağız? Böyle bir şeyi almaktansa kafama kurşun sıkırım...” şeklinde tepki göstermiştir. Radikallerin en genç üyelerinden Özdağ: “Kurucu Meclis olmaz! Biz komite olarak varız!” diyerek tepki göstermiştir. (Maraşlı, 2010: 116-117.) Bu teklif karşısında Er de şöyle tepki göstermiştir: “Bu bir siyasi rüşvettir. İsmet Paşa’nın iktidarı elimizden almak için bize karşı siyasi bir oyundur...” (Er, 2003: 45) Nihayetinde mesele 11 kabule karşı 26 ret oyuyla kabul edilmemiştir. (Türkeş, 2020: 48)

Toplantıdan üç gün sonra gazetecilerin Gürsel’e: cumhurbaşkanı olur musunuz? Sorusuna Gürsel’in: “Millet bana zaten müracaat ederek, başkanlığı asla bırakmamamı, bu görevde kalmamı istiyor, eğer milletimin arzusunu ciddi, samimi ve çoğunluğun isteği olarak kabul edersem vazifeden kaçınmam.” Bu cevap, CHP için yeni bir fırsat olmuştur. 18 Ekim’de, Afet İnan’ın evinde, İnönü, Acuner ve Kuytak, son durumu değerlendirmek için bir araya gelmişlerdir. Toplantı 4 saat kadar sürmüştü ve İnönü, Gürsel’in Cumhurbaşkanlığı konusunda garanti vermiştir. Türkeş ve Radikal grup, bu duruma karşı çıkarsa da, bertaraf edilmeleri de kararlaştırılmıştır. İnönü, bu noktada da MBK’ye tam destek vereceğini söylemiştir. Toker’e göre o gece, Ondörtler’in suyunun tam kaynadığı akşamdır. Bu tarihten sonra Türkeş grubuyla İsmet Paşa bir çatışma havasına girmişken, öteki grup “balayı havasına” girmiştir. (Toker, 1991: 171-174)

3.7.10. Üniversitelerde Yapılan Tasfiye (147’ler Olayı)

MBK’nın tüm faaliyetleri içerisinde belki de en fazla tartışılan ve tepki çeken uygulaması, Üniversitelerde yaptığı tasfiye eylemidir. Milli Birlik Komitesi tarafından, 28 Ekim 1960 tarih ve 10641 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 114 sayılı, Üniversite Öğretim üyelerinin bazılarının vazifelerinden affına ve bazılarının da diğer fakülte ve yüksekokullara nakline dair, kanun metni her kesimde büyük şaşkınlık ve tepkiyle karşılanmıştır.²⁰ Tasfiyeye temel gerekçe olarak, Üniversitelerde yaşanan gayri ahlaki durumlar ile gruplaşmalar gösterilmiştir. Aslında her ne kadar bu şekilde olmasa da, bir tasfiyenin gerçekleşmesini bizzat Üniversiteler istemektedirler. Örneğin, İstanbul Tıp Fakültesindeki bazı öğretim üyeleri, bir anket komisyonu kurarak çalışmalara başlamıştır. Böylece, tasfiye sürecini başlatanlar bizzat üniversiteler olacaktır. (Özdağ, 2004: 356) Üniversitelerde reformist bazı çalışmalara girişen ve bazı isimlerin tasfiye edilmesi gerektiğini söyleyenler, Radikaller’in temas halinde olduğu üniversite hocaları ve öğrencilerdir. Hatta tasfiyesi istenen Öğretim Üyelerinin listesini de, yine bu kişiler hazırlayacaktır. Öğretim üyeleri birbirlerini “solcu, sağcı, kürtcü, mason, gerici, cahil, kitapsız, politikacı vs.” ithamlarla ifşa etmiştir. Nihayetinde bu listeler komiteye taşınmıştır. (Erkanlı, 1972: 44-45) Yapılan çalışmalar sonrası Tasfiye edilecek öğretim üyelerinin isimleri tek tek görüşülüp, karara varılmıştır. (Küçük, 2008: 144) Nihayetinde 28 Ekim 1960 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanan 114 sayılı Kanun ile, 147 öğretim üyesi görevinden affedilmiştir.

²⁰ Liste ek’te gösterilmiştir.

Bunlardan 28'i ordinaryüs profesör, 57'si profesör, 44'ü doçent, 17'si asistan ve 1'i öğretim görevlisidir. Ayrıca birisi ordinaryüs, birisi profesör ve ikisi doçent olmak üzere dört öğretim üyesi de başka üniversitelere tayin edilmiştir. (Üniversiteler Öğretim Üyelerinden... Resmi Gazete, 28 Ekim 1960) Aynı gün çıkan 115 sayılı Kanun ile 1946 yılında yürürlüğe giren Üniversite Kanunu büyük ölçüde değiştirilmiştir. Fakülte yönetimi, senato, öğretim üyelerinin unvan alması gibi birçok husus ele alınmış ve değişikliklere gidilmiştir. (13/6/1940 Tarih ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanununun... Resmi Gazete, 28 Ekim 1960)

Tasfiyeye ilk tepki, 28 Ekim 1960'ta İstanbul Üniversitesi Rektörü Onar'dan gelmiştir. Onar, görevinden istifa etmiştir. İstifasına sebep olarak da, ülkede Üniversite denen bir kurumun kalmaması ve Üniversitelerin tamamen çökmesini göstermiştir. (Vatan, 29 Ekim 1960) Özdağ, Onar'ın tepkisini samimiyetsiz bulmaktadır. Ona göre Onar, tasfiyeye değil, tasfiyenin kendi kontrolü dışında gerçekleşmesine tepki göstermektedir. (Özdağ, 2004: 258)

Tepkiler bununla sınırlı kalmamıştır. 28 Ekim 1960'ta Ankara'da Prof. Dr. Cahit Talas, Prof. Dr. Yavuz Abadan, Doç. Dr. Muammer Aksoy gibi isimler bir araya gelerek basın açıklamasında bulunmuştur. Hepsinin birleştiği tek nokta yapılan tasfiye hareketinin gerekli olduğu, ancak yanlış kişilerin üniversitelerden uzaklaştırıldığı hususu olmuştur. (Cumhuriyet, 29 Ekim 1960) Diğer yandan İstanbul'dan da tepkiler yükselmiştir. İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Fikret Narter istifa etmiştir. 1 Kasım'da yapılması beklenen İstanbul Üniversitesinin açılış töreni de ertelenmiştir. (Cumhuriyet, 29 Ekim 1960) Ecevit, "Üniversite'ye Neden Vuruldu?" başlıklı yazısıyla, yapılan tasfiyenin yanlışlığına dikkat çekmiştir. (Ulus, 29 Ekim 1960) MBK'nin yayın organı olan Öncü gazetesinde dahi, başyazar Aydın Yalçın bu hareketi tasvip etmediğini belirtmiştir. Basın yapılan faaliyeti "nankörlük" olarak nitelendirmiş ve büyük tepki göstermiştir. Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin de, Bu şartlar altında fazla kalamazdım, diyerek istifa etmiştir. (Öncü, 30 Ekim 1960) Ankara'da da öğrenci teşkilatları bir tebliğ yayınlamaya tasfiyeyi protesto etmiş ve: "Alınan karar düzeltilmezse kürsülerin karşılarında boş anfiler yer alacaktır." diyerek derslere girmeme kararı almıştır. (Vatan, 30 Ekim 1960)

Tepkiler üzerine 31 Ekim akşamı Ankara'da, MBK üyeleriyle Ankara Üniversitesi Senato üyeleri bir araya gelmiştir. Toplantı sonunda komite bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri ile: "Söz konusu kanunların ortaya koyduğu problemlerin, Üniversite muhtariyeti esprisinde yeniden gözden geçirilmesi hususunda görüş birliğine varıldı." açıklaması yapılmıştır. (Vatan, 1 Kasım 1960)

Tasfiye sonrası MBK, en büyük destekçisi olan Üniversiteleri kaybetmiştir. Birçok kişiye göre MBK, en büyük yarayı bu olay sonrasında almıştır. Gelişmeler, yönetimi biran evvel sivillere bırakalım, görüşünün daha baskın hale gelmesine sebep olmuştur. Gürsel, gelişmeler üzerine daha öncesinde girişimde bulunduğu, Kurucu Meclis çalışmalarına hız vermiştir. Tabii bu durum Radikallerin işine gelmemektedir.

3.7.11. Kurucu Meclis Çalışmaları

Kurucu Meclis oluşturulması yolunda ilk düşünceler, İnönü ile Gürsel'in görüşmesinden sonra oluşmaya başlamıştır. Gürsel, İnönü ile görüşmesinin hemen akabinde, 27 Mayıs 1961'i seçim tarihi olarak vermiştir. İlerleyen tarihlerde konu, komiteye taşınmıştır. Türkeş'in liderliğindeki Radikaller, Kurucu Meclis olayına kesinlikle karşı çıkmıştır. Onlara göre MBK,

Kurucu Meclis görevini yerine getiriyordu ve bu sebeple bir Danışma Meclisi kurulmalıydı. Aksi fikri savunanlar ise, işleri bir Temsilciler Meclisine devredip, ellerini hiçbir şeye sürmeden çekilip gitmek istemiştir. Bu konuya ilişkin önemli bir gelişme, bir emrivaki hâlinde, 17 Eylül 1960'ta, Gürsel'in düzenlediği basın toplantısı sırasında gerçekleşmiştir. Toplantı öncesinde basın mensuplarına, merak edilen konularla ilgili, soru ve cevapları içeren, yazılı birer broşür dağıtılmıştır. Broşürde, Kurucu Meclis ile ilgili sorunun cevabında: "Millî Birlik Komitesi aynı zamanda bir Kurucu Meclis vazifesi görmektedir." yazılmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 312-313) Broşürde böyle yazmasına rağmen, bu konu ile ilgili gelen soruya Gürsel: "Biz kurucu meclis fikrine iki ay evvel geldik. Çalışmalar ilerliyor. Bir heyet, bu hususta hazırlık yapıyor. Yakında neticelerini alacağız." demiştir. (Vatan, 18 Eylül 1960) Bu cevap hem oradaki basın mensuplarında hem de broşürü hazırlayan Türkeş'te şok etkisi yaratmıştır. Ayrıca bu cevap ile komitede henüz karara varılmayan bir mesele, emrivaki hâline gelmiştir. (Toker, 1991: 149-150)

İlerleyen tarihlerde yaşanan iki gelişme Gürsel'i, Kurucu Meclisi oluşturma yolunda harekete geçirmiştir, bu gelişmeler: Anayasa Komisyonu çalışmalarının sonucu ve üniversite tasfiyesi sonrasında meydana gelen tepkilerdir.

Anayasa Komisyonu, Anayasa Tasarısını 4 Ekim'de teslim etme sözü vermiş ancak beklenen sürede teslim edememiştir. Zira bu süre zarfında komisyonda kurulacak olan Cumhuriyet Senatosunda, mesleki teşekküllerin yer alıp almaması tartışma konusu olmuştur. Onar ve grubu, Senatonun 2/3 oranında mesleki teşekküllerden oluşmasını isterken. Aksoy ve grubu, tüm Senatonun seçimle iş başına gelmesini istemiştir. Günler süren tartışmalar 17 Ekim'de Aksoy'un komisyonu terki ile sonuçlanmıştır. Nihayet 18 Ekimde Anayasa tasarısı, Gürsel'e takdim edilmiş ve takdim sırasında Kurucu Meclisin mutlaka oluşturulması kendisine söylenmiştir.

Üniversitede yapılan tasfiye hareketinin yaratmış olduğu etki üzerine, komitede bir Kurucu Meclis kurulması fikrini ileri süren üyelerden Ulay, 28 Ekim 1960'ta istifa etmiştir. Ulay, istifası sırasında Gürsel'e, komite içi çatışmalardan duyduğu rahatsızlığını dile getirmiştir. (Ulay, 1968: 151-152) Bu istifanın akabinde Gürsel, Ulay'ı 31 Ekim'de geri çağırarak, istifasını geri almasını ve Kurucu Meclis hususunda bir kanun tasarısı hazırlamasını istemiştir. Bunun üzerine Ulay, derhâl istifasını geri alıp çalışmalara başlamıştır. (Ulay, 1968: 154-155) Gürsel, aynı gün ODTÜ rektörlüğünden istifa eden Turhan Feyzioğlu'na, Kurucu Meclis ve anayasa çalışmalarını yürütme görevini vermiştir. (Ulus, 1 Kasım 1960) Ancak o günlerde komitede bu yönde alınmış bir karar mevcut değildir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 363) Gürsel'in komiteden habersizce giriştiği bu iki teşebbüsten ilki, kısa süre sonra komite üyelerini birbirine düşürmüştür. Daha öncesinden belirttiğimiz gibi, radikaller bu fikre karşı çıkmışlardır. Ancak bununla beraber, bir yandan da kendileri destek vermeden böyle bir meclisin kurulamayacağını rahatlığını yaşamışlardır. Çünkü meclisin kurulabilmesi için Anayasa değişikliği gerekmektedir, Anayasa değişikliği için ise 4/5 çoğunluk gereklidir ve bu çoğunluğu Radikaller olmadan sağlamak mümkün değildir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 363-364)

5 Kasım 1960 gecesi, Madanoğlu, Ulay ve Velidedeoğlu bir araya gelmiş ve Kurucu Meclis meselesini tartışmıştır. Velidedeoğlu, bir Kurucu Meclis fikrine karşı çıkmış ve mevcut komitenin kurucu meclis işlevini gördüğünü söylemiştir. Madanoğlu, komite içi ikiliğin giderilmesi adına bu meclisin bekleme taraftarı olmuştur. Ulay ise, Kurucu Meclisin gerekliliğini bildiren uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın akabinde komite içerisindeki

bölünmeyi öğrenen Velidedeoğlu: “Bakınız, eğer sizin aranızda bir vahdet yok ise, fikir ihtilafları devam ediyorsa, yeni tehlikelere girmektense, o zaman bu Meclisi hemen kurun, en hayırlısı da bu olur...” demiştir. Bunun üzerine Ulay tasarımı tamamlamış ve komiteye sunmuştur. Ancak bu tasarıya Radikaller büyük tepkiler göstermiştir. (Ulay, 1968: 156-157)

İpekçi-Coşar o günlerde Kurucu Meclis meselesini şöyle analiz etmiştir: “Aslında bu gelişme, 13 Kasım operasyonunu zorunlu kılan en önemli sebep olacaktır. Kurucu Meclis’in Komite’de alınacak bir kararın gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı anlaşılınca, kapanan hukuk yolunu, ihtilal yoluyla açmaya karar verilmişti.” (İpekçi ve Coşar, 2012: 364)

3.7.12. Radikallerin Ülkü ve Kültür Birliği Tasarısı

Radikal grubu tasfiye hareketi olan 13 Kasım olayının öncesinde yaşanan son gelişme, “Ülkü ve Kültür Birliği” kanun teklifi olmuştur. Kurtul Altuğ’a göre tasarının mimarları, Kabibay ve Erkanlıdır. İkili, ihtilalin yönü, stratejisi ve kadrosunu, oluşturma amaçlı tasarladıkları bu kurum için, Emekli Albay Muhterem Seral’ı görevlendirmişlerdir. Seral, komitede bulunan birçok subayın hocasıdır. (Özdağ, 2004: 363) Ancak bu tasarı, özellikle Türkeş’e mal edilmiştir. Bundaki amaç Türkeş’in üzerine, bu konuyu da kullanarak gitmektir. İşin aslı Türkeş’in ilk etapta tasarıyla alakası yoktur. Seral başkanlığındaki bir grup tarafından hazırlanan tasarı, ilk önce Erkanlı’ya verilmiştir. Oluşturulan grubun amacı, askeri müdahale sonrası, ihtilalin fikri yapısını halka duyurmaktır. Grup, bu amaç doğrultusunda kitapçıklar hazırlanmış ve köylere gönderilmiştir. Zamanla, Türkiye’nin kültürel kalkınması meselesi gündeme gelmiş ve bu amaçla, herhangi bir siyasi görüşten uzak teşkilat kurulması düşünülmüştür. İşte bu düşünce doğrultusunda, Ülkü ve Kültür Birliği adıyla bir teşkilatın kurulması kararlaştırılmıştır. Seral, bu konudaki çalışmalarını Kasım ayında, bazı komite üyelerine de aktarmıştır. Komiteden; Erkanlı, Esin ve Özdağ, tasarımı beğenmiştir. Komite Sekreteri olan Erkanlı, hazırlanan tasarımı, Sosyal İşler Komisyonunu Başkanı Küçük, Esin, K. Kaplan, Okan ve Soyuyüce’nin imzasını alarak, komiteye sunmuştur. (Şahin, 2019: 214)

Kurulması düşünülen Ülkü ve Kültür Birliği Teşkilatı, Başkanlık statüsünde Başbakanlığa bağlı olacaktır. Teşkilat Başkanlığına; Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün, tüm teşkilat ve kadrolarının bağlanması tasarlanmıştır. Genel Başkanı seçimi, “Genel Kurmay Başkanı, Yargıtay Başkanı, Danıştay Başkanı, Sayıştay Başkanı, Üniversite Rektörleri Müşterek Sekreteri, Millî Eğitim Bakanı, Ülkü Birliği Başkanı, Diyanet İşleri Başkanı, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü tarafından teşkil eden heyetin, üçte iki çoğunluğu esasında yapılacaktır. Bakanlar Kurulu’nun tabi üyesi olacak olan Genel Başkan, 6 yıl süre ile görev yapacak ve vazifeden alınması, mezkûr heyetin ancak üçte iki oyu, temin edilmesiyle mümkün olacaktır. Söz konusu teşkilat, Türkiye’yi 12 bölgeye ayıracak; Dış Türkler Masası, Kadın Aile Masası, Azınlık Masası, Basın-Yayın Radyo Masası gibi oluşumlar ihdas edilecektir. Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü gibi kurumlar,

Ülkü ve Kültür Birliği Genel Başkanlığı'na tabii olacaktır.²¹ Teşkilatın kuruluş gayesi şu 23 madde ile özetlenmiştir:

1. Millî İnkılap ülküsünü millete yaymak ve gelişmenin manevi temelini oluşturmak.
2. Türk Milletini, en küçük birimine kadar millî bilinç etrafında toplamak ve çağdaş medeniyet anlayışını kazandırmak.
3. Çalışma heyecanını halka kazandırmak.
4. Milleti ayırıştırıcı fikir ve düşüncelere karşı mücadele etmek.
5. İnkılapçı aydınları ve gençleri ülkü ve kültür davası etrafında birleştirmek.
6. Kültürel alandaki faaliyetler ve sonuçlarını ekonomik düzene uyarlamak.
7. Şehirlerle köyler ve aydınlarla köylüler arasındaki kültürel uçurumu ortadan kaldırmak.
8. Millî eğitim seferberliğini teşkilat bünyesinde örgütlemek.
9. Ülkede dil birliğini sağlamak.
10. Millî kültür yönünde güzel sanatları geliştirmek ve yaymak.
11. Tıbbın sosyalleşmesini sağlamak.
12. Ziraat faaliyetlerini yeni hamleler ile desteklemek.
13. İmar ve iskân faaliyetlerini özellikle köylerde desteklemek.
14. Köylerde ve diğer geri kalmış bölgelerde sosyal ve ekonomik teşkilatlanmaları desteklemek.
15. Kişisel ve toplumsal ahlakın gelişimini sağlamak.
16. Yeni nesli çağdaş medeniyet anlayışı ve inkılapçı ruh ile yetiştirmek.
17. Beden terbiyesini yaygınlaştırmak.
18. Ülkenin her bir köşesine ülkü ve kültür faaliyetlerini ulaştırmak.
19. Basın yayın organlarını günlük siyasi tesirlerin etkisinden kurtarmak.
20. Köylerin ülkü ve kültür birliği ile aydınlatılıp gelişmesini sağlamak.
21. Particiliğin sosyal ahlak ve demokrasi ruhuna uygun hâle gelmesini sağlamak.
22. Kişi ve toplum olarak sosyal dayanışma ruhu oluşturmak.
23. İnkılapların geniş kitlelere ulaşmasını ve benimsenmesini sağlamak. (Özdağ, 2004: 365)

Tasarıya ilgili ilk açıklama Öncü gazetesinde yapılmıştır. Gazetede: “Türk Ulusunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak.” gayesiyle Başbakanlığa bağlı olarak bir Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığının kurulacağı yazılmıştır. (Öncü, 27 Ekim 1960) Ülkü ve Kültür Birliği komisyonu üyesi olan, Harp Akademisi Hocası Enver Esenkova, bu teşkilatın, “ileri ve modern Türkiye” ülküsünü tahakkuk ettirmek adına, milletin şuurunu pekiştirmek ve bu şuuru tevhid edecek aydınları seferber etmek amacıyla kurulmak istendiğini ileri sürmektedir. Esenkova’ya göre, milletin içinde bulunduğu “ikililik, tembellik, gerilik ve karanlıktan” kurtarmanın yegâne yolu böylesi dinamik tedbirler alacak bir müessesenin ihdas edilmesidir. Tasarıya imza atan 6 üyeden birisi olan Numan Esin de, “Ülkü ve Kültür Birliği” projesini sahiplenmiş ve “Türk toplumuna iyi anlatılamamış olan Kemalizm” adına “Atatürkçü ‘yeni kuşak’ olarak huruç” hareketi gerçekleştirmek istediklerini beyan etmiştir. (Esin, 2005: 143)

²¹ Ülkü ve Kültür Birliği tasarısının tam metni ve gerekçeleri için bkz; Öncü, “Ülkü ve Kültür Birliği Başkanlığı Kanunu Gerekçesi”. Öncü, 10 Kasım 1960.

Sonrasında tasarı komiteye getirilmiş ve özellikle CHP’li basın ciddi tepki göstermiştir. İşin ilginç tarafı, tasarı hakkında daha basına hiçbir bilgi verilmeden tepki gösterilmesidir. “Ülkü ve Kültür Birliği” yasa tasarısı hakkında en popüler eleştiri yazısı, o dönemde parlak bir gazeteci olan Bülent Ecevit tarafından getirilmiştir. Yasa tasarısı, MBK’nın henüz gündemine geleceği süreçte, “ Ülkü ve Kültür Birliği Nedir” başlığıyla bir yazı kaleme alan Ecevit; böylesi bir teşkilatın “memleketin kaderini tayin edecek surette bir pozisyonda” olduğunu ancak kamuoyunun gündeminden saklanarak, aydınlar arasında istişare edilmeden hazırlanacak bu kanun tasarısının, demokrasiyle bağdaşmasının şüpheli olduğunu belirtmektedir. Ecevit, kanun tasarısının gerekçelerinin kamuoyuyla paylaşılmasından sonra, tekrar bir yazı kaleme alacak ve millet egemenliğini reddeden bu teşkilatın, orduya, bütün kültür teşekküllerine, bütün devlet cihazına, bütün düşünce ve siyaset hayatına, bucak ve köylere sirayet edeceğini belirtmiştir. Ecevit’e göre, Türk toplumunun bütün düşünce ve siyaset hayatının kontrolünü alacak bu teşkilat ile birlikte, Türkiye’de kurulacak olan demokrasi, “ölü doğmuş, daha doğarken o ağa takılıp boğulmuş” bir şekle bürünecektir. (Akis, 14 Kasım 1960)

Tasarı başka yazarlarca da şiddetli eleştiriye maruz kalmıştır. Vatan Gazetesinde Özcan Ergüder, teklif edilen yapıyı, Mısır’da mevcut olan “Milli İstikamet Bakanlığı” kurumuna benzetmiştir. (Özdağ, 2004: 367) Çetin Altan, ülkü-kültür birliği kavramlarının, “herkesin manevi bir üniforma giymesi” olmaması gerektiğini, aksi takdirde fertlerin kafasını aynı fabrika mamulü haline getirmenin, robotlaşmayı beraberinde getireceğini dile getirmiştir. Altan’a göre, tasarıda şüpheleri ihtiva eden bir diğer nokta, “Dış Türkler” meselesidir. Kendimize çekidüzen vermeden, kalkınmamızı tamamlamadan meseleleri dağıtmak, büsbütün yanlış tefsirlere yol açacaktır. (Milliyet, 13 Kasım 1960) Dış Türkler meselesine itiraz eden bir diğer yayın organı Akis mecmuası olmuştur. Akis’e göre, Ülkü ve Kültür Birliği müessesinde, Dış Türkler masası endişeye mahal vericidir, çünkü başka bir devletin idaresi altında yaşayan soydaşlarımıza el uzatmak, o devletin hükümlerine tecavüz kabilinde olacaktır. (Akis, 11 Kasım 1960)

Ülkü ve Kültür Birliği tasarısı, Türkes grubunun müdahil olabileceği son mesele olacak ve tasarı komite gündemine taşınmadan, Radikal grup tasfiye edilecektir. 13 Kasım hadisesi akabinde ise, Ülkü ve Kültür Birliği tasarısı “gayr-ı meşru çocuk” olarak tasvir edilecek (Kim, 14 Kasım 1960) ve komite gündeminden çıkarılacaktır. Bu olay sonrası, “Ondörtler” adlı grubun doğmasına sebebiyet veren 13 Kasım tasfiye hareketi gerçekleşecek, Tasfiye hareketi I. MBK’nın son faaliyeti olacaktır.

4. ON DÖRTLER, FAALİYETLERİ, TÜRK SİYASİ HAYATINA ETKİLERİ

4.1. MBK'nın, MBK'ya Darbesi, 13 Kasım Tasfiyesi

MBK'nın, 27 Mayıs öncesinden itibaren, kendi içerisinde sağlayamadığı iç uyum önce tartışmaları, sonra gruplaşmaları, daha sonra bu grupların çatışmalarını getirmiştir. 13 Kasımda yaşanan tasfiye hareketi de, MBK'nın kendi kendine yaptığı bir darbedir. Aslında MBK içinde bir tasfiyenin yaşanacağı aylar öncesinden bellidir, belli olmayan şey ise hangi grubun önce davranacağıdır. Çatışmaların zirveye ulaşmasına sebep olan gelişmeler ise Gürsel'in Kurucu Meclis çalışmalarına hız vermesi ve Türkeş'e atfedilen, Ülkü ve Kültür birliği tasarısı olmuştur. Özellikle radikallerin temellerini, daha Ekim ayında atmış oldukları "Türkiye Ülkü ve Kültür Birliği" plânı; Madanoğlu ve ekibini daha çabuk hareket etmeye itmiştir. Zira adı geçen birlik; Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, basın ve radyonun yönetimine el koyacak ve böylece ülkenin tüm kültürel yaşamında totaliter bir nüfuz tesis edecektir. Bu düşünce gerek sivil siyasetçileri gerekse başını Gürsel'in çekmiş olduğu Milli Birlik Komitesi'nin ılımlı kanadını derin bir endişeye sevk etmiştir. (Zürcher, 2003: 354)

4.1.1. Tasfiye Öncesi Son Gelişmeler

Kasım 1960'ta Radikal Gruptan Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Esin ve Solmazer, İstanbul Üniversitesinin açılış törenine katılmak üzere, İstanbul'a gitmiştir. Tören sonrası ekip, Bebek sahilinde araç içinde, İstanbul birlikleriyle gizli toplantı yapmıştır. Yapılan toplantıda Türkeş, Demokratların ortadan kaldırılmasını teklif ederken, Erkanlı ise Ulay, Köksal ve Madanoğlu'nun, komite dışındaki görevlerinden istifaya zorlanmaları teklifinde bulunmuştur. Görüşmeler sonrası, Türkeş'in teklifinde birleşilmiştir. Plana göre, bir sonraki hafta, Çarşamba ya da Cuma günü tasfiye gerçekleştirilecektir. Grup, sonraki gün, saat 12'de, Yeşilköy Askerî Havaalanı'nda buluşmak üzere ayrılmıştır. (Şahin, 2019: 220) Belirlenen gün ve saatte havaalanına giden Türkeş, burada kimseyi görememiş, sonrasında ise arkadaşlarının, Gürsel'in yanına gittiğini öğrenmiştir. Durum Türkeş'i endişelendirse de, bir süre sonra grup üyeleri buluşma yerine gelmiştir. Gürsel'le görüşmeden gelen ekip, Türkeş'e, Gürsel'i ikna ettiklerini, bu sebeple de diğer grubu tasfiyeye gerek kalmadığını söylemişlerdir. Gürsel'in, arkadaşlarını ikna etmesi Türkeş'i çok rahatsız etmiştir. Bununla beraber, Türkeş, arkadaşlarına, Gürsel'in samimi olmadığını söylemişse de, Arkadaşları, Gürsel'in samimiyetine inanmışlardır. Ardından 6 Kasım 1960'ta Radikaller Ankara'ya dönmüştür. (Turgut, 1995: 273-274) Böylece Radikallerin, karşı tarafa müdahale etme planı ertelenmiştir.

Bu tarihlerde Madanoğlu ve Ulay, Komitedeki çatışmalardan duydukları rahatsızlıkları kendi aralarında konuştuktan sonra Gürsel'e gitmişlerdir. Üç komite üyesinin yaptığı görüşme de kesin bir karar alınmamış ancak, Gürsel git gide Türkeş'ten uzaklaşmıştır. Türkeş'in görevinden alınması ve Gürsel'in, Kurucu Meclisin kurulması yolundaki emrivaki tavrı, bunun göstergesidir. Radikal kanatta bunlar yaşanırken Gürsel, 1. Ordu Komutanı Tural ve İstanbul Valisi Tulga ile 8 Kasımda Park Otel'de gizli bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda komitenin durumu konuşulmuş ve yapılacak tasfiyeye 1. Ordu Komutanı Tural da destek vermiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 399) Radikallerin tasfiyesi hususunda 66. Tümen Komutanı Tümğ. Güventürk de, Gürsel'e güvence

vermiştir. Ancak Güventürk, Erkanlı ve Kabibay'ın liste dışında tutulmasını, onların bu gruba dâhil edilmemesini istemiştir. Gürsel, Güventürk'e, kendisine verdiği destek için teşekkür etmiş ve Erkanlı ile Kabibay için de garanti vermiştir. (Kocabaş, 2014: 46-47)

Komasyon üyeleri bir birini tasfiye planları yaparken, yeni bir tartışma konusu daha çıkmıştır. Yeni tartışma konusu ise 8 Kasım 1960'ta, MBK üyesi Özdağ'ın, 10 Kasım münasebetiyle, gazetelere verdiği beyandır. Özdağ beyanında: "O gün Atatürk anılmayacak, yaşanacaktır. O gün bir yas günü olmayacaktır. O gün yüzlerde hüznü dolu olmasını, bayrakların yarıya inmesini ve basının karabaşlıklarla çıkmasını arzu etmiyoruz." demiştir. (Ulus, 8 Kasım 1960) Ancak Özdağ'ın bu beyanı suistimal edilerek, Atatürk'ün anılmayacağı, anma törenlerinin yapılmayacağı propagandasına dönüşmüştür. Bu durumdan rahatsız olan Köksal, komitenin 9 Kasım tarihli toplantısında bu konuyla ilgili taktir vermiştir. Köksal, Özdağ'ın, yetkisi dâhilinde olmadığı hâlde böyle bir beyanatta bulunmasını eleştirmiştir. Özdağ, 10-17 Kasım tarihlerinin Atatürk Haftası olması yönünde yaptıkları çalışmadan bahsederek, konunun çarpıtıldığını, maksadının Atatürk'ü anlamak ve onun ülküsü yolunda ilerlemek olduğunu söylemiştir. Özdağ'ı, Er ve Esin de desteklemiştir. Ardından taktir geri çekilmiş ve gündeme geçilmiştir. Bu toplantı 1. MBK'nın son toplantısı olmuştur. (Şahin, 2019: 221)

9 Kasım'a gelindiğinde Gürsel, İstanbul'dan Ankara'ya hareket etmiştir. Kendisini karşılamak üzere Cemal Madanoğlu gitmiştir. Gürsel, makam aracında Madanoğlu'na: "Madanoğlu ne dersin, bunların 7 tanesini, Kars Kalesi'ne kapatsak nasıl olur?" demiştir. Madanoğlu: "Kararlı mısınız" diye sormuş, Gürsel'den, "Kararlıyım" cevabını alınca: "Öyleyse 7 mi olur, 14 mü olur onu bana bırakın." demiştir. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2008: 181)

Erkanlı, komite içerisindeki bölünmenin düzeleceği umuduyla, 11 Kasım'da, Gürsel'i, Başbakanlıkta ziyaret etmiştir. İkili burada evvela Kurucu Meclis meselesini konuşmuştur. Gürsel, bir an evvel Kurucu Meclisin teşkilini ve seçimlere gidilmesi arzusunda olduğunu dile getirmiştir. Erkanlı ise bu hususta acele edilmemesini ve bu mecliste yalnız CHP'nin değil DP'nin de temsil edilmesini istediklerini söylemiştir. Ayrıca yapılacak reformların ne olacağı sorulduğunda Gürsel, cumhurbaşkanı olarak bu reformları tamamlayacağını ifade etmiştir. Ardından kendisinin cumhurbaşkanı olması ihtimalinin zayıf olduğunu söyleyen Erkanlı'ya da, kendisini cumhurbaşkanı seçmeyen meclisi dağıtacağını söylemiştir. Gürsel, komiteden umudunu kestiğini, anlaşmazlıklar olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Erkanlı: komitenin bu duruma gelmesinin baş suçlusu olarak Gürsel'i göstermiştir. Gürsel, bu suçlamaları kabul etmemiş ve Türkeş'i suçlamıştır. Bunun üzerine Erkanlı: "Paşam anlaşıldı, siz bu komiteden ümidi kestiniz, dayanacak ve seçimlere kadar ayakta duracak bir destek arıyorsunuz; bunun için kurucu meclisi acele kurmak niyetindesiniz" demiştir. Gürsel cevaben: "Evet bir mesnet arıyorum, süratle seçimleri yaptırmak istiyorum." demiştir. (Erkanlı, 1972: 151-152)

Gürsel ile yaptığı görüşmeden sonra Meclise geçen Erkanlı, burada bir konu hakkında Ataklı ile şiddetli bir tartışma yaşamıştır. Tartışmanın sebebi, 10 Kasım törenleri için Ankara'ya gelen öğrencilere uçak tahsis edilip edilmemesi hususudur. Hatta tartışma sırasında Erkanlı, Ataklıya: "Senin gözlerinde dolaşan ölüm korkusunu zaten uzun zamandır görmekteydim." deyip odasına gitmiştir, (İpekçi ve Coşar, 2012: 404) Yaşanan bu tartışma sonrasında bir istifa mektubu hazırlamış ve bunu Gürsel'e iletmek üzere harekete geçmiştir. Arkadaşları kendisine engel olmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. (Erkanlı, 1972: 153) Erkanlı mektubunda, komite çalışmalarının düzelmesi için Gürsel'e iki çözüm önerisi sunmuştur. Bunlardan ilki komiteyi

feshedip yetkilerini Kurucu Meclise devretmek, diğeri ise komite içinde bir tasfiye yaparak birliği sağlamak olmuştur. Erkanlı ilk hareket tarzının komite içinde büyük yaralar açacağına işaret ederek, ikinci hareket tarzını desteklemiştir. Ancak bu tasfiyenin gerçekleştirilmesi için, komite içinde bir tasfiye komisyonu kurulmasını veya tüm üyelerin gizli oyu ile gerçekleşmesini önermiştir. (Erkanlı, 1972: 155-156)

Erkanlı'nın istifa mektubunu alan Gürsel, bu durumdan şüphe duymuştur. Gelişmeleri Madanoğlu'na bildiren Gürsel, derhâl harekete geçilmesini emretmiştir. Yaşanan istifa, komite içinde yapılacak bir darbenin ön hazırlığı olarak değerlendirilmiştir. Hatta yapılacak darbe için, Meclise sığınaklar hazırlatıldığı, komite üyelerinin buraya hapsedilip infaz edileceği dedikoduları dolaşmaya başlamıştır. Öyle ki, kimin kimi vuracağı dahi belirlenmiştir. İşte bu durum komitenin karşı grubunu derhâl harekete geçirmiştir. (Erkanlı, 1972: 153-154)

4.1.2. Yapılan Hazırlıklar

Çankaya'da, Madanoğlu'nun evinde, 11 Kasım 1960 gecesini, yemek süsü verilmiş bir toplantı ile tasfiye planlaması yapılmıştır. Alınan kararla Madanoğlu, tasfiyeyi planlamakla görevlendirilmiştir. (Ulay, 1968: 167) Yapılan toplantıda Gürsel, Madanoğlu, Ulay, Acuner, Kuytak, Küçük, Köksal, Okan, Ataklı, Tunçkanat, Çelebi, Aksoyoğlu, Gürsoytrak, Ersü ve Özkaya hazır bulunmuştur. (Küçük, 2008: 117) Yıldız, Özgüneş, Yurdakuler, Karavelioğlu, Kaplan ve Karaman ise toplantıya çağırılmamıştır. Zira içerisinde bu altı kişinin de bulunduğu, 20 kişilik bir tasfiye listesi oluşturulmuştur. Ancak tasfiye edileceklerin, tasfiye edenlerden fazla olmasının mahzurları düşünülerek, bu sayı azaltılmış ve on dört üye üzerinde karar kılınmıştır. (Esin, 2005: 177-178) Tasfiye günü için de 13 Kasım Pazar günü kararlaştırılmıştır.

12 Kasım 1960'ta, Radikal Grup'a mensup Taşer'e bir bilgi gelmiştir. CHP ileri gelenlerinden Ali İhsan Göğüş ile Taşer, Ankara Palas'ta geç saatlere kadar görüşmüştür. Burada Göğüş, Taşer'in Radikal kanattan ayrılmasını ve CHP'den aday olmasını istemiştir. Ardından tasfiye edilecek listede yer alan 13 üyenin isimlerini saymıştır. CHP ileri gelenlerinin, komitenin yarısından fazlasının habersiz olduğu bu tasfiyeden haberdar olması ise dikkat çekicidir. (Özdağ, 2004: 371) 13 Kasım'ın ertesi günü ise, CHP'nin gayri resmî yayın organı Akis de, manidar bir şekilde, Türkeş'in fotoğrafının altına "Konya yolu düz gider" şeklinde yazarak yayınlamıştır. (Akis, 14 Kasım 1960)

Aynı gün, Radikal Grup'a mensup üyelerden Kabibay, Solmazer, Baykal, Er, Esin ve Özdağ TBMM'ye gitmiş ve burada tarafsız olarak görülen Yurdakuler ile görüşmüştür. Burada komite meseleleri tartışılmış, Yurdakuler, Gürsel ile görüşerek, komite içi huzuru sağlamaya çalışacağını söylemiştir. (Özdağ, 2004: 372) Yine aynı gün içerisinde Türkeş, Harp Okuluna giderek Aydemir ile görüşmüştür. Türkeş, komitenin artık işlemez hâle geldiğini, lağvedilip yeni bir komitenin teşkil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aydemir, Türkeş'i teskin edip, komitenin varlığından yana olduğunu söylemiştir. İkili görüşürken Menteş, Aydemir'i arayarak görüşme talebinde bulunmuştur. Aydemir, Menteş'i okula davet etmiş ancak Menteş buna yanaşmamıştır. Ardından Aydemir, Türkeş'i yollayıp Menteş'in evine gitmiştir. Kendisini Menteş ile birlikte Çelebi karşılamıştır. Üçlü beraber Jandarma Okuluna gitmiş ve burada tasfiye kararı Aydemir'e bildirilmiştir. Aydemir, tasfiyeyi desteklemiş ve 13 Kasım sabahı saat 06.00'da Harp Okulunda bulunmak üzere yanlarından ayrılmıştır. (T. Aydemir, 2010: 63)

12 Kasım akşamı tasfiye çalışmaları hızla devam etmiştir. Gürsel'in, tasfiye sonrası radyodan okuyacağı bildiri hazırlanmış ve Ankara Kumandanlığına iletilmiştir. Gürsel'in başyaveri Agasi Şen tarafından, eski harflerle hazırlanmış tebliğ, Madanoğlu ve Ulaş karşı çıkmıştır. Tebliğde, MBK'nın tümünün tasfiye edildiği ve yürütme yetkilerinin de Gürsel tarafından üstlenildiği yazmaktadır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 409-410) İtirazlar sonucu Gürsel, tebliği geri çekmiş ve MBK'nin feshedilerek, 23 kişiden oluşan yeni MBK'nin kurulduğuna dair tebliğ esas alınmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 409-410) Ankara'da harekât, Çankaya Köşkü ile Ankara Kumandanlığı tarafından yürütülmüştür. İstanbul'daki harekâtı ise, 1. Ordu Kumandanı Cemal Tural ile birlikte bazı komite üyelerinin yürütmesi kararlaştırılmıştır. 13 Kasım sabahı tasfiye edilecek 14 üyenin, hangisinin İstanbul, hangisinin Ankara'da olacağı bilinmediği için mektuplar ikişer nüsha hâlinde hazırlanıp ilgililere teslim edilmiştir. Hazırlanan plan uyarınca, 14 üyeye eş zamanlı olarak, 13 Kasım sabahı saat 06.55'te, evlerinde, sivil polisler ve birer subay eşliğinde, zarfların teslim edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca güvenlik tedbiri olarak, saat 04.55'te, tüm üyelerin evlerinin telefon bağlantısının kesilmesi kararlaştırılmış ve bu iş için İçişleri Bakanı Kızıoğlu görevlendirilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 408-409) Bakan Kızıoğlu, verilen görevi gerçekleştirme amaçlı, Emniyet Genel Müdürü Necip San ve Ankara Valisi İhsan Orgun ile görüşmüştür. Necip San, verilen tasfiye kararını mevcut anayasaya aykırı bulmuş ve böyle bir harekâtta yer almayacağını, kendisinin "müstafi" sayılmasını veya nezaret altına alınmasını istemiştir. Kızıoğlu, bu kararı olgunlukla karşılamış ve o gece San, olaylara dâhil olmadan görevinde kalmıştır. (İpekçi ve Coşar, 2012: 446-449) Vali Orgun ise kendisine verilen vazifeyi tereddütsüz kabul etmiştir. Burada Orgun'a, tasfiyenin icrası için yalnız Ankara Valiliğinin görevlendirildiği bildirilmiştir. Ayrıca Ankara Emniyet Müdürü Şükrü İlkin'i görevden alarak yerine yardımcısı Ali Ulvi Sulukioğlu'nu getirmesi, komite üyelerinin telefonlarını kesmesi, tebligat zarflarını ulaştırması gibi birçok görev de, tarafına bildirilmiştir. (İpekçi ve Coşar, 2012: 452-453) Tasfiyenin icrası için, komite üyelerinin oturduğu Ankara Saraçoğlu Mahallesi polisler tarafından sarılmış, Çankaya'ya giden yollar kesilmiştir. Radyoevi, Büyük Postane ve İnönü'nün evi askerî birlikler tarafından koruma altına alınmıştır. Ayrıca İstanbul Emniyet Müdürü Kur. Alb. Muammer Şahin görevinden alınarak, yerine Kur. Alb. Halim Kural getirilmiştir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü, İstanbul Merkez Kumandanlığı tarafından kuşatılmıştır. Ankara Merkez Komutanlığına giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır. Giriş çıkışlar için Madanoğlu'nun köpeğinin adı olan "Can Can" parola olarak belirlenmiştir. (Özdağ, 2004: 373)

4.1.3. Tasfiyenin Gerçekleşmesi

Aslına bakılırsa bazı gelişmelerin yaşanacağını Radikaller de farkındadır, ancak nasıl ve ne zaman olacağı bilinmemektedir. Öyle ki 12 ve 13 Kasım gecesi Türkeş ve Numan Esin, geceleri askeri birliklerde geçirmektedirler. Ancak o gece, evlerinde kalmışlardır. (Esin, 2005: 169) Yine gelişmelerden şüphelenen Dünder Taşer de, uzunca bir süre, geçeleri Etimesgut'taki Zırlı Tümen de geçirmiştir. Yine O da, gece Tümene gitmemiş ve eve geçmiştir. Eve geçişinden 2 saat sonrasında ise korkulan başa gelmiştir.

Önceden belirlenen plan gereği sabah erken saatlerde 14 üyenin evine gidilmiş ve kendilerine şu tebligat tebliğ edilmiştir:

"Sayın...

1. Türk Silahlı Kuvvetleri adına, millete verilen sözün yerine getirilmesinde uğranılan aksaklıklar ve güçlükler karşısında vaki istek üzerine Milli Birlik Komitesi'ni feshetmiş bulunuyorum.

2. Başarmış olduğunuz yüksek hizmete layık bir şekilde size verilecek olan dış görevi beklemenizi, bu müddet içinde memleketin ve şahsınız menfaati bakımından dışarı çıkmamanızı, ziyaretçi kabul etmemenizi, aksi takdirde hakkınızda 6 ve 25 numaralı kanunların tatbik edileceğini bugünden (13 Kasım) itibaren emekliye sevk edilmiş bulunduğunuzu bildiririm.” (Erkanlı, 1987: 89-90)

Tebliğat sonrası herkesin tepkisi farklı farklı olmuştur. Örnek vermek gerekirse Muzaffer Özdağ, ilk olarak Yurakuler'in yanına gitmiş ve sonrasında da hemen Gürsel'le görüşmüştür. Özdağ, Gürsel'e: “Sayın Orgeneralim, vahim bir hata işlenmektedir. Bu büyük buhranlara yol açacaktır. Şuanda Yassıada'da Anayasayı ihlâl davası görülmektedir. Dikkat buyrulsun. Durumu ve fikirlerimi arz etmek isterim.” demiştir. Bunun üzerine Gürsel, Özdağ'ın görüşme isteğini kabul etmiştir. (Türkeş, Baykal ve Özdağ, 1965: 60) Bu cevap sonrası Özdağ, Yurdakuler ve sonrasında kendilerine katılan Taşer ile birlikte önce Köşke, sonrasında ise meclise gitmeye çalışmış ancak bu mümkün olmamıştır. Burada Özdağ ve Taşer tutuklanıp Ankara Merkez Komutanlığına götürülmüştür. (İpekçi ve Coşar, 2012: 412) Tasfiye duyulunca, M. Rıfki Erdoğan'ya bağlı Ankara Muhafız Taburu birlikleri alarma geçmiştir. Erdoğan, Er ile temas kurmaya çalışmış ancak bunu başaramamıştır. Sonrasında Jandarma Alay Komutanı Hayrettin Tolunay'ın yanına gitmiş ve harekete geçme çağrısı yapmış ancak olumlu bir cevap alamamıştır. Bunun akabinde Erdoğan, Türkeş'in evine giderek kendisi ile irtibat sağlamaya çalışmıştır. Türkeş'in evinden dışarı çıkabilen tek kişi olan kızı Ayzıt, Erdoğan'ya, içerisinde temasa geçmesi gereken isimlerin yazılı olduğu bir dergi vermiştir. Verilen derginin içerisinde Harp Okulu Kumandanı Aydemir'in, Türkeş'in emrinde olduğu ve onunla görüşülerek harekete geçilmesi yazılmıştır. Bu haber üzerine Erdoğan, Öğütçüoğlu ve Naci Kuşadalı bir araya gelerek durum değerlendirmesi yapmıştır. Ancak yeterli kuvvet olmadığı için harekete geçilememiştir. (Metin, 2012: 279-282)

Sancar da, Türkeş'i kaçırma düşüncesinde olanlardandır. Hatta bunun için Galip Erdem ve İbrahim Metin'e, Türkeş'in kaçırılması talimatını vermiştir. Türkeş'in evinin dışarı ile tecrit edildiğini gören Erdem ve Metin ikilisi, Dikimevi'nde oturan Necmettin Seferoğlu'na giderek, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayında görevli Mehmet Alanyuva'nın evini sormuştur. Üçlü, gece yarısı Alanyuva'nun oturduğu apartmana gitmiş ancak oturduğu daireyi bilmediği için evini bulamamıştır. Böylece bu teşebbüs de başlamadan bitmiştir. (Metin, 2012: 263) Sefercioğlu, yıllar sonra bu olayla ilgili: “Neyse ki bu sonu neye varacağı bilinmeyen serüven başlamadan bitmiş, Sayın Türkeş'i kurtarma çılgınlığı kuvveden fiile çıkmadan suya düşmüştür.” değerlendirmede bulunmuştur. (Metin, 2012: 262) Metin ise: “O kritik günlerde bizler, Türkeş'in kurşuna dizilebileceği endişesini taşıyorduk ve bizim için O, Türkeş değil, Türk Milletinin kaderi idi.” diyerek harekete geçme isteklerinin temel gerekçesini açıklamıştır. (Metin, 2012: 263)

Tasfiye kamuoyuna, Gürsel'in, saat 07.30'daki haberlerde yayınlanan tebliği ile duyurulmuştur. Gürsel'in tebliği şöyledir:

“Milli Birlik Komitesi'nin çalışmaları memleketin yüksek menfaatlerini tehlikeye sokacak bir duruma düşürdüğünden, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Birlik Komitesi üyelerinin talepleri üzerine bugün 13 Kasım 1960'dan itibaren Milli Birlik Komitesini feshettim.

Türk Milleti adına yasama yetkisini kullanacak olan yeni Milli Birlik Komitesi üyeleri şunlardır: Başkan Cemal Gürsel, üyeler Ekrem Acuner, Refet Aksoyoğlu, Mucip Ataklı, Emanullah Çelebi, Vehbi Ersü, Suphi Gürsoytrak, Suphi Karaman, Kadri Kaplan, Kâmil Karavelioğlu, Osman Köksal, Fikret Kuytak, Sami Küçük, Cemal Madanoğlu, Sezai Okan, Fahri Özdilek, Mehmet Özgüneş, Selahattin Özgür, Şükran Özkaya, Haydar Tunçkanat, Sıtkı Ulay, Ahmet Yıldız, Muzaffer Yurdakuler.

Yeni Milli Birlik Komitesi, en kısa zamanda kurulacak olan Kurucu Meclis ile birlikte memleketin nizamını demokratik esaslara göre düzeltilecektir. Görevinden affedilen üyeler emekliye sevk edilecektir. Bu konuda Devlet Başkanı'ndan başka bir makam ve şahıs beyanat vermeyecektir.” (Ulus, 14 Kasım 1960)

Sonrasında ise tasfiye ile ilgili basın mensuplarını bilgilendirmek amacıyla Cemal Gürsel, saat 18.00'de, Köşk'te bir toplantı düzenlemiştir. Gürsel, şunları söylemiştir:

“Komite arkadaşlarımın hepsi vatansız, çalışkan, hepsi her şeyin daha iyi olmasını arzu eden zevattan müteşekkildir. Fakat zaman zaman o kadar birbirimizden ayrı fikirler, uzlaşmaz kanaatler ortaya çıkıyordu ki, komite müzakereleri bir meseleyi halletmekten ziyade bir meydan muharebesi kazanmak oluyordu. Aylardır işe bir düzen vermek için çalışıldı, fakat bütün bu gayretler maalesef ciddi bir fayda temin etmedi.

(...) Son 15-20 gün içinde durum o hâle geldi ki, komiteden sağlam bir iş çıkması bir yana vatandaşın zihninde şüpheler uyanmaya, toplulukta ıstıraplar ve endişeler uyanmaya başladı. Birbirini tutmayan beyanlar, aşırı fikirler ifade eden konuşmalar, herkeste ‘Ne oluyoruz, nereye gidiyoruz?’ gibi endişeli suallerin doğmasına sebep oldu.

(...) Bu ahval karşısında millete ve dünyaya karşı yüklendiğimiz vazifenin mahiyet ve icaplarını ciddi surette düşünmek zorunda idik. Uzlaşma imkânları olmayınca ve hakikatlere doğru yönelme çaresi olmayınca, bir karar vermek mecburiyetinde bulunduğumuzu takdir edersiniz.

(...) Türk Milleti'nin kaderi ancak ve ancak demokratik nizam ve bunun getireceği fazilet havası içinde tekâmül etmeye bağlıdır. Bizim, bunun yolunu kesmeye, bu temiz ve asil düşüncelerin istikametlerini değiştirmeye asla hak ve salahiyetimiz yoktur. İşte bu düşünceler ve görüşler çerçevesi içinde yolumuzu aydınlatmak ve bu aydınlığı sağlayacak kararlar vermek durumunda idik ve böyle yaptık. İcraatın gerekçesi hakkında söyleyebileceklerim bundan ibarettir.” (Ulus, 14 Kasım 1960)

Sonrasında tasfiye edilen 14 üye, Mürted Hava Üssü'ne götürülmüştür. Bu sıralarda Gürsel Başkanlığında toplanılmıştır. Toplantının konusu, tasfiye edilen 14 kişiye ne yapılacağıdır. Tunçkanat, bu toplantıda “Ondörtler'in kurşuna dizilmesini” istediğini dile getirmiş ve bu konuda bir kanun teklifi vermiştir. Ancak 27 Mayıs'a kan bulaşmaması gerektiği düşünülerek, bu öneri reddedilmiştir. Hatta daha sonra Gürsel bu konuya ilişkin: “Ondörtler bana dua etsinler, ben olmasam hepsi de kurşuna dizileceklerdi...” Şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. (Maraşlı, 2010: 124; Uzman, 2017: 139-141)

Mürted'e gelen üyelerden birisi de komitenin arabulucularından Kadri Kaplan olmuştur. Kaplan ile Er arasında ilginç bir konuşma, geçmiştir. Er, Kaplan'a hitaben: “Yarbayım, siz Rus Çarı Nikola kadar olamadınız?” demiştir. Kaplan hayretle: “O da ne demek?” deyince Er şu cevabı vermiştir: “Çar Nikola, Gazi Osman Paşa'nın kılıcını almamıştı. Siz bizim bütün

silahlarımızı aldınız. Her komite üyesine verilen gümüş plakeleri de aldınız.” Bu cevap üzere Kaplan: “Ahmet, bu sözün çok ağır olmadı mı?” şeklinde cevap vermiştir. (Er, 2003: 75)

17 Kasım’a gelindiğinde gazetelerde Ondörtler’in nereye tayin edildikleri yazmıştır. Buna göre üyeler ve tayin yerleri şunlardır: Türkeş, Yeni Delhi (Hindistan); Kabibay, Ottawa (Kanada); Köseoğlu, Stockholm (İsveç); Erkanlı, Mexico (Meksika); M. Kaplan, Lizbon (Portekiz); Karan, Oslo (Norveç); Soyuyüce, Kopenhag (Danimarka); Akkoyunlu, Kabil (Afganistan); Baykal, Tel Aviv (İsrail); Taşer, Rabat (Fas); Esin, Madrid (İspanya); Solmazer, La Haye (Hollanda); Özdağ, Tokyo (Japonya); Er, Bingazi (Libya). Ondörtler’in bir hafta içerisinde aileleri ile birlikte görev yerlerine gitmeleri öngörülmüştür. (Vatan, 17 Kasım 1960) Kabibay’ın tayin olduğu Kanada’nın, Agreman vermemesi üzerine Kabibay, daha sonra Brüksel’e tayin olunmuştur. (Örtülü, 1966: 56) Görev yerine ilk olarak 18 Kasım 1960’ta Fazıl Akkoyunlu hareket etmiştir. On, ertesi günü Türkeş, Özdağ, Er, Esin, Taşer ve M. Kaplan takip etmiştir. (Vatan, 19 Kasım 1960) Solmazer, Soyuyüce, Karan ve Köseoğlu 20 Kasım 1960’ta görev yerlerine hareket etmiştir. (Akşam, 21 Kasım 1960) Geriye kalan 3 üyeden Kabibay 21 Kasım, (Akşam, 22 Kasım 1960) Baykal 22 Kasım (Cumhuriyet, 23 Kasım 1960) ve son olarak Erkanlı 23 Kasım (Vatan, 24 Kasım 1960) tarihinde yurttan ayrılmıştır. Böylece MBK’nin 14 üyesi dünyanın dört bir yanına dağıtılmıştır. Bu görevler tasfiyeyi yapanlar için bir devlet görevi iken tasfiye edilenler için bir sürgün olmuştur. (Turgut, 1995: 280)

Ondörtler, 1962 yılına kadar Türkiye’ye dönememişler, bu sebeple de ülkede yaşanan gelişmeler üzerinde her hangi bir etkide bulunamamışlardır. Bu süre zarfında Türkiye’de yaşanan gelişmelerle ilgili, sadece görüşlerini beyan edebilmişlerdir. Öte yandan bu tasfiye hareketi, paradoksal bir şekilde Milli Birlik Komitesi’nin zayıflamasına yol açmış; Türkiye’nin kısa sürede sivil yönetime döneceği çok büyük bir olasılık olarak görüldüğü için, komite içindeki subaylar, siyasi geleceklerini güvence altına alma çabasıyla, başka mecralara yönelmeye başlamıştır. (Hale, 1996: 123) Tasfiye hareketinin bir başka sonucu da I. Milli Birlik Komitesi Dönemi’nin fiilen sona ermiş olmasıdır. Bundan sonra bir bakıma kısa bir geçiş süreci niteliği taşıyacak olan ve kesinlikle ilkine göre çok daha zayıf olan II. Milli Birlik Komitesi Dönemi başlayacaktır.

4.1.4. Tasfiye Hakkında Değerlendirmeler

Tasfiyenin hemen akabinde, 19 Kasım tarihinde, tasfiye edilen üyelerden bazılarının gazetelere verdiği iddia edilen demeçler gündeme gelmiştir. Taşer’in tasfiye için “Millet için hayırlı oldu.” şeklinde beyanda bulunduğunu, bazı gazeteler yazsa da (Vatan, 20 Kasım 1960) Taşer, böyle bir beyanda bulunmadığını söylemiştir. (Örtülü, 1966: 56) Yine bazı gazetelerde, Tasfiye uğrayan 14 isimden biri olan Esin’in: “Onlar haklı idiler. Geride kalan arkadaşlarımız daha iyi çalışabilirler.” şeklindeki beyanı yayınlanmıştır. (Vatan, 20 Kasım 1960) Ancak Esin de, bu şekilde bir beyanda bulunmadığını söyleyip, gazetecilere yaptığı beyanı paylaşmıştır. Tasfiyeyle ilgili Esin’in beyanı: “Türkiye’ye demokrasinin zararlı olduğu şeklinde bir fikrimiz yoktu. Biz, bir askeri diktatörlük peşinde değildik. Böyle suçlamalar varsa, gerçeğe aykırıdır. Türkiye’nin geçmişteki demokrasi deneyiminden zararlı çıktığı iddiası da geçerli değildir. Böyle bir iddiada bulunan yoktur.” Şeklinde dir. (Esin, 2005: 176)

Dündar Taşer, 13 Kasım Tasfiyesi’nin gelişimini yıllar sonra şöyle anlatmıştır: “M.B.K.’nin 38 üyesi vardı, bir de onların en yakınında bulunan, tam güvendikleri arkadaşları. Önce o çevreye el attılar. ‘Siz niye MBK üyesi değilsiniz? Sizin hakkınız yenmiştir. Asıl işi siz

yaptınız da neden ikinci plana düştünüz’ gibi sözlerle, haset ve iğbirar hislerini uyandırdılar. Arkasından MBK üyeleriyle temasa geçtiler, her üye için bir ekip kuruldu. Dostu, hısımlı, hemşehrîsi bulundu ve onunla irtibata, ona telkinde bulunmaya memur edildi. Genel yapı böylece tespit edildikten sonra, bu duvarı yıkmak için gayretler başladı. İlk iş, bu duvardan bir taş sökmektir. Biliyorlardı ki bir taşı oynattılar mı, duvar gücünü kaybedecek ve çökecektir. Ondan sonra enkazı yığıp, yerine istedikleri gecekonduyu oturtmak kabildir. Oynatılacak ve sökülecek taşı tespitte gelmişti sıra. Kim olmalıydı bu? Kısa bir tetkikten sonra ‘Türkeş’ ismi üzerinde karar kıldılar. Başbakanlık müsteşarlığını yapıyordu. CHP iktidarı devrinde, ismi bazı olaylara karıştırılmıştı. Gerçi bütün ithamlardan beraat etmişti amma olsun. Bu nokta, kaşına kaşına yara edilebilirdi. Bir yandan CHP’ye dayalı basın, bir yandan da kulak gazetesi harekete geçirildi. Önce yavaş yavaş, yarım sözlerle, imalarla, sonra, daha yüksek dozda iftiralar atıldı. MBK üyelerinin geri kalanı için övgüler, beğeniler söylendi. Övülen kişilerle özel temaslar, istişareler yapıldı. Dr. Afet İnan’ın Kızılay’daki evinde Ekrem Acuner, Fikret Kuytak, İsmet İnönü, İsmail Rüştü Aksal buluştular. Neticede MBK içinde anlaşmazlık yaratılmış, komite ikiye bölünmüştü. Bu bölümlerden biri, diğerini bertaraf edecekti. Kim kimi tasfiye edecek ise etsin, neticede komite zaafa uğrayacak ve CHP iktidarına yol açılacaktı. Hesap ettikleri gibi oldu. 13 Kasım’da, MBK’nin 14 üyesine karşı, diğerlerinin tertiplemediği komplo, başarıya ulaştı ve geri kalan 23 kişi CHP’nin yörüngesine girmek zorunda kaldı.” (Taşer, 1979: 332-333) Bu açıklamadan anlaşıldığı gibi Taşer, tasfiye olayının başrolünde CHP’yi görmekte, temel hedefin ise Türkeş’in olduğunu söylemektedir.

Tasfiye olayı ile ilgili Nasrullah Uzman ise yıllar sonra şu değerlendirmede bulunmuştur:

“Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan beylerin idamları da dâhil olmak üzere birçok konuda Türkeş Bey’i ve beraberindekileri kendilerine engel olarak gören MBK, kamuoyunda Ondörtler olarak da bilinen, 14 kişiyi emekliye sevk etmek suretiyle görevden uzaklaştırmıştır. Türkeş Bey ile beraberindekileri görevden uzaklaştıran MBK, onların Türkiye’deki varlıklarına da tahammül edememiş ve zoraki atamalar ile yurtdışına görevlendirmek suretiyle onları sürgün etmiştir. (Uzman, 2015: 38)

Radikallerin en etkili ismi hatta belki de temel hedef konumunda olun Türkeş ise, tasfiyenin gerekçeleri için şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

1. MBK üyelerinin bir kısmının ısrarla İnönü’yü desteklemesi: MBK içerisinde CHP’yi destekleyen grup, bir an evvel seçimlerin yapılarak iktidarın CHP’ye devrini istemiştir. Ancak komite içerisindeki Radikaller, bu fikre karşı çıkmıştır. Onlar, Gürsel liderliğinde bir parti kurarak, MBK’nin siyasete girmesi görüşünü savunmuştur. Neticede İnönü iktidarına kavuşmak için, 14 komite üyesini ortadan kaldırmıştır. (Türkeş, 2020: 94-101; Türkeş, 1977: 88-95)
2. MBK üyelerinin bir kısmının siyasi ülküden yoksun olması: Türkeş’e göre MBK’nin bazı üyeleri iktidardan ve devleti idare etme sorumluluğundan kaçmış ve akabinde İnönü’nün etkisine girmiştir. Türkeş, komiteyi “Yapıcılar, İstikballerini CHP’ye Bağlayanlar ve Olaylara Seyirci Kalanlar” olarak üçe ayırmıştır “Yapıcılar” olarak adlandırdığı kendi grubunun köklü reformlar arzuladığını, “İstikballerini CHP’ye Bağlayanların” ise bir an evvel iktidarın CHP’ye devrini istediği ve son grubun ise yalnızca olaylara seyirci kaldığını belirtmiştir. (Türkeş, 2020: 101-103; Türkeş, 1977: 96-98)

3. MBK üyelerine yapılan tabii senatörlük teklifi: CHP, MBK üyelerini kendi yanına çekmek adına, tabii senatörlük teklifinde bulunmuştur. Radikaller bunu siyasi rüşvet olarak değerlendirmiş ancak ihtilale amaçsız katılan üyelerin büyük kısmı buna tamah etmiştir. Ayrıca bu süreçte CHP, komitenin bir gazete sahibi olmasını baltalamak için de gayret sarf etmiştir. (Türkeş, 2020: 103-104; Türkeş, 1977: 98)
4. Radikallerin milliyetçi, Türkçü ve reformcu bir yapıya sahip olması ve bu durumun karşı tarafı tedirgin etmesi: Radikallerin Türkçü bir mefkûreye sahip olması özellikle komünist çevrelerce bir tehdit olarak algılanmıştır. 13 Kasım'ı takip eden günlerde, Muzaffer Özdağ'ın kardeşi Muammer Özdağ ile karşılaşan Yaşar Kemal, kendisine: "Gördün mü komünistler milliyetçileri nasıl yendi. Sizininkileri yurt dışına sürdük, attık." demiştir. (Türkeş, 2020: 104; Türkeş, 1977: 99; Uzman, 2017: 123)
5. Türkeş hakkında yapılan Irkçılık propagandası: Türkeş'e göre yapılan Irkçılık-Turancılık propagandası, hem yurt içi hem de yurt dışında infial uyandırmıştır. Neticede Türkeş'i tanımayan çevrelerin, özellikle de yabancı çevrelerin, 13 Kasım'ın meydana gelmesinde etkisi olmuştur. (Türkeş, 2020: 105; Türkeş, 1977: 99-100; Uzman, 2017: 124)
6. MBK üyelerine yapılan masonluk teklifi: 27 Mayıs'ın hemen akabinde Mason Locaları tarafından, MBK üyelerine masonluk teklif edilmiş ancak üyelerin hiçbirisi bu teklifi kabul etmemiştir. Ardından bir grup genç subay, İstanbul Mason Locasını basmış, bu durum masonları ürkütmüştür. (Türkeş, 2020: 105; Türkeş, 1977: 100; Uzman, 2017: 124) Bu hususta Alb. Talat Turhan'ın iddiaları bulunmaktadır. Turhan, Gürsel'in etrafının mason üyeler tarafından çevrildiğini ifade etmiştir. Ona göre bunların başında Gürsel'in başyaveri Alb. Agasi Şen, İstanbul Valisi Tümg. Refik Tulga gelmektedir. Turhan, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül kabinelerinde mason üyelerin etkin olduğunu ve ulusalcı tavrından rahatsız olarak bir takım girişimlerde bulunduğunu ifade etmiştir.
7. 13 Kasım, 27 Mayıs Anayasasının ihlali ve çiğnenmesi hareketidir: Türkeş, 27 Mayıs'ı yapanların DP iktidarını anayasayı ihlalden dolayı itham ederken diğer taraftan kendilerinin, 13 Kasım ile 27 Mayıs Anayasası'nı ihlal ettiklerini belirtmiştir. Ona göre 13 Kasım'da iktidarda kalanlar, meşru ve haklı davranışlarına tahammül edemedikleri MBK üyelerine, anayasayı ihlal etmek suretiyle ihanet etmiştir. (Türkeş, 2020: 105-106; Türkeş, 1977: 100-101; Uzman, 2017: 124-125)

Yine Radikallerin etkili isimlerinden olan Erkanlı ise yaşanan olayla ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır:

1. Komitenin bir liderinin olmayışı ve Gürsel'in ihtilal liderliği vasıflarını taşınamaması. (Erkanlı, 1972: 142-143)
2. 27 Mayıs'ın yanlış takdim edilmesi, halka doğru anlatılmaması ve belirli bir siyasi doktrinden yoksun olması. MBK üyeleri arasında bulunan fikri ve çıkar ayrılıkları.
3. Türkeş'e karşı yapılan "ikinci adam, kuvvetli adam" gibi Ortadoğu örneklemeleri.
4. Gürsel'in cumhurbaşkanlığı, komite üyelerinin ise senatörlük arzusu.
5. Siyasi partilerin, özellikle CHP'nin, komite işlerine müdahale etmesi ve komite üyelerinin buna alet olması.
6. Komite içerisindeki CHP sempatanlığı ve Gürsel'i yanlarına çekmeleri.

7. Komitenin Radikal Kanadı'nın, erken seçim konusunda engel olmalarına karşı, karşı grubun bu engeli ortadan kaldırma isteği.
8. Komite içerisindeki kararsızların esen rüzgâra göre yön değiştirmesi ve oluşan dengede belirleyici olmaları. (Erkanlı, 1972: 142-145)

Süleyman Kocabaş, o dönemde yaşanan olaylarla ilgili yaptığı değerlendirmede, İki darbenin de azmettiricisinin İnönü olduğunu söylemiştir. Ona göre gerek 27 Mayıs askeri müdahalesi ve gerekse de 13 Kasım hadisesinin arka planında İnönü vardır. (Kocabaş, 2014: 28) Kocabaş'a göre: "Ondörtler'in tasfiyesinin baş aktörü İnönü olmuş, bu her defasında Ondörtler tarafından dile getirilmiştir. Türkeş, Eyüp Aktepe'ye 'Ancak biz asıl davayı İsmet Paşa'yı devre dışı bırakmadığımız zaman kaybetmiştik' demişti." Ancak İnönü'yü devre dışı bırakma hususunda, ne Gürsel ne de Türkeş gerekli çabayı gösterememiştir. Sonuç olarak İnönü, kısa süre sonra yaşanan askeri müdahalenin bir tür sivil lideri konumuna gelmiştir. Mevcut konumunun etkisiyle ve komite içerisindeki taraftarlarının da desteğiyle 13 Kasım 1960 Tasfiyesi gerçekleştirilmiştir. (Kocabaş, 2014: 36-37)

Yine Kocabaş tasfiye ile ilgili:

Ondörtler'in tasfiyesi, orduda darbelere ve darbe rejimine birlik ve beraberlik getirmedi. Yeni bölünmelerin ortaya çıkmasına sebep oldu ki, bu Silahlı Kuvvetler Birliği'nin kurulmasıdır." (Kocabaş, 2014: 80-81) değerlendirmesinde bulunmuştur.

Taşer'in değerlendirmesi ise şöyledir:

"Aydemir ve benzerlerinin hasedi, Madanoğlu ve benzerlerinin aczi, CHP liderlerinin ihtiras potasında birleşti ve 13 Kasım darbesi icra edildi. 27 Mayıs partilere kapalıdır. 13 Kasım'ın hükümeti partili bakanlardır. 27 Mayıs Meclisi subaydır. 13 Kasım Meclisi tek partilidir. 27 Mayıs ak'dır, 13 Kasım kara'dır. Binaenaleyh, bugün içinde bulunduğumuz şartlar 27 Mayıs'ın değil, 13 Kasım'ın neticesidir. İyi veya fena, 27 Mayıs'la hiçbir alâkası yoktur. 13 Kasım'ın neticesini, 27 Mayıs'a izafet etmek; 13 Kasım, 27 Mayıs'dan doğduğuna göre, 27 Mayıs'la aynı saymak, 'DP, CHP'den doğduğuna göre CHP'dir,' demek gibi bir hatadır. Böyle bir iddiayı ne DP'liler, ne CHP'liler kabul eder. Fakat 13 Kasım'ı bilmezlikten gelip 27 Mayıs iddiasında bulunmak hem CHP'nin hem de AP'nin ittifak ettikleri bir haldir." (Taşer, 1975: 19-20)

Tasfiyede önemli bir rolü olan Akis Dergisinin değerlendirmesi ise şöyledir: "İhtilali Babıâlıden geçireceklerdi. İhtilali Beyazıttan geçireceklerdi. İhtilali Milli Eğitim Bakanlığında geçireceklerdi. Aaa! Bir de baktık İhtilal Milli Birlik Komitesinden geçivermemiş mi? Hem de toz ederek!" (Akis, 18 Kasım 1960)

İnönü'ye gelecek olursak. İnönü, Tasfiye günü hasta olduğu gerekçesiyle evden çıkmamıştır. 28 Kasım'a kadar durum böyle devam etmiş, 28 Kasım'da, kendi evinde bir basın toplantısı düzenlemiştir. İnönü toplantıda, tasfiye ile ilgili soruları cevapsız bırakmıştır. Bu durum basın tarafından, İnönü'nün kendi eserinden kaçması, olarak yorumlanmıştır. Bu süreçte CHP ve İnönü, tüm dikkatini, oluşturulmaya çalışılan Kurucu Meclis'e yoğunlaştırmıştır. (Örtülü, 1966: 57) Gelişmelerle ilgili İnönü Not defterine, "Milli Birlik Komitesinden Türkeş ve hepsi 14 üyenin çıkarılması." Şeklinde not düşmüştür. (İnönü, 2017: 586)

Tasfiyenin baş mimarlarından biri olan Gürsel ise, 1962 yılı Temmuz'unda, kendisini ziyarete gelen Kabibay ve Baykal'a, gözleri yaşlı bir şekilde: "13 Kasım'ın bir hata eseri

olduğunu, politik bir komploya kurban gittiklerini” söylemiştir. (Türkeş, Baykal ve Özdağ, 1965: 42)

4.1.5. Tasfiye Sonrası Oluşan Yeni Durum

Tasfiye sonrası, Ondört kişiden ismi en fazla öne çıkan Türkeş’e yakın ya da onun tarafından kurulduğu söylenen, kurum ve organlara, tanım yerindeyse tam bir saldırı düzenlenmiştir. İlk olarak Türkeş’in tasarısı olarak görülen, ancak bizim ilgili başlıkta açıkladığımız gibi, Kabibay ve Erkanlı’nın fikri olan, Ülke ve Kültür Birliği Tasarısı sonrası kurulan, Türk Kültür Derneklerine, valilik ve kaymakamlıklar tarafından el konulduğu açıklanmıştır. (Milliyet, 15 Kasım 1960; Akis, 18 Kasım 1960) Türkeş’in öncülüğünde kurulan Öncü Gazetesi sahibi Ziya Tansu, tasfiye günü Ankara’ya çağrılarak, gazeteyi devretmesi istenmiştir, hatta bu konuda baskı yapılmıştır. (Akis, 18 Kasım 1960, Kim, 21 Kasım 1960) Konuyla ilgili Tansu, ilerleyen dönemlerde yaptığı açıklamada, gazeteyi zorla devrettiğini, özlük haklarının da gasp edildiğini söyleyecektir. (Son Havadis, 19 Temmuz 1961) Ayrıca, 13 Kasım ile birlikte, Türkeş ve arkadaşlarının medyadaki en büyük desteği aldığı yayın organı olan, Havadis Gazetesinden, Peyami Safa kovulmuş, Gökhan Evliyaoglu ve diğer yazarlar ise etkisizleştirilmiştir. (Akis, 21 Kasım 1960)

MBK üyesi Yıldız, tasfiye sonrası için oluşan durum hakkında şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “Darbeden sonra MBK, büyük oranda güç yitirmesine uğramış ve Silahlı Kuvvetler’in üst katları, görünürde olmasa da, siyasal iktidara çok etkin bir ortak konumuna gelmişlerdir. 13 Kasım tasfiyesi, 27 Mayıs’ın genel niteliklerine, amaçlarına ve tarihimizde yerine hiç uygun gelmeyen bir hareketti. Kuşkusuz olmasa idi birçok başarı daha kolay sağlanabilecekti. (Yıldız, 2001: 201)

Küçük de, Tasfiyeyle MBK’nın zayıflayıp, TSK içinde yeni bölünmeler ve cuntaların oluştuğunu kabul edecektir. Küçük’ün tasfiye ile ilgili değerlendirmesi şu şekildedir:

“Bu 14 Üyeyi evlerinden alarak Mürted Hava Üssü’nde, yeni atanmış yerlerine gitmek için kısa bir süre bekleten komite, iktidarının belki en güçlü günlerini yaşarken, onları oraya getiren subayların da, şuur altında asıl gücün kendilerinde olduğu fikri filizlenmeye başlamıştır. Böylece MBK’nın en güçlü günü, onun zirveden aşağı doğru inmeye başladığı gün olmuştur. Şuur altında filizlenen bu fikir, ileride Silahlı Kuvvetler Birliği adıyla sahneye çıkacaktır.” (Küçük, 2008: 119) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Yaşanan tasfiye, ülke sorunlarını çözemediği gibi, MBK içinde birlik de sağlayamamıştır. Hatta MBK’nın gücü çok daha zayıflamıştır. Hal böyleyken askerler yeni oluşumlar içine girmişlerdir. Bu da, bölünmeleri ve çatışmaları daha da hızlandırmıştır. Bunun yanında askerler içerisinde, Ondörtler’e sempati duyan bir kesim de ortaya çıkmıştır. Tasfiye harekâtı Ondörtler’in askeri dikta heveslisi olmaları sebebiyle yapılmıştır ya da en azından tasfiyeyi yapanların iddiası budur. Yani amaç orduyu siyasetten uzaklaştırmaktır; Ancak ilerleyen süreçte ordunun siyasetten uzaklaşması bir kenara, ordu siyasetin tam da merkezinde yer alarak, askeri, hatta bundan daha fazla, bürokratik vesayetın tohumları atılmıştır. Yine bu tasfiye ile 27 Mayıs Askeri Müdahalesi, Ülkedeki kötü gidişata karşı, askerin müdahalesi olmaktan çıkıp, DP’yi yıkmak amacıyla, CHP’nin etkisindeki bir hareket halini almıştır. Son olarak tasfiye olayıyla Türkeş’in, en azından Türk milliyetçisi çevrelerde, süreçteki faaliyetleriyle birlikte, Türkiye’nin liderliğini yapması gereken kişi olarak tevccüh görmesi ve söz konusu kitle nezdince “başbuğ” olarak

nitelendirilmesine sebep olmuştur. Bu teveccüh de nihayetinde Türkeş'in 1965 yılında siyasete girmesine ve Türk siyasi hayatına damga vurmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Türk siyasi tarihinde, doktriner Türk milliyetçiliğinin bir siyasi partiye kavuşması gerçekleşebilmiştir.

4.2. Ondörtlerin Yurt Dışı Faaliyetleri

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Ondörtler'in yurtdışındaki faaliyetleri hakkında edindiğimiz bilgiler, bu kişilerin birbirlerine yazdıkları mektuplar ile sonraki yıllarda yazdıkları hatıralar ve gazetecilere verdikleri bilgiler ve demeçlerden ibarettir. Tasfiyenin hemen akabinde grup, kendi arasında bir süre iletişim kuramamıştır. Bununla beraber yerel basında, çok da gündeme gelmemişlerdir. İlerleyen günlerde ise grup, kendi arasında iletişim ve koordinasyonu sağlama çalışmalarına başlamıştır. İletişim konusunda başvurdukları yol, o dönemin koşulları çerçevesinde mektuplar olacaktır. Bu mektuplar, grupta bir tür sekreter gibi hareket eden Numan Esin tarafından toplanarak, grup, birbirinden haberdar edilmiştir. (Metin, 2012: 265) Orhan Erkanlı ise Türkiye'deki gelişmeleri takipten sorumludur. Bunun için Erkanlı, çeşitli raporlar hazırlamış ve grubu bilgilendirmiştir. (Altuğ, 1991: 197) Yine grup, kendi içinde koordinasyon ve işbirliğini sağlamak için çeşitli toplantılar düzenlemiştir. Bu amaç için Ondörtler'in yurtdışında "Milli Birlik Kulübü" diye bir kulüp kurduklarını bilmekteyiz. Bu kulübün kurucu ve doğal üyeleri, Ondörtler olarak kayda geçmiştir. Kulübün başkanı Türkeş, yardımcısı Kabibay, genel sekreteri Erkanlı, teşkilat görevlisi Esin, propaganda görevlisi Özdağ ve doktrinden sorumlu üyesi Kaplan'dır. Ayrıca kulübe, Ondörtler'in fikriyatını benimsemiş kişilerin alınması da kabul edilmiştir. (Metin, 2012: 452-453) Ancak bütün bu çalışmalara rağmen istenilen birlik bütünlük sağlanamamış, grubun kendi içinde klikler ortaya çıkmış ve bir süre sonrada grup ikiye ayrılmıştır.

Bu süre zarfında Zoraki Diplomatların toplantıları şunlardır:

1. Taşer ve Esin'in Fas'ın Tanca kentindeki Bristol Oteli'nde buluşması,
2. Kabibay, Esin ve Solmazer'in Fransa'nın kentindeki buluşması,
3. Taşer, Kabibay, Kaplan, Esin ve Solmazer'in Madrid buluşması,
4. İtalya Roma toplantısı,
5. İsviçre Bern toplantısı,
6. Brüksel toplantısı,
7. Fransa'nın Paris kentinde yapılan basın toplantısı,
8. Bern'de yapılan ikinci toplantı,
9. İkinci Brüksel toplantısı ve Ondörtler'in dağılması (Şahin, 2019: 291)

4.2.1. Ondörtler'in 15 Ekim Seçimine kadarki faaliyetleri

Bir önceki başlıkta belirttiğimiz gibi, Ondörtler, olarak nitelendirilen grup, yurt dışına çıktıklarında bir süre sessiz kalmışlardır. İlerleyen zamanlarda ise kendi aralarında diyalog kurma amaçlı faaliyetlere başlamışlardır. Diyalog, önceleri mektuplarla, sonrasında ise toplantılarla sağlanmıştır.

4.2.1.1. Fas/ Tanca Toplantısı

Yukarıda bahsettiğimiz gibi ilk toplantı 1961 yılı Şubat ayında Taşer ve Esin arasında Fas'ın Tanca şehrinin Bristol Oteli'nde gerçekleşmiştir. Bu görüşmede tasfiye sürecini ve bundan sonra ne yapacaklarını değerlendiren ikili, yaptıkları görüşmeden diğer arkadaşlarını da haberdar etmiştir. (Esin, 2005: 205-208) Esin'in arkadaşlarına yolladığı mektup üzerine derhâl kendisi ile temasa geçilmiştir. Anlaşılacağı üzere bu ilk toplantıda amaç, diğer üyelerle bağlantı kurup, koordinasyonu sağlama amaçlıdır.

4.2.1.2. Bordeaux Toplantısı

Fas'ta gerçekleşen toplantının hemen akabinde, Kabibay, Esin'e Bordeaux'da buluşma çağrısında bulunmuştur. Toplantıya Esin, Solmazer, Kabibay ve Kaplan gelmeyi kararlaştırmıştır. Ancak Kaplan bu toplantıya katılmamıştır. Toplantıda ülkenin durumu hakkında alınan istihbaratlara göre bilgi paylaşımı yapılmış ve bir dahaki toplantının, Taşer ile Kaplan'ın da katılımı ile Madrid'de yapılmasına karar verilmiştir. (Şahin, 2019: 292)

4.2.1.3. Madrid Toplantısı

Bordeaux'ta alınan karar gereği, belirtilen isimlerin katılımı ile Madrid'de bir araya gelinmiştir. Burada Ondörtler'in, bundan sonraki süreçte bir parti olarak mı ilerleyeceği, yoksa bir ihtilalde mi yer alacağı tartışılmıştır. Neticede bir koordinasyon komitesi kurularak, genel sekreterliğine Esin'in getirilmesi ve böylece durumun takip edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca bu toplantıda Kabibay, kendine yakın gördüğü Soyuyüce, Köseoğlu ve Karan'ın da aralarına katılmasını istemiştir. (Esin, 2005: 211-212) Çok geçmeden Esin, Kabibay'ın bu isimleri toplantıya çağırmasındaki ısrarı anlamıştır. Kabibay'ın amacı grup liderliğidir ve bu üç ismin onun yanında olacağı, ona göre kesindir. Hatta bir keresinde Kabibay, Esin'e, Türkeş'in arkadaşları olduğu ancak Türkiye'nin bugünkü şartları içerisinde Türkeş'in liderliğiyle bir yere varılmasının mümkün olamayacağı; çünkü Türkiye'deki arkadaşların, Türkeş'i istemediklerini söylemiştir. Türkiye'deki arkadaşlarıyla kastı, Silahlı Kuvvetler Birliği ve Albaylar Cuntası'dır. Kabibay'ın kendine güveni, bu iki yerden aldığı destekten kaynaklanmaktadır. Bunun yanında Türkeş'in Delhi'de yani komite çalışmalarından uzak oluşu da ona avantaj sağlamaktadır.

4.2.1.4. Roma Toplantısı

Toplantı Roma'da, Ağustos 1961'de gerçekleşmiştir. Toplantıya Roma Ateşemiliteri Seyhan, Ondörtlerden Kaplan, Esin ve Soyuyüce katılmıştır. Toplantıda Seyhan, Kabibay'ın liderliği hususunda telkinde bulunmaya çalışmıştır. Durumu fark eden Kaplan, Esin'i uyarmıştır. Toplantıda Esin ve Kaplan, Kabibay'a destek verir gibi görünüp olayları takip etmiştir. Seyhan, SKB'nın temsilcisi olduğunu söylemiş ve liderlik için Kabibay'ı göstermiştir. (Esin, 2005: 212-213) Esin, bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

“Seyhan ile Kabibay'ın Uçaksavar Okulu'nda başlayan ve 1950'li yıllardan beri süre gelen, çok eski arkadaşlıkları vardı. 1954'te ihtilal kararı veren, ihtilal komitesinin temelini atan iki arkadaşları. Birbirlerine o kadar güveniyorlardı ki, Dünder Seyhan için, daha sonraki yıllarda gelmiş bir Türkeş'i kabul etmektense, Kabibay'a yönelmek doğal bir seçimdi. Diğer taraftan, Türkiye'ye o anda hâkim olan Silahlı Kuvvetler Birliği'nde ve Halk Partililer arasında Türkeş

sevilmiyor, istenmiyordu. Türkeş'in gücünden çekiniyorlar, fikrinden gocunuyorlardı, Türkiye'de dayandığı temelleri onaylamıyorlardı. İrkçı-Turancı temellerle ilişkisi olduğu, biraz da abartılarak ileri sürülüyordu. Kısacası, Türkeş'e karşı bir cephe vardı. Kabibay'ı ve Erkanlı'yı kendilerine daha yakın ve sıcak buluyorlardı. Amaçları Ondörtler'in içinden bir kısmını tutmak, diğer kısmı itmek, böylece parçalamaktı." (Esin, 2005: 214-215)

4.2.1.5. Bern Toplantısı

İsviçre'nin Bern şehrinde gerçekleşen toplantının organizatörü Kabibay'dır. Bu toplantıya Ondörtler'in "Onbeşincisi" olarak sayılan Seyhan da davet edilmiştir. Toplantı Bern'e yeni atanmış olan Taşer'in evinde gerçekleşmiştir. Toplantıda liderlik konusu gündeme gelmiş, Esin, Baykal, Özdağ ve Taşer, Türkeş'i desteklemiştir Soyuyüce, Karan, Köseoğlu ve Solmazer ise Kabibay'ı desteklemiştir. Kaplan ise lider kim olursa olsun Ondörtler'in birlikteliğinden yana olduğunu ifade etmiştir. Kabibay Kanadı, Seyhan'ın da toplantıya katıldığı için oy kullanmasını istemiştir. Ancak Türkeş destekçileri buna karşı çıkmıştır. Neticede üç gün süren toplantıdan hiçbir netice alınamamıştır. (Seyhan, 1966: 150-151)

Dündar Seyhan'ın, Orhan Kabibay tarafında olmasının kuşkusuz siyasi bir önemi bulunmaktadır. O dönemde Paris'te diplomatlık yapan ve Kabibay ile sürekli görüşen Balkan'a göre; Ondörtler'in, ordunun genç kademelerinde sembol olmaya başlaması ile birlikte, Silahlı Kuvvetler Birliği, bu sembol isimlerden istifade etmek istemiş ama Türkeş yerine Kabibay'ın liderliğini şart koşmuştur. (Balkan, 2003: 375) Bunda, Türkeş'in fikri mazisi ve DP tabanı ile olan münasebetlerinin rol oynamış olması muhtemeldir. Ayrıca Kabibay'ın liderliği noktasında tek destek merciinin, ordu içerisindeki cunta olmadığı da zikredilmeye değerdir. Örnek olarak Balkan kendi evinde, eski CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'in, iki kez Kabibay ile görüştüğünü (Balkan, 2003: 342) ve o dönemde Paris'te bulunan ressam Abidin Dino'nun ise kendisine, Türkeş yerine Kabibay'ın lider olması, telkininde bulunduğunu beyan etmiştir. (Balkan, 2003: 341)

4.2.1.6. Ondörtler'in İdam Kararlarına Tepkileri

27 Mayıs müdahalesinden çok kısa bir süre sonra oluşan ve Türkeş liderliğindeki Radikal grubun "sabık hükümet üyeleri" hakkındaki görüşü, bu üyelerin yurt dışına gönderilmesi yolundadır. (Er, 2003: 32) Gürsel, DP'li vatandaş ve parlamenterlere ne yapılacağı konusunda Türkeş'in fikrini sormuş, bunun üzerine Türkeş: "İsviçre'ye gönderelim." demiştir. Buna göre DP ileri gelenleri İsviçre'ye gönderilecek ve masrafları Türkiye Cumhuriyeti tarafından karşılanacaktır. Türkeş'in önerisi, Gürsel'e anlatılmış, Gürsel, bu teklifi beğenmiş ve akabinde Dışişleri Bakanı Sarper'e anlatmıştır. Sarper'in de beğendiği bu teklifin uygulanması için Gürsel, Sarper'e, derhâl dış ülkeler ile temaslara başlama emrini vermiştir. (Turgut, 1995: 186-187)

Gürsel tarafından benimsenen ve altyapı çalışması yapılan bu plan dâhilinde, 30-40 kişilik DP'li kadronun İsviçre'ye gönderilmesi, şartlar normale döndüğü zaman ülkeye dönüşlerinin sağlanması düşünülmüştür. Ancak bu fikrin komiteye intikali ile birlikte çetin tartışmalar yaşanmıştır. Komitede Okan, Ulay'a dönüp: "Paşam bak, bizim merhametli arkadaşımız geldi. Demokratları korumaya çalışırken, onların vatan haini olduklarını acaba hiç düşünmedi mi?" şeklinde ithamda bulunmuştur. Ardından Küçük, Türkeş'e hitaben: "Bunlar, buz gibi vatan haini. Vatan hainlerini dışarı göndermek ne demek? Böyle iş olmaz! Onları, kesinlikle mahkemeye

vereceğiz. Hırsızlıklarını, ihanetlerini, kanun eliyle cezalandıracağız.” demiştir. Komite üyelerinin böyle sert tepkiler vermesi üzerine, Radikallerin yurtdışı planı suya düşmüştür. (Turgut, 1995: 189-190)

Durumla ilgili yıllar sonra Menteş grubundan, Hv. Yzb. Remzi Oral, Er’e, şu sözleri söylemiştir: “Eğer 14’ler yani sizler, diğer grubu tasviye edip yurt dışına sürseydiniz ve Yassıadayı’da boşaltmaya kalksaydınız ona fırsat vermeden Yassıada’da binaların altına döşediğimiz tahrip kalıplarıyla hapisteki bütün insanlarla beraber binaları havaya uçuracaktık.” (Er, 2003: 63) Bu sözler, idamlara Ondörtler’in karşı olduğunun kesin bir göstergesidir. Yine bu sözler göstermektedir ki, hükûmet üyelerinin infazı hem komitenin bir kısmı, hem de cunta tarafından el birliği ile gerçekleştirilmiştir. Ondörtler’in bu idam karşıtlığına, onlara sempati duyanlar bile tepki göstermiştir ve bu süreçte Ondörtler’e yurttan birçok mektup gitmiştir. Mektupların geneli genç subayların idam taraftarı oldukları ve Ondörtler’in de idama karşı çıkmaması yönünde olmuştur. Bu mektuplara cevaben Er: “Değil ordunun genç subayları, dünyanın bütün orduları idamlardan yana olsa bile biz gene de idamlara karşıyız.” cevabını vermiştir. (Er, 2003: 92) Ondörtler’den Esin de benzer yönde fikir beyan etmiş ve idamlara karşı çıkmıştır. (Esin, 2005: 225-226)

Ondörtler’in Yassıada kararlarına ilişkin ortak kararı ise daha kararlar açıklanmadan önce verilmiştir. Türkeş, kader arkadaşları ile temasa geçmiş ve fikirlerini sormuştur. Yapılan fikir yoklaması sonucu Ondörtler’in idamlara karşı olduğu tespit edilmiştir. Ardından Özdağ, Türkeş ve Akkoyunlu üçlüsü Yeni Delhi’de buluşmuştur. Üçlü; Gürsel, İnönü, MBK üyeleri ve parti mensuplarına birer mektup yazarak konunun hassasiyetini belirtmiş ve idam kararı çıktığı takdirde bunların infaz edilmemesini istemiştir. (Turgut, 1995: 332) Türkeş, Gürsel’e yazmış olduğu mektubu, Dışişleri Bakanı Sarper aracılığıyla Gürsel’e ulaştırmıştır. 7 Eylül 1961 tarihli ve ilk kez “Milli Yol” dergisinde yayımlanan bu mektupta, idam cezalarının infazı hâlinde ülkede huzursuzlukların baş göstereceğini ve siyasi suçlardan dolayı idam cezası verilmesinin uygun olmadığını belirtmiştir. Mektupta ayrıca, idam cezalarının tatbiki dolayısıyla, Türkiye’ye karşı, yurtdışı kamuoyunda da ciddi tepkilerin olacağı, milletin içerisinde vuku bulan “kin” ve “garezin” şiddetleneceğini ve son tahlilde “siyasi” sebeplerle verilecek böylesi bir kararın, “bugünün” insanlık duygularıyla çatışacağını dile getirmiştir. (Milli Yol, 22 Ocak 1962) Ayrıca Yüksek Adalet Divanı’nın vereceği idam kararlarının, incelenmesi ve onaylanmasının 27 Mayıs MBK’sına ait olduğunu söylemiştir. Mevcut durumda ise yasama organının yalnız MBK’den oluşmadığını, Temsilciler Meclisi ile MBK’dan müteşekkil Kurucu Meclisin olduğunu belirtmiştir. Bu durumda idam kararlarının 13 Kasım Komitesi tarafından incelenmesinin hukuki ve meşru olmayacağını belirtmiştir. (Turgut, 1995: 333-334) Ancak Türkeş’in bu mektubu bir karşılık bulmamış ve idamlar 13 Kasım sonrasında oluşan komite tarafından görüşülerek onaylanmıştır.

4.2.2. Seçimlerden Sonra, Yurda Dönüşe kadarki faaliyetler

Yurt dışında, Ondörtler arasında bu gelişmeler yaşanırken, Ülkede de önemli gelişmeler yaşanmaktadır ki biz bu gelişmeleri, çalışmamızın ilerleyen kısımlarında anlatacağız. 15 Ekim tarihine gelindiğinde, normalleşme veya sivilleşme çalışmaları hızlanmış ve bu tarihte genel seçimler yapılmıştır. Seçim sonrasında ise MBK lideri Gürsel, Ondörtler ile ilgili ılımlı sayılabilecek bir bildiri yayımlamıştır. Bildiride Gürsel, Ondörtler için: “...Vatanseverlikleri

tarihin değişmez hükmüne bağlanmış olan 38 ihtilal arkadaşının andlarıyla milletimize karşı teyid ettikleri müşterek inançları, demokratik hukuk düzenine girerken, bu hedefe varılacak yollarda ihtilallerin tabiatında mevcut keskinliklerin doğurduğu bazı metot ayrılıkları belirtmişti. Bunun sonucu olarak, sadece bir kadro kanunu olan, 127 sayılı kanunla, dışarda hükümet müşavirliği verilen on dört arkadaşımız, bu vazifelerini de büyük bir ciddiyetle yapmışlardır. Hazırlanış, icra ve tarih önünde mesuliyet ortaklığını yüklendikleri ihtilalin, bugün milletçe idrak ettiğimiz sonucunda onların da ortak inançları olduğunu milletimize arz ederiz.” (Milliyet, 17 Ekim 1961) Yayınlanan bildiri üzerine Milli Türk Talebe Birliği, Gürsel’e tebrik telgrafi göndererek, Gürsel’in bu ülkücü davranışını alkışlamışlardır. (Yeni İstanbul, 18 Ekim 1961)

Gelişmeler medyayı da hareketlendirmiş, hatta Ondörtler’in yurda dönebileceğine dair haberler çıkmaya başlamıştır. Bu açıdan en şaşırtıcı olanı, her daim Ondörtler’e muhalefet olan Akis Dergisinden gelmiştir. Akis Dergisi, 14 üyenin vatan haini olmadıklarını zira ihanet içerisinde bulunanların zaten Cumhuriyet Hükümeti Memuru unvanını taşımayacağını ileri sürmüştür. Yazıya göre, görevlerini “en vatanperverane şekilde yürüten bu isimler, iki yıl boyunca memur olarak tayin edildiği için ancak istifa etmek suretiyle memlekete dönebileceklerdir. Yazıyı ilginç kılan husus ise, Ondörtler’in içerisindeki bazı üyelere kollarını açarak bekleyen bazı teşekküllerin olduğu iddiasıdır. (Akis, 16 Ekim 1961) Mecmuda, kollarını açan teşekkülden AP, bazı üyelere kastedilenin ise Türkeş ve grubu olduğunu anlaşılmaktadır. (Akis, 23 Ekim 1961) Türk basınına göre de seçim sonuçları akabinde yapılan açıklamaların da rüzgârıyla, istifa edip yurda dönmesi beklenen Ondörtler ve özellikle sağ yandaşlı basında “beklenen ve özlenen adam” olarak tasvir edilen Türkeş’in, politikaya atılmasının muhtemel olduğu haberleri yer almaya başlamıştır. (Düşünen Adam, 20 Ekim 1961)

4.2.2.1. Brüksel Toplantısı

Yurtta son dönemlerde yaşanan gelişmeler ve kendileri için esen ılık rüzgârlar üzerine Ondörtler, Ekim ayının sonlarına doğru yol haritası çıkarmak için Brüksel’de toplanmıştır. Muzaffer Özdağ ve Ahmet Er dışında, diğer üyelerin tamamının katıldığı (Esin, 2005: 212) ve yurda kesin dönüş kararı çıkması beklenen toplantıya, SKB, Dündar Seyhan’ı temsilci olarak göndermiştir. Seyhan, dönemin mevcut Genelkurmay Başkanı’nın taleplerini götürmek adına vazifelendirildiğini ve SKB ile Ondörtler arasında doğabilecek potansiyel bir anlaşmazlığı ortadan kaldırmak üzere toplantıda görev aldığını ifade etmiştir. Zira seçimlerden sonra, bilhassa ordu bünyesindeki gençler arasında, Ondörtlere dair teveccühün şiddeti, Silahlı Kuvvetlerin bütünlüğüne dair potansiyel bir tehdit olarak addedilmiştir. Ayrıca Seyhan; Kabibay, Esin, Kaplan, Soyuyüce ve Esin adına, Dışişlerinden beş tane büyükelçilik temin ettiklerini ve toplantıda bunu teklif ettiğini ancak, bu teklifin kabul görmediğini öne sürmüştür. Türkeş ve Kabibay’ın liderlik çekişmesini, toplantıda müşahede ettiğini beyan eden Seyhan’a göre, Ondörtler, parlamentonun açılışına iki tane temsilci göndermeyi teklif etmiş ancak, bu teklif de, Ankara’dan kabul görmemiştir. (Seyhan, 1966: 154) Türkeş ise toplantıda Seyhan’ın, Kabibay’ı lider olarak lanse ettiğini ve kendisine, liderlikten vazgeçmesi gerektiği telkinini yaptığını iddia etmiştir. (Turgut, 1995: 329) Nitekim Aydemir Balkan da, Ondörtler’in ordu nezdindeki gençler üzerinde sembol isim olmalarından mütevellit, SKB’nın, Ondörtler’den istifade etmek istediğini ancak bunun için Kabibay’ın liderliği koşulunu öne attığını ileri sürmüştür. (Balkan, 2003: 375) Nihayetinde Ondörtler’in bu talebi, MBK tarafından, SKB’ya sevk edilmiştir. Cunta ise olayı,

Sunay'a sevk etmiş ve Sunay, Ondörtler'in Türkiye'ye dönmelerini arzu ettiklerini, zaten son tebliğin de bunun bir delili olduğunu belirttikten sonra, şuan için ülkenin çok karışık durumda olması, seçim sonuçlarının, ordunun büyük kısmını tatmin etmemesi, hatta kimi gurupların yeni bir askeri müdahale düşüncesi içinde olması gibi sebeplerden dolayı bir süre daha yurda dönülmemesinin memleket için daha hayırlı olacağını söylemiştir. Bununla beraber Sunay: Kendilerinin bazı yatıştırıcı formüller peşinde olduklarını belirterek Ondörtlerden bu konuda destek istemiştir. Son olarak Sunay, bundan sonra Ondörtler'in bütün problemleriyle bizzat kendisinin ilgileneceğini, koşulların uygun olduğu zamanda, kendilerinin yurda dönmelerini sağlayacağını belirtmiştir. (Erkanlı, 1972: 187)

Alınan cevap üzerine Ondörtler, Sunay'ın görüşüne saygı duymuş ve Türkiye'ye dönmemişlerdir. Gelişmelere binaen Orhan Erkanlı, Brüksel toplantısından önce yurda dönmek için hiçbir engelin kalmadığını ve derhal Türkiye'ye dönmeye karar verdiklerini ancak, Sunay'ın bu tavsiyeleri üzerine kararlarını değiştirerek “vapuru bir daha yakalayamayacak şekilde kaçırarak” suretiyle büyük bir hataya düştüklerini ileri sürmüştür. (Erkanlı, 1972: 187) Nitekim Brüksel toplantısı Türk basınına da “Ondörtler bu toplantıda yurda dönüp dönmeme konusunda kesin bir karar almadılar” ibaresiyle yansımıştır. (Milliyet, 27 Ekim 1961)

4.2.2.2. Paris'te Yapılan Basın Toplantısı ve Ondörtler'in Buradaki Faaliyetleri

9 Ekim 1961 tarihinde, Ondörtler'den Türkeş, Kabibay, Erkanlı, Kaplan, Numan Esin, İrfan Solmazer'in hazır bulunduğu 6 üye, Paris'te basın toplantısı tertip etmiştir. Türkeş'in “bırakalım basın toplantısını falan, hep beraber aniden Esenboğa'ya inelim” demek suretiyle muhalefet ettiği basın toplantısı, Orhan Kabibay'ın öncülüğünde gerçekleşmiştir. (Balkan, 2003: 343) O dönemde Paris Basın Ataşesinde görevli olan Aydemir Balkan'ın tanzim ettiği, Türk Basın Ataşeliği binasında yapılan toplantıya, Fransız basınında görev yapan meşhur Fransız gazeteciler davet edilmiştir. Yurtta yaşanan gelişmelerle ilgili Ondörtler'in görüşleri şöyledir:

1. Seçimler erken yapılmıştır. Neticede, ihtilâl karşı olanlar çoğunluk sağlamışlardır. Bu sonuç 13 Kasım'dan sonra yapılan hataların mahsulüdür.
2. Bu parlamento ile Türkiye'nin sorunları çözümlenemez.
3. Türkiye'de, yakın tarihlerde ciddi olaylar olacaktır, çünkü ordu ve aydınlar tatmin olmamışlardır.
4. Türkiye'nin sorunları, siyasî demokrasiyi getirmekle halledilemez. Sosyal ve ekonomik reformlar yapıp yerleştirilmedikçe, siyasî demokrasi, boşlukta kalmaya mahkûmdur. Evvelâ memlekete sosyal demokrasinin yerleşmesi gerekmektedir.
5. Biz Ondörtler olarak bu nedenle seçimlere erken gidilmemesi, bir seçim dönemi, bazı tedbirlerle MBK iktidarının uzatılmasını referanduma sunmak istiyorduk. Olaylar bizi haklı çıkardı.
6. Türkiye'de ordu içinde, aydınlar arasında bizim gibi düşünenler vardır. Onlarla irtibatımızı devam ettireceğiz.” (Erkanlı, 1972: 188)

Toplantıya yerli basın da büyük ilgi göstermiştir. Özellikle Türkeş'e yakınlığıyla bilinen Yeni İstanbul, Ondörtler'in: “memlekette mevcut mühim problemlerin, bugünkü şekliyle kurulmuş olan parlamento tarafından halledilebileceğine inanmıyoruz” açıklamasına yer vermiştir. (Yeni İstanbul, 31 Ekim 1961)

Mevcut siyasal düzene karşı manifesto niteliği taşıyan bu açıklamalar sonrasında, ilk tepki olarak, siyasi beyanat verdiği öne sürülen 6 kişiye ve toplantıyı tertip eden Aydemir Balkan'a tahkikat açılması kararı alınmıştır. (Milliyet, 1 Kasım 1961) Hadise hakkında sorulara cevap veren Cemal Gürsel, “bu konuşmaları yanlarına koymayacağız” cümleleriyle tepki gösterirken, basını, Ondörtleri aşırı gündeme getirmekle suçlamıştır. (Milliyet, 2 Kasım 1961) Devlet Bakanı Sıtkı Ulay, mevzubahis açıklamalar karşısında, Dışişleri Bakanlığı'ndan tahkikat sonuçlarının beklendiğini ve ifade edilen cümlelerin doğruluğu halinde, 6 üyenin vazifelerinden affedileceğini zikrederken, Başbakan Vekili Fahri Özdilek, “bunlar Dışişleri'nin memurlarıdır, gereken muameleler yapılacaktır” sözünü sarf etmiştir. (Yeni İstanbul, 2 Kasım 1961)

6 sabık komite üyesinin Paris'te yapmış olduğu açıklamalara, kamuoyundan da tepkiler gelmiştir. Ondörtler karşıtı olan Kim mecmuası, bu 6 üyenin, yabancı kamuoyuna, Türkiye'de mutlak bir istikrarsızlık olduğu ve demokrasinin bu ülkede yerleşmeyeceği propagandası yaptığını ileri sürmüştür. (Kim, 2 Kasım 1961) Aynı mecmuada köşe yazısı kaleme alan Bedii Faik, 6 üyenin sosyal demokrasiden dem vurduğunu ancak mazrufa bakıldığında, hangi rejim içinde intikal edilebileceği meçhul reformların kast edildiğini öne sürmüştür. Faik'e göre, seçim sonuçları nedeniyle, Atatürk reformlarının tehlikeye düştüğü iddiasında bulunmuştur. Türkeş, Atatürk'e saldırmaktan geri durmayan adli adsız birçok ırkçıyı kollaması sebebiyle, bu keyfiyetle tenakuz içermektedir. (Kim, 9 Kasım 1961)

Ondörtler'in Paris'teki basın toplantısı ve yankıları sürerken Türkeş ve diğer Ondörtler gurubu üyelerinin, Paris'teki mesaisi devam etmiş ve bu süreçte çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerden biri, Türkeş, Kabibay ve Erkanlı ile Dışişleri Bakanı Selim Sarper arasında gerçekleşmiştir. (Milliyet, 18 Kasım 1961) 6 üyenin Paris beyanatından kısa bir süre sonra gerçekleşen ve Dışişleri'nin, yer tahsis etmesi itibarıyla, oldukça eleştirildiği bir düzlemde meydana gelen görüşmenin, içeriği hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Ancak, Kurtul Altuğ'un eserinde, Orhan Erkanlı ve Orhan Kabibay'ın Brüksel'e geçmeden önce, New York'ta Sarper ile görüştüğü ve kendisine Cumhurbaşkanlığı teklif edildiğini ileri sürmüştür. (Altuğ, 1991: 165-166) Bu iddianın gerçekliği teyit edilemese de, Sarper'e Akis mecmuası tarafından, kabinenin değişmez bakanı sıfatıyla, müstehzi yaklaşılması ile 6'lar hakkında açılan tahkikatın, işleyişin hantallığına dair eleştiriler getirilmesi, (Akis, 2 Kasım 1961) Selim Sarper'e, 22 Şubat sonrasında kesilecek faturanın ipuçlarını göstermektedir. Balkan'ın aktarımına göre Sarper, Paris'e geldiği zaman kendisine Ondörtler'in fikir ve projeleri üzerine birçok soru sormuş ve Ondörtler hakkında; konu nazik olmasına rağmen, Türkiye'deki ters tepkilere uymayan görüşler ileri sürmüştür. (Balkan, 2003: 341) Bütün bu bilgiler, Ondörtler'in mevcut dönemdeki nüfuzlarını da göstermektedir.

4.2.2.3. İkinci Bern Toplantısı.

Paris'te, özellikle Türkeş'in yaptığı yoğun temasların ardından, Ondörtler'le ilgili bir süre pek haber çıkmamıştır. Bununla beraber, kendi aralarında yazdıkları mektuplardan, bu dönemde liderlik mücadelesinin gittikçe arttığı; dolayısıyla da kendi aralarındaki bağın da git gide azaldığı anlaşılmaktadır. Tam da bu tarihlerde, Bern'de, ikinci bir toplantı yapılmıştır. Türkeş'in bulunmadığı toplantıda, liderlik mücadelesi gündemin temel meselesidir. Esin: “Biz Ondörtler olarak mücadelemizi Türkeş'le başlattık, Türkeş'le sürdürdük. Yurtdışında da bizim liderimiz Türkeş olarak biliniyor. Bu politika, Türkiye'de beğenilir veya beğenilmez, ama Türkiye'deki

adamlar bizi beğenmiyor diye lider değiştirmek yanlış bir şeydir. Kabibay da seçkin bir arkadaşımızdır. Bunu bir liderlik kavgasına götürmeyelim.” demiştir. Ancak Seyhan’ın, Kabibay’ın liderliğini ileri sürerek gruba nifak sokma çabası başarılı olmuştur. Zira Kabibay da buna inanmış ve “Türkeş fazla sivri bir isim. Biz bu arkadaşla bir yere varamayız.” demiştir. Onu Solmazer ve Erkanlı da desteklemiştir. Nihayetinde toplantı herhangi bir sonuç alınmadan dağılmıştır. (Esin, 2005: 217-218)

4.2.2.4. Brüksel Toplantısı ve Ondörtler’in Dağılımı.

Ondörtler’in kendi arasında liderlik mücadelesine girdiği dönemlerde, yurtda 22 Şubat Olayı yaşanmıştır. Gelişmeler üzerine Ondörtler’in yeni lideri olarak kamuoyuna sunulan Kabibay, Rifat Baykal ile birlikte yurda dönmüş ve burada yoğun kulis çalışmalarında bulunmuştur. Kabibay ve Baykal, yurda döner dönmez, Dündar Seyhan, Kadri Kaplan, Mustafa Ok gibi, 22 Şubat’ın önemli simaları tarafından karşılanmış (Milliyet, 2 Temmuz 1962) ve çeşitli temaslarda bulunmak üzere Ankara’da konaklamışlardır. Kabibay ve Baykal, Ankara’da kaldıkları süre zarfında, 22 Şubat’ın askeri lideri Talat Aydemir, Suphi Karaman ve Muzaffer Yurdakuler gibi “tabii senatörler”, Milli Türk Talebe Derneği yöneticileri, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ile temaslarda bulunmuştur. (T. Aydemir, 2010: 126) Cemal Gürsel, bu görüşme sonrasında Ondörtler’in diktatör sayılmayacağını ve aralarında herhangi bir anlaşmazlık olmadığını beyan etmiştir. Bu açıklamalar “13 Kasım’da pek sitayişkâr sözlerle uğurladığı Ondörtler’e büyük bir müsamaha örneği” sözleriyle müstehzi bir şekilde eleştirilmiştir. (Kim, 9 Temmuz 1962)

Kabibay’ın, Ankara ziyareti esnasında, dönemin sivil-askeri-gençlik erkânının, en üst mertebeleriyle temas kurması ve bilhassa 22 Şubat’a katılan unsurlarla olan samimiyeti, dönemin iktidarını ürkütmüştür. Bu meyanda, iktidar ve iktidara yakın kaynaklarda mezkûr temaslara tepki gösterilirken, Yön dergisinde, “Kabibay’ın önderliği” üzerinden, Ondörtler’e yönelik oldukça sempatik sayılabilecek bir analiz yazısı yazılmıştır. Kabibay’ın; “siyasi beyanat vermesek de, mevcut hükümetin, Türkiye’nin sorunlarını çözemeyeceği kanaatindeyiz. İktidara talibiz ancak ‘normal’ yollardan iktidara geleceğiz” sözlerini içeren eden yazı, Kabibay grubunun yoğun bir şekilde çalıştıklarını belirtmiştir. (Yön, 11 Temmuz 1962)

Yaptığı çalışmalar sonrası liderlik için artık zamanın geldiğini düşünen Kabibay, Brüksel’e geri dönmüş ve acilen Ondörtler’in bir araya geleceği bir toplantı tertip etmiştir. 23 Temmuzda başlaması öngörülen toplantı, Türkeş’in gecikmesi sebebiyle 27 Temmuz’da gerçekleşmiştir. Türkeş’in toplantıya katılmasından önce, Brüksel’de mevcut olan Ondörtler üyelerinin yurda döndükten sonra nasıl faaliyet göstereceği ve liderlik konusunun konuşulduğu ancak aralarında herhangi bir uzlaşmanın bulunamadığı hatıratlarda belirtilmiştir. (Er, 2003: 175-178; Esin, 2005: 220) Türkeş’in hazır bulunduğu toplantıda, ilk sözü Türkeş alarak; içlerinde en kıdemli olanın kendisi olması hasebiyle, grubun liderinin kendisi olması gerektiği (Er, 2003: 178) şeklinde bir teklif yapmış ancak, bu teklif Kabibay ve Erkanlı tarafından şiddetle reddedilmiştir. (Metin, 2012: 382) Tarafların birbirlerine karşı şahsi dalaşmalara girdiği bu toplantının neticesinde, Orhan Kabibay; “Ondörtler topluluğunu, memleketimizin içinde bulunduğu şartlar muvacehesinde her şeyden evvel milli menfaatleri göz önünde tutarak Türk tarihinin vefakâr sinesine terk ediyoruz” (Örtülü, 1966: 249) açıklamasını yapmış ve Ondörtler’in feshedildiğini kamuoyuna duyurmuştur.

Brüksel toplantısının sonucunda Ondörtler'in fesih kararı çıkmış ve grup, kimi kaynaklarca sekize altı, kimi kaynaklarca dokuza beş olarak bölünmüştür. Türkeş bu bölünmeyi 8'e 6 olarak telakki etmiş, hatta 14 Ağustos 1962 tarihinde "Alparslan Türkeş'ten Altılar'a" başlığıyla mektup göndermiştir. (Metin, 2012: 386) Ahmet Er de, kongre sonucunda 8'e 6 şeklinde bölündüklerini ve kendisinin Türkeş, Esin, Özdağ, Baykal ve Kaplan'ın da dâhil olduğu 6'lar içerisinde yer aldığını dile getirmiştir. (Er, 2003: 182)

Ondörtler'in bölünmesi, yalnızca Ondörtler'le sınırlı kalmamış, etkisi yurda kadar sıçramıştır. Bölünme 22 Şubatçıların da bölünmesine sebep olmuştur.

Bölünme Türk basınında da değerlendirilmiştir. Yerel basın, Türkeş ve arkadaşlarının yeni bir parti kurmaktansa, popülaritesi yüksek olup, kurumsallaşmasını tamamlayamamış AP'de siyaset yapmayı tercih edebilecekleri, yorumunda bulunmuştur. Bu çerçevede Türkeş'in, AP içerisinde kilit noktalarda bulunan müfrit milletvekilleri üzerinde ve ordu içerisindeki genç unsurlar nezdinde etkisinin olduğu ileri sürülen analizde, Türkeş'in AP ile flörtünün, ordu dâhilindeki gruplarda rahatsızlık yaratacağı zikredilmiştir. Tahlilde, Kabibay'ın temsil ettiği "9'ların" yeni bir parti kurmasının, muhtemel olduğu belirtirken, ilerici ve batıcı bir programa sahip olacağı düşünülen partinin, hem 22 Şubatçılardan destek alıp hem de mevcut partilerden kadro takviyesi alabileceği tahminine yer verilmiştir. (Milliyet, 1 Ağustos 1962)

Bölünme ile ilgili bir İngiliz belgesinde ise, Ondörtler'in ikiye bölündüğü belirtilerek, Türkeş'in, Silahlı Kuvvetler ve AP içerisindeki "ateşli milliyetçi" grup üzerinde nüfuzu bulunduğu ancak Türkiye'de yaşanan olaylar (burada 22 Şubat hadisesi kast ediliyor olmalı) üzerinde çok fazla tesirinin bulunmadığı, ileri sürülmüştür. Buna mukabil, Kabibay grubunun Yön Dergisi, CHP içerisinde solcu kanadı temsil eden Kasım Gülek, Nihat Erim ve Suphi Baykam gibi isimlerle münasebetinin olduğu ileri sürülürken, Kabibay ve arkadaşlarının yeni bir parti kurmak ile CHP'ye katılmak gibi iki seçenektan birisini tercih edebilecekleri öngörülmüştür.

Bölünmeyle ilgili başka bir dış değerlendirme ise, Fransız Ortadoğu Uzmanı olan Wilhelm Fernau'dan gelmiştir. Türkiye'de, 14'ler, tabii senatörler ve 22 Şubatçılar olmak üzere üç tane "Neo-Kemalist" grubun mevcut olduğunu ifade eden Fernau; Ondörtler'in 27 Mayıs'ı Türkiye'nin ekonomik gelişmesi ve modernizasyonu adına vesile olarak fırsat addettiklerini ancak ne açık bir ideolojilerinin ne de detaylı bir programlarının mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Fernau'ya göre ayrıca "örgütlenmiş bir güç olmayan ve açık bir şefi olmayan" Ondörtler'in, Brüksel toplantısının sonucunda bölünme yaşaması kaçınılmaz olmuştur. Bölünme sonrasında ortaya çıkan iki grubu da değerlendiren yazar: Kabibay grubunun, Batı Avrupa deneyimden istifade eden sol sosyalizm görüşleri temsil ettiğini; Türkeş grubunun ise, Nehru, İsrail kibbutizmi ve her ne kadar Arap orjinli fikirler Türkiye'de sevilme de Nasır etkisinden mülahem olan "İslami kalıplı bir Türk nasyonalizmi" fikrini hayata geçirmeyi tasavvur ettiklerini ileri sürmüştür. (Yön, 16 Ocak 1963)

4.3. Ondörtler'in Mektupları

Önceki başlıklarda belirttiğimiz gibi, 13 Kasım Tasfiyesi sonrasında yurt dışına çıkan Ondörtler, bir süre sessiz kalmış, bununla beraber kendi aralarında da bir süre irtibat kurulmamıştır. Sonraki dönemlerden ise koordinasyonu sağlamak için, mektuplaşmalar söz konusu olmuştur. Bu mektuplar çeşitli kanallar vasıtasıyla ulaştırılmış, ayrıca mektuplarda bazı üyeler, kendi gerçek isimlerini kullanmaktan kaçınmışlardır. Mektuplarda, yurtda meydana gelen

gelişmeler de değerlendirilmiştir. Çalışmamızda mektupların tamamına değil, bizce önem arz edenlere yer verilmiştir.

4.3.1. Alparslan Türkeş'in Mektupları

Hindistan'a sürgün edildikten çok kısa bir süre sonra Türkeş, sürekli kontrol altında olmuştur. Kendisi de bu durumun farkında olup mevcut durum için: Sadece Türkiye'de değil, Hindistan 'da da bütün haberleşmenin kontrol altında tutulduğunu fark ettiğini. Mektuplarının açıldığını ve telefonlarının dinlendiğini ayrıca istihbarat görevlileri tarafından bir şekilde kendisiyle dostluk kurulup, temas sağlandığını, belirtmiştir (Turgut, 1995: 294) Hal böyle olunca da Türkeş, çok tedbirli davranmıştır. Yine kendisi, yazdığı mektupları ve ne şekilde aktardığını şöyle anlatmıştır: “Türkiye ile haberleşmemi, özel kanallarla sağlıyordum. Mektuplarımın çoğu şifreliydi. Beyrut'a, MİT'te görevli bir arkadaşım vardı. Mektuplarımı ona gönderir, Türkiye'ye ulaştırmasını rica ederdim. Bu, benim için en güvenli haberleşme yoluydu. Yine Beyrut'ta, bir gazeteci arkadaşım vardı. Bir kısım mektuplarımı ise ona yollardım. Bu arkadaşım da, mektuplarımı sansüre uğratmadan, yerine ulaştırırdı. Ayrıca Kıbrıs Lefkoşe'de, Atina'da arkadaşlarım vardı. Mektuplarımı takma isimle yazıp, Kıbrıs'a gönderirdim, oradan Türkiye'ye postalanırdı. İfadelerim, kurgu filmlerde konuşulan sözler gibiydi. Ama okuyan, ne söylemek istediğimi anlardı. Kıbrıs'ın yanı sıra Yunanistan, İtalya ve Almanya üzerinden de mektuplar gönderirdim.” Türkeş, birçok mektubu, merhume eşinin ismi olan, Muzaffer Katırcıoğlu şeklinde yazdığını, böyle davranma sebebinin ise sansürden korunmak olduğunu belirtmiştir. Pan American Havayolları'nın bazı personellerinin kendisine kuryelik yaptığını belirten Türkeş, Türkiye'ye göndereceği mektupları, onlara elden verdiğini ve o kişilerin İstanbul'a ulaştırdıklarını yazmıştır. Son olarak, bu haberleşmeler sayesinde, Türkiye'de olup bitenleri birinci elden öğrenebildiğini, tavrını da ona göre belirlediğini belirtmiştir. (Turgut, 1995: 295)

İbrahim Metin'in eserinde, Türkeş'in, Menderes ve diğer liderlerin idamından hemen sonra 19 Eylül 1961 tarihli bir mektubu bulunmaktadır. Mektup “... Bey” diye başlamaktadır. Mektupta Türkeş, idamlardan duyduğu rahatsızlığı, DP'lilerin İsviçre'ye gönderilmesi hususunda daha öncesinden Cemal Gürsel'i ikna ettiğini, bunların hepsinin CHP'nin oyunu olduğunu gibi düşüncelerini yazmıştır. (Metin, 2012: 317)

Türkeş, 20 Aralık 1961' de Er, Esin ve Özdağ üçlüsüne yazmıştır. “Sevgili Kardeşlerim Esin, Er ve Özdağ” şeklinde başlayan mektupta Türkeş, öncelikle bu kişilerden aldığı mektuplardan duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Sonrasında ise bazı tavsiyelerde ve ne şekilde hareket edilmesi gerektiği konusunda düşüncelerini yazmıştır. Türkeş, artık orduyla temasa geçmenin gereksiz olduğunu, artık milletle temasa geçme zamanının geldiğini söylemiştir. Yine Türkeş “Hür Türkler Birliği” adıyla bir dernek kurulması yönünde faaliyete girişilmesini ve bu derneğin doktrinini açıklamıştır. İleride Türkiye'yi yönetecek bir siyasi partiye dönüşmesi düşünülen derneğin doktrinini şunlardır: “1. Türkçüyüz, Milliyetçiyiz, Öztürkçeciyiz, 2. Toplumcuyuz, 3. Ülkücüyüz, 4. Ahlakçiyiz, 5. Halkçiyiz, 6. Köylüçüyüz, 7. İlimciyiz, 8. Gelişimciyiz (Bununla tekâmülcülüğü değil devrimciliği ve hızla kalkınmayı, ihtilalciliği kastediyoruz), 9. Endüstri ve teknikçiyiz.” (Er, 2003: 108-111) Bu mektupta yer alan bu ilkeler ileride Türkeş'in “9 Işık Doktrini” olarak yayınladığı kitabın temelidir.

Aralık 1961'de, Tüm arkadaşlarına hitaben bir mektup göndermiştir. “Tarihî Ondörtler!.. Sevgili Arkadaşlarım!...” şeklinde başlayan mektup, iki bölümdür. İlk bölümü, 13 Kasım

sonrasında Ondörtler aleyhine yapılan kara propaganda ve Ondörtler'in arasına nifak sokma faaliyetleri ile ilgilidir. Türkeş, bu gibi faaliyetlere karşı tüm grup mensuplarının, birbirine karşı sonsuz güvene ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir. İkinci bölümünde ise, 1962 Şubat ayından itibaren, mali durumlarını hazırlayarak, mart veya nisan ayı içerisinde yurda dönüş hazırlıklarını yapmaları, hususu yer almıştır. (Turgut, 1995: 296-298) Ancak daha önce bahsettiğimiz gibi, dönüş kararı 22 Şubat Olayı sebebiyle iptal edilmiştir. Mektubun sonunu Türkeş: "...1962 yılına bu inanç ve azimle girmiş bulunan tarihi Ondörtler! ... Sevgili arkadaşlarım! . . Yeni yılın kutlu olmasını, hepimize ve milletimize uğur ve esenlikler getirmesini dilerim. Selam ve sevgiler." cümleleriyle bitirmiştir. (Turgut, 1995: 298)

11 Ocak 1962'de Alparslan Türkeş, kendisi gibi emekli ve sürgün edilen Şefik Soyuyüce'ye bir mektup yazmıştır. Bu mektup aslında Soyuyüce tarafından kendisine, 27 Aralık 1961'de yazılan mektuba bir cevaptır. Türkeş, "sevgili kardeşim Şefik", diye başlayan mektubunda grup arasındaki sorunlardan bahsettiği gibi, kendisi hakkında yapılan ithamlara da cevap vermektedir. Ayrıca doğru bilgi elde etme yolunun, her şeyin açıkça konulmasıyla mümkün olduğunu söyleyerek, kendisi hakkında duyduğu olumsuz şeylere hemen inanmak yerine, bizzat kendisine sormasının daha güzel bir yol olacağını, belirtiyor. (Turgut, 1995: 300)

Türkeş, Ocak 1962'de çok sevdiği ve güvendiği arkadaşı olan Rıfat Baykal'a bir mektup yazmıştır. Bu mektup da, yine daha öncesinden Baykal'ın yazdığı mektuba bir cevaptır. Mektupta Türkeş, Türkiye'ye dönme konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Kendisinin de buna her an hazır halde olduğunu söylemektedir. Hatta bu durumla ilgili Türkeş: "Hep birden ani olarak gitmek için müşterek bir karara varmanın mümkün olabileceğini sanmıyorum. Bu takdirde Şubat ortası veya Mart başında Sen, Mustafa Kaplan, Esin ve Özdağ'ın yurda girmenizde faydalar görmekteyim. Arkanızdan sizin bana bildireceğiniz tavsiyeye göre de ben gelirim. Ben her an harekete hazırım. Arabamı çoktan sattım. Diğer eşyamızı da satılığa çıkardım. On beş güne kadar her şeyi elden çıkararak, hafif bir duruma gireceğiz..." şeklinde planlamalar içindedir. (Turgut, 1995: 301)

Türkeş, Erkanlı'ya, ana konusunun "Turancılık" olduğu bir mektubu 24.01.1962'de göndermiştir. Türkeş, İslamcılık, Osmanlıcılık, Türkçülük-Turancılık, Türkiyecilik ve Anadoluculuk fikirlerini özet hâlinde açıklamıştır. Akabinde Anadoluculuk fikri içinde bulunan AP ile Turancılar arasındaki fikrî ayrılıklara değinmiştir. Genelde Ondörtler'e, özelde kendisine isnat edilen Turancılık suçlamalarının, bir koz olarak kullanılıp, halka korku salma maksadı taşıdığını belirtmiştir. Mektubun devamında Aydemir, Menteş ve Ünsalan tarafından kurulan cuntanın, MBK üyeleri Acuner, Kuytak ve Ataklı tarafından desteklenmek suretiyle, Ondörtler'e düşman edildiğini yazmıştır. Mektubun sonunda not olarak şunu yazmıştır: "Bugün bir arkadaştan aldığım mektupta, F.R. Atay'ın aleyhimde bir başmakale yazdığını, buna sebep olarak da gerici bir dergiye, yazı göndermiş olduğum bildirilmektedir. F.R. Atay'ın bu yazısı da, diğerleri gibi baştan aşağıya yalandır. Ben Türkiye'den ayrılalı hiçbir dergiye yazı göndermedim. Arkadaşları aydınlatmak bakımından bildiriyorum." (Metin, 2012: 351)

Türkeş, başka bir mektubunu ise, Esin ve Özdağ'a yazmıştır. Mektup 12.02.1962 tarihlidir. Mektupta Ondörtler ile cuntanın görüşmeleri yer almıştır. Cuntanın, Türkeş Grubu'nu istemediği ancak Kabibay Grubu'nu desteklediği ifade edilmiştir. Türkeş'e göre, böylelikle Ondörtler'in dağıtılması planlanmıştır. Erkanlı ve Kabibay'ın devamlı olarak Bedii Faik, Abdi İpekçi ve bazı CHP'liler ile olan temaslarına dikkat çekmiştir. Türkeş, bir diğer yandan İnönü'nün cuntaya ve

Ondörtler'e karşı olan tavrını ele almıştır. Burada İnönü'nün, kendisini Ondörtler'den ayırmak suretiyle, Ondörtler'i dağıtmak istediğini belirtmiştir. (Turgut, 1995: 305-309)

15 Şubat 1962'de, İrfan Solmazer'e bir mektup göndermiştir. "Bir BAŞ'ın etrafında sınımsız bir kale gibi toparlanmalıyız." (Metin, 2012: 359) Şeklinde başlayan mektubunda, özellikle CHP'nin ve İsmet İnönü'nün komplolarına karşı uyanık olma gerekliliğinden bahsettiği gibi, AP, YTP ve CKMP ile münasebetleri iyi tutmanın gerekliliğinden bahsetmektedir. (Metin, 2012: 361-362)

Başka bir mektubu Kabibay'a, 11 Haziran 1962'de yazmıştır. Bu mektupta Ondörtler'in kaderine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Türkeş'in şahsı üzerinden yapılan karalama kampanyasına değinmiştir. Basında yer alan "Her şey Türkeş yüzündendir" söylemini eleştirmiştir. Türkeş, her şeyin kendisinin peşine takılmaları sebebiyle olduğu anlayışını reddetmiş, şayet geçmişte onun söylediklerini yapsalardı, 13 Kasım gibi bir hadisenin hiç yaşanmayacağını belirtmiştir. Türkeş mektubunda, Kabibay'ın, Feyyaz Tokar ile yaptığı mülakata da teessüflerini bildirmiştir. (Metin, 2012: 366) Türkeş, İnönü'yü fesat olarak gösterip, onunla ilgili "Tilki" benzetmesini yapmıştır. Yine mevcut durumla ilgili çözüm önerilerinde bulunmuştur. (Metin, 2012: 368)

18 Haziran 1962'de Ahmet Er'e bir mektup yazmıştır. Mektup, Er'in 11 Haziran 1962 tarihinde yazdığı mektuba bir cevaptır. Türkeş mektubunda, 27 Mayıs'ın manasını kaybettiğini ve bu nedenle milletin sinesine dönerek, millî iradeye bağlı çalışmaları gerektiğini vurgulamıştır. Ancak bu düşünceyi, Ondörtler'in tamamının paylaşmayacağını bildirmiştir. Zira Kabibay'ın, 7 Haziran 1962 tarihli mektubunda Er'e: "Türkeş hariç" ibaresini kullanmış, Solmazer ve Soyuyüce'nin de basına: "Türkeş hiçbir zaman Ondörtler'in lideri olmadı", "Lider olarak Kabibay'ın bulunduğu" yönündeki beyanatlardan bahsederek, bu şekildeki beyanatların, Ondörtler'in arasına nifak soktuğunu belirtmiştir. (Er, 2003: 112-113; Metin, 2012: 370-371) Türkeş mektubunun sonuna şöyle bir not bırakmıştır: "NOT: İkiyüzlü Kadri Kaplan'ın şimdi aklı başına gelmiş ve diğer arkadaşlarla beraber sana da mektuplar yazmağa başlamıştır. Bunlara artık inanmamak lazım, fakat yüzlerine de bir şey vurmamalı."

9 Ağustos 1962 tarihinde Taşer'e bir mektup göndermiştir. Bu mektubunda yakın zamanda Florya'da Gürsel, Yıldız, Okan, Köksal, Tulga ve Tural arasında gerçekleşen bir toplantıdan bahsetmiştir. Bu toplantıda Ondörtler'in durumu konuşulmuş, ancak olumlu bir netice çıkmamıştır. Türkeş, bu durumun hayra alamet olmadığını söylemiş ve bir an evvel ülkeye dönüş için hazırlık yapılmasını istemiştir. (Metin, 2012: 376-377)

14 Ağustos'ta Türkeş, Muzaffer Özdağ'a, "sevgili kardeşim Özdağ" şeklinde başlayan bir mektup göndermiştir. Mektubunda ilk olarak Brüksel'de yapılan toplantıya gecikme sebeplerini açıklamıştır. Daha sonra ise, toplantı sırasında yaşananları anlatmıştır. Kabibay'ın lider yapılma planlarından bahsetmiştir. Yine, toplantıda Karan'la yaşadığı sert tartışmadan bahsetmiştir. Ondörtler'in fesh edilmemesi için çabalarından bahsetmiştir. Son olarak da yurda dönüş meselesini yazmıştır. (Metin, 2012: 380-385)

Ondörtler'in dağılması üzerine kalan 6 kişiye, 14 Ağustos 1962'de bir mektup göndermiştir. "Sevgili Ülküdaşlarım, Yüce altılar..." hitabı ile yanında olan Esin, Er, Baykal, Kaplan ve Özdağ'ı, 27 Mayıs'ın gerçek idealistleri olarak gördüğünü söylemiştir. Türkeş, bu 6 kişiyi gençliğin temsilcisi olarak gördüğünü de belirtmiştir. Türkeş, çıktıkları yolun uzun ve çetin bir yol olduğunu, bu sebeple sabırlı olmalarını, karalama kampanyalarına itibar etmemelerini

istemiştir. Türkes'e göre tarihî Ondörtler Grubu, geride kalan sekiz kişi tarafından kasten tarihe gömülmüştür. Mektubun devamında Türkes, 5 madde sıralayarak İdealist Grubun bu tarihten sonra Aydemir Cuntası'na, basına, geride kalan 8'ler Grubu'na karşı takınacağı tavır ve tutumlarını bildirmiştir. Türkes: "Ben şahsen İkinci Onüç Kasımcılara karşı hiçbir tavır kabul etmem. Bir gövdede ancak bir tek baş bulunur..." diyerek tavrını belirtmiştir. (Şahin, 2019: 300)

31 Ağustos 1962 tarihinde Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektup üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, Brüksel Toplantısına geç katılma sebebi ile bölünmeden duyduğu üzüntüden bahsetmiştir. Ayrıca Taşer'in, Türkes'in geç gelmesini protesto ederek oy yetkisini Erkanlı'ya bırakıp toplantıyı terk etmesini de eleştirmiştir. Türkes, toplantıya mazereti sebebiyle geç geldiğini belirtmiş, ancak Taşer'in oy yetkisini Erkanlı'ya bırakıp gitmesiyle birlikte grubun 8'e karşı 6 oyla bölündüğünü ifade etmiştir. İkinci bölümde ise liderlik meselesini ele almış ve Kabibay'ın bu yolda izlediği stratejiyi ve kimlerle beraber olduğunu aktarmıştır. Türkes liderlik ile ilgili: "Liderlik, benim için artık bir izzetinefis meselesi haline gelmiştir" (Metin, 2012: 396) ifadesinde bulunmuştur. Son bölümde ise, Ondörtler'i yeniden bir araya getirmenin yol haritasını çizmiştir. Bu yol haritasında, Türkes'in lider olmasını şart koşmuştur. (Metin, 2012: 393-400)

6 Kasım 1962'de, Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektupta, Ondörtler'in dağılmasında, Erkanlı ve Kabibay'ı suçlamıştır. Türkes, İnönü için, bizim birbirimize yaptıklarımızı, o, milyarlar harcasa bize yapamazdı, demiştir. (Metin, 2012: 405-408) Türkes, ikinci mektubunda Erkanlı ve Kabibay'ı içine alan bir birlikteliğin oluşturacağı mahzurlardan bahsetmiştir. Türkes'e göre bu ikili, sol eğilimli fikirleri benimsemesi yönünden, kendi gruplarına fikrî yönden ters düşmektedir. (Metin, 2012: 405-408)

28 Kasım 1962'de yine Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektupta Taşer'in yeniden birliğin kurulması yolunda yaptığı teklifi değerlendirmiştir. Ayrıca 13 Kasım olayında ABD parmağının olduğu iddialarını değerlendirmiştir.

28 Aralık 1962'de Türkes, Özdağ'a bir mektup yollamıştır. Mektubunda merkeze tayininin çıktığını haber vermektedir.

4.3.2. Muzaffer Özdağ'ın Mektupları

Özdağ, Taşer'e, 25 Aralık 1960'ta, yani tasfiyenin üzerinden 1 ay kadar sonrasında, durum değerlendirmesi içeren bir mektup yazmıştır. "Aziz Hemşerim" diye başlayan mektubunda, Ondörtler'in, hapiste kalmayı göze alsalar bile, yurtdışı kalmasına müsaade edilmeyeceğini söylemiştir. Yine Özdağ, "13 Kasımcılar, 14'ler kadar cesur ve idealist değiller; fakat daha hesaplı ve ihtiyatlı davranıyorlar..." diyerek bir öz eleştiri de yapmıştır. Mektubunda, CHP'nin artık fiili olarak iktidarda olduğunu belirtmekle beraber, MBK'nın ise gücünü yitirdiğini söylemiştir. Ayrıca, Köksal-Sami-Ataklı Triosundan bahsetmiştir. Mektubu yazmasındaki asıl sebep yurda ne zaman döneceği konusudur. (Metin, 2012: 292)

2 Mayıs'ta yine Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektubuna "sevgili Hemşerim" diye başlamıştır. Özdağ, arkadaşlarından aldığı mektuplara değinerek bir durum değerlendirmesi yapmıştır. Ondörtler'in karşısında, 23'leri gösterdiği mektubunda. Yurda dönüş konusunu yine gündemine almıştır. (Metin, 2012: 308) Mektubunun sonuna doğru, mektubu yazmaya 2 Mayıs'ta başladığını şimdi ise 3 Mayıs saat: 00.45 olduğunu belirterek, Taşer'in Türkçülük Gününü de kutlayarak mektubuna son vermiştir. (Metin, 2012: 312)

Özdağ, 23 Ocak 1962 tarihinde Tokyo'dan, Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektupta ülkedeki durumun, 27 Mayıs öncesinden çok daha kötü olduğunu söylemiş. Bunun yanında CHP'nin güdümünde bir ordu oluşturulma gayretleri olduğundan bahsederek. Mevcut durumda, halkın orduya olan güveninin ve bağlılığının ciddi zarar gördüğünden bahsetmiştir. Bunun yanında Ondörtler arasındaki uyumsuzluklara değinip bu noktaya gelinme sebeplerine değinmiştir. Son olarak da, yurda dönüş konusu üzerinde düşüncelerini yazmıştır. (Metin, 2012: 345-346)

24 Ocak ta, yine Taşer'e yazdığı mektubunda, hareketlerinin Cunta tarafından tecrit edilmemesi ve onlara alet olunmaması gerektiğini belirtmiştir.

Özdağ, 27 Ağustos 1962'de, Tokyo'dan, Taşer'e bir mektup daha yazmıştır. Mektupta ilk olarak kendi içlerinde fikirsel ve düşünsel manada ciddi yetersizliklere sahip olanların varlığından bahsetmiştir. Bu kişilerin tutarsız hareketler yaptığını söylemiştir. Ayrıca, Erkanlı, Akkoyunlu ve Köseoğlu'nun anneannesine yaptıkları ziyarette sarfettikleri: "Oğlunuzu severiz; sizi ikaz, vazifemizdir. Oğlunuz, tehlikeli bir yoldadır; kafasını kaybedebilir" şeklindeki sarf edilen sözlerden duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Ardından Arkadaşlarından aldığı mektupları değerlendirmiş, özellikle Erkanlı'yı tavırlarından dolayı eleştirmiştir. Son olarak, sorunların çözümü için yurda dönmeden bir araya gelmenin iyi olacağı önerisinde bulunmuştur. (Metin, 2012: 391-393)

Özdağ, 8 Eylül 1962 tarihinde yine Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda, Taşer tarafından kendisine sunulan öneriler değerlendirilmiştir. Bölünmeye sebep olarak Kabibay ve Erkanlı'yı göstermiştir. Hatta bu konuda Taşer'i de suçlamaktadır. Özdağ, Taşer'i, Kaplan-Solmazer-Kabibay ve Erkanlı'ya, bölünme durumunda onlardan taraf olacağı zannını vermekle suçlamaktadır. (Metin, 2012: 402) Hatta bu ayrılığın planlı olduğunu, İpekçi'nin de bir yazısında kaleme aldığı, 9'lar ve 5'ler, durumuna gayet uygun olduğunu söylemiştir. Mektubunun sonunda, Kabibay'ın liderlik için uygun olmadığını, Türkeş'in ise 5'li karargâh teşkilinin uygunluğunu söylemiştir. (Metin, 2012: 409-411)

Özdağ, 10 Eylül'de, yine Taşer'e yazdığı mektubunda, ilk olarak onu tanımanın mutluluğundan bahsetmiştir. Sonrasında "MBK'cılann büyük çoğunluğunun "modern" yeniçeri bölük ve orta başlarından farklı olmadıklarını söyleyip; ihtilal programı onlar için "Menderes'i istemezük" ... "Davamız, İsmet'in cülusudur." diyerek bir özeleştiri yapmıştır. Yine Ondörtler içinde "A Gurubu" nun tutarsız ve birliğe zarar veren davranışlarından bahsetmiştir. Parçalanmanın müsebbibi olarak da, bu grubu göstermiştir. Kabibay ve Erkanlı'nın, Türkeş'i sevmediklerini ancak, ondan kopamadıkları gibi onun yanında da olmadıklarını ve bunun gibi çelişkili hareketlerini eleştirmiş. CHP ile temaslarından duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. Bölünme konusunda, yine A grubunu ve Taşer'i suçlamıştır. Yapılacak bir askeri darbenin sakıncalarından bahsetmiş ve 20 gün sonra Türkiye'ye döneceğini söylemiştir. (Metin, 2012: 415-417)

13 Ekim'de yine Taşer'e yazdığı mektubunda, Erkanlı'nın birlik için bulduğu formülü eleştirmiştir. Kabibay ve arkadaşlarının, ihtilal düşüncesinin büyük bir felakete yol açacağını söylemiştir. (Metin, 2012: 419)

Özdağ 24 Ekim'de Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda, kız kardeşinin: "Ağabey, siz 14 Türk subayı, aranızda anlaşamazsanız; milyonları, ülkünüzde nasıl birleştireceksiniz" sözünü söyleyerek, tekrar birleşme konusunda değinmiştir. Türkeş'in etki ve gücünden

bahsettikten sonra, yurttan aldığı olumsuz gelişmelerden, yeni darbe planlamalarından bahsetmiştir. Özellikle yurda dönen arkadaşların, Menteş ve çetesinin suikastlerine uğrayabileceği konusunda uyarılarda bulunmuştur. (Metin, 2012: 421-23)

Özdağ, 1 Aralık 1962'de Delhi'den, Taşer'e bir mektup daha yazmıştır. Özdağ, 13 Kasım hainlerinin iki senede yapamadığını, yurda dönen arkadaşların yaptığını söylemiştir. Türkeş'le görüştüğünü ve onu çok umutlu gördüğünü de yazmıştır.

4.3.3. Taşer'in Mektupları

İbrahim Metin'e ait eserde, Taşer'e ait 14.02.1961 tarihli bir mektup vardır. Mektubun kime gönderildiği belli değildir. İsimler şifrelidir. Örneğin Taşer, Gürsel için "Faik Bey" ismini kullanmıştır. Mektupta genel olarak 13 Kasım'da yaşananlar anlatılmıştır. (Metin, 2012: 285-87)

Taşer, Karaman'a 13 Mart 1961 tarihinde bir mektup yazmıştır. Mektubunda kendilerine karşı sarfedilen, kahraman ve hainlik sözlerine değinmiştir. Taşer: "Galibiyet hakkı olarak sizlere kahramanlık, bizlere de vatan hainliği tevcih edildi." demiştir..." (Utku, 2006: 58-60)

Taşer'e ait Aralık 1962 tarihli bir mektup daha vardır ve kime gönderdiği açıkça yazmamaktadır. Mektubunun başında, Türk basınına eleştiriyor ve boş işlerle uğraştığını söylüyor. Sonrasında ise orduda sürekli ortaya çıkan gruplara değinerek, ordunun durumunun kötü olduğundan bahsediyor. Son olarak da, İnönü'yü eleştiriyor. İnönü için: "İnönü, mevcudiyetinin esbabını, orduyu bertaraf etme tezine dayadı; memleketi kalkındırma tezine dayayabilirdi" diyor. İnönü'nün kendince kazandığı zaferlerin, ülkeye bir şey kazandırmadığını hatta İnönü'ye de bir şey kazandırmadığını söyleyerek, her zaferi yeni bir zafere ihtiyaç duymasına sebep olmuştur, tarzında ifadelerde bulunmuştur. (Metin, 2012: 428-429)

4.3.4. Kabibay'ın Mektupları

Kabibay 15 Ocak 1961 tarihinde Karaman'a bir mektup yazmıştır. Mektubunda, 13 Kasım Tasfiyesini, bir ihtilal olarak değerlendirmiştir. Yine mektubunda, Ondörtler ile ilgili karalama kampanyasından duyduğu rahatsızlıktan bahsetmiş, Hatta kendileri için soruşturma açılmasını istemiş, suçlu buldukları takdirde de cezalandırılmalarını söylemiştir, yok eğer suçsuzlarsa da yurda dönmeleri gerektiğinden bahsetmiştir. (Utku, 2006: 22-25)

Kabibay, 2 Mart 1961'de, Talat Aydemir'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda ilk olarak yaşadığı koşullardan bahsetmiştir. Daha sonra ise Ondörtler hakkında yapılan çirkin ithamlardan bahsetmiştir. Bu ithamlarla ilgili resmi soruşturmalar yapılmasını ve eğer gerçekten suçlularsa gereğinin yapılmasını istemiştir. Bununla beraber bu suçlamaların asıl sahiplerinin: "...her devrin politika bezirgânları, menfaat grupları, bir tek kelime ile bu memleketin yüksek menfaatleri ile hiçbir ilgisi olmayan, yalnız günün rüzgârına göre yelken tutan kimse veya gruplar." olduğunu söylemiştir. Yine ithamlar içindeki, dikta heveslisi, İnönü ve Bayar'ı öldürecekleri, Rus ajanı oldukları, 147'ler olayı gibi konulardaki, haklarında çıkarılan ithamlarla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. (Metin, 2012: 294-299)

16 Mart 1961'de yine Karaman'a bir mektup yazmıştır. Bu mektubunda, Karaman'a yazdığı ilk mektubuna aykırı olarak, 13 Kasım için "facia" ifadesini kullanmıştır. Kabibay, yaşadıklarını kabul edememektedir. 13 Kasımla ilgili, eğer gerçekten suçluysak cezalandıralım, mantığındadır. Hatta bu durumla ilgili mektubunda: "Kira ile tutulmuş profesyonel hükümet

darbecileri miyiz? Ortada itham yapılmış bir suç var ki, karşılık ölüm cezasıdır.” Şeklinde ifadelerde bulunmuştur. (Utku, 2006: 26-27)

Kabibay, yine Karaman’a 21 Ağustos 1961’de bir mektup yazmıştır. Mektubunda, yine kendileri hakkında yapılan ağır ve haksız ithamlara değinmiştir. Ülkenin ve milletin menfaati için kendilerinin basit bir vatandaş olarak ülkeye dönmeyi ve gerekirse bu uğurda canlarını vermeye hazır olduklarını söylemiştir. Ayrıca mektubunda, Ondörtlere ilişkin çıkarılan yasadan bahsederek, bu yasa çerçevesinde yurda dönüş için gerekli girişimlerin yapılmasını talep etmiştir. (Utku, 2006: 30-33)

4.3.5. Numan Esin’in Mektupları

Esin, 24 Kasım 1960’ta, Dünder Taşer’e bir mektup yazmıştır. Mektubunda tasfiyenin hemen akabinde yurttan yaşanan bazı gelişmeler hakkında bilgi vermiş, bununla beraber bazı yerel gazetelerde haklarında çıkan haberler hakkında bilgi vermiştir. (Metin, 2012: 288-289)

13 Mart 1961’de, Karaman’a bir mektup yazmıştır. Mektup 5 nüsha olarak çoğaltılıp Yurdakuler, Kaplan, Karaman, Özgüneş ve Karavelioğlu’na gönderilmiştir. Mektupta 13 Kasım tasfiyesinin tamamen kanunsuz ve insanlığa aykırı olduğunu söylemiştir. Yaşanan tasfiye hadisesi ile ilgili “Şüphelere kurban verilmiş bir inkılap hareketinin sonu” ifadesini kullanmıştır. Bununla beraber, adaletin er geç yerini bulacağını söylemiştir. Esin, kendilerinin “Kan kusup kızılçık hoşafı yedim” diyeceklerini ve ıstıraplarını dile getirmeyeceklerini söyleyerek yurttan kalan arkadaşlarının, kendilerine karşı yapılan haksızlığa karşı tepki göstermesini istemiştir. (Mumcu, 1993: 213-218)

Esin, 24 Mart’ta yine Taşer’e bir mektup yazmıştır. Mektubunda, 11 Martta kendisine yazdığı mektubun kendisine geri geldiğini, bu sebeple adresini tam olarak bildirmesini istemiştir. Bununla beraber diğer arkadaşların durumları hakkında bilgi vermiştir. (Metin, 2012: 300-301)

9 Aralık 1961’de yine Taşer’e bir mektup yazmıştır. Mektubunda hasta olduğundan bahsederek, kendisinden aldığı mektuptan duyduğu memnuniyetten bahsetmiştir. Cebeli Tarık’ta oluşturmak istedikleri şatonun kâğıttan olduğunu belirtmiştir.

4.3.6. Erkanlı’nın Mektupları

Erkanlı, 28 Mart 1961’de, Karaman’a bir mektup yazmıştır. Mektubunda tasfiye sonrasında Ondörtler ve 23’ler’in birbirine düşürülmeye çalışıldığını ve bu konuda dikkatli olunmasını söylemiştir. Bunun yanında, eğer suçlularsa gereken yargılamanın yapılmasını istemiştir. Ayrıca kendileri ile ilgili yapılan iftiralara engel olunması için çalışmalar yapılmasını istemiştir. Mektubunun sonunda 27 Mayıs’ın amacından saptığını ve basit bir askeri darbeye dönüştüğünü söylemiştir. (Utku, 2006: 65-66)

19 Ağustos’ta, yine Karaman’a bir mektup yazmıştır. Mektubunda 13 Kasım’ı kendilerine yapılan bir ihanet olarak değerlendirmiştir. Yaşanan tasfiyenin her iki tarafa da yaramadığını, iki tarafa da zarar verdiğini söylemiştir. Bunun yanında, yargılanmaları yolundaki isteğini yinelemiştir. Son olarak da, yurda dönüş için gerekli izinlerin verilmesini istemiştir. (Utku, 2006: 69-72)

4.3.7. Kaplan'ın Mektupları

Mustafa Kaplan, Nisan 1961'de Dündar Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda, kendisinin hala birliğin muhafazası için çalıştığını yazmıştır. Politikanın böl parçala taktiğinin ne yazık ki kendi üzerlerinde de tuttuğundan bahsetmiştir. Mektubunun sonlarına doğru İrfan Solmazer'in istifasını haber vermiş ve görüşmek için zaman ayarlamasını söylemiştir. (Metin, 2012: 303-304)

Kaplan, 11 Kasım'da, yine Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda son gelişmelerin, yani Ondörtler arasında yaşanan sorunların, kendi itibarlarını düşürdüğünden bahsetmiştir. Ayrıca sağlık durumunun çok da iyi olmadığını söylemiştir. Yine mali açıdan da çok zor durumlar geçirdiğini söylemiş, bu sebeple yapılacak toplantılara da katılmasının çok zor olduğundan bahsetmiştir. Haberleşmenin böyle mektuplar yoluyla bir süre daha devam etmesini uygun görmüştür. Erkanlı'nın bazı hareketlerini "gafletin üzerinde" olarak değerlendirmiştir. Mektubun sonuna bir not bırakmıştır. Notta, Lahey'de bulunup bulunamayacağını kesin olmadığını söylemiştir. (Metin, 2012: 425-427)

4.3.8. Rifat Baykal'ın Mektupları

Baykal, 15 Ocak 1961'de Ondörtler'in tamamına sitemli bir mektup yazmıştır. Baykal'ın sitemi bir türlü sağlanamayan işbirliğine ve çekişmelere aittir. Toplantılarda kişilerin birbirine sarfettiği olumsuz sözlerden bahsetmiştir. Aralarına şüphe ve nifak girdiğinden bahisle, bu duruma gelme sebeplerini sıralamıştır. Gürsel'in, Ondörtler hakkında yayınladığı olumlu bildiri sonrasında, yurda dönülmemesini ve bu konudaki Türkeş'in tavsiyelerini eleştirmiştir. Çok kısa bir zaman sonra da kendisinin, sonucu ne olursa olsun, yurda döneceğini söylemiştir. Yine mektubunda kendileri için "Ondörtler stratejik bir ihtiyattır" ifadesinde bulunmuştur. (Metin, 2012: 335-336)

4.3.9. Soyuyüce'nin Mektupları.

Soyuyüce, Köksal'a bir mektup yazmıştır. Mektubunda kendisinin Türkeşçi olmadığını söylemiştir. Hatta konuyla ilgili mektubunda: "Alpaslan Türkeş hakkında ilk çıkan dedikoduyu ortaya getiren ve Alb. Tunçkanat, Bnb. Özgüneş, Alb. Sami Küçük ve diğer arkadaşlara duyuran ben değil miyim, sorun kendilerine." şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Yine mektubunda Türkeş'in, Gürsel'in yanından alınmasını da bizzat kendi teklif ettiğini söylemiştir. Son olarak ne ile suçlanıyorsa bu konuda yargılanmayı talep etmiştir. (Metin, 2012: 391-393)

4.3.10. Solmazer'in Mektupları.

Solmazer 6 Aralık 1960 tarihinde Karaman'a bir mektup yazmıştır. Mektubunda kendisinin ve arkadaşlarının, rejim normale döndükten sonra ülkeye döneceklerini ve kendilerini temize çıkarmak için gerekli tüm girişimlerde bulunacaklarını belirtmiştir. Ayrıca MBK'nin, Kurucu Meclis içerisinde yer alması fikrine "emniyet sibobu olarak görüleceği" gerekçesiyle karşı çıkmıştır. (Utku, 2006: 35-36)

Solmazer, Karaman'a, 19 Ocak 1961'de bir mektup daha yazmıştır. Bu mektubunda da, neyle suçlanıyorsa yargılanmayı, aksi halde iade-i itibarlarının verilmesini istemiştir. (Utku, 2006: 36-39)

Solmazer, seçimlerden sonra yine Karaman'a bir mektup yazmıştır. Mektubunda, senatör olan arkadaşlarını kendilerinden daha aciz ve kötü durumda gördüğünü, isterlerse yardım edebilecek kudrette olduğunu belirtmiştir. Solmazer, kendilerinin kandırıldığının ve uyutulduğunun farkına varılmamasını eleştirmiş, hâlâ aynı durumda olmalarının kendilerini derinden etkilediğini de eklemiştir. (Utku, 2006: 49-51)

Solmazer, 9 Ağustos 1963'te, Kabibay ve Taşer'e bir mektup yazmıştır. Mektubunda ülke meseleleri ile ilgili önemli şeylerden bahsetmemiş, şifreli bazı cümleler kurmuştur. (Metin, 2012: 437)

4.3.11. Karan'ın Mektupları.

Karan, 23 Mart 1961 tarihinde Karaman'a bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Karan, hiçbir zaman 13 arkadaşı gibi hayaller peşinde koşmadığını, onların benimsediği ideolojiyi benimsemediğini söyleyerek, kendisinin Ondörtler'den olmadığını söylemiştir. Hatta diğerlerinden uzun bir süre mektup almamasını da buna delalet göstermiştir. (Utku, 2006: 76)

Karan, 11 Ekim 1961 tarihinde, yine Karaman'a bir mektup daha yazmıştır. İlk mektubunun aksine, bu kez kendisini Ondörtler'den biri olarak görmeye başladığını söylemiştir. Mektubunda, 27 Mayıs'a baş verenlerin, 13 Kasım Tasfiyesi ile Ondörtler meselesini geride kalan "Yirmiüçlerin" doğurduğunu ve bir düşman kazandıklarını ifade etmiştir. Karan'a göre, 13 Kasım, 27 Mayıs ruhunun parçalanması için bir adım olmuştur. (Utku, 2006: 77-78)

Karan, 6 Ocak 1962 tarihinde, bir mektup daha yazmıştır. Mektupta Karan, suni olaylar çıkartılarak 27 Mayıs'ın gayrimeşru olduğunu iddia edenlerin temel dayanağının, 13 Kasım olduğunu belirtmiştir. Zira 13 Kasım ile ihtilalci kadroların birbirlerine düştüğünü, 27 Mayıs'ın amaç ve gayesinden uzaklaşarak bir kavga içerisine girdiğini belirtmiştir. Bu durumun halli için, 27 Mayıs'ta aynı yola baş koyanların tekrar aynı hedefte birleşmesi gerektiğini söylemiştir. (Utku, 2006: 78-79)

4.4. Ondörtler'in Yurda Dönüşleri.

13 Kasım Tasfiyesi sonrası başlayan, zoraki diplomatlık serüveni, 1962 yılına gelindiğinde sona ermeye başlamıştır. Ondörtler'in yurda dönüşü ile ilgili karar, II. Koalisyon hükümeti tarafından verilmiştir. Karara göre, yurt dışında bulunan eski komite üyelerinden arzu edenlerin, emekli olarak yurda dönebileceği açıklanmıştır. Başvuru için son tarih olarak, 1962 Kasımının sonu belirlenmiştir. (İsen, 2010: 134) İlk başvuruyu, Kabil Büyükelçiliğinde görevli Fazıl Akkoyunlu yapmıştır. Akkoyunlu'nun başvurusu, 24 Eylül 1962'de sonuçlanmıştır. Buna göre, Dışişleri Bakanlığı, Akkoyunlu'nun merkeze alınmasına karar vermiştir.²² Akkoyunlu, 6 Kasım 1962'de yurda dönüş yapmıştır. Böylece Akkoyunlu Ondörtlerden yurda kesin dönüş yapan ilk üye olmuştur. (Şahin, 2019: 310)

O tarihlerde Baykal ise zaten yurtda bulunmaktadır. Baykal da gerekli başvuruyu yapmış ve talebi kabul görmüştür.²³

Esin ise gerekli başvuruyu yaptıktan sonra, başvuru sonucunu beklemeden, 19 Kasım 1962 tarihinde, görevli bulunduğu Madrid'den yola çıkmış ve 3 Aralık 1962'de İstanbul'a varmıştır. Kendisini, eski arkadaşları ve gazetecilerden oluşan bir katile karşılamıştır. Esin o gün, gazeteci Ayhan Hüenalp'ten, Halim Menteş ve arkadaşlarının tasfiye edildiğini öğrenmiştir. (Esin, 2005:

²² Kabil Büyükelçiliği Müşaviri Fazıl Akkoyunlu'nun Merkeze Nakli (24 Eylül 1962) BCA,030.11.293.26.13

²³ Tel-Aviv Elçiliği Nezdinde Müşavir Rifat Baykal'ın Merkeze Alınması. (13 Kasım1962) BCA, 030.11.1.294.31.15.

231) Esin'in yurda dönüşü ile birlikte, kendisini birçok genç subay ziyaret etmiş ve yeni bir ihtilal teşebbüsüne taraftar olup olmadığını sormuştur. Esin bu subaylara: Böyle bir hareketinin halk tarafından onaylanmayacağını, Türkiye'nin içinde bulunduğu şartların yeni bir ordu hareketini gerektirmediğini söyleyerek. Talat Aydemir veya bir başkasının etkisinde kalarak böyle bir hareketin içine girmemeleri yönünde önerilerde bulunmuştur. (Esin, 2005: 233-234) Sonrasında ise eski bakanlardan Fazıl Şerafettin Bürge, Kasım Gülek, Nurullah Esat Sümer, Kamil Kırkoğlu ve Avni Doğan gibi isimlerle görüşmüştür. Bu görüşmeler sırasında Bürge, Esin'e, Türkeş hakkındaki fikrini sormuştur. Esin; Türkeş'in albaylar içerisinde, ihtilali en iyi şekilde anlayan ve gerekli önlemleri cesaretle alan bir kişi olduğunu belirterek, kendisinin yakında Türkiye'ye döneceğini ve ne şekilde bir yol izleyeceğini hep birlikte göreceklarini belirtmiştir. Esin ayrıca kendilerinin Türkeş'i, Atatürkçü çizgide ve düşüncede gördüklerini ve bu yolda hareket edeceğini umduklarını belirtmiştir. Bu açıklamalar karşısında Bürge: bu şekilde hareket ettikleri takdirde memlekete büyük hizmet edeceklerini belirtmiştir. (Esin, 2005: 235-236)

Türkeş, Özdağ ve Kaplan'ın başvuruları da 7 Aralık 1962'de onaylanmıştır.²⁴ Bu üç üyeden Özdağ daha başvurusu onaylanmadan 5 Aralık'ta yurda dönüş yapmıştır. (İsen, 2010: 138) Kaplan ise dönüş kararlarının 17 Aralık'ta Resmî Gazete'de yayınlanmasının ardından 23 Aralık'ta yurda dönmüştür. (Milliyet, 24 Aralık 1962)

Türkeş, başvurusu onaylandıktan sonra hemen yurda dönmeyi uygun görmemiş ve arkadaşlarıyla görüşme kararı almıştır. Başvurusu onaylanınca Beyrut'a gitmiş, burada ailesini Ankara'ya göndermiş, kendisi ise Taşer'le görüşüp İsviçre'ye gitmiştir. Türkeş, Bern, Brüksel ve Paris'te, Ondörtler'e mensup arkadaşları ile görüşmüştür. Ancak Taşer, Köseoğlu ve Soyuyüce, yurt dışında kalmak istediklerini belirtmiştir. Türkeş, yurda dönmeden hemen önce Selanik'te görevli olan Erkanlı ve Kabibay ile görüşmüştür. Görüşmede Ondörtlerin başlangıçtan beri gelen sorunları tartışılmış ancak bir neticeye varılamamıştır. Ayrıca Erkanlı ve Kabibay yurda dönmek istemediklerini belirtmiştir. (Esin, 2005: 236-237) Bütün çabalarına rağmen Türkeş, birliği sağlama yolunda bir netice alamamıştır. Sonrasında ise Esin ile beraber birkaç gün Batı Trakya Türkleri ile görüşmüş. Sonrasında ise yurda dönmek üzere yola çıkmıştır. Türkeş'e yolculuğu boyunca Özdağ eşlik etmiştir. Ancak Yugoslavya'ya geldiklerinde ikili ayrılmıştır. Türkeş Yunanistan üzerinden, Özdağ Bulgaristan üzerinden 22 Şubat 1963'te yurda giriş yapmıştır. (Turgut, 1995: 339-340; Yalçın, 2000: 83-84) Türkeş'i, M. Kaplan ve büyük bir vatandaş kitlesi karşılamıştır. Böylelikle 815 günlük sürgün hayatı sona ermiştir. (Turgut, 1995: 340-341; Yalçın, 2000: 84)

Sonrasında Türkeş İstanbul'a gelmiş ve burada bir basın toplantısı düzenlemiştir. Toplantıda kendisinin kaleme aldığı "Milli Beyanat" adlı metni okumuştur. Türkeş, bu beyanatında 27 Mayıs'ın gayesini şöyle açıklamıştır:

- 1- 27 Mayıs, hiçbir parti ve zümreye karşı yapılmamıştır.
- 2- 27 Mayıs, adi bir hükûmet darbesi değildir.
- 3- 27 Mayıs, sefalet ve yokluk içinde bulunan köylü ve halk kitlesini yeniden ayağa kaldırmak için yapılmıştır.

²⁴ Yeni Delhi Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Alparslan Türkeş'in Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). BCA, 030.11.1.295.34.2; Lizbon Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Mustafa Kaplan'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). BCA, 030.11.1.295.34.9; Tokyo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Özdağ'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). BCA, 030.11.1.295.34.3.

- 4- 27 Mayıs, şahsi ve siyasi menfaat uğruna bozulan millî birliği korumak amacıyla yapılmıştır.
- 5- 27 Mayıs, Türk Silahlı Kuvvetlerinin II. Dünya Savaşı'ndan beri ihmeline son vermek için yapılmıştır.
- 6- 27 Mayıs, topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak için yapılmıştır.
- 7- 27 Mayıs, Ülkü ve Kültür Birliği ile Kültür Dernekleri gibi kurumları kurup millî şuuru uyandırmak için yapılmıştır.
- 8- 27 Mayıs, ilmi meşale yapıp hızla kalınmak ve uzay çağına ulaşmak için yapılmıştır.
- 9- 27 Mayıs, fikri hür, vicdanı hür bir millete kavuşmak için kısacası Türk Rönesans'ını yaratmak için yapılmıştır. (Taylak, 1976: 203-208)

Türkeş, 24 Şubat'ta Ankara'ya geçmiştir. (Yalçın, 2000: 84) Talat Aydemir, kendisine bağlı olan Yalta, Ok ve Gürcan'ı, Türkeş'i Ankara girişinde karşılamak üzere görevlendirmiştir. Bu karşılaşmanın ertesi günü Aydemir, bizzat giderek Türkeş'i evinde ziyaret etmiştir. Ancak iki eski dost arasında gerçekleşen bu ziyaret bir hayli soğuk geçmiştir. Aydemir, Türkeş'in bir "büyüklük psikozu" içerisine girdiğini ve bu tavrının kendisini rahatsız ettiğini belirtmiştir. (T. Aydemir, 2010: 149) İkili arasındaki bu soğukluk 21 Mayıs Olayı'na kadar sürmüştür.

Türkeş daha yurda girmeden, arkadaşlarıyla yurt dışında görüşme trafiğindeyken, Ondörtler'e mensup üç kişinin daha yurda dönüş izni çıkmıştır. Bu kişiler: 15 Aralık 1962'de Libya'da görevli Er, 25 Aralık 1962'de Oslo'da görevli Karan ve 9 Ocak 1963'te Stockholm'de görevli Köseoğlu'dur.²⁵ Madrid'de görevli Esin'in yurda dönüş izni 8 Mart 1963'te²⁶ verilmesine rağmen izin öncesinde yurda giriş yapmıştır. Bu tarihten sonra Ondörtler'in geri kalan üyelerinden: Kabibay, Erkanlı, Köseoğlu, Soyuyüce, Solmazer ve Taşer, kendi istekleri doğrultusunda görev yerlerinde kalmışlardır. Ancak 21 Mayıs Olayı'nın yaşanmasının akabinde, Erkanlı ve Kabibay yaşanan olay ile ilgisi olduğu gerekçesiyle 22 Haziran 1963'te görevlerinden alınarak yurda çağrılmıştır.²⁷ Doğal olarak bu iki isim, yurda dönünce tutuklanacaklarını bildiklerinden, yurda dönmemişlerdir. Erkanlı'ya göre bu çağrı "İhtilalcilerin kökünü kazımaktır." ve bu nedenle ikili derhâl İsviçre'ye gitmiştir. (Erkanlı, 1972: 198-199) Erkanlı-Kabibay, sekiz ay süresince İsviçre'de pasaportsuz ve parasız olarak yaşamışlardır. Bu süre zarfında arkadaşlarından gelen yardımlarla hayatlarını idame ettirmişlerdir. İkili, 21 Mayıs yargılamalarının bitmesinin ardından, ülkeye dönüş kararı vermiştir. Buna göre, önce Erkanlı'nın, akabinde duruma göre Kabibay'ın gitmesi kararlaştırılmıştır. Erkanlı, 1 Mart 1964 tarihinde, İpsala Sınır Kapısı'ndan yurda giriş yapmıştır. Ancak hakkında bulunan tutuklama emri, 21 Mayıs davası kapanmasına rağmen devam etmektedir. Bu sebeple Erkanlı tutuklanmış ve akabinde çıkarıldığı nöbetçi mahkemenin yaptığı yargılama sonucu, Cebeci Hapishanesine gönderilmiştir. Böylece Erkanlı, hapishaneden gitmiş olduğu sürgüne yeniden hapishanede son vermiştir. (Erkanlı, 1972: 206-210)

Köseoğlu, Soyuyüce, Solmazer ve Taşer ise siyasi hayat normalleşip Ondörtler'in siyaset sahnesinde görülmeye başladığı sırada, ülkeye dönüş emri verilmiştir. Buna göre Stockholm'de

²⁵ Libya Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir Ahmet Er'in Merkeze Nakli. (15 Aralık 1962). BCA, 030.11.1.295.35.1; Oslo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Karan'ın Merkeze Nakli. (25 Aralık 1962). BCA, 030.11.1.295.35.14; Stokholm Büyükelçiliği Müşaviri Münir Köseoğlu'nun Merkeze Nakli. (09 Ocak 1963). BCA, 030.11.1.296.1.17.

²⁶ Madrid Büyükelçiliği Müşaviri Numan Esin'in Merkeze Nakli. (8 Mart 1963). BCA, 030.11.1.296.7.19.

²⁷ Brüksel ve Atina Büyükelçiliği Müşavirleri Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı'nın Merkeze Alınmaları. (22 Haziran 1963). BCA, 030.11.1.298.17.16.

görevli Köseoğlu, Roma'da görevli Soyuyüce, Lahey'de görevli Solmazer ve Bern'de görevli Taşer, 17 Nisan 1964'te resmî olarak görevlerini tamamlayıp, yurda dönüş emirlerini almıştır.²⁸ Böylece Ondörtler'in, zoraki diplomatlık serüvenleri sona ermiştir.

4.5. Ondörtler'in Siyasete Katılmaları ve Faaliyetleri

Ondörtler grubunda en ön plana çıkan isim, daha öncesinde belirttiğimiz gibi Alparslan Türkeş'tir. Türkeş, yurtdışında bulunduğu dönemde bile siyasetle iç içe olmuştur. Bu dönemde Türkiye'de yaşanan gelişmeler hakkında görüşlerini belirtmekle beraber, Ondörtler ekibini bir siyasi partiye dönüştürmek için çaba göstermiştir. Ancak önceki bölümlerde anlattığımız gibi, bu konuda birlik sağlamak mümkün olmamıştır. Diğer üyelerin bir kısmının siyasi faaliyetleri olmuştur da Türk siyasetine etki edecek derecede ses getirici olmamıştır. Ondörtlerin büyük bir kısmı yurda döndükten sonra, Türkeş'in liderliğinde siyasi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Türkeş yurtdışındayken; Vecihi Ögütçüoğlu, Fuat Azgur gibi isimlerle temasa geçmiştir. Ancak, bu faaliyetleri yaparken diğer arkadaşlarına haber vermemiştir ve bu durum kendisine karşı güvensizliğe sebebiyet vermiştir. (Er, 2003: 128) Türkeş'in siyasi faaliyetleri, yurda döndükten sonra çok daha yoğunlaşmış ve Türk siyasetine damga vuran bir isim haline gelmiştir. Türkeş'in, AP'li Saadettin Bilgiç ile görüşmeleri olmuştur. Kendisi bu parti için başkan olarak düşünülmüştür. Kuşkusuz bundaki en büyük etken, idamlara karşı çıkmasıdır. Görüşmelerle alakalı Türkeş: "Sadettin Bilgiç Bey'le birkaç defa, merhum Prof. Dr. Recep Doksat'ın evinde biraraya geldik. Daha sonra, AP'nin o zamanki Samsun il Başkanı Ercüment Basa merhum ve Sinop İl Başkanı Ayhan Bey, bana telefon ettiler. Görüşmek istediklerini söylediler. Gümüşpala'dan memnun olmadıklarını ifade ettiler. 'Siz, AP Genel Başkanlığı'nı kabul ederseniz, biz 20 gün içinde, Konya'da olağanüstü bir kurultay toplamayı düşünüyoruz', dediler. Karadeniz'deki dokuz il başkanının, kendileri gibi düşündüğünü, onlar adına telefon ettiklerini açıkladılar. Sonra merhum Ercüment Basa, telefonda aynen şöyle konuştu: - 'Kızılay'dan yanına 20 boyacı al, istersen onları da Genel İdare Kurulu Üyesi seçeriz.' Merhum Basa, yani kimi istersen, kabulümüz demek istiyordu" (Turgut, 1995: 367-368) Türkeş, bir taraftan da Huzur ve Yükseliş Derneğini kurar. Derneğe Ondörtler'den, Esin, Özdağ, Er ve Kaplan da katılır. Yine derneğe bazı Adalet Partililer ile YTP ve CMKP'li bazı partililer de katılmıştır. Türkeş, Ondörtler ekibinden derneğe katılanların, özellikle AP'li lerin derneğe katılmasına tepki gösterdiklerini söyler. Ancak 21 Mayıs olayı'nın yaşanması üzerine bu çalışmalar yarım kalmıştır. (Turgut, 1995: 367-368)

21 Mayıs olayı ile ilgili yargılamalar, 7 Haziran 1963'te başlamış ve 5 Eylül'de sonuçlanmıştır. Mahkeme, Aydemir ve altı arkadaşına idam cezası verirken, Ondörtlerden; Türkeş, Baykal, Özdağ ve Akkoyunlu beraat etmiştir. 1964'e gelindiğinde, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala vefat etmiştir. Türkeş, partinin Genel Başkanlık yarışına katılmayıp, Süleyman Demirel'e karşı, Sadettin Bilgiç'i desteklemiştir. Ancak, AP'deki yarışı, 28 Kasım 1964 günü, Süleyman Demirel kazanacaktır. 1965 yılına gelindiğinde, Bölükbaşı'nın ardından başsız kalan CKMP yöneticileri, bu sıralarda yeni bir lider arayışı içerisine girmiştir. CKMP'li Mehmet Altınsoy, Ahmet Oğuz ve İrfan Baran Türkeş'i, partilerine davet etmiştir. (Turgut, 1995: 387) Türkeş, teklifi olumlu karşılamış ve kendisiyle beraber, Özdağ ve Taşer ile birlikte 31 Mart

²⁸ Stokholm, Roma, Lahey ve Bern Büyükelçiliklerinde Müşavir Münir Köseoğlu, Şefik Soyuyüce, İrfan Solmazer ve Dündar Taşer'in Merkeze Alınmaları. (17 Nisan 1964). BCA, 30.11.1.304.11.12.

1965'te, CMKP'ye katılmıştır. Bu karara başlangıçta Er, Esin ve Kaplan tepki göstermiştir. Ancak sonrasında; Er, Akkoyunlu, Kaplan, Soyuyüce ve Esin partiye katılmıştır. Bir süre sonra Baykal ve Köseoğlu'nun da katılımıyla Ondörtler grubundan On kişi, parti üyesi olmuştur. (Turgut, 1995: 389) Ondörtler'in büyük çoğunluğunun CKMP'ye girmesi, partide kısa sürede bir canlanma yaşanmasını sağlamıştır. Parti müfettişliği görevine Esin getirilmiş ve parti teşkilatları kurulmaya başlanmıştır. (Esin, 2005: 246-247.) Gelişmeler üzerine CKMP Genel Başkanı Ahmet Oğuz istifa etmiştir. 10 Ekim 1965 Genel Seçimleri öncesinde CKMP olağanüstü kurultaya gitmiştir. Genel başkanlığa Alparslan Türkeş ve Ahmet Tahtakılıç aday olmuştur. 30 Temmuz-1 Ağustos tarihlerinde gerçekleşen olağanüstü kurultay neticesinde Türkeş 698, Tahtakılıç 516 oy almıştır. Bu sonuç ile Türkeş CKMP genel başkanı olmuştur. (Yalçın, 2000: 94-95) 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde CKMP %2,2 oy ile 11 milletvekili çıkarabilmiştir. 1965 yılında CKMP'nin teşkilatlandığı il sayısı 25 iken, bu sayı 61 il ve 435 ilçeye yükselmiştir. 1965 Kongresinde, "Dokuz Işık", olarak tanımlanan yeni doktrin, parti teşkilâtına tanıtılmıştır. Bu doktrinin, birinci boyutunu Türk-İslâm sentezi oluşturmuştur. Yaşlı'ya göre bu sentez, partiye özgü yeni bir olgu değildir. Öteden beri var olan ve günümüze kadar gelen birtakım değerlerin birleşimidir. Bu değerler birleşimi Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" formülüne dayandırılabilir. Yeni düzen, kapitalizmden ve komünizmden yüzde yüz yerli, yüzde yüz milli bir doktrin olarak Dokuz Işık tezi ortaya çıkmış ve partinin ilkeleri durumuna gelmiştir. (Yaşlı, 2008: 143)

Sağ-Sol çatışmalarının şiddetlendiği 70'li yıllarda ortaya çıkan Komando Kampları, CMKB oluşumudur. Kamplar, Komünist teşkilatlara karşı oluşturulan ilk yapılanmadır ve Ondörtler'den Taşer ve Baykal tarafından kurulmuşlardır. İlk kamp, 1968 Temmuzunda İzmir'de açılmış, Ağustos ayında ise Ankara'da Dündar Taşer'in ve İstanbul'da Mustafa Ok'un yönetiminde iki yeni kamp daha açılmıştır. 1968–1970 yılları arasında Türkiye'nin dört bir yanında komando kamplarının açılmasına devam edilmiştir. İstanbul, İzmir ve Ankara'dakilerin yanı sıra, Gaziantep, Adana, Kayseri, Mersin, Konya, Çankırı Mudanya, Tokat, Amasya, Malatya, Kars, Antalya, Samsun, Erzurum, Bursa ve Trabzon'da toplam 45 komando kampı açılmıştır. (Yaşlı, 2008: 143) Türkeş, kampların görevini şöyle açıklamıştır: "Gençlik Kolları, çeşitli sportif ve kültürel faaliyette bulunuyorlar. Bu arada, kendilerine judo da öğretiyor. Komünistler memleketi sahipsiz sanıp da sokak hâkimiyetini kuramazlar. Onların anlayacağı dilden konuşacak, memleketçi milliyetçi çocuklar vardır. Bunun için gençlerimizi, mücadeleci olarak yetiştiriyoruz. Gençlerimiz, memleket vazifelerine hazırlıklı bulunuyorlar, bulunacaklardır." (Feyizoğlu, 2000: 59) Bu faaliyetler Türkeş ve Ülkücü hareketi, komünizme karşı denge unsuru haline getirmiş ve siyasi arenadaki yerini de sağlamlaştırmıştır. 8–9 Şubat 1969 tarihinde, Adana'da toplanan Olağanüstü Büyük Kongresi ile birlikte "Milliyetçi Hareket Partisi" ortaya çıkmıştır. "Tanrı Dağı Kadar Türk, Hıra Dağı Kadar Müslüman" sloganıyla İslamiyet, partinin ideolojik temeline, zamanla daha da güçlenecek bir şekilde eklenmiştir. Bu isim kabul edildikten sonra partinin amblemi de değiştirilmiş, "Terazi" olan eski amblem yerine "Üç Hilâl" sembolü benimsenmiştir. Gençlik kollarının amblemi olarak da "Hilâl içinde Kurt" motifi benimsenmiştir. (Tekin, 2000: 232) Alparslan Türkeş'in liderliğindeki MHP'nin ideolojisi "yeni bir devlet düzeni" kurma üzerinedir. Ayrıca Türkeş "kapitalizmden ve komünizmden ayrı olan bir üçüncü yol yani 'ülkücü yolu' benimsemiştir. Yeni devlet düzeni buna göre şekillendirilecektir. (Taşer, 1979: 64) Daha önce belirtilen Dokuz Işık ilkeleri, bu yeni devlet

düzenine kavuşmak için, izlenmesi gereken yolu tarif etmektedir. MHP “milli devlet”, “milli iktidar”, “milli doktrin”, “milli sektör”, “milli ekonomi” gibi tanımlamalar kullanmayı tercih etmiştir. (Ağaoğulları, 1998: 2113) 12 Kasım 1969’da yapılan seçimlerde MHP %3.03 oranında oy toplamış, oy oranını 1965 seçimlerine göre arttırmış ancak sadece Alparslan Türkeş Adana milletvekili olarak meclise girebilmiştir. (Tuncay, 1999: 224) Türk milliyetçiliğinin temeli çok gerilere götürülebilse de, kitlesel ve organize hale gelmesi, Türkeş liderliğindeki MHP sayesinde olmuştur. MHP’nin bu denli ilgi odağı olmasında iç ve dış etkenler bulunmaktadır. İç etkenlere baktığımızda: 27 Mayıs sonrası ağırlıklı olarak AP içerisinde kümelenen milliyetçi ve muhafazakâr unsurlar, altmışların ikinci yarısından itibaren bağımsız hareket ederek, kısa sürede kitlesel bir boyut kazanmışlardır. Hal böyleyken AP’nin uygulamaları da, bu kitleleri tatmin edememektedir. Buna ek olarak, Merkez Sağ’daki parçalanma da MHP’nin işine gelmektedir. Tabiki, Alparslan Türkeş’in karizmatik kişiliğini de unutmamak gerekir. Bunlara ek olarak, dünyadaki Komünizm-Kapitalizm çekişmesinin ülkemize yansıdığı, sağ-sol çekişmeleri de, MHP’nin önemini arttırmıştır. Hatta Kapitalist devletler, Türkiye’deki sol hareketler ya da Komünizm tehlikesine karşı, MHP’yi denge unsuru olarak görmüşler, hatta zaman zaman destek de vermişlerdir, bu da MHP’nin öne çıkmasındaki dış faktördür. Türkeş karşıtlarının, onu ABD ajanı, ülkücü hareketi de dış destekli bir faaliyet olarak gösterirkenki iddialarına delil olarak, bu dış desteği göstermişlerdir. Gelişmelere Türkeş ve MHP açısından baktığımızda partinin eylem ve söylemlerinde, Komünizm kadar Kapitalizmin de karşısında olduğunu, her ikisinin de aynı derecede tehlikeli olduğunu görmekteyiz. Türkeş, milli ve bağımsız bir devleti amaçlamaktadır. Türkeş’in vurgu yaptığı ‘Milli Devlet’ olgusu, siyasal bağımsızlığın yanında, ekonomik alanda da kapitalist sistemden daha adaletçi ve daha devletçi bir yapıyı savunmuştur. Ancak bu söylemlerden ziyade, komünizm tehdidi ve sol terör, MHP’ye kitlesellik kazandırmıştır. Bu kitleselliği destekleyen ve tabana yayan diğer bir unsur ise İslami söylemlerin etkili şekilde kullanılabilir olmasıdır. Türkeş, İslam’ı, Türklüğün vazgeçilmezi olarak kabul etmiştir. Bu süreçte şunu da belirtmek gerekir ki, sağ iktidarlar ve askerlerin önemli bir kısmı, devletin ve rejimin sivil koruyucuları olarak gördükleri milliyetçi unsurları, bazen açıktan, bazen de el altından desteklemiştir. Türkeş’in liderliğindeki MHP ve Ülkücü Hareket, 12 Mart Muhtırasından sonraki dönemde de, Türk siyasetindeki sol-komünist yapılanmalara karşı, denge unsuru vazifesini görmüştür. Ülkücü hareketin en büyük yakınmalarından biri, kendilerinin devlet tarafından kullanılıp, 12 Eylül sonrasında ise bir kenara atılmalarıdır. Şurası muhakkaktır ki Türkeş, ölümüne kadar Türk siyasetindeki önemli konumunu hep muhafaza etmiştir.

Türkeş tarafında bu gelişmeler yaşanırken TİP, Ondörtlerden Esin ve Karan’a, partilerine girme davetinde bulunmuştur. Ayrıca CHP de; Erkanlı, Kabibay, Solmazer, Kaplan ve Esin’e partilerine girme teklifinde bulunmuştur. (Esin, 2005: 245) Erkanlı, Kabibay ve Solmazer, CHP’den gelen teklifi olumlu karşılamıştır.

4.6. Ondörtler’in Kısa Özgeçmişleri

4.6.1. Ahmet Er

Asker, Jandarma Yüzbaşı emeklisi, 27 Mayıs müdahalecilerinden, siyasetçi, MBK üyesi, şair ve yazar. 1927’de Manisa’nın Akhisar ilçesine bağlı Sünnetçiler Köyünde dünyaya gelmiştir. Baba adı Şevket, anne adı Hüsnüye’dir. İlkokulu doğduğu köyde, ortaokulu Akhisar’da bitirdi.

Sonrasında Bursa Işıklar Askeri Lisesini kazandı. Buradan 1947’de mezun oldu. Daha sonra ise Kara Harp Okulu’nu kazandı. Okul yıllarında Alparslan Türkeş ile tanıştı. 1950 yılında Teğmen rütbesi ile mezun oldu. (Er, 2003: 10-13)

Er, 27 Mayıs müdahalesine yüzbaşı rütbesiyle katılmıştır. Daha sonra ise MBK üyeliği yapmıştır. 13 Kasım tasfiyesi ile Libya Büyükelçiliği Devlet Müşavirliği adı altında Bingazi’ye sürgün edilmiştir. Yurda döndükten sonra Türkeş’le beraber CMKB’ye girmiştir. Partinin isminin MHP’ye dönüşmesiyle beraber partinin Genel Başkan Yardımcılığı görevini yapmıştır. Bu görevi 12 Eylül Askeri müdahalesine kadar yapmıştır. 12 Eylül müdahalesi sonrası bir süre hapse girmiştir. Hapisten çıkınca bir süre siyasetten uzak kalmış, 1992’de ise Merhum Muhsin Yazıcıoğlu’nun kurduğu BBP’ye katılmıştır. Bu partide de uzun yıllar Genel Başkan yardımcılığı görevini yerine getirmiştir.

Er, 29 Mayıs 2017 tarihinde memleketi Manisa’da vefat etmiştir. Geride, Adımı Siz Koyun (şiirler kitabı), Göçmen (piyes), Meçhul Süvari (senaryo), Hürriyet Yağmuru (şiir kitabı), Hatıralarım, Hak Dostları, Medeniyetlerin Doğuşu ve Çöküşü, Ne Sünnidir Ne Alevidir Benim Halim, Dinim İslam Ehl-i Sünnettir Benim Yolum, eserlerini bırakmıştır. Er’in eserleri içinde “Göçmen” adlı piyesi önemlidir. Bu eser 1951’de Bulgaristan’dan Türkiye’ye iltica eden, üç yüz bin Türk’ün cefasını anlatan üç perdelik bir eserdir. Eser, Türkiye’de “yüz milli Piyas”ın içinde yer almıştır. 1957’de Milli Savunma Bakanlığı tarafından açılan Radyofonik Temsil Yarışmasında, Kosova Meydan Muharebesi’ni konu alan “Meçhul Süvari” adlı radyofonik temsili de ödüle layık görülmüştür.²⁹

4.6.2. Ali İrfan Solmazer

1925 yılında, Blikisir’in Gönen ilçesinde dünyaya gelmiştir. Tam adı Ali İrfan Solmazer. Baba adı Yusuf Ziya, anne adı Lütfiye’dir. Askeri Muamele Okulunu bitirerek teğmen rütbesiyle Türk Silahlı Kuvvetlerinde görev aldı. 27 Mayıs öncesinde kıdemli personel yüzbaşı olarak görev yapmış, 27 Mayıs’ın akabinde ise MBK üyesi olmuştur. Askeri müdahalede, Ankara’da Orduevi’nin denetim altına alınması ve Demokrat Partili İçişleri Bakanı Namık Gedik’in tutuklanması gibi görevleri ifa etti. Millî Birlik Komitesi üyesi oldu. Demokrat Partili yöneticilerin Yassıada’ya nakli sonrasında gelen suikast ve kaçırma ihbarlarının değerlendirmesi için kurulan, Kontrol Koordinasyon Emniyet Servisi, isimli birimde, Orhan Kabibay, Numan Esin ve Suphi Karaman ile birlikte görev aldı. (Onuş, 2003: 54) 13 Kasım 1960 tarihinde, Millî Birlik Komitesi’nin parçalanması üzerine Ondörtler’den biri olarak “Hükümet Müşaviri” olarak Lahey’e sürgüne gönderildi. Türkiye’ye döndü ancak, Türkeş ve arkadaşları ile beraber hareket etmedi. 1965 seçimleri öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’ne katıldı. Seçimlerde Tokat milletvekili seçildi. 28 Nisan 1967’de, CHP’nin 18. Kurultay’ında partinin resmi görüşü olarak Ortanın solunun kabul edilmesi üzerine, partide yaşanan tartışmaların ardından, Turhan Feyzioğlu’nun liderliğinde bir grup milletvekili ve senatörle beraber CHP’den istifa etti ve 12 Mayıs 1967’de kurulan Güven Partisi’ne katıldı. İrfan Solmazer’in adı, daha sonra 12 Mart darbesi sırasında da duyuldu. Ayrıca ismi, 12 Mart’tan önce başarısız bir darbe girişiminde bulunan 9 Mart cuntasıyla birlikte anıldı. Genç Deniz subaylarıyla cunta kurmak

²⁹ <https://www.timeturk.com/ahmet-er-kimdir/biyografi-813187>, Erişim tarihi: 26.08.2022)

suçlamasından, idam talebiyle yargılandı. Bir süre Kartal Maltepe Askeri Cezaevinde tutuklu kaldı. Birlikte yargılandıkları arasında Sarp Kuray, Ali Kırca gibi günümüzün bazı ünlüleri de vardı. Ancak diğer sanıklarla birlikte, onun aleyhindeki dava da bir sonuca ulaşmadı. İrfan Solmazer, 12 Mart 1971 askeri muhtırasından sonra, “Devlet bütünlüğünü bozmak gayesi ile gizli örgüt kurma” suçlamasıyla, sıkıyönetim mahkemesinde yargılandı. Yargılanması sürerken yurtdışına çıktı ve yurtdışında bulunduğu sırada sonuçlanan davada beraat etti. Sonrasında siyaseti bırakarak Mersin’e yerleşti. 1989 yılından, ölüm tarihi olan 25 Ekim 2008’e kadar, Mersin Deniz Ticaret Odası’nın Başkanlığı görevini yürütmekteydi. (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 1632)

4.6.3. Alparslan Türkeş

25 Kasım 1917’de Lefkoşe’de doğdu. Babası Koyunoğlu ailesinden Tuzlalı Ahmed Hamdi Bey, annesi Fatma Zehra Hanım’dır. 1933’te ailesiyle birlikte İstanbul’a gitti. Aynı yıl Lefkoşe’li İzmir milletvekili Hüseyin Sırrı Bellioğlu’nun yardımıyla geçici olarak Kuleli Askerî Lisesi’ne kaydoldu, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilince, askerî liseye aslî kaydı yapıldı. 1936’da Kuleli Askerî Lisesi’ni tamamladı. 1938’de Harp Okulu’nu bitirdi. 1939’da piyade asteğmeni olarak Atış Okulu’na girdi ve teğmen rütbesiyle mezun oldu. Refik Yurtsever’in yeğeni Muzaffer Hanım ile 1940 yılı başında evlendi. Gelibolu’da 58. Piyade Alayı 5. Bölük komutanlığına tayine dildi. Balıkesir Edincik, Erdek, Marmara adasında görev yaptı. Türk Tarihi ve Türk büyüklerine oldukça merakı olan ve bu konularda öğrenmeye çok istekli bir subay olarak tanındı. Bunda, Kıbrıs’ta İngiliz kraliyet yönetimini yakından tanınmasının da rolü vardır. Ziya Gökalp’in, Türkçülüğün Esasları, adlı eserinden hayli etkilendi; bilhassa Nihal Atsız’ın eserleri ve tarihî yazıları kendisini yönlendirdi. 1944’te üsteğmen iken, Nihal Atsız, Orhan Şaik Gökyay gibi Türkçüler’le birlikte “İrkçılık Turancılık” davasında yargılanınca, dokuz ay on gün hapis cezası aldı ve Tophane Askerî Cezaevi’nde kaldı. 1945’te Askerî Yargıtay kararıyla beraat etti ve tekrar ordudaki görevine başladı. 1955’te Harp Akademisi’nden mezun oldu. Amerika Birleşik Devletleri’ne gönderildi, Orada Amerikan Harp Akademisi’ni ve Piyade Okulu’nu bitirdi. 1955-1957 yıllarında Washington’da NATO Daimi Komitesi’nde, Türk Genel Kurmayını temsil heyetinde çalıştı. 1959’da Almanya’da Atom ve Nükleer Okulu’na staja yollandı. Buradaki eğitiminin ardından albaylığa yükseltildi ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı NATO Şube Müdürlüğü’ne getirildi. 27 Mayıs 1960’tan bir süre önce, Elazığ’dan Ankara’ya tayin dildi. Albay Talat Aydemir’in önerisiyle, otuz sekiz kişilik Millî Birlik Komitesi üyeleri arasında yer aldı. 27 Mayıs 1960 sabahı, askeri müdahale bildirisini radyodan duyurduktan sonra adı sıkça duyulmaya başlandı ve daha çok tanındı. Müdahalenin ardından başbakanlık müsteşarlığı yaptı. Bir süre sonra Millî Birlik Komitesi içinde görüş ayrılığı baş gösterdi. 13 Kasım 1960’ta Millî Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, bir bildiri yayımlayıp, Millî Birlik Komitesi’ni feshetti. Yeni kurulan Millî Birlik Komitesi’ne, içlerinde Türkeş’in de bulunduğu ve “Ondörtler” denilen, ülkenin yönetiminde köklü değişiklikler yapılarak iktidarın seçimlerle sivillere bırakılmasını istemeyen on dört subaya yer verilmedi. Bu operasyonla, Türk Silâhlı Kuvvetleri’nden, önce emekliye sevk edildi, sonrasında Hindistan Yeni Delhi’ye Müşavir olarak görevlendirildi. Burada iken Cemal Gürsel’e gönderdiği bir mektupla, yargılanmakta olan Adnan Menderes ve Demokrat Parti ileri gelenlerinin idam edilmemesini istedi. Yirmi beş ay sonra 23 Şubat 1963’te, Yunanistan üzerinden Türkiye’ye döndü. Adalet Partisi’ne katılmayan Türkeş,

milliyetçi grupları toplamak için, 2 Mayıs 1963'te, Türkiye Huzur ve Yükselme Derneği'ni teşkil etti. Yeni bir müdahale girişimi içinde bulunan Talat Aydemir ve Fethi Gürcan ile temas sağladı. (TDV islam ansk 615-616) Aydemir ile liderlik meselesinde anlaşamayan Türkeş, 21 Mayıs Harekâtı'na destek vermemiştir. Hatta Aydemir'in müdahale için harekete geçtiğini öğrenince, Hasan Dinçer aracılığıyla, Başbakan İnönü'yü haberdar etmiştir. 21 Mayıs Olayları sonrasında Türkeş, olaylarla ilgisi bulunduğu gerekçesiyle tutuklanmış ancak yapılan yargılama sonucu beraat etmiştir. (Maraşlı, 2010: 18) Türkeş, hapisten çıktıktan sonra 9 arkadaşıyla, 1965 yılında CKMP saflarında siyasete başlamıştır. (Yalçın, 2000: 98-101) 1 Ağustos 1965'te gerçekleşen kurultay neticesinde Türkeş, CKMP genel başkanı olmuştur. Aynı yıl yapılan seçimde, Ankara milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. (Yalçın, 2000: 94-96) Böylelikle Türkeş, aktif siyasete adım atmıştır.

1966 yılında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimi için, Org. Cevdet Sunay'ın rakibi olarak aday olmuştur. Kendisi adaylığa gerekçe olarak: "Cumhurbaşkanlığına giden yolun Genel Kurmay Başkanlığından geçeceği yolunda bir teamül başlangıcı, demokratik rejimin temel ilkelerine uygun düşmeyecektir." söylemiştir. Ancak, 461 oy ile Sunay 5. cumhurbaşkanı olmuştur. (Yalçın, 2000: 98-101)

Türkeş ve partisi için 1969 yılı Adana Kongresi, bir dönüm noktası olmuştur. Bu kongrede partinin ismi "Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), partinin amblemi ise "üç hilal" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca gençlik kolları için "hilal içinde kurt" amblemi benimsenmiştir. Akabinde Türkeş, partisinin ideolojisini "9 Işık Doktrini" ve "Türk İslam Sentezi" üzerinde şekillendirmiştir. İşte bu tarihten sonra Türkeş ve MHP, bugünkü siyasi hayatta hissedilen imajını kazanmaya başlamıştır. (Yalçın, 2000: 107-109) Türkeş artık "Başbuğ" olarak anılmıştır. Türkeş ve partisi 1975 ve 1977'de olmak üzere iki defa hükümet ortaklığı kurmuştur. 1975'de Demirel liderliğinde Adalet Partisi (AP), Milli Selamet Partisi (MSP), Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ve MHP'den oluşan "Milliyetçi Cephe Hükümeti" kurulmuştur. Bunu takiben yine Demirel liderliğinde AP, MSP ve MHP'den müteşekkil "II. Milliyetçi Cephe Hükümeti" kurulmuştur. Türkeş ve partisinin bu yükselişi 12 Eylül 1980 Darbesi ile son bulmuştur. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra bir müddet nerede bulunduğu tespit edilemedi. Bunun üzerine Millî Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren, üç parti liderinin teslim olduğunu, Türkeş'in de teslim olmasını, aksi halde suçlu duruma düşeceğini ifade eden bir bildiri yayımladı. Bildirinin ardından O da teslim oldu. 9 Nisan 1985'e kadar dört buçuk yıl tutuklu kaldı ve idam cezasıyla yargılandı, ancak beraat etti. (TDV islam ansk: 616) Türkeş, Ecevit, Demirel ve Erbakan gibi parti liderleri ile birlikte tutuklanmış ve siyaset sahnesinden uzun süreliğine uzaklaştırılmıştır. (Yalçın, 2000: 111-113) Cezaevinde iken dışarda bulunan arkadaşlarına talimat vererek, 1983 yılında Muhafazakâr Parti'yi kurdurtmuştur. Bu parti 1985 yılındaki kongresinde Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adını almıştır. Aynı yıl Türkeş cezaevinden çıkmış ancak siyaset yasağı olması sebebiyle iki sene daha beklemek zorunda kalmıştır. 1987 yılında siyaset yasağının kalkmasıyla birlikte MÇP'nin başına geçmiştir. Ardından 12 Eylül yönetiminin feshettiği siyasi partilerin yeniden açılmasına izin verilmesiyle birlikte partinin ismi MHP'ye dönmüştür. 24 Ocak 1993'te yapılan olağanüstü Kongre ile MÇP, MHP adını almış ve yeniden üç hilalli sembol kullanılmaya başlanmıştır. (Yalçın, 2000: 122-126) MHP, 1995'teki seçimlerde meclis dışında kaldı. Türkeş ölümüne kadar partisinin başında kalmıştır. Türkeş 4 Nisan 1997'de vefat etti.

Eserleri: Temel Görüşler (İstanbul 1976). Yeni Ufuklara Doğru (İstanbul 1988), 1944 Milliyetçilik Olayı (İstanbul 1992). 12 Eylül Adaleti: Savunma (İstanbul 1994). Gönül Seferberliğine (İstanbul 1994). Dokuz Işık ve Türkiye (İstanbul 1994). Sistemler ve Öğretileri (İstanbul 1995). 27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler (İstanbul 1996). Bunalımdan Çıkış Yolu (İstanbul 1996). Türkiye Meseleleri (İstanbul 1996). Kahramanlık Ruhu (İstanbul 1996). Milli Doktrin 9 Işık (İstanbul 1999). Dış Meselemiz (İstanbul 2000). (TDV islam ansk: 616)

4.3.4. Dünder Taşer

15 Mayıs 1925 Gaziantep doğumludur. Ailesi Gaziantep'in köklü ailelerinden olup "Bedesten Şeyhizadeler" olarak bilinmektedirler. Baba adı Abdulkadir Kamil, anne adı Fatma Aliye'dir. Vukuatlı nüfus kayıt örneğinde; kendisinin "Daşar", eşi ve çocuğunun ise "Taşar" soyadını taşıdığı belirlenmiştir. Eşi Asuman Taşar'ın, Gaziantep 2. Asliye Hukuk Hâkimliği'nin, 26.04.1977 tarihli ve 206 sayılı kesinleşen Kararı ile soyadında tashih yaptırdığı, Gaziantep Şahinbey Nüfus Müdürlüğü tarafından düzenlenen, 06.01.1993 tarihli vukuatlı nüfus kayıt örneğinde düşülen notta görülmüştür.³⁰ Taşer, ilk ve Ortaokulu Gaziantep'te tamamladıktan sonra, Askeri lise sınavlarını kazanmıştır. Buradan harp okuluna geçmiş ve Tankçı Asteğmen olarak mezun olmuştur. 1944'te Türkeş'le beraber, Irkçılık-Turancılık, davasında yargılanmış ancak beraat etmiştir. (Maraşlı, 2010: 24) 27 Mayıs Askeri Müdahalesine, Tankçı Binbaşı iken katılmış ve sonrasında oluşturulan 38 kişilik I. MBK'nın üyeliğini yapmıştır. 13 Kasım Tasfiyesiyle, Fas'ın Rabat şehrine gönderilmiştir. (Kösoğlu, 2003: 14) Yurda döndükten sonra Türkeş'le birlikteliği sürdürmüştür. Onunla beraber CKMP'ye girmiş, Genç Ülkücüler Teşkilatı ve Ülkü Ocakları'nı kurmuştur. Dünder Taşer, Millî Hareket, Töre ve Devlet gibi dergilerde yayımladığı politik yazılarını, Mesele adlı kitabında toplamıştır. Hakkında Nevzat Kösoğlu'nun 2010'da çıkan, Dünder Taşer, adlı bir eseri vardır. Ziya Nur Haksun da Taşer hakkında Dünder Taşer'in Büyük Türkiye - Osmanlı Devlet Anlayışı, adlı bir eser yazmış, eserin yeni baskısı 2018'de yayımlanmıştır.³¹ 13 Haziran 1972'de biraz da şüpheli görünen bir trafik kazasıyla hayatını kaybetmiştir.

4.3.5. Fazıl Akkoyunlu

1911 yılında, Yozgat'ta dünyaya gelmiştir. İlk ve Orta öğrenimini Yozgat'ta tamamladıktan sonra, Askeri Lise sınavlarını kazanmıştır. Harp okulunu bitirdikten sonra Subay olarak göreve başlamıştır. 27 Mayıs öncesinde Yarbay rütbesiyle, Genelkurmay Başkanlığı Kışla Komutanlığı Harekât Eğitim subayı olarak görev yapmıştır. Akabinde 27 Mayıs Harekâtı'nda yer almış ve MBK'nın 38 üyesinden birisi olmuştur. (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 1627) 13 Kasım Tasfiyesi ile Afganistan'ın Kabil Şehrinde görevlendirilmiştir. Yurda dönmek için başvuruyu ilk yapan o dur. 6 Kasım 1962 tarihinde yurda dönmüştür. (İsen, 2010: 134) 21 Mayıs olaylarıyla ilgisi olduğu gerekçesiyle tutuklanmış ancak soruşturma sonucunda serbest bırakılmıştır. (Turgut, 1995: 387) Akkoyunlu, bir süreliğine Türkeş ile beraber CMKP, saflarına katılıp siyaset yapmışsa da sonrasında siyaseti bırakıp Ticaretle uğraşmıştır. 12 Şubat 1976'da Ankara'da vefat etmiştir.

³⁰ <https://www.biyografya.com/biyografi/8126>. Erişim tarihi: 28.08.2022.

³¹ <https://www.biyografya.com/biyografi/8126>. Erişim tarihi: 28.08.2022.

4.3.6. Hasan Münir Köseoğlu

1922 yılında Sakarya'nın Sapanca ilçesinde dünyaya gelmiştir. Askerî Lise, Deniz Harp Okulu ve Deniz Harp Akademisini bitirip kurmay subay olmuştur. (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 1620) Köseoğlu, askeri müdahale öncesi Kurmay Binbaşdır. 27 Mayıs Askeri Müdahalesine katılmış ve müdahale sonrası oluşturulan 38 kişilik I. MBK üyeliği yapmıştır. (Turgut, 1995: 200-201) Tasfiyeyle, İsveç'in başkenti Stockholm'e sürgün edilmiştir. 1964'te yurda dönmüş ve Türkeş'in yanında CKMP saflarına katılmıştır. (Turgut, 1995: 389) 1968'de partisinden istifa etmiş, 1977'de ise Türkeş'in MHP'sine katılmıştır. Köseoğlu At sahipliği de yapmış hatta 1978'de Türkiye Jokey Kulübü asli üyesi olmuştur. 19 Mart 2002 tarihinde vefat etmiştir.

4.3.7. Mehmet Muzaffer Karan

Karan, 1916 İstanbul doğumludur. İlk ve Orta öğrenimini bitirdikten sonra Askeri lise sınavlarını kazanmıştır. Sonrasında ise Harp okulunu bitirip, Subay olarak göreve başlamıştır. 27 Mayıs müdahalesine katıldığında rütbesi Kıdemli Binbaşdır. İhtilal sonrası oluşturulan I. MBK üyeliği yapmıştır. 13 Kasım Tasfiyesiyle Norveç Oslo'ya sürgün edilmiştir. 1962 yılında yurda dönüş yapmıştır. 1963 seçimlerinde Sakarya ili Kocaeli bucağından, Belediye başkanı olarak seçilmiştir. (Milliyet, 20 Kasım 1963) Karan, başkan seçiminden sonra bir yıl dolmadan görevinden istifa etmiştir. (Milliyet, 6 Ağustos 194) 1965 yılında TİP'e katılan Karan (Milliyet, 28 Mayıs 1965) burada da fazla kalmayarak ertesi yıl CHP'ye katılmıştır. (Milliyet, 29 Ekim 1966) CHP, saflarında da uzun süre kalmayan Karan, bir süre sonra bu partiden de ayrılarak siyasi arenadan da ayrıldı. Karan 2006 yılında vefat etmiştir. (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 1629)

4.3.8. Mehmet Orhan Kabibay

1918 İstanbul doğumludur. 1949'da Harp Okulunu; 1959'da da Harp Akademisini bitirmiştir. Kurmay Subay olarak TSK'ya çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Kore savaşına katılmıştır. Daha Harp Akademisinde iken Ordu içinde ihtilalci oluşum faaliyetlerinde bulunmuştur.³² Dünder Seyhan ile beraber ihtilal örgütü oluşturmuştur. 1960'ta Genelkurmay Başkanlığı CEMTO merkezinde görevliydi. 27 Mayıs 1960 Müdahalesine, İstanbul'da Birinci Ordu Karargâhı Harekât Başkanlığında görevli olduğu sırada katıldı. Bu sırada rütbesi yarbay'dır. Sonrasında oluşturulan 38 Kişilik MBK'da görev almıştır. 13 Kasım Tasfiyesi ile önce Kanada'nın Ottawa şehrine sürülmüş, ancak Kanada makamlarının uygunluk vermemesi üzerine Brüksel'e gönderilmiştir. (Örtülü, 1966: 56) Kabibay, Türkeş'le sürekli çekişme ve liderlik yarışı içinde olmuştur. Ondörtler'in bölünmesinden sonra Sekizler adlı grubun liderliğini yapmıştır. (Er, 2003: 124) Yurtdışındayen, 22 Şubatçı'larla temaslarda bulunmuştur. Hatta bu grubun liderliğini amaçlamış ancak Talat Aydemir buna müsaade etmemiştir. (T. Aydemir, 2010: 143-144) 1964'de yurda dönen Kabibay, CHP'ye katılmıştır. 1965 seçimlerinde, CHP Sivas Milletvekili olarak Meclise girmiştir. (Erkanlı, 1972: 232-233) 1969 Seçimlerinde ise İstanbul'dan Milletvekili olarak seçilmiştir. Ecevit ile İnönü çekişmesinde İnönü'nün yanında durmuştur. 12 Mart sonrasında CHP grup başkan vekili olmuş, bu görevi 5. Olağanüstü Kurultaya kadar devam etmiştir. Ecevit'e karşı CHP'nin "göbekçiler" olarak adlandırdığı grupta yer almıştır. Ardından

³² <https://www.biyografya.com/biyografi/9044>. Erişimi Tarihi: 29.08.2022.

Kemal Satır ile Cumhuriyetçi Güven Partisi'ni (CGP) kurmak üzere CHP'den ayrılmıştır. (Hekimoğlu, 1975: 17)

Kabibay bir taraftan siyasetle iç içeyken bir taraftan da Ordu içinde cuntacı oluşumlar içinde bulunmuştur. Ordu içinde “Kabibay Cuntası” ismiyle bir cunta kurmuştur. Bu oluşuma: Solmazer, Esin gibi Ondörtler mensupları yanında; Cemal Madanoğlu, Mucip Ataklı ve Talat Turhan gibi eski 27 Mayısçılar da katılmıştır. Cunta, Dev-Genç liderleriyle de temas kurmuştur. Amaç ilerici-sol bir darbe yapmaktır. Ancak 12 Mart öncesinde geri çekilmişlerdir. Sonraki yıllarda da ordu içinde gizli faaliyetlerde bulunduğuna yönelik çok iddialar vardır. Hatta kendisinin Kenan Evren'le bile temas halinde olduğu iddialar arasındadır. Kabibay 24.07.2002 tarihinde Mersin'de vefat etmiştir. (Milliyet, 25 Temmuz 2002)

4.3.9. Mustafa Kaplan

Mustafa Kaplan, 1923 yılında Yunanistan'ın Drama şehrinde doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimi sonrası sırasıyla önce Harp Okulu, akabinde ise Harp Akademisini bitirerek Kurmay subay olmuştur. 27 Mayıs Askeri müdahalesine Ankara'dan katılmıştır. O sırada rütbesi yarbay'dır. Müdahale sonrası oluşturulan 38 kişilik MBK'ya katılmıştır. Tasfiye sonrası Lizbon'a sürgün edilmiştir. (Maraşlı, 2010: 22) 23 Aralık 1962 tarihinde yurda dönmüştür. (Milliyet, 24 Aralık 1962) Türkeş'e yakınlığı ile bilinen Kaplan, Türkeş ile birlikte CKMP saflarına geçen 10 kişiden birisidir. (Turgut, 1995: 389) CKMP'nin Parti Genel Sekreterliğini yapmıştır. 1968 yılında ise hem partiden hem de aktif siyasetten ayrılmıştır. (Milliyet, 17 Ekim 1968) 26 Haziran 2017 tarihinde 94 yaşında vefat etmiştir.

4.3.10. Muzaffer Özdağ

Aslen Kumuk-Kıpçak kökenli bir ailenin çocuğu olan Muzaffer Özdağ, 15 Nisan 1933 tarihinde Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde doğdu. Babası Maliye memuru Kerim Özdağ, annesi ev hanımı Nuriye Özdağ'dır. 1950'de Kuleli Askeri Lisesini, 1952'de Kara Harp Okulunu birincilikle bitirmiştir. 1953-54 yıllarına Meslek Hazırlama sınıfını ve Piyade Okulunu birincilikle bitirmiştir. 1956'da, Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki hukuk eğitimini tamamlamıştır. Kıt'a hizmetinde yoğun bir savaş eğitimi sürdürürken, Ordu kurumu ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonu üzerinde de çalışan Muzaffer Özdağ, Kara Harp Akademisinden 1960 yılı Mayıs ayında, Cumhuriyet döneminin en genç kurmay subayı olarak mezun olmuştur. Muzaffer Özdağ, üsteğmen rütbesinde Harp Akademisi öğrencisi iken, 27 Mayıs 1960 müdahalesinin planlama ve icrasında ön safta yer almıştır. 27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra oluşturulan Milli Birlik Komitesi'nin de en genç üyesi olmuştur. Milli Birlik Komitesi için Yüzbaşı Numan Esin ile birlikte geçici anayasa ve iç tüzüğü hazırlamıştır. Milli Birlik Komitesi Başkanlık divanı üyesi ve basın sözcüsü olarak görevlenmiştir. 13 Kasım Tasfiyesi ile beraber Tokyo'ya sürgün olarak gönderilmiştir. Türkeş'e yakınlığı ile bilinir. Ondörtler'in bölünmesinden sonra da Türkeş'in yanında olmuştur. 5 Aralık 1962'de Türkiye'ye gelmiştir. (İsen, 2010: 138) dönüşü 7 Aralık 1962'de resmen kabul edilmiştir.³³ 21 Mayıs Olayları gerekçesiyle Türkeş, Baykal ve Akkoyunlu ile beraber yargılanmış ve nihayetinde beraat etmiştir. (Turgut, 1995: 387) Ardından Türkeş ve

³³ Tokyo Büyükelçiliği Nezdinde Müşavir, Muzaffer Özdağ'ın Merkeze Alınması. (07 Aralık 1962). BCA, 030.11.1.295.34.3.

diğer 9 arkadaşı ile birlikte CKMP saflarında siyasete atılmıştır. (Turgut, 1995: 389) 1965 yılında yapılan seçimde Afyon Milletvekili olarak parlamentoya giren Muzaffer Özdağ TBMM'ye sunduğu layihalarla, bütün partileri gençliğin sürüklendiği ideolojik buhran, örtülü saldırı ve bölücü ihanet tehdidi konusunda uyarmıştır. 1969 Adana Kongresi'nden sonra Türkeş ile yollarını ayırmış ve partiden istifa etmiştir. Bununla beraber 69 seçimlerine de katılmamıştır. 1971'e gelindiğinde ise aktif siyaseti bırakıp Avukatlık yapmaya başlamıştır. Muzaffer Özdağ, Türkiye-Azerbaycan Dostluk Derneğini kurmuş ve başkanlığını yapmıştır. Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin gelişmesi için çalışmıştır. Bu tarihten sonra Muzaffer Özdağ strateji, jeopolitik, güvenlik bilimleri, Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği ile ve Türk Kültürü ile ilgili ilmi çalışmalara yönelmiştir. Yapmış olduğu strateji ve jeopolitik çalışmaları ile Türkiye'de bilimsel anlamda strateji ve jeopolitik bilinç ve bilginin oluşmasına katkı veren Muzaffer Özdağ, strateji ve jeopolitik ilkelerinin, Türkiye ve Türk Dünyası'nın meselelerinin anlaşılması ve kullanılmasının da öncülüğünü yapmıştır. 4 Şubat 2002'de geçirmiş olduğu beyin kanaması sonucunda hayata veda etmiştir.

Eserleri: Türklük ve İslamiyet, Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, Örtülü İstila ve Psikolojik Savaş, Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği, Milli Güvenlik Yazıları. Devlet Notları, Türk Aleviliğini Yükselişi, Stratejik Düşüncenin Sivil ve Askeri Hayatta Kullanılması, Milli Bütünlük ve Güvenliğimiz, Göreve Çağrı.³⁴

4.3.11. Numan Sabit Esin

Esin, 18 Ekim 1929 Çanakkale Biga doğumludur. İlk ve Orta öğrenimini Biga'da tamamladıktan sonra, Bursa Askeri Lisesi'ni kazanmıştır. Sonrasında Harp okulunu kazanmıştır. Esin, daha o yıllardan itibaren politika ile ilgilenmiştir. Okul yıllarında Hüseyin Nihal Atsız, Remzi Oğuz Arık, Necdet Sancar gibi Türkçü-Turancı isimlerle tanışmıştır. Ayrıca Orkun dergisinde "Zeybekoğlu" imzasıyla yazılar yazmıştır. (Esin, 2005: 58-59) Daha sonra Harp Akademisi yılları başlamıştır. Burada iken Türkeş tarafından ihtilal örgütüne katılma daveti almıştır. (Esin, 2005: 95-97) Esin'in, Türkeş ile olan birlikteliği müdahale öncesi ve sonrası süreçte de devam etmiştir. 27 Mayıs Müdahalesi'ne, İstanbul'da Birinci Ordu Karargâhında Harekât Başkanlığında, Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle katıldı. Sonrasında oluşturulan MBK'nın 38 üyesinden biridir. MBK Geçici Anayasasını, Özdağ'la birlikte hazırlamışlardır. 13 Kasım Tasfiyesi ile Madrid'e sürgün edilmiştir. 3 Aralık 1962 tarihinde Türkiye'ye gelmiştir. (Esin, 2005: 231) Esin'in resmî yurda dönüş kararı ise 8 Mart 1963'te çıkmıştır.³⁵ Yurda döndükten sonra TİP ve CHP'den teklif almıştır. Ancak bu teklifleri kabul etmemiş ve CKMP saflarında siyasete başlamıştır. Türkeş'in genel başkan olmasının ardından, Esin de genel başkan yardımcılığı görevine getirilmiştir. Ancak 1966-1967 yılları arasında, Yön dergisi gibi sol yayınlarda yazılar yazması, Türkeş tarafından eleştirilmiştir. Neticede 1 Temmuz 1967'de istifa ederek Türkeş ile yollarını ayırmıştır. (Esin, 2005: 245-250) 1969 Seçimleri öncesinde CHP listelerinden aday olmak istemiş ancak CHP tarafından kabul edilmemiştir. (Hekimoğlu, 1975: 37-38)

³⁴<https://www.21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/yazar/12832-muzafferozdag>. Erişim Tarihi: 29.08.2022

³⁵ Madrid Büyükelçiliği Müşaviri Numan Esin'in Merkeze Nakli. (8 Mart 1963). BCA, 030.11.1.296.7.19.

Sonraki yıllarda aktif siyaseti bırakıp iş hayatına atılmışsa da, 9 Mart Darbe Teşebbüsünde adı geçmiş, 12 Mart Muhtırasından sonra ise “sabotaj davası” dolayısıyla yargılanıp 1973’te tutuklanmıştır. (Milliyet, 6 Haziran 1973) Ertesi yıl Sıkı Yönetim Mahkemesi’nce serbest bırakılmıştır. “Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları” adlı bir kitabı vardır. 6 Ocak 2020’de İstanbul’da, 91 yaşında vefat eden eski asker, siyasetçi ve iş adamı Numan Esin’in naaşı, İstanbul’da Üsküdar Selimiye Camii’nden alınarak memleketi Çanakkale’nin Biga ilçesine defnedilmiştir.³⁶

4.3.12. Orhan Erkanlı

10 Haziran 1924, Kırşehir Hacıbektaş doğumludur. Lisenin onuncu sınıfına kadar sivil okullarda okudu, sonra Kuleli Askerî Lisesi’ne geçti. Hemen bütün arkadaşları gibi orta halli bir aileye mensuptu.³⁷ 1949’da Almanya’da Tankçılık eğitimine tâbi tutuldu, 1952’de Amerika’da Zırhlı Birlikler Okulu’nda okudu. 1954 yılında, ODTÜ Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü’nü bitirdi. 1956-59 arasında Harp Akademisi’ne devam ederek oradan mezun oldu ve kurmay sınıfına katıldı. Yıldız Harp Akademisine öğretmen olarak atanmıştır. (Maraşlı, 2010: 21) Yıldız Harp Akademisinde öğrenim gördüğü sırada burada kurulan ihtilal örgütüne dâhil olmuştur. (Seyhan, 1966: 51) 27 Mayıs ihtilâlini hazırlayan genç subayların ihtilâl hazırlıklarına katılmış ve 1958’de Dokuz Subay Olayı’nda yargılanmıştır. İstanbul’da sıkıyönetim ilân edildiğinde karargâhta görevliydi. Kurmay binbaşı olarak doğrudan katıldığı askeri müdahalenin, İstanbul ayağında görev aldı. Harekâtın hemen ardından yayınlanan bildiriye de kaleme alarak, Yb. Kenan Ersoy’a okutmuştur. (Erkanlı, 1987: 62-63) İhtilalin ardından kurulan MBK’de yer almış ve MBK Genel Sekreterliği görevini üstlenmiştir. 13 Kasım 1960 Tasfiyesi ile Mexico’ya gönderilmiştir. Erkanlı, yurt dışı görevi süresince sırasıyla Mexico, Ottawa ve Atina büyükelçilikleri nezdinde görev yapmıştır.

Erkanlı, yurda 1 Mart 1964’te döndü. Döndükten sonra, 21 Mayıs olayları ile ilgisi olduğu gerekçesiyle tutuklandı. (Erkanlı, 1972: 207-209) yapılan soruşturma sonucu suçsuz bulunup serbest bırakılmıştır. (Erkanlı, 1972: 217) Sonraki yıllarda CHP saflarında siyasete girmiş ve 1965 seçimlerinde İstanbul’dan milletvekili olarak seçilmiştir. 1969’da CHP’den istifa etmiştir. Sonraki yıllarda ise siyaseti bırakıp Hürriyet Gazetesi Genel Yayın Müdürlüğü, yapmıştır. (Maraşlı, 2010: 22) Bunun yanında Milliyet Gazetesinde millî savunma konusunda çeşitli yazıları yayımlandı. Erkanlı’nın, “Anılar Sorunlar ve Sorumlular” ile “Askeri Demokrasi” adlı iki eseri bulunmaktadır. 28 Mart 1995 tarihinde vefat etmiştir. (Milliyet, 30 Mart 1995)

4.3.13. Rifat Baykal

1924 yılında İzmir’in Cumaovası ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Askerî Lise ve Harp Okulunu bitirmiştir. Kore savaşında, 1. Piyade Değişim Tugayında üsteğmen olarak görev yapmıştır. 27 Mayıs Müdahalesine, Yüzbaşı rütbesindeyken katılmış ve müdahale sonrası oluşturulan I. MBK’da görev almıştır. (Turgut, 1995: 200-201) Türkes’in girişimleriyle, Gürsel’in Özel Kalem Müdürlüğü görevine getirilmiştir. 13 Kasım

³⁶ "Lojistiğin duayen ismi Numan Esin yaşamını yitirdi". www.lojiport.com. 6 Ocak 2020. 25 Ocak 2020 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 29.08.2022.

³⁷<https://www.kirsehircigdem.com/27-mayis-1960-in-kirsehirli-ihtillisci-orhan-erkanli-makale,93596.html>, Erişim Tarihi: 31.08.2022.

Tasfiyesi ile İsrail, Tel Aviv'e sürgün edilmiştir. Yurda döndükten sonra, bir süre Türkeş ile birlikteliği sürmüştür. 21 Mayıs olaylarında, Türkeş ile beraber yargılanmış ancak suçsuz bulunmuştur. (Turgut, 1995: 387) Sonrasında ise CKMP'ye katılmıştır. (Turgut, 1995: 389) hatta CKMP'den milletvekili seçilmiştir. Baykal, en çok "komando kampları" konusunda gündeme gelmiştir. 1970 yılında Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan raporda, CKMP/MHP çatısı altında kurulan "komando kampları"nın Baykal ve Türkeş tarafından faşist amaçlara hizmet ettirildiği iddia edilmiştir. (Milliyet, 7 Kasım 1978) Baykal ise bu iddiaları yalanlamış, "Kampın herkese açık CKMP eğitim kampları" olduğunu beyan etmiştir. (Milliyet, 8 Kasım 1978)

1969 itibariyle Türkeş ile birlikteliği sona ermiştir. Bir süre sonra da siyasetten kopmuştur. 9 Haziran 2000 tarihinde vefat etmiştir. (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 1628)

4.3.14. Şefik Soyuyüce

1 Temmuz 1924 Sivas doğumludur. Harp okulu ve Harp Akademisini bitirdikten sonra Kurmay Subay olarak TSK'ya hizmet etti. 1957'de İstanbul Hoşdere'deki 61. Tümen'e tayin edildi, daha sonra tümenin kurmay başkanı oldu. 27 Mayıs sırasında İstanbul 1. Asayiş Bölgesi Kurmay Başkanı olarak görev yapmıştır. 27 Mayıs'ın akabinde MBK üyesi olarak görevini sürdürmüştür. (Yıldırım ve Zeynel, 2010: 1632) 13 Kasım Tasfiyesi ile birlikte, Önce Kopenhag'a sürgün edilmiştir. Ertesi sene ise Kopenhag'dan Roma'ya nakledilmiştir. Yurda, 6 Temmuz 1964'te dönmüştür. Yurda döndükten sonra bir süreliğine Türkeş'le beraber CKMP'ye girmişse de siyasetle ilgisi çok fazla sürmemiştir. Siyaseti bıraktıktan sonra ticarete atılmış ve çok farklı alanlarda vergi rekortmeni olacak derecede kazanç sağlayan bir iş adamı olmuştur. 1968-69'da Ankara'da vergi rekortmeni olmuştur. Çalışmamızı hazırladığımız yıl olan 2023 itibariyle MBK'nın hayatta olan tek üyesidir.

5. ASKERİN GÖLGESİNDE DEMOKRATİKLEŞME FAALİYETLERİ ve VESAYETİN OLUŞUMU

5.1. Siyasi alanda Demokratikleşme Çabaları

Daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz gibi, 27 Mayıs askeri müdahalesi sonrası oluşan I. MBK hükümeti içerisinde, üzerinde bir türlü anlaşılamayan konu, müdahale sonrası yönetimin sivillere ne zaman teslim edileceği hususudur. Hatta bu ayrışma, 27 Mayıs müdahalesinin öncesinde başlamış, yapılan görüşmelerde orta yol bulunamayınca, konu, müdahale sonrasına bırakılmıştır. Temelde yönetimin hemen sivillere teslim edilmesini savunan ve "Demokratlar" olarak nitelendirilen gurupla; yönetimin bir süre daha askerde kalmasını ve belirli atılımların yapılmasından sonra, sivillere yönetimin verilmesini savunan, "Radikaller" olarak tanımlanan gurup arasındaki çekişmeyi, 13 Kasım tasfiyesiyle, Demokratlar kazanmıştır. Bundan sonraki süreçte ise beklenen, MBK'nın daha uyumlu ve daha güçlü olması, yönetimin biran evvel sivillere teslimi ve sonrasında da ülkede sorunsuz bir şekilde siyasi yaşamın sürmesidir. Ancak yeni dönemde, 23 kişiden oluşan II. MBK, çok daha güçlü ve uyumlu olacağına, aksine, kendi içindeki çekişmeleri gittikçe artmış, bu da ülkedeki, gerek siyasi ve gerekse de askeri manada nüfuzunu kaybetmesine sebep olmuştur. Bu nüfuz kaybı da yeni güç odaklarının ortaya çıkmasına sebebiyet verecektir.

5.1.1. Kurucu Meclis

Çalışmamızın önceki bölümlerinde, Kurucu Meclis oluşturulması yolunda ilk düşüncelerin, İnönü ile Gürsel'in görüşmesinden sonra oluşmaya başladığını söylemiştik. Hatta Gürsel, İnönü ile görüşmesinin hemen akabinde, 27 Mayıs 1961'i seçim tarihi olarak vermiştir. İlerleyen tarihlerde konu, komiteye taşınmış, ancak Türkeş'in liderliğindeki Radikaller, Kurucu Meclis'e kesinlikle karşı çıkmıştır. Çünkü onlara göre MBK, Kurucu Meclis görevini yerine getiriyordu ve bu sebeple bir Danışma Meclisi kurulmalıydı. Tabi bununla beraber Radikaller, bazı atılımların yapılmadan yönetimin sivillere devrini istememektedir. Nihayetinde 13 Kasım tasfiyesi ile Radikal Grup etkisiz hale getirilince, Gürsel, tekrardan Kurucu Meclis çalışmalarına hız vermiştir. Kurucu Meclis'in teşkiline ait tasarı, 6 Aralık 1960'ta, MBK'ye teslim edilmiştir. (Vatan, 7 Aralık 1960) Komite, tasarı üzerinde görüşmüş ve bazı değişiklikler sonrasında, 13 Aralık 1960 tarihinde, Kurucu Meclis Teşkili hakkındaki kanunu kabul etmiştir. Buna göre Millî Birlik Komitesi ile yeni kurulacak olan Temsilciler Meclisinden oluşmak üzere bir Kurucu Meclisin teşkiline karar verilmiştir. Kurucu Meclisin, anayasa ve seçim kanunu hazırlayıp, en geç 29 Ekim 1961 tarihinde yapılacak seçimlere kadar görevde kalması kararlaştırılmıştır.³⁸ (Resmî Gazete, 16 Aralık 1960) 13 Aralık 1960'da, 44 maddeden oluşan, 157 sayılı "Kurucu Meclis Kanunu" çıkarılmıştır. Kanunun ilk üç maddesi genel hükümleri toplamıştır. Bu hükümlere göre ve birinci madde gereğince Kurucu Meclis; Millî Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisi olmak üzere ikili bir yapı üzerine kurulmuştur. (Ş. Aydemir, 1980: 505-506) İkinci madde: Demokrasi ve hukuk devleti esaslarını gerçekleştirip teminat altına alacak olan yeni bir anayasa ile yeni seçim kanununu en kısa zamanda tamamlayarak, en geç 29 Ekim 1961 tarihinde iktidarı yeni kurulacak olan TBMM'ye bırakıncaya kadar, yasama yetkisi ile yürütme organını denetleme yetkisini Kurucu Meclis'e vermiştir. Üçüncü maddede ise, Kurucu Meclis üyelerinin hiçbir yer veya kurulun temsilcisi sıfatında olmadan, yalnızca Kurucu Meclis üyesi olarak çalışacakları belirtilmiştir. (Ş. Aydemir, 1980: 506) Temsilciler Meclisi, genel oya dayalı ve seçimle gelen bir organ niteliğinde değildir. DP dışındaki siyasi partilerden ve çeşitli meslek kesimlerinden (barolar, basın, emekli subaylar, sanayi ve ticaret odaları, işçi sendikaları, üniversite ve yargı organları vb.) seçilen kişiler, Temsilciler Meclisini oluşturacaktır. (Özdemir, 2008: 237) Bu kanuna göre temsilciler grubu üyeleri ve kontenjanları aşağıdaki gibidir.

³⁸ 1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanununun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki 12 Haziran 1960 Tarihli ve 1 Sayılı Geçici Kanuna Ek «Kurucu Meclis Teşkili» Hakkında Kanun. (16 Aralık 1960). *Resmî Gazete*, (10682), 2766.

Temsilci Grupları	Kontenjanlar
a) Devlet Başkanı ve Millî Birlik Komitesi tarafından seçilecek temsilciler:	1. Devlet Başkanı, 10 2. Millî Birlik Komitesi, 18
b) Bakanlar Kurulu üyeleri:	MBK üyesi hariç Bakanlar 15
c) İller temsilcileri:	75
d) Siyasal partiler temsilcileri:	1. Cumhuriyet Halk Partisi, 49 2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, 25
e) Diğer teşekküller ve kurumlar temsilcileri:	1. Barolar temsilcileri, 6 2. Basın temsilcileri, 12 3. Eski Muharipler Birliği temsilcileri, 2 4. Esnaf teşekkülleri temsilcileri, 6 5. Gençlik temsilcisi, 1 6. İşçi sendikaları temsilcileri, 6 7. Odalar temsilcileri, 10 8. Öğretmen teşekkülleri temsilcileri, 6 9. Tarım teşekkülleri temsilcileri, 6 10. Üniversite temsilcileri, 12 11. Yargı organları temsilcileri, 12. ⁹²⁷

(Resmî Gazete, 16 Aralık 1960)

Yasanın yayımlanmasının hemen ardından, kanunla belirlenen temsilci grupları bir an evvel temsilci seçme faaliyetlerine başlamıştır. İlk temsilci seçimi 17 Aralık 1960'ta, Yargıtay tarafından yapılmıştır. (Vatan, 18 Aralık 1960) 1961'e gelindiğinde meclis faaliyetleri daha da hız kazanmıştır. 4 Ocak 1961 tarihinde, eski kabine istifa etmiş ve yerine 5 Ocak'ta, yeni kabine ilan edilmiştir. (Vatan, 6 Ocak 1961) 6 Ocak'ta ise Yusuf Kemal Tengirşek'in başkanlık oturumunda, Kurucu Meclis açılmıştır. (Vatan, 7 Ocak 1961) Başkanlığında, 9 Ocak 1961'de Kazım Orbay seçilmiştir.

5.1.2. Parti Kurulmasına İzin Verilmesi

II. MBK, ülkeyi normal siyasi yaşama sokmak için, bir taraftan Kurucu Meclis çalışmaları sürerken, bir taraftan da siyasi partilerin tekrar kurulması faaliyetleri söz konusudur. 6 Ocak'ta Kurucu Meclisin açılmasından hemen sonra, 13 Ocak'ta çıkarılan bir kanunla, siyasi parti faaliyetlerine kısıtlı olarak izin verilmiştir. İzin verilmesinin ardından Ekrem Alican'ın başını çektiği bir grup, yeni siyasi parti kurulması yönünde çalışmalara başlamıştır.

Kurulan partiler içinde en dikkat çekici olan, hiç şüphesiz Adalet Partisidir. Demokrat Parti'nin mirasçısı olarak görülen parti, 11 Şubat 1961 tarihinde kurulmuştur. (Özdemir, 2008: 241) Partinin genel başkanı, Millî Birlik Komitesi tarafından gerçekleştirilen subay tasfiyesi içerisinde yer alan, eski Genelkurmay Başkanı Emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala'dır. (Zürcher, 2003: 357) Aynı gün Türk siyasal hayatına beş yeni parti dâhil olmuştur. Bunlar: Cumhuriyetçi İslahat Partisi, Bedri Örtensoy'un Çalışma Partisi, Memleketçi Parti, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi ve Mutedil Liberal Parti'dir. (Vatan, 12 Şubat 1961) Yeni Türkiye Partisi ise 13 Şubat'ta kurulmuştur. Aynı gün; Türkiye İşçi Partisi, Düstur Partisi, Güven Partisi, Kemalist Gençlik Partisi ve Millete Hizmet Partisi kurulmuştur. (Akşam, 14 Şubat 1961) Yine aynı gün, daha iki gün önce kurulan Memleketçi Parti, Adalet Partisi ile birleşme kararı almıştır. (Vatan, 14 Şubat 1961) Parti kurma çalışmalarına 6-7 Eylül Olayları sebebiyle Yassıada'da yargılanıp beraat eden Fuad Köprülü de katılmıştır. Köprülü, Ankara merkezli Yeni Demokrat Parti adıyla bir parti kurmuştur. Bu sırada İstanbul'da Demokrat Parti adıyla yeni bir parti daha kurulmuştur. Ancak İçişleri Bakanlığı, kurulan yeni partilerde "demokrat" adının kullanılmamasını istemiştir.

Nihayetinde her iki parti de “demokrat” ismini kullandığı için dağıtılmıştır. (Turan, 2002: 52) Ülkede siyaset normale dönme çabası içerisine girmişse de, Demokrat Parti’ye ve dahi onun ismine duyulan antipati devam etmiştir. Bu durum özellikle ordu içerisindeki huzursuzluğu artırmıştır.

Kurulan yeni siyasi partiler arasında bilhassa AP, kısa süre içerisinde belirgin bir çıkış göstermeye başlamış, askeri müdahale sonrası sahipsiz kalan merkez sağdaki oyların toplandığı bir siyasi bir oluşum hâline gelmiştir. AP’nin bu yükselişi gerek MBK, gerek CHP ve gerekse de ordu tarafından dikkatlice izlenmektedir.

5.1.3. Anayasa’nın Kabulü

Kurucu Meclis oluşturulmuş, siyasi partiler kısıtlı da olsa tekrardan faaliyetlere başlamıştır. Sıra ise yeni bir Anayasa ve seçim kanunu oluşturulmasına gelmiştir. Aslında bu alanda da, çalışmalar, müdahalenin hemen sonrasında başlamışsa da, 13 Kasım Tasfiyesinden sonra daha bir hız verilmiştir.

9 Ocak 1961’de, 20’şer kişiden oluşan, bir Anayasa Komisyonu ve Seçim Komisyonu oluşturulmuştur. Başkanlığını, Enver Ziya KARAL’ın yaptığı Anayasa Komisyonu tarafından Hazırlanan tasarı, 9 Mart 1961 tarihinde, Temsilciler Meclisi Başkanlığına sunulmuştur. Temsilciler Meclisinde kabul gören tasarı, 9 Mayıs’ta, MBK’ye sunulmuştur. MBK, bazı değişiklikler öngörmüş ve bu değişikliklerin yapılmasının ardından tasarıya son şekli verilmiştir. 27 Mayıs 1961 tarihinde, Kurucu Meclis toplantısında oya sunulan tasarı, 260 kabul, 2 ret oyu ile kabul edilmiştir. Anayasanın yürürlüğe girmesi için ise, 9 Temmuz 1961 tarihinde referandum yapılmasına karar verilmiştir. (Turan, 2002: 56-57) Yeni anayasayı hazırlayanların esas amacı, TBMM’yi başka kurumlarla dengelemek suretiyle, DP’nin ve ondan önceki CHP’nin sahip olduğu türden bir iktidar tekeli engellemektir. (Zürcher, 2003: 356) Eski yapıda, TBMM’de çoğunluğu elinde bulunduran parti geniş yetkilere sahipken, yeni oluşturulan taslakta bunun önüne geçebilmek amacıyla, Cumhuriyet Senatosu adında ikinci bir meclis oluşturulmuştur. Bütün yasalar, hem TBMM’den hem de Cumhuriyet Senatosu’ndan geçmek zorundadır. Senato üyeleri, cumhurbaşkanı tarafından atanacak kontenjan üyeleri haricinde, seçimle geleceklerdir. (Zürcher, 2003: 356)

Referandum tarihi de belirlenince, partiler kendi seçmen kitleleri üzerinde çalışmalara başlamıştır. Partilerin çoğunluğu “evet” propagandası yapmıştır. Ancak Adalet Partisi (AP), “Hayırda hayır vardır” kampanyasını yürütmüştür. (Karavelioğlu, 2007: 162) 30 Haziran’da, gazetelerde, AP üyesi olduğu tespit edilen, Ahmet Çiftçi adında bir vatandaşın, yer altı faaliyetleri yürüttüğü ve 26 Haziran’da, güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındığı haberi yayınlanmıştır. Şahsın üzerinden çıkan beyannamede, referandum günü harekete geçmek üzere bir isyan hazırladığı tespit edilmiştir. Beyannamede kendilerine mukavemet eden askerlerin öldürülmesinde tereddüt edilmemesi yazılmıştır. İstanbul Sıkıyönetim Kumandanlığı tarafından yayınlanan tebliğde Tural, bu gibi yıkıcı faaliyetlere karşı halkın uyanık olmasını istemiştir. (Vatan, 30 Haziran 1961)

Nihayet 9 Temmuz 1961 tarihinde, Türk siyasi tarihinin ilk anayasa referandumu gerçekleşmiştir. Mevcut 12.747.901 seçmenin %81’i referandumda oy kullanmıştır. Bu oylama neticesinde %61.7 evet, %38.3 hayır oyu çıkmıştır. Referandumda Aydın, Bolu, Çorum, Denizli,

İzmir, Kütahya, Manisa, Sakarya, Samsun ve Zonguldak'ta "hayır" oyları "evet" oylarından daha yüksek çıkmıştır. (Özdemir, 2008: 239)

5.1.4. Yassıada Kararları

Yurtta bir taraftan normalleşme yolunda siyasi ve hukuki bazı gelişmeler yaşanırken bir taraftan da Yassıada da yargılamalar sürmektedir. Yüksek Adalet Divanı Başsavcısı Altay Ömer Egesel, 11 Eylül 1961 tarihinde gazetecilere, yargılamalar konusunda kesin kararın, 15 Eylül tarihinde verileceğini söylemiştir. (Akşam, 12 Eylül 1961) Dolayısıyla ülke gündeminde ön plana, Yassıada'dan ne karar çıkacağı olmuştur. Karar gününün yaklaşması üzerine, İstanbul Sıkıyönetim Kumandanlığı, tüm izinleri iptal ederek emniyet tedbirlerini artırmıştır. (Akşam, 13 Eylül 1961) Karar günü yaklaştıkça gerginlik artmış, ordu içerisinde ve çalışmamızın ileriki kısımlarında bahsedeceğimiz, Silahlı Kuvvetler Birliği ve bu birlik içinde bulunan Albaylar Cuntası ile MBK içinde tartışmalar yaşanmaya başlamıştır. Albaylar Cuntası, idamların verilmesinden yana iken MBK, bu konuda ikiye ayrılmıştır. Hal böyleyken istişare amaçlı, 12 Eylül'de, Bakanlar Kurulu ile müşterek bir toplantı yapılmış ancak görüş birliği sağlanamadığı gibi, sert tartışmalar yaşanmıştır. Toplantıda Maliye Bakanı Kemal Kundaş, verilecek idam cezalarının müebbet hapse çevrilmesini önermiştir. Ancak bu öneriye Ataklı, şiddetle karşı çıkmıştır. Bu toplantı sırasında, Ulay-Acuner ikilisi de, idamların uygulanıp uygulanmaması yönünde tartışmıştır. Özdilek ve Ulay, İnönü'nün idamlara karşı olduğunu söylemiş, bu da tepkiyle karşılanmıştır. (Hekimoğlu, 1975: 174-175)

13 Eylül 1961'de, Mecliste Genelkurmay Başkanı Sunay, 2. Başkan Tamgaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Önür, Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Duran'ın da katılımıyla, MBK toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda Ataklı: "DP kuyruklarının susması için idam kararı verilirse, infaz edilmelidir." diyerek, idamdan taraf olduğunu belirtmiştir. Ulay ve Yıldız ise idamların ülkede karışıklığa sebep olacağını ileri sürerek, uygulanmamasını istemiştir. Acuner ve Kuytak, idam kararlarının tasdik yetkisinin kendilerinde olduğunu ve uygulanmasından yana olduğunu belirtmişlerdir. Toplantıda Küçük: "Ben bu başı 27 Mayıs sabahı yerinden kopmuş sayıyorum. Bundan sonra onu sadece ve sadece Allah yerinden koparabilir." diyerek, idamların karşısında olduğunu belli etmiştir. (Milliyet, 27 Mayıs 1999) Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay ise ordunun idamlar ile ilgili temayülünü belirtmek adına şöyle demiştir: "Münakaşalara katılmak niyetinde değiliz. Zira bu hukuka sahip olmadığımızı müdrikiz. Ordu, Yassıada'dan çıkacak kararların yüksek komitenizce aynen uygulanacağını umut etmektedir. Ölüm cezası çıkmazsa hoşnutsuzluk olabilir. Bu onlara baskı ve tazyik demek değildir. Ordu, Millî Birlik Komitesi'ne inanmaktadır. Allah yardımcınız olsun." (Hekimoğlu, 1975: 177) diyerek, ordunun idamların onaylanmaması halinde tepki gösterebileceğini üstü kapalı ima etmiştir.

14 Eylül 1961 sabahı, komite yeniden bir araya gelmiştir. Bu toplantıda Kadri Kaplan, idamın olumlu ve olumsuz yönlerini belirten bir şema ile durumu ortaya koymuştur. Bu sırada Özdilek, İnönü'den gelen bir mektubun okunmak üzere kendisine verildiğini söylemiştir. Ancak idama taraftar olan üyeler, İnönü'nün böyle bir konuya karışamayacağını belirtip, mektubun okunmasını reddetmiştir. Neticede İnönü'nün mektubu okunmadan toplantı sona ermiştir. (Hekimoğlu, 1975: 178-179) İnönü, yazdığı mektupta, idam cezalarının infazının milli menfaatlere aykırı bulunduğunu, siyasi suçlardan verilen idam cezalarının yeryüzünde pek çok

medeni ülkede kalktığını beyan etmiş ve idamların onaylanmamasını istemiştir. (Turan, 2002: 77-78)

15 Eylül 1961’de, Yüksek Adalet Divanı kararları, uçak ile İstanbul’dan Ankara’ya ulaşmıştır. Yüksek Adalet Divanı 15 idam, 31 müebbet ve 123 beraat kararı vermiştir. (Hale, 1996: 130) İdam kararı verilen mahkûmlar: Celal Bayar, Adnan Menderes, F. Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Refik Koraltan, Ağâh Erozan, İbrahim Kirazoğlu, Ahmet Hamdi Sancar, Nusret Kirişçioğlu, Bahadır Dülger, Emin Kalafat, Baha Akşit, Osman Kavrakoğlu, Zeki Eratman ve Rüştü Erdelhun’dur. (Hale, 1996: 130) Bunun üzerine MBK kararların oylanması için 15 Eylül’de toplanacaktır.

Silahlı Kuvvetler birliği ise yukarıda bahsi geçen toplantı öncesi, heyeti baskı altına alma girişimlerinde bulunmuştur. Komite toplantısı başlamadan evvel Meclis binası, Menteş’in kumandasındaki birlikler tarafından çevrilmiştir. İdamlar onaylanmadığı takdirde harekete geçilmesi ve MBK’yi tasfiye ederek, idareye el konulması kararlaştırılmıştır. (Örtülü, 1966: 139) Meclise gelen Karaman, burada oluşan baskıyı bizzat gözlemlemiştir. Meclise geldiği sırada Yurdakuler kendisine: “28. Tümen’in genç subayları galeyan içindeler. Tümen komutanı bu galeyanı durdurmadığı için istifaya kalkıştı.” demiştir. Ancak Karaman bu haberin kendilerine gözdağı vermek adına uydurulduğunu düşünmüştür. (Örtülü, 1966: 139)

Nihayet 15 Eylül’de tarihi toplantı başlamıştır. Üyeler, kararların oy birliği ile alınmasını teklif etmişse de, bu teklif Gürsel tarafından reddedilmiştir. Toplantıda öncelikle oy çokluğu ile alınan idam kararları görüşülmüştür. Yapılan oylama sonrasında oy çokluğu ile verilen idam kararları 12’ye karşı 10 ile reddedilmiştir. Böylece 11 kişi idamdan kurtulmuştur. Akabinde ise oy birliği ile verilen idam kararları görüşülmüştür. Yapılan oylama ile daha önceden oy birliğiyle verilen idamlar, 13’e karşı 9 oy ile onaylanmıştır. (Hekimoğlu, 1975: 183-184) Oy birliği ile idam kararı verilenlerin yeniden oylanması sırasında; Gürsel, Özdilek, Ulay, Küçük, Köksal, Karaman, Gürsoytrak, Özgür ve Karavelioğlu’dan oluşan 9 kişi idamların aleyhinde oy kullanmıştır. Geriye kalan Ataklı, Çelebi, Tunçkanat, Acuner, Kuytak, Yurdakuler, Okan, Ersü, Kaplan, Aksoyoğlu, Özkaya, Özgüneş ve Yıldız lehte oy vermiştir. (Karavelioğlu, 2007: 148-149) Bu üyelerden Yıldız ve Özgüneş aleyhte oy kullanacağını belirtmesine rağmen cuntanın yaptığı tehditlere yenik düşerek taraf değiştirmiştir. Özgüneş, oylamadan iki gün sonra, Aydemir’in ölüm tehdidi sebebiyle lehte oy verdiğini, ancak pişman olduğunu Küçük’e söylemiştir. (Küçük, 2008: 128) MBK; Menderes, Zorlu ve Polatkan’ın cezalarını onaylamış ancak Bayar’ın cezasını müebbet hapis cezasına çevirmiştir. Buna gerekçe olarak da, Bayar’ın 65 yaşını geçmesi gösterilmiştir, ancak gerekçenin bu olması bizce çok da doğru değildir. Çünkü MBK, 11 Temmuz 1960’ta yürürlüğe soktuğu “Türk Ceza Kanununun 146 ncı Maddesine Fıkra Eklenmesi ve 56 ncı Maddesinin Kaldırılması Hakkında Geçici Kanun”³⁹ ile 65 yaşı geçmiş vatandaşlarının idam cezasının onaylanmasını sağlamıştır. Bu sebeple Bayar’ın idam cezasının müebbet hapse çevrilme gerekçesinin yaş haddinden olması biraz düşündürücüdür. Bu konuyla ilgili farklı ama ciddi delillere dayanmayan bir iddia söz konusudur. İddia sahipleri Aytunç Altındal ve Rasim Ekşi’dir. İddiaya göre Papa 23. John, Bayar’ın idamına engel olmuştur. İddiaya göre gelişmelerden haberdar olan papa, Cezaların görüşüldüğü sırada Türkiye’ye bir kardinalini göndermiş ve kardinal, komisyona, olur da Bayar idam edilirse, Papa ve tüm Katolik cemaatini karşılarında

³⁹ Türk Ceza Kanununun 146 ncı Maddesine Fıkra Eklenmesi ve 56 ncı Maddesinin Kaldırılması Hakkında Geçici Kanun. (11 Temmuz 1960). *Resmî Gazete*, (10548), 1687.

bulacaklarını söylemiştir. (Altındal, 2007: 77-78; Ekşi, 2007: 178-179) Bayar ile Papa'nın dostluğu bilinmektedir ancak Bayar'ın, Papa'nın girişimleri sonrası idamdan kurtulduğuna dair iddianın ciddi delilleri yoktur.

Çalışmamızın Üçüncü Bölümünde değindiğimiz üzere Ondörtler ve özellikle Türkeş, İdamların karşısında yer almıştır. Hatta Türkeş, tasfiye öncesinde bile idamlardan yana olmayıp yurt dışına gönderilmelerini teklif etmiştir. Yine Türkeş, bu konuda, tüm Ondörtler Gurubuyla toplantı yapmış ve burada da idamlara karşı çıkmıştır. Hatta Gürsel'e bir mektup göndererek, idam kararının getireceği olumsuz sonuçları yazmıştır.

Bütün bunlara rağmen İdam cezalarının tasdik kararı, 16 Eylül 1961 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanmıştır.⁴⁰ Aynı gün sabaha karşı eski Dışişleri Bakanı Zorlu ve eski Maliye Bakanı Polatkan hakkında verilen idam cezaları infaz edilmiştir. Hastalanan Menderes'in idamı ise ertelenmiştir. (Ulus, 17 Eylül 1961) Ertesi gün Ord. Prof. Dr. Sedat Tavat ve beraberindeki heyetin kontrolleri sonrasında, Menderes'in sağlık durumunun normale döndüğü tespit edilmiş ve ardından infaz işlemi gerçekleştirilmiştir. (Vatan, 18 Eylül 1961) İdamlar ki, özellikle de Menderes'in idamı, günümüze kadar gelen tartışma ve ayrışmaların temel gerekçelerinden biri olmuştur. Özellikle siyasiler, kendilerine taraftar edinme yolunda, idam kararlarını çok etkili bir şekilde kullanacaklardır.

5.2. Ordu İçinde Yaşanan Gelişmeler

13 Kasım Tasfiyesi sonrası çok daha güçleneceği beklenen MBK'da durum beklenenin tam aksi olmuştur. II. MBK, kendi içinde sürekli çekişmelerin yaşandığı ve fiilen var olmakla birlikte, gücünü gittikçe yitirmiş bir kurum haline gelmiştir. Tasfiye sonrasında özellikle alt rütbeli subaylardan, Ondörtler'e sempati duyan ciddi bir kitle söz konusudur. Bu kitle MBK'ya da güvenmemektedir. Bütün bunlara, ülkede yaşanan yeni gelişmeler ve huzursuzluklar eklenince Ordu içinde de yeni oluşumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Süreç içerisinde bu yeni cuntalar, ülkenin kaderi üzerinde ciddi etkiye sahip olacak ve MBK nerdeyse tamamıyla etkisiz hale gelecektir. Olayın ironik tarafı, 27 Mayıs müdahalesi sonrası, yönetimi bir an önce sivillere vermekten yana olanların, hatta buna karşı çıkanları ülkeden sürenlerin, yaptıkları eylemlerle Askeri, uzunca bir süre, siyaset üzerinde bir vesayet makamı haline getirmiş olmalarıdır.

5.2.1. Silahlı Kuvvetler Birliği (SBK)

Bir önceki başlıkta kısaca değindimiz gibi, MBK'nın gittikçe zayıflaması, ülkede yaşanan gelişmelerin Ordu içindeki ciddi sayıdaki subayı tatmin etmemesi, ordu içindeki birkısım subayları, yeni oluşum çalışmalarına itmiştir. Silahlı Kuvvetler Birliği, denen oluşumun başlangıç faaliyetleri, kimilerine göre 13 Kasım Tasfiyesidir. Örnek vermek gerekirse: Kur. Yb. Talat Turhan'a göre de SKB'nin kuruluşu, 13 Kasım Operasyonu ile başlamıştır. Zira 14 üyenin yurt dışına gönderilmesi ile beraber orduda hizipleşmeler başlamıştır. Bu hizipleşmelere son vermek ve Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki hiyerarşiyi yeniden tesis etmek adına SKB oluşturulmuştur. (Seyhan, 1966: 134)

1960 Kasımının sonlarına doğru, 66. Tümen Kumandanı Tuğg. Faruk Güventürk'ün odasında, Tuğg. Faruk Gürler, Tuğg. Yusuf Alpmansu, Kur. Alb. Emin Arat, Kur. Alb. Zarfif

⁴⁰ "T.C. Milli Birlik Komitesi Kararı." (16 Eylül 1961). *Resmî Gazete*, (10908), 5161

Çetindağ, Kur. Alb. Turan Çağlar ve Kur. Yb. Ahmet Germeç'in katılımıyla bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda özellikle tasfiye sonrası, istenilen durumun yaşanmadığı hatta daha da kötüye gittiği ve mevcut durumda da, MBK'nın yetersiz olduğu gerekçesiyle, Silahlı Kuvvetler Birliği (SBK)'nin kurulmasına karar verilmiştir. Teşkilatın yegâne amacı ordunun haksız yere zedelenmiş olan itibarını kurtarmak ve onu siyasetten uzak tutmaktır. Teşkilata yalnız ordu mensuplarının, yemin ettikten sonra, alınması kararlaştırılmıştır. Bu yeminde, TSK'nın siyasetten uzak kalması ve MBK'nın müspet icraatlarını desteklemesi yolunda çalışacağı yer almıştır. (Faik, 1967: 101-102)

Gelişmelerden kısmen haberdar olan Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, durumu yerinde incelemek üzere derhâl İstanbul'a gitmiştir. Sunay, bu konuda Tural'ı yoklamış ve bu yoklama Tural'ı bir süre birlikten uzak tutmuştur. Sunay daha sonra böyle bir birliğin varlığını 1. Ordu Kurmay Başkanı Emir Arat'tan öğrenmiştir. Durumun kendi kontrolünden çıkmasını istemeyen Sunay, yeni oluşuma katıldığı gibi, birliğin yemin metnini, orduya bir emir olarak bildirmiştir. Genel Kurmay Başkanının birliğe katılması, birliğe katılımı daha da hızlandırmıştır. (Faik, 1967: 103-105)

İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken, Ankara cephesinde de aynı dönemlerde benzer gelişmeler yaşanmaktadır. Ankara'da yaşanan gelişmelerin sebebi de, İstanbul'dakilerle aynıdır. Ek olarak, özellikle 13 Kasım'dan sonra Madanoğlu ve Köksal'ın iktidarda etkin hâle gelmesi, komite dışındaki subayları rahatsız etmiş, bunun üzerine Aydemir harekete geçmiştir. Aydemir, 25 Aralık 1960 tarihinde, SKB'nin kurulma faaliyetlerine başlamıştır. Bu maksatla Ankara ve İstanbul'daki kumandanlar toplanarak, TSK'nın siyasetten arındırılması, emir komuta zincirinin yeniden tesisi ve subayların siyasi tesirden uzak kalması adına, birliğin temeli atılmıştır. Ankara'daki oluşumun çoğunluğunun ve lider kadrosunun Albaylardan oluşması üzerine, bu oluşuma "Albaylar Cuntası" ismi verilmiştir. Bu Albaylardan; Harp Okulu Kumandanı Kur. Alb. Talat Aydemir, Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanlığında görevli Kur. Alb. Dündar Seyhan, Jandarma Subay Okulu Kumandanı Kur. Alb. Necati Ünsalan, Ankara Merkez Kumandanı Kur. Alb. Selçuk Atakan başta olmak üzere 72 subay "Mürted Protokolü" denen bir protokol imzalamıştır. Protokol toplamda 3 maddeden oluşmaktadır. Bunlar: Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının siyasetle ilgilerini kesmesi, her kumandanın yalnız astlarını idare edip üstlerine bağlanması ve siyasilerden emir almamasıdır. (Örtülü, 1966: 109) Cuntanın lideri Talat Aydemir'dir. İstanbul'da oluşan ve Güventürk'ün liderliğindeki oluşumla, Albaylar Cuntası birleşmiş ve SKB adını almıştır. Birlik, Sunay'ın da katılımıyla Genel Kurmay'a bağlanmıştır. (Seyhan, 1966: 137)

Birliğin kurulması, MBK tarafından ciddi endişeyle karşılanmıştır. Üyelerin çoğunluğu, oluşuma karşı çıkarken, bir kısım üye, ilerleyen süreçte birliğe katılmıştır. Ataklı, Tunçkanat, Çelebi, Acuner, Özgür, Özkaya, Kuytak, Ersü ve Aksoyoğlu bu birliği desteklemiştir. Bunlardan üç havacı; Ataklı, Çelebi ve Tunçkanat, İrfan Tansel ile ilişki kurarak birçok havacı subayı da birliğe dâhil etmiştir. Nisan ayında Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel, Donanma Kumandanı Necdet Uran ve Jandarma Genel Kumandanı Abdurrahman Doruk, birliğe dâhil olmuştur. Bu tarihten itibaren birliğin liderliğini Tansel üstlenmiştir. (Örtülü, 1966: 111)

Birlik, içinde farklı yapıdaki subayları barındırmaktadır. SKB: Ordunun özellikle de tank birliklerinin sevdiği Erkanlı ve taraftarları. 1944 yılı Turancılar Hareketi içerisinde yer almış milliyetçiler, mukaddesatçılar, DP'liler tarafından sevilen Türkeş'in taraftarları. Liberal görüşleri

ile öne çıkan Kabibay'ın taraftarları. 27 Mayıs hareketine katılmış ancak komite dışında kalmış subaylar. 27 Mayıs hareketiyle baskına uğramış ve bir daha böyle bir baskına uğramak istemeyen generaller ve ihtilalin hedefine ulaşmadığını, daha 5-10 yıl askerî iktidarın devam etmesini isteyen subaylardan oluşmuştur. (Çelikoğlu, 2010: 165)

SKB'nin merkezi Ankara olmakla birlikte, farklı illerde de faaliyetlerde bulunmuştur. Birlik kendisine amaç olarak, ülkeyi güvenli bir şekilde seçime götürüp, yönetimi sivillere bırakmayı hedeflemişse de, faaliyetleriyle, siyasetin tam da ortasında olmuştur.

5.2.2. MBK-SKB çekişmesi, 6 Haziran Olayları

Gürsel, SKB'yi, emir subayı olan Agasi Şen'den öğrenmiştir. Şen'in öğrenmesi ise kendisinin davet edilmesi üzerine olmuştur. Gelişmeler üzerine Gürsel, SKB'nin varlığından rahatsız olup, cuntayı yok etmenin yollarını aramaya başlamıştır. Bunun için de ilk olarak, ordu üst kademeleri ile temas sağlayıp kuvvet toplamaya çalışmıştır. Millî Savunma Bakanı Muzaffer Alankuş, Kara Kuvvetleri Komutanı Celal Alkoç, 2. Ordu Komutanı Şefik İlder, Deniz Kuvvetleri Komutanı Zeki Özbek MBK'nin yanında yer alırken; Genelkurmay 2. Başkanı Muhittin Önür, Donanma Kumandanı Necdet Uran, 1. Ordu Komutanı Cemal Tural SKB'nin yanında yer almıştır. Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ise iki taraf arasında uzlaştırıcılık görevini yürütmüştür. Gürsel, bu konuyu Çankaya'da Madanoğlu, Köksal, Ulay ve Kızıloğlu'nun yer aldığı bir toplantıda görüşmüş ve Tansel'in tasfiyesine karar vermiştir. Tasfiye için ise Alankuş, Alkoç ve Madanoğlu'nu görevlendirmiştir. (Örtülü, 1966: 112-113) Ancak Gürsel, Hava Kuvvetlerinin Tansel'in değil, Ataklı'nın elinde olduğunu ve kendisine karşı bir darbe hazırlığında olduğunu öğrenmiştir. Bunun engellenmesi için cuntanın dağıtılmasını emretmiştir. Bu doğrultuda Madanoğlu'nun 1. Ordu Komutanı Tural ile görüşmesini ve cuntada yer alanları tespit etmesini istemiştir. Ancak yapılan görüşme sonucu Tural'dan olumlu bir yanıt alınamamıştır. 1 Haziran'da Madanoğlu tarafından Tansel aranarak, evinden çıkmasının yasaklandığı kendisine bildirilmiştir. Bu durum SKB üyelerini tedirgin etmiştir. (Tunçkanat, 1996: 429) Olaylar bu şekilde gelişince Tunçkanat, Agasi Şen'i aramış ve köşke geleceğini bildirmiştir. Köşteki görüşmede Şen, Tunçkanat'a, Hava Kuvvetlerinin idaresinin Tansel'de değil Ataklı'da olduğunu ve Gürsel'e karşı bir hareket planının olduğunu anlatmıştır. Tunçkanat ise yanlış varsayımlar ile yanlış bir karar verildiğini, Tansel'in komite tarafından o göreve getirildiğini ve görevden ancak komite tarafından alınabileceğini söylemiştir. Akabinde konu komitede görüşülmüştür. Yapılan toplantıda Tansel'in görevine devam etmesi ve bir ay süre ile Avrupa seyahatine çıkması, nihai kararın seyahat sonrasında verilmesi kararlaştırılmıştır. Kararın uygulanması için ise Sunay'a gidilmesi uygun görülmüştür. 2 Haziran'a geldiğinde Tansel'in Washington'a tayin edildiği, Hava Kuvvetleri Komutanlığı vekilliğine Süleyman Tulgan'ın getirildiği öğrenilmiştir. Bunun üzerine SKB'ye bağlı birlikler alarma geçirilmiştir. 5 Haziran 1961 sabahı Tansel, uçağa bindirilip, Washington'a gönderilmek üzere iken, havacı subaylar harekete geçmiştir. Menteş, bir jet filosunu kumanda ederek Tansel'in uçağını, Türk sınırlarından çıkmadan çembere almış ve geri dönme emri vermiştir. Böylece Tansel'i götüren uçak geri dönmeye mecbur kalarak, Mürted Hava Üssü'ne inmiştir. (Örtülü, 1966: 116-118)

Olayların yaşandığı sırada İstanbul'da bulunan Sunay, derhâl Ankara'ya dönerek 28. Tümen Karargâhında, tüm kumandanları toplantıya çağırmıştır. Bu toplantıya, Alkoç hariç tüm kumandanlar katılmıştır. Toplantıda SKB adına sözcülüğü Aydemir üstlenmiştir. Aydemir, tasfiye

planını hazırlayanların hepsinin derhâl emekliye sevkini talep etmiştir. Ancak Sunay, daha uzlaştırıcı bir konuşma yaparak toplantıyı sonlandırmıştır. Aydemir'e de, daha salim bir kafa ile düşüncelerini ve öyle taleplerini bildirmelerini söylemiştir. Ardından SKB Karargâhında albaylar bir iltimatoma hazırlanmışlardır. (Örtülü, 1966: 118-119) Söz konusu iltimatoma göre: Tansel'in görevine iadesi. Kendilerini ihbar eden subayların emekliye sevk. Madanoğlu ve Köksal'ın kumandanlıkları bırakarak komitedeki görevlerine dönmeleri. Silahlı kuvvetlerin ve komitenin haberi olmadan, orduda tasfiye ve görev değişikliği yapılmaması. Deniz Kuvvetleri komutanı, Kara Kuvvetleri komutanı ve Millî Savunma bakanının, emekliye sevk ve komite üyelerinin seçimlere kadar tasfiye veya istifaya zorlanmaması, istenmiştir. (T. Aydemir, 1966: 71-72)

İltimatoma Sunay'a ulaştırılmıştır. Sunay da, 7 Haziran 1961'de Gürsel'e, SKB'nin isteklerini bildirmiştir. Ancak Gürsel bu istekleri aşırı bularak direnmek istemiştir. (Örtülü, 1966: 121) Bu sırada bazı F-86 uçakları Çankaya üzerinde alçak uçuşlar yaparak, komiteyi baskı altına almak istemiştir. (Ulay, 1968: 199) Bu sırada iki subay, komite ile ilişkisi bilinen gazeteci Bedi Faik'e gelerek, durumu İnönü'ye iletmesini istemiştir. Faik de, CHP'li Hıfzı Oğuz Bekata vasıtasıyla, durumu İnönü'ye bildirmiştir. İnönü, olayı öğrendikten sonra derhâl Gürsel'i aramış ve iltimatoma kabul etmesini tavsiye etmiştir. (Faik, 1967: 109-114)

Gürsel, isteklere karşı direnmek istese de MBK'nın mevcut durumunu zayıf görünce, çaresiz kabul etmiştir. Kararın kabulüne bazı komite üyeleri karşı çıkarak istifa edeceklerini söylemiştir. Ancak sadece Madanoğlu komutanlık ve komite görevinden istifa etmiştir. (Tercüman, 17 Haziran 1987) Ayrıca iltimatoma kabulü ile birlikte, Gürsel'in başyaveri Agasi Şen de, cuntanın isteği üzerine emekli edilmiştir. (Soysal, 1987: 10) 11 Haziran'da Tansel yeniden Hava Kuvvetleri Komutanlığı görevine getirilmiştir. Bir hafta sonra Alankuş, Alkoç ve Özek emekliye sevk edilmiştir. İstifaların ardından Kara Kuvvetleri Kumandanlığına Önür, Deniz Kuvvetlerine ise Uran getirilmiştir. Bunu takiben Köksal, Muhafız Alayı Kumandanlığından, Kızıoğlu da İçişleri Bakanlığından istifa etmiştir. Böylece cuntanın tüm istekleri yerine getirilmiştir. (Örtülü, 1966: 121-122)

İrfan Tansel hadisesinin bu şekilde sonuçlanması, Silahlı kuvvetler Birliği'nin, Milli Birlik Komitesi karşısında mutlak üstünlüğü ele geçirdiği anlamına gelmektedir. Örtülü, yaşananlar sonrasında ortaya çıkan durum için:

“Milli Birlik Komitesi artık sadece bir isimden ibaret kalmıştır. 13 Kasım İhtilali, Milli Birlik Komitesini maddi ve manevi güçten mahrum bırakmıştı ama siyasi tarihimize 6 Haziran olayları diye geçen olaylar kadar kahredici ve çöktürücü olmamıştı. Denebilir ki, 6 Haziran olayları, komiteyi sadece kendisine verilen direktifleri formalize eden bir grup haline getirmiştir... 1961 Haziran ayının ikinci yarısından sonra, memleketin idaresi fiilen Türk Silahlı Kuvvetler Birliğine geçti.”. (Örtülü, 1966: 121-122) değerlendirmelerinde bulunmuştur.

Seyhan ise son durum ile ilgili, SKB'nin orduyu siyasetten uzaklaştırmak şöyle dursun tam aksine orduyu bir iktidar haline getirdiği, yorumunda bulunmuştur. (Seyhan, 1966: 139-140)

“İrfan Tansel olayı” ya da “6 Haziran Olayları” ile MBK-SKB, çekişmesinde galip çıkan taraf SKB olmuştur. Bu olaydan itibaren, askeri, siyasetin dışında tutmak için kurulduğunu iddia eden SKB, siyasetin dışı şöyle dursun, siyasetin tam da göbeğinde yer almış ve 27 Mayıs sonrası “Askeri Vesayetin” oluşmasında baş aktör rolünde olmuştur.

5.3. Gelişmeler Karşısında SKB'nin Tavrı

Orduyu, siyasetten uzaklaştırma amacıyla kurulan Silahlı Kuvvetler Birliği'nin, aldığı kararlar ve yaptığı eylemlerle, siyasetin tam da göbeğinde yer aldığını; özellikle “İrfan Tansel Olayı”nda MBK'ya galip gelmesiyle de, ülkede hâkim konuma geldiğini belirtmiştik. Bu tarihten itibaren ülkede yaşanan her olaya, SKB'nin müdahaleleri görülecektir. Ülkeyi askeri vesayetle kurtarmak isteyenler veya öyle görünenler, ülkede askeri vesayet rejiminin oluşmasında, baş aktör konumunda olacaklardır.

5.3.1. 1961 Genel Seçimleri, 21 Ekim ve Çankaya Protokolleri

17 Eylül'de ülkenin başbakanı idam edilmiş ve hemen akabinde, demokrasinin temel göstergesi olan seçim atmosferine girilmiştir. O günlerde ülke yönetiminde üç kuvvet unsuru mevcuttur. Bunlar: Parçalanmasıyla birlikte gücünü yitirmiş MBK, Sunay liderliğindeki SKB ve Aydemir'in başı çektiği Albaylar Cuntası ya da Şahinler Grubudur. Seçim öncesi Merkez Sağ partileri, söylemlerinde 27 Mayıs karşıtlığını gizlememiş hatta Adalet Partisi, iktidara gelmeleri halinde, 27 Mayıs'ın hesabını soracaklarına dair imalarda bulunmuşlardır. (Hale, 1996: 129) Doğal olarak bu durum hem MBK'yı hem de SKB'yi endişelendirmiştir.

Gelişmeler üzerine MBK, hazırlanmış olduğu Milli Deklerasyon'u, seçime katılacak olan partilerin kabul etmesini istemiştir. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) dışındaki bütün partilerin kabul ettikleri bu deklasyonla, DP zihniyetini diriltmemeyi, bir bütün olarak Atatürk devrimlerini korumayı ve Yassıda Mahkemeleri'nin sonuçlarını etkileyebilecek beyanlarda bulunmamayı kabul etmiştir. (Hale, 1996: 129) Ancak söz konusu protokole, uygulamada çok da uygun davranılmamıştır. (Turan, 2002: 82)

15 Ekim 1961 tarihinde yapılan genel seçimler sonucunda CHP 173, AP 158, YTP 65 ve CKMP 54 milletvekili kazanmıştır. Çoğunluk sistemi uygulanan Cumhuriyet Senatosu'nda ise durum daha farklıdır. Burada AP 71, CHP 36, YTP 27 ve CKMP 16 koltuk elde etmiştir. (Özdemir, 2008: 242) Seçimlerin neticesinde oyların yaklaşık % 62'sinin CHP'ye karşı olan ve DP tabanını temsil eden veya o kesime yakın duran AP, YTP ve CKMP'nin alması son derece manidar bir tablodur. Bu partilere verilen oylar, pratikte hem 27 Mayısçılara hem de CHP'ye karşı verilmiş sayıldığından, seçim sonuçları iç ve dış çevrelerde “Menderes'in zaferi” olarak yorumlanacak ve halk oylaması şeklinde kabul edilecektir. (Özdemir, 2008: 242) Buna ek olarak, bu sonuçlar Türk siyasetinde “koalisyonlar dönemi” nin başlamasına da sebebiyet verecektir.

Gerek seçim sonuçları ve gerekse de AP-YTP ve CKMP'nin koalisyon kurarak CHP'yi muhalefette bırakacağı söylemleri, diğer yandan, Ali Fuat Başgil'in cumhurbaşkanı adayı olacağının söylenmesi, ordu içinde farklı tepkilere sebebiyet vermiştir. Bir kısım komutanlar kuvvetli bir hükümet kurulamayacağını kabul etmekle birlikte, verilen sözün yerine getirilmesini yani idarenin yeni iktidara devredilmesini istemişlerdir. Birliğin, özellikle Menteş öncülüğündeki havacı kanadı bu görüştedir. Ancak Talât Aydemir liderliğindeki Şahinler Grubu ise bu seçimle meydana gelen meclisin ömürsüz olduğunu, Meclisin, Türkiye'nin beklediği kalkınma ve reformları gerçekleştiremeyeceği, dolayısıyla da seçimlerin iptalini ve Milli Birlik Komitesi ile bütün siyasi partilerin feshedilmesini talep etmişlerdir. Silahlı Kuvvetler Birliği Örgütü 17 Ekim'de Ankara'da, 19 Ekim'de İstanbul'da seçim sonuçlarına takınılacak tutumu belirlemek amacıyla toplantılar düzenlemiştir. (İsen, 2010: 18)

Ankara'daki toplantılarda konuşan Talât Aydemir: Demokrasinin böyle sağlanamayacağını. Tekrar eskiye döndüğünü. Sorunların çözülmesi için öncelikle doktrin partileri kurulmalı, sonrasında ise seçimlere gidilmesinin uygun olacağını belirtmiştir. (İsen, 1964: 18) Aydemir farkında mıdır bilinmez ancak, savunduğu görüşler, bir zamanlar tasfiye edilen, Radikal Gurubun görüşlerini andırmaktadır.

Buna karşılık Hava Kuvvetleri'nin temsilcisi olarak toplantıda bulunan Halim Menteş ve Fevzi Arsin, İnönü'nün kuracağı koalisyon hükümetine bir şans vermektense yana olan bir irade beyanında bulunmuşlardır. Yeni bir hükümet darbesi ile ordunun saygınlığının içte ve dışta sarsılacağına işaret eden Halim Menteş İnönü'ye inandıklarını, olur da başarısız olursa o taktirde bir müdahalede bulunulmasının uygun olduğunu belirtmiştir. (İsen, 2010: 18)

İki grup arasındaki tartışma SKB'de bölünmelere hatta bir kısım subayın birlikten ayrılmasına sebebiyet vermiştir.

Yaşanan durumla ilgili Faroz Ahmad gelişmelerle ilgili:

“1961 Seçimleri neo-demokrat partiler için büyük bir yenilgi ve İnönü'nün CHP'si için bir zaferle sonuçlansaydı, ordu yeni seçilen rejimi, ihtiyatlı ve pasif bir muhafızı rolüyle yetinebilirdi. Fakat sonuçlar, siyasi ve toplumsal yapıyı değiştirmeden iktidarı sivillere devretmenin tehlikelerine karşı uyarılarda bulunanların öngörülerini doğruladı... Bu sonuçlar içerde ve dışarda, Menderes'in bir zaferi ve 27 Mayıs rejimine karşı bir kınama oyu olarak yorumlandı. Böylesi bir siyasi ortamda ordunun kışlalara geri dönüp olayların gidişatını izlemesi imkânsızdı.” (Ahmad, 2010: 174-175)

Bakıldığında Ahmad, Radikallerin ve özellikle de Türkeş'in görüşlerinin haklı çıktığını söylemiştir.

Tüm bu gelişmelerden sonra 21 Ekim 1961 tarihinde Yıldız Harp Akademisi'nde nihai karar toplantısı yapılmıştır. Toplantıya, 10 general ve 28 albayın katılmıştır. Toplantı neticesinde 21 Ekim Protokolü imzalanmıştır. Protokol şöyledir:

1. Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları, 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni TBMM toplanmadan evvel fiilen duruma müdahale edecektir.
2. İktidarı, milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.
3. Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim neticeleri ile Milli Birlik Komitesi feshedilecektir.
4. Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961'den sonraki bir güne tehir edilmeyecektir. (Yurdsever, 1983: 125)

Protokolün imzalanmasının ardından kurulacak askerî hükûmetin üyeleri bile belirlenmiştir. Başbakanlığa Org. Kazım Orbay, İçişleri Bakanlığına Faruk Gürler gibi isimler yazılmıştır. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2007: 28) Aynı gece Ankara Grubu, İstanbul'a davet edilmiştir. Aydemir, Atakan, Menteş, Arsin, Tufan Akkoç, derhâl İstanbul'a gitmiştir. Protokol metnine havacılar itiraz etmiş ancak çoğunluğun verdiği karara uyacaklarını belirtmişlerdir. Ardından protokolü tasvip ederek, aynı gece Ankara'ya dönmüşlerdir. 22 Ekim'de Ankara Mürted Hava Üssü'nde bir toplantı yapılmıştır. Burada protokol görüşülmüş ve Ankara Grubu tarafından kabul edilerek imzalanmıştır. (T. Aydemir, 2010: 83; Seyhan, 1966: 156)

İmzalanan protokolün içeriğinden haberdar olan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, 23 Ekim 1961 sabahı, bütün kuvvet komutanlarını, kolordu kumandanlarını ve kurmay başkanlarını toplantıya çağırıştır. Sunay, memleketin yeniden badireye sürükleneceğini belirterek, alınan

kararı doğru bulmadığını açıklamıştır. (İsen, 1964: 20) Sunay; Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı, İnönü'nün de başbakan olması hâlinde sorunların çözüleceğine inanmaktadır. Ordunun millete verdiği sözü, âdil seçimlerle yerine getirildiğini, bunun sonucunda idarenin devredilmesi gerektiğini, müdahaleden vazgeçilerek imzaların geri alınmasını istemiştir. Toplantıya katılan kumandanlar da, bu fikre iştirak etmişlerdir. Bu noktada tüm siyasi parti başkanlarının bir araya getirilerek bir protokol imzalanması kararlaştırılmıştır. (İsen, 2010: 20) Tansel: "Eğer Ali Fuat Başgil Cumhurbaşkanı seçilirse Çankaya Köşkü'ne ilk bombayı ben atarım." diyerek bu konudaki hassasiyetini belirtmiştir. (Tunçkanat, 1996: 457)

24 Ekim'de Gürsel, dört parti lideriyle Çankaya'da bir araya gelmiştir. Bu toplantıya kuvvet kumandaları da katılmıştır. Toplantı neticesinde Silahlı Kuvvetler Birliği Örgütü'nün hazırlamış olduğu ve "Çankaya Protokolü" olarak bilinen belgeyi, parti liderleri imzalamak zorunda kalmışlardır. Protokol gereğince; 27 Mayıs İhtilâli'ni meşru kabul ettiklerini ve ona sadık kalacaklarını, Silahlı Kuvvetler'e bağlılıklarını, yıkıcı faaliyetlerden uzak durarak Türkiye'nin esenliği için çalışacaklarını ve Gürsel'in cumhurbaşkanı olmasını onayladıklarını açıkça ilân etmişlerdir. (Deniz, 2018: 36) Ayrıca toplantıda; Yassıada mahkûmlarına af çıkarılmaması, EMİNSU'ların orduya dönmemesi ve 147 öğretim üyesinin üniversiteye dönmemesi hususunda partilerden teminat istenmiştir. Bu hususlar; Yassıada mahkûmları ve öğretim üyelerinin geri dönüşü, TBMM'ye bırakılmak şartıyla kabul edilmiştir. (Yıldız, 2001: 219)

Her ne kadar Çankaya Protokolü ile 21 Ekim Protokolü etkisiz hale getirilmiş olsa da Protokol, siyasi partiler üzerinde ciddi bir baskı yaratmıştır. Bununla beraber son durum, Aydemir ve kendisine bağlı Şahinler'i çok da mutlu etmemiştir. Bunun sonucu olarak, çalışmamızın ilerleyen kısımlarında anlatacağımız, yeni darbe girişimleri yaşanacaktır.

5.3.2. Cumhurbaşkanlığı Bunalımı ve Başgil-SKB görüşmesi

21 Ekim Protokolünden bir gün sonra, Ali Fuad Başgil Cenevre'den İstanbul'a gelmiştir. Gazeteciler kendisine aday olup olmayacağını sormuş ancak Başgil, kesin bir cevap vermemiştir. 23 Ekim'de Ankara'ya geçen Başgil, burada halkın sevgi gösterileri ve yoğun ilgisiyle karşılanmıştır. Aynı gün içerisinde AP, YTP ve CKMP'li milletvekilleri, Başgil'i ziyaret etmiş ve adaylığı hususunda talepte bulunmuşlardır. Nihayetinde Başgil, adaylık beyannamesini yazarak imzalamıştır. (Başgil, 1966: 155-159)

Aynı günün akşamı, Başgil'i kaldığı otelde Özdilek ve Ulay ziyaret etmiştir. Kısa bir sohbetten sonra mesele Başgil'in adaylığına gelmiştir. Bu sırada Ulay, Başgil'e, Gürsel'den başkasının cumhurbaşkanı olmasının, ordu tarafından hoş karşılanmayacağı, bu sebeple de adaylıktan vazgeçmesi gerektiğini söylemiştir. (Başgil, 1966: 160-163) Buna karşın Başgil: Ordunun yanlış bir yolda olduğunu, demokrasinin gereğinin serbest seçimler olduğu, bu şekildeki yaklaşımların diktatörlük olduğu konusunda açıklamalarda bulduktan sonra. Askeri müdahale sonrasında verilen sözü hatırlatmıştır. Ordunun verdiği sözü tutmasının, orduya en yakışan hareket olduğunu söylemiştir. (Başgil, 1966: 163)

Bu üzerine Özdilek: Ordunun verdiği söze uygun olarak seçimlerin müdahalesiz yapıldığı ancak sonucun böyle olmasını beklemediklerini, CHP'nin kazanmasını umduklarını ve oluşan tablodan memnuniyetsizliğini belirtmiştir. Ancak Başgil, seçimlerde anormal bir şey görmediğini ve demokrasiye uygun şekilde gerçekleştiğini söylemiştir. Başgil'in konuşması üzerine Ulay araya girmiş ve kendilerinin de müşkül durumda olduğunu, MBK'nın eski gücünde olmadığını,

ordu içinde yeni bir cuntanın olduğu, kendilerine bu emri verenlerin de, söz konusu cunta olduğunu söylemiştir. Eğer olur da seçilirse, ülkede yeni askeri müdahalelerin yaşanabileceği, böyle bir durum olursa da, Cumhurbaşkanı olarak kendisinin hayatının da risk altında olacağını söylemiştir. (Başgil, 1966: 163-164) Görüldüğü üzere bu sözler üstü kapalı tehdit içermektedir. Askerlerin sözleri ve uyarıları Başgil'i çok etkilemiş olacak ki, görüşme sonrasında, hem adaylıktan çekilmeye hem de seçilmiş olduğu senatörlükten istifa etmeye karar vermiştir. Başgil, kararını AP'li yöneticilere bildirmiş, onlar ise yapılan tehditleri ciddiye almaması tavsiyesinde bulunmuşlardır. Ancak Başgil, zamanında Menderes'in de böyle tehditleri ciddiye almadığını ve sonucun ortada olduğunu söyleyerek, kararının kesin olduğunu söylemiştir. (Başgil, 1966: 165-166) Ardından Samsun Senatörlüğü'nden de istifa ederek, İsviçre'ye dönmüştür. (İsen, 2010: 21) Böylelikle SKB, Cumhurbaşkanlığı seçiminde Gürsel'i rakipsiz bırakarak, seçimlere ve meclise dokunmamış olsa da, Cumhurbaşkanlığı seçimine doğrudan müdahale ederek, siyasetin tam da merkezinde olmaya devam etmiştir.

5.3.3. TBMM'nin Açılması, Cumhurbaşkanlığı ve Meclis Başkanlıkları Seçimi

1961'in sonlarına doğru ülkede tam bir tezatlık hâkimdir, şöyle ki: bir taraftan siyasi alanda demokrasiyi yani normal koşulları sağlama çalışmaları yaşanmaktadır. Bu çerçevede, seçimler yapılmıştır. Meclis'in açılması, Cumhurbaşkanının seçilmesi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu başkanlarının seçilmesi ile Hükümetin oluşturulmasına sıra gelmiştir. Buraya kadar yapılanların demokrasiye gayet uygun olduğunu söyleyebiliriz. Tezat olan durum ise bu faaliyetlerin hepsinde Askerin, ya doğrudan ya da dolaylı müdahalesinin olmasıdır.

Tarihler 25 Ekim 1961'i gösterdiğinde, müdahale sonrası ilk meclis açılmıştır. Ancak önceki dönemlerden farklı bir durum vardır. "II. Cumhuriyet Meclisi" olarak adlandırılan meclisin açılışı, tam manasıyla askerin kontrolü altında gerçekleşmektedir. Çünkü Milletvekilleri yemin ederken Meclis localarında, omzu kalabalık yıldızlarla dolu askerler bulunmuştur ki bu durum, özellikle AP'li milletvekillerini olumsuz etkilemiştir. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2007: 44)

Ertesi gün, yani 26 Ekim tarihinde Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. SKB'nin müdahalesi sonrası Başgil yurttan ayrılmış ve Gürsel tek başına seçime girmiştir. Oylamaya katılan 607 üyenin 434'ünün oyunu alan Gürsel, Türkiye Cumhuriyeti'nin 4. cumhurbaşkanı olmuştur. (Vatan, 26 Ekim 1961) AP'li vekiller kendi adaylarını çıkaramadıkları için, yalnızca boş oy atarak tepki gösterebilmiştir. Ancak yaşanan bu seçim ve ardındaki gelişmeler Türk siyasal hayatında yeni bir geleneği başlatmıştır. Artık Cumhurbaşkanlığı makamı, Genelkurmay Başkanlığı'nın bir üst rütbesi hâline gelmiş ve bu gelenek uzun süre devam etmiştir. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2007: 45-46) Bizce bu durum 27 Mayıs'ın en büyük siyasi miraslarından biridir.

Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası sıra, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu başkanlarını seçmeye gelmiştir. Ancak ne mecliste ne de senatoda hiçbir partinin tek başına çoğunluğu sağlayamaması, seçimleri zorlaştırmıştır. Nihayetinde partiler, Millet Meclisinde CHP'nin, Cumhuriyet Senatosunda ise AP'nin adayını desteklemek üzere mutabakat sağlamıştır. (Vatan, 29 Ekim 1961) 28 Ekim 1961'de yapılan senato başkanlığı seçiminde, AP'nin adayı Suat Hayri Ürgüplü, Cumhuriyet Senatosu başkanı seçilmiştir. (Akşam, 29 Ekim 1961) CHP'nin Millet Meclisi başkan adayı Fuat Sirmen ise, ancak 1 Kasım günü 9. turda Millet Meclisi başkanı olmuştur. (Vatan, 2 Kasım 1961)

Son olarak sıra, Başbakanın seçilmesi ve hükümetin oluşturulmasına gelmiştir. Genel seçimlerin sonucundan memnun olmayan asker, Çankaya Protokolü ile frenlenmiştir. Protokolde, Gürsel'in Cumhurbaşkanı; İnönü'nün de başbakan olacağı kararlaştırılmıştı. Buna rağmen Gürsel, en başından beri desteklediği, YTP Genel Başkanı Erkem Alican'ın başbakan olmasını istemiştir. Diğer yandan, Millet Meclisinde en fazla sandalye sahibi olan CHP Genel Başkanı İnönü ise muhalefette kalacaklarını beyan etmiştir. AP, kendi liderliğinde CKMP ve YTP ile üçlü bir koalisyon düşünmüşse de, YTP ve CKMP bu teklife pek sıcak bakmamıştır. Gelişmeler üzerine Gürsel, Genel Kurmay Başkanı ve Askerlerle temasa geçmiş ve Askerin isteğiyle 10 Kasım'da İnönü'yü hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. İnönü yaptığı temaslarda sonucunda, 20 Kasım 1961 tarihinde, AP ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümetini kurmuştur. (Turan, 2002: 87-89) Böylelikle CHP, Demokrat Partinin mirasçısı olarak görülen AP ile, koalisyon ortağı olmuştur. 2 Aralık 1961 tarihinde, hazırlanmış olduğu programı meclise sunan AP-CHP hükümeti, 269 güvenoyu alarak çalışmalarına başlamıştır. Ne var ki meclis açılır açılmaz milletvekili ve senatör maaşlarının gündeme alınması toplum üzerinde olumsuz bir etki yaratmış, daha ilk günlerde parlamentonun saygınlığı sorgulanır hâle gelmiştir. (İsen, 2010: 25) Bunun dışında özellikle Adalet Partisi'nin, eski DP'lileri de kapsayacak şekilde bir genel af düşüncesini sıklıkla dile getirmesi, siyasal varlıklarından rahatsızlık duyan askeri elitin tepkisini çekmektedir. Bizce bu durumun çok iyi analiz edilmesi gerekenmektedir. Sorgulanması gereken, üzerinde iyice değerlendirilme yapılması gereken soru şudur: Askerin sürekli yönetime müdahil olması, Askerin siyaset yapma sevdasından mı, yoksa siyasetçilerin ülkede bir türlü istikrarı sağlayamıyor olmalarından mı? Çünkü meclis açılır açılmaz milletvekillerinin, ülkenin koşulları ya da vatandaşın sorunlarının değil de, kendi maaşlarının derdine düşmeleri. Yine ilerleyen tarihlerde, koalisyonu oluşturan ortakların, bir hesaplaşma peşinden koşmaları, ülkede zaten olmayan istikrarsızlığın artarak devam etmesine sebep olmuştur. Bu da, askerin yeni müdahalelerde bulunmasına sebebiyet vermiş, ülkedeki istikrarsızlık uzunca yıllar devam etmiştir.

Gerek politikacıların aşırı demeçleri, gerekse basında, yeni bir müdahalenin hazırlıklarının yapıldığı yönünde yayılan söylentiler, siyasetteki istikrarsızlık ortamını daha bir arttırmıştır. Mevcut durum üzerine İnönü; Bir yandan ikinci bir ihtilâl olacağı rüzgârı, bir yandan da 27 Mayıs'ın intikamının alınmaya çalışılacağına dair çıkan haberlerin, gerçekçi olmadığı yönünde açıklamalarda bulunarak, toplumun paniğe kapılmasını engellemek istemiştir. İnönü bu olasılığı her ne kadar küçümser gibi gözüksün de, O da silahlı kuvvetler içerisindeki rahatsızlıkların farkındadır. (Ahmad, 2007: 227) Gelişmeler üzerine İnönü, hem istikrarı sağlamak hem de Ordunun düşüncesini anlamak adına bir dizi faaliyette bulunmuştur.

5.3.4. İnönü'nün Harp Okulu ve Harp Akademileri Ziyareti

İsmet İnönü, hükümeti kurduktan sonra dikkat etmesi gereken gücün SKB olduğunu fark etmiştir. İnönü, hem karşısındaki gücü anlamak hem de ilerleyen aşamada kontrolü ele almak adına, önce Harp Okullarını sonrasında da Harp Akademilerini ziyaret edecektir.

Ziyaretin ilk aşamasını Harp okulları oluşturmaktadır. Okul Komutanı Talât Aydemir'in, kendisi ve yaşanan gelişmeler hakkında olumlu düşüncelere sahip olmadığını bilen İsmet Paşa, bu ateşli albayın gücünü sınamak istemiştir. (Deniz, 2018: 50) 5 Şubat 1962 günü İnönü, Kara Harp Okulu'nda subaylar ve şeref kıtaları tarafından karşılanır. Aydemir'in komutasındaki subaylar kendisine saygılı fakat soğuk davranmaktadır. Öğlen yemeğinde, Harp Okulu öğrencileri ile

birlikte olmayı düşünen İnönü, yemekhanenin boş olduğunu görünce bunun nedenini sorar. Aydemir, öğrencilerin eğitim alanında talim yaptıklarını söyler. (Turhan, 2004: 181) Öğrencileri görme konusunda İnönü ısrar edince, okul iç bahçesindeki eğitim alanına indirilir. Ancak bu sırada öğrenciler alanı boşaltmaktadır. İnönü ve komuta kademesi bir tarafta toplanırlar, önlere silahlı eğitim kıyafetleri ile geçen Kara Harp Okulu öğrencileri, İnönü'yü sert adımlar ve bakışlarla selamlar. İnönü bu durumdan çok rahatsız olur. (Deniz, 2018: 51) Bununla da kalınmayıp, İnönü'nün, öğrencilerle yemek yemesine dâhi müsaade edilmemiştir.

Ziyaret sonrası İnönü'nün, Talat Aydemir için fikirleri netleşmiştir. Kendisini asla yanına çekemeyeceğini anlamış ve ondan hiç de hoşnut olmamıştır. Hatta ziyaret sonrası yakınlarına: "Maskara... Bir şeyler hazırlıyor" değerlendirmesini yapmıştır. (Toker, 1992: 65) Talat Aydemir cephesine bakacak olursak, onun, zaten İnönü'den haz etmediği ve var olan siyasi süreçten hoşlanmadığı malumdur. Son yaşanan gelişmeler ise tabiri caizse kılıçların çekilmesine sebep olacak, SKB içindeki İnönü yandaşları ile Talat Aydemir liderliğindeki Şahinler Grubu arasındaki ayrımlaşmanın artmasına sebebiyet verecektir. Tıpkı bir yıl öncesinde yaşanan MBK içindeki bölünme gibi...

Harp Okulu ziyaretinden memnuniyetsiz ancak, Aydemir'in kendisine karşı tutumunu tam olarak anlayan İnönü'nün bir sonraki ziyareti, aynı amaç doğrultusunda, Harp Akademileri olacaktır. Akademiler Kumandanı Faruk Gürler'in imzasını taşıyan bildiriye göre, sinema salonunda yapılacak olan toplantıda, İnönü bir konuşma yapacaktır ve konuşma sonrası kendisine soru sormak serbesttir. (Deniz, 2018: 56) İnönü, toplantıya Özel Kalem Müdürü Necdet Calp ile gelmiş ve subaylara bir konuşma yapmıştır. İnönü konuşmasında; kurmay subaylara çok değer verdiğini, memleket meselelerinde iyi değerlendirmelerin hükümete yardımcı olacağını söylemiş ve bu fikirlerin kendisine ulaştırılmasını istemiştir. (Deniz, 2018: 56-57) Konuşmasının devamında İnönü, kurmay subayların akademik çalışmalarına önem vereceğini söylemiş; sertliklerden, demokrasi dışı heveslerden uzak durulmasının faydalarını dile getirmiştir. Sözlerini bitirdikten sonra, Akademiler Kumandanı Faruk Gürler ayağa kalkmış ve gür bir tonda "Akademiler camiası olarak sizi destekliyoruz!" sözleriyle toplantıyı noktalamıştır. (Deniz, 2018: 57)

Toplantı sırasında subaylara dağıtılan bildiride soru sorulmasının engellenmesi, subayları rahatsız etmiştir. Kurmay subayların hazırlamış olduğu sorulardan bazıları şu şekildedir:

"Siz 27 Mayıs 1960 İhtilâlini desteklediğinizi belirtiyorsunuz. Ancak 'DP'nin devamımız' diyen, subaylar hakkında en ağır ithamlar yapmaktan çekinmeyen, anayasayı tanımayan Adalet Partisi ile koalisyon kurdunuz. Bu çelişkiyi nasıl açıklarsınız?", "Demokratik hayatın vazgeçilmez kurumları; partiler, meclis, hükümet ve demokratik kuruluşlar ile halktır. Hâlbuki siz, bizden yani kurmay subaylardan destek arıyorsunuz. Bu, militarist bir tutum değil midir? Demokrasi vardır veya yoktur. Bu husustaki düşünceleriniz nelerdir?" (Deniz, 2018: 57)

Burada tuhaf olan durum ise Faruk Gürler ve Faruk Güventürk'ün tavırlarıdır. Zira bu iki komutan, örgüt içindeki gizli oturumlarda ihtilâl yapılması lehinde ateşli nutuklar atarken, İnönü ile bir araya geldiklerinde, kendisine büyük iltifatlarda bulunmuşlardır.

5.4. SKB'nın Gelişmelere Tavrı, Yeni Müdahale Girişimleri

Yaşanan son siyasi gelişmeler, seçimlerin sonucu ve özellikle de Çankaya Protokolü, Silahlı Kuvvetler Birliği Örgütü içerisindeki alt rütbeli subaylarda büyük bir hayal kırıklığı

yaratmıştır. Bunun yanında, birlik içinde zaten var olan ikiliğin daha da belirginleşmesine sebebiyet vermiştir. Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ve Birinci Ordu Komutanı Cemal Tural'ın başını çektiği grup, siyaset kesimi ile anlaşma yolunu seçmiştir. (Deniz, 2018: 46) Bu iki komutana destek mahiyetinde, Hava Albay Halim Mentеш'in öncülüğünü yaptığı bir grup subay da destek vermiştir. Havacılar grubunu, MBK üyesi olan havacı subaylar Haydar Tunçkanat, Mucip Ataklı ve Emanullah Çelebi de desteklemektedir. Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Hüsnü Özkan da bu kişilerle yoğun bir diyalog içerisindedir. Bu grup, 27 Mayıs'ın başından itibaren İnönü'yü desteklemeyi ve ileride ülke yönetimini CHP'ye devretmeyi ilke olarak benimsemiştir. (Deniz, 2018: 47)

SKB içindeki diğer grup ise Talat Aydemir'in liderliğinde olan ve ordunun neredeyse tümünü kapsayan kuvvetleri komuta eden kumandanlardan oluşmaktadır. Bu ekip; 27 Mayıs hareketinin hedeflerinden şaştığını, ülkeyi daha üst noktalara taşıyacak atılımların en azından bir müddet sivil siyaset ile gerçekleştirilemeyeceğini savunmaktadır. Bu görüş bize I. MBK içindeki "Radikaller"i hatırlatmaktadır. Anlaşılacağı üzere bir dönem I. MBK'da yaşanan ikiliğin bir benzeri hatta ikiliğe sebebiyet veren görüş ayrılıklarının neredeyse aynısı, SKB içinde yaşanmaktadır. Yaşanan her gelişme Türkes ve arkadaşlarının haklılığını ortaya çıkarmaktadır.

5.4.1. 9 Şubat Protokolü

SKB içinde ayrışmanın giderek tırmanmasına ek olarak, son yaşanan siyasi gelişmeler, özellikle koalisyon hükümeti arasındaki uyumsuzluk ve eski DP'lilere Af çıkarma söylentileri, orduyu iyice rahatsız etmeye başlamıştır. Durumun farkına varan Genel Kurmay Başkanı Sunay, 19 Ocak 1962'de, Genelkurmay Başkanlığında, 72 kumandanın katılımı ile bir toplantı düzenlemiştir. Sunay, memlekette kötümser olmak için herhangi bir neden görmediğini ve İnönü'nün, ordu tarafından desteklenmesi gerektiğini söylemiştir. Komutanlar ise buna karşılık, orduya yönelen tahrikler üzerinde durarak, bunlara karşı tedbir alınmasını istemiştir. (İsen, 2010: 27) Özellikle Albaylar Cuntası, mevcut durumdan en fazla rahatsızlık duyanlardır. Cuntadan Necati Ünsalan "Memleketin kaderinin seksen yaşındaki bir lidere terk edilemeyeceğini" belirtmiştir. (Örtülü, 2003: 168)

Cuntanın lideri konumunda bulunan Aydemir; kendisini temmuz başında bu konularda uyardığını, ülkede yeni bir ihtilal girişiminin çok yüksek olduğunu, sorunların büyümemesi için kendisinin bu müdahalenin başına geçmesi gerektiği yolundaki sözlerini hatırlatmıştır. Aydemir bu sözlerle bir yandan Sunay'ı suçlarken, bir yandan da yeni yapılacak bir askeri müdahaleye lider olması teklifinde bulunmuştur. (T. Aydemir, 1966: 113) Söz alan Ankara Merkez Komutanı Selçuk Atakan da, Aydemir'in görüşlerine katılmış ve Sunay liderliğindeki bir ihtilale sıcak baktığını belirtmekle birlikte, olur da Sunay bunu kabul etmezse, yapılacak bir şeyin olmadığını belirtmiştir. Bununla beraber alt rütbeli subaylardan ciddi baskı gördüklerini de sözlerine eklemiştir. Ayrıca Atakan, kendilerinin, orduyu ihtilâl teşvik yolunda gayretleri olduğunun ileri sürüldüğü. Eğer bu sözlere itibar ediliyorsa derhal istifa edebileceğini söylemiştir. (İsen, 2010: 27)

Toplantıda net bir sonuç alınmadığı halde, Sunay toplantı sonrasında Pembe Köşk'e gitmiş ve İnönü'ye, ordunun yanında olduğu yolunda teminat vermiştir. (Birand, Dündar ve Çaplı, 2007: 54) Oysaki ordu bu konuda hemfikir değildir.

Askerler arasında bu gelişmeler yaşanırken, 1962 yılı Ocak ayının son ünlerinde, AP Milletvekili Nuri Beşer'in içki masasında, subaylar ile ailelerine söylemiş olduğu küfür ve hakaret içerikli sözler ordudaki tansiyonu bir hayli yükseltmiştir. AP, önce Beşer'i partiden ihraç etmiş, ardından Beşer'in dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklanmıştır. (Toker, 1992: 55; Örtülü, 2003: 172)

Toplantıdan bir sonuç çıkmaması, son yaşanan siyasi gelişmelere ek olarak bir de bu son olay, bardağı taşıran son olay olmuştur. SKB, 8 Şubat 1962 gecesi İstanbul-Balmumcudaki Jandarma Kışlası içinde bir araya gelmiştir. Toplantıya İstanbul Valisi Korgeneral Refik Tulga başkanlık ederken, salonda general, amiral, albay ve daha alt rütbeli subaylardan oluşan 54 kumandan katılmıştır. (Seyhan, 1966: 175) Can Kaya İsen, ise toplantıya katılan subay sayısının 57 olduğunu söylemiştir. (İsen, 2010: 28) Toplantıda ilk sözü, Ankara'dan gelen, Kurmay Albay Dündar Seyhan almıştır. Seyhan, Ankara'daki birliklerin tümünün tereddütsüz olarak bir müdahaleden yana olduklarını ve bu kuvvetleri dizginlemekte güçlük çektiğini belirtmiştir. Ayrıca Seyhan, İstanbul bölgesindeki gelişmelerin bir sonuca bağlanmasını beklediklerini, kendilerinin de ona göre hareket edeceklerini söylemiştir. Seyhan sözlerini: "Biz buraya İstanbul grubunun müspet veya menfi bir karara varması için geldik. Karar sizlerindir." şeklinde noktalamıştır. (Deniz, 2018: 60) Cuntanın havacı kanadını temsilcisi, Albay Necati Ünsalan söz alarak, Havacıların İnönü'ye bağlı olduğunu, bir müdahaleye çok da sıcak bakılmadığını söylemiştir. Komutanlar görüşlerini belirttikten sonra Başkan Refik Tulga, Askeri müdahale yapılıp yapılmaması yolunda oylama yapmıştır. (Deniz, 2018: 61) Yapılan oylama sonucunda müdahalenin yapılmasını isteyenlerin sayısı fazla çıkmıştır. Toplantı 1962 yılının Şubat ayının 8'ini 9'una bağlayan gece 01.00'de sona ermiştir. Yarbay Osman Deniz tarafından kaleme alınan, 9 Şubat Protokolü, şu ifadeleri içermektedir:

1. Korgeneral Refik Tulga Ankara'ya giderek Hava Kuvvetleri Komutanı ile temas edecektir.
2. Plânlar 10 Şubat 1962 günü İzmit'te Ankara'nın mümessili ile birlikte koordine edilerek protokole bağlanacaktır.
3. Harekât için hiyerarşik sistem kabul edilmiştir. Fakat her türlü teşebbüs yapıldıktan sonra Silahlı Kuvvetler Birliği ekseriyetinin kararı kati ise bu kararı tatbik edecek en kıdemli kumandanın emri ile karar tatbik mevkiine konulacaktır.
4. Silahlı Kuvvetler bir bütündür. Her karara müşterek varılacaktır.
5. Kararın zamanı, Silahlı Kuvvetler Kumandanlığınca emredilecektir. Bu husus İstanbul'daki kumandanlar tarafından temin edilecektir. Harekât 28 Şubat'ı geçmeyecektir. (Yurdsever, 1983: 130)

57 subaydan 39'u, protokolün altına imza koymuş; diğer 18 subay ise kararsız olduklarını ileri sürerek genele uyacaklarını belirtmişlerdir. (İsen, 2010: 29-30)

Protokol, tıpkı 21 Ekim Protokolü gibi önce İstanbul'da imzalanmış ardından Ankara'ya intikal ettirilmiştir. Ankara'da 11 Şubat'ta Aydemir, Arat, Uran ve diğer Ankara üyeleri protokolü imzalamıştır. (Seyhan, 1966: 177) Ancak cuntanın havacı kanadı, böyle bir müdahaleye karşı çekingen davranmıştır. Zira müdahale sonrasında kurulacak olan idarede, MBK'nın 37 kişi olarak düşünülmesi havacıları rahatsız etmiştir. Bu sebeple de havacılar, müdahalenin ertelenmesi yönünde bir eğilim göstermiştir. (T. Aydemir, 2010: 94-95) Hatta havacı kanattan Mucip Ataklı

ve Haydar Tunçkanat gibi subaylar, olası bir askeri müdahaleye karşı derhal tedbirler alınması için teşebbüslere girişmiştir. (İsen, 2010: 30)

İnönü cephesine gelince, protokolden haberdar olunca İnönü, derhal Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ve Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel ile bir görüşme yapar. İnönü, ordu içerisinde ihtilâl hazırlıkları yapan subaylar temizlenmedikçe veya etkisiz hâle getirilmedikçe, siyasi ortamın düzelenmeyeceği görüşündedir ve Sunay'dan duruma el koymasını istemiştir. (Yurdsever, 1983: 131) Sunay, durumu tam olarak anlayabilmek için, 18 Şubat 1962 tarihinde Genelkurmay'da bir toplantı tertip etmiştir. Toplantıya, kuvvet komutanları ile İstanbul'da bulunan bütün kolordu komutanlarını, Harp Akademileri Komutanı'nı ve İstanbul Valisi'ni davet etmiştir. (Akyaz, 2002: 187)

Toplantıya girilmeden önce, İstanbul'dan çağırılan komutanlar Faruk Gürler, Refik Tulga ve Refet Urgenalp ile Ankara'da bulunan albaylar bir görüşme yapmıştır. Albaylar, Generallere Bu defa da Ekimdeki durum tekrarlanırsa, astlarımızın bize ve sizlere itibarı sarsılacaktır, şeklinde bir kesin uyarıda bulunmuş, buna karşılık generaller de: "Emeklilik istidalarımızı ve rütbelerimizi cebimize koyarak geldik" yanıtını vererek kararlılıklarını belirtmişlerdir. Talât Aydemir ise bunun toplantıdan sonra ortaya çıkacağını söylemiştir. (T. Aydemir, 1966: 129)

Sunay, yapılan toplantıda 9 Şubat Protokolü'nün uygulanmasına karşı çıkmış, generalleri de bu düşünceden vazgeçmeye çağırmıştır. Ardından Sunay, ihtilâlin bir çözüm olmadığını söyleyerek, müdahalenin bir faydası olacağına inansa, kendisinin bu hareketin başında bulunmaktan asla çekinmeyeceğini belirtmiştir. (Akyaz, 2002: 188) Ardından protokole imza atan Generaller, Sunay'a hak vermekle birlikte, siyasetçilerin orduyu ve halkı memnun edecek, onlara güven aşılayacak tutumlar sergilememelerinden şikâyet etmişlerdir. Ayrıca artık ordunun alt rütbelilerinden gelen baskıların çok arttığını belirtip, protokole imza atma nedenlerini açıklamışlardır. Neticede Genelkurmay Başkanı'nın karşı olduğu bir harekete, kendilerinin kalkışmalarının söz konusu olamayacağını belirtmişlerdir. (Akyaz, 2002: 188) Ayrıca Hava Kuvvetlerinin durumunun halledilmeden, bir müdahale yapılmaması gerektiği hususunda da cunta hemfikir olmuştur. Ankara'da düzenlenen toplantının bitiminden sonra, İstanbul Valisi Refik Tulga, İstanbul'daki birlik kumandanlarıyla bir toplantı yapmış ve Ankara'daki temaslarını arkadaşları ile paylaşmıştır. Kumandanlar da yapılacak müdahalenin hiyerarşik bir zincir hâlinde gerçekleşmesi gerektiğini belirterek, Cevdet Sunay'a hak vermişlerdir. Tüm bu gelişmeler üzerine 9 Şubat Protokolü iptal edilmiş ve karar Ankara'ya bildirilmiştir. (Yurdsever, 1983: 132) Ankara Grubunun tepkisi doğal olarak çok sert olmuştur.

19 Şubat günü Genelkurmay Başkanı, albaylar grubunun üç önemli ismi olan Talât Aydemir, Selçuk Atakan ve Necati Ünsalan'ı görüşmek üzere makamına çağırır. Toplantıda, Kara Kuvvetleri Komutanı Muhittin Önür ve Jandarma Genel Komutanı Abdurrahman Doruk da bulunmaktadır. (Yurdsever, 1983: 132) Görüşmede söz alan Selçuk Atakan: Kendilerinin yapılacak bir ihtilalin hiyerarşik düzende yapılmasından yana olduklarını, ancak Generaller bu konuda kendilerini yetersiz görüyorlarsa, yapabilecekleri bir şey olmadığını belirtmiştir. Ayrıca astlarını zor zabtettiklerini söyleyen Atakan, eğer olayların tek müsebbibi kendileri olarak görülüyorsa derhal istifa edebileceklerini, yarın tüm suçun kendilerine atılıp, şerefsizce görevden alınmak istemediklerini söylemiştir. (T. Aydemir, 1966: 130)

Atakan'ın bu sert ve net sözlerine karşın Sunay, böyle bir şey hiç düşünmediğini tam aksine kendilerine çok güvendiğini, sağ olduğu müddetçe kimsenin onların kılına dokunamayacağını söylemiştir. (T. Aydemir, 1966: 130) Neticede yapılan toplantıda tam bir sonuç alınamamıştır.

9 Şubat Protokolü'nün iptali, bize "Çankaya Protokolü" ile geçersiz durumuna düşen "21 Ekim Protokolü" nü hatırlatmaktadır. Mevcut durum, SKB'nin orta ve alt kademeli subaylarında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Ayrıca üst rütbeli komutanlara olan güven de temelinden sarsılmıştır. Sonraki süreçte İnönü'nün tertiplemediği bir dizi beklenmeyen olaylar, Albaylar Cuntası'nı, kendi planları olmayan bir müdahale girişiminin tam da ortasında bulmalarına sebebiyet verecektir.

5.4.2. 22 Şubat Kalkışması

Gerek yapmış olduğu Harp Okulu ve Harp Akademileri ziyareti ve gerekse de son yaşanan 9 Şubat Protokolü, İnönü'de, Talat Aydemir ve onun liderliğindeki Albaylar Cuntası'ndan kurtulması gerektiği fikrini iyice pekiştirmiştir. İnönü, Aydemir liderliğindeki Albayların görev yerlerini değiştirerek, onları güçsüz bırakma düşüncesindedir ancak bunu yapmanın çok da kolay olmayacağını farkındadır. Bu konuda Sunay'la ortak bir girişim içinde bulunacaklar ancak gelişmeler, tahminlerinin daha ötesi durumlara yol açacaktır.

İkilinin planına göre: 24 Şubat 1962 gece yarısı Hava Kuvvetleri alarma geçecektir. Alarm üzerine harekete geçeceği tahmin edilen Aydemir yanlısı subayların bulunduğu birlikler, suçüstü yakalanacak ve eylemci subaylar tutuklanacaktır. Tutuklamalar sonrasında da eylemci subaylar, ordudaki disiplini bozdukları gerekçesiyle emekliye sevk edilecek ve böylece hükümete karşı muhtemel bir darbe girişimi de başlamadan bitmiş olacaktır.

Öte yandan Talât Aydemir, kendileri aleyhine olan bu tertipten bir şekilde haberdar olmuştur. (Örtülü, 1974: 205-208) Başbakanlıkta çalışan bir arkadaşı, kendisine bir not iletir, notta: yarın tevkif edileceğini. İnönü'nün, Ankara'da bulunan Albaylar Cuntası'nı dağıtacağını, yine İnönü'nün, İdamlarda MBK'nin kabahati yoktur, şeklinde bir kara propagandayla, tüm suçu kendisi ve yakın arkadaşlarına atacağı, en sonunda da kendisi ve arkadaşlarını AP'lilere linç ettireceği, yazılıdır. (T. Aydemir, 1966: 130)

Aynı gün, üniversiteli bir genç Aydemir'e gelerek, o gece Havacı subayların 13 Kasım harekâtı gibi bir harekât hazırladıklarını, üç kurmay subayın üniversiteye gelip "Size silâh dağıtsak, Harp Okulu'nun yapacağı bir ihtilâl karşı durur musunuz?" şeklinde teklifte bulduklarını bildirir. Aynı günlerde Aydemir'e, Milliyet Gazetesi muhabiri Mete Akyol telefon ederek: "Albayım, tevkif edildiğinizi duyduk, üzüldük. Hakikat mi?" şeklindeki soru Aydemir'i, kendisiyle ilgili bir şeyler döndüğüne dair kuşkulandırmıştır.

Gelişmeler üzerine Aydemir, geceyi Harp Okulunda geçirmeyi uygun görmüştür. 20/21 Şubat gecesi saat 00.00'da 15. Kolordu Kumandanı Fikret Esen, Aydemir'i aramış ve saat 03.00'te harekete geçeceklerine dair haber aldıklarını, kesinlikle böyle bir şeye kalkışmalarını söylemiştir. Aydemir ise böyle bir şeyden haberi olmadığını belirtmiştir. (T. Aydemir, 1966: 97) Saat 01.00 civarında 229. Piyade Alayından bir subay Aydemir'e telefon etmiş ve Genelkurmay'a birtakım subayların gelerek alayı kontrol altına aldıklarını bildirmiştir. Ardından alarma geçilip geçilmeyeceği sorulmuş ancak Aydemir buna lüzum görmemiştir. Konuşmanın ardından Aydemir derhâl Ankara Merkez Kumandanı Atakan'ı aramış ve vaziyeti sormuştur. Atakan, gece harekete geçileceği yönünde bir ihbar alındığını söylemiştir. (Seyhan, 1966: 183-184)

Saat: 01.15' te Hava Kuvvetleri Karargâhında, Genel Kurmay Başkanı ve Kara Kuvvetleri Komutanının hazır bulunduğu bir toplantı yapılmıştır. Ayrıca tabii senatörlerden Ataklı ve Tunçkanat emekli oldukları hâlde resmî elbiselerini giyerek toplantıya katılmışlardır. Toplantı devam ederken saat 02.00'da, Hava Alb. Fevzi Arsin, Ünsalan'a, Ankara istikametine doğru tankların ilerlediği haberini vermiştir. Ünsalan, derhâl harekete geçmiş ve Tank Tabur Kumandanı Yb. Haldun Doran ile temasa sağlamıştır. Doran: "Albayım siz dışarıda mısınız? Genel Kurmay Başkanı dışarıda mı?" diye sormuştur. Bunun üzerine Ünsalan, Doran'a, neler oluyor? Neden böyle davranıyorsun? Diye sorunca Doran: Havacıların alarma geçerek evlerden subay ve astsubayları otobüslerle topladıklarını tespit ettik. Arkadan kumandanlarımızı ve siz büyüklerimizi, havacıların tevkif ettiği haberi geldi. Biz de, Kara Kuvvetleri olarak sizleri kurtarmak için harekete geçtik. Bu gece her şeyi yapmaya hazırız." demiştir. Ancak Ünsalan, böyle bir şeyin olmadığını ve derhal tüm askerlerini toplayıp taburuna dönmesi, emrini vermiştir. (Seyhan, 1966: 184)

Bu gelişmeler olurken bir taraftan da, Harp Okulu Meclisi kuşatıyor, şeklindeki asılsız bir ihbar ile Meclis Muhafız Taburu harekete geçirilmiştir. Aydemir'e göre bu işin sorumlusu, Ataklı ve Tunçkanat'tır. Bu haber üzerine Tank Taburu, 229. Piyade Alayı ve Süvari Grubu, karşı alarma geçmiştir. Bu sırada Tank Taburunun Ankara'ya ilerlediğini öğrenen Aydemir, Bahtiyar Yalta'yı gönderip "geri dön!" emrini verdirmiştir. Akabinde Genelkurmay 2. Başkanı Tamgaç Harp Okulunu teftiş etmiş ve tüm öğrencilerin uyuduğunu görmüştür. (T. Aydemir, 1966: 99-100) Böylece tam olarak kim tarafından yapıldığı bilinmemekle, bir kaos ortamı oluşmuştur.

Yaşanan olaylar üzerine Olayların sorumlusu olarak görülen 229. Piyade Alayı Kumandanı Alb. İhsan Erkan ve Tank Taburu Kumandanı Haldun Doran, 21 Şubat 1962 sabahı mecburi izne çıkarılmıştır. (Seyhan, 1966: 186) Aynı gün Cevdet Sunay, Talât Aydemir, Selçuk Atakan ve Necati Ünsalan'ı görüşmeye davet eder. Sunay, Aydemir'e; hava kuvvetlerinden bir ultiमतom aldığı, sizlerin yerlerini değiştirmedeği sürece, hava kuvvetlerinin alarm durumunu sona erdirmeyeceğini, bu sebeple de sizleri feda etmesi gerektiğini, Ancak her şeye rağmen onları himaye edeceğini söyler. (T. Aydemir, 1966: 135)

Bunun üzerine Aydemir; Allahtan başka kimsenin himayesine girmeyeceğini, tüm suçun kendilerine ait olduğunu, MBK ve İnönü'nün oyununa gelerek, hava ve kara kuvvetlerini karşı karşıya getirdikleri, suçlamasında bulunur. Aydemir bununla da kalmaz, silahını çekip masanın üzerine koyar ve: "Beni ya şimdi bununla temizlersiniz ya da Divan-ı Harbe verirsiniz. Eğer gece ki harekete ben sebep olduysam, beni kurşuna dizdirirsiniz. Benim damarlarımda CHP kanı dolaşmıyor, vatanperverlik kanı dolaşıyor. Böyle bir haksızlığa tahammül edemem. Şayet siz kumadansanız, esas suçluları cezalandırınız" der. Bunun üzerine Sunay: Hava Kuvvetlerinin alarm halinde olduğunu ve üzerlerine bomba yağdırabileceklerini söyler, buna karşılık Aydemir: "Biz de Kara Kuvvetleri olarak yarı alarm hâline geçmiş bulunuyoruz. Hava Kuvvetleri'nin tahakkümü altına girmeyiz. İcap ederse çarpışırız" şeklinde rest çekmiştir. (T. Aydemir, 1966: 135) Toplantıdan bir sonuç çıkmamıştır.

Ertesi gün Aydemir ile Seyhan olaylarla ilgili bir rapor hazırlayıp İstanbul'a bildirmiştir. Raporda: 20/21 Şubat gecesi meydana gelen olayların faileri olarak görülen Ataklı ve Tunçkanat hakkında hukuki işlem yapılması, Genelkurmay 2. Başkanı Tamgaç'ın durumunun gözden geçirilmesi talep edilmiştir. İstanbul, bu haber üzerine albayları itidale davet etmiş, bu sırada Sunay, subayları tekrar karargâha çağırmıştır. (Seyhan, 1966: 191-192) Aydemir toplantıya

gitmemiş ve Saat 13.00'te Ankara Merkez Kumandanı Atakan, Harp Okulu Alay Kumandanı Alpagut, Muhafız Alay Kumandanı Şükrü İlkin, 229. Piyade Alay Kumandanı İhsan Erkan ve Tank Tabur Kumandanı Haldun Doran'ın, Genelkurmay Karargâhında tutuklandığı haberini almıştır. (T. Aydemir, 1966: 137) Aynı gün Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, Kurmay Albay Semih Sancar'ı, Harp Okulu Komutanlığı'na atandığına dair yazılı emri de verip, bir heyetle Harp Okulu'na gönderir. Ancak Sancar, Okul girişinde muhafızlar tarafından silahı alınarak etkisiz hâle getirilmiştir. Hatta Sancar, kalp spazmı geçirmiş kendisini alıkoyanlara, bu işte suçu olmadığını açıklamaya çalışmıştır. (T. Aydemir, 1966: 135) Aydemir ise gelen heyeti, Kara Harp Okulu'nun bir kumandanı olduğunu. Onun için bu tayin emri geçersiz olduğunu, söyleyerek Sancar'ı geri göndermiştir. (Deniz, 2018: 74)

Tüm bunlar üzerine Aydemir, Genelkurmay'a bir rapor göndererek, Hava Kuvvetleri Karargâhı'nı, Kurmay Başkanı Hüsnü Özkan ile birlikte işgal edip, birlikleri alarma geçiren, Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat'ın yasalara aykırı davranışlarının durdurulmasını ve haklarında yasal işlem yapılmasını istemiştir. Ayrıca gözaltına alınan çalışma arkadaşlarının da serbest bırakılmasını, tayinleri yapılan subayların tayinlerinin durdurulmasını talep etmiş, aksi takdirde alarma geçileceğini belirtmiştir. (Deniz, 2018: 74) Genelkurmay Başkanı raporu dikkate almayarak, önceden belirledikleri tayin işlemlerini uygulamaya koymaya devam etmiştir.

Gelişmeler yaşanırken 229. Piyade Alayı Kumandanı Albay İhsan Erkan da Genelkurmay'a çağırılmış, fakat gözaltına alınacağını öğrenince Piyade Alayı'nı harekete geçirmiş, adından da, Kara Harp Okulu'na giderek Talât Aydemir'e, harekâta hazır olduklarını, bu konuda kararını beklediğini söylemiştir. (Deniz, 2018: 74) İşler bu noktaya gelince Aydemir, İstanbul gurubundan destek istemiş, ancak İstanbul gurubundan aradığı desteği bir türlü bulamamıştır. (Deniz, 2018: 75) Gelişmeler Aydemir'i, azmettiricisi olmadığı bir olayda, çok kritik bir karar verme durumunda bırakmıştır. Aydemir, ya teslim olacak ya da harekete geçecektir. Bu esnada Harp Okulu'ndaki öğrenci ve subay taburları galeyana gelmiştir. Alay Kumandanları Turgut Alpagut gözaltındadır ve şimdi kumandanları Talât Aydemir istenmektedir. Okulun subay salonunda öğrencilerle bir araya gelen Aydemir'in, yaşananları açıklaması, öğrenciler arasında infiale neden olmuştur. Bütün subay taburu bir ağızdan "Biz kumandanımızı teslim etmiyoruz. Biz sizden ayrılmayız. Harekete geçelim" diye bağırır. Subayları durdurmak artık daha zorlaşmıştır. Aydemir, bunun üzerine, teslim olmayacağını, sükûneti koruyup, verilen emirleri yerine getirmelerini istemiştir. (Deniz, 2018: 75) Nihayetinde harekât kararı verilmiştir. Harekâtın parolası "Halaskar" işareti "Fedailer" olarak belirlenmiştir. (Örtülü, 1966: 238) Haberin diğer birliklere de yayılmasıyla Tank Okulu, Süvari Grubu, 229. Piyade Alayı, Muhabere Okulu, Zırhlı Birlikler Eğitim Merkezi ve Jandarma Okulu da kendiliğinden alarma geçerek, Ankara'da duruma hâkim olmuşlardır. (Deniz, 2018: 75) Aydemir, Cumhurbaşkanı Gürsel'den tayinleri çıkartılan arkadaşlarının yerlerine dönmelerini, 200 milletvekilinin düşürülmesini, eğer bu mümkün değilse, parlamentonun feshedilmesini ve anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesini talep etmiştir. (Örtülü, 1966: 240)

Karşı taraf yani; İnönü ve parti liderleri, bakanlar, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ve kuvvet komutanları, bu sırada Çankaya'da Cemal Gürsel'in başkanlığında toplanmışlardır. Önce bir durum değerlendirmesi yapılmıştır. Hava Kuvvetleri ile Birinci, İkinci ve Üçüncü Ordu Komutanlıkları hükümeti destekleyeceklerini bildirmişlerse de, içinde bulunulan an itibarıyla bu güçten faydalanmak mümkün değildir. (Akyaz, 2002: 202) Hükümet, arabulucu olarak,

Aydemir'in yakını olan, YTP Genel Başkanı Ekrem Alican'ı görevlendirmiştir. Harp Okulu'na gelen Ekrem Alican, burada Talât Aydemir, Dündar Seyhan, Emin Arat ve İhsan Erkan'dan oluşan bir heyet ile görüşmüştür. Albaylar görüşme sonrasında hükümetten: orduda yapılmış bulunan tayinlerin derhal durdurulmasını ve komutanların eski görevlerine iade edilmesini, meclisin saat 24.00'e kadar cumhurbaşkanınca feshedilmesini, okuma-yazma bilmeyenlerin oy kullanamayacağı bir seçim sistemi oluşturulmasını ve yeni meclis kurulana kadar hükümetin, Ankara'dan Eskişehir'e taşınıp, burada çalışmalarına devam etmesini, istemişlerdir. (Akyaz, 2002: 203)

Alican, talepleri çok aşırı bulmuş ve hükümetin bunları kabul etmesinin mümkün olamayacağını belirtmiştir. Uzun görüşmeler sonucunda Tayinlerin durdurulması ve arkadaşlarının eski yerlerine iade edilmesi dışında albaylar, diğer şartlarından vazgeçmiştir. Fakat bu istek de hükümet tarafından kabul görmemiştir. (Akyaz, 2002: 203)

Bu esnada köşkte, harekâtın kaderini belirleyecek çok önemli bir gelişme yaşanacaktır. Muhafız Alayı'na yeni atanan komutan Cihat Alphan tutuklanmış ve alayın emir-komutası Aydemir'in yakın arkadaşı Süvari Binbaşı Fethi Gürcan'ın eline geçmiştir. Gürcan telefonla Aydemir'i arayarak, Muhafız Alayı'nın emir ve kumandasını ele geçirdiğini, ek olarak da Çankaya Köşkü'nü kuşattığı bilgisini verir. Gürcan, Köşkte Hükümet Başkanı İnönü ve bazı bakanlarıyla, Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in toplantı hâlinde olduğunu, emir verirse hepsini tutuklayabilecek durumda olduğunu söyler. (Deniz, 2018: 77) Mevcut durum Albaylar Cuntasının elini çok kuvvetli hale getirmiştir. Aydemir'in bu soruya vereceği cevap, harekâtın kaderini belirleyecektir. Aydemir cevaben, onlarla işi olmadığını serbest bırakabileceğini, söyler. Gürcan, emrin plan dâhilinde olduğunu düşünmüş olacak ki, verilen emri yerine getirmiştir. İnönü ise yanındakilere "Talât işte şimdi kaybetti." demiştir. Gerçekten de öyledir. Talat Aydemir tarihi bir fırsatı kaçırmıştır. İşte o andan itibaren süreç, Aydemir'in aleyhine işleyecektir. İlerleyen saatlerde Hava Kuvvetlerine bağlı jetler, Kara Harp Okulu üzerinde gösteri uçuşları yapmaya başlamış, Çankaya Köşkü'nden ayrılan Gürsel, parti liderleri ve kumandanlar, Hava Kuvvetleri Komutanlığı'na gelmişler ve harekâtı buradan izlemeye karar vermişlerdir. (Akyaz, 2002: 203-204) Gece geç saatlerde Hava Kuvvetleri Karargâhına sığınmış olan hükümet görevlileri ve parti başkanları, burada bir orta yolun bulunmasını aramaya başlamıştır. Neticede önce Sunay, ardından İnönü kan dökülmemiş olmasını göz önünde tutarak, olaya karışan subaylar hakkında cezai tatbikat yapılmayacağına dair bir beyanatı, yazılı olarak Harp Okuluna bildirmiştir. Ancak tayinlerin iptali hususu kabul edilmemiştir.

Yazılı beyanatın alınması üzerine saat 03.00'te albaylar tarafından başlatılan harekât durdurulmuş ve hükümet duruma hâkim olmuştur. Talât Aydemir, sabaha karşı Harp Okulu'ndaki öğrencilere girişilen teşebbüsün sona erdiğini şu cümlelerle duyurur:

"Arkadaşlar, hareketimizi desteklemeyen askeri birlikler fazla. İsteklerimiz ancak asker kanı döküldükten sonra gerçekleşecektir. Bu ise Türk ordusunu zaafa uğratmaktan başka bir işe yaramaz. Parlamentodaki bazı şahısların istedikleri de budur. Ordu, birbirine düşmemelidir." Aydemir sözlerinin devamında genç subaylara, kendilerinin çok genç olduğu ve onlara bir zarar gelmeyeceği konusunda teminat aldığını, kendisini ise onlar için feda edip teslim olacağını söyler. Son olarak Aydemir, İhtilalin burada durduğunu ancak bitmediğini, kendisinin yine başlarında

olacağını belirttiikten sonra, onlardan silahlarını bırakıp kıtalarına dönmelerini ister. (İsen, 2010: 58)

Olayların hemen akabinde Harp Okulu tatil edilmiş, öğrenciler silâhtan arındırılmış bir halde memleketlerine gönderilerek, Ankara dışına çıkarılmışlardır. Talât Aydemir de, başarısız olan bu girişimin ardından, aralarında akademiden sınıf arkadaşı Kurmay Yarbay Necip Torumtay'ın da bulunduğu bir grup subay tarafından, evinde tutuklanmış, ancak dört gün tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır. Harp Okulu'na, Kurmay Albay Semih Sancar, yeni komutan olarak atanmıştır. (Akyaz, 2002: 205) 22 Şubat Olayı sonrasında, olaylara doğrudan veya dolaylı olarak karışan, 69 subay ve 4 astsubay emekliye sevk edilmiştir. Bu subayların başında Aydemir, Atakan, Alpagut, Seyhan, İlkin, Erkan, Arat, Yalta ve Gürçan gibi isimler yer almıştır. Bu isimler daha sonra “22 Şubatçılar” olarak anılacaktır. (İsen, 2010: 94-97) Ayrıca 22 Şubatçılar ile yakın ilişkisi olduğu düşünülen 11 generalin yerleri, 11 Temmuz 1962'de değiştirilmiştir. Bunu 24 Temmuz'da yapılan terfi atamaları sırasında yapılan değişiklikler takip etmiş ve 12'si general 26'sı albay olmak üzere 38 subayın daha yerleri değiştirilmiştir. (T. Aydemir, 1966: 110-112)

Başbakan İsmet İnönü, 26 Şubat 1962'de radyodan, vatandaşlara hitaben bir konuşma yaparak, 22 Şubatçılar hakkında şunları söylemiştir:

“Sevgili vatandaşlarım, esef verici son olayları, neticeleri ve manalarıyla bir de ben size anlatmak istiyorum. 22 Şubat akşamı, Ankara'da genç ve orta rütbeli bir subay kadrosu, masum mektep talebesini ve bazı birlikleri aldatarak harekete geçti ve memleket idaresini ele alarak, kendi fikirlerine göre bir rejim kurmaya teşebbüs etti. (...) Anlaşıyor ki 27 Mayıs askeri ihtilâlinin kolaylıkla muvaffak olması teşvik edici bir misal olmuştur. Düşünememişlerdir ki, 27 Mayıs İhtilâli, bütün milletin vicdanında kemale ermiş bir kurtuluş arzusunun neticesi olduğu için, hemen halk tarafından benimsenmişti. 22 Şubat'ta teşebbüs edilen hareket ise uğradığı tecavüzlere karşı ordudaki infialde ümit besleyen, kumanda ettiği kıtaları aldatan, ordunun başındaki bütün kumandanları, kendileri ile birlikte göstererek mektep talebelerini kandıran ve bir ihtilâl hükümetinin başına geçmek isteyenlerin hareketi olmuştur. Kanun dışı zararlı teşebbüslere girişenler, memleketin dertlerini ve bunların hâl çarelerini, kendilerinin bildiklerine gençleri ve arkadaşlarını inandırmaya çalışmışlardır. Şahsi arzularına perdelemeye yeltenmişlerdir...” (T. Aydemir, 1966: 150-151)

İnönü'nün konuşmasında “aldatılmış” olarak nitelendirilen Harbiyeliler ise cevabı, aralarından seçtikleri bir grubun, 28 Şubat 1962 tarihinde, İstanbul'daki Taksim Anıtı'na çelenk bırakarak vermişlerdir: “Atatürk ve Türk Ulusu! Harbiyeli Aldanmaz!” (T. Aydemir, 1966: 150) Bu yazı öylesine çelenkte bulunan bir yazı olarak kalmayacak, ileride çok önemli bir müdahale girişiminin parolası olacaktır.

Yaşananları bir komplo olarak değerlendiren Çelikoğlu, 22 Şubat olayları ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Tahrik ederek 9 Şubat Protokolünü imza edenler ve ettirenler, kendi imzalarını inkâr etmek suretiyle küçük rütbeli subayın kanına girdiklerinin farkında değiller miydi acaba? Yoksa bu olaylar sırf albaylar grubunu harekete geçirip kendilerini temize çıkarmak için mi planlanmıştı? Onu bilmenin imkânı yok. Yalnız, bundan sonra gelişecek olayların bir senaryosunun önceden yazıldığı ve ilgili personelin, ona göre seçildiği açık açık anlaşılıyor.” (Çelikoğlu, 2010: 183)

Gazeteci Bedii Faik de, 22 Şubat Olayı'nın bir ihtilal teşebbüs olmadığını ileri sürmüştür. Faik, 22 Şubat'ı askerî usullere uymayan bir alarm olarak görmüş, ancak bir ihtilal olarak görmenin hatalı olacağını ileri sürmüştür. (Faik, 1967: 219) Aynı şekilde gazeteci Hekimoğlu da, 22 Şubat Kalkışmasının bir ihtilal olmadığı düşüncesindedir. Hatta Hekimoğlu, Le Monde gazetesi yazarı Amber Buzoğlu'na, olaylar gerçekleşmeden hemen önce, Ankara'da durumun kritik olduğunu belirtmiş ve kısa süre sonra bir "ihtilalcilik oyunu, operetin" gerçekleşeceğini söylemiştir. (Hekimoğlu, 1975: 202-203.)

Yine Faik o dönem için şu ilginç değerlendirmeleri yapmıştır:

"İnönü adetâ, taahhütnamesine uyarak gerçekleştirdiği takipsizliği, onları durmaksızın itham ederek kendiliğinden suya düşürmek gibi bir yeni plân uyguluyordu! İtham sağnağı karşısında susmayacakları muhakkak olan 22 Şubatçılar, cevap verdikçe tahrikçi sayılacaklar, esasen yatışmamış olan kuşkuları, tekrar ayaklandırmış sayılacaklar ve böylece yeni takiplere, koğuşturmalara pekâlâ müstehak olabilecekleri gibi, herhangi bir harekete de sürüklenebileceklerdi!...

İnönü bu plânı sonuna kadar uygulamış, uygulatmış ve hesabına en fazla da Talat Aydemir'i uydurabilmiştir!...

21 Mayıs, bu hesabın son yekûn çizgisi idi." (Faik, 1967: 225)

Açıklamalara bakıldığında Faik, yaşananların tüm sorumlusu ve kurgulayıcı olarak İnönü'yü görürken, Aydemir'i ise, kandırılmış ya da kullanılmış, olarak görmektedir.

5.5. Yaşanan Olayların Siyasi Hayata Etkileri

22 Şubat Olayı sırasında İnönü'nün, ihtilali sona erdirmek için, kalkışmaya katılanları affedeceğine dair sözü, siyasi hayatta büyük sıkıntılara sebep olacaktır. Koalisyon ortağı olan AP, isyana katılanların affına karşılık, Kayseri'de tutuklu bulunan DP'lilerin affını istemektedir. İki ortak arasındaki bu çekişme yeni siyasi ve askeri sorunları da beraberinde getirecektir.

5.5.1. I. Koalisyon Hükümetinin Dağılması

22 Şubatçılara ilişkin bir af çıkması için AP'nin desteği gerekmekteydi, ancak Gümüşpala: "Ya hepsi, ya hiçbiri!" diyerek, Kayseri'de bulunan eski DP'li mahkûmlar için de af gelmesini istemiştir. (Toker, 1992: 96-97) Bu konuda çok zor durumda kalan İnönü, sorumluluğu üzerinden atmak için, meseleyi mecliste bulunan 4 partinin iradesine bırakmıştır. (İsen, 2010: 70)

Gelişmeler üzerine 19 Nisan'da parti liderlerinin katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda Başbakan İnönü: "Siyasi af mevzusunun ordu içinde de bir tartışma konusu olduğunu, hatta yaşanan 22 Şubat hadisesinin, temel gerekçelerinden birinin de bu konu olduğunu. Ordunun, çıkarılacak bir siyasi aflu, bir intikam idaresinin geleceğinden endişe ettiğini, bu durum olmasın diye de, 22 Şubat hadisesiyle de, ihtilâl idaresi devamının amaçlandığını söyleyerek. Yaşananların temel gerekçesini kendince açıklamıştır. Bununla birlikte kendi iktidarları döneminde, inikama da yeni bir ihtilâl de müsaade etmeyeceklerini belirtmiştir. İnönü sözlerinin devamında, 22 Şubatçıların affı meselesinde, karşı tarafın da eski DP'lilerin affını istemesinin son derece yanlış olduğunu, bu iki durumun birbirinden ayrı olduğunu açıklamıştır. İnönü bu farkı da şöyle açıklamıştır. O na göre. Sivil adamların affı meselesi hüküm giymiş olanların meselesidir. Ötekilerin (22 Şubatçıların) affı meselesinde bir hüküm yoktur, ayrıca bu affın temel gerekçesi ise aslında yeni yaşanabilecek kalkışmalara karşı tedbirdir. Yani ordunun, askerinin kendi vazifesi ile

uğraşması, siyasi faaliyetlere, kanuni faaliyetlere müdahaleden uzak bulunmasını temin etmek meselesidir. (İsen, 2010: 71) Özetle İnönü, 22 Şubatçıları affetme sebebinin, huzuru sağlama ve sivil siyaseti devam ettirme amaçlı olduğunu söylemektedir. Bununla beraber, 22 Şubatçıları hakkında bir yargılama ve hüküm bulunmadığı halde, eski DP'liler için yargılama ve hüküm bulunduğunu belirterek, bunların aynı kategoride tutulmasının yanlışlığını belirtmeye çalışmaktadır.

Neticede 30 Nisan 1962 tarihinde meclise getirilen, “22-23 Şubat Hadiselerine Karışanların Affına Dair Tasarı”, üzerinde parlamentoda milletvekilleri tarafından çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Bu konuda İnönü'ye en büyük eleştiri CKMP'den gelmiştir. CKMP'nin eleştirisi, böyle bir af sözünün, İnönü'nün yetkisi dâhilinde olmadığıdır.

Görüşmeler devam ederken AP milletvekillerinden Şadi Pehlivanoglu ve Mustafa Kaptan, bir önerge vererek, 22 Şubatçıların ordudan uzaklaştırılmamalarını, inzibati tedbirlerle cezalandırılmalarını istemişlerdir. Ancak önerge reddedilmiştir. Nihayetinde mecliste çoğunlukla kabul edilen af tasarısı, 4 Mayıs 1962'de senatodan geçerek kanunlaşmıştır. (Toker, 1992: 100-102)

Bu sorun halledildikten sonra sıra, eski DP'liler için düşünülen siyasi af meselesidir. AP “toptan ve kademesiz” bir af istediğini açıklamıştır. İnönü, 6 Mayıs'ta, Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay ile bir araya gelerek bu meseleyi görüşmüştür. Askeri kanat, Ekim ayı içerisinde çıkabilecek bir kademeli affa onay vermişlerdir. (İsen, 2010: 73-74) Ancak AP, bu konuda kesinlikle taviz vermemiştir. Olayların çıkmaz haline gelmesi üzerine İnönü: 30 Mayıs 1962'de “Af konusu hükümeti felç etmiştir” diyerek istifasını sunmuştur. (İnönü, 2008: 619-621) Böylelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümeti dağıldığı gibi, siyasi alanda normalleşme çalışmaları da yine kesintiye uğramıştır.

5.5.2. II. Koalisyon Hükümeti

İnönü'nün istifası, ülkeyi tekrardan sıkıntılı bir sürece sokmuştur. Durumdan haberdar olan Sunay da, derhal Almanya'dan ülkeye dönmüştür. Sunay, ilk olarak İnönü ile sonrasında ise Gürsel ile görüşmüştür. Gerek Sunay ve gerekse de askerinin yüksek komuta kademesi, ordunun, İnönü'den başkasının başbakanlığına razı gelmeyeceğini, aksi durumda, yeni müdahale girişimlerinin yaşanabileceğini belirtmişlerdir.

Baskılar üzerine Gürsel, 2 Haziran 1962'de, hükümeti kurma görevini, Malatya milletvekili İsmet İnönü'ye, ikinci kez vermek zorunda kalmıştır. (Toker, 1992: 110) İnönü, koalisyon için, CKMP ve YTP liderleri ile görüşmüştür. Tüm konularda anlaşmaya varılmış ancak başbakan yardımcılıkları konusunda sorun çıkmıştır. CHP'nin başbakan yardımcılığına Feyzioğlu'nu getirmek istemesi, Ekrem Alican tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine İnönü, koalisyon görüşmelerini bitirerek, hükümeti kurma görevini Gürsel'e iade etmiştir. Bu gelişme büyük bir şok etkisi yaratmıştır. Bunun üzerine Sunay, tekrardan devreye girmiş ve Gürsel'le görüşmüştür. Gürsel tekrardan hükümeti kurmakla İnönü'yü görevlendirmiştir. (Toker, 1992: 112-117)

Nihayetinde CHP-CKMP-YTP üçlü koalisyon hükümeti, 25 Haziran 1962 tarihinde kurulabilmiştir. Üç parti, uygulayacakları siyasi ilkeleri içeren bir “Koalisyon Protokolü” imzalamış ve hükümet programını da buna göre yapmıştır. Koalisyon hükümetinin hükümet programı, 2 Temmuz'da Meclise sunulmuştur. Program; 134 red, 4 çekimser ve 259 kabul oyu ile kabul edilmiştir. Böylece İkinci İnönü Koalisyon Hükümeti kurulmuştur. (Turan, 2002: 98-99)

Mecliste güvenoyu alınmasından sonra İnönü, 22 Şubat olayları ile ilgili şöyle bir konuşma yapmıştır:

“Millet olarak büyük bir imtihan vermişizdir. Ordu içerisindeki bir avuç demokratik nizam aleyhtarı, 22 Şubat’ta, vahim bir tecrübeye teşebbüs etmişlerdir. Ordunun kendisi hemen bütünüyle, sergüzeştçileri reddetmiştir. Kesin olarak sabit olmuştur ki, ordu, memleketin idaresini ve selametini, demokratik rejimde ve anayasa nizamında görmektedir. Sergüzeştçilerin hareketleri, millet nazarında ve ordu içinde tam bir takbihe uğramıştır. Memlekete hesapsız zararlar vermiş olan 22 Şubat itaatsizliği, şimdi ordu içinde bir nifak yaratmak ve Büyük Millet Meclisi’nin, orduya olan güvenini sarsmak için bir vesile olarak isteniyordur. Buna alet olanlar iyi niyetten mahrum olanlardır. Millet ve Büyük Millet Meclisi ile onun aziz evladı olan ordusu arasında, bir itimatsızlık yaratmak maksadı asla muvaffak olamayacaktır.” (Örtülü, 1966: 290)

İnönü’nün mecliste yaptığı konuşmaya Talat Aydemir, gazetelerden cevap vermiştir. Aydemir, İnönü’nün kendisi ve 22 Şubatçılar için kullandığı, demokrasi düşmanlığı ve sergüzeştçi ifadelerini, şiddetle reddetmiştir. Aydemir’e göre yaşananların baş müsebbibi, sadece kendi çıkarını düşünen, milletin menfaatlerini düşünmeyen İnönü’dür. 22 Şubat hadisesi ise bu anlayışa karşı, demokratik yaşamı tam olarak getirme amacıyla yapılmıştır. İnönü için de “İnönü’nün ismi, zekâsından büyüktür” şeklinde bir tahlilde bulanarak, Atatürk’ün dehasının stratejik yaratıcılığından sonraki reformlardan mahrum, statik devrenin asıl sebebinin, İnönü olduğunu belirtmiştir. İnönü’nün tükendiğini ve şuan iktidar olmasının, millet için en büyük talihsizlik olduğunu söyleyerek. 22 Şubat hadisesinin, vahim bir tecrübeye teşebbüs değil, memleketin sayısız dertlerini bir tarafa iterek, İnönü’nün yarattığı siyasi keşmekeşe karşı bir reaksiyonu. Demokrasinin bir türlü rayına oturtulmak istenmeyişinden ızdırap duyanların, bir ikazı olduğunu beyan etmiştir. (T. Aydemir, 1966: 174)

Beyanından dolayı Aydemir, kanunun suç saydığı bir cürümü övdüğü iddiasıyla tutuklanmış, fakat 18 Temmuz 1962 tarihinde, kefaletle serbest bırakılmıştır.

Yeni hükümet kurulmuş ancak beklenen huzur ve sükûnet ortamı sağlanamamıştır. Muhalefet, siyasi af konusunda baskılarını arttırmıştır. Siyasi alanda yaşanan sıkıntılar topluma da yansımıştır. Menderes’in idamının yıl dönümü olan 17 Eylül 1962’de, büyük gösteriler yaşanmıştır. (T. Aydemir, 1966: 174)

Ülkenin genel durumu, Ordu içinde de kaynamalara sebebiyet vermiştir. Geçmiş devrin özlemine yansıtıldığı düşünülen bu tip gösteriler, ordu içerisinde de hemen yankı bulmuş, kendilerine “Milli Devrim Ordusu”, “Kuvayi Milliye” gibi isimler veren gizli oluşumlar, Ankara ve İstanbul’da dağıttıkları bildirilerle, gericileri, ikinci devrim geldiğinde kaçacak delik bulamayacakları, şeklinde uyarılmışlardır. (Akyaz, 2002: 210-211)

Tüm bunlar Talat Aydemir tarafından İnönü’ye karşı kullanılırken, 22 Şubatçıların destekçilerini de arttırmıştır.

5.6. 11 Havacı Subay Olayı

Ülkenin içinde bulunduğu durum, Ordu içindeki bölünmeler, Hava Kuvvetlerinde de kendini göstermiştir. Hava Kuvvetleri Komutanlığı, 13 Kasım Tasfiyesi, Haziran Olayları ve 22 Şubat Olayı’nın ana kuvveti olmuştur. Bu sebeple Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde havacıların ayrı bir yeri olmuştur. 22 Şubat sonrası Hava Kuvvetlerinde, dört kademeli bir cunta oluşturulmuştur. (Faik, 1967: 229-230) Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel gelişmelerden

haberdar ve rahatsızdır, ancak bir müdahaleyi de göze alamamıştır. Cuntanın hangi kadrolara sahip olduğunu, mevcudiyetini ve gücünü tam olarak anlamak adına, bir süre rahatça hareket etmesine izin vermiştir. (Faik, 1967: 231-233) Hal böyle olunca havacı cunta rahat bir şekilde hareket etmiştir. Cunta, toplantılarını genellikle, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanlığında, Hüsnü Özkan'ın odasında yapmaktadır. (Faik, 1967: 233-234) Cuntanın, faaliyetlerini gittikçe arttırması, Hava kuvvetleri içindeki huzursuzluğun artmasına sebebiyet vermiştir. Gelişmelerden haberdar olan Genel Kurmay Başkanı Sunay, cuntanın dağıtılması emrini vermiş olmasına rağmen, Tansel, itidalli tavrını sürdürmüştür. Tansel'in planı, Alb. Menteş'i Bandırma Üs Kumandanlığına, Alb. Arsin'ı, Mürted Üs Kumandanlığına tayin ederek karargâhtan uzaklaştırmaktır. Ancak cunta ve ona bağlı birlikler, tayinlere karşı gelmiştir. Hatta Tansel'in görevden alınarak, yerine Özkan'ın getirilmesini talep etmişlerdir. Bu isteğe karşı Batur ve Tuncel, taviz vermeden Tansel'in yanında duracaklarını belirtmiştir. (Faik, 1967: 236-238) Gelişmeler üzerine Tansel, 1962 Kasımında, cuntayı, Özkan'ın odasında toplantı halindeyken basmıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında aynı gün 9 havacı subay istifa etmiştir. Ertesi gün iki havacı subayın da istifası üzerine sayı 11'e çıkmış ve bu grup "11'ler" olarak anılmaya başlamıştır. Söz konusu 11 havacı subay: Tuğg. Hüsnü Özkan, Tuğg. Şevket Demirgüç, Tuğg. İbrahim Metel, Kur. Alb. Halit Ergin, Kur. Alb. Halim Menteş, Kur. Alb. Refik Yurdsever, Kur. Alb. Tufan Akkoç, Kur. Alb. Yusuf Parmaksız, Kur. Alb. Fevzi Arsin, Lv. Yb. Emin Yerlikan ve Tbb. Yb. Abdülkadir Yücel'dir. (İsen, 2010: 136-137)

Olayın duyulmasıyla beraber Hava Kuvvetlerinde yeni istifalar yaşanmıştır. Basın, konuyu gündeme taşımıştır. Hal böyle olunca Sunay, 2 Aralık 1962'de eline ulaşan emeklilik dilekçelerini işleme koymamış ve bu 11 subaya 15 gün süreyle izin vermiştir. 4 Aralık'ta Sunay, adı geçen subayların, istedikleri takdirde istifalarını işleme koyacağını söylemiş ve hiçbir surette siyasi bir olayla ilgisi olmadığını beyan etmiştir. Ancak aynı gün Tansel, subayların Ataklı'dan emir aldığını ve ordu içinde tehlike arz ettiğini, bu sebeple de kendilerini istemediğini bildirmiştir. (Faik, 1967: 240-241) Aynı gün Hava Kuvvetlerine mensup general, üs komutanları ve albayların katılımıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda Tansel'i desteklemek üzere karar alınmıştır. (Batur, 1985: 112) Nihayetinde 2 Aralık 1962 tarihinde, üç tanesi general olmak üzere 11 havacı subay, eski MBK üyeleriyle yakın temasa geçip, politikaya bulaştıkları gerekçesiyle emekliye sevk edilmiştir. (Akyaz, 2002: 211) Faik ise tarih olarak 21 Aralık 1962'yi göstermiştir. (Faik, 1967: 246)

Yaşanan durumla ilgili olarak Başbakan İsmet İnönü, meclis kürsüsünden şunları söylemiştir:

"Hava Kuvvetleri içerisinde bir kısım subaylar toplanarak, kendi komutanlarını tenkit ederler. Geçmiş hadiselerde kendi hizmetlerini üstün görürler. Bu subaylar, ihtilâl idaresi sırasında ve 22 Şubat olaylarında komutanları ile birlikte yakın vazife teması içinde, başarı ile çalışmışlardır. Son tutumları, her hâliyle askeri usullere ve disipline aykırıdır. Hava Kuvvetleri Komutanı, bu cereyanı hisseder ve tahkikat yaptırır. Bu subayların Hava Kuvvetleri'nde çalışmaya devam etmelerinin mümkün olmadığına hükmeder. 11 subayın memnuniyetsizlikleri kendilerine mahsustur." (İsen, 2010: 102)

Talat Aydemir ise 7 Aralık tarihli Sabah gazetesine olayla ilgili şunları söylemiştir:

"Olay, İrfan Tansel'in de açıkladığı gibi siyasedir. Mucip Ataklı'nın, Hava Kuvvetleri'nin bazı subaylarına emir verme alışkanlığında olduğunu yakinen biliyoruz. Nitekim 22 Şubat 1962

gecesi de ilk önce, emeklilikleri istenen subaylar, ondan emir almıştır Bu hadiseyi iki kumandan arasındaki geçimsizlik şekline sokmaya imkân yoktur. Mızrak çuvala sığmaz. Bu olayın İnönü tarafından bilindiğine de kaniyiz. Çünkü bu grubun, İnönü'nün yakın arkadaş çevresiyle temasta olduğu herkesçe malumdur...”

Aydemir sözlerinin devamında; kendilerinin, 22 Şubattan sonra mahkeme edilmek istediklerini; ancak emekli edildiklerini söyleyerek. Bugün emekliye sevk edilmek istenenlerin, kendileri gibi mahkeme edilmelerine yönelik bir istekte bulunabilecek cesarete sahipler mi? Diye soru sormuştur. Sözkonusu subayların, 22 Şubat'ı durdurdukları, söylemlerine ise Aydemir, Bu iddiaaların tamamıyla gerçeğe aykırı olduğunu, aksine hadiseleri, aynı ekiple 22 Şubat'a zorlayanlar onlar, durduranların ise kendileri olduğunu söylemiştir. Aydemir, gerçeklerin er geç ortaya çıkacağını, asıl hükmün ise tarihinten öğrenileceğini söylemiştir. Son olarak Aydemir, kendilerinin şahsa bağlı açık rejime değil, gerçek demokrasiye inandıklarını. Demokrasinin savunucusu olduğunu söyleyenlere de 21 Ekim Mürted Protokolü' nü hatırlatarak göndermede bulunmuştur.⁴¹

11 Havacının emekliye sevk edilmesinde amaç, huzuru ve sukuneti tesis etmektir ancak gelişmeler hiç de bu şekilde olmayacaktır. Nihayetinde müdahale yanlısı üst rütbeli 11 subay, artık serbestçe hareket edebileceklerdir.

5.7. Talat Aydemir ve 22 Şubatçıların Faaliyetleri

Talat Aydemir, her ne kadar 22 Şubat olayı sonrası emekliye sevk edilmişse de, SKB içindeki statüsünü korumuştur. Bu çerçevede Aydemir, Kara Harp Okulu ile diyalogunu hep sıcak tutmuştur. Harp okulu öğrencilerinin kendisine karşı ilgisi, Onu, yeni girişimler konusunda cesaretlendirmiştir. Talat Aydemir'in mevcut statüsü ise SKB içindeki bir kısım subayı rahatsız etmektedir.

Aydemir, yapacağı askeri müdahale öncesi gücünü iyice arttırmak için öncelikle bir teşkilat oluşturma girişiminde bulunmuştur. Bunun için de 22 Şubat emeklilerinden 30-35'inin iştiraki ile bir toplantı düzenlenmiştir. Toplantı da aynı zamanda seçim yapılmıştır. Gizli oy açık tasnif usulüne göre yapılan seçimde, Emin Arat, çoğunluğun oyunu alarak başkan seçilmiştir. Aydemir, duruma tepki gösterip, salonu terk etmiştir. Sonuca tepki gösterenlerden birisi de Fethi Gürcan olmuştur. Gürcan; Emin Arat'a kendisinin de itimadı olduğunu, ancak ne 22 Şubatçıların ne de genç subayların sonuçtan hoşnut olmayacağını belirtip, aynı zamanda arkadaşlarını uyarmıştır. Daha sonra yapılan temaslar sonucunda, Emin Arat'ın hakkından feragat etmesi ve Dündar Seyhan'ın, Talat Aydemir'in yardımcılığına getirilmesi sonucu, Aydemir'in liderliği üzerinde anlaşılmıştır. (Deniz, 2018: 123-125) Örgüt, dayandığı temel felsefeyi ve ülke meselelerinin üstesinden gelebilmek için düşündükleri çözümleri içeren, “Kemalist Doktrin” adlı bir metin hazırlamıştır. Doktrin hazırlanmasına Emin Arat, Bahtiyar Yalta ve Talat Aydemir öncülük etmiştir. (T. Aydemir, 1966: 165) Aydemir liderliğindeki 22 Şubatçılar, ilk olarak Ondörtler ile diyalog kurmak ve onların desteğini almak için girişimlerde bulunmuştur. Seyhan'ın teşebbüsü ile o sırada geçici süreliğine yurda gelmiş olan Kabibay ve Baykal ile temas sağlanmıştır. Bu temas sonucunda Ondörtler'in hepsi ile bir masaya oturulup karar verilmesi yönünde karar

⁴¹ T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri, Dosya: E4, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 63.389..6.M

alınmıştır. Ardından Kabibay-Baykal ikilisi tekrar yurt dışı görevlerine dönmüştür. Ancak Ondörtler Brüksel’de bir araya gelmiş ve ayrılma kararı almışlardır. Bunun üzerine Ondörtler’in tamamıyla birlikte hareket etme planı suya düşmüştür. (T. Aydemir, 1966: 125-126)

5.7.1. Aydemir’in Ondörtlerle Temasları

Brüksel toplantısı sonrası Ondörtler ekibi dağılmıştır. Hal böyle olunca ekibin üyeleriyle tek tek de olsa, görüşme kararı alınmıştır. Bu işi üstlenen ise Aydemir olacaktır. Aydemir, bu faaliyetlerde bulunurken, Ondörtler’den Erkanlı yurda gelmiştir. Erkanlı, memleketin kurtuluşu için “Atatürkçü Cephe” oluşturma gayretiyle, bir dizi koordinasyon toplantısı yapmıştır. Bu toplantılara, eski MBK üyesi tabii senatörler, CHP milletvekilleri, emekli subaylar, üniversite hocaları ve 22 Şubatçılar katılmıştır. İlk toplantı 1962 Ağustos ayında, Prof. Dr. Halit Ziya Konuralp’in evinde gerçekleşmiş ve burada, 22 Şubatçıların “Kemalizm Doktrini” okunmuştur. Belirlenen hedefler doğrultusunda ikinci toplantı, eylül ayında, Tabii Senatör Ulay’ın evinde yapılmıştır. Bu toplantıda birleşme adına bir karar alınamamıştır. Ardından yapılan iki toplantıda da grupların anlaşamaması üzerine, koordinasyon toplantılarına son verilmiştir. (İsen, 2010: 124-125)

1962 Ekim’inde 22 Şubatçılar, Ondörtler meselesini yeniden görüşmek üzere, tekrar bir araya gelmiştir. Toplantıya Ondörtler’den Kabibay katılmıştır. Ancak bu sırada Ondörtler, Kabibay ve Türkeş Kanadı olarak ikiye ayrıldığı için, 22 Şubatçıların Türkeş Kanadı ile irtibat kurmasına, Seyhan sıcak bakmamıştır. Seyhan, yalnızca Kabibay Kanadı ile birleşmeyi teklif etmiş, kabul edilmediği takdirde Aydemir’den ayrılacağını beyan etmiştir. Ancak Aydemir bu teklifi kabul etmemiş ve böylece 22 Şubatçılar, Seyhan ve Aydemir Grubu olarak ikiye ayrılmıştır. (T. Aydemir, 1966: 143-144)

5.7.2. Aydemir’in EMİNSULAR ile Temasları

27 Mayıs Müdahalesi sonrası oluşturulan I. MBK tarafından tasfiye edilen, 235 üst rütbeli ve 4000 civarında orta rütbeli subayın, haklarını aramak için oluşturduğu EMİNSU (Emekli İnkılâp Subayları Derneği) oluşumunun bir kısmı, Aydemir’le irtibata geçmek istemiştir. (Deniz, 2018: 139) Oluşumun, İstanbul başkanlığını yürüten, emekli General Selim Türkkkan; yapılacak bir müdahaleye şu koşullarla destek vereceğini söylemiştir:

1. 27 Mayıs’ın yanlış bir tasarrufuyla emekli edilen subaylardan orduya dönmek isteyenlerin dönüşünün kabul edilmesi
2. Yassıada hükümlülerinin cezaevlerinden çıkarılması
3. İhtilâl sonrasında aktif görev alanların kabiliyetlerine göre görevlendirilmesi
4. 27 Mayıs’ın yanlış uygulamalarının ortadan kaldırılması ve bunları yapanlardan hesap sorulması.

Örgüt bu şartları kabul etmiştir ancak, son sözü söyleyecek olan Aydemir olacaktır. Aydemir, Selim Türkkkan ile yapmış olduğu görüşmede, EMİNSU’lar meselesinin kendilerinin de gündeminde olduğunu söyleyerek. Yapılan işlemde hatalar olduğunu kabul etmekle birlikte, emekli edilenlerin tamamına geri dönme imkânının verilmesini, kendisinin de doğru bulmadığını belirtmiştir. Bununla beraber Aydemir, bu konu ile ilgili detaylı bir çalışma yapılması gerektiğini, bu işi de Cevat Kırcı, Orhan Türkkkan ve görüşme yaptığı kişi olan Selim Türkkkan’ın yapabileceğini söylemiştir. (Deniz, 2018: 141) Selim Türkkkan, bu görüşlere tamamen katıldığını

belirtmiş ve hazırlıklara başlamıştır. Müdahalede görev almak üzere, Eminsular içinden, çeşitli sınıflardan ve kurmay albaylardan oluşan yüz kişilik seçkin bir kadro çıkarılmıştır. Bir başka temas ise Selçuk Atakan aracılığıyla İstanbul'daki sermaye çevreleri ile kurulmuştur. Ancak söz konusu çevreler Aydemir'in muhtemel bir teşebbüsüne soğuk yaklaşmışlardır. (Deniz, 2018: 141)

5.7.3. Aydemir'in Ordu ile Temasları

Aydemir, Adına “çengel atma” dedikleri yöntem ile ordu içerisinde genişlemeye çalışmıştır. Bu yöntem ile örgüte katılan her subay, başka bir subayı daha örgüte kazandırmış ve böylece teşkilat genişletilmiştir. Aydemir Cuntası'nın ordu içerisinde kısa zamanda genişlemesini, çengelleme faaliyetlerinde usta olan Fethi Gürcan ve Cevat Kırcı sağlamıştır. Esas güçlendirme çalışmalarının Ankara'da yapılması kabul edilmiştir. Ankara'daki güçlerle kesin sonuç alınması halinde, İstanbul ekibinin de katkıda bulunması düşünülmüştür. Zira Ankara ile İstanbul arasında güçlerin yönetilme şekli açısından da farklar vardır. Ankara'daki ihtilâlcî güçler, doğrudan 22 Şubatçılar tarafından yönetilmektedir. İstanbul'daki güçler ise kendi içlerindeki birlik subayları tarafından yönetilmekte ve sadece ele geçirecekleri hedeflere odaklanmaları sağlanmaktadır. (Deniz, 2018: 145) Ordu ile temaslar sürerken, daha önce bahsettiğimiz, 11 Havacı Subay Olayı, yaşanmıştır. Hal böyle olunca Aydemir, yakın zamanda ordudan ihraç edilen 11 Havacı subay ile bir görüşme kararı almıştır. Bir önceki teşebbüsten edinilen tecrübeler ortaya koymaktadır ki, bir müdahalede Hava Kuvvetleri'nin önemi oldukça fazladır. Bunun bilincinde olan 22 Şubatçılar, 11 Havacılarla seri toplantılar yürütmeye başlamışlar, fakat somut bir getiri elde edememişlerdir. (Deniz, 2018: 146)

Aydemir, ordudan bir şekilde uzaklaştırılmış eski ihtilalcilerle görüşmelerine hız vermiştir. Hatta “27 Mayıs Cephesi” adı altında, Türkeş Grubu dışındaki grupların birleştirilmesi için, 3 Mart 1963'te, Ankara Lale Apartmanı'nda bir toplantı düzenlenmiştir. Bu sebeple bu toplantı daha sonra “Lale Apartmanı Toplantısı” olarak kayda geçmiştir. Toplantıya 22 Şubatçılardan Yalta, Gürcan, Atakan ve Ünsalan; Onbirler'den Mentеш ve Akkoç katılmıştır. Toplantı sonunda her iki grupta 27 Mayıs için sulh yapmıştır. (T. Aydemir, 1966: 151-152) Ancak sağlanan işbirliği çok da uzun sürmemiştir.

Tam da bu sıralarda yaşanan bir gelişme, Aydemir'i ihtilal yapma konusunda daha bir cesaretlendirmiştir. Söz konusu olay Celal Bayar'ın 22 Mart 1963'te, sağlık gerekçesiyle tahliyesidir. Tahliye, kimi kesimleri çokça memnun etmiştir. Ülkede, bu durumdan memnuniyet duyan, büyük gösteriler düzenlenmiştir. Ordu ise, gelişmelerden ciddi rahatsızlık duymaktadır. Bayar, Ankara'ya gelişi sonrasında, Anıtkabir'i ziyaret etmek isteyince tansiyon yükselmiş ve derhâl Anıtkabir ziyarete kapatılmıştır. Akabinde AP Genel Merkezi, elleri taşlı sopalı göstericiler tarafından ablukaya alınmıştır. (Birand, Dündar ve Çaplı 2007: 94-97) Olaylar 24 Mart günü yeniden alevlenmiştir. Sokağa dökülen gençlik, AP Genel Merkezine saldırmış ve içeride bulunanları linç etmeye çalışmıştır. O akşam AP Genel Merkezi harabe hâline gelmiştir. Gerginlikler hat safhaya varınca, Bayar, tedavisi tamamlanmadığı halde cezaevine geri gönderilmiştir. Daha öncesinde söylediğimiz gibi, gelişmeler Aydemir için, ihtilalin zamanı geldiği, düşüncesine sebebiyet vermiştir. (Birand, Dündar ve Çaplı 2007: 97-101)

5.7.4 Otuz Bir Mart Hadisesi

Son yaşananların Aydemir’de, ihtilal için doğru zamanın geldiği düşüncesini oluşturduğunu, bir önceki başılığımızda değinmiştik. Aydemir ve 22 Şubatçıların üst kademe yöneticileri, ihtilal zamanını tespit için, 28 Mart’ta, Emin Arat’ın evinde toplanmışlardır. Toplantıda Fethi Gürcan, yurdun dört bir yanından gelen Zırhlı Birlikler Komutanlığı’na bağlı subayların, harekât için Ankara’da emir beklediklerini açıklamıştır. Nihayetinde 31 Mart’ı, 1 Nisan’a bağlayan gece yarısı, Ankara Radyosu kapanmadan önce, harekâtın başlaması kararı alınmıştır. Ancak toplantı tam dağılmak üzereyken Mustafa Ok’un sarfettiği sözler, ihtilalin ertelenmesine sebep olacaktır. Ok, özetle: Hazırlıksız yapılan bir ihtilalin başarılı olmasının mümkün olamayacağını. Ülkede şuan ihtilal için uygun bir ortamın bulunmadığını. İhtilalin başarılı olmasında, halk, zinde güçler ve siyasilere desteğinin çok önemli olduğunu söylemiştir. Bu hususlar dikkate alınmadan yapılacak bir ihtilal de geçici bir başarı sağlansa da, sürekliliğin sağlanmasının mümkün olmadığını. Tüm bu etkenler göz önünde tutularak, Yan kuvvetler olarak 14’leri, 11’leri ve üniversite gençliğini elde etmek zorunda olduklarını söylemiştir. Son olarak: “İhtilâl geceleyin yapılır, fakat gün doğması ile birlikte yan kuvvetlerin baskısı ve memleket meselelerinin önemi başlar. Memleketin kaderi ile oynanacak zaman değildir.” demiştir. (İsen, 2010: 116)

Fethi Gürcan, Ok’un sözlerine sert tepki vererek, kendisinin ve arkadaşlarının ihtilale her açıdan hazır olduğunu. Belirlenen tarihinde gayet uygun olduğunu söyleyip “Cesareti olmayanlar gelmesin” şeklinde bir cümle sarfetmiştir. Buna karşılık Mustafa Ok da; İhtilâl’in erkeklik olsun diye yapılmayacağını. Memleketin menfaatleri neyi gerektiriyorsa, ona göre hareket edilmesinin uygun olacağı, cevabını vermiştir. Neticede Talat Aydemir, Mustafa Ok’u haklı bulmuştur. Toplantıda, yurda dönmeye başlayan Ondörtler ve 11 havacı subayla tekrardan görüşmelerde bulunma kararı alınmıştır. Bu iş için de Mustafa Ok ve Bahtiyar Yalta görevlendirilmiştir. Nihayetinde ihtilal ertelenmiş, tarih olarak da, söz konusu gruplarla yapılacak görüşmelere göre belirlenmesine karar verilmiştir. Ancak alınan bu karar, İstanbul ekibine zamanında ulaştırılmamıştır. İstanbul grubu harekâtın ertelendiğini ancak saat 17.00 sularında öğrenebilmiştir. Bunun üzerine eldeki kısıtla imkânlarla birliklere erteleme kararının ulaştırılmasına çalışılmış, fakat Deniz Harp Okulu için geç kalınmıştır. (Deniz, 2018: 150)

31 Mart gecesı, harekâtın ertelendiğinden habersiz olan Deniz Harp Okulu bünyesindeki ekip, deniz eğitim araçlarını çalıştırarak alarm vermiştir. Her şeye önceden hazırlanan ve tüm tedbirleri alan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, duruma el koymuş, örgüte bağlı beş deniz subayını tutuklamıştır. Yapılan soruşturmalar, yakalanan subayların ketum davranmasıyla bir sonuç vermemiş, örgütün bütünüyle deşifre edilmesi tehlikesi bu sayede atlatılmıştır. Ancak bu olay İstanbul’daki 22 Şubatçılarla, Ankara arasında bir soğukluğun doğmasına neden olmuş, ayrıca olası bir müdahale sırasında Deniz Harp Okulu’ndan faydalanma imkânı ortadan kalkmıştır. (Deniz, 2018: 150)

5.7.5. 11 Havacı Subay ve Türkes’le Görüşmeler

28 Mart toplantısının ardından Mustafa Ok ve Bahtiyar Yalta’nın çabalarıyla, 9 Nisan 1963’te, Söğütözü’nde, 22 Şubatçılarla, 11 Havacı subay bir araya gelmiştir. Toplantıda Fethi Gürcan, kararlı olduklarını, kendi güçleri ile ihtilâle gideceklerini ve kendilerine katılmaları

hâlinde işbirliği yapmaya hazır olduklarını belirtmiştir. (Deniz, 2018: 161) Ancak 11'ler, Ülkede huzurun tesisi için, siyasete girmeyi uygun gördüklerini belirtmişlerdir. Aydemir bu düşünceye şiddetle karşı çıkmıştır. Neticede 11'ler le yapılan bu ilk toplantıda istenilen amaca ulaşamamıştır.

11'lerle yapılan görüşmede istenilen sonuç elde edilemeyince, Aydemir bu kez, yurda yeni dönüş yapan Türkeş'le görüşme kararı almıştır. Türkeş yurda dönünce, 22 Şubatçılar tarafından sıklıkla ziyaret edilmiştir. En nihayetinde 10 Nisan 1963'te, Ankara Dikmen'de bir toplantı gerçekleşmiştir. Toplantıya 22 Şubatçılar adına Talât Aydemir, Bahtiyar Yalta ve Mustafa Ok, katılırken; Türkeş ise Rıfat Baykal ve Muzaffer Özdağ ile birlikte gelmiştir. (Deniz, 2018: 167-168) Toplantı başlayınca Aydemir, Türkeş'le yalnız görüşmek istemiştir. Bu görüşme sırasında Aydemir, Türkeş'ten görüşmenin yapılabilmesi için her şeyden önce kendi liderliğini kabul etmesi gerektiğini, aksi halde görüşmeye gerek kalmayacağını belirtmiştir. (Deniz, 2018: 169) Türkeş ise önemli olanın ülkenin çıkarları olduğu, kişilerin liderliğinin ise bu denli önemli olmadığını, kimin lider olacağını demokratik usullerle belirlenmesinin uygun olacağını, söylemiştir. (Deniz, 2018: 169) Bunun üzerine Aydemir, toplantıyı başlamadan bitirmiştir.

Aydemir son olarak tekrardan, Aydemir tarafından "Kokteyl Grup" olarak adlandırılan, karşıt grupla görüşmek istemiştir. Görüşmede birleşmenin lider ve kuvvet olması yerine her gruptan ikişer kişi ile bir koalisyon kurulması teklif edilmiştir. Yani Ondörtlerden iki, Onbirlerden iki, 22 Şubatçılardan iki kişinin olması öngörülmüştür. Aydemir, bu teklifin kendisini pasifize etmeye yönelik bir niyet barındırdığını düşünmüş ve reddetmiştir. Bu son görüşmenin ardından tüm hazırlıkları yaparak 21 Mayıs'a doğru yürümüştür. (T. Aydemir, 1966: 158)

5.7.6. 21 Mayıs Darbe Girişimi

Aydemir cuntasına destekçi arama faaliyetlerini yürütürken, yurda dönen Türkeş, İnönü'yü ciddi eleştiri yağmuruna tutmuştur. Mevcut durum tam da Aydemir'in istediği gibidir. Bununla beraber İnönü temkinlidir. Hatta Ankara'da, CHP Meclis Grubu Toplantısı'nda; Durumun çok vahim olduğunu ve her an her şeyin olabileceğini, bu sebeple çok dikkatli olunması ve sükûnetin muhafaza edilmesini istemiştir. İnönü ayrıca, Önümüzdeki 2-3 gün içinde çok önemli gelişmelerin olabileceğini, kendisinin de bu koşullarda ne yapılabilirse yapmaya çalıştığını söyleyerek endişesini dile getirmiştir. (İsen, 2010: 132)

Aydemir ise; Tank Taburu, 229. Piyade Alayı, Genelkurmay Kışla Komutanlığı, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Süvari Grubu, Jandarma Okulu ve Jandarma Muhafız Taburu, Merkez Komutanlığı Trafik Kıtası, Jandarma Genel Komutanlığı, Ankara Merkez Komutanlığı, Ordu Donatım Başkanlığı Ana Muhafız Taburu ve Harp Okulu Komutanlığı gibi kritik bölgelere çengel atmayı başarmıştır. (Çakmak, 2008: 50) İstanbul grubunun harekâta geçileceği sırada sahip olduğu vurucu gücü; Jandarma Eğitim Birliği'ndeki subayların yöneteceği Ayazağa Jandarma Tugayı, Hadımköy'deki Zırhlı Tümen'in Edirne asfaltı üzerindeki tank taburu, Kartal-Maltepe hattındaki Zırhlı Tugay'ın iki tank taburu, Keşif Bölüğü ve Tuzla'daki 600 kadar kursiyer teğmenden oluşmaktadır. Özetle 14 Mayıs 1963 tarihi itibarıyla, 22 Şubatçıların İstanbul kanadı, tüm hazırlıklarını tamamlamış ve Ankara'dan gelecek haberi beklemeye koyulmuştur. (Deniz, 2018: 177-178)

Harekât plânı ise şu noktaları içermektedir: İhtilâlin başlangıcı İstanbul ekibine: “Beklenen doğum oldu, çocuk sıhhatli. Gözünüz aydın!” parolası ile bildirilecektir. (İsen, 2010: 199) Ankara’da harekete geçen birliklerin ilk hedefi, Genelkurmay Başkanlığı binası ve radyoevi olacaktır. Alarm ile birlikte Genelkurmay ve civarı, Harp Okulu öğrencileri ve tanklar tarafından çevrilecek, bu arada bir bölük Harbiyeli, iki takım tank ve bir trafik kıtası, radyoevini işgal edecektir. Aynı anda, Ankara ve İstanbul’daki bütün hükümet üyeleri, Genelkurmay Başkanı, Genelkurmay İkinci Başkanı, kuvvet komutanları, kurmay başkanları ve mülki amirler, Harbiye öğrencileri tarafından evlerinden alınarak, Harp Okulu’na götürülecektir. (İsen, 2010: 134) Zırhlı Birlikler Okulu’nun beş tankının üçü radyoevi önünde, ikisi Genelkurmay ve Hava Kuvvetleri karargâhı yol kavşağında mevzileneyecektir. Daha sonra on tank daha hareket ettirilecek, bunlardan, beşi, Kızılay Amerikan sefaretî, diğer beşi de, Çankaya yol kavşağı mevzilerinde tertibat alacaktır. (İsen, 2010: 135) İhtilâle beş bölükle katılmasına karar verilen 229. Piyade Alayı’nın görevi, başkentînin dışarıyla haberleşmesini kesmektir. Fethî Gürcan komutasındaki Muhafız Alayı Süvari Grubu, alarmı takiben şehre inerek, Yıldırım Beyazıt Meydanı ve Etlik yol kavşaklarını tutacak, halkın şehre inmesine engel olacaktır. Genelkurmay Kışla Komutanlığı’nın görevi, Milli Savunma Bakanlığı ve Genelkurmay binalarını kuşatarak, dışarıyla bağlantısını kesmek ve Harbiyeliler gelinceye kadar, ihtilâle katılan tankların emniyetini sağlamaktır. Buna ilâveten Jandarma Birlikleri ile Bakanlıklar bölgesinde bulunan Harp Okulu öğrencileri ile irtibat kurarak Genelkurmay’ın telsiz ve telefonlarına hâkim olacaktır. (İsen, 2010: 135) 28. Tümen Topçu Komutanlığı, tümen bölgesini emniyet altında tutarak, garnizon bölgesine kimseyi sokmamak, bu arada Çubuk yolunu keserek, sevk edilmesi muhtemel birliklerin, Ankara’ya girişine engel olmakla görevlidir. Radyoevini ele geçirme vazifesi de bu kıtaya verilmiştir. Jandarma Okulu ve Jandarma Muhafız Taburu, Ankara’da hükümet üyeleri ile mülki ve askeri erkânın oturduğu, Saraçoğlu Mahallesi’ni kuşatacak, Genelkurmay Kışla Komutanlığı Birlikleri ile teması koruyarak radyoevi, elektrik santrali ve trafo merkezlerini kontrol altına alacaktır. Aydemir, Ordu içerisindeki birliklere teminat vermek adına, hareketin başında, 3. Ordu Komutanı Refik Tulga’nın olduğu söylemiştir.

Aydemir-Gürcan ikilisi harekât gününü, önce 19 Mayıs olarak kararlaştırmış ancak Atatürk’e karşı bir kıyaslama olur düşüncesiyle vazgeçmişlerdir. Ardından 21 Mayıs 1960’ta yapılan Harp Okulu Yürüyüşüne ithafen, 20/21 Mayıs 1963 gecesi, harekete geçilmesine karar vermişlerdir. (Örtülü, 1966: 308-310) Harekâtın parolası çok manidardır. Parola “Harbiyeli”, işareti ise “Aldanmaz” olarak belirlenmiştir.

İhtilâl, 20 Mayıs’ı 21 Mayıs’a bağlayan gece yarısı, radyo yayını kesilirken, Merzifon Hava Üssünden gelecek jet uçaklarının, ses duvarını aşmalarıyla başlayacaktır. İstanbul’daki birlikler de, Bandırma Hava Üssünden gelecek jetlerin, ses duvarlarını aşmalarıyla harekete geçecektir. Şayet hava muhalefeti veya başka sebeplerden dolayı uçaklar gelmezlerse, birlikler gece yarısı alarma geçirilecek ve hazırlanan harekât plânı uygulanacaktır. (Yurdsever, 1983: 153)

20 Mayıs günü Türkeş, evinde Hazım Dağlı, Gökhan Evliyaoğlu, İsmail Hakkı Yılanlıoğlu ve Kamil Kırkoğlu gibi siyasetçilerle, memleket meselelerini görüşürken, üç farklı kanaldan kendisine, Aydemir’in darbe yapacağı haberi gelmiştir. Türkeş haberi teyit ettikten sonra, önce AP Milletvekili Evliyaoğlu vasıtasıyla Gümüşpala’ya ve CKMP Milletvekili Fuat Uluç vasıtasıyla, Başbakan Yardımcısı ve CKMP Genel Başkanı Hasan Dinçer’e haber ulaştırmıştır. Dinçer, durumu İnönü’ye bildirmiştir. İnönü aldığı habere inanmasa da ilgili makamlarla temasa

geçerek, aldığı ihbarı söylemiş ve bu yönde bir işaret fark edip etmediklerini sormuştur. Aldığı yanıt tahmin ettiği gibidir, o gece ihtilâl olacağı yönünde hiç emare yoktur. (Yurdsever, 1983: 153-154)

Saatler 23.30'u gösterdiğinde 22 Şubatçılar fiili olarak hareket geçmişlerdir. Emekli Süvari Binbaşı Fethi Gürcan, Zırhlı Birlikler Okulu'na giderek, genç subaylara: "Süvariler süvari grubuna, tankçılar tank taburuna" şeklinde, harekât emrini vererek birliği alarma geçirmiştir. (İsen, 2010: 142)

Plan uyarınca ilk olarak radyo ele geçirilmiş ve burada ihtilal bildirisi Üstğm. İlhan Baş tarafından, gece yarısından sonra okunmuştur⁴² (T. Aydemir, 1966: 248-249)

Bildirinin okunmasından sonra Harp Okulunda, Aydemir tarafından görevlendirilen öğrenciler, Önder Aydın ve Nezih Fırat, arkadaşlarını kaldırarak, Silahlı Kuvvetler'in idareye el koymak üzere alarma geçirildiğini söylemişlerdir. Öğrenciler hemen silahlanarak iç bahçede toplanmaya başlamışlardır. İhtilâlciler subaylar, iç bahçede bölüklere ve takımlara ayırdıkları, öğrencilere, görevlerini izah edip Ankara'ya doğru yola çıkarmışlardır. (İsen, 2010: 145-146)

Meclisin ve radyoevinin kuşatıldığını haber alan Ankara Garnizon Kurmay Başkanı Yarbay Ali Elverdi, yanına aldığı iki askerle yola çıkmıştır. Radyoevine giren Ali Elverdi, yayının yapıldığı stüdyoya girip, Üsteğmen İlhan Baş'ı etkisiz hâle getirerek, kendisi mikrofonun başına geçmiştir: (İsen, 2010: 147-148) Yarbay Elverdi radyodan:

"Muhterem Türk Milleti, burası Ankara Garnizon Komutanlığı ve ben 28. Tümen Garnizon Başkanı Ali Elverdiyim. Tekrar ilân ediyorum bundan önce yapılan iş yanlış, şimdi düzelttik. Radyoevi tekrar muhafaza altına alındı. Ankara, sükûnet ve selamete kavuşturuldu. Bundan evvel yapılan, 3-5 tane çapulcu sergüzeştçi hareketi idi. Birlikler, size hitap ediyorum, herkes kışlarına dönsün ve ikinci emri beklesin..." (İsen, 2010: 148) şeklinde açıklamada bulunmuştur.

Bunun üzerine Emekli Üsteğmen Erol Dinçer komutasındaki bir grup Harbiyeli, radyo evini saat 02.20 sularında basarak, Ali Elverdi'yi tutuklamışlar ve Harp Okulu'na göndermişlerdir. Akabinde Erol Dinçer tarafından şu bildiri okunmuştur:

"Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilâl Genel Karargâhı 2 numaralı tebliği; 21 Mayıs 1963 günü saat 00.00'dan sonra, ihtilâl için verilen özel parolayı bilmeyen hiçbir vatandaş sokağa çıkmayacaktır. Aksi hareket eden kim olursa ateş edilecektir. İstanbul ve Ankara vilayetlerinde şu andan itibaren örfi idare ilân edilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilâl Genel Karargâhı" (T. Aydemir, 1966: 255)

Bu kez hükümet kuvvetleri harekete geçmiş, Etimesgut'daki verici istasyonundan duruma hâkim olup, saat 02.58'de Ankara Radyosu'nun yayını kesmiştir. İhtilâlciler kuvvetler radyonun susması ve Aydemir ile bağlantı kuramamaları nedeniyle endişeye kapılmışlardır. (Örtülü, 1966: 419-430) Ayrıca hükümet güçleri, Etimesgut verici istasyonu vasıtasıyla, radyoyu kısa dalga olarak çalıştırmış ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın, Silahlı Kuvvetler'e hitaben hazırladığı bildirisi yayınlanmaya başlamıştır. Sunay, bildiriye şunları söylemektedir:

"Türk Silâhlı Kuvvetleri hükümetin emrindedir. Kara, Deniz, Hava ve Jandarma Komutanlıkları hükümeti desteklemektedir. Talât'ın 3-5 adamı hüsrana uğrayacaktır. Maceraperestler muvaffak olmayacaklar ve cezalarını çekeceklerdir. Bunlar toplanmaktadırlar.

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay" (T. Aydemir, 1966: 255)

⁴² İhtilal bildirisi ekte sunulmuştur.

Bildiri sonrası hükümet güçleri karşı harekâta başlamış, Hava Kuvvetleri alarına geçmiş ve harekâtın seyri, 22 Şubatçıların aleyhine dönmeye başlamıştır. İstanbul'dan gelen haberler de pek iç açıcı değildir. İstanbul ekibinden Emekli Yarbay Osman Deniz, Ankara Radyosu'nda okunan ihtilâl bildirisini dinler dinlemez, İstanbul Radyosu'nun önüne gelerek, tankları beklemeye başlamıştır. Fakat tankların gelmemesi üzerine, bizzat içeriye girmeyi plânlamıştır. Radyoevindeki askerlerin direnmesi üzerine başarılı olamamıştır. Harbiye'deki nöbetçi amirliği kontrol altında tutan, Yarbay Gazi Alankuş ile Yüzbaşı Sabri Sarıyer'in de, radyoevinden gelen silah sesleri sonucunda yerlerini terk etmesi üzerine, hükümet yanlısı Birinci Ordu Komutanlığı, İstanbul'da duruma hâkim olmuştur. (Örtülü, 1966: 393-400)

Sabaha doğru ihtilalci birliklerin büyük çoğunluğu kışlarına dönmüştür. Bir kısmının ise etrafı, hükümet yanlısı güçlerle çevrilmiştir. Tek direniş noktası olarak Harp Okulu kalmıştır. Yaşanan çatışmalar sonucunda üç Harp Okulu öğrencisi, Hava Kuvvetleri'nin açtığı ateş sonucu ölmüş, hükümet güçlerine bağlı beş subay da hayatını kaybetmiştir. (Ünsaldı, 2008: 79)

Nihayetinde Sıkıyönetim Komutanlıkları, Ankara ve İstanbul'da ihtilâli hazırlayan ve iştirak eden sanıkları tespit etmiş ve tutuklamıştır. Tutuklananlar arasında 22 Şubatçıların dışında 14'lerden; Alpaslan Türkeş, Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal ve Fazıl Akkoyunlu. 22 Şubatçılardan olupta, daha sonra ayrılan ekipten; Dündar Seyhan, Asım Mutludoğan, Necati Ünsalan, Adnan Çelikoğlu ve Selçuk Atakan da bulunmaktadır. 11 Havacılar ise Halim Mentеш tutuklanmıştır. Ankara ve İstanbul'da tevkif edilenlerin sayısı 151 olup, bunların 106'sı Ankara, geri kalanı da İstanbul sanıkları olarak anılmıştır. (Yurdsever, 1983: 159-160)

Haziran 1963 itibarıyla yargılamalara başlanmıştır. Davalar, Ankara Mamak'ta kurulan 1 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde görülmektedir. Harekâta katılan 1459 Harbiyeli öğrenci ise, olayların hemen ardından, enterne edildikleri Harp Okulu'nda kurulan, 2 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılanmaktadır. Mamak'taki mahkemede başkan; Tuğgeneral Fevzi Basmacı, hâkim; Deniz Albay Numan Özdağ, üye de Hava Tuğgeneral Lütfü Ergüvendir. İddia makamında da Binbaşı Turgut Akan, Binbaşı Naci Turanay, Yüzbaşı Turgut Armay, Yüzbaşı Burhanettin Kelev ve Yüzbaşı Oktay Sedef bulunmaktadır. (Deniz, 2018: 253)

2 Ağustosta Talat Aydemir, son sözlerini söylemek için sanık kürsüsüne gelmiştir. Talat Aydemir şunları söylemiştir:

(...) Üç nedenden dolayı ölümü tercih ediyorum. İlk olarak bir fikre bir ideale inanmıştım. Bunun sürükleyicisiydim. Bu uğurda inandığım bir dava olduğu için, 1956 yılında baş koymuştum. Artık verme zamanı gelmiştir. Çünkü bir lider, kendisine inanıp arkasından gelenlere, bir fikir uğrunda gerektiğinde nasıl ölüneceğini göstermelidir ki, geriden süren kökler bu fikrin, bu idealin sönmemesi için çalışsınlar ve amaçlarına ulaşabilsinler. İşte bu görev de, şu anda, bir lider olarak bana düşüyor.

İkincisi... Bir ideal uğrunda şimdiye kadar benimle birlikte çalışan bazı arkadaşlarımla, büyük olaylar ve büyük tehlikeler karşısında nasıl sarsıldıklarını; mahkeme huzurunda, mikrofon başında nasıl küçüldüklerini gördüm. Kimlerle ölüm yolculuğuna çıktığımı anladım, manen yıkıldım...

Üçüncüsü... Türkiye'nin kalkınması, vatandaşlarımla gerçek anlamda hukuk düzeni içinde yaşayarak refaha kavuşması, çağdaş devletler seviyesine yükselmesi için, hiçbir karşılık beklemeden hizmet etmek üzere, 1956 yılından beri en tehlikeli mücadelelere girdim, göğüs gerdim... Başarılı olamadığım gibi, halen de Türkiye'de değişen hiçbir şey göremedim.

Memlekette gününü gün etme zihniyeti devam ettikçe, bunun da gerçekleşeceğine artık inanmıyorum.

Bu şartlar içinde yaşamayı fuzuli görüyorum. Ölümden hiçbir zaman korkmadım. Şimdi de korkmuyorum. Hayatta şerefimle yaşadım, mücadele ettim. Yılmadım... Evlatlarıma bırakacağım en kutsi miras da eğilmeden, şerefinden kaybetmeden ölmektir. Onun için mahkeme heyetinden hiçbir talepte bulunmayacağım..." (Turhan, 2004: 304-311)

Mamak Sıkıyönetim Mahkemeleri, Eylül 1963 tarihinde, sanıklar hakkındaki kararlarını açıklamıştır. Buna göre; Talât Aydemir, Fethi Gürcan, Erol Dinçer, Osman Deniz, İlhan Baş, Cevat Kırcı ve Ahmet Gücal, idama mahkûm olurken, 29 sanık müebbet hapis, 75 sanık, 3 ay ile 15 sene arasında değişen çeşitli hapis ve ağır hapis cezalarına çarptırılmıştır. (Vatan, 6 Eylül 1963) Alpaslan Türkeş, Dündar Seyhan, Selçuk Atakan, Necati Ünsalan ve Muzaffer Özdağ'ın da aralarında bulunduğu, 37 sanık beraat etmiştir. (Akyaz, 2002: 231) 2 No'lu Sıkı Yönetim Mahkemesi, kararlarını 11 Eylül 1963 tarihinde açıklamıştır. Harekât sırasında Talât Aydemir'in en önemli gücünü oluşturan Harbiyeliler, yargılama süresinde, 110 gün okulda tutuklu kalmıştır. Öğrencilerden 1293'ü beraat etmiş, 91 tanesine üç ay, 75 tanesine de dört sene hapis cezası verilmiştir. Fakat sonraki devrelere bir tür ikaz olması bakımından, bütün Harbiyelilerin (1459 öğrenci) okulla ilişkisi kesilmiştir. (Akyaz, 2002: 231) Bu durum, Harp Okulu'nun iki yıl mezun verememesine ve ilerleyen yıllarda, Kara Kuvvetleri'nde subay boşluğunun doğmasına yol açmıştır. Bununla birlikte okulla ilişkisi kesilen Harbiyelilerden isteyenlerin, sonradan çıkarılan bir aflla, yükseköğretim kurumlarına kaydolmaları imkânı sağlanmıştır. (Akyaz, 2002: 231) Ayrıca hükümlü askeri öğrencilere, yedek subaylık hakkı tanınması istenmiş, fakat bu teklif kabul görmemiştir. (Son Havadis, 27 Ekim 1963)

Askeri Yargıtay Birinci Ceza Dairesi, idam cezasına çarptırılan sanıklardan Talât Aydemir, Fethi Gürcan, Erol Dinçer ve Osman Deniz'in cezalarını tasdik etmiştir. Erol Dinçer ve Osman Deniz'in idam cezaları, TBMM ve Cumhuriyet Senatosu tarafından müebbet hapse çevrilmiş, Talât Aydemir ve Fethi Gürcan'ın idam cezaları ise onaylanmıştır. (Çakmak, 2008: 62)

İlk olarak, 27 Haziran 1963 Perşembe günü sabaha karşı, Gürcan'ın infazı gerçekleştirilmiştir. Gürcan son olarak: "Eğer mesele bir Fethi Gürcan'ın öldürülmesi ile hallolacaksa bin Fethi Gürcan feda olsun." demiştir. Aydemir ise 5 Temmuz 1963 Salı günü sabaha karşı infaz edilmiştir. Aydemir'in son sözleri şöyle olmuştur: "Memleket için hayırlı olsun, vatan sağ olsun." dur. (İsen, 2010: 269-270)

21 Mayıs olayı sonrası, bir süreliğine, ordu içinde yönetime karşı yeni bir kalkışma olmamıştır. Bununla beraber hem siyaset hem de ordunun itibarı, halk nazarında ciddi yaralar almıştır.

Yaşanan olaylar sonrası İsmet İnönü'nün, İsviçre'nin, La Tribune De Laussane adlı gazetesine verdiği demeç ise çok manidardır. İnönü demecinde özetle: Seçime hemen gitmenin bir hata olduğunu. Ondörtler'in bu konuda haklı olduğunu. Her askeri müdahale sonrası otoriter sert bir intikal devresine ihtiyaç duyulduğu. Türkiye'de yaşananların, bu intikal devresinin kısalığından kaynaklandığını söylemiştir. (Türkeş, 2020: 100-101; Türkeş, 1977: 95)

İnönü, bu demeciyle, farkında mıdır bilinmez, 27 Mayıs sonrası yaşanan siyasi istikrarsızlığın baş sebebinin kendisi ve kendisi gibi düşünenler olduğunu itiraf etmiştir.

5.8. Kanun ve Kurumlarla Vesayetın Oluşumu

27 Mayıs Askeri müdahalesi sonrası, II. MBK ve siyasi elit, ülkenin bu noktaya gelmesinde en büyük suçlunun, Demokrat Parti olduğu görüşündedir. Halkın belirli kesimini temsil eden bir siyasal partinin, devletin bütün politikalarını belirleme gücünü kendinde bulması, yaşanan olumsuzlukların temel gerekçesi olarak görülmüş ve iktidar, hükümetler ve bazı diğer yönetsel kuruluşlara paylaştırılmıştır. (Ateş, 2007: 67) Bu bağlamda, 1961 Anayasası, Anayasa Mahkemesi, Milli Güvenlik Kurulu (MGK), Cumhuriyet Senatosu, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), askeri, sivil ve yargı bürokrasisi egemenliği, seçilmiş siyasi iktidar ile paylaşacak yeni kurumlardan bazılarıdır. 1961 Anayasası'nda, devlet iktidarının paylaşılması ilkesi doğrultusunda yürütmeye bağlı, ancak idari özerkliği olan kuruluşlar oluşturulmuştur. Örneğin 120. Madde ile üniversiteler bilimsel ve idari özerkliğe sahip kılınmış, 121. Maddeyle, radyo televizyon istasyonlarının yönetiminin, özerk kamu tüzel kişiliği olarak yasayla düzenleneceği belirtilmiştir. (Özbudun, 2004: 41) Anayasa ile Danıştay'ın yetkileri artırılarak kurum güçlendirilmiştir. (Heper, 2011: 154) 5398 Sayılı Yasayla, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlanmış olan Genel Kurmay Başkanlığı, tekrar Başbakanlığa bağlanmış ve yönetim yapısı içindeki konumu güçlendirilmiştir. (Çelik, 2008: 144-154) 1961 Anayasası, m.141 ile Askeri Yargıtay, 1602 sayılı Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu ile Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) kurulmuş, asker kişilerle ilgili idari uyuşmazlıkların yargı denetimi görevi bu yüksek mahkemeye verilmiştir. (Çelik, 2008: 161) Bu doğrultuda yapılan diğer bazı düzenlemeler ise MBK üyelerine Tabii Senatörlük yetkisi verilmesi, Milli Güvenlik Kurulu'nun kurulmasıdır. (Yüzbaşıoğlu, 2009: 58) MBK, emekliye sevk ettiği subayları, güvenlik kurumları da dâhil, devletin diğer kurumlarına yönetici olarak atamak suretiyle, siyasal sistem üzerinde kapsayıcı bir güç sahibi olmayı amaçlamıştır. (Karpaz, 2007: 194)

Her ne kadar tüm bu faaliyetlerin temelinde iktidarın yetkilerini kısıtlayıp, benzeri olumsuzlukların yaşanmasını engelleme düşüncesi olsa da, yapılan düzenlemeler Türkiye'de Askeri ve bürokratik vesayet rejiminin oluşumuna sebep olduğu gibi, yeni müdahale ya da muhtıraların yaşanmasına engel olamamıştır.

5.8.1. 1961 Anayasası, Temel Yapısı ve Mantığı

27 Mayıs Askeri Müdahalesi'nin hemen akabinde Cemal Madanoğlu, müdahaleyi meşrulaştırmak amacı ile İstanbul Üniversitesi'nden; Prof. Dr. Sıddık Sami Onar, Prof. Dr. Naci Şensoy, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Ragıp Sarıca, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve Doç. Dr. İsmet Girtli'den oluşan kurula, geçici bir anayasa hazırlatmış, komisyonun başkanlığını Sıddık Sami Onar yapmıştır. (Çavdar, 2008: 87-89) Bu komisyon, hazırladığı raporda; DP döneminde, çoğunluğa dayanarak her istenilenin yapılabileceği şeklindeki anlayışı ortadan kaldırmaya yönelik, bir dizi tedbiri ön plana çıkarmıştır. Raporda; genel oydan çıkmayan ikinci bir meclisin oluşturulması gerektiğine değinilerek, yürütmenin görev alanına giren birçok konuda, özerk veya yarı-özerk kuruluşlar oluşturmak suretiyle, politik iktidarın etkinliğini sınırlandırma hedeflenmiştir. (Özbudun, 2004: 36)

Raporun tepkiyle karşılanması üzerine MBK, yeni anayasanın daha geniş tabanlı bir kurul tarafından hazırlanmasına karar vermiş, bunun için de 157 ve 158 sayılı kanunlarla bir Kurucu Meclis'in oluşmasını sağlamıştır. (Erdoğan, 2003: 158) Bu görev için ODTÜ rektörü Prof. Dr.

Turhan Feyzioğlu, Devlet Başkanı Cemal Gürsel tarafından görevlendirilmiştir. Kurucu Meclis'in yapısını, görev ve sorumluluklarını belirleyen kanun, Feyzioğlu tarafından oluşturulan bir kurul tarafından hazırlanmıştır. Kurucu Meclisin teşkiline ilişkin 157 sayılı kanunun 1. maddesi, anayasayı hazırlayacak olan Kurucu Meclisin, MBK ile Temsilciler Meclisinden (TM) oluştuğunu düzenlemiştir. Kanunun 2. maddesiyle, Kurucu Meclisin demokrasi ve hukuk devleti esaslarını gerçekleştirip, güvence altına alacak olan yeni anayasa ve yeni seçim kanununu tamamlayarak, en geç 29 Ekim 1960 tarihinde, iktidarı yeni seçilecek TBMM'ye devredeceği ve bu tarihe kadar yasama yetkisi ile yürütme organını denetleme yetkisine sahip olacağı belirtilmiştir. (Gözübüyük, 1993: 93) Amaç biran önce sivil yönetime geçmektir; ancak uygulama aşamasında DP'nin devamı olan unsurların devre dışı bırakılması, Anayasanın çoğulculuk ilkesine tezatlık teşkil etmiştir. Bu durum Merkez Sağın, daha en başından, anayasaya muhalefet etmesine sebebiyet vermiştir.

Kurucu Meclis 6 Ocak 1961'de çalışmalarına başlayarak, 20 kişilik bir Anayasa Komisyonu oluşturmuştur. Anayasa Komisyonu çalışmalarında, İstanbul Üniversitesi tarafından hazırlanan ön tasarı esas metin, Ankara Komisyonunun hazırladığı diğer tasarımı da yardımcı metin olarak kullanmıştır. TM (Temsilciler Meclisi), Anayasa Komisyonu çalışmalarını 9 Mart 1961'de tamamlayarak TM başkanlığına sunmuştur. TM'deki görüşmeler tamamlandıktan sonra tasarı MBK'da görüşülmüştür. TM ve MBK arasındaki uyuşmazlıkları gidermek için karma komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonun itilafları çözen yeni anayasa tasarı metni, kurucu meclis tarafından, 27 Mayıs'ın yıldönümü olan 27 Mayıs 1961 tarihinde, 260 kabul oyuyla, 9 Temmuz 1961'de halkoyuna sunulmak üzere kabul edilmiştir. (Gözler, 2007: 186)

Propaganda döneminde, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Anayasa'nın kabulü için olumlu bir tavır sergilemiştir. Demokrat Parti çizgisinin asıl izleyicisi Adalet Partisi, "oyların hayırlı olmasını" dileyerek, anayasanın kabul edilmemesi yönündeki imalı sloganıyla, olumsuz bir tavır sergilemiştir. Bunlara karşın MBK, bir dönem DP'nin sıkça başvurduğu dini siyasete alet etme gibi bir faaliyette bulunup, Referandum öncesinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan, yeni anayasanın İslam'a uygun olduğu yönündeki bilgileri içeren kitapçık dağıtılmıştır. (Cem, 1998: 295) Cumhuriyet tarihinin referanduma sunulan ilk anayasası olan, 1961 Anayasası için yapılan halk oylaması, 9 Temmuz 1961'de yapılmıştır. Yüksek Seçim Kurulu'nun, 1961 Anayasası halkoylaması sonuçlarına ilişkin kararı, 20 Temmuz 1961'de Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. 09.07.1961 günü Anayasanın halkoylamasında, 12.735,009 seçmenden, 10.322,169'u halkoylamasına katılmıştır. Katılan seçmenden 10.282.561'in oyu geçerli sayılmıştır. 3.934,370 "hayır" (yüzde 38,3) oyuna karşılık, 6.348,191 "evet" (yüzde 61,7) oyuyla 9 Temmuz 1961 tarihinde anayasa kabul edilmiştir. (Resmi Gazete, 20 Temmuz 1961) ⁴³

1961 Anayasası, 27 Mayıs Müdahalesinden önce, ülkede karşılaşılan rejim sorunlarını çözme ve yeni anayasalardan yararlanarak, demokratik bir anayasa yapma amacını taşımaktadır. Her anayasa gibi 1961 Anayasası da, yapıldığı dönemde ülkeye egemen olan güçlerin uzlaşmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Çok partili döneme geçtikten sonra, özellikle 1950 – 1960 arası karşılaşılan tüm sorunlar basite indirgenerek, bir anayasa sorunu olarak görülmüş, her sorunun çözümü anayasada aranmıştır. Bu nedenle 1961 Anayasası, 1924 Anayasasına göre, daha uzun ve

⁴³ Yüksek Seçim Kurulunun, Anayasanın Halkoyuna Sunulmasının Kesin Sonuçlarına İlişkin 19 Temmuz 1961 Tarih ve 106 Sayılı Kararı. *T.C. Resmi Gazete*, Sayı 10859. 20 Temmuz 1961

ayrıntılı bir anayasa olmuştur. Yeni anayasa bir başlangıç bölümü, 157 madde ve 22 geçici maddeden oluşmuştur. (Anayasalar, 1961) Bu anayasa egemen olan en temel husus, halkın seçtiği siyasal kadroları kontrol altında tutacak yeni kurumları ortaya çıkarmasıdır. Bu çerçevede, atanmış kişilerin de yer aldığı Cumhuriyet Senatosu oluşturularak, TBMM iki kanatlı hale getirilmiş, bununla da yetinilmeyerek, 1924 Anayasası'nda millet adına egemenliğin yegâne kullanıcısı olan TBMM'nin çıkardığı kanunları denetlemek üzere, tamamı atanmışlardan oluşan bir Anayasa Mahkemesine yer verilmiştir. Ancak yeni dönemin şekillenmesinde belki de en etkin olacak kurum; rejimi koruma ve kollama mantığını ön planda tutan, hükümeti yönlendirecek ve onu sürekli kontrol altında tutabilecek bir kuruluş olarak, Milli Güvenlik Kurulu'na yer verilmesidir. 1961 Anayasası uygulamada kaldığı süre boyunca 7 kez değişmiştir. (Anayasalar, 1961)

1961 Anayasası, 1924 Anayasası'nın devletin şeklinin Cumhuriyet olduğunu belirten temel prensipleri korumuştur. Anayasanın hazırlanmasında 1946 tarihli Fransız, 1947 tarihli İtalyan, 1949 tarihli Federal Almanya anayasalarından biçimsel kaynak olarak yararlanıldığı söylenebilir. Temel hak ve özgürlüklerle ilgili hükümlerin yazılmasında ise, 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi esas alınmıştır. (Karatepe, 2009: 224) 1961 Anayasası, devlet iktidarının ve egemenliğin kullanılmasını, çeşitli organ ve kurumlar arasında dağıtmış ve bunlar arasında karşılıklı fren ve dengeler oluşturmuştur. O güne kadar TBMM'de birleşen yasama ve yürütmeyi yumuşak bir kuvvetler ayrılığı şeklinde ikiye ayırarak, ayrı organlara teslim etmiştir. Ayrıca meclis, egemenliği kullanan tek organ olmaktan çıkarılmıştır. Yasama ile yürütme arasında bir denge kurulmuştur. Yasama yetkisi, yeni kurulan Anayasa Mahkemesi yoluyla ilk defa yargı denetimine açılmıştır. (Özbudun, 2004: 41–42)

1961 Anayasası liberal demokrasinin gereklerini yerine getirebilmek açısından, birey özgürlüklerini genişletirken, yürütmenin etkinliğini kısıtlayıcı bir yapıya sahiptir. Anayasayı öncekilerden ayıran belki de en önemli özelliği devlet-birey ilişkilerinde bireyin özgürlük alanını genişletmesi, demokratik özgürlükleri koruma noktasında oldukça hassas bir yapıya sahip olmasıdır. (Tanör, 1999: 378) Anayasada temel haklar ve hürriyetlerin kısıtlanabilmesindeki kıstas, özüne dokunmama, olarak belirtilmiştir. Anayasanın bu yapısı özgürlükçü söylemlerle iktidara gelen ancak, iktidar olduğu dönemde tek parti geleneğinden kaynaklanan tepeden inme uygulamalarını, adeta baskıcı yöntemlere dönüştüren, Demokrat Parti iktidarına karşı, bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. 1961 Anayasasını hazırlayan, Temsilciler Meclisi ve Milli Birlik Komitesi, hak ve özgürlükler bağlamında getirdiği geniş imkânları, kurumsal güvencelerle de desteklemeyi ihmal etmemiştir. Radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarından ve üniversiteler gibi yükseköğretim kurumlarından başlayarak girişilen özerkleştirme çalışmaları, düşünce özgürlüğü alanında, o güne dek gelen bastırıcı tutumları aşarak gelişebilme imkânına kavuşmuştur. 1961 Anayasasının kabulü, kişi hak ve özgürlüklerini amaç edinen bir anlayışla, Türkiye de çok sesliliğin temellerini de atmıştır. (Ayan, 2007: 20) Temel hak ve hürriyetleri genişleten yeni anayasa ilk defa çoğunlukçu demokrasi anlayışı yerine, çoğulcu bir yapıyı getirmiş, böylece farklı fikirlerin kendini ifade edebilmesi ve iktidar için yarışa girebilmesinin de önü açılmıştır.

1961 Anayasası'nda "sosyal devlet" adı altında yepyeni bir ilke düzenlenmiştir. Buna göre sosyal devletin amacı; ekonomik ve sosyal yaşamın, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için

insanlık onuruna yaraşır bir hayat düzenine ulaşılması amacına göre düzenlemesi, ekonomik ve kültürel kalkınmanın demokratik yollarla gerçekleştirilmesi, kalkınmanın bir plan içinde yürütülmesi ve kişilerin sosyal güvenliğe kavuşturulması olarak belirlenmiştir. (Gözübüyük, 2003: 138) Demokratik devlet, sosyal devlet ve hukuk devleti kavramlarına ilk kez yer verilen bu anayasa, adı geçen bu kavramların içinin doldurulabilmesi ve korunabilmesi açısından da yeni kurumlar oluşturulmuştur. (Gözler, 2007: 186)

Millet egemenliğinin yetkili organlar eliyle kullanacağı hükmü ile ılımlı bir kuvvetler ayrılığı prensibi getirilmiş, yasama ve denetim yetkisi TBMM’ce; yürütme, Meclisin içinden çıkmakla birlikte, ayrı bir organ olarak Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu’na, yargı yetkisinin ise bağımsız mahkemelerce yerine getirileceği hükmüne yer verilmiştir. (Turan, 2007: 73–74) Bu yeni düzenleme ile 1924 Anayasası’nda kuvvetler birliği görevler ayrılığı olarak şekillenen devlet erkleri, 1961 Anayasası ile kuvvetler ayrılığı olarak belirlenmiştir.

İdarenin kuruluş ve işleyişinde de merkeziyetçilik yumuşatılmış, yerinden yönetim ilkesi, yerel yönetim organlarının seçimle oluşması, seçilenlerin organlık sıfatlarının ancak yargı kararı ile son bulabilmesi ve özerk kurumların oluşturulmasıyla, yetkilerin dağılımında bir denge sağlanmıştır. (Tanör, 1999: 399)

1961 Anayasası, yargı konusunda, siyasal iradenin yargıya müdahalesini engellemeye yönelik, yargıçların özlük işlerine bakmakla görevli, Yüksek Hâkimler Kurulu, kurulmuştur. Hâkim ve savcıların tayin, terfi ve azil işlerini bünyesinde toplayan bu kurum, yürütmenin yargıyla olan temasını ve etkisini sınırlandırmıştır. Yargının idareyi denetlemesi konusunda getirilen birinci araç Anayasa Mahkemesi olmuş, ayrıca Yargıtay, Askeri Yargıtay, Uyuşmazlık Mahkemesi gibi yüksek mahkemelerin de, anayasal hukukumuza girmesini sağlamıştır. (Gözler, 2007: 188)

Her ne kadar yapılan tüm yenilikler, geçmişte yaşanan sıkıntıların tekrarını önlemek ve demokrasiyi oturtmak adına yapılmışsa da. İlerleyen yıllarda anayasayla oluşturulan yeni kurumların, demokrasiye gölge düşürdüğüne dair eleştiriler sıkça yapılmıştır. Yeni anayasanın yasama ve yürütme organlarını sınırlandırması, sonraki yıllarda en çok eleştirilen yönü olmuştur. 1924 Anayasası egemenliğin kullanılmasında tek organ olarak TBMM’yi kabul etmiştir. 1961 Anayasası ise egemenliğin kullanılmasında TBMM’yi tek organ olmaktan çıkarmış ve anayasada sözü edilen organlardan biri haline getirmiştir. Yeni yapı, meclisteki çoğunluğa, bundan böyle devletin yönetimini, oluşturulan yeni kurumlarla paylaşmayı şart koşturmuştur. 1961 Anayasası, hâkimler, üst düzey yöneticiler, üniversite hocaları ve askerlerle, parlamenter seçkinlerin önüne bir set çekmiş, askeri bürokrasi, MGK aracılığı ile sivil üst düzey yöneticiler ise üniversiteler, TRT, DPT gibi özerk kurumlar aracılığı ile milli egemenliğin kullanılmasında yeni ortaklar olarak rol almaya başlamıştır. (Söğütü, 2010: 49–68) Ayrıca DP döneminde, seçilmişlerin atanmışlar üzerinde kurduğu hâkimiyet ortadan kaldırılarak, yönetime, DP öncesinde olduğu gibi bürokratlar da dâhil edilmiştir.

Askeri müdahaleyi gerçekleştirenler, doğal olarak kendilerini korumak adına, iktidarları süresince almış oldukları kararlardan dolayı sorumlu olmalarını engelleyen bir dokunulmazlık zırhı da anayasaya eklemişlerdir. Anayasanın geçici 4. maddesi ile 27 Mayıs 1960 tarihinden, 6 Ocak 1961 tarihine kadar, MBK’nın ve hükümetlerin karar ile tasarruflarından ve bunların idarece veya yetkili kılınan organ ve mercilerce uygulanmasından dolayı karar alanlar, tasarrufla bulunanlar ve uygulayanlar hakkında, cezai veya mali veya hukuki sorumluluk iddiası ileri

sürülemediği ve bu amaçla herhangi bir yargı merciine başvurulamayacağı hükmü getirilmiştir. Ayrıca bu dönemde çıkarılan kanunların, anayasaya aykırılığının iddia edilemediği de eklenerek olası hesap sormaların önü kapatılmıştır.

Anayasanın hazırlanışı aşamasında tüm toplumsal katmanların eşit olarak temsil edilmemesi ve CHP'nin 1959 Kongresi'nde dile getirdiği "İlk Hedefler Beyannamesi" metninin, anayasanın iskeletini oluşturması, sağ kesim tarafından, anayasanın bir CHP programı olduğu, yönünde eleştirilmesine sebep olmuştur.

1961 Anayasası, her ne kadar seçilmişlerin sınırsız hareket alanını sınırlandırma yönünden eleştirilere tabi tutulsa da, bireylere verdiği haklar açısından, Türkiye Cumhuriyeti'nin en özgürlükçü anayasasıdır.

5.8.2 Cumhuriyet Senatosu

1961 Anayasasıyla, seçilmişlerin serbest hareket etmesini önleme adına getirilen en önemli kurumlardan biri, hiç şüphesiz Cumhuriyet Senatosudur. DP'nin mecliste çoğunluğu sağlayıp, yasama alanında üstünlüğü elinde bulundurması, buna karşın iktidarının eylem ve kararlarını denetleyecek hukuki ve siyasal bir denetim mekanizmasının olmaması, 27 Mayıs'ın en önemli gerekçelerinden birini oluşturduğu için, siyasal bir denetim unsuru olarak Cumhuriyet Senatosu'nu getirmiştir. Getirilen bu yeni yapıda, Millet Meclisinin yetkileri Senato'ya göre daha geniş tutulmuş ve hükümet, Senato'ya karşı değil Millet Meclisine karşı sorumlu olmuştur. (Gözler, 2007: 190)

Aslında Türk siyasi tarihi, çift meclisli yasamaya yabancı değildir. Meşrutiyet döneminde de, Ayan ve Mebusan Meclisi olmak üzere iki meclis bulunmaktadır. Bu meclislerden Ayan Meclisi üyeleri seçime tabi değilken; Mebusan Meclisi üyeleri ise seçime tabi tutulmaktaydı.

Cumhuriyet Senatosu, çoğunluk sistemi ile seçilen 150 üye ile eski Milli Birlik Komitesi üyeleri ve eski cumhurbaşkanları ile cumhurbaşkanının atadığı on beş üyeden oluşmuştur. Senato; Millet Meclisi'nde kabul edilen yasaların ikinci ve son onama merciidir. Yeni anayasa, iktidarların, meclis çoğunluğuna dayanarak, pervasızca kanun çıkarma uygulamalarını, senato ile dengelemek istemiştir. 1961-80 arası çalışan Cumhuriyet Senatosu üyeleri, 40 yaşını doldurmuş, yükseköğrenim görmüş kişilerden oluştuğu için "okumuşlar meclisi" olarak da adlandırılmıştır. (Çavdar, 2008: 102) Millet Meclisi kararlarının irdelendiği ikinci bir merci olmasından dolayı, özellikle o günün siyasi şartlarında, Millet Meclisi'nde çoğunluğa sahip sağ partiler tarafından bu uygulama "tepeden inme (seçkin) demokrasi" anlayışı, olarak eleştirilmiş, halkın temsilcilerinin kararlarının, ikinci bir denetlemeye girmesi, antidemokratik bir uygulama olarak değerlendirilmiştir.

Senato'nun yapısı, askerlerin yasama alanında elde ettiği yetkileri göstermesi bakımından da önemlidir. MBK üyeleri, tabii senatör kabul edilmiş, statüleri, tabii üyelere farklı olarak düzenlenmiştir. Buna göre, tabii üyelerin seçiminde, Cumhuriyet Senatosu'nun diğer üyelerinde aranan seçilme şartı aranmamış ve üyeliğin yenilenmesi usullerine bağlı kalmayarak, tabii senatörlüğü ömür boyu sürecek şekilde düzenlenmiştir. Bu statüden yararlananların, herhangi bir politik partiye girmeleri halinde, tabii senatörlüğün sona ereceği hükme bağlanmıştır. Gerçekten de senatonun diğer üyeleri, altı yıl gibi bir süreyle göreve başladığı, üçte birinin iki yılda bir yenilendiği halde, MBK'nın, Ondörtler'in tasfiyesinden sonra kalan 23 üyesi, yasama organı üyeliğini, ömür boyu sürdürecektir. Diğer bir ayrıcalıkları, tabii senatör sıfatı kazanan MBK

üyelerinin, dokunulmazlıktan ömür boyu yararlanabilmeleridir. Tabii senatörlüğün oluşturduğu dokunulmazlık güvencesi, askeri yöneticilere, iktidardan çekilmeleri karşılığında sağlam bir güvence sağlamıştır.

Cumhuriyet Senatosu'nun 15 üyesinin cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi, 1961 Anayasası'nın, yasama organı yönünden, askerlere sağladığı ayrıcalıklardan diğer biridir. İlk bakışta bu durum, askerler lehine ayrıcalık olarak gözükmese de, parlamento dışındaki asker kökenli kişilerin, önce kontenjan seçilebilmek koşuluyla cumhurbaşkanlığına aday olabilmelerinin sağlanmasına hizmet etmesi nedeniyle, uygulamada, askeri otoritenin, sivil yaşamda etkinlik kazanmasına sebebiyet vermiştir. Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk, önce kontenjan senatör seçilerek cumhurbaşkanlığına aday olabilmiş, ardından da cumhurbaşkanı seçilebilmişlerdir. Aynı hüküm, Sunay'ın, görev süresini takiben 1973 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında, dönemin Genelkurmay Başkanı Faruk Gürler için de uygulanmıştır. Genelkurmay başkanlığından ayrılan Orgeneral Faruk Gürler, 6 Mart'ta, Milli Savunma Bakanı Mehmet İzmen'in kontenjan senatörlüğünden istifası ile boşalan yere Cumhurbaşkanı tarafından kontenjan senatörü olarak atanmıştır. Böylece kontenjan senatörü seçilerek, cumhurbaşkanlığına aday olabilme imkânına kavuşmuş, ancak parlamentoda yeterli oy desteğini elde edememesi sonrası Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Öztürk, 1993: 221-222)

5.8.3. Anayasa Mahkemesi

Cumhuriyet döneminde anayasal bir devlet düzeni oluşturulmasına rağmen, bu düzenin işleyişinde yaşanacak aksaklıkları tespit edip, müdahale edebilecek bir kurum, 1961 Anayasasına kadar oluşturulmamıştır. Bunun sonucu olarak da, Yasamanın çıkardığı kanunların, Anayasaya uygun olup olmadığını denetlemek mümkün olmamıştır. 1950–60 arasında DP'ye yöneltilen en önemli suçlamalardan birisi, anayasanın ihlali olmuştur. Meclis çoğunluğuna dayalı yasama çalışmalarının hukuksal denetimsizliği, Anayasa Mahkemesi ile aşılmaya çalışılmıştır. 1961 Anayasasında sadece anayasanın üstünlüğü belirtilmekle yetinilmemiş, bunun yanında anayasanın üstünlüğünü sağlayacak mekanizma olarak, yasaların anayasaya uygunluğunu denetleyen Anayasa Mahkemesi teşkil edilmiştir. (Tanör, 1994: 20) Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası'nın 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. maddeleri ile düzenlenmiştir. Mahkeme kararları tüm siyasi, idari ve yargı organlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar. (Gözübüyük, 1993: 274)

Anayasa Mahkemesi, On beş asıl ve beş yedek üyeden oluşan, özel yüksek mahkemenin üyeleri; Yargıtay'dan dört, Danıştay'dan üç, Sayıştay'dan bir, Millet Meclisi'nden üç, Cumhuriyet Senatosu'ndan iki, Cumhurbaşkanından iki olmak üzere değişik organlarca seçilmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin asıl görevi kanunların ve meclis içtüzüklerinin anayasaya uygun olup olmadığını denetlemektir. (Tanör, 1999: 404) Ayrıca Anayasa Mahkemesi; Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu Üyelerini, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Yüksek Hâkimler Kurulu ve Sayıştay başkan ve Üyelerini, Cumhuriyet Başsavcısını, Başkanın Sözcüsünü, Askerî Yargıtay Başsavcısını ve kendi üyelerini görevleriyle ilgili suçlardan dolayı Yüce Divan sıfatıyla yargılama ve anayasa ile verilen diğer görevleri yerine getirme amacıyla kurulmuştur. (Tekelioğlu, 2018; 103)

Anayasa yargısı, günümüzde hukuk devletinin gelişiminde son ve en önemli aşama olarak nitelendirilmektedir. (Özbudun, 2005: 337) Bu yönüyle anayasallık denetimi, anayasacılığın ve

anayasal demokrasinin odak noktası haline gelmiştir. (Erdoğan, 1993: 37) Ancak parlamentonun yaptığı kanunların, bir yargı organı tarafından geçersiz kılınması, bu kurumun meşruluğunun sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle anayasa yargısının meşruluğu sorunu, bu kurum ilk ortaya çıktığı günden bu yana tartışılmıştır. Dolayısıyla mahkeme, hem sağ hem de sol partilerden oldukça yoğun eleştiri almıştır. Sağ kesim Anayasa Mahkemesini, millet iradesi üstünde sınırlayıcı bir unsur olarak algılamakta, sol kesim ise devrimci diye nitelendirilebilecek atılımları engelleyici bir kurum olarak görmüştür. (Özbudun, 2005: 336) Her ne kadar iki kesim de mahkemenin varlığından rahatsız olsa da, Lewis'e göre mahkeme ile en çok çatışma içinde olan sağ siyasal kesimdir. (Lewis, 2007: 17) 1961 Anayasası sonrasında siyasi alanda Anayasa Mahkemesinin ve yönetsel alanda Danıştay'ın denetim yetkisine girmeyen norm ve karar neredeyse hiç yoktur. (Yavuz, 2000: 423)

Mahkemenin varlığından yana olanlar ise; Anayasa Mahkemesi'nin, milletin iradesini yansıtan temel hukukî belge olan anayasaya uygun bulmadığı yasama işlemlerini hükümsüz kılabilmesini zorunlu görmüşlerdir. Bu yargı denetimi yoluyla millet, temsilcilerinin haksız ve yanlış işlem ve eylemlerine karşı korunmuş ve millî iradenin egemenliği gerçek manada sağlanmış olacaktır.

1961 Anayasası'nda 1971 ve 1973 yıllarında yapılan değişikliklerle, mahkemenin yetkisi, Anayasa değişikliklerini sadece "biçim yönünden inceleme" şeklinde daraltılmıştır. (Gözübüyük, 1993: 142) Mahkemenin kuruluş ve özellikle parti kapatmaya yönelik yetkileri de, zaman içinde zorlaşmıştır. Örneğin 2001 yılında Anayasanın 69. maddesinde yapılan değişiklikle siyasi partilerin temelli kapatılmalarında 68/496 sayılan fiillerin odağı haline gelmesi şartında geçen "odak olma" durumu açık ve net olarak tanımlanmış yine aynı değişiklikle parti kapatma yerine hazine yardımından tamamen ya da kısmen men etme cezası getirilmiştir. (TBMM, Anayasalarımız) Bu değişikliklere ek olarak 12 Eylül 2010 Referandumu ile 147. Maddede yapılan düzenleme ise ömür boyu üyelik hakkını kaldırmıştır.

Özetle; Yasama erki, Cumhuriyet Senatosuyla kontrol altına alınmaya çalışılırken; Anayasa Mahkemesiyle de hukuksal denetim sağlanmak istenmiştir.

5.8.4 Milli Güvenlik Kurulu (MGK)

II. Dünya savaşından sonra başta ABD olmak üzere, Batılı devletlerde, savunma ve güvenlik konularında çalışmalar yapmak üzere, yüksek kurulların oluşturulmasına başlanmıştır. Tüm bu kurullar, milli savunma ve ulusal güvenlik konularında askeri otoritenin görüşlerini açıkladığı ve sivil otoritenin politikalarına katkıda bulunduğu, danışma organı niteliğindeki örgütlenmelerdir. (Öztürk, 1993: 141) Bu amaca yönelik bir kurulun oluşturulma çalışmaları Türkiye de 1944'de, Genelkurmay başkanlığı tarafından, Başbakanlığa gönderilen bir tasarıyla başlamıştır. 1949'da, 5399 sayılı Mili Savunma Yüksek Kurulu Kanunu ile bu yönde bir kurul oluşturulmuştur. (İba, 1998: 191) 1960 müdahalesine kadar 12 yıl faaliyetlerini yürüten Milli Savunma Yüksek Kurulu, 1961 Anayasası ile kuruluşu ve yetkisi açısından aralarında bir benzerlik olan, Milli Güvenlik Kuruluna dönüştürülmüştür. Milli Güvenlik Kurulu, siyasal iktidar ile TSK arasında irtibat, uyum ve işbirliğini sağlamayı amaçlayan, anayasal bir kurumdur. (Akyaz, 2002: 348) Kurulun oluşturulmasında, 27 Mayıs öncesinde politik alanda yaşananların etkisiyle silahlı kuvvetler, sivil yönetimleri daha yakından gözetme görevini artırmak, aynı

zamanda sivil hükümet ile silahlı kuvvetler arasında irtibatı arttırmayı amaçlamıştır. (Birand, 1986: 445)

MGK'ya, doğrudan askeri müdahaleye gerek kalmaksızın, sistemi düzenleyecek bir emniyet mekanizması işlevi yüklenmiştir. (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2009: 4) Ordu üst düzey yöneticilerinin, milli güvenlik politikalarında söz sahibi olmasına meşruiyet kazandırmıştır. (Özbudun, 1995: 22)

1961 Anayasası ile Anayasal bir kurum olma özelliği kazanan MGK, 1961 Anayasasındaki düzenlemede danışma organı niteliğinde iken, 1971'de getirilen değişiklikle, aldığı kararlar tavsiye edici nitelik taşımaya başlamıştır. 1971-1973 değişiklikleriyle MGK'nın görüşlerine biraz daha ağırlık verilmiş, sıkıyönetimi gerektiren durumlar genişletilmiştir. (Gözübüyük, 2003: 141) 1982 Anayasası ile yetki bir adım daha ileri taşınmış, kurulun kararlarının, hükümetçe öncelikle dikkate alınacağı düzenlenmiştir. Benzer biçimde 1961 Anayasası'nda kurulun sivil üyeleri çoğunlukta iken 1982 Anayasası'nda asker üyeler çoğunluk kazanmıştır. (Türköne, 2009: 448)

1982 Anayasası'nın ilk metninde MGK, aldığı kararların Bakanlar Kurulu tarafından öncelikle görüşülecek konular olarak düzenlenmesi dolayısıyla daha etkin bir kuruluş olarak düzenlenmiştir. (Tanör ve Yüzbaşıoğlu, 2009: 333) MGK kararlarının "tavsiye" niteliğindeki pozisyonu, "öncelikle dikkate alınacak" pozisyona yerleşmiş, milli güvenlik kavramının içeriği genişletilerek de, kurulun yetki alanına, milli güvenliği ilgilendirdiği, gerekçesi ileri sürülerek her konu dâhil edilmiştir. (Tanör, 1994: 122) 118'nci Maddesinde MGK'nın temel esaslarının bulunması gerekirken kurulun başkanın tayini, kaç kişiyle toplanacağı gibi kanunla düzenlenmesi gereken detaylara kadar inilmiştir. (Balcı, 1998: 60)

Görüldüğü üzere, MGK kurulduktan sonra, aşamalı olarak daha etkili hale getirilmiştir. Önceleri sadece görüş bildirmekle görevli kurul, zamanla tavsiyede bulunma ve bu tavsiyelerin öncelikli olarak Bakanlar Kurulunca ele alınması konumuna yükselmiştir. Süleyman Demirel'in "Bakanlar Kurulu siyasi bir müessesedir. Ama MGK devlettir." (Hürriyet, 28 Aralık 1996) sözü MGK'nın devlet içindeki konumunun en önemli göstergesidir.

2001 yılında yapılan değişiklikle, MGK kararlarının hükümet tarafından öncelikle dikkate alınacağı ibaresi yerini, "değerlendirilir", ibaresine bırakmıştır. (MGK, 2001) 2003'te 4963 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, MGK'nın iki ayda bir kez toplanması, MGK Genel Sekreteri'nin Başbakan'ın teklifi, Cumhurbaşkanı'nın onayıyla atanması, asker olma şartının kaldırılması, uygulamaların takibinin sivil otoriteye bırakılması ve sivil üye sayısının artırılmasına yönelik düzenlemeler getirilmiştir. (Yüzbaşıoğlu, 2009: 339)

Askerin siyasetin içinde olmasından en fazla rahatsızlık duyanlar, kuşkusuz seçilmişlerdir; seçilmişlerden de iktidar kanadıdır. Hal böyleyken, hükümetler TBMM'de çıkarmakta zorluk çekeceklerini düşündükleri kanunların görüşülmesi öncesinde, özellikle de sıkıyönetim kanunları öncesinde, MGK'dan karar çıkartmak suretiyle, muhalefetin karşısına, Kurul'un desteğini alarak güçlü çıkmaya çalışmaları da tam bir çelişkidir. (Çelik, 2008: 44) MGK, askeri bürokrasiye, hükümet politikalarını yönlendirme ve denetleme olanağı sunan yönüyle, vesayet tesis etme yolunu açmış, sivil iradeyi askeri iradeye bağlı kılma yönünde önemli bir adım teşkil etmiştir. (Yazıcı, 1997: 82) Belki de Askeri, siyasetin içine çeken ve dolayısıyla Askeri vesayetin tesisleşmesinde en büyük etkide bulunan kurum MGK'dır.

5.8.5. Genel Kurmay'ın Statüsündeki Değişiklik

Genel Kurmay Başkanlığı, milli mücadele yıllarında bakanlık statüsündeydi. 1924'te çıkarılan 429 Numaralı Kanun'la, görevinde bağımsız Genelkurmay Başkanlığı kuruldu. Genelkurmay başkanı, başbakanın teklifi ve cumhurbaşkanının onayı ile atanabiliyordu ve cumhurbaşkanı adına orduya emir ve komuta etme yetkisine sahipti.

Mareşal Fevzi Çakmak'ın görevden ayrılmasından sonra, 5 Haziran 1944 tarih ve 4580 sayılı yasa ile Genelkurmay Başkanlığı, Başbakanlığı bağlanmıştır. Bu kanundan 5 yıl sonra, 30 Mayıs 1949 tarihinde kabul edilen 5398 sayılı kanunla, Genelkurmay Başkanlığı'nın statüsü tamamen değiştirilerek Milli Savunma Bakanlığına bağlanarak, bu bakanlığın bir ünitesi haline getirilmiştir. (Öztürk, 1993: 136-137) Genelkurmay başkanı artık Milli Savunma bakanının teklifi ile atanabilecekti. Ayrıca; bu kanun ile orduda ilk kez Kuvvet Komutanlıkları oluşturulmuştur. Zira bu tarihe kadar, kuvvet komutanlıklarının yerinde ordu müfettişlikleri yer almıştır. Yapılan tüm bu düzenlemelerde; Türkiye'nin, İkinci Dünya Savaşı'nın galip tarafı olan demokratik batı bloğuna dâhil olmasının da büyük etkisi bulunmaktadır. Böylece; Türkiye'de ilk kez, askeri otorite, sivil otoritenin denetimine girmiş ve siyasal iktidara bağlanmıştır. Bu denli önemli değişikliklere rağmen ordudan ciddi bir tepki gelmemesine sebep, Ordu tarafından saygı duyulan Milli Mücadele kahramanı İsmet Paşa'nın devletin başında olmasıdır.

1961 Anayasası ile Genelkurmay Başkanı'nın statüsü yepyeni bir yapıya dönüştürülmüştür. Anayasanın 110. maddesi ile Genelkurmay Başkanı'nın, Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olan konumu değiştirilerek, Genelkurmay, doğrudan Başbakanlığa bağlanmıştır. (Tekelioğlu, 2018: 116) Yine; Genelkurmay Başkanı'nın silahlı kuvvetlerin komutanı olduğu vurgulanırken; barış veya savaş dönemlerine hiç değinilmemiş, savaş-barış ayrımı yapılmaksızın, ordunun komutanı olduğu, hem de ayrı bir fıkra ile belirtilerek vurgulanmıştır. Oysa 1924 Anayasası, Genelkurmay'ı sadece barış döneminde orduyu savaşa hazırlayan makam olarak görmüştür. Böylece, eski yaklaşım temelinden değiştirilmiştir. (Birand, 1986: 442-443) Aslına bakılırsa MBK; ilk anayasa taslağında, Genelkurmay Başkanlığı'nın doğrudan Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmasını, hükümet ve meclis denetimi dışında tutulmasını istemiştir. (İba, 1998: 191)

61 Anayasasıyla, Milli Savunma Bakanlığı'nın yetkileri elinden alınarak, 1944 öncesi ihtiyaçları karşılamakla görevlendirilen makam konumuna geri döndürülmüştür. Anayasa Mahkemesi; 14.4.1966 tarih ve 19 sayılı kararıyla, 1949 tarih ve 5398 sayılı Milli Savunma Bakanlığı'nın kuruluşunu düzenleyen yasayı, anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Ayrıca 10.10.1968 tarih ve 41 sayılı kararıyla da, Genelkurmay Başkanlığı'nın Milli Savunma Bakanlığı'nın bir dairesi olamayacağını tekrarlamış ve Milli Savunma Bakanlığı karargâhında görevlendirilecek askeri personelin atanmasında, bakanlığı yetkili kılan yasayı da iptal etmiştir. Anayasa mahkemesinin bu kararı Genelkurmay'ın statüsünü, tamamen bağımsız olduğu dönemlerden bile ileri götürerek, mutlak özerk bir yapıya büründürmüştür.

Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın hukuki statüleri, 31.7.1970 tarih ve 1324 sayılı "Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Ait Kanun" ve aynı tarih ve 1325 sayılı "Milli Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilatı Hakkında Kanun" ile tespit edilmiştir. Bu düzenlemelerde dikkati çeken husus, Genelkurmay Başkanlığı'nın görev ve yetkileri düzenlenirken; Milli Savunma Bakanlığı'nın sadece görevleri ele alınmıştır. Kanunla bakanlık, sadece ordunun gereksinimi olan maddi kaynakların temini ile yükümlü kılınmıştır. Bakanlık personelinin atanması ise, Genelkurmay Başkanlığı'nın yetkisinde tutulmuştur.

12 Mart muhtırasının hemen ardından Genelkurmay Başkanlığı, devlet protokolünde, Başbakanın hemen sonra ve Milli Savunma Bakanının çok önünde, 4. sırada yer almaya başlamıştır. Yeni durumla Genelkurmay Başkanlığı'nın hukuki statüsünde, 1924 düzenlemesindeki özerk konuma dönüş yapılmıştır. (İba, 1998: 450-457)

5.8.6. Danıştay

Diğer kurumlara göre çok daha eski ve köklü bir kurumdur. II. Mahmut döneminde, 1837 yılında, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, adında ve günümüz Danıştay'ı ile Yargıtay'ının temelleri olan, bir yüksek mahkeme kurulmuştur. 1868 yılında, Sultan Abdülaziz döneminde, bu yüksek mahkeme ikiye ayrılarak, Şura-yı Devlet adıyla Danıştay ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye adıyla da, Yargıtay kurulmuştur. Böylelikle, yargı ve yürütme birbirinden ayrılmıştır. Bu iki yargı organından Şura'yı Devlet'e, hem kanun tasarılarını hazırlama hem de idari uyuşmazlıklara çözüm getirme şeklinde, "kanun tasarı hazırlama" ve "yargı" görevi olarak iki görev verilmiştir. (Danıştay, 2023) 1924 Anayasası ile idari uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmak üzere, Danıştay'ın kurulması öngörüsü doğrultusunda, 1925 yılında, 669 Sayılı Şurayı Devlet Kanunu ile Danıştay kurulmuş, 1927 yılından itibaren fiilen çalışmaya başlamıştır. 1961 Anayasası gereği, 1964 yılında, 521 Sayılı Danıştay Kanunu, yürürlüğe konmuştur. (Yüzbaşıoğlu, 2009: 90-91) Danıştay, yönetsel bir yüksek mahkeme olmanın yanında, devletin en yüksek danışma organıdır. Üyeleri, birinci sınıf yönetsel yargı hâkim ve savcılar arasında $\frac{3}{4}$ 'ü HSYK, $\frac{1}{4}$ 'ü ise Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan seçilir. (Gözübüyük, 2003: 277)

1961 Anayasası güçler ayrılığı ilkesini gerçekleştirmenin yanında, yasama ve yürütme üzerinde hiçbir boşluk bırakmayacak biçimde yargı denetimi oluşturmuştur. (Gözübüyük, 2003: 139) Yasama üzerinde Anayasa Mahkemesinin, yürütme üzerinde ise Danıştay'ın denetim yetkisi artırılmıştır. (Ateş, 2007: 64) Hatta bu denetim, o denli sıkıdır ki kimilerine göre yürütme üzerinde Danıştay'a verilen sıkı denetim görevi, iktidarı iş yapamaz hale sokmuş, özerklik verilen kuruluşlar, yönetimin bütünlüğünü bozmuştur. (Gözübüyük, 2003: 140) 1965'ten 1971'e kadar 1400 hükümet kararnamesinin Danıştay'ca iptal edilmiş olması, Danıştay'ın hükümete karşı bir güç oluşturduğu iddialarını doğrulamaktadır. (Heper, 2006: 165)

Danıştay, 1982 yılında yürürlüğe giren, 2575 sayılı Danıştay Kanunu'na göre örgütlenmiştir. 1999 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile idari yargı yolu ve Danıştay yetkileri kısıtlanmıştır. Bu düzenleme, küreselleşmenin baskısı altında uluslararası tahkimin anayasaya girmesi ile olmuştur. (Kaboğlu, 2010: 83-88)

Danıştay'ın temel görevi, İdare Mahkemeleri ile vergi mahkemelerinden verilen kararlar ve ilk derece mahkemesi olarak, Danıştay'da görülen davalarla ilgili kararlara karşı, temyiz istemlerini incelemek ve karara bağlamaktır. Danıştay'ın temyiz mercii olarak görevi, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların, denetimini yapmakla sınırlıdır. Yani Danıştay, sadece hukuki denetim yapan bir yüksek mahkemedir. Bu nedenle Danıştay için, idari yargı alanında görevli "hukuki derece" mahkemesi demek de mümkündür. 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nda belirlenen bazı idari davaları, ilk ve son derece mahkemesi olarak karara bağlar. Başbakanlık veya Bakanlar Kurulunca gönderilen kanun tasarı ve teklifleri hakkında görüşünü bildirir. Tüzük tasarılarını inceler; kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında düşüncesini bildirir. Cumhurbaşkanlığı ve

Başbakanlık tarafından gönderilen işler hakkında görüşünü bildirir. 2575 sayılı Danıştay Kanunu ve diğer kanunlarla yüksek mahkeme olarak da Danıştay'a verilen görevleri yapar.

5.8.7. Devlet Planlama Teşkilatı

Türkiye, 1930 yılından itibaren devletçi, 1933 yılından itibaren de planlı-devletçi ekonomi uygulamıştır. (Şahin, 2002: 59) I. Beş Yıllık kalkınma Planı çok başarılı olmuş, Türkiye, tarihindeki en büyük büyüme oranlarından birini yakalamıştır. II. Beş Yıllık Kalkınma Planı, II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışı ile uygulanamamıştır. Demokrat Partinin ilk 5 yıllık döneminde halk, ekonomik açıdan rahat ve bolluk içinde yaşamıştır; Ancak bunun sebebi ülkede üretimin atması, yeni sanayi hamlelerinin gerçekleşmesi değil, ABD tarafından yapılan ekonomik destektir. 1955'ten itibaren dış yardımın kesilmesi ve DP'nin yanlış ekonomik kararları, ülkeyi kıtlık ve karaborsacılık noktasına getirmiştir. (Atay, 2008: 44)

Yönetime el koyan Askerî yönetimin "27 Mayıs İnkılâp Hareketi Niçin Yapıldı?" adını taşıyan 8 Temmuz 1960 tarihli açıklamasının "plansız bir yatırım politikası ve suiistimaller" başlıklı ikinci kısmında ekonomik durum şöyle eleştirilmiştir:

“Düşük iktidarın takip ettiği iktisadi ve mali politika, maalesef memleketi mali bir uçuruma sürüklemiştir. Her iktidar memleketin kalkınması için çalışmak ve eserler meydana getirmek mevkiindedir. Ancak bu kalkınmanın her şeyden evvel bir plana, bir hesaba dayanması gerekir. Eski iktidarın ‘Görülmemiş kalkınma’, diye vasıflandırdığı kalkınma hiç bir plan ve hesaba istinat etmiyordu”

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT); kalkınmanın ancak belli planlar çerçevesinde mümkün olabileceği düşüncesi, DP iktidarının yaptığı gibi plansız ve kontrolsüz, ilerde ülkeyi krize sokacak ekonomik faaliyetlerin önlenmesi, son olarak da, o dönem Batı Bloku'nun, planlı ekonomik faaliyetler ve programlar geliştirmeleri dolayısıyla kurulmuştur.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşu ve görevlerini belirleyen 91 sayılı yasa, Ekim 1960'tan itibaren uygulamaya konmuştur. Bu yeni anlayış ve gelişmeler, kalkınma planlarını ve yıllık programları hazırlamak amacıyla, Devlet Planlama Teşkilatı'nı bir anayasal kurum olarak ortaya çıkarmıştır. (Apak, 1993: 109) Ekonomik ve sosyal araştırmalar yapacak bir kurum olarak ihdas edilen DPT, (1961 Anayasası Madde: 129) hazırlayacağı kalkınma planları ve yıllık planlarla, hükümetin ekonomik politikalarına kılavuzluk edecektir. Planlar kamu yatırımları için “zorunlu hedefler”, özel kesim yatırımları içinse “yol gösterici” hedefler getiriyordu. Bu kurumun yönlendirmesiyle, kamu kesimi kendisi için “zorunlu” diye konulan hedefleri gerçekleştirecek, özel kesime kendisi için konulan hedefleri gerçekleştirmeye yönelik olarak, mali teşvikler ve koruma politikasının düzenlemeleriyle özendirilecekti. (İleri, 2009: 252)

DPT, 1980 yılına kadar devam eden dönemde Beş yıllık kalkınma planlarını hazırlamakla görevlendirilmiştir. (İleri, 2009: 255) Ancak hazırlanan ilk plandan itibaren teşkilat ile siyasi iktidar çatışma halinde olmuşlardır.

Siyaset ve bürokrasi arasındaki mücadelede, bürokratları siyasiler karşısında güçlü kılan bir husus olarak, teknik bilgiye sahip olması konusu, 1961 sonrasında Türkiye’de siyasileri frenlemenin bir aracı olarak kullanılmıştır. 27 Mayıs rejiminin eseri olan DPT, bünyesinde oluşan teknokratlar grubu yoluyla, yönetim üzerinde bilgi ve uzmanlığını kullanarak, bürokrasinin siyaset üzerindeki baskısını artırmıştır. (Eryılmaz, 2008: 148) Başlangıçta yüksek yetkilerle

donatılarak kurulan DPT'nin, sonraki dönemlerde etki alanı, hükümetlere danışmanlık desteği vermekle sınırlandırılmıştır. (Karpat, 2007: 192)

5.8.8. Yüksek Hâkimler Kurulu

Aslında böyle bir kurulun oluşturulmasının sebebi, seçilmişler üzerinde vesayet veya denetim oluşturmaktan ziyade, seçilmişlerin Yargı'ya müdahalesini engellemek ya da en azından sınırlandırmaktır. Hâkimlik teminatının, amaçlarına uygun gerçekleştirilebilmesi noktasında tayin, denetim, disiplin gibi işlemlerin, nasıl gerçekleştirileceği, yargı bağımsızlığı, dolayısıyla da Adaletin tesisi açısından son derece önem arz etmektedir. Bu işlemlerin yürütme organına bırakılması, hâkimlik teminatının değer ve önemini deforme edecektir. Bu düşünceyle 1961 Anayasası ile Yüksek Hâkimler Kurulu oluşturulmuştur. Anayasayla birlikte, hâkimlerin özlük işlerinden sorumlu olan Adalet Bakanı devre dışı kalmış ve Yüksek Hâkimler Kurulu, tek yetkili kurum haline gelmiştir. (Tekelioğlu, 2018: 101) Böyle bir kurulun oluşturulmasında, Demokrat Parti dönemindeki hâkim atamalarından duyulan rahatsızlık etkili olmuştur. (Özkul, 2016: 227)

Kurul, ilk yapılan düzenlemeye göre, 18 asil, 5 yedek üyeden oluşmaktaydı. Asil üyelerden 6'sını Yargıtay Genel Kurulu, 6'sını birinci sınıfa ayrılmış hâkimler kendi arasından, 3'ü Millet Meclisi ve 3'ü de Cumhuriyet Senatosu tarafından seçilmekteydi. Yargıtay Genel Kurulu, birinci sınıf hâkimler, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu, 1'er yedek üye seçmekteydi. Dikkat edilecek olursa seçilmişlerin oluşturduğu Millet Meclisinin, belirlediği üye, 18'de 3'tür. Yine anayasaya göre, Adalet Bakanı toplantılara katılır ancak oy veremez. (Karadayı, 2006: 76) Bununla beraber anayasa, yönetsel denetimi görevini, Yüksek Hâkimler Kurulu tarafından, hâkimler arasından atanan müfettişlere vermiştir. (Gözübüyük, 2003: 263-264) 1971'de Anayasa'da yapılan değişikliklerle kurulun üye sayısı azaltılmış ve tüm üyelerin Yargıtay tarafından kendi üyeleri arasından seçilmesi kuralı getirilmiştir. (Özbudun, 2004: 360)

1982 yılında Yüksek Hâkimler Kurulu lağvedilerek Hâkimler Savcılar Yüksek Kurulu oluşturulmuştur.

6. SONUÇ

2023 Yılı itibariyle yüz yaşını dolduracak olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, genç bir devlet olsa da, devlet geleneği açısından kendisinden binlerce yıl öncesinde yaşamış, büyük ve köklü Türk Devlet Geleneği mirasına sahiptir. Büyük ve geçmişi çok eski dönemlere kadar giden, şanlı Türk Milletinin en temel ve bilinen özelliği Askeri ve yönetsel alanlardaki üstün nitelikleridir. Bu iki niteliğin ortaya çıkmasında en büyük faktör, hiç şüphesiz yaşanan coğrafyanın temel özellikleridir. Türk Milleti için “Ordu-Millet” tabiri kullanılmıştır. Gerçekten de tarihte kurulan bütün Türk devletlerinin tamamını askerler kurmuş ve yönetmişlerdir. Türk devletleri içinde her açıdan zirve devlet olan Osmanlı İmparatorluğu döneminde, yönetimde bulunanlar her ne kadar; Seyfiye, İlmiye ve Kalemiye gibi sınıflara ayrılmış olsa da, tüm yönetici sınıf için “Askeriler” tabiri kullanılmıştır. Osmanlıın küllerinden hayat bulan Türkiye Cumhuriyeti için de durum farklı değildir. I. Dünya savaşı sonrası, işgale uğrayan ülkedeki halkı örgütleyen ve Kurtuluş savaşını başlatıp zafere ulaşılmasında ön ayak olanlar da yine askerlerdir. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk ve milli mücadelenin lider kadrosu askerdir. Devlet kurulduktan sonra da, önemli yönetim kadroları askerlerden oluşmuştur. Yukarıda çok özet bir şekilde bahsettiğimiz duruma bakılacak olursa, tarihimiz boyunca, askerler, ülkeyi kuran ve yönetenler olmuşlardır.

Milli mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra, Mustafa Kemal Atatürk, cumhurbaşkanı olmuş ve bu dönemde askerler, hayranlık duydukları kişinin devletin başında olmasından dolayı, onun, emir ve görüşlerine sıkı sıkıya riayet etmişlerdir. Hal böyleyken Atatürk, devleti kurduktan çok kısa bir zaman sonra, askeri, yönetimden uzaklaştırmaya yönelik bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda atılan ilk adım, 17 Aralık 1923 tarihinde çıkarılan “Türkiye Büyük Millet Meclisine İntihâb Edilen ve Edilecek Olan Bi’lumûm Mensubûn-i Askeriyenin Tâbi Olacakları Şerâit Hakkında Kânun” olmuştur. Kanunla bir kişinin hem mebus hem de asker olması yasaklanmış ve bu şekilde asker, yönetimden ve dolayısıyla, siyasetten uzak tutulmaya çalışılmıştır. Yine aynı amaç doğrultusunda, 3 Mart 1924’te “Şer’iyye ve Evkâf ve Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye Vekâletlerinin İlgâsına Dâir Kânun” çıkarılmıştır. Bu kanun gereğince Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti kaldırılmış yerine Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti kurulmuştur. Böylece ordunun bir bakanlık bünyesinde siyasete dâhil olması yerine Milli Savunma Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı denetiminde kalması amaçlanmıştır.

Atatürk’ün ölümünden sonra İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olmuştur. Ordu içinde ilk huzursuzluklar ve çok ciddi sayılmasa da, bazı gruplaşmalar bu dönemde başlamıştır. İnönü döneminde; II. Dünya savaşı ve sonrasında izlenen pasif politika, ülkenin ekonomik durumunun gittikçe kötüleşmesi, kırsal kesimin ihmal edilmesi kaynaklı, ülkede artan huzursuzlar, ordu içine de sirayet etmiştir. Müdahalenin kudretli Albayı, Alparslan Türkeş, o dönemde subayların ekonomik durumunun çok kötü olduğunu, apartmanların bodrum katlarının “subay katı” olarak nitelendirildiğini hatta subaylar için “gazozcu” tabirinin kullanıldığını aktarmıştır. Bunun yanında II. Dünya Savaşı’nda, Alman ordularının aldığı büyük zaferler, Türk Subaylarını çok etkilemiş ve Alman ordusuna göre ne kadar geri kaldıklarını fark etmişlerdir. Subaylar, bu geri kalmışlığın müsebbibi olarak da İnönü’yü görmekte idiler.

1941-42’lerde ordu içinde ilk örgütlenmeler başlamıştır. Oluşturulan ilk örgütlerin hedefi, İnönü ve Yüksek Kumanda heyetini devirmektir. Ancak herhangi bir müdahalede

bulunulmamıştır. Kuşkusuz bunda İsmen İnönü'nün Milli Mücadele kahramanlığı ile Fevzi Çakmak Paşanın, Genel Kurmay Başkanı olmasının da etkisi büyüktür.

1944'de geldiğinde ülkede huzursuzluklar gittikçe arttığı gibi, CHP'de de parti içi muhalefet gittikçe şiddetlenmiştir. Yine aynı tarihte Fevzi Paşa da emekliye ayrılmıştır. Mevcut durum, müdahale yanlısı askerleri cesaretlendirmekle birlikte, bu yolda her hangi bir girişim olmamıştır. Buraya kadar anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, ordunun çok büyük bir kesimi CHP'den ciddi manada rahatsızlık duymaktadır.

1946'da Demokrat parti kurulmuştur. Ordunun büyük bir bölümü yeni partinin kurulmasından gayet memnundur. Hatta İnönü ve Yüksek Kumanda heyetini, darbe yoluyla değil de, demokratik yollardan yok etme kararını almışlardır. Ancak gelişmeler pek de beklenen gibi olmamıştır. 1946'da Türkiye'nin ilk çok partili seçimi yapılmış ve CHP, seçimi büyük bir üstünlükle kazanmıştır. Ancak, gerek seçim sistemi ve gerekse de oy verme ve sayma işleminde uygulanan "açık oy, gizli sayım" usulü, seçim sonucuna güveni çok ciddi sarsmış ve bu seçimler "şaiBELİ seçim" olarak anılmıştır.

Gelişmeler üzerine, içinde Tuğgeneral Cevdet Sunay, Kurmay Albay Cavit Çelik ve bazı subayların bulunduğu bir askeri yapılanma, yönetime müdahale kararı almış, ancak başarılı olmak için başlarında bir korgeneral bulunması gerektiği düşüncesiyle, Korgeneral Fahri Belen'e teklifte bulunmuşlardır. Ancak Belen, yapılan teklifi kabul etmemiştir. Yine aynı yıllarda Fevzi Çakmak Paşa, Celal Bayar'a benzer bir teklifte bulunmuş ancak Bayar, teklifi kabul etmediği gibi böyle bir hareketin ülkeyi felakete sürükleyeceğini söylemiştir.

Yukarıda verdiğimiz bilgilere bakarak şunu kesinlikle söyleyebilir ki, Asker içinde ciddi bir çoğunluk, CHP'den ve İnönü'den rahatsızlık duymaktadır. Bu doğrultuda, 27 Mayıs Askeri Müdahalesini gerçekleştirenlerin, CHP'nin adamı oldukları ya da CHP'yi iktidara getirmek için böyle bir müdahalede buldukları iddiası, pek mantıklı ve tutarlı bir iddia değildir. Burada şunu da hatırlatmak gerekir. 1946 seçimlerinde Çakmak ve 14 General, DP'den aday olduğu gibi. 1950 seçimlerinde Kurtbek ve Belen Paşa, DP'den aday olmuşlardır. Bu durum yukarıda yer alan iddianın, asılsız ve siyasi amaçlı bir iddia olduğunu göstermektedir.

1950 yılında yapılan seçimler sonucu, DP %53,3 oy oranı ve elde ettiği 408 milletvekilliğiyle iktidara gelmiştir. DP iktidarının ilk 5 yılında, özellikle ABD'den gelen ekonomik yardımlar sayesinde, ekonomide ciddi bir ilerleme sağlanmıştır. Ekonomik konularda bu olumlu gelişmeler yaşanırken, ülke içinde gittikçe artan ABD desteği, beraberinde ekonomik bağımsızlıktan tavizleri de getirecektir. Süreç başta olumlu gibi görünse de, zaman içerisinde dışa bağımlı bir ekonomik modelin tohumları bu dönemde atılmaya başlanacaktır. Kırsal kesime yönelik politikaları ile bölge insanının hassas noktası olan dini konular karşısında sergilediği tavır, kısa zaman içinde halkın gözünde Menderes'i çok farklı ve özel bir konuma getirmiştir.

DP'nin iktidara gelişi, ordunun alt-orta sınıf (Albay ve altı rütbeli) subayları arasında memnuniyetle karşılanmıştır. Bununla beraber üst düzey bazı generaller, durumdan rahatsız olmuş, hatta seçimin hemen akabinde İnönü ile görüşmüşlerdir. Çok geçmeden haziran ayı içinde bir darbe yapılacağına dair ihbar alınmış, İhbarın ertesi günü, 6 Haziran, ordunun yüksek komuta kademesi "adeta bir darbe şeklinde gerçekleştirilen operasyonla tasfiye edilmiştir." Daha sonrasında bununla kalınmayıp, ordu içinde modernizasyon faaliyeti ismiyle bir dizi tasfiye hareketi daha gerçekleştirilmiştir. Yaşananlar özellikle üst rütbeli subayları rahatsız etse de, Albay ve daha alt rütbeli subaylarda memnuniyet yaratmıştır. Böylelikle DP, iktidara gelişinden

daha bir ay geçmemişken, orduyla ilk çatışmasını yaşamıştır. Bununla beraber DP'nin din konusundaki politikaları ile özellikle Atatürk'ün "Laiklik" ilkesine aykırı yaklaşımları, ordunun her kesiminde rahatsızlıklara sebep olmuştur. Yine özgürlükçü anlayışı savunan DP'nin, CHP'nin açtığı Halk evleri ve Halk odalarını devletleştirip, Köy Enstitülerini kapatması, savunduğu anlayışa ters düştüğü gibi siyasi arenada da kutuplaşmaların tohumlarını atmıştır.

Ordu açısından başlarda memnuniyetle karşılanıp, ilerleyen süreçte tepkilere sebebiyet veren diğer bir gelişme, Türkiye'nin NATO'ya girmesi olmuştur. Başlarda memnuniyetle karşılanan bu gelişme, ilerleyen süreçte anlaşmanın uygulanış şekli ve ABD'ye sürekli verilen tavizler, orduda ciddi rahatsızlıklar yaratmıştır. Sonraki tarihlerde ABD ile yapılan ikili antlaşmalarda, Türk ordusunun onurunu zedeleyici tavizlerin verilmesi, ordudaki memnuniyetsizliği daha bir arttırmıştır.

Genel manada olumlu olarak nitelendirilen ancak bizce ekonomik bağımsızlıktan tavizlerin verilmeye başlandığı ve ülkede kutuplaşmaların temellerinin atıldığı, DP'nin ilk dönemi sonrasında, 1954'te yeni seçimler yapılmış, Demokrat Parti %58,4 oy oranıyla 503 milletvekili çıkararak, daha güçlü bir şekilde mecliste yer almıştır. Maalesef bu güç doğru bir şekilde kullanılmamış ve gittikçe artan bir şekilde otoriter bir yönetim sergilenmeye başlanmıştır. Seçimlerin hemen ardından yeni bir kanunla, CHP'ye oy veren Malatya ikiye (Malatya ve Adıyaman) bölünürken, CHP'nin kazandığı, 5 milletvekilliğini de çıkardığı il olan Kırşehir, ilçeye çevrilmiştir. Bir yandan da bu dönemde dışa bağımlı ekonominin olumsuzlukları başlamış ve ilk dönemdeki bolluk ve refah döneminden yavaş yavaş uzaklaşmıştır. Tüm bunlara karşın DP'nin baskı politikasını git gide arttırması, kendi içinde parçalanmalara sebep olmuştur. İlk olarak partiden ayrılan ve "19'lar" olarak adlandırılan bir grup tarafından, Hürriyet Partisi kurulmuştur. İlerleyen tarihlerde partinin kurucularından olan Fuat Köprülü de partiden istifa etmiştir. Bu tarihlerde yaşanan bir dış sorun, ancak milli bir mesele olan Kıbrıs Sorunu ve sorun karşısında DP'nin izlediği politikalar, DP'ye karşı eleştirilerin artmasına sebep olmuştur. Bütün bu olumsuzluklara ek olarak, DP'nin baskıcı politikalarını gittikçe arttırması ve özellikle de dini, siyaset aracı olarak kullanmaya başlaması, gerek aydın kesim olarak nitelendirilen kesimler ve gerekse de ordu tarafından ciddi rahatsızlıklara sebebiyet vermiştir. DP'nin gün geçtikçe artan otoriterleşmesi eşliğinde 1957'de seçimler yapılmıştır. Seçim sonucunda her ne kadar DP, tekrardan iktidar olmuşsa da, önceki yıllara göre ciddi oranda oy kaybı da yaşamıştır. Mevcut durum DP ve Menderes tarafından ciddi bir şekilde anlaşılacak yerine, şuna kadar izlemiş olduğu baskıcı ve ayrıştırıcı politikalarını gittikçe arttırmaya başlamıştır. Ekonominin de bu dönemde git gide kötüleşmesi, ülke içinde ciddi olayların başlamasına sebebiyet vermiştir. Muhafız kesim, DP'nin oy kaybetmesinden cesaret alarak, tepkilerini git gide arttırmaya başlamıştır. Buna karşın iktidar ise, var olan baskıcı politikalarını gittikçe arttırmıştır. Bu da ülke içinde ciddi kaos ortamının oluşmasına sebebiyet vermiştir.

1958 yılına gelindiğinde, Irak'ta ve Fransa'da yaşanan gelişmeler, Menderes'in baskıcı politikasını daha da arttırmıştır. Tam da bu tarihlerde DP tarafından kurulan "Vatan Cephesi" ayrılaşma da dönüm noktasını teşkil etmiştir. Vatan Cephesi kurulduktan sonra üye olanların isimleri her gün radyodan okunarak, üye olanların vatanını sevenler, olmayanların da vatan hainleri gibisinden bir intiba yaratılarak, ülkede var olan kutuplaşma ve çatışmaların çok daha şiddetlenmesine sebebiyet vermiştir. DP'nin tüm bu baskılarına karşı muhalefet partileri birleşmiş

ve güç birliği içinde hareket etmeye çalışmıştır. DP ise bu ittifaka “Haçlı Ordusu” nitelendirmesinde bulunmuştur.

İlerleyen tarihlerden DP ve CHP arasındaki çatışmalar gittikçe artmaya başlamıştır. Bu açıdan CHP'nin, Ege Taarruzu, olarak isimlendirdiği yurt gezilerinde yaşanan olaylar, Uşak, Geyikli ve Kayseri'de yaşanan olaylar, ülkedeki olumsuz ortamın gittikçe artmasına sebebiyet vermiştir. Çatışmalar sadece iki parti arasında olmayıp, başta üniversiteler olmak üzere birçok yerde gerginliklerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Hatta liseler de dahi iktidar aleyhine gösteriler düzenlemiştir.

Bu kadar kutuplaşma ve çatışmanın yaşandığı, üniversite ve hatta liselilerin dahi yürüyüş ve gösteriler yaptığı bir ortamda, ordu içinde hiçbir hareketlenmenin olmaması çok da mantıklı değildir. Nihayetinde öteden beri ülkenin kurucusu ve rejimin teminatı olan ordunun, tüm bu olumsuzluklar karşısında sessiz kalmasını beklemek, çok hayalci bir yaklaşım olur diye düşünmekteyiz. Bu sıralarda ordu içinde isimlerini ve oluşumlarını tek tek anlattığımız örgütler kurulmaya başlamıştır. Daha öncesinde söylediğimiz gibi askerler arasında ilk teşkilatlanmalar DP, döneminde değil, CHP döneminde başlamıştır. Hatta 27 Mayıs Askeri müdahalesini gerçekleştiren orta ve alt rütbeli subayların, DP'nin iktidara gelişini memnuniyetle karşıladığını biliyoruz. Ancak ülkenin genel gidişatında yaşanan ciddi olumsuzlar, ordunun orta ve alt rütbeli subay kademesinde bir hayal kırıklığına sebebiyet verdiği gibi, DP'nin izlediği politikalar aynı kesimde ciddi tepkilere sebep olmuştur. Hal böyle olunca, detaylarını çalışmamamızın birinci bölümünde ayrıntısıyla ele aldığımız askeri oluşumlar ortaya çıkacak ve gün geçtikçe sayıları artacaktır. Bu teşkilatlanmaların kendi arasında ciddi bir eşgüdüm ve uyum içinde olduğunu söylemek zordur. Hatta aynı teşkilat içindeki subayların dahi, her konuda hemfikir olduklarını söyleyemeyiz. Hemfikir olunan tek bir konu vardır, o da, bu iktidarın, ülkedeki kaos ortamının temel müsebbibi olduğu ve bir an önce yönetimine son verilmesi gerektiğidir. Teşkilatlar, müdahale sonrası nasıl bir yol izleneceği konusunu birçok kez ele almalarına rağmen, orta yolu bir türlü bulamamışlar ve bu kadar önemli bir hususu, müdahale sonrasına bırakma kararı almışlardır. Bizce müdahalede, istenilen sonuca ulaşamamasında en büyük etken de budur. Örgütler içinde müdahale sonrası nasıl bir yol izleneceğine dair ciddi bir politikası olan, Er-Esin-Özdağ, örgütüdür. Bu örgüte Türkeş'in katılmasıyla, müdahale sonrası yapılması gerekenler esaslıca görüşülmüştür. Ancak dediğimiz gibi diğer askeri teşkilatlarla tam bir fikir birliği sağlanamaması ve bir an önce müdahale yapılması konusunda alt rütbeli subaylardan gelen baskı, bu hayati derecede önem arz eden konunun ertelenmesine sebebiyet vermiştir. Askeri oluşumlar, 9 Şubat Olayı sonrası her ne kadar bir süreliğine pasifize olmuşlarsa da, olay sonrası hükümetin izlediği çekingen politika, askerin cesaretlenmesine sebep olmuş ve çalışmalarını hızlandırmışlardır. Bununla beraber ordunun üst kademesi, her ne kadar bu oluşumlardan haberdar olsa dahi, yönetime müdahale konusunda alt-orta sınıf subaylarla aynı düşüncede değildir. Bu dönemde Genelkurmay Başkanı olan Rüşti Erdelhun, kulağına darbe söylentileri geldiğini, böyle bir şeye girişen olursa, kendi silahıyla o kişiyi öldüreceğini söylemiştir. Cemal Gürsel'in ihtilalin başına getirilme çabası da bundan kaynaklanır. Ancak Gürsel'in, müdahalenin arifesi sayılacak günlerde emekliye ayrılması, müdahalenin Gürsel'siz gerçekleşmesine sebep olmuştur. Bize göre Gürsel'in, müdahale öncesi emekliye ayrılması, müdahalenin gerekliliğine inancının göstergesidir. Tam da askeri müdahale öncesi böyle bir tavır içinde olan birinin,

Müdahale sonrası harekâtın başına getirilmesi, yapılan müdahalede istenilen amaca ulaşılamamasında ikinci ana etken olmuştur.

Cumhuriyet tarihin ilk askeri müdahalesi, birkaç küçük çatışma dışında kan dökülmeden gerçekleşmiştir. Müdahaleye, aydınlar ve basından farklı tepkiler gelse de, genel olarak müdahale, gerekli ve olumlu bir olay olarak değerlendirilmiştir. Yaşanan askeri müdahalede ABD'nin etkisinin olduğu iddiaları bizce hiç gerçekçi değildir. Zira müdahale tarihi seçilirken Menderes'in 28 Mayıs'ta yurt dışına çıkacak olması ve yurt dışındayken yapılacak bir askeri harekâta, ABD müdahalesinden çekinilmesi, bu işte ABD parmağı olduğu düşüncesini çok da mantıklı göstermemektedir. Askeri müdahalede ABD payı olmasa da, sonraki süreçte ABD ve batı dünyasının müdahaleleri bizce de söz konusudur.

Müdahale sonrası tam bir kaos havası hakimdir. İhtilalin, başında Cemal Gürsel'in bulunduğu ve adının Milli Birlik Komitesi olan bir komite tarafından gerçekleştirildiği, tüm dünyaya ilan edilir; fakat bu komitenin üyelerinin kimler olduğunu henüz hiç kimse bilmez. O an için ismi net olarak bilinen ve kamuoyuna açıklanan tek kişi, birkaç hafta önce emekliliğini talep eden Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'dir. Yoğun tartışmalar içinde 38 kişilik I. MBK oluşturulmuştur ancak huzursuzluklar azalacağına gittikçe artmıştır. Daha ilk andan itibaren yaşanan fikir ayrılıkları, çok geçmeden gruplaşmalara ve en nihayetinde çatışmalara dönecektir. Bu gruplaşmaların temelinde de yine grupların ihtilale bakış açısı, ülke yönetimi hakkındaki fikirleri etkili olmuştur. Böylelikle 27 Mayıs öncesindeki fikrî ayrılıklar, 27 Mayıs sonrasında da taşınmıştır. MBK kısa zaman sonra Radikaller ve Demokratlar olarak ikiye ayrılmıştır. Radikaller, ülkenin ihtiyacı olan reformların bir seçim devresi kadar başta kalınarak gerçekleştirilmesini savunurken; Demokratlar, bu reformların adil seçimlerle başa gelecek sivil yetkililer tarafından gerçekleştirilmesini istemiştir. Bir diğer önemli husus ise iki grubun 27 Mayıs'a bakış açısı olmuştur. Radikallere göre 27 Mayıs'ın gayesi kardeşkanı dökülmesini önlemek ve tarafsız bir müdahale gerçekleştirmektir. Demokratlar ise bunun aksine tek suçlu olarak sabık hükûmet üyelerini görmüş ve onların cezalandırılmasıyla her şeyin hallolacağını düşünmüştür. Demokratlar içerisinde kısa zaman sonra CHP'li Grup ortaya çıkmıştır. Bunlar, iktidarın derhâl İnönü'ye devrini ve her şeyi onun çözebileceğini söylemiştir. Böylece MBK kısa zamanda üç gruba ayrılarak çalışamaz hâle gelmiştir. İlerleyen tarihlerde grupların sayısı daha da artacaktır.

Bu sıralarda kendini başbakanlık müsteşarı yapan Türkeş'in ismi ve önemi gün geçtikçe artacak hatta kendisine "ihtilalin kudretli albayı" yakıştırmaları yapılacaktır. Türkeş isminin gittikçe ön plana çıkması, Demokrat grubu rahatsız ettiği gibi, Gürsel'i de rahatsız etmeye başlayacaktır. Türkeş'in, müsteşar olduktan sonra ilk yaptığı faaliyetlerinden biri, İçişleri Bakanlığında bulunan CIA yetkililerini, bakanlık binasından çıkarmaktır. Kuşkusuz bu hareketi ABD tarafından hoş karşılanmayacaktır. Çok zaman geçmeden Türkeş'in önce müsteşarlık görevinden alınması ve sonrasında tasfiye edilmesinde, ABD parmağı olabileceği şüphelerini de doğuracaktır.

I. MBK, ilk dönemlerde CHP ile arasına mesafe koymuştur. Özellikle CHP'ye ait olan Ocak-Bucak Teşkilatlarının kapatılması, MBK-CHP gerginliğini arttırmıştır. Ancak ilerleyen tarihlerde CHP ve İnönü'nün, MBK üyelerine Tabi Senatörlük ile Gürsel'e sunduğu Cumhurbaşkanlığı teklifleri çok geçmeden Gürsel ile CHP arasındaki gerginliği azaltacaktır.

Kuşkusuz CHP'nin, MBK içinde en rahatsız olduğu grup Türkeş liderliğinde görünen Radikal gruptur. Türkeş ile Gürsel arasındaki ilişkiler gerildikçe, durum CHP ve İnönü lehine gelişecektir.

I. MBK'nın ilk tartışmalı faaliyeti, orduyu gençleştirme faaliyeti adı altında MBK'yı güçlendirme adına yapılan ve EMİNSU'lar olayı diye bilinen, çok sayıda yüksek rütbeli subayın emekliye ayrılması olayıdır. Emekli edilen isimler arasında, bizzat askeri müdahalede aktif rol oynayanların yanında, müdahale sonrası göreve getirilen subaylar da vardır. Emekliye ayırma işleminde karşılaşılan en büyük sorunlardan biri, maddi sıkıntıdır. Emekli edilecek yüksek rütbeli subayların tazminatları ödenmelidir ve bu büyük bir sorundur. Bu konuda ABD'den destek istenmiştir. ABD Büyükelçisi Warren'le yapılan görüşmede Warren'in yapılması planlanan faaliyete olumsuz yaklaşması sonucu, Türkeş'in resti, ABD'nin Türkeş'ten rahatsızlığını arttırmıştır. EMİNSU'lar, emekliye sevk edilmelerine müteakip orduda taban edinmeye ve MBK'ya karşı ihtilal hazırlıkları içerisine girmeye başlamışlardır. Orduda Türkeş taraftarları, CHP yanlıları ve tarafsızlar şeklinde zaten var olan ayrışmalara böylece EMİNSU'lar taraftarları da eklenir.

Zaman geçtikçe MBK içindeki gerginlikler artacaktır. Yaşanan çatışmalar üzerine, müdahale sonrası oluşturulan Bakanlar Kurulunun sivil üyeleri istifa kararı alacaklardır. Ancak böylesi bir istifa MBK'nın nüfuzuna zarar verebileceği için, sivil üyelerin görevden alındığı söylenecektir. Bu durum yeni bir sorun ortaya çıkacaktır o da, boşalan bakanlıkların yerine kimlerin atanacağıdır. Türkeş liderliğindeki Radikaller, boşalan bakanlıklara asker üyelerin getirilmesini isteyecektir. Ancak diğer gruplar ve Gürsel, Sivil atamadan yanadır. Neticede boşalan bakanlıklara zor da olsa sivil üyeler atanmış ancak MBK bu olaydan ciddi yara almıştır. Gelişmeler Gürsel-Türkeş diyaloguna olumsuz yansiyacaktır. Pek tabi bu durum İnönü'ye yarayacaktır. Gerginlikler Anayasa komisyonu çalışmalarına da yansiyacak ve burada da istifa ve görevden almalar yaşanacaktır. Birliği sağlama amaçlı Koçaş, bazı girişimlerde bulunmuşsa da bir sonuç alınmamıştır.

1960 Eylülüne gelindiğinde işler Türkeş aleyhine ciddi manada dönecektir. Gürsel ile Türkeş arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Bu dönemde Türkeş için ciddi suçlamalar söz konusudur. Türkeş'in dikta yönetimi kurma niyetinde olduğu, ırkçı olduğu ve son olarak eski DP'lilerle diyalog halinde olduğu, onun için yapılan suçlamalardan bazılarıdır. Nihayetinde müdahale sonrası çok önemli bir konumda bulunan Türkeş'in, Başbakanlık Müşavirliğinden alınması Tasfiyeye giden süreçte önemli bir aşamadır. Ancak Türkeş'in görevden alınması beklenen huzuru getirmediği gibi MBK'daki görüş ayrılıklarının büyük tartışmalara dönüşmesine sebep olmuştur. İşte tam da bu sıralarda CHP tarafından, Gürsel ve MBK'ya Tabi Senatörlük ve Cumhurbaşkanlığı teklifi gelmiştir.

Zaman geçtikçe CHP ve İnönü'nün komite üzerindeki tesiri artmaya başlamıştır. İşler Radikaller ve Türkeş için kötü gitmektedir. Radikal grubun bütün itirazlarına rağmen komitenin Kurucu Meclis çalışmalarına başlaması, Radikallerin durumunu daha da zorlaştırmıştır. Gürsel'in Meclis çalışmalarına hız vermesinin temel nedeni, MBK içinde gün geçtikçe artan çatışmalardır. Özellikle son yaşanan iki gelişme Gürsel'in, Meclis çalışmalarına daha da bir hız vermesine neden olmuştur. Söz konusu iki olay: 147'ler olayı ile Anayasa Komisyonunda yaşanan büyük tartışmalardır. Tüm bu sıkıntıların üstesinden gelemeyen Gürsel için tek kurtuluş yolu, yönetimi bir an önce sivillere devredip sorumluluktan kurtulmaktır. Esasen yapılan müdahaleyi tam olarak

benimsememiş ancak belirli sebeplerden ötürü müdahalenin başına getirilmiş birinden başka bir hareket tarzı beklemek, çok da mantıklı olmazdı.

Nihayet, komitede bulunan Radikal Grubun desteklediği “Ülkü ve Kültür Birliği” tasarısı sonrası ipler kopmuş ve MBK’nın, MBK’ya yaptığı bir darbe olan 13 Kasım Hadisesi yaşanmıştır. Yaşanan tasfiye ülke sorunlarını çözemediği gibi MBK içinde birlik de sağlayamamıştır. Hatta MBK’nın gücü çok daha zayıflamıştır. Hal böyleyken askerler yeni oluşumlar içine girmişlerdir. Bu da bölünmeleri ve çatışmaları da hızlandırmıştır. Bunun yanında askerler içerisinde Ondörtler’e sempati duyan bir kesim de ortaya çıkmıştır. Tasfiye olayı, Ondörtler’in Askeri Dikta heveslisi olmaları sebebiyle yapılmıştır ya da en azından tasfiyeyi yapanların iddiası budur. Yani amaç, orduyu siyasetten uzaklaştırmaktır; Ancak ilerleyen süreçte ordunun siyasetten uzaklaşması bir kenara, ordu siyasetin tam da merkezinde yer alarak, askeri hatta bürokratik vesayetın tohumları atılmıştır. Yine tasfiye ile 27 Mayıs Askeri müdahalesi, Ülkedeki kötü gidişata karşı, askerin müdahalesi olmaktan çıkıp, DP’yi yıkmak amacıyla, CHP’nin etkisindeki bir hareket halini almıştır. Son olarak tasfiye olayıyla Türkeş’in, en azından Türk milliyetçisi çevrelerde, süreçteki faaliyetleriyle birlikte, Türkiye’nin liderliğini yapması gereken kişi olarak teveccüh görmesi ve söz konusu kitle nezdince “başbuğ” olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. Bu teveccüh de nihayetinde Türkeş’in 1965 yılında siyasete girmesine ve Türk siyasi hayatına damga vurmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Türk siyasi tarihinde, doktriner Türk milliyetçiliğinin bir siyasi partiye kavuşması gerçekleşebilmiştir.

Tasfiye sonrası, Radikal Gruptan 14 isim ülkeden sürgün edilmiştir. Bu olay sonrasında “Ondörtler” olarak isimlendirilen grup ortaya çıkacaktır. Bu grup tasfiye öncesinde yapılan plan uyarınca kazara oluşturulmuş, aynı kaderi paylaşan kişilerden meydana gelmiştir. MBK içerisinde Radikal Gruba bağlı 20 kişi bulunmaktadır. Bunlardan on dört tanesi, komite içerisinde azların çokları tasfiyesi olarak görülmesin diye tasfiye edilmiştir. Tasfiye edilen on dört üyenin hepsi radikal fikirler benimsemiştir. Ancak her birinin olaylara bakış açısı farklılık göstermiştir. Özellikle Türkeş’in başını çektiği grup milliyetçi-Türkçü bir anlayış benimserken, Kabibay-Erkanlı ikilisi daha sosyalist bir anlayış benimsemiştir. Fikri ayrılıklar grubun yurt dışı faaliyetlerinde, liderlik görüşmeleri sırasında iyice ortaya çıkmıştır. Taşer ve Esin’in Fas’taki ilk toplantısından, Brüksel’deki ayrılışa kadar geçen süre içerisinde, Ondörtler ahenk ile çalışan bir grup olamamıştır. Belirli konularda fikir birliği yapmış olmalarına rağmen, Türkeş’in liderliği söz konusu olduğunda Kabibay-Erkanlı Grubu buna karşı çıkmıştır. Bu grubun yekvücut hâlinde çalışmasını dış mihraklar da engellemiştir. Özellikle SKB, Türkeş liderliğinde bir grubu kendilerine karşı zararlı görmüş ve bu gruptan Türkeş’in koparılması için Seyhan’ı görevlendirmiştir. Seyhan da, üzerine düşen vazifeyi yaparak Kabibay’ın liderliğinde bir grubun varlığı için çalışmıştır. Bunun sonucunda II. Brüksel Toplantısı’nda, 6’lar ve 8’ler olarak ikiye ayrılmışlardır. Bu tarihten sonra Ondörtler diye bir grubun varlığından söz edilemez. Grup yurt dışındayken ülke içindeki gelişmelerden sürekli haberdar olmuş ve hatta çok önemli meselelerde görüşlerini bildirmişlerdir. Bu konuların en önemlisi Menderes ve hükümet üyelerinin idam mevzusudur. Özellikle Türkeş, vermiş olduğu beyanat ve yurt içinde yaptığı görüşmelerde, yapılacak bir idamın, ilerleyen tarihlerde ülke içinde sürekli kanayan bir yara haline gelebileceği konusunda ikazlarda bulunmuştur. MBK’dan tasfiye edilen bu üyelerin her biri ülkeye dönüp, siyasete atıldıktan sonra da bir birliğin kurulduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak Ondörtlerin siyaset sahnesine çıkışı ile bir Türkeş ağırlığının hissedildiğini de söylemek gerekir.

Türkeş ve dokuz arkadaşı 1965 yılında CKMP saflarında siyasete başlamıştır. Böylece CKMP, Ondörtlerin toplandığı parti olarak görülürken, lideri de Türkeş görülmüştür. Diğer 4 üyeden Kabibay, Erkanlı ve Solmazer CHP saflarında siyasete başlamıştır. Bu tercihlerinde, İnönü'nün Ondörtlerin tek bir çatı altında toplanmasına engel olma amacı etkili olmuştur. Erkanlı, İnönü'nün bu amacını bile bile CHP'ye girmiş ve bunu kendisi de ifade etmiştir. Grup içinde, siyasi arenada tek etkili ismin Türkeş olduğu aşikârdır. Kendisi, ülkede yepyeni bir ideolojik hareketin fikri ve siyasi lideri olmuştur. Yaşamı boyunca siyasi iktidar olamamış olsa da, ülke yönetimi üzerinde saygın ve etkin konumu hep sürmüştür.

Ondörtler'in Türkiye'de askeri vesayet sisteminin oluşumu üzerine bir değerlendirme yapacak olursak: Bilindiği gibi yapılan tasfiyenin temel gerekçesi, söz konusu On dört kişinin dikta heveslisi olmaları iddialarıdır. Bu iddiaya gerekçe olarak başta Türkeş olmak üzere komite içindeki Radikal Grubun, yönetimin, hemen sivillere verilmesine karşı olmalarıdır. Bu konuyu değerlendirecek olursak. Radikal grubun ve özellikle de Türkeş'in, askeri idareyi bir süre daha uzatmak istedikleri doğrudur. Ancak bu istek, onun ve Radikal grubun, askeri dikta heveslisi olmalarından mı kaynaklanmaktadır? Türkeş ve Özdağ, müdahale sonrası gerekli reformlar yapıldıktan sonra yönetimi sivillere bırakmayı uygun görmüşlerdir. Neticede ülkeyi bu hale getiren ordu değil, iktidar ve muhalefetiyle sivil yönetimdir. Bu açıdan müdahale sonrası yönetim sivillere bırakılırsa, sonraki dönemlerde ülkede daha önce yaşanan krizler yine yaşanacaktır. Bu da yapılan askeri müdahaleyi anlamsız kılacak ve Ordu'yu halk nazarında da itibarsızlaştıracaktır. İkinci olarak müdahale sonrası, ülke yönetiminin hemen sivillere bırakılması demek, yönetimin İnönü ve CHP'ye bırakılması demektir. Türkeş böylesi bir durumun, 27 Mayıs'ın, ülkenin kötü gidişine karşı yapılan bir tepki değil de, yönetimi CHP'ye bırakma amacıyla yapıldığı izlenimi yaratacağından ciddi rahatsızlık duymaktadır. Nihayetinde bu düşüncesinde haksız da değildir. Çalışmamızın başında söylediğimiz gibi, Asker içindeki en tepedekiler hariç orta ve alt sınıf subaylar hatta bir kısım generaller CHP'den rahatsızdırlar. Hatta ilk askeri örgütlenmeler CHP döneminde oluşmuştur. Türkeş ve Özdağ, bu konuda kendilerine Atatürk'ü örnek almışlardır. Atatürk de ülkeyi kurtardıktan sonra, öncelikle inkılap hareketlerine girişmiş ve çok kritik hamleler gerçekleşinceye kadar kontrolü hep elinde tutmuştur. Hatta bir demokrasi aşığı olan Atatürk, sağlığı müddetince iki kez çok partili hayata geçiş denemesi yapmasına rağmen ülke koşullarının buna hazır olmaması dolayısıyla, bir daha böyle bir girişimde bulunmamıştır. Ondörtler de tıpkı Atatürk gibi, bazı reformlar gerçekleştirdikten sonra yönetimi sivillere bırakma amacındadırlar. Aksi halde ülke içinde yeni darbe girişimleri ve kaosun eksik olmayacağını, askerinin yönetimden uzaklaşması bir yana, siyasetin tam da merkezinde olacağını söylemişlerdir. Ancak başta ihtilalin lideri Gürsel ve Demokratlar olarak nitelendirilen grup, ülke yönetimi konusunda neler yapılabileceği hususunda, gerekli donanımına sahip değillerdir. Bu sebeple onlara göre yönetim bir an önce sivillere bırakılmalıdır. Nihayet 13 Kasım hadisesi yaşanmış ve söz konusu 14 kişi, 2 yılı aşkın bir müddet yurt dışında kalmışlardır. Dolayısıyla da bu süre zarfında ülkede yaşanan hiçbir gelişmeye müdahil olma şansları bulunmamaktadır. Bu süre zarfında ülkede gerçekleşen; 1961 Anayasasının kabulü ve devlet mekanizmasına katılan yeni kurum ve kanunların kabulünde de hiçbir etkileri yoktur. Tüm bunlardan dolayı şunu net bir şekilde söyleyebiliriz ki, Ondörtler'in, Türkiye'de askeri vesayet sisteminin oluşmasında herhangi bir etkileri yoktur. Tam tersine Ondörtler, vesayet rejiminin oluşmaması yönünde mücadele vermişlerdir.

Tasfiye sonrası yaşanan gelişmeler maalesef Türkeş'i haklı çıkaracaktır. Tasfiye ile beklenen istikrar sağlanamamış, yeni grupların oluşmasına sebep olmuştur. Zira 38 kişiden oluşan MBK, TSK içerisinde denetim mekanizmasını sağlayan ve TSK içerisindeki grupları kendi istekleri doğrultusunda yöneten bir kurumdur. Tasfiye hareketi ile birlikte MBK ve TSK içerisindeki dengeler bozulmuş yeni "ihtilalci grupların" oluşmasına sebep olmuştur. Ülke gündeminde uzun yıllar gölge iktidar olan SKB denilen, cuntanın kuruluşunun da, hemen 13 Kasım akabinde olması bu tezi güçlendirmiştir. Ayrıca 13 Kasım Tasfiyesi ile hem Gürsel ve İnönü'nün iktidarının, hem de Yassıada Mahkûmları'nı idamın yolundaki engel ortadan kaldırılmıştır. SKB'nin kuruluşu ile MBK içerisindeki yapı da değişmiştir. Bir kısım komite üyeleri SKB ile birlikte hareket ederken, diğerleri SKB'ye karşı durmuştur. Böylece komitenin birliği ve düzgün çalışması adına yapılan bir tasfiyenin daha bir ay geçmeden parçalandığını görmek, tasfiyenin amacına hizmet etmediğini göstermiştir. Madanoğlu-Gürsel-Şen üçlüsü SKB'yi ortadan kaldırmak adına harekete geçmiş ancak başarılı olamamıştır. 13 Kasım'ın hazırlayıcısı olan Madanoğlu, bu mağlubiyetin ardından MBK'den istifa ederek bir köşeye çekilirken; 13 Kasım Tasfiyesi'nde kullanılan Aydemir ve ekibi, bu defa Madanoğlu'nu köşesine gönderen güç olmuştur. 1961 Haziran Olayları ile SKB resmen olmasa da fiilen iktidara gelmiş, ülkeyi askerî tahakküm altına almıştır.

SKB'nin yönetimdeki etkisi anayasa referandumu, Yassıada kararları ve 1961 Genel Seçimlerinde de devam etmiştir. Anayasa referandumuna hayır oyu vereceğini beyan eden AP, etki altına alınmak istenmişse de başarılı olunamamıştır. Ancak referandumun hemen akabinde yapılan yuvarlak masa toplantıları ile SKB, hem Yassıada kararlarına uyulacağına dair, hem de kendi ekseninde bir hükûmet kurulması yönünde partilerden teminat almıştır. Bu teminat adına Milli Ant denilen bir beyannamede yayınlatmıştır.

Yassıada kararlarında da SKB etkisini hissettirmiş ve MBK üzerinde baskı kurmuştur. Bu sırada yurt dışında olan Ondörtler adına Türkeş, idam kararlarının onaylanmamasını, bu kararları verecek makamın 27 Mayıs'ta kurulan MBK olduğunu, bu tarihî mesuliyetin altına imza atmamaları gerektiğini Gürsel'e bildirmiştir. Ancak Türkeş'in ve Ondörtler'in bu mektubu dikkate alınmamıştır. MBK üyeleri oy çokluğu ile verilen idam kararlarını reddetmiş, oy birliği ile verilen idam kararlarını (Menderes, Bayar, Zorlu ve Polatkan) ise üç MBK üyesinin tehditlere yenik düşerek taraf değiştirmesi ile onaylamıştır. İdam kararı onaylanan Menderes, Zorlu ve Polatkan idam edilirken; Bayar idam edilmemiştir. Bayar'ın idam edilmemesi hususunda 65 yaş meselesi gerekçe gösterilmişse de MBK'nin bu kanunu kaldırdığı ve hatta kanunu geriye yürüttüğü delilleriyle sabittir. Bayar'ı idamdan kurtaran ise bizzat Papa olmuştur.

SKB, 1961 Genel Seçimlerinin ardından CHP'nin tek başına iktidara gelemeyeceğini öğrenince, yeniden olaylara el atmıştır. DP'nin mirasçısı konumunda olan AP'nin iktidara gelmesine asla müsaade etmeyeceğini ve Ord. Prof. Başgil'in, cumhurbaşkanı olmasını kabullenmeyeceklerini belirten SKB yetkilileri, 21 Ekim Protokolü'nü imzalayarak, ülke yönetimine el koymaya karar vermiştir. Bunun akabinde MBK üyeleri, demokratik bir şekilde aday olan Başgil'in, adaylığını geri çekmesi için baskıda bulunmuş ve Başgil, adaylığını geri çekerek, ülkeyi terk etmiştir. Ayrıca cuntanın müdahale etmemesi için, Gürsel'in cumhurbaşkanı, İnönü'nün başbakan olması formülü üzerinde anlaşılmıştır. Böylece güdümlü bir demokrasi ile 25 Ekim 1961'de TBMM açılmıştır. Askerî dikta heveslilerini (Ondörtleri) sürgün edip demokrasi

isteyen MBK ise, askerî tahakküm altında, antidemokratik uygulamalar ile varlığına son vermiştir.

SKB'nin bir diğer hareketi ise 9 Şubat Protokolü ve 22 Şubat Olayı olmuştur. 21 Ekim Protokolü'nü uygulamaya koymayan SKB üst kademesi, 9 Şubat'ta yeni bir protokol imzalayarak ülke yönetimine el koyma kararı almıştır. Ancak bu protokolden de kısa süre sonra vazgeçilmesi, SKB'ye inanan ve onu tam manasıyla iktidara taşımak isteyen subayları yarı yolda bırakmıştır. Protokolden sonra işleyen süreç, akıl almaz şekilde Talat Aydemir ve grubunu hedef almıştır. Aydemir ve arkadaşları, kısa süre sonra Ankara'dan uzaklaştırılarak ülkenin başka bölgelerine dağıtılmak istenmiştir. Ancak bu duruma direnmek istemeleri üzerine, 22 Şubat Olayı çıkmıştır. Asla bir darbe teşebbüsü niteliği taşımayan bu olayda, birçok subay ideallerinden vazgeçirilerek ordudan ihraç edilmiştir. Böylece İnönü'nün iktidarına muhalif, cuntacı bir grup daha önünden kaldırılmıştır.

Yaşanan gelişmeleri Aydemir, bir şeref meselesi yapmıştır. Aydemir taraftarları gittikçe artmış hatta 22 Şubat mağdurları, 22 Şubatçılar olarak anılmaya başlanmıştır. 1962 yılı sonuna doğru bu defa, orduda İnönü'ye yakınlığı ile bilinen 11 hava subayı tasfiye edilmiştir. Bu subayların Hava Kuvvetleri kumandanına muhalif tutumları, İnönü taraftarı olmalarına rağmen tasvip edilmemiş ve tasfiye edilmişlerdir. Bu gruba da "Onbirler" denilmiştir. Bu sırada 13 Kasım Tasfiyesi ile yurt dışına gönderilen Ondörtler de yurda dönmeye başlamıştır. Böylece ülke, bir anda gizli ve açık birçok cuntacı grubu, içerisinde barındırmaya ve her an bir müdahale olabilir fikrine alışmaya başlamıştır.

Beklenen gerçekleşmiş ve Aydemir liderliğinde 21 Mayıs darbe girişimi gerçekleşmiştir. Ancak bu olay Aydemir ve ekibinin sonu olmuştur.

MBK'nın 14 üyesi, ülkede askeri dikta kurma heveslisi olmak suçlamasıyla tasfiye edilmiştir. Beklenti, ülkede yeniden sivil yönetimin kurulması ve askerinin yönetimden uzaklaşmasıdır. Ancak yaşananlar ortadadır. Bu çerçevede şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki. Ülkede, askerinin yönetime karışmasından, SKB gibi bir oluşumun ortaya çıkmasından ve bu oluşumun uzunca bir süre askeri vesayet yönetimini sergilemesinden sorumlu olanlar, Ondörtler değil, bilakis onları tasfiye eden, MBK ve İnönü'dür. Nitekim İsmet İnönü, yıllar sonra, La Tribune De Laussane adlı gazeteye yaptığı açıklamada Ondörtlerin haklı çıktığını, seçimlere gidilmekte acele edildiğini, yeni düzenin rayına oturtulmadan, askerinin idareyi terk etmesinin, iki darbe teşebbüsü yaşattığını itiraf etmiştir. Böylece yıllar önce dikta heveslisi olarak gördüğü Ondörtlerin haklılığını kabul ederek, tüm olayların kendi iktidar hırsının sonucunda olduğunu kabullenmiştir. İnönü gibi başta Ondörtler'i hatalı bulan birçok gazeteci de, benzeri beyanlarda bulunmuşlardır.

Tasfiye sonrası ülkenin kaderi üzerinde etkin konumda olan MBK, SKB ve CHP tarafından başta 1961 Anayasası olmak üzere, yeni oluşturulan bazı kurumlar, Türkiye'de askeri ve belki de bundan daha öte, bürokratik vesayetinin oluşmasına sebep olmuştur. 1961 Anayasası, egemenlik anlayışına getirdiği yeni yorum ve özgürlük anlayışına getirdiği evrensel boyutuyla, devlet organizasyonunu, topyekûn yeniden oluşturmuş, mevcut kurumlara yeni görevler yüklemiş, oluşturduğu yeni kurumlarla da bu yeni yapıyı desteklemiştir. Bu yeni yapının temel amacı, devlet yönetiminin seçilmiş sivil siyasetçilere tümenden bırakılamayacağı görüşünden hareketle, egemenliği sivil ve askeri bürokrasi ile seçilmiş siviller arasında bölüştüren vesayetçi bir devlet düzenini oluşturmasıdır. Bunu gerçekleştirmeye yönelik olarak, yasama, yürütme ve yargı

organlarında, seçilmişlerin dışında güçlü bir bürokratik yapı oluşturulmuştur. Yasama alanında TBMM'yi dengelemek adına Cumhuriyet Senatosu, yürütmeyi dengelemek adına Milli Güvenlik Kurulu, yargıdaki müdahaleleri engellemek ve dengelemek adına Hâkimler Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. Bunların dışında ekonomik alanda DPT devreye sokulmuş, Üniversiteler ve TRT özerk hale getirilerek, yürütmenin müdahaleleri engellenmeye çalışılmıştır. Şüphesiz böylesi bir yaklaşım sergilenmesinde, DP'nin almış olduğu oy oranına bakarak yaptığı keyfi ve baskıcı uygulamalarının etkisi vardır. Yoksa tüm bu kurumları ve çıkarılan kanunları, sırf bazı kesimlerin kontrolü elinde tutma hırsı olarak görmek çok da doğru ve tarafsız bir yaklaşım olmayacaktır.

Bu kurumların içerisinde özellikle Milli Güvenlik Kurulu ve Genel Kurmay Başkanlığı'nın yeni statüsü, oluşturulan yeni düzenin emniyet supapları olarak görülmüştür. Her ne kadar Milli Güvenlik Kurulu, 1961 Anayasası'nın ilk halinde bir danışma organı olarak konuşlandırılmışsa da, uygulamada askerin, sivil siyaseti şekillendirmesinde temel unsur olarak işlev görmeye başlamıştır. 12 Mart sonrası anayasa değişiklikleri ile devlet içerisindeki etkisi arttırılan kurul, 12 Eylül sonrasında devletin politika belirleyen temel kurumu haline getirilmiştir.

1961 Anayasası'nın getirdiği güçler ayrılığı ilkesi, devlet içerisinde otokontrol sağlamaya yönelik bir uygulamadır. Bununla amaçlanan; devletin otokratikleşmesinin önüne geçmek ve güçler ayrılığı ilkesi ile bireyi ve toplumu, devlet otoritesinin baskısından korumaktır. Bu amaca yönelik olarak, yargı erkinin tam bağımsız hale getirilmesi, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, Hâkimler Yüksek Kurulu'nun oluşturulması, devlet içerisinde siyasilerle bürokratları yine karşı karşıya getirmiştir. Çatışmanın temelinde, iktidarın bazı politikalarının, bahsi geçen organlar aracılığı ile sekteye uğratılması yatmaktadır.

Her ne kadar 61 Anayasası temel mantığı ve oluşturduğu bazı kurumlarla, seçilmişleri kontrol altında tutan bir yapı sergiliyor gibi görünse de, temel hak ve özgürlükler açısından, şimdiye kadar yapılan anayasalar içerisinde en özgürlükçü anayasadır. Devletin etki alanını daraltarak, bireye daha özgür bir yaşam alanı tanıyan anayasa, özgürlüklere ve sınırlamalara evrensel ölçütler getirmiştir. Bu yapısıyla, çoğulcu bir toplum yapısının ortaya çıkması, farklı düşüncelerin kendini ifade edebilmesi ve iktidar yarışına girebilmesinin yolunu açarak, Türkiye'de siyasetin çeşitlenmesine katkı sağlamıştır. 1961 sonrası Türkiye de farklı görüş ve ideolojileri savunan partilerin ortaya çıkmasında 1961 Anayasası'nın bu rolü yadsınamaz. Ancak maalesef anayasanın sunduğu bu özgürlükler, kimi kesimler tarafından kötüye kullanılmış, bu da yeni sorunları beraberinde getirmiştir. Anayasanın özgürlüklerini kötüye kullananların başında siyasi partiler gelmektedir. Bizce asıl problem Türkiye de siyaset kurumunun sağlığı ve bu süreçte yaşanan siyasetçi-bürokrat çatışmasıdır. Her şeyden önce siyaset kurumu, farklılıkları uzlaştırmaktan ziyade, farklılıkları çatıştırmaktan beslenen bir yapı üzerine kurulmuştur. Bu anlayış, iktidara gelmek için her yolu mübah görmektedir. Sivil siyasetin aktörleri; kendi siyasal söylemlerini mutlak doğrular olarak görüp, bunun dışındakilerle uzlaşmak bir yana, dinleme olgunluğunu dahi gösterememiş, bu da çatışmanın asıl sebebi olmuştur. Hal böyle olunca ülkede; siyasi, toplumsal ve ekonomik krizler çıkmış ve maalesef her kriz bir süre sonra ordunun yönetime bir şekilde müdahalesiyle sonuçlanmıştır.

Son olarak, Türkiye'de tüm krizler, siyasilerin izlediği hatalı politikalar neticesinde ortaya çıkmıştır. İşte bu hatalı politikalar sonrası ülkede; ekonomik, toplumsal ve siyasi alanda çatışmalar ortaya çıkmıştır. Kaos ve kargaşa ortamının gittikçe artması sonucu maalesef asker yönetime müdahale etmiştir. Askerin yönetime müdahalesi şüphesiz demokrasi için çok olumsuz

bir hadisedir. Ancak bu tarz hadiselerin gerçekleşme nedeni tarafsız ve çok ciddi bir şekilde analiz edilmelidir. Bizce sorulması gereken en kritik sorulardan birisi şudur: Askerin yönetime müdahale sebebi, iktidar hırsı mı; yoksa ülkeyi yöneten sivil siyasiler ile bürokratların izledikleri hatalı politikalar sonrası ortaya çıkan krizlerin bir sonucu mu?

Müdahaleden bir yıl sonra seçimler yapılmıştır. Seçimler sonrası, Türkiye'nin ilk koalisyon hükümeti göreve başlamıştır. Ülkede normal demokratik ortamın biran önce sağlanması için yapılması gereken, partilerin kendi menfaatlerini ve hesaplaşmalarını bir kenara bırakıp, el birliğiyle çalışmalarını iken, meclis açılır açılmaz, milletvekili ve senatör maaşlarının gündeme alınması ile AP'nin eski Demokrat Partililer için Af Yasası çıkarmanın derdine düşmesi, buna karşın CHP'nin de 22 Şubatçılar'ın affını istemeleri, yeni bir siyasi krize sebebiyet vermiş ve ilk koalisyon hükümeti dağılmıştır. Akabinde oluşan ikinci koalisyon hükümeti de, bu sorunları aşamamıştır. Ülke, bu kadar kritik bir durumdayken ve daha yeni bir askeri müdahale tecrübesi yaşanmışken, siyasilerin bu uzlaşmaz tutumlarını anlamak mümkün değildir. Maalesef siyasi erklerin bu uzlaşmaz tutumu sonucu, asker bir şekilde yönetime müdahalelerde bulunmuş ve en nihayetinde beklenen şey gerçekleşip, yeni bir müdahale girişimleri yaşanmıştır. Elbette ki her ülkede krizler yaşanabilir, her kriz sonrası askerin yönetime müdahalesi gerekmemektedir. Ancak daha önceden belirttiğimiz gibi, bizim toplumumuzda askerin yeri ve konumu, ülkenin kurucu ve koruyucu unsuru olmaları, tarih boyunca bu misyonu taşımaları, bizzat halkın ordudan beklenti içinde olmaları ve son olarak çok kritik dönemlerde, siyasilerin uzlaşmazcı tutumları, ordunun müdahalelerini beraberinde getirmiştir.

Bununla beraber yaşanan her müdahale, işin sonunda bir şekilde siyasilerin işine de yaramıştır. Şöyle ki: askeri müdahale sonrası, ülkenin bu hale gelmesinin tüm suçlusu, asker olarak görülmüş, olayların gerçek müsebbibi olan siyasiler ise mağdur durumunda olmuşlardır. Yani asker bir tür günah keçisi olmuştur.

Her sorun karşısında sergilenmesi gereken en doğru yaklaşım, sorunu doğru tespit edip buna uygun gerçekçi ve köklü çözümler getirmektir. Bunun için, yaşananlara objektif bir şekilde yaklaşılmalı, kişisel çıkar ve siyasi hesaplar içinde olunmamalıdır. Aksi takdirde sorunlar doğru analiz edilemeyecek ve yaşanan olumsuzluklar devamlılık gösterecektir.

KAYNAKLAR

- Ağaoğlu, S. (1972) *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükselişi Bir Soru*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Ağaoğulları, M. A. (1998). “*Aşırı Milliyetçi Sağ*”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Derleyenler: İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak). İstanbul: Belge Yayınları.
- Ahmad, F. (2007; 2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*. çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları.
- Ahmad, F. ve Turgay, B. (1976). *Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*. Ankara: Bilgi Basımevi.
- Ak Devrim*. (1960). Başbakanlık Devlet Basımevi. Ankara.
- Akgün, S. K.,(2009). *27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık
- Akşin, S. (2000). *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*. 6. Baskı. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akyaz, D. (2002). *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Aldıkaçtı, O. (1973). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, (Genişletilmiş 2.Baskı). İstanbul: Yenilik Basım Evi.
- Altındal, A. (2007). *Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri*. (11. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Altuğ, K. (1991). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a*. İstanbul: Yılmaz Yayınları.
- Apak, S. (1993). *Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları*, (Birinci Arcayürek, C. (1989; 1990). *Darbeler ve Gizli Servisler*. Ankara: Bilgi Yayımevi.
- Arıkan, M. (1997). *27 Mayıs'a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar*. Ankara: Türkiyat Araştırmaları Dergisi.
- Armaoğlu, F. (1996). *Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı*. BELLETEN, 60 (227), 203-226.
- Armaoğlu, F. (2010). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. 6. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Atacan, Ş. (2008) *Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları*. Siyasal İletişim Enstitüsü.
- Atay, C. K. (2008). *Türkiye’de Sosyalist Düşünce Ve Hareketlerin İşçi Sınıfı İle İlişkisi (1968–71) Fabrika İşgal Eylemleri*. (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.
- ATEŞ, T. (2007). *Demokrasi, Siyasi Partiler ve Seçim*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Ayan, S. (2007). *Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 Ve 1982 Anayasası, C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), s.20. Sivas.
- Aydemir, Ş. S. (1976). *Menderes'in Dramı*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1980). *İkinci Adam*, Cilt 3. 3. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, T. (1966). *Ve Talât Aydemir Konuşuyor*. İstanbul: May Yayınları.
- Aydemir, T. (2010). *Hatıratım*. 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2000). *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aytekin, M. E. (1967). *İhtilâl Çıkmazı*. İstanbul: Dünya Matbaası.
- Balcı, M. (1998). *MGK ve Demokrasi Hukuk-Ordu-Siyaset*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Balkan, A. (2003). *Akşam Nöbeti*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Barutçu, F. A. (1977). *Siyasal Anılar (1939-1954)*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Baskı), İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

- Başgil, A. F. (1966). 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri. 1. Baskı. (Çev. M. A. Sebük ve İ. H. Akı). İstanbul: Çeltüt Matbaacılık,
- Başgil, A. F. (2017). Yakın Maziden Hatıra Kırıntıları. (3. Baskı). İstanbul: Yağmur Yayınevi
- Batur, M. (1985). *Anılar ve Görüşler "Üç Dönemin Perde Arkası"*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bayar, C. (1969). *Başvekilim Adnan Menderes*, 1. Baskı, Der. İ. Bozdağ. İstanbul: Baha Matbaası.
- Binnaz T. (2000). Türkiye’de Dinin Denetimi İşlevi. Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (Ed.), Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme içinde. 309-319. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Birand, M. A. (1986). *Emret Komutanım*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand, M. A. (2005). *Türkiye’nin Büyük Avrupa Kavgası*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand, M. A., Bila, H. ve Akar, R. (2006). *12 Eylül Türkiye’nin Miladı* (5.Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Birand, M. A., DüNDAR, C. Ve ÇAPLI, B. (2007). Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu, 16. Baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık,
- Birand, M. A., DüNDAR, C. ve ÇAPLI, B. (2008). *12 Mart İhtilalin Pençesinde Demokrasi*, (9.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Birinci, A. (1990). *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bozdağ, İ. (2006). Celal Bayar Anlatıyor Bir Darbenin Anatomisi. İstanbul: Emre Yayınları.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960); Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu. Ankara: Akademik Bakış Dergisi. Cilt 2. Sayı 4.
- Bulut, S. (2009). Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960); Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”. Ankara: Akademik Bakış Dergisi, Ankara, Cilt 2, Sayı 4
- Burçak, R. S. (1991). 27 Mayıs Üzerine Görüşler. Ankara: Demokratlar Kulübü Yayınları.
- Cem, E. (1998). *Demokrat Parti – Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Cem, İ. (1998) *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*. 13. Baskı İstanbul: Can Yayınları.
- Çakmak, D. (2008). Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Talât Aydemir Örneği, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 35-68. Ankara.
- Çavdar, T. (1986). *Demokrat Parti*, CDTA, C.8, İstanbul.
- Çavdar, T. (2008). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi: 1950’den Günümüze*, (4. Baskı). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Çelik, S. (2008). *Osmanlı’dan Günümüze Devlet ve Asker*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Çelikoğlu, A. (2010). Bir Darbeci Subayın Anıları. (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetin, Y. (2006). *Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika*. Antalya: Ufuk Matbaacılık.
- Demir, Y. (2006). Çağdaş Türkiye Tarih Araştırmaları Dergisi, V/12, Bahar. 156. ss.
- Deniz, O. (2018). Parola: Harbiyeli Aldanmaz. (4. Baskı). (Haz. Bradley. Y). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Direnoğlu, Ş. (1992) Alparslan Türkeş, 5. İstanbul: Ata Yayınevi
- Dursun, D. (2001). *27 Mayıs Darbesi Hatıralar / Gözlemler / Düşünceler*. Şehir Yaayınları.
- Eksi, R. (2007). Amerikan, İngiliz ve Fransız Belgelerinde Alparslan Türkeş. (2. Baskı). İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları
- Elevli, A. (1960). Hürriyet İçin: 27 Mayıs 1960 Devrimi. Ankara: Yeni Desen Matbaası.
- Er, A. (2003). 27 Mayıs’tan 12 Eylül’e Hatıralarım. (2. Baskı). Ankara: Alternatif Yayınları.

- Erakalın, C. (2000). *Askerler ve Dış Güçler “Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı”*. (The New York Times, 28 Mayıs 1960 tarihli paylaşım). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Eraslan, C. (2013). 1938’den Günümüze Sosyal, Kültürel ve Sanatsal Değişme ve Gelişmeler. (Cezmi Eraslan Ed.). Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II. 1. Baskı içinde (244-278). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Erdoğan, M. (1993). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2002). *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Türk Anayasa Düzeni İçindeki Yeri-Anayasa ve Özgürlük*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erdoğan, M. (2003). *Anayasacılık, Parlamentarizm, Silahlı Kuvvetler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erer, T. (1963). *On Yılın Mücadelesi*. İstanbul: Ticaret Postası Matbaası.
- Erkanlı, O. (1963). “27 Mayıs Hareketinin Atatürkçülük Açısından İncelenmesi” Atatürk Konulu Seri Konferanslardan, İstanbul: Fazilet Basımevi.
- Erkanlı, O. (1972). *Anılar Sorunlar Sorumlular*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Erkanlı, O. (1987). *Askeri Demokrasi*. İstanbul: Güneş Yayınları.
- Eroğul, C. (2003). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eryılmaz, B. (2008). *Bürokrasi ve Siyaset Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*. İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Esen, B. N. (1971). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Esengin, K. (1978). *27 Mayıs ve Ordudaki Kırımlar*. İstanbul: Su Yayınları.
- Esin, N. (2005). *Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları*. (1. Baskı). İstanbul: Doğan Kitap
- Faik, B. (1967). *İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci*. İstanbul: Dünya Yayınları
- Feyizoğlu, T. (2000). *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket..* İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Gencer, Ş. (1978). *Ordu- Siyaset, Kanun-u Esasi’nin Yüzüncü Yılına Armağan*. Ankara. A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları.
- Gevgilili, A. (1981). *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Gez, B. O. (1997). *Türkçe Ezan Meselesi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı: 6-7*. İzmir.
- Giritlioğlu, F. (1965). *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mevkii*, Cilt: 1. s. 71-72 Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gönlübol, M., Sar. C. ve Es, Ş. (1987). *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Gözler, K. (2007). *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*. 4.Baskı. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (1993). *Açıklamalı Türk Anayasaları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, Ş. (2003). *Anayasa Hukuku*, 12.Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Günel, E. (2009). *Türkiye’de Demokrasinin Yüz Yıllık Serüveni*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Güngör, S. (2010). 14 Mayıs 1950 Seçimleri Ve CHP’de Bunalım. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:21. 194. ss.
- Gürcan, Ö. (2005). *Ben İhtilalciyim*. Ankara: Süvari Yayıncılık.
- Hale, W. (1996). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset, 1789’dan Günümüze*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları.
- Harp Akademilerinin 132 Yılı*. (1980). İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Hekimoğlu, M. (1975). *27 Mayıs’ın Romanı*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Heper, M. (2006). *Türkiye’de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

- Heper, M. (2011). *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*. İstanbul: Doğan Kitap.
- İba, Ş. (1998). *Ordu Devlet Siyaseti*. İstanbul: Çivi Yazıları, Yayın No:37/11.
- İleri, Ü. (2009). *Türkiye'de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Tühis Yayınları.
- İnönü, İ. (2008). *Defterler (1919-1973)*, 2. Cilt, 3. Baskı, (Yay. Haz. Ahmet Demirel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İpekçi, A. ve Coşar, Ö. S. (1965; 2012). *İhtilâlin İç Yüzü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İsen, C. K. (2010). *22 Şubat-21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal*. (1. Baskı). İstanbul.
- Kaboğlu, İ. Ö. (2010). *Değişiklikler Işığında 1982 Anayasası Halk Neyi Oylayacak*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaktüs Yayınları.
- Karadayı, S. (2006). *Türkiye'de İdari Yargı Reformu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.
- Karatepe, Ş. (2009). *Darbeler Anayasalar Ve Modernleşme*. İstanbul: İz Yayınları.
- Karavelioğlu, K. (2007). *Bir Devrim İki Darbe: 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*. 1.Baskı. İstanbul: Gürer Yayınları.
- Karayaman, M. (2013). *İsmet İnönü'nün Uşakta Taşlanması Olayının İçyüzü*. İstanbul: Gülmat Matbaacılık.
- Karpat, K. H. (2007). *Türkiye'de Siyasal Sistemin Evrimi 1876- 1980*. (Çev. Esin Soğancılar). Ankara: İmge Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Temeller*. İstanbul: Timaş
- Kaştan, Y. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938–1950)*. *Uşak Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 126.
- Kısakürek, N. F. (2002). *Benim Gözümde Menderes*, 5. Baskı. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (1999). *Siyaset Bilimi*. Eskişehir: İmge Kitabevi.
- Kocabaş, S. (2014). *İhtilalin Kendi Çocuklarını Yiyişi: 13 Kasım 1960 Darbesi ve Alparslan Türkeş*. (1. Baskı). İstanbul: Nasip Ofset.
- Koçak, C. (2008). *Siyasal Tarih (1923–1950), Çağdaş Türkiye (1908–1980)*. 10.Baskı. İstanbul: Cem Yayınları.
- Koçaş, S. (1977). *Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar*, Cilt: 1-2. İstanbul: Doğu Matbaası.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayıncılık.
- Kongar, E. (2000). *21. Yüzyılda Türkiye*, (26.Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koraltan, R. (2013). *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs'a Demokratlar*, (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kösoğlu, N. (2003). *Dündar Taşer*. (1. Baskı). Ankara: Alternatif Yayınları.
- Kubalı, H. N. (1973). *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Küçük, S. (2008). *Rumeli'den 27 Mayıs'a: İhtilalin Kaderini Belirleyen Köşk Harekâtı*. İstanbul: Mikado Yayınları.
- Lewis, B. (2007). *Demokrasinin Türkiye Serüveni*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Lewis, B. (2007). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Üçüncü Edisyon, (Çev. Boğaç Babür Turna). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Maraşlı, E. (2010). *Darbe İçinde Darbe 13 Kasım 1960/ Ondörtler Olayı*. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Metin, İ. (2012). *İhtilalciler Hesaplaşıyor: 27 Mayıs Ondörtler ve DüNDAR Taşer*. 1. Baskı. İstanbul: Töre Devlet Yayınevi.
- Mumcu, U. (1993). *İnkılap Mektupları*, 6. Baskı. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Onuş, S. (2003). *Parola: İnkılap 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor*, 1. Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ortaylı, İ. ve Erdiñç, E. Ş. (2016) *İttihat ve Terakki: Osmanlı İmparatorluğu'nda Gizli Örgütlenmeler ve Darbeler*, (Hazırlayan. Çeker, A.), İstanbul: İnkılap Kitapevi
- Öner, G. (2005). *Ben İhtilalciyim*. Ankara: Süvari Yayıncılık.
- Örs, B. (1996). *Türkiye'de Askeri Müdahaleler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Örtülü, E. (1966). *Üç İhtilalin Hikâyesi*, 13 Kasım-22 Şubat-21 Mayıs. 1.Baskı. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Özbudun, E. (1995). *Türkiye'de Devlet seçkinleri ve Demokratik Siyasi Kültür*, Türkiye'de Demokratik Siyasi Kültür. Ed: Ergun ÖZBUDUN vd. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları
- Özbudun, E. (2004). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Basım Yayın Dağıtım.
- Özbudun, E. (2005). *Anayasa Yargısı ve Demokratik Meşruluk Sorunu*, (Editör: Ozan Ergül). Ankara: TBB Yayınları.
- Özdağ, Ü. (1997;2004). *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2006). *Ordu Siyaset İlişkileri: Atatürk ve İnönü Döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri*. 2. Baskı. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Özdemir, H. (1989). *Devlet Krizi T.C Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Özdemir, H. (2008). *Türkiye Tarihi (Ed. Sina Akşin)*, Cilt: 4. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özkul, F. (2006). *Anayasalarımızda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı*. Ankara Barosu Dergisi.
- Öztürk, O. M. (1993). *Ordu ve Politika*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Parasız, İ. (1998). *Türkiye Ekonomisi; 1923'ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları.
- Parker, D. (2000). *Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek (1590- 1991)*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Sander, O. (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Sarol, M. (1983). *Bilinmeyen Menderes*. Cilt: 1-2. İstanbul: Kervan Yayınları.
- Serin, E. (1974). *Türkiye'de Anayasal Hukuk Yönünden 27 Mayıs Devriminden Bu Yana Siyasal İktidar- Ordu İlişkisi*. Ankara
- Seyhan, D. (1966). *Gölgedeki Adam*. İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası.
- Soysal, İ. (1987). *27'nci Yılında 27 Mayıs: İhtilalin Adalet Bakanı Amil Artus'un Anıları*. İstanbul: Milliyet
- Soysal, İ. (2000). *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları: Cilt II (1945-1990)*. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Sögütlü, İ. (2010). Cumhuriyet Türkiye'sinde Modernleşme ve Bürokratik Vesayet. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:19, 2010/ 1, 49 – 68.
- Subaşı, T. (2004). Bir Arpa Boyu: 27 Mayısın Gizli Tarihi. (1. Baskı). İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Sunar, İ. ve Sayarı. (1986). S. Democracy in Turkey, y.y. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, A. (2008). Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları. Siyasal İletişim Enstitüsü.
- Şahin, H. (2002). Türkiye Ekonomisi: Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Tanör, B. (1994). *İki Anayasa 1961-1982*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Tanör, B. (1999). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. 4.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanör, B. ve Yüzbaşıoğlu, N. (2009). *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Taşer, D. (1979). Mesele. 6. Baskı. İstanbul: Töre-Devlet Yayınları.
- Taylak, M. (1976). *27 Mayıs ve Türkes*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Tekin, A. (2000). *Alparslan Türkes'in Liderlik Sırları*. İstanbul Okumuş: Adam Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri.
- Toker, M. (1970). *Tek Partiden Çok Partiye*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları Yarı Silahlı Yarı Kulahlı Bir Ara Rejim (1960-1961)*. Bilgi Yayınevi: İstanbul.
- Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları: Demokrasiden Darbeye 1957-1960*. 1. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Toker, M. (1992). *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları İnönü'nün Son Başbakanlığı (1961-1965)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tuncay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tunçay, M. vd. (2005) *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000*. (Cilt 2/1941-1960,5. Baskı. 132-133. ss. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Tunçkanat, H. (1970). *İkili Anlaşmaların İcyüzü*. Ankara: Ekim Yayınları.
- Tunçkanat, H. (1996). *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*. İstanbul: Çağdaş Yayınları
- Turan, A. (2007). *Darbe Arası Türkiye (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül Anılar Gözlemler Tanıklar)*. İstanbul: Resital Yayınları.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (10 Kasım 1938-14 Mayıs 1950)*. 1. Baskı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (1999). *Türk Devrim Tarihi IV: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*. 1. Baskı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turan, Ş. (2002). *Türk Devrim Tarihi V: Çağdaşlık Yolunda Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*. 1. Baskı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Turgut, H. (1988). *Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın –Kendi El Yazıları İle- Yaptırılmayan Savunmaları*. İstanbul: ABC Ajansı Yayınları.
- Turgut, H. (1995). *Şahinlerin Dansı: Türkes'in Anıları*. 1. Baskı. İstanbul: ABC Yayınları,

- Turhan, F. (2000). *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Turhan, N. (2004). *İhtilâlin Süvarisi*. İstanbul: Doğan Kitap.
- TÜİK, 2011, s.115-120.
- Türkeş, A. (1977). 27 Mayıs, 13 Kasım, 21 Mayıs ve Gerçekler. (2. Baskı). İstanbul: Dokuz Işık Yayınevi.
- Türkeş, A. (2020). 1944 Milliyetçilik Olayı. İstanbul: Bilge Oğuz Yayınları.
- Türkeş, A., Baykal, R. ve Özdağ, M. (1965). Bazı Gerçekler (Savunmalar). 2. Baskı. Ankara: Ayyıldız Matbaası
- Türköne, M. (2009). *Siyaset*. İstanbul: Lotus Yayınevi.
- Ulay, S. (1968). Harbiye Silah Başına (27 Mayıs 1960). İstanbul: Ak Kitapçılık.
- Utku, C. (2006). 14'lerden Suphi Karaman'a İhtilal Mektupları. 1. Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları
- Uyar, H. (1998). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Kitabevi.
- Uzman, N. (2015) İki Darbe Arası Dönemde MHP'nin TBMM'de Temsili. *Ülkü Ocakları Dergisi*, 143, 37-41.
- Uzman, N. (2017). Türkeş Konuşuyor: Alparslan Türkeş'in Hatıraları (1939-1961). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Ünsaldı, L. (2008). *Türkiye'de Asker ve Siyaset (Çev. Orçun Türkay)*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yalçın, E. S. (2000). Türk Milliyetçiliğinin Bir Hizmetkârı: Alparslan Türkeş. (2. Basım). Ankara: Sivas Ülkü Ocakları Yayını.
- Yalman, A. E. (199). *Gördüklerim Geçirdiklerim*. İstanbul: Pera Yayıncılık.
- Yaşlı, F. (2008). Milliyetçilik Ve Faşizm: Türkiye'de İrkçı Milliyetçilik Üzerine Bir İnceleme. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü. Ankara.
- Yavuz, K. H. (2000). *Türkiye'de Siyasal Sistem Arayışı ve Yürütmenin Güçlendirilmesi*. Ankara: Seçkin Yayınevi
- Yayınları.
- Yazıcı, S. (1997). Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Anayasal Etkileri. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yıldırım, S. ve Zeynel, B. K. (2010). TBMM Albümü 1920-2010: 4. Cilt 1960-1983. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları
- Yıldız, A. (2001). İhtilalin İçinden Anılar, Değerlendirmeler. 1. Baskı. İstanbul: Alan Yayıncılık
- Yurdsever, N. (1983). Türkiye'de Askeri Darbe Girişimleri (1960-1964). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Yüzbaşıoğlu, N. (2009). Anayasa Hukukunun Temel Metinleri. İstanbul: Beta Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2003). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

TEZ

- Şahin, A. (2019). *27 Mayıs 1960 Darbesi Sonrasında 13 Kasım 1960 Tasfiyesinin Analizi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı. Ankara.
- Taşpınar, G.T. (1996). *27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.

Tekelioğlu, O. (2018). *Türkiye’de Askeri Darbelerin ve Darbe Girişimlerinin Bürokrasi Üzerine Etkileri (1909-1980)*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Programı. Denizli.

GAZETE-DERGİ

Ulus Gazetesi

Zafer Dergisi:

Akis Dergisi

Yön Dergisi

Cumhuriyet Gazetesi:

Akşam Gazetesi:

Resmi Gazete

Milliyet Gazetesi:

Hürriyet Gazetesi:

Vatan Gazetesi:

Tercüman Gazetesi:

Milli yol Dergisi:

Öncü Gazetesi:

Ege Ekspres:

Kim Dergisi:

Son Havadis:

Düşünen Adam:

Yeni İstanbul:

ZABITLAR-CERİDELER

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre XI, İctima 3, Cilt: 13, 189-192, 18 Nisan 1960.

T.B.M.M Zabıt Ceridesi, Devre XI, İctima 3, Cilt: 13, 194-196, 18 Nisan 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI. İctima 3, Cilt: 13, 127, 27 Nisan 1960

İNTERNET

Maraşlı. E, (2017). Muhtıralar ve Darbeler Karşısında Aydınlar ve Basın. Erişim Tarihi: 28.02.2022, <http://erolmarasli.blogcu.com/muhtiralar-ve-darbelerkarsisinde-aydinlar-ve-basin/6980114>)

<https://www.timeturk.com/ahmet-er-kimdir/biyografi-813187>, Erişim tarihi: 26.08.2022)

1)1188 sayılı ve 6.11.1969 günlü kanun (R.G. 12.11.1969 – 13349),

2) 1254 sayılı ve 17.4.1970 günlü kanun (R.G. 22.4.1970 – 13478),

3) 1255 sayılı ve 17.4.1970 günlü kanun (R.G. 22.4.1970 – 13478),

4) 1421 sayılı ve 30.6.1971 günlü kanun (R.G. 2.7.1970 – 13883),

5) 1488 sayılı ve 20.9.1971 günlü kanun (R.G. 22.9.1971 – 13964),

6) 1699 sayılı ve 15.3.1973 günlü kanun (R.G. 20.3.1973 – 14482),

1801 sayılı ve 16.4.1974 günlü kanun (R.G. 22.4.1974 – 14866), (Bkz:1961 Anayasası,

Erişim Tarihi:19.11.2022, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>)

YSK seçim sonuçları. (1954). Erişim Adresi: <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>. Erişim Tarihi: 02. 05. 2022

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>, Erişim Tarihi: 19.11.2022

<https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakkimizda>, erişim tarihi: 28/01/2023

<https://www.danistay.gov.tr/icerik/9>, Erişim tarihi: 26/01/2023

<https://islamansiklopedisi.org.tr/Erişim> tarihi: 21/01/2023

ARŞİV

T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri, Dosya: A4, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 7.40..16.

T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri, Dosya: E4, Fon Kodu: 30..1.0.0, Yer No: 63.389..6.M

Cumhurbaşkanlığı Arşivi Gürsel Tasnifi. Kutu No: 4/ 28. Fihrist No: 776/68 (07.07.1961)



EKLER

Ek 1. Gürsel'in Millî Savunma Bakanı Ethem Menderes'e yazdığı metnin ilk hâli:

“Aziz Vekilim;

Dün geceki konuşmalarımızdan cesaret ve ilham alarak zat-ı âlilerine, memleketin huzur ve istikrarı için alınması lâzım gelen tedbir ve kararlar hakkında düşüncelerimizi arz etmeyi millî ve vatanî bir vazife bildim. Sayın Başvekilin açıklamalarını dinledim ve okudum; bunlarda benim düşüncelerimin kabulüne müsait bir zeminin henüz mevcut olmadığı aşikâr olarak belli ise de, gene de görüşlerimin sizlere iblağının zaruretine inanıyorum. Muhterem Vekilim; şu hakikatı kabul etmek lazımdır ki, Kayseri hadiseleriyle başlayıp son karar ve feci olaylara kadar devam eden vak'alar vatandaş ruhunda derin tesirler ve Hükûmete karşı telafisi güç hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Hele Ordunun talebelere karşı ahlaksızca kullanılması, işin vehametini arttırmış, Ordu mensuplarında da huzursuzluk ve güvensizlik hisleri belirmiş, korkulan şey olmuş, Ordu politikaya karıştırılmıştır.

Sayın Vekilim;

Bu ahval küçümsenecek, cebir ve şiddetle geçirilecek şeylerden değildir. Memleket, Hükûmet ve Partinin düştüğü bu müşkül vaziyeti kurtarmak için sükûnetli fakat ciddi ve zecri tedbirler almak lâzımdır. Bu tedbirler şunlar olmalıdır:

1- Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Cumhurbaşkanlığına Sayın Adnan MENDERES getirilmelidir. Bu muhterem zatı her şeye rağmen Milletın çoğunluğunun sevmekte olduğuna kaniim, bu sevgiden istifade edilerek kırılanların gönülleri alınmalı ve millete yeniden güven telkin edilmelidir.

2- Kabine'de iyi kabul edilmeyen ve suihalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkartılmalı ve yeni kabine mutlak dürüst, makul, zorcu değil, adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3- İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4- Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmalıdır.

5- Ankara Örfi İdare Kumandanı değiştirilmelidir.

6- Partilerin Ocak, Bucak teşkilatı kaldırılmalı, sadece Vilâyet merkezlerinde mümessiller bulundurulmalıdır.

7- Parti faaliyetleri azami senede iki defa Vilâyet merkezlerinde ve mahdut partilerle yapılmalıdır.

8- Mevkuf gazeteciler bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

9- Son hadiseden tevkif edilen talebeler tedricen serbest bırakılmalıdır. İlim müesseseleri yeniden faaliyete geçirilmelidir.

10- Şimdiye kadar çıkarılan bütün antidemokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.

11- Vatandaş, hürriyet ve eşit muamele hakkına mutlak surette riayet edilmelidir.

12- Ordunun mes'eleleri süratle hal edilmelidir.

13- Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.

14- Suistimler oluyor mu bilmiyorum. Fakat olduğu hakkında umumi bir kanaat mevcuttur ve milletın, Hükûmete karşı itimatsızlığına sebep olmaktadır. Bu gibi kötülüklerin şiddetle bertaraf edilmesi lâzımdır.

15- Müstesna zamanlar ve günler haricinde hükûmet büyükleri ile memleket gezilerinde sayısı büyük vatandaş toplulukları ile karşılamalar yapmak usulü kaldırılmaz.

Çok muhterem Vekilim;

Bu yazdıklarım aslâ bir parti ve politika mülâhaza ve tesiriyle değildir. Memleketin durumunun bu tedbirlerin alınmasının zarurî, kıldığına inandığım için arz ediyorum. Sizlerin vatanperverlik ve vicdanlarınıza hitap ediyorum. Memlekette çok şeyler yaptığınız muhakkaktır; fakat bu da aslâ kâfi değildir. Bu yapılan işleri müstemleke idareleri de yapar, yapıyor ve yapmıştır. Asıl mühim olan toplumun ruhunda yaşama şevk ve azminin geliştirilmesi, hak ve hürriyet aşkının kökleştirilmesi ve vatandaş idrakinin yüksek ve necip hislerle donatılmasıdır. Olaylar bu yolda olmadığımızı göstermektedir. Talebelerin hürriyet duygusu ile yaptıkları mâsumane tezahürata karşı, idarecilerin hatası yüzünden kıtalar sevk edilmesi ve onların desteği ile emniyet kuvvetlerinin ilim yuvalarının içine kadar girerek talebeleri, profesörleri ile beraber coplarla ve kurşunlarla tedip etmesi feci bir şeydir. O hengamede kız talebelerin yürekler parçalayan çığlıklarının analar, babalar ve halk ruhunda onulmaz yaralar açacağını ve açtığını anlamamak, memleketin huzuru bakımından büyük hata olduğuna kaniim. Bizim gençlerimizde hak, adalet ve hürriyet duygularının gelişmesinden ve kemâlinden memnun olmamız lâzım gelmez mi? İstikbâli hissiz, duygusuz müstemleke ruhlu, yalnız maddeci bedbaht insanlara mı bırakmak istiyoruz.

Sayın Vekilim, maruzatım muhakkak ki çok mühim ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat memleket için, millet için, Hükûmet ve hatta partilerin selâmeti için dikkate alınması lâzımdır ve hatta çok lâzımdır. Derin ve sonsuz hürmetlerimi sunarım.

(imza)

Kara Kuvvetleri Kumandanı
Orgeneral
Cemal GÜRSEL”

Ek 2. 147'ler Olayı sonrası tasfiye edilenlerin listesi

(1) SAYILI CETVEL

Ord. Prof. Dr. T. Remzi KAZACIG�L	Prof. Dr. Şinasi Hakkı EREL
Ord. Prof. Dr. Kazım İsmail GÜRKAN	Prof. Dr. Ömer ÖZEK
Ord. Prof. Dr. Fahri AREL	Prof. Dr. Ziya ÖKTEM
Ord. Prof. Dr. Naci BENGİSU	Prof. Dr. Necmettin POLVAN
Ord. Prof. Dr. Muzaffer ESAT	Prof. Dr. Hıfzı TİMUR
Ord. Prof. Dr. Ekrem Şerif EGELİ	Prof. Dr. Tarık Zafer TUNAYA
Ord. Prof. Dr. NaŐit EREZ	Prof. Dr. Takiyettin MENG��OĞLU
Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü AKSEL	Prof. Dr. Afif ERZEN
Ord. Prof. Dr. Cevat Kerim �NCEDAYI	Prof. Dr. Mina IRGAT
Ord. Prof. Dr. O. Cevat ÇUBUKÇU	Prof. Dr. Fuat SEZG�N
Ord. Prof. Dr. Ekrem Behçet TEZEL	Prof. Dr. M. Sabahattin EYÜPOĞLU
Ord. Prof. Dr. Zeki ZEREN	Prof. Dr. Süheyla BAYRAV
Ord. Prof. Dr. �veis MASKAR	Prof. Dr. Kudret MAVİTAN
Ord. Prof. Dr. A. Kemal Y�R�K	Prof. Dr. Bekir DİZİOĞLU
Ord. Prof. Dr. Ali Fuat BAŞGİL	Prof. Dr. Orhan SAFA
Ord. Prof. Dr. F. Hakkı SAYMEN	Prof. Dr. Muhittin B�NAN
Ord. Prof. Dr. Kemalettin B�RSEN	Prof. Dr. Sabri ORAN
Ord. Prof. Dr. Halil ARSLANLI	Prof. Dr. Kemal Ahmet ARER
Ord. Prof. Dr. Mazhar Nedim G�KN�L	Prof. Dr. Necati ENGEZ
Ord. Prof. Dr. Recai Galip OKANDAL	Prof. Dr. Necati ACUN
Ord. Prof. Dr. Mazhar Şevket İPŐİROĐLU	Prof. Dr. Yusuf BERDAN
Ord. Prof. Dr. Nurettin ÇUHADAR	Prof. Dr. Orhan �NSA�
Ord. Prof. Dr. Emin ONAT	Prof. Dr. Turgan SABİS
Ord. Prof. Dr. Feridun ARISAN	Prof. Dr. Reşat NALBANTOĞLU
Ord. Prof. Dr. Ratip BERKER	Prof. Dr. Yavuz ABADAN
Ord. Prof. Dr. Hilmi İLERİ	Prof. Dr. Bülent Nuri ESEN
Ord. Prof. Dr. Ahmet Tevfik BERKMAN	Prof. Dr. Rahmi �REN
Ord. Prof. Ali TANOĞLU	Prof. Dr. Fadıl Hakkı SUR
Prof. Dr. Kamil AKOL	Prof. Dr. Hamit Sadi SELEK
Prof. Dr. Şevket SOYSAL	Prof. Dr. Muhittin EREL
Prof. Dr. Kenan T�KEL	Prof. Dr. İzzet B�RANT
Prof. Dr. Müfide KÜLEY	Prof. Dr. Aziz KÖKLÜ
Prof. Dr. Muhterem GÖKMEN	Doç. Dr. Alaattin ORHON
Prof. Dr. İsmail Hakkı KARAFAKI	Doç. Dr. Bülent KÖPRÜLÜ
Prof. Dr. Zehra Halet ÇAMBEL	Doç. Dr. Zahit İMRE
Prof. Dr. Hikmet BELBEZ	Doç. Dr. Halit Kemal ELB�R
Prof. Dr. Hasan EREN	Doç. Dr. Ferih TONGS�R
Prof. Emin BİLGİÇ	Doç. Dr. Necmettin BERKÜN
Prof. Feridun Nafiz UZLUK	Doç. Dr. İsmet GİRİTLİ
Prof. Zafer PAYKOÇ	Doç. Dr. Münir AKTEPE
Prof. Hami KOCAŐ	Doç. Dr. Abdulkadir KARAHAN

Prof. Behçet KAMAY
Prof. Kazım ARAS
Prof. Vefik Vassaf AKAN
Prof. İzzet KANTEMUR
Prof. Celal ERTUĞ
Prof. Abdalbaki Nusret HIZIR
Prof. İsmail Nafiz ALKAN
Prof. Selim PALAVAN
Prof. Mustafa SANTUR
Prof. Münir ÜLGÜR
Prof. Enver BERKMEN
Prof. Celal SARAÇ
Doç. Dr. İbrahim BERKAN
Doç. Dr. Ziya ÜSTÜN
Doç. Dr. Tahsin ARTUNKAL
Doç. Dr. Cihat GÜRSON
Doç. Dr. Baha SEZER
Doç. Dr. Rauf SAYGIN
Doç. Dr. Ercüment BORA Eylemsiz
Doç. Dr. Merih OTMAN Eylemsiz
Doç. Dr. Şinasi GÜÇHAN Eylemsiz
Doç. Dr. Ferhan BERKER
Doç. Dr. Türkan ERBENGİ
Doç. Dr. Halit KAYALI
Doç. Dr. Rana KARTAL
Doç. Dr. Rahmi ÇOBANOĞLU
Başasist. Dr. Mehmet DİNÇÖZ
Asist. Dr. Yani STOMADİYADİS
Asist. Aristidi KARYOFİLİ
Asist. Ayhan ÖNDER
Asist. Aydın AYDINER
Asist. Slayço
Öğretim Görevlisi Dr. Fikret OZANSOY

(2) SAYILI CETVEL

Ord. Prof. Hilmi Ziya ÜLGEN (İlahiyat Fakültesine Devir)
Prof. Süreyya TANAY (İzmir Tıp Fakültesine)
Doç. Dr. Ali Rıza ÖZBEK (Matematikçi, Zonguldak Maden Teknik Okuluna)
Doç. Celal ERKAN (Fizikçi, Zonguldak Maden Teknik Okuluna)

Doç. Dr. Cevdet PERİN
Doç. Dr. Adnan BENK
Doç. Dr. İsmail YALÇINLAR
Doç. Dr. Haldun TANER
Doç. Dr. Aras ERSÜMER
Doç. Dr. Eyüp KÖMÜRCÜOĞLU
Doç. Dr. Orhan BOLAK
Doç. Dr. Necibe SARAÇOĞLU
Doç. Dr. İsmail UTKULAR
Doç. Dr. Mehpare HEİLBRON
Doç. Dr. S. BAYRAMOĞLU
Doç. Dr. S. NİGAR
Doç. Dr. Memduh YASA
Doç. Dr. Mukbil ÖZYÖRÜK
Doç. Dr. Şerif BOŞTAV
Doç. Dr. Enver BOSTANCI
Doç. Dr. Belma ÇOKMUR
Doç. Dr. Necip BERKSAN
Doç. Dr. Servet GÜVENER
Doç. Dr. Yusuf KEÇECİ
Doç. Dr. Arsen ZARFÇI
Başasist. Dr. İhsan ÜNLÜER
Başasist. Dr. Fikret AVUNDUK
Başasist. Kemal AYDINOĞLU
Başasist. Dr. Orhan TERNAR
Başasist. Dr. Selim BARUH
Asist. Özer ÖZANKAYA
Asist. Okan KANSU
Asist. Dr. Ahmet AKDOĞAN
Asist. Dr. Şevkiye İNALCIK
Asist. Orhan DURU
Asist. Atilla TOLUN

Ek 3. Cumhuriyet Gazetesinin İnönü'nün Ege gezisi ile ilgili bir haberi





Milliyet
Halk Gazetesi

KÜÇÜK İLANLAR

6
NAYFA
25
KURUŞ

1954 Perşembe sabah saat 06.30'da İstanbul'da çıkarılacaktır.

İDARE ORDU

Silâhli Kuvvetler sabaha karşı idareyi ele aldı. Hareket hiç bir şekilde başarısız olmadı. Hiç bir can kaybı olmadan başarıya ulaşıldı.

Bugüne kadar mesul mevkide bulunan şahıslar Silâhli Kuvvetlere teslim oldu. Sokağa çıkılmadı. Halkın güveni korunuldu. Hareketin maksadı başarıya ulaştırıldı. Askeri Vali Tuğg. Tulga devrihte emre edildi.

Yüksek Silâhli Kuvvetlerin bütün memleketle görevlileri ve tüm bir başarı ile sonuçlanan harekati ilk olarak sabah saat 06.30'da İstanbul'da Halkın güveni korunuldu.

Yayınlanan ilk tebliğ

Buyuk Türk Milleti:

Bütün Türkiye'de Silâhli Kuvvetlerimiz 27 Mayıs saat 3'den itibaren harekete geçmiştir. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

Hareketin maksadı

Buyuk Türk Milleti:

27 Mayıs gününden itibaren Türk Silâhli Kuvvetleri en kısa zamanda memleketi teslim alarak bir kurucu Meclis kurmak maksadıyla harekete geçmiştir. Silâhli Kuvvetler memleketi ve memleketin emniyetini sağlamak için harekete geçmiştir. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

Askeri Vali:

İstanbul Askeri Vali ve Belediye Başkanı Tuğgeneral Bülent Tulga

SOKAĞA ÇIKILMADI

Halkın güveni korunuldu. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

Kin güdülmeyecek

Azle vatandaşlar, Bugün Demokratizminin için değişen durum ve ana misyon hükümetler ile birlikte ve her yerde konuşma yapmaları gerekmektedir. Türk Silâhli Kuvvetleri memleketi idare etmektedir. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

SILÂHLI KUVVETLER

Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

SILÂHLI KUVVETLER

Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

SILÂHLI KUVVETLER

Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

İDARE

Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

Diktatör

Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.

SILÂHLI KUVVETLER

Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır. Halkın güveni korunulmuştur. Hareketin maksadı başarıya ulaştırılmıştır.



ATATÜRK HAFTASINDA MUSTAFA ATATÜRK'ÜN ROMANI TAVAN BAKIMIN ÇALDIRI... 36 nci yıl Sayı 13.034

Cumhuriyet

UNUTULMUS GÜZLER TÜRK milletinin en eski güzellik anıtlarıdır...

27 Mayıs'tan sonra en mühim karar: İnkılabın dün sabah açıklanan yeni hamlesi

M. B. K. Lâğvedildi ve Yeniden Kuruldu, 14 Üye Affedildiler, Gürsel Basma izahat Verdi

Devlet Başkanı: «Bu karar asla şahıslara müteveccih değildir. Fikre, inanca ve düzenin sağlanması maksadına mâtuftur. Biz millete demokratik nizam getirmeye şeref sözü verdik, bu söz tutulacaktır» dedi

Karar dün sabah 7.30' da ilân olundu ve aynı saatte affedilen üyelere bildirildi



Karar bir tebliğe umumî efkârâ bildirildi

Ankara, 13 (Cumhuriyet) — Tebliğe — Başbakan, İsmet İnönü, 13 Kasım 1960 tarihinde...



İnönü Meydanı'nda Mustafa Kemal Atatürk'ün heykeli önünde toplanan kalabalık

Gürsel'in dün akşam yaptığı basın toplantısı

«Arkadaşlardan ve affedilenlerden aldığım mektuplar kararın hayırlı olduğu yolundadır»

Gürsel «Ülkâ Birliği» tasarısı diye bir şey yoktur. Üniversitelerden ve haranlar profesörler hakkında yeni senelerden fikirlerini soracağız...

Advertisement for N. Emrealp Istanbul Emniyet Müdürü, featuring illustrations of ears and text about hearing and safety.

ANKARA 13 (Cumhuriyet) — Yabancı — Devlet ve Hükümet Başbakanı İsmet İnönü'nün...

ANKARA NOTLARI BEVCE GÖRÜNÜŞ YAZIYOR Ankara, 13 (Cumhuriyet) — İlk kez...

Kütahya şilepi dün Hollanda'da battı Kütahya şilepi bir Alman gemisine çarptı...

Birlikli İstisna Beyanları Birlikli beyanname, Birlikli beyanname...

ANKARA NOTLARI BEVCE GÖRÜNÜŞ YAZIYOR (Continuation of the Ankara notes section)





ADRES: Çarşamba, Mollafenan Mah. No 1 İSTANBUL
TELEFON: 27 42 10 (10 hat)
POSTA KURUMU: 181 444
BU GAZETE BASKI ARAÇLARINA
YATIRILMIŞTIR.

BUGÜN 6 SATFA 25 KURUS
Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ NACİ KARACAM

Onunla yaşıyor SAHESİZİ İnkâr
Hayata Dönüş
GÜVEN Y. GÖLTEREK
SABAHIN ERKEN SAATLERİNDE ÇIKTI.
GÖZ 122 L.

CUMA 23 SUBAT 1962



Gürsel ve Sunay radyodan Millete ve Orduya hitap etti
Parti Liderleri ortak bir bildiri ile orduya güvenlerini ifade etti

"ORDU MEŞRULUĞUN YANINDADIR,"

Başkan "Anayasa nizamına kasdetmek Türkiyeyi sonu gelmez bir iç kavgaya sürüklemektir," dedi

Meclisin feshedilmesini isteyen Harp ve Tank Okulu öğrencileri, Ankara radyosunun neşriyatını kestiler



Sesli Kermay Başkanı Türk Ordusunun bir macera ordusu olmadığını söyledi



ANKARA, ÖZEL. Çankaya'daki Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda düzenlenen basın toplantısında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi üzerine yaptığı konuşmayı şöyle açıkladı:

Ankara'da ki olaylar

SABAHIN ERKEN SAATLERİNDE GEÇ YAKTE KADAR

Başkent'te önemli

bâzi toplantılar yapıldı

İnönü, Sunay'la yaptığı konuşmadan sonra Parti liderleri ile görüştü. Öğleden sonra Çankayada toplandı.

DURUM
YÜZEYE ÇIKAN GERÇEK
BASKININ İstanbul'da meydana gelen olaylar sırasında meydana gelen ve özellikle de son saatlerde yaşanan olaylar bu tür olayların bir örneğidir. İstanbul'da meydana gelen olaylar, özellikle başbakanın istifasını istemesi, Ankara'da meydana gelen olaylar ve özellikle de Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi, bu tür olayların bir örneğidir. İstanbul'da meydana gelen olaylar, özellikle başbakanın istifasını istemesi, Ankara'da meydana gelen olaylar ve özellikle de Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi, bu tür olayların bir örneğidir.

ANKARA, ÖZEL.
BASKININ İstanbul'da meydana gelen olaylar sırasında meydana gelen ve özellikle de son saatlerde yaşanan olaylar bu tür olayların bir örneğidir. İstanbul'da meydana gelen olaylar, özellikle başbakanın istifasını istemesi, Ankara'da meydana gelen olaylar ve özellikle de Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi, bu tür olayların bir örneğidir.

OLAYLARIN KRONOLOJİSİ
1. 1962 yılının 23 Şubat günü saat 12.30'ta İstanbul'da meydana gelen olaylar, özellikle başbakanın istifasını istemesi, Ankara'da meydana gelen olaylar ve özellikle de Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi, bu tür olayların bir örneğidir.

A.P. İSTANBUL İL İDARE KURULU SON İHRAKLARIN LEHİNDE
A.P. İstanbul İl İdare Kurulu, Ankara'da meydana gelen olaylar ve özellikle de Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi, bu tür olayların bir örneğidir.

Bir Yasa'da maddesi tasveti
Ankara'da meydana gelen olaylar ve özellikle de Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi, bu tür olayların bir örneğidir.

İSTANBUL'DA DURUM
İstanbul'da meydana gelen olaylar ve özellikle de Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi, bu tür olayların bir örneğidir.

YUNANISTAN VE KIBRIS'IN dikkatini çektik

Dişleri Bakanı bütçe müzakerelerinde Bağımsız Cezayir Hükümetinin de tanınacağını söyledi

ANKARA, ÖZEL.
DİŞİLERİ Bakanı İsmet İnönü, yarıda kalan bütçe müzakerelerinde Bağımsız Cezayir Hükümetinin de tanınacağını söyledi. İnönü, bütçe müzakerelerinde Bağımsız Cezayir Hükümetinin de tanınacağını söyledi.

İnönü, Sunay'la yaptığı konuşmadan sonra Parti liderleri ile görüştü. Öğleden sonra Çankayada toplandı.

ANKARA, ÖZEL.
CUMHURBAŞKANI İsmet İnönü, Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi üzerine yaptığı konuşmayı şöyle açıkladı:

ANKARA, ÖZEL.
CUMHURBAŞKANI İsmet İnönü, Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi üzerine yaptığı konuşmayı şöyle açıkladı:

ANKARA, ÖZEL.
CUMHURBAŞKANI İsmet İnönü, Harp ve Tank Okulu öğrencilerinin Meclisin feshedilmesini istemesi üzerine yaptığı konuşmayı şöyle açıkladı:

Ek 14. Bayar'ın MBK tarafından vatana ihanet suçundan yargılanacağına dair haber



Hürriyet PASARTER 18 KURULU 1961 Sayı 11 - 200.000 T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GÜVENLİK GENEL MÜDÜRLÜĞÜ MİLLÎ İSTİKLAL SAKLAMA VE KORUMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

DEĞİŞİMLERİ CUMHURİYET İYİLERİ ORJANLARI VEKİLİ KURULU VE YENİ FİDANLAMA HAZIRLANMIŞ KOLYONOS

Menderes de idam edildi

Altı doktor, sıhhatinin iyi olduğuna dair rapor verdi

Zorlu ve Polatkan'dan sonra son infaz da imralı'da yapıldı

Türkiye'nin en beşinci Başbakanı Adnan Menderes, Marmara denizindeki Mahkûmlar Adası imralı'da dün öğleden sonra idam edildi.

İstanbul'da bulunan Menderes'in idamı için altı doktorun rapor vermesiyle idam kararı kesinleşti. Raporlar, Menderes'in sıhhatinin iyi olduğunu ve idamın gerekli olduğunu belirtti. İdam işlemi, Menderes'in Marmara denizindeki Mahkûmlar Adası imralı'da öğleden sonra yapıldı.

Tarihî rapor
İdam işlemi, Menderes'in idamı için altı doktorun rapor vermesiyle kesinleşti. Raporlar, Menderes'in sıhhatinin iyi olduğunu ve idamın gerekli olduğunu belirtti. İdam işlemi, Menderes'in Marmara denizindeki Mahkûmlar Adası imralı'da öğleden sonra yapıldı.

İfraz
Menderes'in idamı için altı doktorun rapor vermesiyle idam kararı kesinleşti. Raporlar, Menderes'in sıhhatinin iyi olduğunu ve idamın gerekli olduğunu belirtti. İdam işlemi, Menderes'in Marmara denizindeki Mahkûmlar Adası imralı'da öğleden sonra yapıldı.

Resmî İfraz
Menderes'in idamı için altı doktorun rapor vermesiyle idam kararı kesinleşti. Raporlar, Menderes'in sıhhatinin iyi olduğunu ve idamın gerekli olduğunu belirtti. İdam işlemi, Menderes'in Marmara denizindeki Mahkûmlar Adası imralı'da öğleden sonra yapıldı.

Yassıada Sanıkları Aynı ayrı 2 Cezaevine Veriliyor

GÜMÜŞPALA MBK ÜYELERİ İLE GÖRÜŞTÜ
"Hususi bir meseleyi konuştuk", diyan AP lideri açıklama yapmadı



TÜRKİYE KREDİ BANKASI
HER GÜNLEŞTE

- Sahiri 45.000 T.L. depozito
- Açılışta 45.000 T.L. depozito
- Zengin para birimleriyle

Cumhuriyet

KURUCUSU: YUNUS NADI

34 nci yıl Sayı 13.033 Ziraat ve ticaret bakanlığı Cumhuriyet Gazetesi Posta Kâğıtları Müessesesi
Etiler 256. Telefonlar: 22 42 89 — 22 43 89 — 22 42 97 — 22 43 95 — 22 43 99

Sah 15 Kasım 1960

ATATÜRK HAFTASINDA
Cumhuriyet Gazetesi ve diğer yayınlar

MUSTAFA

ATATÜRK'ÜN ROMANLI YAKINI BAKİM ÇALPAZALI

Bu hafta Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatını anlatan bir romanla karşılaşacaksınız. Romanın yazarı Mustafa Kemal Atatürk'ün yakınlarından biri olan Mustafa Çalpazalı'dır.

ÇOKOKULU İZMİR KÜLTÜR MERKEZİ
ATATÜRK HAFTASI 80 - İstanbul

Gençlik ve Halk Son Hareketi Tasvip Etti

Ankarada Üniversite öğrencileri 14 Komite üyesinin affını tasvip için dün sessiz bir yürüyüş yaptılar

Affedilen üyelere yurt dışında vazife veriliyor

14 eski Komite üyesi hakkında ilgililer tarafından tahkikata geçildi, suçlular mahkemeye verilecek

Başarılı Bir Yoldayız

Diyarbakır'da başarılı bir şekilde yürütülen işler, bu günün itibarıyla başarıyla sonuçlanmış ve işler hızla ilerlemektedir. Bu başarıya ulaşmamıza yardımcı olan arkadaşlarımızın emeklerine teşekkür ederiz.



Görül dinle raporları H. K. N. tarafından okundu.

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin 14 eski Komite üyesi hakkında tahkikata geçildi. Bu üyelerin suçları mahkemeye verilecek. Yurt dışına vazifeler veriliyor.

Affedilen üyelere ilgili inceleme

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin 14 eski Komite üyesi hakkında tahkikata geçildi. Bu üyelerin suçları mahkemeye verilecek. Yurt dışına vazifeler veriliyor.

Aygün'ün izmitteki duruşması



Yeni bir duruşma.

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin 14 eski Komite üyesi hakkında tahkikata geçildi. Bu üyelerin suçları mahkemeye verilecek. Yurt dışına vazifeler veriliyor.



Bu hafta bir yürüyüş yaparak son hareketi yapan Ankara Üniversitesi öğrencileri derslerini bıraktılar.

Kurucu Meclis 3 hafta zarfında toplanacak

Mecliste temsil sistemi kabul ediliyor

Partiler 1957 seçimlerinde aldıkları oylara göre Mecliste temsil edilecekler, teşekküller ve Üniversiteler'de katılacaklar

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu Meclisi 3 hafta zarfında toplanacak. Mecliste temsil sistemi kabul ediliyor.

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucu Meclisi 3 hafta zarfında toplanacak. Mecliste temsil sistemi kabul ediliyor.

Geçici Anayasanın 6 ncı maddesi değiştiriliyor

Bu maddede göre, Yüksek Adalet Divanının 500 den fazla dosyası bitirilmemişse geçiyor; iptihaller bunun ancak üç senede tamamlanacağını belirtiyorlar

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin Geçici Anayasasının 6 ncı maddesi değiştiriliyor. Bu maddede göre, Yüksek Adalet Divanının 500 den fazla dosyası bitirilmemişse geçiyor.

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin Geçici Anayasasının 6 ncı maddesi değiştiriliyor. Bu maddede göre, Yüksek Adalet Divanının 500 den fazla dosyası bitirilmemişse geçiyor.

Affedilen Komite üyeleri

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin 14 eski Komite üyesi hakkında tahkikata geçildi. Bu üyelerin suçları mahkemeye verilecek. Yurt dışına vazifeler veriliyor.

Affedilen Komite üyeleri

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin 14 eski Komite üyesi hakkında tahkikata geçildi. Bu üyelerin suçları mahkemeye verilecek. Yurt dışına vazifeler veriliyor.

Zorlu ve arkadaşlarının döviz yolsuzluğu duruşması bugün

Dışişleri Dışişleri Bakanı ile Ali İpeç ve Nihat Üçüncü için 5 yıl kadar hapis cezası isteniyor

"Bebek", in kemikleri dün uçakta Ankaradan getirildi

(Yazının 5 inci bölümün 3 üc kısmında bulacaksınız)

Zorlu ve arkadaşlarının döviz yolsuzluğu duruşması bugün

Dışişleri Dışişleri Bakanı ile Ali İpeç ve Nihat Üçüncü için 5 yıl kadar hapis cezası isteniyor

"Bebek", in kemikleri dün uçakta Ankaradan getirildi

(Yazının 5 inci bölümün 3 üc kısmında bulacaksınız)

İstiyen emekli subay öğretmen olabilecek

Küçük emekli, emekliye ayrılmakla beraber derslere katılmak istediğini belirttikten sonra emekli öğretmen olabileceği



Emekli öğretmenlerin emekli öğretmenler toplantısı.



DEVLET İZMİRİ.

NADİR NADİ

Ankara, 14 (Cumhuriyet) - Türkiye Cumhuriyeti'nin 14 eski Komite üyesi hakkında tahkikata geçildi. Bu üyelerin suçları mahkemeye verilecek. Yurt dışına vazifeler veriliyor.

Ek 17. Celal Bayar'ın Yüksek Adalet Divanına Sevki

T. C.
MİLLÎ BİRLİK KOMİTESİ

UMUMİ KATIPLIĞI
Kanunlar Müdürlüğü

Ankara : / / 1961

Sayı :
İtîfâkı :

Sâkıt ve sabık Cumhurbaşkanı'nın Yüksek Adalet
Divanında muhakeme edilmesine dair

Karar No: 2

Sâkıt ve sabık Cumhurbaşkanı'nın; ilîşik gerekçede belirtilen sebebler muvacehesinde, Anayasa'nın 41 nci maddesinin 1 nci cümlesine dayanılarak, Türk Ceza Kanununun 125, 141/3, 146 ve 149 ncu maddelerinde yazılı suçlardan dolayı sorumlu olduğuna ve Yüksek Adalet Divanında muhakeme edilmesine, Türkiye Cumhuriyeti Millî Birlik Komitesinin 7 Temmuz 1960 tarihli toplantısında ittifakla karar verilmiştir .

Aslına uygundur .

CUMHURBAŞKANLIĞI CEMAL CEMAL ARŞİVİ Tarih : 1961/4/11-12 Durum : Dosya No : Fihrist No : 776-5

(Cumhurbaşkanlığı Arşivi Gürsel Tasnifi. Kutu No: 4/ 28. Fihrist No: 776/68 (07.07.1961)

Ek 18. 21 Mayıs Darbe Girişiminde Ütğm İlhan Baş tarafından Radyodan okunan bildiri

“Dikkat... Dikkat...

Şimdi Türk Silâhlı Kuvvetleri İhtilâl Genel Karargâhı'nın bildirisini dinleyeceksiniz. Büyük Türk Milleti'ne; Gayesi ve vazifesi milletimizin kurtarıcısı ve Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Atatürk'ün ilkeleri ile çizdiği yolda yürümek ve milletimizi çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırarak refah, huzur ve güvenlik içinde yaşatmak olan Büyük Millet Meclisi ve onun hükümetleri, mevcut anayasa ve kanunları hiçe sayarak partizan bir zihniyetle hareket etmeleri neticesinde ekonomik, sosyal ve politik hayatımızı tamamen felce uğratmışlar, millet ve devletimizin bekasını tehlikeye düşürmüşlerdir. Durumu çok yakından ve hassasiyetle izleyen Türk Silahlı Kuvvetleri bu şartlar altında büyük milletimizin isteklerine uygun olarak ve bunu milli vazifesi bilerek idareye el koymak zorunda kalmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri tamamen Atatürk ilkelerine bağlı olarak milletimizin muhtaç olduğu kuvvetli, istikrarlı, devrimci ve demokratik Cumhuriyet idaresini kuracak ve muhalefeti amacına ulaşacaktır. Bu amaç Türk Milleti'nin; refah, huzur, hızla çağdaş uygarlık seviyesine yükselme, eşitlik, bütünlük, birlik ve güven içinde milli şeref ve haysiyetle bütün hürriyetlerine sahip olarak barış içinde yaşamasıdır. Bu maksatla Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu feshedilmiştir. Bütün siyasi partiler ile siyasi partilere bağlı veya siyasi mahiyette olan bütün dernekler kapatılmış ve her türlü siyasi faaliyet yasaklanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde vatandaşlarımızın ve yabancıların mal ve can emniyetleri ile hak ve hürriyetleri mevcut kanunlarımız dâhilinde Türk Silahlı Kuvvetleri ile emniyet kuvvetlerinin teminatı altındadır. Birleşmiş Milletler Anayasası'na tamamen riayetle mevcut anlaşma ve dayanışmalarımıza sadık kalınacaktır. İdare mekanizması, amirleri ve emniyet teşkilâtı mensupları normal vazifelerine devam edecekler, Silahlı Kuvvetler ve emniyet teşkilâtı mensupları idari amirlerine her türlü yardımı yapacaklardır. Büyük Türk Milleti; hiçbir şahıs, zümre ve parti adına hareket etmeyen, yalnız milletine karşı borçlu olduğu vazifesini yapan senin Silahlı Kuvvetleri'nin zaman zaman yayınlayacağı bildirimleri tam bir vakar, huzur ve güvenlik içinde bekle, halaskar fedailerin yalnız ve daima senin emrinde ve hizmetindedirler. Türk Silahlı Kuvvetleri İhtilâl Genel Karargâhı Adına Talât Aydemir”